

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

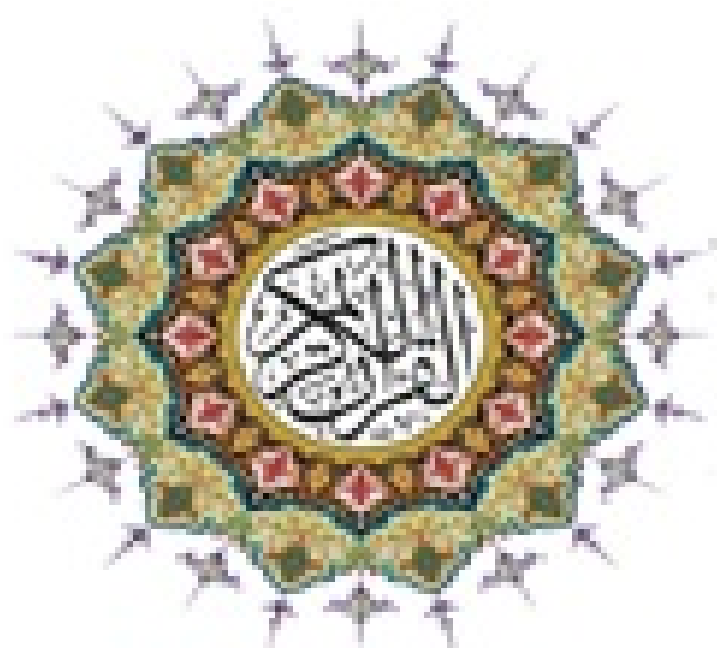
گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۵۳

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 53

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۵۰	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۵۳
۵۰	مشخصات کتاب
۵۰	۱- رسوایی
۵۰	۱- درخواست مصونیت از رسوایی اخروی
۵۰	۲- رسوایی اخروی
۵۰	۳- رسوایی اخروی کافران
۵۲	۴- رسوایی اخروی گمراهان
۵۲	۵- رسوایی اخروی متخلفان از جهاد
۵۲	۶- رسوایی اخروی مشرکان
۵۲	۷- رسوایی اخروی منافقان
۵۴	۸- رسوایی بخیل
۵۴	۹- رسوایی ثروتمندان متخلف
۵۴	۱۰- رسوایی دنیوی منافقان
۵۴	۱۱- رسوایی ریاکار
۵۵	۱۲- رسوایی کافران
۵۶	۱۳- رسوایی متخلفان از جهاد
۵۶	۱۴- رسوایی منافقان
۵۸	۱۵- رسوایی منافقان صدر اسلام
۵۸	۱۶- زمینه رسوایی
۶۰	۱۷- سختی رسوایی اخروی
۶۰	۱۸- عوامل رسوایی
۶۰	۱۹- عوامل رسوایی منافقان
۶۱	۲۰- عوامل مصونیت از رسوایی اخروی

- ۶۲ ..... ۲۱- محمد(صلی الله علیه و آله) و رسوایی
- ۶۲ ..... ۲۲- مؤمنان و رسوایی
- ۶۳ ..... ۲- رسول
- ۶۳ ..... ۱- رسول الله در صلح نامه حدیبیه
- ۶۳ ..... ۲- مراد از رسول
- ۶۳ ..... ۳- آثار اذیت رسولان خدا
- ۶۳ ..... ۴- اتمام حجت رسولان خدا
- ۶۵ ..... ۵- استقامت رسولان خدا
- ۶۵ ..... ۶- پرسش درباره رسولان خدا
- ۶۵ ..... ۷- پیشینه کفر به رسولان خدا
- ۶۵ ..... ۸- تعالیم رسولان خدا
- ۶۷ ..... ۹- تعداد رسولان خدا
- ۶۷ ..... ۱۰- تهمت به رسولان خدا
- ۶۷ ..... ۱۱- تهمت جادوگری به رسولان خدا
- ۶۸ ..... ۱۲- تهمت جنون به رسولان خدا
- ۶۹ ..... ۱۳- دشمنان رسولان خدا
- ۶۹ ..... ۱۴- رسالت رسولان خدا
- ۷۰ ..... ۱۵- روش تبلیغ رسولان خدا
- ۷۱ ..... ۱۶- زمینه تکذیب رسولان خدا
- ۷۱ ..... ۱۷- طغیان علیه رسولان خدا
- ۷۱ ..... ۱۸- علم غیب رسولان خدا
- ۷۳ ..... ۱۹- فضایل رسولان خدا
- ۷۴ ..... ۲۰- قدرت در رسولان خدا
- ۷۵ ..... ۲۱- کمال رسولان خدا
- ۷۵ ..... ۲۲- کیفر تکذیب رسولان خدا
- ۷۵ ..... ۲۳- مجادله با رسولان خدا

- ۲۴- مسؤولیت رسولان خدا ۷۶
- ۲۵- مقامات رسولان خدا ۷۷
- ۲۶- منشأ تکذیب رسولان خدا ۷۷
- ۲۷- ناپسندی اذیت رسولان خدا ۷۸
- ۲۸- نقش رسولان خدا ۷۹
- ۲۹- وحی به رسولان خدا ۸۱
- ۳۰- ویژگیهای رسولان خدا ۸۱
- ۳۱- هدایتگری رسولان خدا ۸۳
- ۳۲- {رسولان خدا} ۸۳
- ۳۳- آثار اذیت رسولان خدا ۱۱۱
- ۳۴- اتمام حجت رسولان خدا ۱۱۱
- ۳۵- استقامت رسولان خدا ۱۱۱
- ۳۶- پرسش درباره رسولان خدا ۱۱۲
- ۳۷- پیشینه کفر به رسولان خدا ۱۱۳
- ۳۸- تعالیم رسولان خدا ۱۱۳
- ۳۹- تعداد رسولان خدا ۱۱۳
- ۴۰- تهمت به رسولان خدا ۱۱۵
- ۴۱- تهمت جادوگری به رسولان خدا ۱۱۵
- ۴۲- تهمت جنون به رسولان خدا ۱۱۵
- ۴۳- دشمنان رسولان خدا ۱۱۵
- ۴۴- رسالت رسولان خدا ۱۱۷
- ۴۵- روش تبلیغ رسولان خدا ۱۱۷
- ۴۶- زمینه تکذیب رسولان خدا ۱۱۷
- ۴۷- طغیان علیه رسولان خدا ۱۱۷
- ۴۸- علم غیب رسولان خدا ۱۱۹
- ۴۹- فضایل رسولان خدا ۱۱۹

- ۵۰- قدرت در رسولان خدا - ۱۲۱
- ۵۱- کمال رسولان خدا - ۱۲۱
- ۵۲- کيفر تکذيب رسولان خدا - ۱۲۱
- ۵۳- مجادله با رسولان خدا - ۱۲۳
- ۵۴- مسؤليت رسولان خدا - ۱۲۳
- ۵۵- مقامات رسولان خدا - ۱۲۴
- ۵۶- منشأ تکذيب رسولان خدا - ۱۲۵
- ۵۷- ناپسندی اذيت رسولان خدا - ۱۲۵
- ۵۸- نقش رسولان خدا - ۱۲۵
- ۵۹- وحی به رسولان خدا - ۱۲۸
- ۶۰- ویژگیهای رسولان خدا - ۱۲۹
- ۶۱- هدایتگری رسولان خدا - ۱۲۹
- ۳- رسوم - ۱۳۰
- ۱- آثار پیروی از رسوم جاهلیت - ۱۳۰
- ۲- آثار تعصب بر رسوم جاهلیت - ۱۳۰
- ۳- آثار رسوم اجتماعی - ۱۳۰
- ۴- اجتناب از رسوم جاهلیت - ۱۳۲
- ۵- ارزش رسوم پیشینیان - ۱۳۲
- ۶- استقامت بر رسوم جاهلیت - ۱۳۲
- ۷- اشراف فرعون و رسوم نیاکان - ۱۳۲
- ۸- اطاعت از رسوم پیشینیان - ۱۳۴
- ۹- اهمیت رسوم اجتماعی - ۱۳۴
- ۱۰- بدعت رسوم ناپسند - ۱۳۴
- ۱۱- بی منطقی رسوم جاهلیت - ۱۳۴
- ۱۲- پیروی از رسوم جاهلیت - ۱۳۵
- ۱۳- پیروی از رسوم مشرکان - ۱۳۶

- ۱۴- تبعیت از رسوم نیاکان - ۱۳۶
- ۱۵- تبیین رسوم پیشینیان - ۱۳۶
- ۱۶- تقلید از رسوم ناپسند - ۱۳۸
- ۱۷- رسوم اجتماعی - ۱۳۸
- ۱۸- رسوم اقوام پیشین - ۱۳۸
- ۱۹- رسوم بنی اسرائیل - ۱۳۹
- ۲۰- رسوم پسندیده - ۱۴۰
- ۲۱- رسوم پیشینیان - ۱۴۲
- ۲۲- رسوم جاهلان - ۱۴۲
- ۲۳- رسوم جاهلیت - ۱۴۳
- ۲۴- رسوم جاهلیت در صدر اسلام - ۱۶۴
- ۲۵- رسوم قریش - ۱۶۴
- ۲۶- رسوم قوم عاد - ۱۶۶
- ۲۷- رسوم قوم لوط - ۱۶۶
- ۲۸- رسوم مشرکان صدر اسلام - ۱۶۶
- ۲۹- رسوم ناپسند - ۱۶۸
- ۳۰- روش مبارزه با رسوم باطل - ۱۶۸
- ۳۱- سختی رسوم جاهلیت - ۱۶۹
- ۳۲- شعیب(ع) و رسوم اهل مدین - ۱۷۰
- ۳۳- علاقه به رسوم جاهلیت - ۱۷۰
- ۳۴- فرعون و رسوم نیاکان - ۱۷۰
- ۳۵- مبارزه با رسوم جاهلیت - ۱۷۲
- ۳۶- مبارزه با رسوم غلط - ۱۷۳
- ۳۷- مبانی رسوم جاهلیت - ۱۷۳
- ۳۸- محمد(صلی الله علیه و آله) و رسوم جاهلیت - ۱۷۴
- ۳۹- مخالفت با رسوم قومی - ۱۷۴

۱۷۴	۴۰- مسلمانان صدر اسلام و رسوم جاهلیت
۱۷۵	۴۱- نقش رسوم نیاکان
۱۷۶	۴۲- {رسوم اجتماعی}
۱۷۶	۴۳- آثار رسوم اجتماعی
۱۷۷	۴۴- اهمیت رسوم اجتماعی
۱۷۸	۴۵- رسوم اجتماعی
۱۷۸	۴۶- {رسوم پیشینیان}
۱۷۸	۴۷- ارزش رسوم پیشینیان
۱۷۸	۴۸- اطاعت از رسوم پیشینیان
۱۸۰	۴۹- تبیین رسوم پیشینیان
۱۸۰	۵۰- رسوم پیشینیان
۱۸۰	۵۱- {رسوم شناسی}
۱۸۱	۵۲- مخالفت با رسوم قومی
۱۸۳	۴- رشد
۱۸۳	۱- رشد
۱۸۵	۲- آثار رشد
۱۸۵	۳- آثار رشد اجتماعی
۱۸۶	۴- آثار رشد اقتصادی
۱۸۷	۵- آثار رشد اقتصادی بنی اسرائیل
۱۸۸	۶- آثار رشد اقتصادی کافران صدراسلام
۱۸۹	۷- آثار رشد جامعه
۱۸۹	۸- آثار رشد جمعیت
۱۸۹	۹- آثار رشد عقلی
۱۹۱	۱۰- آثار رشد علمی
۱۹۱	۱۱- آثار رشد معنوی
۱۹۱	۱۲- آثار رشد یوسف(ع)

- ۱۳- آغاز رشد جسمانی ۱۹۱
- ۱۴- ادعای رشد ۱۹۳
- ۱۵- استفاده از رشد اقتصادی ۱۹۳
- ۱۶- اهمیت رشد اقتصادی ۱۹۳
- ۱۷- اهمیت رشد جمعیت ۱۹۴
- ۱۸- اهمیت رشد فکری مردم ۱۹۵
- ۱۹- اهمیت مراحل رشد جنین ۱۹۵
- ۲۰- تعقل در رشد گیاهان ۱۹۵
- ۲۱- راه رشد ۱۹۷
- ۲۲- رشد آفرینش ۱۹۷
- ۲۳- رشد ابراهیم(ع) ۱۹۷
- ۲۴- رشد اخروی مؤمنان ۱۹۷
- ۲۵- رشد اقتصادی ۱۹۹
- ۲۶- رشد اقتصادی مسلمانان ۱۹۹
- ۲۷- رشد اقتصادی یتیم ۲۰۰
- ۲۸- رشد انسان ۲۰۱
- ۲۹- رشد جسمانی انسان ۲۰۱
- ۳۰- رشد عقلی انسان ۲۰۳
- ۳۱- رشد فکری موسی(ع) ۲۰۳
- ۳۲- رشد قوای ادراکی ۲۰۳
- ۳۳- رشد معنوی مؤمنان ۲۰۳
- ۳۴- رشد موسی(ع) ۲۰۵
- ۳۵- رشد مؤمنان ۲۰۵
- ۳۶- رشد یتیم ۲۰۵
- ۳۷- رشد یوسف(ع) ۲۰۶
- ۳۸- زمینه رشد ۲۰۷

- ۳۹- زمینه رشد اقتصادی ۲۱۳
- ۴۰- زمینه رشد انبیا - ۲۱۳
- ۴۱- زمینه رشد درخت خرما ۲۱۴
- ۴۲- زمینه رشد درخت زیتون ۲۱۵
- ۴۳- زمینه رشد عقل ۲۱۵
- ۴۴- زمینه رشد عمل صالح ۲۱۵
- ۴۵- زمینه رشد عیسی(ع) ۲۱۶
- ۴۶- زمینه رشد موسی(ع) ۲۱۷
- ۴۷- زمینه های رشد - ۲۱۷
- ۴۸- سن رشد انسان ۲۱۸
- ۴۹- سن رشد موسی(ع) ۲۱۹
- ۵۰- شناخت عوامل رشد جوامع ۲۱۹
- ۵۱- علم به رشد جنین ۲۱۹
- ۵۲- عوامل رشد ۲۱۹
- ۵۳- عوامل رشد ابراهیم(ع) ۲۴۷
- ۵۴- عوامل رشد اجتماعی ۲۴۷
- ۵۵- عوامل رشد اقتصادی ۲۴۷
- ۵۶- عوامل رشد اقتصادی جزیره العرب ۲۴۹
- ۵۷- عوامل رشد اقتصادی در صدراسلام ۲۴۹
- ۵۸- عوامل رشد انسان ۲۴۹
- ۵۹- عوامل رشد جامعه ۲۵۱
- ۶۰- عوامل رشد جامعه اسلامی ۲۵۷
- ۶۱- عوامل رشد جنین ۲۵۷
- ۶۲- عوامل رشد دانش ۲۵۹
- ۶۳- عوامل رشد علم ۲۵۹
- ۶۴- عوامل رشد فرهنگی ۲۵۹

- ۶۵- عوامل رشد گیاهان ۲۵۹
- ۶۶- عوامل رشد محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۶۰
- ۶۷- عوامل رشد موسی(ع) ۲۶۱
- ۶۸- عوامل مؤثر در رشد کودک ۲۶۱
- ۶۹- قانونمندی رشد ۲۶۱
- ۷۰- قانونمندی رشد جنین ۲۶۳
- ۷۱- مخالفت با رشد ۲۶۳
- ۷۲- مراحل رشد ۲۶۳
- ۷۳- مراحل رشد انسان ۲۶۵
- ۷۴- مراحل رشد جنین ۲۶۵
- ۷۵- مکان رشد ابراهیم(ع) ۲۶۶
- ۷۶- مکان رشد جنین ۲۶۷
- ۷۷- ملاک رشد ۲۶۷
- ۷۸- منشأ رشد ۲۶۷
- ۷۹- منشأ رشد اقتصادی مکه ۲۶۸
- ۸۰- منشأ رشد تمدن ۲۶۹
- ۸۱- منشأ رشد جنین ۲۶۹
- ۸۲- منشأ رشد صنعت ۲۶۹
- ۸۳- منشأ رشد گیاهان ۲۶۹
- ۸۴- منشأ رشد نهضت های دینی ۲۷۱
- ۸۵- موانع رشد ۲۷۱
- ۸۶- موانع رشد اقتصادی ۲۸۱
- ۸۷- موانع رشد جامعه ۲۸۱
- ۸۸- موانع رشد فرهنگی ۲۸۱
- ۸۹- موانع رشد فکری ۲۸۲
- ۹۰- نشانه های پایان رشد گیاهان ۲۸۳

- ۲۸۳ ..... ۹۱- نشانه های رشد عقلی
- ۲۸۵ ..... ۹۲- نشانه های رشد یتیم
- ۲۸۵ ..... ۹۳- نعمت رشد اقتصادی
- ۲۸۵ ..... ۹۴- نقش رشد جنین
- ۲۸۶ ..... ۹۵- آثار رشد معنوی
- ۲۸۷ ..... ۹۶- رشد معنوی مؤمنان
- ۲۸۸ ..... ۵- رشوه
- ۲۸۸ ..... ۱- آثار رشوه
- ۲۸۸ ..... ۲- آثار رشوه خواری
- ۲۸۸ ..... ۳- اجتناب از رشوه
- ۲۹۰ ..... ۴- احکام رشوه
- ۲۹۰ ..... ۵- احکام رشوه خواری
- ۲۹۰ ..... ۶- جرم رشوه
- ۲۹۲ ..... ۷- حرمت رشوه
- ۲۹۲ ..... ۸- حرمت رشوه خواری
- ۲۹۲ ..... ۹- خطر رشوه خواری
- ۲۹۴ ..... ۱۰- رشوه به رهبران
- ۲۹۴ ..... ۱۱- رشوه به رهبران ظالم
- ۲۹۴ ..... ۱۲- رشوه به قاضی
- ۲۹۵ ..... ۱۳- رشوه به قاضی جور
- ۲۹۶ ..... ۱۴- رشوه خواری رهبران
- ۲۹۶ ..... ۱۵- رشوه خواری علمای یهود
- ۲۹۶ ..... ۱۶- رشوه خواری قاضی
- ۲۹۸ ..... ۱۷- رشوه خواری یهود
- ۲۹۸ ..... ۱۸- رشوه در اهل کتاب
- ۲۹۸ ..... ۱۹- سرزنش رشوه خواری

- ۲۰- قضاوت با رشوه ۲۹۹
- ۲۱- گناه رشوه ۳۰۰
- ۲۲- وضوح حرمت رشوه ۳۰۰
- ۲۳- آثار رشوه خواری ۳۰۰
- ۲۴- احکام رشوه خواری ۳۰۱
- ۲۵- حرمت رشوه خواری ۳۰۲
- ۲۶- خطر رشوه خواری ۳۰۲
- ۲۷- رشوه خواری رهبران ۳۰۲
- ۲۸- رشوه خواری علمای یهود ۳۰۲
- ۲۹- رشوه خواری قاضی ۳۰۴
- ۳۰- رشوه خواری یهود ۳۰۴
- ۳۱- سرزنش رشوه خواری ۳۰۴
- ۶- رصدخانه ۳۰۶
- ۱- تاریخ رصدخانه ۳۰۶
- ۲- رصدخانه در دوران موسی(ع) ۳۰۶
- ۳- رصدخانه سازی هامان ۳۰۶
- ۴- فلسفه رصدخانه سازی فرعون ۳۰۶
- ۷- رضاع ۳۰۹
- ۱- آثار رضاع ۳۰۹
- ۲- اجرت در رضاع ۳۰۹
- ۳- احکام رضاع ۳۰۹
- ۴- امتناع موسی(ع) از رضاع ۳۱۵
- ۵- اولویت در رضاع ۳۱۵
- ۶- رضاع مادر موسی(ع) ۳۱۵
- ۷- رضاع موسی(ع) ۳۱۶
- ۸- عوامل امتناع موسی(ع) از رضاع ۳۱۷

- ۳۱۷ ----- ۹- مدت رضاع
- ۳۱۹ ----- ۱۰- مزد رضاع
- ۳۲۰ ----- ۱۱- منشأ امتناع موسی(ع) از رضاع
- ۳۲۱ ----- ۱۲- نقش دوران رضاع
- ۳۲۲ ----- ۸- رضایت
- ۳۲۲ ----- ۱- رضایت
- ۳۲۲ ----- ۲- آثار تبری از رضایت خدا
- ۳۲۲ ----- ۳- آثار جلب رضایت خدا
- ۳۲۲ ----- ۴- آثار رضایت از خدا
- ۳۲۴ ----- ۵- آثار رضایت به عمل
- ۳۲۴ ----- ۶- آثار رضایت به عمل خیر
- ۳۲۴ ----- ۷- آثار رضایت به عمل دیگران
- ۳۲۶ ----- ۸- آثار رضایت به عمل ناپسند
- ۳۲۶ ----- ۹- آثار رضایت به گناه
- ۳۲۶ ----- ۱۰- آثار رضایت خدا
- ۳۳۱ ----- ۱۱- ارزش رضایت انسان
- ۳۳۲ ----- ۱۲- ارزش رضایت خدا
- ۳۳۲ ----- ۱۳- ارزش رضایت مردم
- ۳۳۲ ----- ۱۴- امیدواری به رضایت خدا
- ۳۳۴ ----- ۱۵- اهمیت جلب رضایت خدا
- ۳۳۴ ----- ۱۶- اهمیت رضایت خدا
- ۳۴۲ ----- ۱۷- اهمیت رضایت محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۳۴۲ ----- ۱۸- اهمیت رضایت مؤمنان
- ۳۴۲ ----- ۱۹- بانیان مسجد قبا و رضایت خدا
- ۳۴۴ ----- ۲۰- برادران یوسف و رضایت یعقوب(ع)
- ۳۴۶ ----- ۲۱- برادران یوسف و رضایت یوسف(ع)

- ۲۲- برتری رضایت خدا ۳۴۶
- ۲۳- بنیامین و رضایت یعقوب(ع) ۳۴۸
- ۲۴- ترجیح رضایت مردم ۳۴۸
- ۲۵- تلاش برای رضایت خدا ۳۴۸
- ۲۶- جاودانگی رضایت خدا ۳۴۸
- ۲۷- جلب رضایت جادوگران فرعون ۳۵۰
- ۲۸- جلب رضایت خدا ۳۵۰
- ۲۹- جلب رضایت مردم ۳۵۲
- ۳۰- جلب رضایت مسیحیان ۳۵۲
- ۳۱- جلب رضایت همسران محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۵۲
- ۳۲- جلب رضایت یهود ۳۵۲
- ۳۳- دلایل رضایت بهشتیان ۳۵۴
- ۳۴- دلایل رضایت خدا ۳۵۴
- ۳۵- رضایت اخروی صالحان ۳۵۴
- ۳۶- رضایت اخروی متنعمان ۳۵۶
- ۳۷- رضایت اخروی مؤمنان ۳۵۶
- ۳۸- رضایت از اسماعیل(ع) ۳۵۶
- ۳۹- رضایت از افعال خدا ۳۵۶
- ۴۰- رضایت از انبیا ۳۵۸
- ۴۱- رضایت از انصار ۳۵۸
- ۴۲- رضایت از بهشتیان ۳۵۸
- ۴۳- رضایت از بیعت کنندگان با محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۶۰
- ۴۴- رضایت از تابعین ۳۶۰
- ۴۵- رضایت از خدا ۳۶۰
- ۴۶- رضایت از سنتهای خدا ۳۶۲
- ۴۷- رضایت از شفیعیان ۳۶۲

- ۳۶۴ ..... ۴۸- رضایت از صالحان
- ۳۶۴ ..... ۴۹- رضایت از عمل صالح
- ۳۶۴ ..... ۵۰- رضایت از فرجام عمل
- ۳۶۴ ..... ۵۱- رضایت از مؤمنان
- ۳۶۶ ..... ۵۲- رضایت از مهاجران
- ۳۶۶ ..... ۵۳- رضایت از نامه عمل
- ۳۶۷ ..... ۵۴- رضایت از یحیی(ع)
- ۳۶۸ ..... ۵۵- رضایت اسماعیل(ع)
- ۳۶۸ ..... ۵۶- رضایت انصار
- ۳۶۸ ..... ۵۷- رضایت انفاقگران
- ۳۶۸ ..... ۵۸- رضایت بخشی زندگی در بهشت
- ۳۷۰ ..... ۵۹- رضایت به شکنجه مؤمنان
- ۳۷۰ ..... ۶۰- رضایت به عطایای خدا
- ۳۷۰ ..... ۶۱- رضایت به عطایای محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۳۷۱ ..... ۶۲- رضایت به گناه
- ۳۷۴ ..... ۶۳- رضایت به مسافرت بنیامین
- ۳۷۴ ..... ۶۴- رضایت به مقدرات خدا
- ۳۷۶ ..... ۶۵- رضایت به هلاکت
- ۳۷۶ ..... ۶۶- رضایت بهشتیان
- ۳۷۸ ..... ۶۷- رضایت خدا
- ۳۸۸ ..... ۶۸- رضایت خدا در انفاق
- ۳۸۸ ..... ۶۹- رضایت خدا در بنای مؤسسات
- ۳۸۸ ..... ۷۰- رضایت خدا در عمل
- ۳۹۰ ..... ۷۱- رضایت دختران شعیب(ع)
- ۳۹۰ ..... ۷۲- رضایت در انفاق
- ۳۹۰ ..... ۷۳- رضایت در فقر

- ۳۹۲ ..... ۷۴- رضایت دنیاطلبان بنی اسرائیل
- ۳۹۲ ..... ۷۵- رضایت صادقان
- ۳۹۲ ..... ۷۶- رضایت صالحان
- ۳۹۳ ..... ۷۷- رضایت طلبکار در ضمان
- ۳۹۴ ..... ۷۸- رضایت طلبی در قیامت
- ۳۹۴ ..... ۷۹- رضایت عیسی(ع)
- ۳۹۴ ..... ۸۰- رضایت متقین
- ۳۹۶ ..... ۸۱- رضایت محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۳۹۶ ..... ۸۲- رضایت مخلصان
- ۳۹۶ ..... ۸۳- رضایت مقربان
- ۳۹۶ ..... ۸۴- رضایت مکذبان آخرت
- ۳۹۸ ..... ۸۵- رضایت مکذبان معاد
- ۳۹۸ ..... ۸۶- رضایت منافقان
- ۳۹۸ ..... ۸۷- رضایت موحدان
- ۳۹۹ ..... ۸۸- رضایت مؤمنان
- ۴۰۰ ..... ۸۹- رضایت مهاجران
- ۴۰۱ ..... ۹۰- رضایت همسران محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۰۳ ..... ۹۱- رضایت یعقوب(ع)
- ۴۰۴ ..... ۹۲- روش جلب رضایت خدا
- ۴۰۴ ..... ۹۳- زمینه تشخیص رضایت خدا
- ۴۰۴ ..... ۹۴- زمینه رضایت خدا
- ۴۱۰ ..... ۹۵- زمینه رضایت در قیامت
- ۴۱۱ ..... ۹۶- زمینه رضایت همسران محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۱۲ ..... ۹۷- زمینه سازی رضایت یعقوب(ع)
- ۴۱۲ ..... ۹۸- سرزنش ترجیح رضایت مردم
- ۴۱۲ ..... ۹۹- شرایط رضایت اخروی خدا

- ۱۰۰- شرایط رضایت خدا - ۴۱۴
- ۱۰۱- شرایط رضایت مسیحیان از محمد(صلی الله علیه و آله) - ۴۱۴
- ۱۰۲- شرایط رضایت یعقوب(ع) - ۴۱۴
- ۱۰۳- شرایط رضایت یهود از محمد(صلی الله علیه و آله) - ۴۱۴
- ۱۰۴- شفاعت مشمولان رضایت خدا - ۴۱۶
- ۱۰۵- طالبان رضایت خدا - ۴۱۶
- ۱۰۶- عوامل رضایت از خدا - ۴۱۶
- ۱۰۷- عوامل رضایت انسان ها - ۴۱۶
- ۱۰۸- عوامل رضایت خدا - ۴۱۷
- ۱۰۹- عوامل رضایت محمد(صلی الله علیه و آله) - ۴۱۹
- ۱۱۰- کافران و جلب رضایت خدا - ۴۲۰
- ۱۱۱- کیفر رضایت به گناه - ۴۲۰
- ۱۱۲- محدوده جلب رضایت زنان - ۴۲۰
- ۱۱۳- محرومان از رضایت خدا - ۴۲۰
- ۱۱۴- محمد(صلی الله علیه و آله) و رضایت دنیوی - ۴۲۲
- ۱۱۵- مشمولان رضایت خدا - ۴۲۲
- ۱۱۶- منافقان و رضایت مؤمنان - ۴۲۶
- ۱۱۷- منشأ رضایت اخروی انسان - ۴۲۶
- ۱۱۸- منشأ رضایت اخروی محمد(صلی الله علیه و آله) - ۴۲۶
- ۱۱۹- موانع امیدواری به رضایت خدا - ۴۲۷
- ۱۲۰- موانع رضایت خدا - ۴۲۸
- ۱۲۱- موجبات رضایت خدا - ۴۲۸
- ۱۲۲- مؤمنان و رضایت خدا - ۴۳۰
- ۱۲۳- مؤمنان و رضایت محمد(صلی الله علیه و آله) - ۴۳۰
- ۱۲۴- مؤمنان و رضایت مردم - ۴۳۰
- ۱۲۵- نشانه های رضایت از خدا - ۴۳۱

- ۱۲۶- نشانه های رضایت خدا - ۴۳۲
- ۱۲۷- نعمت رضایت خدا - ۴۳۲
- ۱۲۸- آثار بی توجهی به رضایت خدا - ۴۳۳
- ۱۲۹- آثار تبری از رضایت خدا - ۴۳۴
- ۱۳۰- آثار جلب رضایت خدا - ۴۳۴
- ۱۳۱- آثار رضایت خدا - ۴۳۴
- ۱۳۲- ارزش رضایت خدا - ۴۴۰
- ۱۳۳- امیدواری به رضایت خدا - ۴۴۰
- ۱۳۴- اهمیت جلب رضایت خدا - ۴۴۰
- ۱۳۵- اهمیت رضایت خدا - ۴۴۲
- ۱۳۶- بانیان مسجد قبا و رضایت خدا - ۴۴۹
- ۱۳۷- برتری رضایت خدا - ۴۵۰
- ۱۳۸- تلاش برای رضایت خدا - ۴۵۰
- ۱۳۹- جاودانگی رضایت خدا - ۴۵۱
- ۱۴۰- جلب رضایت خدا - ۴۵۲
- ۱۴۱- درخواست رضایت خدا - ۴۵۳
- ۱۴۲- دلایل رضایت خدا - ۴۵۴
- ۱۴۳- رضایت خدا - ۴۵۴
- ۱۴۴- رضایت خدا در انفاق - ۴۶۴
- ۱۴۵- رضایت خدا در بنای مؤسسات - ۴۶۴
- ۱۴۶- رضایت خدا در عمل - ۴۶۴
- ۱۴۷- روش جلب رضایت خدا - ۴۶۶
- ۱۴۸- زمینه تشخیص رضایت خدا - ۴۶۶
- ۱۴۹- زمینه رضایت خدا - ۴۶۶
- ۱۵۰- شرایط رضایت خدا - ۴۷۲
- ۱۵۱- شفاعت مشمولان رضایت خدا - ۴۷۳

- ۴۷۴ ..... ۱۵۲- طالبان رضایت خدا
- ۴۷۴ ..... ۱۵۳- عوامل رضایت خدا
- ۴۷۶ ..... ۱۵۴- کافران و جلب رضایت خدا
- ۴۷۶ ..... ۱۵۵- محرومان از رضایت خدا
- ۴۷۶ ..... ۱۵۶- مضمولان رضایت خدا
- ۴۸۰ ..... ۱۵۷- موانع امیدواری به رضایت خدا
- ۴۸۰ ..... ۱۵۸- موانع رضایت خدا
- ۴۸۰ ..... ۱۵۹- موجبات رضایت خدا
- ۴۸۲ ..... ۱۶۰- مؤمنان و رضایت خدا
- ۴۸۴ ..... ۱۶۱- نشانه های رضایت خدا
- ۴۸۴ ..... ۱۶۲- نعمت رضایت خدا
- ۴۸۵ ..... ۹- رعد
- ۴۸۵ ..... ۱- آیات سوره رعد
- ۴۸۵ ..... ۲- تحمید رعد
- ۴۸۵ ..... ۳- ترس رعد
- ۴۸۷ ..... ۴- تسبیح رعد
- ۴۸۷ ..... ۵- تشبیه به رعد در تاریکی
- ۴۸۷ ..... ۶- شعور رعد
- ۴۸۷ ..... ۷- صدای رعد
- ۴۸۹ ..... ۸- عظمت سوره رعد
- ۴۸۹ ..... ۹- نقش رعد
- ۴۸۹ ..... ۱۰- نقش رعد و برق
- ۴۸۹ ..... ۱۱- نقش رعد و برق
- ۴۹۱ ..... ۱۰- رفاه
- ۴۹۱ ..... ۱- آثار رفاه
- ۵۰۱ ..... ۲- آثار رفاه بنی اسرائیل

- ۳- آثار رفاه طلبی ۵۰۲
- ۴- آثار رفاه طلبی قوم ثمود ۵۰۳
- ۵- آثار رفاه قوم ثمود ۵۰۳
- ۶- آثار رفاه قوم عاد ۵۰۵
- ۷- آثار رفاه کافران ۵۰۵
- ۸- آثار رفاه مشرکان ۵۰۵
- ۹- آرزوی رفاه جاویدان ۵۰۷
- ۱۰- اجتناب از تحلیل غلط در رفاه ۵۰۷
- ۱۱- ارزش رفاه ۵۰۷
- ۱۲- ارزش رفاه مؤمنان ۵۰۷
- ۱۳- اعراض از خدا در رفاه ۵۰۹
- ۱۴- امتحان با رفاه ۵۰۹
- ۱۵- انسان ها هنگام رفاه ۵۰۹
- ۱۶- انسان هنگام رفاه ۵۱۱
- ۱۷- اهمیت رفاه ۵۱۱
- ۱۸- اهمیت صبر در رفاه ۵۱۲
- ۱۹- بی ارزشی رفاه دنیوی کافران ۵۱۳
- ۲۰- بی ارزشی رفاه کافران ۵۱۳
- ۲۱- تعجب از رفاه منافقان ۵۱۳
- ۲۲- حرص در رفاه ۵۱۵
- ۲۳- خطر رفاه طلبی در مسلمانان صدراسلام ۵۱۵
- ۲۴- دعا در رفاه ۵۱۵
- ۲۵- دین و رفاه ۵۱۵
- ۲۶- ذکر خدا در رفاه ۵۱۷
- ۲۷- ذکر ناپایداری رفاه ۵۱۷
- ۲۸- رفاه اخروی متنعمان ۵۱۷

- ۲۹- رفاه اشرف قوم ثمود ۵۱۸
- ۳۰- رفاه اشرف قوم عاد ۵۱۹
- ۳۱- رفاه اصحاب شمال ۵۱۹
- ۳۲- رفاه اهل مکه ۵۱۹
- ۳۳- رفاه بهشتیان ۵۱۹
- ۳۴- رفاه پس از سختی ۵۲۱
- ۳۵- رفاه جامعه اسلامی ۵۲۱
- ۳۶- رفاه در بهشت آدم(ع) ۵۲۱
- ۳۷- رفاه در زندگی ۵۲۲
- ۳۸- رفاه در زندگی دنیوی ۵۲۳
- ۳۹- رفاه در مسافرت ۵۲۳
- ۴۰- رفاه دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۲۳
- ۴۱- رفاه دنیوی کافران ۵۲۳
- ۴۲- رفاه طلبی اشرف قوم نوح ۵۲۵
- ۴۳- رفاه طلبی انسان ۵۲۵
- ۴۴- رفاه طلبی در عبادت ۵۲۵
- ۴۵- رفاه طلبی منافقان ۵۲۷
- ۴۶- رفاه غافلان ۵۲۷
- ۴۷- رفاه فرعونیان ۵۲۷
- ۴۸- رفاه قوم ثمود ۵۲۷
- ۴۹- رفاه کافران ۵۲۸
- ۵۰- رفاه کافران صدراسلام ۵۲۹
- ۵۱- رفاه مجاز ۵۳۰
- ۵۲- رفاه مخالفان قرآن ۵۳۱
- ۵۳- رفاه مخالفان محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۳۱
- ۵۴- رفاه مسلمانان صدر اسلام ۵۳۱

- ۵۵- رفاه مشرکان ۵۳۱
- ۵۶- رفاه مشرکان صدراسلام ۵۳۳
- ۵۷- رفاه مگذبان آیات خدا ۵۳۳
- ۵۸- رفاه مگذبان انبیا ۵۳۳
- ۵۹- رفاه منافقان صدر اسلام ۵۳۳
- ۶۰- رفاه نیاکان مشرکان ۵۳۵
- ۶۱- رفاه و هدایت ۵۳۵
- ۶۲- رفاه یوسف(ع) ۵۳۵
- ۶۳- زمینه رفاه ۵۳۶
- ۶۴- زمینه رفاه بنی اسرائیل ۵۳۹
- ۶۵- زمینه رفاه طلبی ۵۳۹
- ۶۶- زیانهای رفاه ۵۳۹
- ۶۷- سرزنش رفاه طلبان ۵۴۰
- ۶۸- سرمستی در رفاه ۵۴۱
- ۶۹- سرور از رفاه ۵۴۱
- ۷۰- سرور در رفاه ۵۴۱
- ۷۱- شکر در رفاه ۵۴۱
- ۷۲- صابران هنگام رفاه ۵۴۳
- ۷۳- صالحان هنگام رفاه ۵۴۳
- ۷۴- عمل صالح در رفاه ۵۴۳
- ۷۵- عوامل بقای رفاه ۵۴۳
- ۷۶- عوامل رفاه ۵۴۵
- ۷۷- ملاک ارزش رفاه ۵۴۵
- ۷۸- منشأ رفاه ۵۴۵
- ۷۹- ناپایداری رفاه ۵۴۷
- ۸۰- نعمت رفاه ۵۴۷

- ۵۴۷ ----- ۸۱- نقش رفاه
- ۵۴۹ ----- ۸۲- رفاه طلبان
- ۵۴۹ ----- ۸۳- آثار رفاه طلبی
- ۵۵۰ ----- ۸۴- آثار رفاه طلبی قوم ثمود
- ۵۵۱ ----- ۸۵- خطر رفاه طلبی در مسلمانان صدراسلام
- ۵۵۱ ----- ۸۶- رفاه طلبی اشراف قوم نوح
- ۵۵۱ ----- ۸۷- رفاه طلبی انسان
- ۵۵۱ ----- ۸۸- رفاه طلبی در عبادت
- ۵۵۳ ----- ۸۹- رفاه طلبی منافقان
- ۵۵۳ ----- ۹۰- زمینه رفاه طلبی
- ۵۵۴ ----- ۱۱- رفتار
- ۵۵۴ ----- ۱- آثار اصلاح رفتار
- ۵۵۴ ----- ۲- اجتناب از رفتار تحریک آمیز جنسی
- ۵۵۴ ----- ۳- اصلاح رفتار حاکمان
- ۵۵۶ ----- ۴- الگوگیری در رفتار
- ۵۵۶ ----- ۵- انگیزه های رفتار
- ۵۵۶ ----- ۶- اهمیت رفتار پسندیده
- ۵۵۷ ----- ۷- پایه های رفتار
- ۵۸۱ ----- ۸- پشیمانی از رفتار ناپسند
- ۵۸۲ ----- ۹- تأثیر عواطف در رفتار
- ۵۸۲ ----- ۱۰- تأثیر محیط در رفتار
- ۵۸۲ ----- ۱۱- تضاد در رفتار فرعونیان
- ۵۸۲ ----- ۱۲- رفتار انسان
- ۵۸۴ ----- ۱۳- رفتار اولیای مقتول با قاتل
- ۵۸۴ ----- ۱۴- رفتار اهل کتاب
- ۵۸۴ ----- ۱۵- رفتار بنی اسرائیل

- ۵۸۶ - ..... ۱۶- رفتار قاتل با اولیای مقتول
- ۵۸۶ - ..... ۱۷- رفتار ناپسند
- ۵۸۶ - ..... ۱۸- رفتار ناپسند برادران یوسف
- ۵۸۶ - ..... ۱۹- رفتار ناپسند کافران
- ۵۸۸ - ..... ۲۰- رفتار ناپسند کافران مکه
- ۵۸۸ - ..... ۲۱- عوامل اصلاح رفتار
- ۵۸۸ - ..... ۲۲- عوامل مؤثر در رفتار
- ۵۸۸ - ..... ۲۳- عوامل مؤثر در رفتار فرزند
- ۵۹۰ - ..... ۲۴- عوامل مؤثر در رفتار های اجتماعی
- ۵۹۰ - ..... ۲۵- عوامل مؤثر در رفتار های فردی
- ۵۹۰ - ..... ۲۶- ملاکهای تصحیح رفتار
- ۵۹۱ - ..... ۲۷- ملاکهای رفتار پسندیده
- ۵۹۲ - ..... ۲۸- ملاکهای رفتار ناپسند
- ۵۹۲ - ..... ۲۹- ملاکهای صحیح رفتار
- ۵۹۲ - ..... ۳۰- موانع رفتار ناپسند
- ۵۹۴ - ..... ۳۱- {رفتارشناسی}
- ۵۹۵ - ..... ۱۲- رکوع
- ۵۹۵ - ..... ۱- آثار ترک رکوع
- ۵۹۵ - ..... ۲- آثار رکوع
- ۵۹۷ - ..... ۳- احکام رکوع
- ۵۹۷ - ..... ۴- اذکار رکوع
- ۵۹۷ - ..... ۵- امتناع از رکوع بر خدا
- ۵۹۷ - ..... ۶- انفاق در رکوع
- ۵۹۹ - ..... ۷- اهمیت رکوع
- ۵۹۹ - ..... ۸- رکوع در ادیان
- ۵۹۹ - ..... ۹- رکوع در برابر خدا

- ۱۰- رکوع در دین ابراهیم(ع) ۶۰۱
- ۱۱- رکوع در مسجد الحرام ۶۰۱
- ۱۲- رکوع در نماز ۶۰۱
- ۱۳- رکوع مجاهدان ۶۰۳
- ۱۴- رکوع مریم(س) ۶۰۳
- ۱۵- رکوع مؤمنان ۶۰۳
- ۱۶- فضیلت طول رکوع ۶۰۵
- ۱۷- مکان رکوع ۶۰۵
- ۱۳- رمضان ۶۰۶
- ۱- رمضان ۶۰۶
- ۲- آشامیدن در شبهای ماه رمضان ۶۰۶
- ۳- آمیزش در شبهای ماه رمضان ۶۰۶
- ۴- احراز حلول ماه رمضان ۶۰۸
- ۵- اهمیت روزه ماه رمضان ۶۱۰
- ۶- بیست و یکم رمضان ۶۱۰
- ۷- خوردن در شبهای ماه رمضان ۶۱۰
- ۸- دعا در ماه رمضان ۶۱۱
- ۹- روزه ماه رمضان ۶۱۲
- ۱۰- شب بیست و سوم ماه رمضان ۶۱۲
- ۱۱- شب بیست و هفتم ماه رمضان ۶۱۲
- ۱۲- شب بیست و یکم ماه رمضان ۶۱۲
- ۱۳- شب بیستوسوم ماه رمضان ۶۱۴
- ۱۴- عظمت ماه رمضان ۶۱۴
- ۱۵- فلسفه روزه ماه رمضان ۶۱۴
- ۱۶- مسافرت در ماه رمضان ۶۱۴
- ۱۷- نزول قرآن در ماه رمضان ۶۱۶

- ۱۸- وقت غسل در ماه رمضان ۶۱۶
- ۱۹- ویژگیهای شب بیست و سوم ماه رمضان ۶۱۷
- ۲۰- ویژگیهای شب بیست و یکم ماه رمضان ۶۱۸
- ۲۱- ویژگیهای شب نوزدهم ماه رمضان ۶۱۸
- ۲۲- ویژگیهای ماه رمضان ۶۲۰
- ۱۴- رنج ۶۲۱
- ۱- آثار رنج ۶۲۱
- ۲- آثار رنج مسلمانان ۶۲۱
- ۳- آثار رنج ها ۶۲۱
- ۴- خدا و رنج ۶۲۱
- ۵- رنج اخروی جهنمیان ۶۲۳
- ۶- رنج از استعمار بنی اسرائیل ۶۲۳
- ۷- رنج از بردگی بنی اسرائیل ۶۲۳
- ۸- رنج دنیوی ۶۲۵
- ۹- رنج دنیوی مؤمنان ۶۲۵
- ۱۰- رنج زنان بنی اسرائیل ۶۲۵
- ۱۱- روزی بی رنج ۶۲۶
- ۱۲- زمینه رنج بی ایمانان ۶۲۷
- ۱۳- زمینه رنج مشرکان ۶۲۷
- ۱۴- زمینه رنج منافقان ۶۲۷
- ۱۵- زندگی رنج آور ۶۲۹
- ۱۶- سختی رنج های اخروی ۶۲۹
- ۱۷- عوامل رنج ابراهیم(ع) ۶۲۹
- ۱۸- عوامل رنج اصحاب کهف ۶۲۹
- ۱۹- عوامل رنج زکریا(ع) ۶۳۱
- ۲۰- عوامل رنج کافران ۶۳۱

- ۶۳۱ - عوامل رنج محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۲۱
- ۶۳۳ - عوامل رنج منافقان ----- ۲۲
- ۶۳۳ - عوامل رنج مؤمنان ----- ۲۳
- ۶۳۳ - عوامل رنج یعقوب(ع) ----- ۲۴
- ۶۳۵ - فلسفه رنج ها ----- ۲۵
- ۶۳۵ - موارد رنج علما ----- ۲۶
- ۶۳۵ - موجبات رنج ----- ۲۷
- ۶۳۵ - موجبات رنج های طولانی ----- ۲۸
- ۶۳۷ - مهمترین رنج انسان ----- ۲۹
- ۶۳۷ - مهمترین رنج ایوب(ع) ----- ۳۰
- ۶۳۷ - آثار رنج ها ----- ۳۱
- ۶۳۷ - فلسفه رنج ها ----- ۳۲
- ۶۴۰ - ۱۵- رنگ ----- ۱۵
- ۶۴۰ - ۱- آثار تنوع رنگ گیاهان ----- ۱
- ۶۴۰ - ۲- آثار تنوع رنگ موجودات ----- ۲
- ۶۴۰ - ۳- آثار رنگ سبز ----- ۳
- ۶۴۰ - ۴- اختلاط رنگ کوهها در قیامت ----- ۴
- ۶۴۲ - ۵- اهل بصیرت و تنوع رنگ موجودات ----- ۵
- ۶۴۲ - ۶- تفاوت رنگ انسان ها ----- ۶
- ۶۴۲ - ۷- تنوع رنگ انسان ها ----- ۷
- ۶۴۳ - ۸- تنوع رنگ چهارپایان ----- ۸
- ۶۴۴ - ۹- تنوع رنگ حیوانات ----- ۹
- ۶۴۴ - ۱۰- تنوع رنگ عسل ----- ۱۰
- ۶۴۴ - ۱۱- تنوع رنگ کوه ها ----- ۱۱
- ۶۴۴ - ۱۲- تنوع رنگ موجودات ----- ۱۲
- ۶۴۶ - ۱۳- تنوع رنگ میوه ----- ۱۳

- ۱۴- راز تفاوت رنگ ها - ۶۴۶
- ۱۵- رنگ پستی های بهشت - ۶۴۶
- ۱۶- رنگ چشمه قصه ذوالقرنین - ۶۴۷
- ۱۷- رنگ چشمهای حورالعین - ۶۴۸
- ۱۸- رنگ زرد - ۶۴۸
- ۱۹- رنگ سبز - ۶۴۸
- ۲۰- رنگ سبز در بهشت - ۶۵۰
- ۲۱- رنگ سیاه - ۶۵۰
- ۲۲- رنگ شراب بهشتی - ۶۵۲
- ۲۳- رنگ صورت گناهکاران - ۶۵۲
- ۲۴- رنگ گاو بنی اسرائیل - ۶۵۲
- ۲۵- رنگ لباس بهشتیان - ۶۵۴
- ۲۶- رنگ همسران بهشتی - ۶۵۴
- ۲۷- روانشناسی رنگ ها - ۶۵۵
- ۲۸- زیبایی رنگ سبز - ۶۵۶
- ۲۹- عوامل تنوع رنگ گیاهان - ۶۵۷
- ۳۰- فواید تنوع رنگ موجودات - ۶۵۸
- ۳۱- فواید رنگ سبز - ۶۵۸
- ۳۲- منشأ تنوع رنگ عسل - ۶۵۸
- ۳۳- منشأ تنوع رنگ گیاهان - ۶۵۸
- ۳۴- نعمت تنوع رنگ - ۶۶۰
- ۳۵- نقش روانی رنگ سبز - ۶۶۰
- ۳۶- نقش روانی رنگ ها - ۶۶۰
- ۳۷- راز تفاوت رنگ ها - ۶۶۱
- ۳۸- روانشناسی رنگ ها - ۶۶۲
- ۳۹- نقش روانی رنگ ها - ۶۶۲

- ۱۶- روابط ۶۶۴
- ۱- آثار رابطه با خدا ۶۶۴
- ۲- آثار روابط اجتماعی ۶۶۴
- ۳- آثار روابط خویشاوندی ۶۶۴
- ۴- آثار روابط عاطفی ۶۶۵
- ۵- آثار قطع روابط واجب ۶۶۵
- ۶- احسان در روابط اجتماعی ۶۶۶
- ۷- ارزش روابط خویشاوندی ۶۶۷
- ۸- ارزش روابط دینی ۶۶۷
- ۹- اصول روابط اجتماعی ۶۶۷
- ۱۰- اصول روابط بین المللی ۶۶۹
- ۱۱- اعتدال در روابط جنسی ۶۶۹
- ۱۲- افشای روابط منافقان مدینه ۶۶۹
- ۱۳- اهمیت اختفای روابط جنسی ۶۶۹
- ۱۴- اهمیت روابط اجتماعی ۶۷۱
- ۱۵- اهمیت روابط خانوادگی ۶۷۱
- ۱۶- اهمیت روابط خویشاوندی ۶۷۵
- ۱۷- اهمیت روابط دینی ۶۷۵
- ۱۸- اهمیت سلامت روابط اجتماعی ۶۷۷
- ۱۹- ایجاد روابط واجب ۶۷۷
- ۲۰- ایمان در روابط همسری ۶۷۷
- ۲۱- برقرار کنندگان روابط واجب ۶۷۹
- ۲۲- بی تأثیری روابط خانوادگی در قیامت ۶۷۹
- ۲۳- پاداش روابط واجب ۶۷۹
- ۲۴- پاکی در روابط اجتماعی ۶۷۹
- ۲۵- تبعیض در روابط اجتماعی ۶۸۱

- ۲۶- تداوم روابط خانوادگی ۶۸۱
- ۲۷- تقوا در روابط همسری ۶۸۱
- ۲۸- تکامل در روابط اجتماعی ۶۸۱
- ۲۹- ذکر قطع روابط در قیامت ۶۸۳
- ۳۰- رابطه مادر و فرزند ۶۸۳
- ۳۱- روابط اجتماعی ۶۸۳
- ۳۲- روابط اجتماعی بنی اسرائیل ۶۸۵
- ۳۳- روابط اجتماعی جامعه ۶۸۵
- ۳۴- روابط اجتماعی جن ۶۸۷
- ۳۵- روابط اجتماعی محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۸۷
- ۳۶- روابط اقتصادی محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۸۷
- ۳۷- روابط اقتصادی مؤمنان ۶۸۸
- ۳۸- روابط اهل شامات ۶۸۹
- ۳۹- روابط با بیگانگان ۶۸۹
- ۴۰- روابط با جن ۶۹۱
- ۴۱- روابط بهشتیان ۶۹۱
- ۴۲- روابط بین الملل ۶۹۲
- ۴۳- روابط پنهانی با کافران ۶۹۳
- ۴۴- روابط جهنمیان ۶۹۳
- ۴۵- روابط خانوادگی ۶۹۵
- ۴۶- روابط خانوادگی در قیامت ۶۹۵
- ۴۷- روابط خانواده ۶۹۵
- ۴۸- روابط خویشاوندان ۶۹۷
- ۴۹- روابط خویشاوندی ۶۹۷
- ۵۰- روابط خویشاوندی در ادیان ۶۹۷
- ۵۱- روابط خویشاوندی در قیامت ۶۹۷

- ۵۲- روابط در خانواده ۶۹۹
- ۵۳- روابط در قیامت ۷۰۰
- ۵۴- روابط دوستانه همسران ۷۰۱
- ۵۵- روابط عاطفی در بهشت ۷۰۱
- ۵۶- روابط عاطفی در خانواده شعیب(ع) ۷۰۲
- ۵۷- روابط عاطفی در قیامت ۷۰۳
- ۵۸- روابط عاطفی قوم ابراهیم ۷۰۳
- ۵۹- روابط عاطفی مؤمنان ۷۰۳
- ۶۰- روابط قوم سبأ ۷۰۳
- ۶۱- روابط متقین در بهشت ۷۰۵
- ۶۲- روابط منافقان ۷۰۵
- ۶۳- روابط منافقان صدراسلام ۷۰۵
- ۶۴- روابط موجودات ۷۰۵
- ۶۵- روابط مؤمنان ۷۰۷
- ۶۶- روابط نامشروع در تاریخ ۷۰۷
- ۶۷- روابط همسری ۷۰۷
- ۶۸- زشتی روابط نامشروع ۷۰۷
- ۶۹- زمینه حفظ روابط اجتماعی ۷۰۸
- ۷۰- زمینه حفظ روابط عاطفی ۷۰۹
- ۷۱- زمینه روابط اجتماعی ۷۰۹
- ۷۲- زمینه روابط عاطفی ۷۰۹
- ۷۳- زمینه سستی روابط عاطفی مؤمنان ۷۰۹
- ۷۴- زمینه سلامت روابط اجتماعی ۷۱۱
- ۷۵- زمینه قطع روابط عاطفی ۷۱۱
- ۷۶- ۷۱۱
- ۷۷- شرایط روابط انبیا ۷۱۱

۷۱۱	۷۸- عدالت در روابط اجتماعی
۷۱۳	۷۹- عدالت در روابط بین الملل
۷۱۳	۸۰- عوامل تضمین روابط اجتماعی
۷۱۳	۸۱- عوامل تضمین روابط اقتصادی
۷۱۳	۸۲- عوامل مؤثر در روابط اجتماعی
۷۱۵	۸۳- قطع روابط خویشاوندی در قیامت
۷۱۵	۸۴- قطع روابط در آخرت
۷۱۵	۸۵- قطع روابط در قیامت
۷۱۹	۸۶- متفکران و روابط همسری
۷۱۹	۸۷- محدوده روابط جنسی
۷۲۱	۸۸- محدوده روابط خویشاوندی
۷۲۱	۸۹- محکمترین روابط
۷۲۱	۹۰- ملاک روابط اجتماعی
۷۲۳	۹۱- ملاک روابط اخروی نسل ها
۷۲۳	۹۲- ملاک روابط خانوادگی
۷۲۳	۹۳- موانع روابط اجتماعی
۷۲۵	۹۴- موانع روابط نامشروع
۷۲۵	۹۵- موجبات روابط اخروی
۷۲۵	۹۶- ناپایداری روابط خانوادگی
۷۲۶	۹۷- ناپایداری روابط عاطفی
۷۲۷	۹۸- ناپایداری روابط قومی
۷۲۷	۹۹- نقش روابط اجتماعی
۷۲۷	۱۰۰- {روابط اجتماعی}
۷۳۳	۱۰۱- آثار روابط اجتماعی
۷۳۳	۱۰۲- احسان در روابط اجتماعی
۷۳۴	۱۰۳- اصول روابط اجتماعی

۷۳۵	۱۰۴- اهمیت روابط اجتماعی
۷۳۵	۱۰۵- اهمیت سلامت روابط اجتماعی
۷۳۶	۱۰۶- پاکی در روابط اجتماعی
۷۳۷	۱۰۷- تبعیض در روابط اجتماعی
۷۳۷	۱۰۸- تکامل در روابط اجتماعی
۷۳۷	۱۰۹- روابط اجتماعی
۷۳۹	۱۱۰- روابط اجتماعی بنی اسرائیل
۷۳۹	۱۱۱- روابط اجتماعی جامعه
۷۴۱	۱۱۲- روابط اجتماعی جن
۷۴۱	۱۱۳- روابط اجتماعی محمد(صلی الله علیه و آله)
۷۴۱	۱۱۴- زمینه حفظ روابط اجتماعی
۷۴۳	۱۱۵- زمینه روابط اجتماعی
۷۴۳	۱۱۶- زمینه سلامت روابط اجتماعی
۷۴۳	۱۱۷- عدالت در روابط اجتماعی
۷۴۳	۱۱۸- عوامل تضمین روابط اجتماعی
۷۴۴	۱۱۹- عوامل مؤثر در روابط اجتماعی
۷۴۵	۱۲۰- ملاک روابط اجتماعی
۷۴۵	۱۲۱- موانع روابط اجتماعی
۷۴۷	۱۲۲- نقش روابط اجتماعی
۷۴۷	۱۲۳- {روابط بین الملل}
۷۴۹	۱۲۴- روابط بین الملل
۷۴۹	۱۲۵- عدالت در روابط بین الملل
۷۵۰	۱۲۶- {روابط بین المللی}
۷۵۱	۱۲۷- اصول روابط بین المللی
۷۵۲	۱۲۸- {روابط حرام}
۷۵۳	۱۲۹- ارزش روابط دینی

- ۱۳۰- اهمیت روابط دینی ۷۵۳
- ۱۳۱- {روابط عاطفی} ۷۵۳
- ۱۳۲- آثار روابط عاطفی ۷۵۴
- ۱۳۳- اهمیت روابط عاطفی ۷۵۵
- ۱۳۴- روابط عاطفی در بهشت ۷۵۵
- ۱۳۵- روابط عاطفی در خانواده شعیب (ع) ۷۵۵
- ۱۳۶- روابط عاطفی در قیامت ۷۵۷
- ۱۳۷- روابط عاطفی قوم ابراهیم ۷۵۷
- ۱۳۸- روابط عاطفی مؤمنان ۷۵۷
- ۱۳۹- زمینه حفظ روابط عاطفی ۷۵۷
- ۱۴۰- زمینه روابط عاطفی ۷۵۸
- ۱۴۱- زمینه سستی روابط عاطفی مؤمنان ۷۵۹
- ۱۴۲- زمینه قطع روابط عاطفی ۷۵۹
- ۱۴۳- ناپایداری روابط عاطفی ۷۵۹
- ۱۴۴- {روابط مالی} ۷۶۱
- ۱۴۵- {روابط نامشروع} ۷۶۱
- ۱۴۶- رابطه با نامحرم ۷۶۱
- ۱۴۷- روابط نامشروع در تاریخ ۷۶۲
- ۱۴۸- زشتی روابط نامشروع ۷۶۳
- ۱۴۹- موانع روابط نامشروع ۷۶۳
- ۱۵۰- {روابط واجب} ۷۶۳
- ۱۵۱- آثار قطع روابط واجب ۷۶۳
- ۱۵۲- برقرار کنندگان روابط واجب ۷۶۵
- ۱۵۳- پاداش روابط واجب ۷۶۵
- ۱۷- روانشناسی ۷۶۷
- ۱- روانشناسی ۷۶۷

- ۲- اهمیت روانشناسی ۷۶۹
- ۳- روانشناسی تربیتی ۷۶۹
- ۴- روانشناسی خانواده ۷۷۳
- ۵- روانشناسی رنگ ها ۷۷۳
- ۶- روانشناسی سامری ۷۷۵
- ۷- روانشناسی عاطفی ۷۷۵
- ۸- روانشناسی کودک ۷۷۷
- ۹- موانع مشکلات روانی ۷۷۸
- ۱۰- روانشناسی تربیتی ۷۷۹
- ۱۸- روح ۷۸۳
- ۱- آثار سلامت روح ۷۸۳
- ۲- آثار نفخ روح در انسان ۷۸۳
- ۳- ابهام روح ۷۸۴
- ۴- ارزش روح ۷۸۴
- ۵- استحاله بازگشت روح ۷۸۵
- ۶- اصالت روح ۷۸۶
- ۷- اضطراب روح ۷۸۶
- ۸- اطمینان روح ۷۸۶
- ۹- اعتدال روح ۷۸۶
- ۱۰- الهام به روح ۷۸۸
- ۱۱- اهمیت روح ۷۸۸
- ۱۲- بازگشت روح ۷۸۸
- ۱۳- برتری روح بر جسم ۷۹۰
- ۱۴- بقای روح ۷۹۰
- ۱۵- پرسش درباره روح ۷۹۴
- ۱۶- پرورش روح توحیدی ۷۹۴

- ۱۷- تأیید عیسی(ع) با روح القدس ۷۹۵
- ۱۸- تشبیه ملائکه قبض روح ۷۹۶
- ۱۹- تعدد ملائکه قبض روح ۷۹۶
- ۲۰- تقرب ملائکه قبض روح ۷۹۶
- ۲۱- تنزیه روح ۷۹۶
- ۲۲- تنوع در قبض روح ۷۹۸
- ۲۳- جاودانگی روح ۷۹۸
- ۲۴- حقیقت روح ۸۰۰
- ۲۵- خطاب به روح ۸۰۴
- ۲۶- خلقت روح ۸۰۴
- ۲۷- خلقت روح انسان ۸۰۴
- ۲۸- روح انسان ۸۰۴
- ۲۹- روح خدا ۸۰۸
- ۳۰- زمینه بازگشت روح ۸۰۸
- ۳۱- سرعت در قبض روح ۸۰۹
- ۳۲- سلام روح (اسم خاص) بر محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۱۰
- ۳۳- سوگند به اعتدال روح ۸۱۰
- ۳۴- سوگند به تعدیل کننده روح ۸۱۰
- ۳۵- سوگند به روح ۸۱۲
- ۳۶- سوگند به ملائکه قبض روح ۸۱۲
- ۳۷- سهولت در قبض روح ۸۱۳
- ۳۸- شدت در قبض روح ۸۱۴
- ۳۹- شدت قبض روح کافران ۸۱۴
- ۴۰- شگفتی اعتدال روح ۸۱۶
- ۴۱- عظمت روح ۸۱۶
- ۴۲- عظمت روح آدم(ع) ۸۱۶

۸۱۶	۴۳- عوامل مؤثر در روح
۸۱۸	۴۴- فضایل روح القدس
۸۱۸	۴۵- فضایل ملائکه قبض روح
۸۲۰	۴۶- فضیلت روح
۸۲۰	۴۷- قابض روح
۸۲۲	۴۸- قابضان روح
۸۲۴	۴۹- قبض روح
۸۲۴	۵۰- قبض روح انسان
۸۲۶	۵۱- قبض روح اولیاء الله
۸۲۶	۵۲- قبض روح جهنمیان
۸۲۶	۵۳- قبض روح ظالمان
۸۲۸	۵۴- قبض روح کافران
۸۲۹	۵۵- قبض روح متقین
۸۳۰	۵۶- قبض روح مشرکان
۸۳۰	۵۷- قبض روح منافقان
۸۳۰	۵۸- قبض روح مؤمنان
۸۳۰	۵۹- کیفیت قبض روح
۸۳۲	۶۰- کیفیت نفع روح
۸۳۲	۶۱- لطافت روح
۸۳۴	۶۲- محمد(صلی الله علیه و آله) و حقیقت روح
۸۳۴	۶۳- مدارا در قبض روح مؤمنان
۸۳۴	۶۴- مدارای ملائکه قبض روح
۸۳۶	۶۵- مراد از روح
۸۳۸	۶۶- مراد از روح القدس
۸۳۸	۶۷- مردم مقارن بعثت و روح
۸۳۸	۶۸- مسؤلیت روح القدس

- ۶۹- مفارقت روح ۸۴۰
- ۷۰- ملائکه قبض روح ۸۴۱
- ۷۱- منشأ نفخ روح در انسان ۸۴۲
- ۷۲- نشانه های روح خدا ۸۴۴
- ۷۳- نفخ روح در آدم(ع) ۸۴۴
- ۷۴- نفخ روح در انسان ۸۴۵
- ۷۵- نفخ روح در جنین ۸۴۶
- ۷۶- نفخ روح در قیامت ۸۴۷
- ۷۷- نفخ روح در مریم(س) ۸۴۸
- ۷۸- نقش روح ۸۴۸
- ۷۹- نقش روح القدس ۸۵۲
- ۸۰- نقش روح خدا ۸۵۲
- ۸۱- ویژگیهای خلقت روح ۸۵۴
- ۸۲- ویژگیهای روح ۸۵۴
- ۸۳- ویژگیهای قبض روح کافران ۸۵۴
- ۸۴- {روح القدس} ۸۵۵
- ۸۵- تأیید عیسی(ع) با روح القدس ۸۵۶
- ۸۶- فضایل روح القدس ۸۵۶
- ۸۷- مراد از روح القدس ۸۵۷
- ۸۸- مسئولیت روح القدس ۸۵۸
- ۸۹- نقش روح القدس ۸۵۸
- ۹۰- {روح و ماده} ۸۵۸
- ۹۱- آثار نزول روح(اسم خاص) ۸۶۰
- ۹۲- آثار نزول روح(اسم خاص) در شب قدر ۸۶۰
- ۹۳- آمادگی روح(اسم خاص) ۸۶۰
- ۹۴- انقیاد روح(اسم خاص) ۸۶۰

- ۹۵- تداوم نزول روح (اسم خاص) در شب قدر ۸۶۲
- ۹۶- زمان نزول روح (اسم خاص) ۸۶۲
- ۹۷- عظمت روح (اسم خاص) ۸۶۲
- ۹۸- فضایل روح (اسم خاص) ۸۶۳
- ۹۹- مالک روح (اسم خاص) ۸۶۴
- ۱۰۰- محدوده اختیارات روح (اسم خاص) ۸۶۴
- ۱۰۱- مدبر روح (اسم خاص) ۸۶۴
- ۱۰۲- مراد از روح (اسم خاص) ۸۶۵
- ۱۰۳- منشأ سخن روح (اسم خاص) ۸۶۶
- ۱۰۴- منشأ نزول روح (اسم خاص) ۸۶۶
- ۱۰۵- نزول روح (اسم خاص) در شب قدر ۸۶۶
- ۱۰۶- نقش اخروی روح (اسم خاص) ۸۶۸
- ۱۹- روحیه ۸۷۰
- ۱- آثار تقویت روحیه ۸۷۰
- ۲- آثار روحیه کفران ۸۷۰
- ۳- آثار روحیه مجاهدان ۸۷۰
- ۴- آثار ضعف روحیه ۸۷۲
- ۵- آگاهی به روحیه دشمنان دین ۸۷۲
- ۶- آگاهی به روحیه متقین ۸۷۲
- ۷- اهمیت آگاهی به روحیه کافران ۸۷۲
- ۸- اهمیت تقویت روحیه ۸۷۴
- ۹- اهمیت تقویت روحیه مجاهدان ۸۷۴
- ۱۰- اهمیت روحیه حق پذیری ۸۷۴
- ۱۱- ایجاد روحیه شکر ۸۷۴
- ۱۲- تضعیف روحیه دشمنان ۸۷۶
- ۱۳- تضعیف روحیه مسلمانان ۸۷۶

- ۱۴- تضعیف روحیه مسلمانان مدینه ۸۷۶
- ۱۵- تقویت روحیه انبیا ۸۷۶
- ۱۶- تقویت روحیه انسان ها ۸۷۸
- ۱۷- تقویت روحیه در جنگ ۸۷۸
- ۱۸- تقویت روحیه در جهاد ۸۷۸
- ۱۹- تقویت روحیه رهبری ۸۷۸
- ۲۰- تقویت روحیه صحابه ۸۸۰
- ۲۱- تقویت روحیه متقین ۸۸۰
- ۲۲- تقویت روحیه مجاهدان ۸۸۰
- ۲۳- تقویت روحیه محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۸۲
- ۲۴- تقویت روحیه مسلمانان ۸۸۴
- ۲۵- تقویت روحیه مسلمانان مقارن بعثت ۸۸۴
- ۲۶- تقویت روحیه موحدان ۸۸۴
- ۲۷- تقویت روحیه مؤمنان ۸۸۶
- ۲۸- رفع عوامل تضعیف روحیه ۸۸۶
- ۲۹- روحیه ابلیس ۸۸۶
- ۳۰- روحیه توبه در مؤمنان ۸۸۸
- ۳۱- روحیه حق پذیری ۸۸۸
- ۳۲- روحیه حمد در مؤمنان ۸۸۹
- ۳۳- روحیه عبادت در مؤمنان ۸۹۰
- ۳۴- روحیه فرعون ۸۹۰
- ۳۵- روحیه قوی محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۹۰
- ۳۶- روحیه قوی مؤمنان ۸۹۰
- ۳۷- روحیه گناهکاران ۸۹۲
- ۳۸- روحیه مردم در تبلیغ ۸۹۲
- ۳۹- روحیه مفتریان بر خدا ۸۹۲

- ۴۰- روحیه مفسدان ۸۹۲
- ۴۱- روحیه مکذبان قرآن ۸۹۳
- ۴۲- روحیه منافقان ۸۹۴
- ۴۳- روحیه منافقان مدینه ۸۹۴
- ۴۴- روحیه موسی(ع) ۸۹۴
- ۴۵- روحیه مهتدین ۸۹۶
- ۴۶- زمینه تضعیف روحیه ۸۹۶
- ۴۷- زمینه تقویت روحیه ۸۹۶
- ۴۸- زمینه تقویت روحیه فرعونیان ۸۹۷
- ۴۹- عوامل تضعیف روحیه ۸۹۸
- ۵۰- عوامل تقویت روحیه ۹۰۰
- ۵۱- عوامل تقویت روحیه انبیا ۹۰۸
- ۵۲- عوامل تقویت روحیه دشمنان اسلام ۹۰۹
- ۵۳- عوامل تقویت روحیه کافران ۹۱۰
- ۵۴- عوامل تقویت روحیه محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۱۰
- ۵۵- عوامل تقویت روحیه مسلمانان ۹۱۲
- ۵۶- عوامل تقویت روحیه مؤمنان ۹۱۲
- ۵۷- نشانه های ضعف روحیه ۹۱۲
- ۵۸- نیاز به تقویت روحیه ۹۱۲
- ۲۰- رودها ۹۱۴
- ۱- تسخیر رود ها ۹۱۴
- ۲- تقدیر ظرفیت رود ها ۹۱۴
- ۳- جریان رود ها ۹۱۴
- ۴- حایل رود ها و دریاها ۹۱۵
- ۵- شیرینی آب رود ها ۹۱۵
- ۶- فواید رود ها ۹۱۵

- ۷- منشأ پیدایش رود ها ۹۱۵
- ۸- منشأ رود ها ۹۱۶
- ۹- نقش حایل رود ها و دریاها ۹۱۷
- ۱۰- نقش رود ها ۹۱۷
- ۱۱- {رود نیل} ۹۱۸
- ۱۲- آرامش رود نیل ۹۱۹
- ۱۳- امنیت موسی(ع) در رود نیل ۹۱۹
- ۱۴- انقیاد رود نیل ۹۱۹
- ۱۵- تاریخ رود نیل ۹۲۱
- ۱۶- رود نیل در دوران موسی(ع) ۹۲۱
- ۱۷- عبور بنی اسرائیل از رود نیل ۹۲۲
- ۱۸- عبور بنی اسرائیل از رود نیل ۹۲۳
- ۱۹- مکان عبور بنی اسرائیل از رود نیل ۹۲۳
- ۲۰- منشأ تقسیم آب رود نیل ۹۲۳
- ۲۱- موسی(ع) در رود نیل ۹۲۵
- ۲۲- موقعیت جغرافیایی رود نیل ۹۲۵
- ۲۳- وسعت رود نیل ۹۲۶
- ۲۴- {رود فرات} ۹۲۷
- ۲۱- روز ۹۲۸
- ۱- روز ۹۲۸
- ۲- آثار جایگزینی روز ۹۲۸
- ۳- آثار خلقت روز ۹۲۹
- ۴- آثار روشنایی روز ۹۲۹
- ۵- آثار گردش روز ۹۲۹
- ۶- آغاز خلقت روز ۹۳۰
- ۷- ابر در روز عذاب اصحاب ایکه ۹۳۱

- ۸- استتار روز ۹۳۱
- ۹- استفاده از روز ۹۳۳
- ۱۰- اهمیت حرکت روز ۹۳۳
- ۱۱- اهمیت روز ۹۳۳
- ۱۲- اهمیت روز غدیر ۹۳۳
- ۱۳- اهمیت گردش روز ۹۳۵
- ۱۴- بلندی روز قیامت ۹۳۵
- ۱۵- پوشش روز با شب ۹۳۵
- ۱۶- پوشش شب با روز ۹۳۵
- ۱۷- پیدایش روز ۹۳۷
- ۱۸- تأمین معاش در روز ۹۳۷
- ۱۹- تتابع روز ۹۳۷
- ۲۰- تتابع شب و روز ۹۳۸
- ۲۱- تجدید حیات در روز ۹۳۹
- ۲۲- تداوم تتابع شب و روز ۹۴۰
- ۲۳- تداوم روز ۹۴۱
- ۲۴- ترسناکی روز عذاب ۹۴۱
- ۲۵- ترسناکی روز عذاب اصحاب ایکه ۹۴۱
- ۲۶- تسبیح خدا در آخر روز ۹۴۱
- ۲۷- تسبیح خدا در اول روز ۹۴۳
- ۲۸- تسبیح در روز ۹۴۳
- ۲۹- تسخیر روز ۹۴۵
- ۳۰- تعقل در خلقت روز ۹۴۷
- ۳۱- تعقل در گردش شب و روز ۹۴۷
- ۳۲- تفاوت روز ۹۴۷
- ۳۳- تفاوت روز ها ۹۴۸

- ۳۴- تفاوت شب و روز ۹۴۹
- ۳۵- تلاش در روز ۹۵۱
- ۳۶- تیرگی روز عذاب اصحاب ایکه ۹۵۴
- ۳۷- جایگزینی روز ۹۵۵
- ۳۸- حمد در روز ۹۵۵
- ۳۹- خالق روز ۹۵۵
- ۴۰- خلقت روز ۹۵۷
- ۴۱- خواب در روز ۹۵۹
- ۴۲- روز از آیات خدا ۹۵۹
- ۴۳- روز ترویبه ۹۶۱
- ۴۴- روز رجعت ۹۶۱
- ۴۵- روز ظهور امام مهدی(ع) ۹۶۱
- ۴۶- روز عذاب قوم عاد ۹۶۱
- ۴۷- روز عذاب کافران ۹۶۳
- ۴۸- روز عرفه ۹۶۳
- ۴۹- روز عید قربان ۹۶۳
- ۵۰- روز قیامت ۹۶۴
- ۵۱- روز لعن بر ابلیس ۹۶۵
- ۵۲- روز لقاءالله ۹۶۵
- ۵۳- روز مبارزه بنی اسرائیل ۹۶۷
- ۵۴- روز میعاد فرعون با موسی(ع) ۹۶۷
- ۵۵- روز و توحید ربوبی ۹۶۷
- ۵۶- روشنائی روز ۹۶۷
- ۵۷- زندگی در روز ۹۶۹
- ۵۸- سختی اندازه گیری روز ۹۶۹
- ۵۹- سعادت روز ها ۹۷۱

- ۹۷۱ ..... ۶۰- سوگند به روز
- ۹۷۳ ..... ۶۱- سوگند به روز جمعه
- ۹۷۳ ..... ۶۲- سوگند به روز عرفه
- ۹۷۵ ..... ۶۳- سوگند به روشنایی روز
- ۹۷۵ ..... ۶۴- سهولت زندگی در روز
- ۹۷۵ ..... ۶۵- شب و روز
- ۹۷۷ ..... ۶۶- عبرت از خلقت روز
- ۹۷۷ ..... ۶۷- عبرت از گردش روز
- ۹۷۷ ..... ۶۸- عظمت روز
- ۹۷۸ ..... ۶۹- عظمت روز عذاب
- ۹۷۹ ..... ۷۰- عظمت روشنایی روز
- ۹۷۹ ..... ۷۱- عوامل نحوست روز ها
- ۹۷۹ ..... ۷۲- فلسفه خلقت روز
- ۹۸۱ ..... ۷۳- فواید حرکت روز
- ۹۸۱ ..... ۷۴- فواید روز
- ۹۸۵ ..... ۷۵- فواید روشنایی روز
- ۹۸۶ ..... ۷۶- گردش روز
- ۹۹۰ ..... ۷۷- گردش سریع روز
- ۹۹۱ ..... ۷۸- گردش شب و روز
- ۹۹۳ ..... ۷۹- گرمی روز عذاب اصحاب ایکه
- ۹۹۳ ..... ۸۰- محرومیت از روشنایی روز
- ۹۹۵ ..... ۸۱- مدت اولین روز قیامت
- ۹۹۵ ..... ۸۲- مدت یک روز خدا
- ۹۹۵ ..... ۸۳- مراد از روز حج اکبر
- ۹۹۵ ..... ۸۴- مرز شب و روز
- ۹۹۷ ..... ۸۵- منشأ بلندی روز

- ۹۹۷ ----- ۸۶- منشأ پیدایش روز
- ۹۹۷ ----- ۸۷- منشأ پیدایش روز روز
- ۹۹۷ ----- ۸۸- منشأ تغییر مدت روز
- ۹۹۹ ----- ۸۹- منشأ جایگزینی روز
- ۹۹۹ ----- ۹۰- منشأ روز
- ۹۹۹ ----- ۹۱- منشأ روشنایی روز روز
- ۹۹۹ ----- ۹۲- منشأ کوتاهی روز
- ۱۰۰۰ ----- ۹۳- منشأ گردش روز
- ۱۰۰۱ ----- ۹۴- نجومست روز ها
- ۱۰۰۱ ----- ۹۵- نعمت روز
- ۱۰۰۴ ----- ۹۶- نعمت روشنایی روز
- ۱۰۰۵ ----- ۹۷- نقش تسخیر روز
- ۱۰۰۵ ----- ۹۸- نقش حرکت روز
- ۱۰۰۵ ----- ۹۹- نقش روز
- ۱۰۰۷ ----- ۱۰۰- ویژگی روز
- ۱۰۰۷ ----- ۱۰۱- هشت روز
- ۱۰۰۸ ----- ۱۰۲- {روز غدیر}
- ۱۰۰۹ ----- ۱۰۳- اهمیت روز غدیر
- ۱۰۱۰ ----- درباره مرکز

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن جلد 53

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- رسوایی

1- درخواست مصونیت از رسوایی اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 1

1 - نیایش ابراهیم (ع) به درگاه خدا، برای شرمسار نبودن و رسوا نگشتن در روز رستاخیز.

و لاتخزنی یوم یبعثون

«إخزاء» (مصدر «لاتخزنی») می تواند از ریشه «خزی» (رسوایی) و می تواند از ریشه «خزایه» (شرمساری) مشتق شده باشد. برداشت بالا بر پایه هر دو احتمال است.

2- رسوایی اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 194 - 22

22 - خوار نگشتن و رسوا نشدن در قیامت، با ارزشترین نوید الهی به خردمندان مؤمن

اتنا ما وعدتنا .. فلا تخزنا ... انک لا تخلف الميعاد

جمله «انک ..» پس از جمله «و لا تخزنا»، دلالت می کند که عدم خواری، از وعده های الهی به خردمندان مؤمن است. بنابراین عطف «لا تخزنا» بر «اتنا ما وعدتنا»، عطف خاص بر عام است و دلالت بر اهمیت برتر معطوف (لا تخزنا) دارد.

3- رسوایی اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 8 - 10

10 - کافران ، دچار خذلان و رسوایی در عرصه قیامت

یوم لایخزی اللّٰه النّبیّ و الذین ءامنوا معه

استثنا شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان همراه او از خذلان روز قیامت، بیانگر آن است که دیگران (کافران) دچار آن خواهند بود.

ص: 1

4- رسوایی اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 2

2 - روز رستاخیز، روز رسوایی و شرمساری شرک پیشگان گمراه

إِنَّهٗ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ . و لاتخزنی یوم یبعثون

5- رسوایی اخروی متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 18

18 - تهدید متخلفان از جنگ و منافقان، به رسوایی و افشای اسرارشان در آخرت از سوی خداوند

فَیَنْبِئْکُمْ بِمَا کُنتُمْ تَعْمَلُونَ

6- رسوایی اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 23 - 4

4 - قیامت، روز رسوایی مشرکان و آشکار شدن بطلان عقاید شرک آلود آنان

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فَتَنَّهُمْ... و اللّٰه ربنا ما كنا مشرکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 2

2 - روز رستاخیز، روز رسوایی و شرمساری شرک پیشگان گمراه

إِنَّهٗ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ . و لاتخزنی یوم یبعثون

7- رسوایی اخروی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - تهدید متخلفان از جنگ و منافقان ، به رسوایی و افشای اسرارشان در آخرت از سوی خداوند

فینبئکم بما کنتم تعملون

ص: 2

8- رسوایی بخیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 41 - 4

4- رسوایی و وخامت حال بخیلان، ریاکاران و کافران به خدا و قیامت در صحنه قیامت

الذین یبخلون... فکیف اذا جئنا من کل امة بشهید

9- رسوایی ثروتمندان متخلف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 10

10 - خداوند، توانمندان متخلف از جهاد را به امکان رسوایی بیشتر در صورت ادامه دادن به تخلف ها تهدید کرد.

و سیری الله عملکم و رسوله

جمله «سیری الله عملکم و رسوله» می تواند هشدار باشد به متخلفان جنگ در جهت بازداشتن ایشان از کج رویها در آینده.

10- رسوایی دنیوی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 29 - 7

7- منحصر نبودن کیفر بیمار دلان منافق، به لحظه مرگ و امکان رسوایی آنان در دنیا *

فکیف إذا توفّتهم... أم حسب الذین فی قلوبهم مرض أن لن یخرج الله أضغثهم

در صورتی که تهدید به افشای کینه ها، مربوط به دنیا باشد و این رسوایی نوعی کیفر به شمار آید؛ از ارتباط این آیه با «فکیف إذا توفّتهم الملانکه...» می توان به مطلب بالا دست یافت.

11- رسوایی ریاکار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 41 - 4

4- رسوایی و وخامت حال بخیلان، ریاکاران و کافران به خدا و قیامت در صحنه قیامت

الذین یبخلون .. فکیف اذا جئنا من کل امة بشهید

12- رسوایی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 3

3 - نساء - 4 - 42 - 2

2 - شرمساری و رسوایی بی اندازه کافران به خدا و منکران معاد در قیامت

ماذا عليهم لو امنوا .. يومئذ يودّ الذين كفروا ... لو تسوّى بهم الارض

به دلیل آیات گذشته، مراد از کفر، کفر به خدا و معاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 18 - 1

1 - شکست و رسوایی، فرجام کافران ستیزه گر با خدا و رسول او

ذکم

«ذکم» خبر برای مبتدایی محذوف و اشاره به شکست خفتبار مشرکان در جنگ بدر دارد؛ یعنی «الأمر ذکم»؛ مطلب از این قرار است که بیان شد.

13- رسوایی متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 10

10 - خداوند، توانمندان متخلف از جهاد را به امکان رسوایی بیشتر در صورت ادامه دادن به تخلف ها تهدید کرد.

و سیری الله عملکم و رسوله

جمله «سیری الله عملکم و رسوله» می تواند هشدار می باشد به متخلفان جنگ در جهت بازداشتن ایشان از کج رویها در آینده.

14- رسوایی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 62 - 5

5 - منافقان به هنگام رسوایی و یا رنج های ناشی از عملکردشان، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) روی می آوردند و عذرخواهی می کنند.

فکیف .. ثم جاؤک یحلفون بالله ان اردنا الا احساناً

مراد از «مصیبه»، معنایی است که شامل رسوایی نیز می شود؛ به دلیل عذرخواهی منافقان که با جمله «ان اردنا» آن را اظهار می داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 84 - 3

3 - خداوند ، خواهان رسوایی و خواری منافقان در جامعه اسلامی ، حتی پس از مرگشان

و لاتصل علی أحد منهم مات أبداً و لاتقم علی قبره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 4

1- خداوند، قادر به معرفی دقیق منافقان به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و لو نشاء لأرینکمهم فلعرفتهم بسیمهم

2- خداوند، قادر به ظاهر ساختن علایمی در وجود منافقان، برای رسوا کردن آنان

و لو نشاء لأرینکمهم فلعرفتهم بسیمهم

«سیمما» به معنای علامت و نشانه است.

3- تعلق مشیت الهی بر ستّاربت و رسوا ساختن خلق، حتّی منافقان

و لو نشاء لأرینکمهم

«لو» برای امتناع است و می رساند گرچه خداوند، قادر بر افشای چهره منافقان است؛ اما مشیتش به آن تعلق نگرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 6

6 - افشای توطئه براندازی منافقان، از سوی خداوند و رسوا ساختن آنان

يقولون لئن رجعنا إلى المدينة

15- رسوایی منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 30

30 - إخبار خداوند، از رسوایی و فضاحت نهایی منافقان صدر اسلام در جامعه و منزوی شدن آنان

و ما لهم في الأرض من وليّ ولا نصير

با توجه به اینکه آیه، إخبار از آینده است و نیز واژه «فی الأرض» می تواند به همین زندگی دنیوی اشاره داشته باشد، این برداشت به دست

می آید.

16- زمینه رسوایی

8- خداوند ، پوشاننده اسرار آدمیان و آنان خود فراهم آورنده زمینه رسوایی خویش *

و لتعرفنهم فی لحن القول

از عبارت «و لو نشاء..»، مشیت الهی بر ستّاریت استفاده می شود و از عبارت «لحن القول» نیز نقش خود انسان در شناخته شدن درونش بهوسیله دیگران، قابل برداشت است.

ص: 5

17- سختی رسوایی اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 6

6 - رسوایی و شرمساری در روز رستاخیز ، سخت ترین حالات روحی انسان در آن روز

و لاتخزنی یوم یبعثون

از این که حضرت ابراهیم(ع) از میان انواع نگرانی ها و حالات ناخوشایند روحی در قیامت، تنها رسوایی و شرمساری را مطرح ساخت، می توان به مطلب یاد شده دست یافت.

18- عوامل رسوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 68 - 8

8- عمل شنیع و ناپسند لواط و همجنس بازی ، مایه رسوایی و شرمساری است .

قال إن هؤلاء ضیفی فلا تفضحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 9 - 8

8 - استکبارپیشگی و جدال با حق ، در پی دارنده خواری و رسوایی دنیوی است .

و من الناس من یجادل فی اللّٰه .. ثانی عطفه ... له فی الدنیا خزی

19- عوامل رسوایی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 101 - 8

8 - علم نامحدود خداوند ، پشتوانه رسوایی و کفر به حق منافقان

نحن نعلمهم سنعذبهم مرتین ثم یردون إلی عذاب عظیم

20- عوامل مصونیت از رسوایی اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 8 - 11

11 - ایمان و همراهی در امر دین ، موجب مصونیت از خذلان اخروی است .

یوم لایخزی الله النبی و الذین ءامنوا معه

موضوع تعاون و همراهی در برداشت یاد شده، از تعبیر «معه» استفاده می شود.

ص: 6

21- محمد (صلی الله علیه و آله) و رسوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 8 - 9

9- پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان همراه او، به دور از هرگونه خذلان و رسوایی و برخوردار از کرامت و عزت در قیامت

یوم لا ینحزی الله النبی و الذین ءامنوا معه

22- مؤمنان و رسوایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 8 - 9

9- پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان همراه او، به دور از هرگونه خذلان و رسوایی و برخوردار از کرامت و عزت در قیامت

یوم لا ینحزی الله النبی و الذین ءامنوا معه

ص: 7

2- رسول

1- رسول الله در صلح نامه حدیبیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 10

10 - اصرار تعصب آمیز مشرکان مکه ، بر نیامدن « بسمله » و عنوان « رسول الله » در متن صلحنامه حدیبیه *

إذ جعل الذين كفروا في قلوبهم الحمية حمية الجاهلية

با توجه به شأن نزول آیه شریفه، استفاده می شود که خشم و عصبیت مشرکان در زمینه یادشده بود.

2- مراد از رسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 54 - 13

13- « عن زراره قال : سألت أبا جعفر (ع) عن قول الله - عز وجل - : « و كان رسولا نبيا » ما الرسول و ما النبي ؟ قال : النبي الذي يرى في

منامه و يسمع الصوت و لا يعاين الملك و الرسول الذي يسمع الصوت و يرى في المنام و يعاين الملك ؛

مشاهده می کند».

رسولان

3- آثار اذیت رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 18

18 - اذیت و آزار رسولان و برگزیدگان الهی ، مایه محروم شدن از هدایت او است .

لم تؤذونني . . . و الله لا يهدى القوم الفسقين

4- اتمام حجت رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- کیفر الهی کافران دوزخی، پس از ابلاغ پیام الهی و اتمام حجت از سوی رسولان است.

أولم تک تأتیکم رسلکم بالبیئت قالوا بلی

5- استقامت رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 11 - 5

5- حاملان رسالت الهی، برای انجام رسالت خویش لازم است مشکلات و ناملازمات آن را تحمل کنند.

و ما یأتیهم من رسول إلا کانوا به یستهزءون

از اینکه خداوند، به جای پاسخ گویی مستقیم به برخورد های مشرکان، به نوع برخورد مردم با پیامبران گذشته می پردازد، احتمالاً به این خاطر است که گوشزد کند که رسالت مداری دارای چنین مشکلاتی است و باید آن را تحمل کرد.

6- پرسش درباره رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 50 - 1

1 - پرسش نگهبانان جهنم از دوزخیان، درباره آمدن فرستادگان الهی همراه با دلایل و برهان های روشن برای ایشان

قالوا أولم تک تأتیکم رسلکم بالبیئت

7- پیشینه کفر به رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 4 - 7

7 - توجه به سابقه دار بودن امتناع کفرپیشگان از پذیرش فرستادگان الهی و کتاب های آسمانی، تسلابخش پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لم یکن... منفکین... و ما تفرق الذین أوتوا الکتب إلا من بعد ما جاءتهم ال

8- تعالیم رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 70 - 3

3 - فرستادگان الهی ، علاوه بر داشتن کتاب آسمانی ، دارای رهنمود ها و دریافت کننده الهام های خاصی از جانب خداوند بودند .

بالکتاب و بما أرسلنا به رسلنا

ص: 9

در صورتی که مقصود از «کتاب» جنس کتاب و مجموعه کتاب های آسمانی باشد؛ مراد از «بما أرسلنا به رسلنا» رهنمودهای پیامبران و یا الهام های الهی به آنان - جدا از کتاب آسمانی - خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 12

12 - پیام رسولان الهی ، رعایت تقوا و اطاعت از آنها است .

فاتقوا الله و أطيعون

9- تعداد رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 75 - 9

9 - « عن أبي ذر (رحمه الله عليه) قال : قال رسول الله (صلى الله عليه و آله) . . . النبیون مائة ألف و أربعمائة و عشرون ألف نبی ، قلت : کم المرسلون منهم ؟ قال ثلاثمائة و ثلاثه عشر . . . »

ابوذر - رحمه الله عليه - گوید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: .. پیامبران 124 هزار نفراند. گفتم: چند نفر از آنان رسول بودند؟ فرمود: 313 نفر...».

10- تهمت به رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 52 - 1

1 - تکذیب و اتهام ، شیوه همیشگی اقوام و جوامع کفرپیشه و شرک آلود در برابر فرستادگان الهی

كذلك ما أتى الذين من قبلهم من رسول إلا قالوا ساحر أو مجنون

11- تهمت جادوگری به رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 52 - 4

4 - اتهام سحر و جنون ، موضع همیشگی کافران در برابر رسولان الهی

ما أتى الذين . . . إلا قالوا ساحر أو مجنون

12- تهمة جنون به رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 10

4- اتهام سحر و جنون ، موضع همیشگی کافران در برابر رسولان الهی

ما أتى الذين . . . إلا قالوا ساحر أو مجنون

13- دشمنان رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 98 - 1

1 - خداوند ، دشمن کسانی است که با او و فرشتگان و رسولانش ، دشمنند .

من كان عدواً لله و ملئكته و رسله . . . فإن الله عدو للكافرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 12 - 6

6 - آمادگی شقی ترین فرد قوم ثمود ، برای مقابله با رسول الهی ، نمودار طغیانگری و مصداق بارز تکذیب گری آنان بود .

كذبت ثمود بطغويها . إذ انبعث أشقيها

«إذ»، ظرف برای «كذبت» و بیانگر زمان تکذیب قوم ثمود است؛ یعنی، زمانی تکذیب گری و طغیان گری قوم ثمود عملی شد که شقی ترین فرد آنان تحریک شد.

14- رسالت رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 15 - 2

2 - نوشتن قرآن در صفحه های پاکیزه و با عظمت ، رسالت الهی بر عهده سفیران متعدد

بأیدی سفره

«سفره» یا به معنای نویسندگان است و یا رسولان. در کتب لغت درباره این کلمه چنین آمده است: «سفر» [در تمام مشتقاتش] بر مکشوف و آشکار شدن دلالت دارد و «سَفَر»؛ یعنی، کتابت و «سفره»؛ یعنی، نویسندگان؛ آنها را از آن جهت به این نام نامیدند که کتابت، آشکار سازنده چیزی است که مورد نیاز از نوشته است (مقایس اللغه). کلمه «سفیر» بر رسول نیز اطلاق می شود؛ زیرا او مأموریت خود

را آشکار می سازد (تاج العروس). جمع «سفیر»، گرچه «سفراء» است؛ ولی از آنجا که در لسان العرب، کلمه «سفره» بر فرشتگانی که بین خدا و پیامبران او سفارت (رسالت) دارند، اطلاق شده است، می توان گفت: «سفره»، به معنای «سفراء» نیز استعمال شده است.

15- روش تبلیغ رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 52 - 3

ص: 11

3 - تلاوت آیات الهی برای مردم ، شیوه تبلیغ رسولان و پیامبران

و ما أرسلنا من قبلك من رسول ولا نبی إلا إذا تمنى . . . فی أمینته

16- زمینه تکذیب رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 12 - 5

5- شقاوت افزون تر ، مایه آمادگی بیشتر برای طغیان در برابر رسولان الهی و تکذیب آنان

بطغویها . إذ انبعث أشقیها

17- طغیان علیه رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 12 - 3,5

3 - قوم ثمود ، وادار سازنده شقی ترین فرد خود ، به طغیان در برابر فرستاده الهی

انبعث أشقیها

«انبعث»، تأثیرپذیری از «بعث» و ارسال دیگران است و نشان می دهد که فرد «اشقی»، از سوی دیگران تحریک شده بود. ظرف بودن «إذ انبعث...» برای آیه قبل و نیز ضمیرهای جمع در «فعمروها» و «بذنبهم» (در آیات بعد) بیانگر این است که قوم ثمود، محرک اصلی بوده اند.

5 - شقاوت افزون تر ، مایه آمادگی بیشتر برای طغیان در برابر رسولان الهی و تکذیب آنان

بطغویها . إذ انبعث أشقیها

18- علم غیب رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 3,2,1

1 - خداوند هیچ کس را - جز کسانی که از آنان راضی و خشنود باشد (رسولان) - از علم غیب خود آگاه نمی سازد .

إلا من ارتضى من رسول

«من» - در «من رسول» - برای تبیین «من ارتضی» است.

2 - امکان آگاه شدن رسولان الهی ، از علم غیب و امور پنهانی به وسیله وحی و الهام خداوند

فلا یظهر علی غیبه أحدًا . إلا من ارتضی من رسول

3 - امکان آگاهی رسولان الهی از زمان برپایی قیامت و نزول عذاب بر کافران ، به وسیله وحی و الهام خداوند

قل إن أدری أقرب ما توعدون . . . إلا من ارتضی من رسول

ص: 12

19- فضایل رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 88 - 15

15 - «عن الرضا (ع) . . . وجه الله أنبأؤه ورسله و حججه (صلوات الله عليهم) هم الذين يتوجه بهم إلى الله و إلى دینه و معرفته . . .
وقال عزوجل «كل شيء هالك إلا وجهه» . . . ;

از امام رضا(ع) روایت شده که «وجه الله» پیامبران خدا و رسولان و حجت های او هستند که به وسیله آنان به خدا و دین و معرفت او توجه می شود. .. خداوند - عزوجل - فرموده است: «كل شيء هالك إلا وجهه» . . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 16 - 3

3 - سفیران الهی و واسطه های ابلاغ قرآن ، فرشتگانی ارجمند و درست کاراند .

بأیدی سفره . کرام برره

برداشت یاد شده، براساس معنای سفارت (رسالت) در «سفره» است و به احتمالی که در توضیح 4 در آیه قبل مطرح شد، نظر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 19 - 3

3 - فرستاده خداوند برای ابلاغ قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، واجد تمام کمالاتی است که برای پیام رسان ضروری است .

رسول کریم

هر چیز که در زمینه مربوط به خود، والا مرتبه باشد با وصف «کرم» توصیف می شود. (مفردات راغب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 33 - 2

2 - تنها فرستادگان الهی ، برای مراقبت از ایمان مردم و تشخیص هدایت و ضلالت آنان ، شایسته اند .

و ما أرسلوا علیهم حفظین

مجهول بودن فعل «أرسلوا»، گویای آن است که تنها کسانی می توانند مراقب مردم باشند که رسالتی برعهده آنان نهاده شده باشد. سیاق کلام نشان می دهد که ارسال، باید از جانب خداوند باشد.

20- قدرت در رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 31 - 5

5- نیرومندی و صلابت ، شرطی ضروری برای رسولان الهی و رهبران مبارزه با طغیانگران است .

أشدد به أزری

ص: 13

21- کمال رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 19 - 3

3 - فرستاده خداوند برای ابلاغ قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، واجد تمام کمالاتی است که برای پیام رسان ضروری است.

رسول کریم

هر چیز که در زمینه مربوط به خود، والا مرتبه باشد با وصف «کرم» توصیف می شود. (مفردات راغب)

22- کیفر تکذیب رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 72 - 4

4 - ستیزه جویی و تکذیب لجوجانه کتاب های آسمانی و فرستادگان الهی، موجب انواع گوناگون عذاب (در غل و زنجیر شدن، سوخته شدن به آب داغ و آتش دوزخ)

الذین یجدلون .. الذین کذبوا بالکتب ... إذ الأغلل فی أعنقهم ... ثم فی الن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 11

11 - تکذیب کنندگان رسولان الهی و معجزات آنان، در معرض گرفتاری به عذاب استیصال

فدمدم علیهم ربهم بذنبهم

تعبیر «بذنبهم» - ضمن بیان علت هلاکت ثمودیان - تهدید تمام کسانی است که، به گناه آلوده اند.

23- مجادله با رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 74 - 7

7- جدال و چون و چرا با پیام آوران و مأموران الهی، به منزله چون و چرا با خداوند است.

يجدلنا في قوم لوط

چنان چه مقصود از «يجادلنا»، «يجادل رسلنا» باشد، جمله مذکور حاوی این نکته است که جدال و چون و چرا با فرستادگان الهی، به منزله جدال با خداوند است.

24- مسؤولیت رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 11 - 6, 5

5- حاملان رسالت الهی، برای انجام رسالت خویش لازم است مشکلات و ناملايمات آن را تحمل کنند.

ص: 14

و ما يأتيهم من رسول إلا كانوا به يستهزءون

از اینکه خداوند، به جای پاسخ گویی مستقیم به برخورد های مشرکان، به نوع برخورد مردم با پیامبران گذشته می پردازد، احتمالاً به این خاطر است که گوشزد کند که رسالت مداری دارای چنین مشکلاتی است و باید آن را تحمل کرد.

6- حاملان رسالت الهی، برای موفقیت در انجام رسالت خویش، باید به تاریخ انبیا و درس ها و تجربیات آن توجه کامل داشته باشند.

و ما يأتيهم من رسول إلا كانوا به يستهزءون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 33 - 2

2 - تنها فرستادگان الهی، برای مراقبت از ایمان مردم و تشخیص هدایت و ضلالت آنان، شایسته اند.

و ما أرسلوا عليهم حفظین

مجهول بودن فعل «أرسلوا»، گویای آن است که تنها کسانی می توانند مراقب مردم باشند که رسالتی برعهده آنان نهاده شده باشد. سیاق کلام نشان می دهد که ارسال، باید از جانب خداوند باشد.

25- مقامات رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 106 - 6

6- پیامبران و رسولان الهی، در پیش گاه خداوند، دارای ارج اند.

جزأؤهم جهنم بما كفروا و اتخذوا آیتی و رسلی هزؤا

26- منشأ تکذیب رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 70 - 1

1 - تکذیب کتاب های آسمانی و فرستادگان الهی، برخاسته از روح ستیزه جویی و حق ناپذیری است.

الم تر إلى الذين یجدلون . . . الذین کذبوا بالکتب و بما أرسلنا به رسلنا

جمله «الذین کذبوا بالکتب . . .» بدل برای «الذین یجدلون...» می باشد. در واقع تکذیب کنندگان همان مجادله گران اند که از سر

لجاجة به تكذیب آیات الهی می پردازند.

27- ناپسندی اذیت رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 7

7- آزار دادن رسولان و برگزیدگان الهی ، امری بس زشت و ناپسند

ص: 15

لم تؤذونني وقد تعلمون اني رسول الله إليكم

28- نقش رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 2

2- رسولان الهی حجت‌های خداوند بر جن و انس هستند.

يمعشر الجن و الإنس ألم يأتكم رسل منكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 8

8- مجازات نکردن انسان ها ، قبل از برانگیختن رسولان و اتمام حجت با آنها ، از سنت های الهی است .

و ما كنا معدّبين حتى نبعث رسولا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 44 - 2

2- ره یابی جوامع بشری به هدایت ، در گرو وجود هدایت گرانی برانگیخته شده از جانب خداوند

ثم أرسلنا رسلنا تترأ

آمدن پی در پی پیامبران نشانگر آن است که بشر تنها با اتکا به دانش و اندیشه خود قادر به پیمودن راه هدایت نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 51 - 7، 1

1 - گفتگوی خداوند با بشر ، تنها از طریق وحی ، یا از ورای حجاب و یا از طریق پیک صورت می گیرد .

و ما كان لبشر أن يكلمه الله إلاّ وحياً .. أو يرسل رسولا

7- بعثت رسولان و پیامبران ، یکی از راه های گفتگوی خداوند با انسان ها

أو يرسل رسولا

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که فرستادن رسول غیر از وساطت فرشتگان در ابلاغ وحی بوده و «فیوحی» نظر به ابلاغ وحی داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 15

15 - فرستادن رسولان از سوی خداوند ، جلوه ای از ربوبیت او بر جهان هستی است .

فقال إني رسول ربّ العلمين

از اضافه «رسول» به «ربّ العالمين»، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 16

7- وصول قوانین و پیام های الهی به خلق ، از طریق وسایط برگزیده او

أرسل رسوله بالهدی و دین الحق . . . محمد رسول الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 15 - 3

3 - محدود بودن ثبت و ابلاغ قرآن به سفیران خداوند ، تضمین کننده پاکی و پیراستگی آن از هرگونه خطا و باطل

مطهره . بآیدی سفره

عبارت «بآیدی سفره»، ممکن است متعلق به «مطهره» باشد؛ بر این اساس عامل تطهیر قرآن از خطا و باطل، آن است که تنها دستان سفیران الهی آن را ثبت و ابلاغ می کند و دیگران از دسترسی به آن ناتوان اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 2 - 3

3 - رسولان الهی ، خود برهانی روشن بر حقایق مکتب خویش اند .

البینه . رسول من الله

29- وحی به رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 70 - 3

3 - فرستادگان الهی ، علاوه بر داشتن کتاب آسمانی ، دارای رهنمود ها و دریافت کننده الهام های خاصی از جانب خداوند بودند .

بالکتاب و بما أرسلنا به رسلنا

در صورتی که مقصود از «کتاب» جنس کتاب و مجموعه کتاب های آسمانی باشد؛ مراد از «بما أرسلنا به رسلنا» رهنمودهای پیامبران و یا الهام های الهی به آنان - جدا از کتاب آسمانی - خواهد بود.

30- ویژگیهای رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- شناخته بودن رسول برای مردم و آشنا بودن او با مسائل آنان ، از ویژگی های پیامبران الهی

فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ

ص: 17

31- هدایتگری رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 33 - 2

2 - تنها فرستادگان الهی ، برای مراقبت از ایمان مردم و تشخیص هدایت و ضلالت آنان ، شایسته اند .

و ما أرسلوا علیهم حفظین

مجهول بودن فعل «أرسلوا»، گویای آن است که تنها کسانی می توانند مراقب مردم باشند که رسالتی برعهده آنان نهاده شده باشد. سیاق کلام نشان می دهد که ارسال، باید از جانب خداوند باشد.

رسولان خدا

32- {رسولان خدا}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 119 - 1

1 - محمد (صلی الله علیه و آله) فرستاده ای از جانب خداوند

إنا أرسلنک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 151 - 1

1 - محمد (صلی الله علیه و آله) ، فرستاده ای از جانب خداوند

كما أرسلنا فیکم رسولا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 1

1 - خداوند قبل از پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز رسولانی را برای هدایت امتها برانگیخته بود.

و لقد أرسلنا إلی أمم من قبلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 35 - 1

1 - انبیا و فرستادگان الهی به سوی بشر، برگزیده از میان خود آنان

بینی ءادم إما یأتینکم رسل منکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 1

1 - نوح (ع)، از رسولان الهی است .

لقد أرسلنا نوحاً

ص: 18

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 61 - 2

2 - نوح (ع) ، رسولی از جانب خداوند بود .

و لکنی رسول من رب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 62 - 1

1 - نوح (ع) ، پیامبری از جانب خداوند و حامل رسالت های متعدد

أبلغکم رسلت ربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 65 - 1

1 - هود ، از انبیا و فرستادگان الهی است .

لقد أرسلنا .. و إلى عاد أخاهم هوداً

«إلى عاد» عطف بر «إلى قومه» و «أخاهم» عطف بر «نوحاً» در آیه 59 است، یعنی: أرسلنا إلى عاد أخاهم هوداً.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 67 - 2

2 - هود ، رسولی از جانب خدا

و لکنی رسول من رب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 68 - 3

3 - هود ، پیامبری از جانب خداوند و حامل رسالت های متعدد

أبلغکم رسلت ربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 1

1 - صالح (ع)، از انبیا و فرستادگان الهی

و إلى ثمود أخاهم صالحاً

«إلى ثمود» عطف بر «إلى قومه» و «أخاهم» عطف بر «نوحاً» در آیه 59 است، یعنی: أرسلنا إلى ثمود أخاهم صالحاً.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 75 - 1

1 - صالح (ع)، از پیامبران الهی

أتعلمون أن صالحاً مرسل من ربه

ص: 19

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 80 - 1

1 - لوط ، از پیامبران و فرستادگان خداوند

و لوطاً إذ قال لقومه

کلمه «لوط» می تواند عطف بر «نوحاً» در آیه 59 باشد ; یعنی «و أرسلنا لوطاً». و نیز می تواند مفعولٌ به برای فعل مقدر «اذکر» باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 1

1 - شعیب از انبیا و فرستادگان الهی

وإلى مدین أأخاهم شعیباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 93 - 5

5 - شعیب (ع) ، پیامبری از جانب خداوند و حامل رسالت های متعدد

لقد أبلغتکم رسلت ربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 157 - 6

6 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) فرستاده ای از جانب خدا که هرگز نوشتن را آموزش ندید .

الرسول النبى الأمى

«امی» به کسی گفته می شود که نوشتن را نیاموخته است. برخی از اهل لغت نخواندن کتاب را نیز در معنای امی ذکر کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 158 - 1,16

1 - حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) ، فرستاده ای جانب خداوند برای همه انسانها

قل یاایها الناس انی رسول الله الیکم جمیعا

16 - حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) ، پیامبری از جانب خدا و دارای مقام رسالت ، بدون آنکه درسی خوانده و یا خطی نوشته باشد

فامنوا بالله ورسوله التبی لامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 33 - 1

1 - حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) فرستاده خداست .

هو الذی أرسل رسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 20

7 - توبه - 9 - 61 - 14

14 - محمد (صلی الله علیه و آله)، رسول و فرستاده خدا

و الذین یؤذون رسول الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 16 - 2

2 - حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) فرستاده خدا بوده و آیات قرآن را به دستور او بر مردم می خواند .

قل لو شاء الله ما تلوته علیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 47 - 1

1 - خداوند ، برای هر امت ، رسولی ویژه همان امت مقرر فرموده است .

و لكل أمة رسول فإذا جاء رسولهم

با توجه به اینکه «رسول» به قرینه کلمه «أمة»، ظاهراً به معنای پیامبر صاحب شریعت است، مفرد بودن آن دلالت دارد بر اینکه: پیامبران صاحب شریعت، در هر دوره بیش از یکی نبوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 2 - 7

7- محمد (صلی الله علیه و آله)، پیامبری از ناحیه خداوند

إننی لکم منه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 25 - 1

1- نوح (ع)، از پیامبران و رسولان الهی است .

و لقد أرسلنا نوحاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 50 - 1

1- هود (ع) ، از پیامبران و رسولان الهی است .

و لقد أرسلنا . . . و إلى عاد أخاهم هودًا

«إلى عاد» عطف بر «إلى قومه» و «أخاهم» عطف بر «نوحاً» در آیه 25 است؛ یعنی: و لقد أرسلنا إلى عاد أخاهم هودًا.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 59 - 4

4- خداوند ، در طول تاریخ قوم عاد ، پیامبران بسیاری را برای هدایت آنان فرستاد .

و تلك عاد . . . و عصوا رسله

برداشت فوق ، با توجه به کلمه «رسل» که جمع «رسول» است ، استفاده می شود.

ص: 21

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 1

1- صالح (ع) ، از پیامبران و رسولان الهی بود .

و لقد أرسلنا ... و إلى ثمود أخاهم صلحاً

«إلى ثمود» عطف بر «إلى قومه» و «أخاهم» عطف بر «نوحاً» در آیه بیست و پنجم است؛ یعنی: لقد أرسلنا إلى ثمود أخاهم صلحاً.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 69 - 16، 17

2- فرشتگان ، از رسولان الهی و از وسایط ارتباط خدا با پیامبران خویش

و لقد جاءت رسلنا إبراهيم بالبشرى

16- «عن أبي عبدالله (ع) قال: إن الله تعالى بعث أربعة أملاك في إهلاك قوم لوط: جبرئيل و ميكائيل و اسرافيل و كروبييل (ع) فمروا بإبراهيم (ع) . . . و كان صاحب أضياف فشوى لهم عجلاً سميناً حتى أنضجه ثم قرّبه إليهم . . .»

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: خدای تعالی برای هلاک کردن قوم لوط چهار فرشته فرستاد: جبرئیل، میکائیل، اسرافیل و کروبیل. پس بر ابراهیم گذر کردند و ابراهیم مهمانپذیر و مهمان دوست بود. از این رو گوساله فربهی برایشان بر آتش نهاد تا آن را پخت و نزد آنان آورد...».

17- «عن أبي جعفر (ع) قال: . . . قدم الله تعالى رسلاً إلى إبراهيم يیشرونه باسحاق . . . و ذلك قوله: « و لقد جاءت رسلنا إبراهيم بالبشرى » ؛

از امام باقر(ع) روایت شده است که فرمود: خداوند به سوی ابراهیم مأمورانی فرستاد که او را به [تولد] اسحاق مژده دهند و این است سخن خداوند که فرمود: و لقد جاءت . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 81 - 2

2- فرشتگان میهمان بر لوط (ع) ، حامل پیامهایی از ناحیه خداوند برای او بودند .

قالوا يلوط إنا رسل ربك

برداشت فوق ، از اینکه فرشتگان خود را به عنوان پیام آوران الهی (رسل ربك) معرفی کردند ، استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 84 - 1

1- شعيب (ع)، از انبيا و فرستادگان الهی است .

وإلى مدین أخاهم شعیبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 96 - 1

1- موسى (ع) از پیامبران الهی است .

ولقد أرسلنا موسى

ص: 22

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 110 - 1

1- موسی (ع) از پیامبران دارای کتاب آسمانی است .

و لقد آتینا موسی الکتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 30 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرستاده و رسولی از ناحیه خداوند در میان مردم

أرسلنک فی أمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 43 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرستاده و رسولی از ناحیه خداوند

و يقول الذین کفروا لست مرسلأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 12

12- قوم نوح ، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان ، پیامبرانی مخصوص به خود داشتند .

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح ... جاءتهم رسلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 52 - 11

11- «... قال أبو جعفر (ع) : ... بعث الله رسلاً إلی ابراهیم ... فدخلوا علیه لیلاً ففزع منهم و خاف أن یكونوا سُرَّاقاً ، قال : فلما أن رأته

الرسال فرعأ و جلاً « قالوا سلاماً » ... « قال إنا منکم و جلون قالوا لا توجل ... » ... ;

از امام باقر(ع) روایت شده است که فرمود: .. خداوند فرستادگانی را به سوی ابراهیم(ع) گسیل داشت ... پس شبانه بر او وارد شدند و او

از آنان وحشت کرد و ترسید که دزد باشند. امام فرمود: پس چون فرستادگان آن حضرت را وحشت زده و هراسان دیدند، به او سلام کردند ... او [گفت]: قال إنا منكم وجلون...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 53 - 9

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 57 - 5

5- برخی از ملائکه ، پیام آوران و مجریان فرمان خداوندند .

فما خطبکم ایها المرسلون

ص: 23

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 58 - 2

2- اجرای فرمان های خداوند از وظایف و مسؤولیت های فرشتگان

قالوا إنا أرسلنا إلى قوم مجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 59 - 2

2- مأموران الهی ، خاندان لوط (ع) را از عذاب نازل شده بر قوم وی نجات دادند .

إنا أرسلنا إلى قوم مجرمين . إلاء لوط إنا لمنجّوهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 63 - 9

9- « قال أبو جعفر (ع) [فی قوله : « قالوا بل جنناک بما کانوا فیہ یمترون »] : « قالوا بل جنناک بما کانوا فیہ » قومک من عذاب الله » یمترون « ... » ;

از امام باقر(ع) روایت شده است که فرمود: [فرستادگان خدا] گفتند: [ما قوم ناشناس نیستیم]; بلکه نزد تو آمدیم تا عذاب الهی را - که قوم تو در آن تردید می کردند - بیاوریم . . .» .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 19 - 1

1- مأمور ویژه الهی در پاسخ به نگرانی مریم (س) خود را به او شناساند و فرستاده خدا بودن خود را به او ابلاغ کرد .

قالت إني أعوذ .. قال إنما أنا رسول ربك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 51 - 6

6- حضرت موسی (ع) برگزیده خداوند و دارای مقام رسالت و نبوت بود .

إِنَّهٗ كَانَ مَخْلُصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا

فرق «رسول» و «نبي» این است که هر کس رسالت الهی دارد «نبي» نیز می باشد، زیرا «نبي» یعنی دارای خیر، ولی ممکن است کسی نبی باشد، اما به سوی شخصی یا قومی ارسال نشده و حامل رسالت الهی نباشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 25 - 1

1- رسولانی چند قبل از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ، به رسالت برانگیخته بوده اند .

و ما أرسلنا من قبلك من رسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 52 - 1

1 - پیامبران الهی دو دسته اند : رسول و نبی

ص: 24

و ما أرسلنا من قبلك من رسول و لانبئ إلا إذا تمنى ألقى الشيطان في أميته

«تمنى» (مصدر «تمنى») هر گاه به کتاب و مانند آن اضافه شود، به معنای تلاوت و قرائت است. «تمنى الكتاب»؛ یعنی، نوشته را خواند (مختار الصحاح). مفعول «تمنى» در آیه بالا، حذف شده است و تقدیر آن به قرینه جمله «ثم يحكم الله آياته»، «إذا تمنى آياتنا» می باشد. «إلقاء» (مصدر «ألقى») هرگاه با «فی» به کار رود، به معنای وضع و نهادن می آید. بنابراین معنای جمله فوق چنین می شود: ما هیچ رسول و پیامبری را پیش از تو نفرستادیم، مگر این که هرگاه آیات ما را خواند، شیطان در تلاوت او شبهه ای انداخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 23 - 1، 2

1 - نوح (ع)، از رسولان الهی بود.

و لقد أرسلنا نوحًا

2 - نوح، نخستین فرستاده خدا به سوی جامعه بشری

و لقد أرسلنا نوحًا إلى قومه

با توجه به این که در آیات پیشین، بحث با چگونگی خلقت انسان شروع شده بود و در ادامه آن، به اسرار نهفته در موجودات طبیعت اشاره گشته بود، ذکر حضرت نوح(ع) به عنوان فرستاده خدا به سوی خلق، می تواند رساننده مطلب بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 45 - 1

1 - موسی و هارون (ع)، دو پیام آور الهی

ثم أرسلنا موسى و أخاه هرون بآيتنا و سلطان مبین

«آیه» (مفرد «آیات») به معنای نشانه است و «سلطان» مرادف حجت و «مبین» (از «إبانه») به معنای روشن و آشکار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 7 - 7

7 - مشرکان صدر اسلام، معتقد بودند که تنها فرشتگان می توانند واسطه میان خدا و بشر باشند و نه انسان.

قالوا .. لولا أنزل إليه ملك فيكون معه نذيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 45 - 1

1 - صالح (ع)، رسول و فرستاده خدا به سوی قوم ثمود

و لقد أرسلنا إلى ثمود .. صلحًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 54 - 1

1 - لوط (ع)، از پیامبران الهی و ادامه دهنده خط رسالت

و لقد أرسلنا إلى ثمود أخاهم صلحًا .. و لوطًا

ص: 25

کلمه «لوطاً» می تواند عطف به «صالحاً» و به تقدیر «و أرسلنا لوطاً» باشد. هم چنین می تواند مفعول برای فعل محذوف و به تقدیر «و اذکر لوطاً» باشد. برداشت یاد شده بر پایه احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 45 - 8

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرستاده ای از جانب خداوند

و ما كنت ثاوياً فی أهل مدین . . . و لکتنا کتاً مرسلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 14 - 1

1 - نوح (ع) ، فرستاده خداوند برای هدایت قوم خود بود .

و لقد أرسلنا نوحاً إلی قومه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 28 - 1

1 - حضرت لوط (ع) ، پیامبری فرستاده شده از جانب خداوند

و لقد أرسلنا نوحاً . . . و إبرهیم . . . و لوطاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 31 - 7

7 - فرستادگان خدا ، برای هلاکت قوم لوط خود ، مباشر در آن بودند .

و لَمَّا جاءت رسلنا إبرهیم . . . قالوا إنا مهلكوا أهل هذه القرية

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 45 - 1

1 - حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) ، فرستاده ای از سوی خداوند برای مردم است .

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 1 - 8

8 - ملانکه ، رسولان و کارگزاران خداوند در امور تکوین و تشریح جهان اند .

جاعل الملئکه رسلاً

اطلاق کلمه «رُسلًا» می رساند که قلمرو رسالت فرشتگان، شامل تمامی امور تکوین و تشریح می شود و اختصاص به امور تشریحی (همچون ابلاغ وحی و دین به پیامبران) ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 24 - 1

ص: 26

1 - پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) فرستاده خداوند برای مردمان

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 71 - 13

13 - فرستادگان الهی، با در دست داشتن وحی الهی در قالب عبارات های قابل تلاوت در میان مردم، مبعوث می شدند.

أَلَمْ يَأْتِكُمْ رَسُلٌ مِنْكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 22 - 2، 1

1 - جوامع و امت های پیشین، برخوردار از فرستادگان الهی با پیام ها و دلایل روشن

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ

2 - فرستادگان الهی، ارائه دهنده دلایل روشن و بی ابهام برای اثبات رسالت خویش

كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 23 - 1

1 - حضرت موسی (ع) از رسولان الهی بود.

و لقد أرسلنا موسى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 50 - 4

4 - رسالت فرستادگان الهی، متکی بر دلایل و براهین روشن و بی ابهام برای همگان بود.

قَالُوا أَوْ لَمْ تَك تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، پیش از بعثت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ، رسولانی بسیار فرستاده است .

و لقد أرسلنا رسلاً من قبلك

تکثیر «رسلاً» برای بیان تکثیر است.

2- رسولان الهی ، انسان هایی بزرگ و برجسته

و لقد أرسلنا رسلاً

تکثیر «رسلاً» می تواند برای افاده تعظیم باشد.

3 - خداوند ، تنها سرگذشت برخی از رسولان را برای پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) بازگو کرده و برخی دیگر را نقل نکرده است .

رسلاً من قبلك منهم من قصصنا عليك و منهم من لم نقصص عليك

4 - در قرآن ، تنها سرگذشت برخی از فرستادگان الهی بازگو شده است .

رسلاً من قبلك منهم من قصصنا عليك و منهم من لم نقصص عليك

ص: 27

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که مقصود از آیه شریفه، نقل داستان های پیامبران در قرآن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 2، 1

1 - جوامع و امت های پیشین ، برخوردار از فرستادگان الهی ، با پیام ها و دلایل روشن

فلما جاءتهم رسلهم بالبينت

2 - رسولان الهی ، ارائه دهنده دلایل روشن و بی ابهام برای اثبات رسالت خویش

فلما جاءتهم رسلهم بالبينت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 14 - 2

2 - فرستادگان الهی (هود و صالح) ، مبلغ توحید در میان قوم عاد و ثمود

إذ جاءتهم الرّسل . . . ألاّ تعبدوا إلاّ الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 13 - 5

5 - رسالت فرستادگان الهی ، همراه با دلایل روشن و قانع کننده

أتى لهم الذكرى وقد جاءهم رسول مبين

«إبانه» (مصدر «مبين») دو کاربرد دارد: لازم و متعدی. «مبين» در کاربرد لازم به معنای روشن و در استعمال متعدی به معنای روشنگر است. برداشت یاد شده براساس احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 1

1 - محمد (صلی الله علیه و آله) ، رسول خدا و پیامدار از جانب او

محمد رسول الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 38 - 2

2 - موسی (ع) ، رسول الهی

و فی موسی إذ أرسلناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 7 - 2

2 - حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) ، رسول و فرستاده خداوند است .

ءامنوا بالله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 28

18 - حدید - 57 - 8 - 4

4 - حضرت محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ)، رسول و فرستادہ خداوند است .

و الرسول یدعوکم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 1

1 - تاریخ بشر، شاهد برانگیخته شدن انسان های پیام آور از سوی خداوند

لقد أرسلنا رسلنا

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - حدید - 57 - 26 - 1

1 - نوح و ابراهیم (ع)، از رسولان الہی

و لقد أرسلنا نوحًا و ابرہیم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - حدید - 57 - 28 - 2

2 - حضرت محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ)، رسول خدا و پیام آور او است .

اتَّقُوا اللّٰهَ و ءامِنُوا برسولہ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - مجادلہ - 58 - 9 - 4

4 - حضرت محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ)، رسول خدا و پیام آور از جانب او

و معصیت الرسول

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - مجادلہ - 58 - 12 - 2

2 - حضرت محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ) ، رسول خدا و پیام آور از جانب او بود .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نَجَّيْتُمُ الرُّسُولَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادلہ - 58 - 13 - 11

11 - حضرت محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ) ، رسول خدا و پیام آور از جانب او

و أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادلہ - 58 - 20 - 3

3 - حضرت محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ) ، رسول و پیام آور از جانب خداوند

ص: 29

يُحَادِّثُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - مجادلہ - 58 - 22 - 7

7 - حضرت محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ) ، رسول و پیام آور از جانب خداوند

من حَدَّ اللَّهُ وَرَسُولَهُ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - صف - 61 - 9 - 1

1 - حضرت محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ) ، فرستادہ خداوند است .

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - صف - 61 - 11 - 4

4 - حضرت محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ) ، رسول خدا و پیام آور از جانب او

تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - جمعہ - 62 - 2 - 1

1 - حضرت محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ) ، رسول خدا و مبعوث شدہ از جانب او

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - منافقون - 63 - 1 - 6

6 - حضرت محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ) ، رسول خدا و پیام آور از جانب او

وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لِرَسُولِهِ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - منافقون - 63 - 5 - 4

4 - حضرت محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ) رسول خدا و پیام آور از جانب او

یستغفر لکم رسول اللہ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - منافقون - 63 - 7 - 7

7 - حضرت محمد (صلی اللہ علیہ و آلہ) رسول خدا و پیام آور از جانب او

علی من عند رسول اللہ

ص: 30

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 40 - 3

3 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، رسولی گرامی و فرستاده ای بزرگوار از سوی خداوند

إِنَّه لَقَوْلِ رَسُولٍ كَرِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 1 - 1

1 - حضرت نوح (ع)، از رسولان الهی

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 15 - 3,4

3 - خداوند، همانند رسول گرامی اسلام، پیامبری به سوی فرعون گسیل داشت.

كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا

4 - حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) و موسی (ع)، از رسولان الهی

إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا... كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 1 - 3

3 - فرشتگان وحی، پیام آوران نیکی ها و ارزش ها از سوی خداوند

و المرسلات عرفاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 19 - 2,4

2 - خداوند برای ابلاغ قرآن، فرستاده ای را به سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) گسیل داشت.

ضمیر «إنّه» - به قرینه سیاق آیات - به قرآن برمی گردد. مراد از «رسول» - به قرینه مقابله این آیه با جمله «و ما هو بقول شیطان» در آیات بعد - مأمور ابلاغ قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که در بعضی از سوره ها، جبرئیل عهده دار این وظیفه معرفی شده است.

4 - جبرئیل، دارای ویژگی ها و رفتاری پسندیده و فرستاده ای بزرگوار برای ابلاغ قرآن

رسول کریم

«کرم» واژه ای است که در مورد زیبایی های والا و کارهای پسندیده کاربرد دارد. (مفردات راغب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 13 - 1

1 - حضرت صالح (ع)، رسول خدا و پیامبر قوم ثمود بود.

فقال لهم رسول الله

ص: 31

ذکر وصف «رسالت» به جای نام صالح(ع) تأکید بر الهی بودن گفته های آن حضرت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 2 - 4

4 - فرستاده خدا بودن ، دلیل بیّنه بودن پیامبران است .

حتّی تأتیهم البیّنه . رسول من اللّٰه

33- آثار اذیت رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 18

18 - اذیت و آزار رسولان و برگزیدگان الهی ، مایه محروم شدن از هدایت او است .

لم تؤذوننی . . . و اللّٰه لایهدی القوم الفسقین

34- اتمام حجت رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 50 - 6

6 - کیفر الهی کافران دوزخی ، پس از ابلاغ پیام الهی و اتمام حجت از سوی رسولان است .

أولم تک تأتیکم رسلکم بالبیّنات قالوا بلی

35- استقامت رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 11 - 5

5- حاملان رسالت الهی ، برای انجام رسالت خویش لازم است مشکلات و ناملایمات آن را تحمل کنند .

و ما یأتیهم من رسول إلاّ کانوا به یستهزءون

از اینکه خداوند، به جای پاسخ گویی مستقیم به برخوردهای مشرکان، به نوع برخورد مردم با پیامبران گذشته می پردازد، احتمالاً به این

خاطر است که گوشزد کند که رسالت مداری دارای چنین مشکلاتی است و باید آن را تحمل کرد.

36- پرسش درباره رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 50 - 1

ص: 32

1 - پرسش نگهبانان جهنم از دوزخیان ، درباره آمدن فرستادگان الهی همراه با دلایل و برهان های روشن برای ایشان

قالوا أَو لَمْ تَك تَأْتِيكُمْ رَسَلِكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ

37- پیشینه کفر به رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 4 - 7

7- توجّه به سابقه دار بودن امتناع کفرپیشگان از پذیرش فرستادگان الهی و کتاب های آسمانی ، تسلاّبخش پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لم یکن . . . منفکّین ... و ما تفرّق الذّین أُوتوا الکتب إلاّ من بعد ما جاءتهم ال

38- تعالیم رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 70 - 3

3- فرستادگان الهی ، علاوه بر داشتن کتاب آسمانی ، دارای رهنمود ها و دریافت کننده الهام های خاصی از جانب خداوند بودند .

بالکتاب و بما أرسلنا به رسلنا

در صورتی که مقصود از «کتاب» جنس کتاب و مجموعه کتاب های آسمانی باشد؛ مراد از «بما أرسلنا به رسلنا» رهنمودهای پیامبران و یا الهام های الهی به آنان - جدا از کتاب آسمانی - خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 12

12 - پیام رسولان الهی ، رعایت تقوا و اطاعت از آنها است .

فأتقوا الله و أطیعون

39- تعداد رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 75 - 9

9 - « عن أبي ذر (رحمه الله عليه) قال : قال رسول الله (صلى الله عليه و آله) . . . النبيون مائة ألف و أربعمائة و عشرون ألف نبيّ ، قلت : كم المرسلون منهم ؟ قال ثلاثمائة و ثلاثه عشر . . . » ;

ابوذر - رحمه الله عليه - گوید: رسول خدا(صلى الله عليه و آله) فرمود: .. پیامبران 124 هزار نفراند. گفتم: چند نفر از آنان رسول بودند؟ فرمود: 313 نفر...».

ص: 33

40- تهمت به رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 52 - 1

1 - تکذیب و اتهام ، شیوه همیشگی اقوام و جوامع کفرپیشه و شرک آلود در برابر فرستادگان الهی

كذلك ما أتى الذين من قبلهم من رسول إلا قالوا ساحر أو مجنون

41- تهمت جادوگری به رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 52 - 4

4 - اتهام سحر و جنون ، موضع همیشگی کافران در برابر رسولان الهی

ما أتى الذين . . . إلا قالوا ساحر أو مجنون

42- تهمت جنون به رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 52 - 4

4 - اتهام سحر و جنون ، موضع همیشگی کافران در برابر رسولان الهی

ما أتى الذين . . . إلا قالوا ساحر أو مجنون

43- دشمنان رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 98 - 1

1 - خداوند ، دشمن کسانی است که با او و فرشتگان و رسولانش ، دشمنند .

من كان عدواً لله وملكته ورسله . . . فإن الله عدو للكافرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - آمادگی شقی ترین فرد قوم ثمود، برای مقابله با رسول الهی، نمودار طغیانگری و مصداق بارز تکذیب گری آنان بود.

كذبت ثمود بطغویها . إذ انبعث أشقیها

«إذ»، ظرف برای «كذبت» و بیانگر زمان تکذیب قوم ثمود است؛ یعنی، زمانی تکذیب گری و طغیان گری قوم ثمود عملی شد که شقی ترین فرد آنان تحریک شد.

ص: 34

44- رسالت رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 15 - 2

2 - نوشتن قرآن در صفحه های پاکیزه و با عظمت ، رسالت الهی بر عهده سفیران متعدد

بأیدی سفره

«سفره» یا به معنای نویسندگان است و یا رسولان. در کتب لغت درباره این کلمه چنین آمده است: «سفر» [در تمام مشتقاتش] بر مکشوف و آشکار شدن دلالت دارد و «سَفْرٌ»؛ یعنی، کتابت و «سفره»؛ یعنی، نویسندگان؛ آنها را از آن جهت به این نام نامیدند که کتابت، آشکار سازنده چیزی است که مورد نیاز از نوشته است (مقایس اللغه). کلمه «سفیر» بر رسول نیز اطلاق می شود؛ زیرا او مأموریت خود را آشکار می سازد (تاج العروس). جمع «سفیر»، گرچه «سفراء» است؛ ولی از آنجا که در لسان العرب، کلمه «سفره» بر فرشتگانی که بین خدا و پیامبران او سفارت (رسالت) دارند، اطلاق شده است، می توان گفت: «سفره»، به معنای «سفراء» نیز استعمال شده است.

45- روش تبلیغ رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 52 - 3

3 - تلاوت آیات الهی برای مردم ، شیوه تبلیغ رسولان و پیامبران

و ما أرسلنا من قبلك من رسول ولا نبی إلا إذا تمنى . . . فی أُمْنِیَّتِهِ

46- زمینه تکذیب رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 12 - 5

5 - شقاوت افزون تر ، مایه آمادگی بیشتر برای طغیان در برابر رسولان الهی و تکذیب آنان

بطغویها . إذ انبعث أشقیها

47- طغیان علیه رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - قوم ثمود، وادار سازنده شقی ترین فرد خود، به طغیان در برابر فرستاده الهی

انبعث أشقیها

«انبعث»، تأثیرپذیری از «بعث» و ارسال دیگران است و نشان می دهد که فرد «اشقی»، از سوی دیگران تحریک شده بود. ظرف بودن «إذ انبعث...» برای آیه قبل و نیز ضمیرهای جمع در «فعمقروها» و «بذنبهم» (در آیات بعد) بیانگر این است که قوم ثمود، محرک اصلی بوده اند.

ص: 35

5- شقاوت افزون تر ، مایه آمادگی بیشتر برای طغیان در برابر رسولان الهی و تکذیب آنان

بطغویها . إذ انبعث أشقیها

48- علم غیب رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 1,2,3

1- خداوند هیچ کس را - جز کسانی که از آنان راضی و خشنود باشد (رسولان) - از علم غیب خود آگاه نمی سازد .

إلا من ارتضى من رسول

«من» - در «من رسول» - برای تبیین «من ارتضى» است.

2- امکان آگاه شدن رسولان الهی ، از علم غیب و امور پنهانی به وسیله وحی و الهام خداوند

فلا یظهر علی غیبه أحداً . إلا من ارتضى من رسول

3- امکان آگاهی رسولان الهی از زمان برپایی قیامت و نزول عذاب بر کافران ، به وسیله وحی و الهام خداوند

قل إن أدری أقرب ما توعدون . . . إلا من ارتضى من رسول

49- فضایل رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 88 - 15

15- «عن الرضا (ع) . . . وجه الله أنبیاؤه ورسله و حججه (صلوات الله علیهم) هم الذین یتوجه بهم إلى الله و إلى دینه و معرفته . . .
وقال عزوجل « کلّ شیء هالک إلا وجهه » . . . ;

از امام رضا(ع) روایت شده که «وجه الله» پیامبران خدا و رسولان و حجت های او هستند که به وسیله آنان به خدا و دین و معرفت او توجه می شود. .. خداوند - عزوجل - فرموده است: «کلّ شیء هالک إلا وجهه» . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 16 - 3

3- سفیران الهی و واسطه های ابلاغ قرآن ، فرشتگانی ارجمند و درست کاراند .

بأیدی سفره . کرام برره

برداشت یاد شده، براساس معنای سفارت (رسالت) در «سفره» است و به احتمالی که در توضیح 4 در آیه قبل مطرح شد، نظر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 19 - 3

3 - فرستاده خداوند برای ابلاغ قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، واجد تمام کمالاتی است که برای پیام رسان ضروری است .

رسول کریم

هر چیز که در زمینه مربوط به خود، والا مرتبه باشد با وصف «کرم» توصیف می شود. (مفردات راغب)

ص: 36

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 33 - 2

2 - تنها فرستادگان الهی ، برای مراقبت از ایمان مردم و تشخیص هدایت و ضلالت آنان ، شایسته اند .

و ما أرسلوا علیهم حفظین

مجهول بودن فعل «أرسلوا»، گویای آن است که تنها کسانی می توانند مراقب مردم باشند که رسالتی برعهده آنان نهاده شده باشد. سیاق کلام نشان می دهد که ارسال، باید از جانب خداوند باشد.

50- قدرت در رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 31 - 5

5 - نیرومندی و صلابت ، شرطی ضروری برای رسولان الهی و رهبران مبارزه با طغیانگران است .

أشدد به أزری

51- کمال رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 19 - 3

3 - فرستاده خداوند برای ابلاغ قرآن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، واجد تمام کمالاتی است که برای پیام رسان ضروری است .

رسول کریم

هر چیز که در زمینه مربوط به خود، والا مرتبه باشد با وصف «کرم» توصیف می شود. (مفردات راغب)

52- کیفر تکذیب رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 72 - 4

4 - ستیزه جویی و تکذیب لجوجانه کتاب های آسمانی و فرستادگان الهی ، موجب انواع گوناگون عذاب (در غل و زنجیر شدن ، سوخته شدن به آب داغ و آتش دوزخ)

الذین یجدلون .. الذین کذبوا بالکتب ... إذ الأغلل فی أعنتهم ... ثم فی الن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 11

11 - تکذیب کنندگان رسولان الهی و معجزات آنان ، در معرض گرفتاری به عذاب استیصال

فدمدم علیهم ربهم بذنبهم

ص: 37

تعبیر «بذنبهم» - ضمن بیان علت هلاکت ثمودیان - تهدید تمام کسانی است که، به گناه آلوده اند.

53- مجادله با رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 74 - 7

7- جدال و چون و چرا با پیام آوران و مأموران الهی، به منزله چون و چرا با خداوند است.

یجدلنا فی قوم لوط

چنان چه مقصود از «یجدلنا»، «یجدال رسلنا» باشد، جمله مذکور حاوی این نکته است که جدال و چون و چرا با فرستادگان الهی، به منزله جدال با خداوند است.

54- مسؤولیت رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 11 - 6، 5

5- حاملان رسالت الهی، برای انجام رسالت خویش لازم است مشکلات و ناملایمات آن را تحمل کنند.

و ما یأتیهم من رسول إلا کانوا به یستهزءون

از اینکه خداوند، به جای پاسخ گویی مستقیم به برخوردهای مشرکان، به نوع برخورد مردم با پیامبران گذشته می پردازد، احتمالاً به این خاطر است که گوشزد کند که رسالت مداری دارای چنین مشکلاتی است و باید آن را تحمل کرد.

6- حاملان رسالت الهی، برای موفقیت در انجام رسالت خویش، باید به تاریخ انبیا و درس ها و تجربیات آن توجه کامل داشته باشند.

و ما یأتیهم من رسول إلا کانوا به یستهزءون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 33 - 2

2 - تنها فرستادگان الهی، برای مراقبت از ایمان مردم و تشخیص هدایت و ضلالت آنان، شایسته اند.

و ما أرسلوا علیهم حفظین

مجهول بودن فعل «أرسلوا»، گویای آن است که تنها کسانی می توانند مراقب مردم باشند که رسالتی برعهده آنان نهاده شده باشد. سیاق

کلام نشان می دهد که ارسال، باید از جانب خداوند باشد.

55- مقامات رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 106 - 6

6- پیامبران و رسولان الهی، در پیش گاه خداوند، دارای ارج اند.

ص: 38

جزاؤهم جهنم بما كفروا و اتخذوا آیتی و رسلی هزواً

56- منشأ تکذیب رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 70 - 1

1 - تکذیب کتاب های آسمانی و فرستادگان الهی ، برخاسته از روح ستیزه جویی و حق ناپذیری است .

ألم تر إلى الذين يجدلون .. الذين كذبوا بالكتب و بما أرسلنا به رسلنا

جمله «الذين كذبوا بالكتاب ..» بدل برای «الذين يجادلون...» می باشد. در واقع تکذیب کنندگان همان مجادله گران اند که از سر لجاجت به تکذیب آیات الهی می پردازند.

57- ناپسندی اذیت رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 7

7 - آزار دادن رسولان و برگزیدگان الهی ، امری بس زشت و ناپسند

لم تؤذوننی و قد تعلمون أنّی رسول الله إلیکم

58- نقش رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 2

2- رسولان الهی حجت های خداوند بر جن و انس هستند.

یمعشر الجن و الإنس ألم یأتکم رسل منکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 8

8- مجازات نکردن انسان ها ، قبل از برانگیختن رسولان و اتمام حجت با آنها ، از سنت های الهی است .

و ما کنا معذبین حتی نبعث رسولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 44 - 2

2- ره یابی جوامع بشری به هدایت ، در گرو وجود هدایت گرانی برانگیخته شده از جانب خداوند

ثم أرسلنا رسلنا تترأ

آمدن پی در پی پیامبران نشانگر آن است که بشر تنها با اتکا به دانش و اندیشه خود قادر به پیمودن راه هدایت نیست.

ص: 39

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 51 - 7، 1

1 - گفتگوی خداوند با بشر، تنها از طریق وحی، یا از ورای حجاب و یا از طریق پیک صورت می گیرد.

و ما کان لبشر أن یکلمه الله إلاّ وحیاً .. أو یرسل رسولاً

7 - بعثت رسولان و پیامبران، یکی از راه های گفتگوی خداوند با انسان ها

أو یرسل رسولاً

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که فرستادن رسول غیر از وساطت فرشتگان در ابلاغ وحی بوده و «فیوحی» نظر به ابلاغ وحی داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 15

15 - فرستادن رسولان از سوی خداوند، جلوه ای از ربوبیت او بر جهان هستی است.

فقال إتی رسول ربّ العلمین

از اضافه «رسول» به «ربّ العالمین»، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 7

7 - وصول قوانین و پیام های الهی به خلق، از طریق وسایط برگزیده او

أرسل رسوله بالهدی و دین الحقّ .. محمّد رسول الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 15 - 3

3 - محدود بودن ثبوت و ابلاغ قرآن به سفیران خداوند، تضمین کننده پاکی و پیراستگی آن از هرگونه خطا و باطل

مطهره . بآیدی سفره

عبارت «بایدی سفره»، ممکن است متعلق به «مطهره» باشد؛ بر این اساس عامل تطهیر قرآن از خطا و باطل، آن است که تنها درستان سفیران الهی آن را ثبت و ابلاغ می کند و دیگران از دسترسی به آن ناتوان اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 2 - 3

3 - رسولان الهی ، خود برهانی روشن بر حقایق مکتب خویش اند .

البینه . رسول من الله

59- وحی به رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 40

3- فرستادگان الهی، علاوه بر داشتن کتاب آسمانی، دارای رهنمودها و دریافت کننده الهام های خاصی از جانب خداوند بودند.

بالکتاب و بما أرسلنا به رسلنا

در صورتی که مقصود از «کتاب» جنس کتاب و مجموعه کتاب های آسمانی باشد؛ مراد از «بما أرسلنا به رسلنا» رهنمودهای پیامبران و یا الهام های الهی به آنان - جدا از کتاب آسمانی - خواهد بود.

60- ویژگیهای رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 32 - 3

3- شناخته بودن رسول برای مردم و آشنا بودن او با مسائل آنان، از ویژگی های پیامبران الهی

فأرسلنا فيهم رسولا منهم

61- هدایتگری رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 33 - 2

2- تنها فرستادگان الهی، برای مراقبت از ایمان مردم و تشخیص هدایت و ضلالت آنان، شایسته اند.

و ما أرسلوا عليهم حفظین

مجهول بودن فعل «أرسلوا»، گویای آن است که تنها کسانی می توانند مراقب مردم باشند که رسالتی برعهده آنان نهاده شده باشد. سیاق کلام نشان می دهد که ارسال، باید از جانب خداوند باشد.

3- رسوم

1- آثار پیروی از رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 24 - 11

11 - پیروی از سنت های جاهلی ، عامل اصلی ایمان نیابردن کافران و موضع گیری در برابر پیامبران

إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ آثَمَةٍ .. قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَفِرُونَ

2- آثار تعصب بر رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 4

4- تعصب بر آیین و سنت های جاهلی نیاکان ، از موانع رشد است .

قَالُوا أَجِئْنَا لَتُلَفِّتُنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا

3- آثار رسوم اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 7,9

7 - تأثیر آداب و رسوم اقوام در هدایت و یا گمراهی نسل های آنان

قَالُوا بَلِ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا

9 - اصرار مردم عصر بعثت بر شرکورزی و تحریم برخی از حلال ها ، برخاسته از تقلید آنان از نیاکانشان بود .

كَلِمَاتٍ مِّمَّا فِي الْأَرْضِ .. وَإِذَا قِيلَ لَهُم اتَّبِعُوا ... قَالُوا بَلِ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا

از مصادیق مورد نظر برای «ما أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا» - به قرینه آیه 165 و 168 - شرکورزی و حرام دانستن برخی از نعمتهای الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 43 - 4

4 - علم به ارزش ها در نظام کفر ، مقهور عادات و رسوم اجتماعی

ص: 42

و صدّها ما كانت تعبد من دون الله

4- اجتناب از رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 12

12 - ترک سنت جاهلی و ورود به خانه های از راه های متعارف آن ، فرمان و توصیه خدا به مسلمانان

لیس البر . . . و أتوا البيوت من أبوابها

5- ارزش رسوم پیشینیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 10

10 - استناد به سنن پیشینیان در تعیین ارزشها، مخالف اخلاص در عبودیت خداوند است.

قالوا وجدنا عليها آباءنا. . . و ادعوه مخلصين له الدين

6- استقامت بر رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 2 - 94 - 6

6 - تحمّل آداب و رسوم دوران جاهلیت ، بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) سنگین و دشوار بود .

وزرک

«وزر»، مطلق است و قابلیت دارد که بر مصادیقی گوناگون - از جمله «سنت های سخت دوران جاهلیت» - تطبیق یابد. هم چنین می تواند ناظر به تمام مصادیقی باشد که به ذهن خطور می کند.

7- اشراف فرعون و رسوم نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 8

8- فرعون و اطرافیانش، قدرت و مکت خود را، در دفاع از آیین نیاکانشان می دانستند .

قالوا أجتنا لتلفتنا عما وجدنا عليه ءاباءنا و تكون لكما الكبرياء فى الأرض

ص: 43

8- اطاعت از رسوم پیشینیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 4

4 - لزوم پیروی از سنن و قوانین صحیح پیشینیان

و یهدیکم سنن الذین من قبلکم

9- اهمیت رسوم اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 5 - 5

5 - اهمیت آداب اجتماعی در نگاه دین

لاترفعوا أصوتکم . . . ولو أنهم صبروا ... لکان خیراً لهم

10- بدعت رسوم ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 80 - 9

9 - ابداع کنندگان سنت های ناروا و اعمال زشت ، مرتکب گناهی بزرگتر و مستحق ملامتی بیشتر

أتأتون الفحشه ما سبقکم بها من أحد من العلمین

11- بی منطقی رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 139 - 10

10 - قوانین و مقررات ساختگی مشرکان عصر جاهلی بی پایه و به دور از حکمت و جاهلانه بوده است.

وقالوا ما فی بطون . . . سیجزیهم و صفهم إنه حکیم علیم

جمله «إنه حکیم علیم» به منزله تعریض به کسانی است که بدون علم و حکمت به جعل احکام بر اساس تصورات خویش می پردازند،

چنانکه مشرکان عصر جاهلیت این چنین بودند.

12- پیروی از رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 5 - 2

2- تهدید اکید الهی ، به کسانی که به حدود و احکام ظهار تن در ندهند و بر سنت جاهلی پایبند بمانند .

ص: 44

و الذين يظهرون من نسائهم .. إن الذين يحادون الله ورسوله

چنان که قبلاً گفته شد، «ظهار» سنتی باقی مانده از عرب جاهلی بود. خداوند در آیات پیشین این سنت را لغو کرد و برای مرتکبان آن مجازات کفاره تعیین فرمود. با توجه به ارتباط آیه بالا با آیات قبل، آیه شریفه ناظر به کسانی خواهد بود که ممکن است همچنان بر آن سنت غلط پایبند بمانند و حدود الهی را زیر پا بگذارند.

13- پیروی از رسوم مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 150 - 13

13 - مؤمنان نباید در افکار و اعمال و سنتها از مشرکان و منکران معاد تقلید کنند.

و لا تتبع أهواء الذين .. و هم بربهم يعدلون

14- تبعیت از رسوم نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 4,5

4 - التزام به تبعیت از نیاکان و آداب و سنن آنان ، پاسخ مشرکان در برابر دعوت پیامبر به پیروی از احکام خدا

و إذا قيل لهم اتبعوا .. قالوا بل نتبع ما ألفينا عليه ءاباءنا

«ألفاء» (مصدر ألفينا) به معنای یافتن است.

5 - تکیه بر آداب و رسوم گذشتگان و اصرار بر رعایت آنها ، از عوامل نپذیرفتن دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروی نکردن از قرآن و احکام دین

قالوا بل نتبع ما ألفينا عليه ءاباءنا

15- تبیین رسوم پیشینیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 11, 3, 2

2 - اراده خداوند بر تبیین سنت های اقوام گذشته برای مردم

یرید الله لیبئن لکم . . سنن الذین من قبلکم

بنابر اینکه «سنن الذین»، مفعول «لیبئن» نیز باشد. یعنی هر دو فعل «لیبئن» و «یهدیکم» از باب تنازع در «سنن» عمل کرده باشند.

3- بیان احکام از سوی خداوند، در جهت تبیین سنت های صحیح پیشینیان *

یرید الله لیبئن لکم و یهدیکم سنن الذین من قبلکم

در برداشت فوق جمله «یهدیکم»، غایت بیان احکام گرفته شده است و با توجه به کلمه «یهدیکم»، مراد از سنتهای پیشینیان، آداب و احکام صحیح آنان می باشد که خداوند با بیان احکام خویش آنها را به مخاطبان می شناساند.

ص: 45

11 - تبیین احکام و ارائه سنن پیشینیان از سوی خداوند ، برخاسته از علم و حکمت او

یرید الله . . . و الله علیم حکیم

16- تقلید از رسوم ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 3، 2

2 - تقلید از سنتهای زشت پیشینیان، امری نکوهیده در بینش الهی

و إذا فعلوا فحشه قالوا وجدنا علیها ءاباءنا

3 - جوامعی که به پندار اجرای فرمان خدا به رسوم ناروای نیاکان خویش پایبندند، جوامعی تحت نفوذ شیاطین می باشند.

إنا جعلنا الشیطان أولیاء للذین لا یؤمنون . . . الله أمرنا بها

جمله «إذا فعلوا . . .» عطف بر «لا یؤمنون» است و در حقیقت صله برای «الذین» می باشد. یعنی: إنا جعلنا الشیاطین أولیاء للذین إذا فعلوا فاحشه . . .

17- رسوم اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 9

9 - رعایت حال پدر و مادر و معاشرت با آنان ، در هر منطقه ای ، بسته به رسوم متفاوت آن جا است .

و صاحبهما فی الدنیا معروفاً

«معروفاً» صفت برای مفعول مطلق محذوف فعل «صاحباً» است و مراد از آن، چیزی است که به خوبی و نیکی در میان مردم شهرت دارد.

18- رسوم اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 12

12 - تعالیم قرآن کریم ، با آیین و سنت های ماندگار از گذشتگان مشرکان ، در تعارض آشکار است .

وإذا تتلى عليهم آيتنا .. قالوا ما هذا إلا رجل يريد أن يصدكم عما كان يعب

19- رسوم بنى اسرائيل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 75 - 7

ص: 46

7- « عن أبي عبدالله (ع) [في قوله تعالى]: « جزاؤه من وجد في رحله فهو جزاؤه »: يعنون السنّه التي تجرى فيهم أن يحبسّه . . . »؛

از امام صادق(ع) درباره سخن خدا که فرموده: «جزاؤه من وجد في رحله فهو جزاؤه» روایت شده است: مقصود آنان، سنت جاری بین آنان بوده که او را حبس کند . . .».

20- رسوم پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 99 - 3

3- به استقبال پدر، مادر و بستگان رفتن و در خارج شهر به انتظار قدوم آنان ماندن، رسمی نیکو و از آداب معاشرت است .

فلما دخلوا علی یوسف . . . قال ادخلوا مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 79 - 3

3 - باقی ماندن سنت سلام و تحیت بر نوح (ع)، در میان نسل های پس از آن حضرت برای همیشه تاریخ

و ترکنا علیه فی آخرین . سلم علی نوح فی العلمین

برداشت یاد شده مبتنی بر این اساس است که جمله «سلام علی نوح . . .» تفسیر برای جمله «و ترکنا علیه . . .» باشد؛ یعنی، آنچه برای نوح(ع) برجای گذاشتیم، عبارت است از سنت سلام و تحیت بر او در میان جهانیان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 109 - 3

3 - برجای ماندن سنت سلام و تحیت بر ابراهیم (ع) در میان نسل های پس از او

و ترکنا علیه فی آخرین . سلم علی ابرهیم

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که جمله «سلام علی ابراهیم» تفسیر برای جمله «و ترکنا علیه . . .» باشد؛ یعنی، آنچه برای ابراهیم(ع) برجای گذاشتیم، عبارت است از سنت سلام و تحیت بر او.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 120 - 3

3- باقی ماندن سنت سلام و تحیت بر موسی و هارون (علیهماالسلام) در میان نسل های پس از ایشان

و ترکنا علیهما فی آخرین . سلم علی موسی و هرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این اساس است که جمله «سلام علی موسی و هارون» تفسیر برای جمله «و ترکنا علیهما. ..» باشد؛ یعنی، آنچه برای موسی و هارون بر جای گذاشتیم، عبارت است از سنت سلام و تحیت بر ایشان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 130 - 3

3- باقی ماندن سنت سلام و تحیت بر الیاس پیامبر ، در میان نسل های پس از او

ص: 47

برداشت یاد شده، مبتنی بر این دیدگاه است که جمله «سلام علی ال یاسین» تفسیر برای جمله «و ترکنا علیه ..» باشد؛ یعنی، آنچه برای الیاس (ع) به جای گذاشتیم، عبارت است از سنت سلام و تحیت بر او.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 181 - 2

2- سلام و تحیت بر پیامبران الهی ، امری پسندیده و ارزشمند و سنتی الهی است .

و سلم علی المرسلین

21- رسوم پیشینیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 10،11

10 - احترام و اهمیت دادن به سنت های پیشینیان از عوامل گرایش جوامع به خرافات

ما جعل الله من بحیره .. قالوا حسبنا ما وجدنا علیه اباونا

11 - وفاداری جوامع به آراء و اندیشه های باطل پیشینیان ، جلوگیری بروز اندیشه های نو و بر حق در میان آنان

و اذا قيل لهم تعالوا .. قالوا حسبنا ما وجدنا علیه اباونا

22- رسوم جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 119 - 1،3

1 - برخی از مردم عصر جاهلیت خوردن گوشت حیوانی را که با نام خدا ذبح شده باشد حرام می دانستند.

و ما لكم الا تأكلوا مما ذكر اسم الله عليه

3 - برخی از مسلمانان صدر اسلام تحت تأثیر سنتهای جاهلی و اجتماعی عصر خود بودند.

و ما لكم الا تأكلوا مما ذكر اسم الله عليه

23- رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 24، 11، 8، 7

7- ورود از پشت خانه ها و نه از درب های ورودی ، از آداب حج در سنت های مردم عصر جاهلی

ولیس البر بأن تأتوا البيوت من ظهورها

بیان رسم جاهلیت، مبنی بر وارد شدن به خانه از پشت آنها و نه از درب ورودی - پس از ذکر حج - دلالت بر این دارد که سنت یاد شده از آداب حج در زمان جاهلیت بوده است.

ص: 48

8 - ورود حاجیان به خانه ، از پشت آن و پرهیز از راه های متعارف ، عملی نیکو در دیدگاه مردم عصر جاهلیت

و لیس البر بأن تأتوا البيوت من ظهورها

نفی نیکی از رسم یاد شده (لیس البر)، دلالت می کند که آن رسم در نزد مردم جاهلی، رسمی نیکو و ارجمند بوده است.

11 - مسلمانان صدر اسلام بر اساس سنت عصر جاهلی ، به هنگام حج از راه های متعارف به خانه ها وارد نمی شدند .

و لیس البر بأن تأتوا البيوت من ظهورها

از اینکه مسلمانان مورد خطاب قرار گرفته اند، معلوم می شود: گروهی از آنان تا پیش از نازل شدن آیه شریفه، به این سنت پایبند بوده اند.

24 - از امام باقر (ع) درباره آیه « لیس البر بأن تأتوا البيوت من ظهورها » روایت شده است : انه كان المحرمون لا يدخلون بيوتهم من أبوابها و لكنهم كانوا ينقبون في ظهر بيوتهم أي في مؤخرها نقباً يدخلون و يخرجون منه فنهوا عن التدین بذلك ;

[در جاهلیت] کسانی که برای مناسک حج مُحَرَّم می شدند، از درب خانه هایشان وارد آن نمی شدند؛ بلکه از حفره ای که در پشت خانه و در انتهای آن باز می کردند، رفت و آمد می نمودند و خداوند آنان را از پایبندی به این عمل نهی فرمود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 3

3 - کافران عصر بعثت نیز به حرمت و قداست ماه های حرام و ممنوعیت جنگ در آنها معتقد بودند .

الشهر الحرام بالشهر الحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 200 - 2

2 - تقاخر به نیاکان پس از مناسک حج ، از سُنن جاهلی

فاذكروا الله كذکرکم اباؤکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 224 - 9

9 - سُنن سوگند بر ترک کار های خیر در عصر جاهلیت

و لا تجعلوا الله عرضة لآيمانكم ان تبرّوا و تتقوا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 228 - 22

22 - جامعه جاهلی عصر بعثت ، هيچ حقی را برای زنان معتبر نمی شمرد .

و لهنّ مثل الذی علیهنّ بالمعروف

با توجه به اینکه حقوق مردان بر زنان (علیهنّ) را مُسلّم گرفته و در صدد اثبات حقوق زنان بر مردان (لهنّ) است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 229 - 2

2 - نامحدود بودن دفعات طلاق رجعی در جاهلیت و محدود شدن آن در اسلام

ص: 49

با توجه به شأن نزول: كان الرجل في الجاهلية اذا طلق امرأته ثم راجعها قبل ان تنقضى عِدَّتْهَا .. وإن طلقها الف مرّة ... فذكرت ذلك لرسول الله (صلى الله عليه وآله) فنزلت: «الطلاق مرّتان ...». (مجمع البيان، ذیل آیه).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 232 - 8

8 - جلوگیری از ازدواج مجدد زنان مُطلَّقه، از سنّت های جاهلیت

و اذا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَّغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 278 - 4

4 - رباخواری از عادات و رسوم جاهلیت

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 7 - 5

5 - لغو سنّت جاهلی، در محروم ساختن زنان از ارث

و لِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ

مرحوم طبرسی نقل می کند که اعراب در زمان جاهلیت زنان را از ارث محروم می ساختند و آیه در ردّ چنین روشی نازل شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 19 - 7

7 - به ارث بردن زنان، از سنن جاهلی

لا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا

با توجه به شأن نزول در مجمع البيان، ذیل آیه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 22 - 4،8

4 - ازدواج با همسر پدر ، از سنن جاهلی

و لا تنكحوا ما نكح اباؤكم من النساء الا ما قد سلف

8 - تنفر آمیز بودن ازدواج با همسر پدر ، حتی در نظر مردم جاهلی

انّه كان فاحشهً و مقتاً

چون آنان ازدواج با همسر پدر را «نکاح مقت» می نامیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 23 - 15

ص: 50

15 - ازدواج با محارم و جمع بین دو خواهر در ازدواج، از سنن جاهلی

حرمت . . و ان تجمعوا بین الاختین الا ما قد سلف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 20

20 - کشتار و تعرض نابجا به افراد به خاطر دستیابی به غنیمت، از روش های ناپسند دوران جاهلیت

و لا تقولوا . . . لست مؤمناً تبتغون عرض الحیوه الدنیا ... کذلک کنتم من قبل

ظاهراً «کذلک» اشاره است به جمله «تبتغون عرض . . .» بر این اساس، مقصود از «من قبل»، قبل از اسلام، یعنی دوران جاهلیت است که به خاطر مال دنیا، بدون هیچ دلیلی دیگران را می کشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 13,29

13 - بیزاری از ازدواج با دختران یتیم، از اخلاق و رسوم جاهلی

فی یتیمی النساء التی لا تؤتونهن ما کتب لهن و ترغبون ان تنکحوهن

بنابر اینکه پس از «ترغبون» کلمه «عن» مقدر باشد که در این صورت، «رغبت» به معنای اعراض کردن خواهد بود.

29 - محرومیت زنان یتیم، از حق ارث خویش، در عصر جاهلیت

لا تؤتونهن ما کتب لهن

امام باقر(ع) در مورد «ما کتب لهن» در آیه فوق فرمود: ای من المیراث.

مجمع البیان، ج 1، ص 181؛ نورالثقلین، ج 1، ص 557، ح 595.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 9

9 - خوردن مردار، خون و گوشت خوک، بردن غیر نام خدا در ذبح، قربانی برای بت ها و تقسیم گوشت حیوانات با قمار، از اعمال مردم

در جاهلیت

حرمت علیکم . . . و ما ذبح علی النصب و ان تستقسموا بالازلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 50 - 1,2

1 - بسیاری از مردمان عصر بعثت ، خواستار داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر اساس قوانین جاهلی

افحکم الجهلیه بیغون

2 - بسیاری از مسیحیان و یهودیان ، در صدد جایگزینی گرایش ها و قوانین جاهلی به جای احکام و قوانین الهی

افحکم الجهلیه بیغون

«بغی»، به معنای طلب کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 90 - 2,6

ص: 51

2 - شراب خواری ، قمار بازی ، گرایش به مظاهر شرک و تقال‌های مرسوم در جاهلیت ، کرداری شیطانی است

انما الخمر . . من عمل الشیطن

6 - لزوم اجتناب از تقال‌ها و استخاره‌های مرسوم در جاهلیت

و الا زلم رجس . . فاجتنبوه

«ازلام» به معنای چوبهای تیر که در قرعه به کار می‌رود نیز آمده است یعنی سه قطعه چوبی که بر یکی «افعل» و بر دیگر «لاتفعل» و سومی بدون نوشته و به اصطلاح پوچ بوده است، در عصر جاهلی به هنگام مسافرت و یا انجام امری مهم با قرار دادن آن چوبها در کیسه و بیرون آوردن یکی از آنها تکلیف خویش را برای انجام آن امر مشخص می‌کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 104 - 5

5 - کفرپیشگان بدعت گذار ، گرفتار تقلیدهای کورکورانه از سنت‌های جاهلی نیاکان خویش اند

قالوا حسبنا ما وجدنا علیہ اءاباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 1,7

1 - فرزند کشی و قربانی برای شریکان پنداری خداوند، از سنتهای زشت مشرکان عصر جاهلیت بوده است.

ساء ما یحکمون. و کذلک زین لکثیر من المشرکین قتل اولدهم

در آیه شریفه تزیین کشتن فرزندان به «شركاء» نسبت داده نشده، لذا محتمل است مراد قربانی کردن فرزندان برای بتها باشد، گرچه اعراب جاهلی به انگیزه‌های دیگری نیز، مانند فقر، عار از دختر داشتن و . . . فرزندان خود را می‌کشتند.

7 - فرزندکشی در نظر گروهی از مشرکان عصر جاهلیت، علی‌رغم نظر بسیاری دیگر، کاری شایسته تلقی نمی‌شده است.

کذلک زین لکثیر من المشرکین قتل اولدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 138 - 1,4,5

1 - ممنوعیت خوردن برخی از چهارپایان و محصولات زراعی به اعتقاد واهی مشرکان عصر جاهلیت

وقالوا هذه أنعم و حرث حجر لا يطعمها إلا من نشاء بزعمهم

«حجر» به معنای منع و ممنوعیت است و مراد از ممنوعیت «أنعام» و «حرث»، به قرینه «لا يطعمها»، ممنوعیت خوردن از آنهاست.

4- مشرکان عصر جاهلیت سوار شدن بر برخی از چهارپایان را حرام می دانستند.

و أنعم حرمت ظهورها

5- تعمد مشرکان عصر جاهلی به نبرد نام خدا بر بعضی از چهارپایان به هنگام ذبح

و أنعم لایذکرون اسم الله علیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- أنعام - 6 - 139 - 1,2,3,4,5

1 - مشرکان عصر جاهلی خوردن جنین دامهای وقف شده برای خدا و یا بتها را در صورت زنده بر آمدن بر مردان مجاز و بر زنان حرام می شمردند.

ص: 52

وقالوا ما في بطون هذه الأنعم خالصة لذكورنا و محرم علی أزوجنا

مراد از «ازواج» به قرینه تقابل آن با «ذکور» مطلق «زن» است نه خصوص همسران

2- خوردن از دامهایی که به گمان مشرکان عصر جاهلی سهم خدا و یا سهم دیگر معبود بود، از نظر آنان غیر مجاز شمرده می شد.

وقالوا هذه الأنعم و حرث حجر لا يطعمها... وقالوا ما في بطون هذه الأنعم خالصة

«هذه الأنعم» اشاره به چهارپایان خاصی است که در آیات پیشین مورد بحث قرار گرفته بود. از این آیه نیز که در مورد جواز خوردن جنین آن حیوانات است، تحریم اصل آن از دیدگاه مشرکان استفاده می شود.

3- مشرکان عصر جاهلی استفاده از جنین مرده حیوانات وقف شده برای خدا و یا بتها را برای زنان و مردان مجاز می شمردند.

و محرم علی أزوجنا و إن یکن میته فهم فیه شرکاء

4- خوردن جنین مرده دام در برخی موارد از نظر مشرکان عصر جاهلی جایز بود.

و إن یکن میته فهم فیه شرکاء

5- مشرکان عصر جاهلی زن را موجودی پست و مرد را دارای برتری و شرافت بر آنها می دانستند.*

خالصه لذکورنا و محرم علی أزوجنا و إن یکن میته فهم فیه شرکاء

حلیت جنین زنده برای مردان و حلیت جنین مرده برای زنان از دیدگاه مشرکان عصر جاهلیت، حکایت از نگرش آنان به زن دارد. زیرا تنها در صورت مرده به دنیا آمدن جنین خوردن آن را برای زنان مجاز می شمردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 140 - 1,6

1- کشتن فرزندان (به عنوان قربانی) و تحریم روزیهای خداوند از سنتهای مشرکان عصر جاهلیت

قد خسر الذین قتلوا أولدهم سفها بغیر علم

6- مشرکان عصر جاهلی به سفاهت خویش در فرزندکشی ناآگاه بودند.

قد خسر الذین قتلوا أولدهم سفها بغیر علم

«باء» در «بغیر علم» به معنای ملامت و وصف برای «سفها» است. لذا معنی آیه چنین می شود: سفاهتی خالی از علم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 9

9 - مشرکان عصر جاهلیت در اسارت گامها و راههای شیطان بودند.

وقالوا هذه أنعم و حرث حجر . . . كلوا مما رزقكم الله و لا تتبعوا خطوت الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 4،7

4 - توییح خداوند نسبت به مشرکان عصر جاهلی به سبب تحریم بی دلیل بعضی از چهارپایان و جنین آنها

قل الذکرین حرم أم الأئیین . . . نبئونی بعلم إن کنتم صدقین

7 - مشرکان عصر جاهلی فاقد هر گونه دلیل علم آور بر تحریمهای بی جای خود بودند.

قل الذکرین حرم . . . نبئونی بعلم إن کنتم صدقین

ص: 53

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 3,6

3 - مشرکان عصر جاهلی بدون دلیل به حرمت استفاده از برخی چهارپایان معتقد بودند.

قل الذکرین حرم أم الأثینین أما اشتملت علیه أرحام الأثینین

در آیه 136 و 137 به برخی از افتراءات مشرکان اشاره شده و آیه با «فذرهم و ما یفترون» پایان یافته و آیات بعد در مقام توبیخ و شمارش موارد افتراء در اعتقادات مشرکان است که از آن جمله تحریم بی جاست.

6 - تحریم برخی حیوانات از سوی مشرکان صدر اسلام، فاقد هر گونه دلیل و مستند قابل قبول

قل الذکرین حرم .. نبئونی بعلم ... أم کنتم شهداء

استفهام در آیه برای انکار و یا توبیخ است و مفاد جملات «نبئونی» و «أم کنتم ..» نیز نفی وجود دلیل بر مدعاهای مشرکان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 150 - 5

5 - اگر مشرکان بر تحریمهای ادعایی خود گواه و دلیلی نیز بیاورند، ساختگی و بی اساس است.

قل هلم .. فإن شهدوا فلا تشهد معهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 18

18 - رواج کشتار فرزندان به سبب فقر و تنگدستی در عصر جاهلی

و لا تقتلوا أولادکم من إملق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 37 - 1,7,8,11

1 - جا به جا کردن ماه حرام و ماه حلال (انتقال دادن حرمت ماه محرم به ماه صفر و حلیت ماه صفر به محرم) از کار های نادرست عرب های جاهلی

برای عربهای جاهلی که با داشتن خوی جنگ طلبی و غارتگری، تحمل ترک جنگ در سه ماه متوالی (ذیقعه، ذیحجه و محرم) بسیار شاق و دشوار بود، به زعم خود، ماههای محرم و صفر را پس و پیش می کردند؛ یعنی، در ماه محرم الحرام می جنگیدند و در ماه صفر متارکه جنگ داشتند؛ سال بعد دوباره محرم را به جای خود بر می گرداندند و به این کار «نسیء» (تأخیر انداختن) می گفتند.

7- پایبندی عرب های جاهلی به تعداد ماه های حرام، علی رغم جا به جا کردن آنها

لبواطئوا عده ما حرم الله

8- نتیجه جا به جا شدن ماه های حرام از سوی عرب های جاهلی، چیزی جز حلال شمردن حرام الهی نبود.

فيحلوا ما حرم الله

11- «نسیء»، (جا به جا کردن ماه های حلال و حرام)، از اعمال زشت عرب های جاهلی و کاری پسندیده و زیبا در دیدگاه آنان

إنما النسىء زیاده فى الكفر... زين لهم سوء أعمالهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 58 - 4

4- رسم مژده دهی به هنگام تولد فرزند در میان عرب های جاهلی

و إذا بشر أحدهم بالأنثی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 59 - 11، 3، 1

1- متواری و مخفی شدن مشرکان دختردار شده در دوران جاهلیت ، به خاطر شدت ناراحتی ناشی از خبر دختردار شدن

و إذا بشر أحدهم بالأنثی . . . یتوری من القوم من سوء ما بشر به

3- مردسالاری ، در دوران جاهلی بر خانواده ها سایه افکنده بود .

و إذا بشر أحدهم بالأنثی ظلّ وجهه . . . یتوری من القوم من سوء ما بشر به أیمسکه

11- تصمیم مشرکان به نگهداری ذلیلانه نوزادان دختر و یا در گور کردن آنان ، تصمیمی بس ناروا و زشت

أیمسکه علی هون أم یدسه فی التراب ألساء ما یحکمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 60 - 1

1- ایمان نداشتن به عالم آخرت ، زمینه ساز دخترکشی مشرکان عصر جاهلی

و إذا بشر أحدهم بالأنثی . . . یتوری من القوم . . . أم یدسه فی التراب . . . للذین ل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 62 - 2

2- مشرکان دوران جاهلی ، از دختردار شدن نفرت داشتند .

و یجعلون لله البنات . . . و إذا بشر أحدهم بالأنثی ظلّ وجهه مسوداً و هو کظیم ..

مراد از «ما» در «ما یکهون» - به قرینه آیه «و یجعلون لله البنات» (57) - می تواند «بنات» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 2

2- ترس از فقر و ناداری ، عامل روی آوردن اعراب جاهلی به کشتن فرزندان خود

و لا تقتلوا اولدکم خشیه املق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 32 - 5

5- زنا ، عملی شایع و رایج در میان اعراب جاهلی [پیش از اسلام]

و لا تقربوا الزنی انه کان فحشه و ساء سیبلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 55

9- تصرف بی جا در اموال یتیمان و حیف و میل آنها ، امری رایج و شایع در میان اعراب جاهلی

و لا تقربوا مال الیتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 28 - 14

14 - حرمت استفاده از گوشت قربانی ، پندار باطل عرب های جاهلی

فکلوا منها

تجویز استفاده از گوشت قربانی، ناظر به پندار باطل عرب های جاهلی است که استفاده از آن را حرام می دانستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 17، 12

12 - آمیختگی مراسم حج و قربانی ، با مظاهر شرک و بت پرستی در عصر جاهلیت

وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يَتْلُو عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ

17 - وجود شعار های شرک آمیز و ضد توحیدی در مراسم حج عصر جاهلیت

و اجتنبوا قول الزور

«زور» به معنای باطل و اضافه در «قول الزور» اضافه بیانیه است؛ یعنی، از سخنانی که باطل و یاوه است، دوری کنید. با توجه به این که آیه مورد بحث از جمله آیات مربوط به حج است. می توان گفت که مراد از «سخن یاوه» در این جا شعارهای شرک آمیزی بود که مشرکان در مراسم حج و احتمالاً به هنگام ذبح قربانی بر پای بت هایشان - که در منا نصب کرده بودند - سر می دادند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 36 - 11

11 - حرمت استفاده از گوشت قربانی ، پندار عرب عصر جاهلیت

فاذا وجبت جنوبها فكلوا منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 27 - 7

7 - ورود ناگهانی و بدون سلام کردن و اذن خواستن ، به محل سکونت و خانه یکدیگر ، از رسوم و اخلاق جاهلیت پیش از اسلام بود .

لاتدخلوا بیوتاً غیر بیوتکم حتی تستأنسوا و تسلّموا علی أهلها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 24,39

24 - واداشتن کنیزان به فحشا و خودفروشی جهت کسب در آمد و رفاه بیشتر ، امری رایج در جاهلیت

و لاتکرها فتیتکم علی البغاء .. لتبتغوا عرض الحیوه الدنیا

39 - « عن علی ابن ابی طالب (ع) فی قوله : « و لاتکرها فتیاتکم علی البغاء » قال : کان أهل الجاهلیه یبغین إیمانهم

ص: 56

فنهوا عن ذلك في الإسلام؛

حضرت علی بن ابی طالب(ع) درباره سخن خدا «ولا تکرهوا فتیاتکم علی البغاء» فرمود: اهل جاهلیت کنیزان خود را به زنا وادار می کردند. سپس در اسلام از این کار نهی شدند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 38

38 - «عن ابی جعفر (ع) فی قوله «لیس علی الأعمی حرج ولا علی الأعرج حرج و لا علی المریض حرج» و ذالک أن أهل المدینه قبل أن یسلموا كانوا یعزلون الأعمی و الأعرج و المریض و كانوا لا یأکلون معهم و كان الأعمی و المریض یقولون : لعلنا نوزیهم إذا أكلنا معهم فاعتزلوا مواکلتهم فلما قدم النبی (صلی الله علیه و آله) سأله عن ذالک فأنزل الله «لیس علیکم جناح أن تأکلوا جمیعاً أو أشتاتاً؛

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «لیس علی الأعمی حرج ..» فرمود: اهل مدینه قبل از آنکه مسلمان شوند، نابینایان، لنگان و بیماران را از خود جدا می کردند و با آنان هم غذا نمی شدند... و کوران و بیماران می گفتند: شاید اگر ما با دیگران هم غذا شویم، موجب اذیت آنان باشیم. از این رو از هم غذا شدن با دیگران کناره می گرفتند. پس هنگامی که پیامبر(صلی الله علیه و آله) وارد مدینه شد، از آن حضرت سؤال کردند. خداوند این آیه را نازل فرمود: لیس علیکم جناح أن تأکلوا جمیعاً أو أشتاتاً».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 4 - 12، 11، 7

7 - در جاهلیت ، ظهار همسر از سوی شوهر ، امری رایج بوده است .

و ما جعل أزواجکم الّـی تظہرون منهنّ أمّہتکم

از کاربرد فعل مضارع «تظاہرون» - که دلالت بر استمرار دارد - استفاده می شود که ظهار، امر متداولی بوده است.

11 - در جاهلیت ، فرزندخوانده شدگان ، فرزند حقیقی تلقی می شدند .

و ما جعل أذعیاءکم أبناءکم

آیه، ناظر به واقعیتی موجود در عصر ظهور اسلام و باقی مانده از دوران جاهلی است. چنان که نوع مفسران، به آن تصریح کرده اند، آیه درباره زیدبن حارثه، پسرخوانده رسول الله(صلی الله علیه و آله) نازل شده است.

12 - فرزند حقیقی تلقی شدن فرزند خوانده شدگان ، در عصر جاهلیت ، خودساخته بود و منشأ الهی نداشت .

و ما جعل أذعیاءکم أبناءکم ذلکم قولکم بأفوهکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 33 - 5

5- زنان، در دوران هایی پیش از اسلام، خودآرایی نموده و در معرض نگاه نامحرمان قرار می گرفتند.

و لا تبرجن تبرج الجهنیة الأولى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 26

26- در صدر اسلام، ازدواج با مطلقه پسر خوانده، امری ناروا شمرده می شد.

زوّجنکها لکی لایکون علی المؤمنین حرج فی أزواج أذعیائهم

ص: 57

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 52 - 4

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مجاز نبود بر اساس سنت جاهلی، زنان خود را با همسران دیگران تعویض کند.

لايحلّ لك النساء... ولا أن تبدل بهنّ من أزواج

احتمال دارد که مراد از «تبدیل همسران»، طلاق آنها و ازدواج با دیگران باشد و احتمال دارد که اشاره به سنت جاهلی باشد که مردان، همسران خود را تعویض می کرده اند. برداشت بالا، بنابر احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 2 - 4

4 - در طلاق از نوعظهار، پندار مردم جزیره العرب این بود که زنظهار شده، برای شوهرش حکم مادر را پیدا کرده و حرام مؤبد می شود.

الذين يظهرون منكم من نسائهم ما هنّ أمهاتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 17

17 - قرار دادن مهریه برای زنان، از آداب همسری در میان عرب قبل از اسلام

وئاتوهم ما أنفقوا

بیشتر مفسران مسأله انفاق در آیه شریفه را، به «مهریه» تفسیر کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 21 - 8

8 - خاک سپاری مردگان، شیوه ای سابقه دار در دوران جاهلیت

فأقبره

یادآوری مراسم خاک سپاری در ضمن بر شمردن نعمت های خداوند برای مردم عصر بعثت، نشانه جاری بودن آن مراسم در آن روزگار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 8 - 2

2 - زنده به گور کردن دختران ، از رفتار های ناپسند برخی از اعراب جاهلی

و إذا الموءودة سنلت

ظاهر آیه شریفه این است که بین مردم دوران بعثت، نمونه هایی از دفن دختران زنده پدیدار شده بود و این آیه در صدد بازداشتن مردم از ارتکاب آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 9 - 1

1 - برخی از اعراب جاهلی ، دختران خود را بی هیچ گناه و جرمی زنده به گور می کردند .

بأی ذنب قتلت

ص: 58

استفهام تقریری در آیه شریفه، متوجه مقتول شده است؛ با آن که مراد از آن مؤاخذه قاتل است. این گونه بیان، تأکید بر نبود عذر و بهانه برای قاتل است.

24- رسوم جاهلیت در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 32 - 7

7 - برخی از تحریمهای ساختگی دوران جاهلی همچنان در افکار مسلمانان صدر اسلام به جا مانده بود و در میان آنان رواج داشت.

قل من حرم زینه الله التي أخرج لعباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 21

21 - برخی از سنت های جاهلی ، به قدری در جامعه صدر اسلام رخنه و نفوذ داشت که شکستن آن ، نیاز به اقدام عملی پیامبر (صلی الله علیه و آله) با پشتیبانی خداوند داشت .

فلما قضی زید منها وطراً زوجنکها لکی لایکون علی المؤمنین حرج فی أزواج أذعیانهم

25- رسوم قریش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 1 - 2

2 - قریش ، به برنامه ای منظم در اداره زندگانی خود خو گرفته بودند .

لایلف قریش

برای «ایلاف» معانی گوناگونی ذکر شده است؛ از جمله: الفت یافتن، الفت دادن (قاموس)؛ مهیا و مجهز ساختن (تاج العروس)؛ عهد بستن و امان گرفتن (نهایه ابن کثیر). برداشت یاد شده ناظر به معنای نخست (الفت یافتن) است. چیزی که قریش با آن الفت یافته بودند - به قرینه آیه بعد - کوچ تابستانی و زمستانی بوده است. این برداشت، با معنای «الفت دادن» نیز سازگار است. در آن صورت «الله» (فاعل «ایلاف») در کلام ذکر نشده است و «قریش» و «رحله» مفعول اول و دوم می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 2 - 1

1 - قریش ، طبق عادتی دیرینه ، در تابستان به مناطق خوش آب و هوا و در زمستان به نقاط گرمسیر مسافرت می کردند .

إيلفهم رحله الشتاء و الصيف

«رحله» (پیمودن راه بر راحله و مرکب)، مفعول «ایلاف» و ضمیر «ایلافهم» فاعل آن است. مراد از آن انس گرفتن قریش به کوچ، در دو فصل است. آنان در زمستان به یمن و در تابستان به شام، سفرهای تجارتي انجام می دادند.

ص: 59

26- رسوم قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 71 - 8

8- قوم هود پرستشگر اسمهایی بی هویت و معبودانی ساخته و پرداخته اوهام خود و نیاکانشان

اتجدلوننی فی أسماء سمیتموها أنتم وءاباؤکم

27- رسوم قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 79 - 2,5

2- ترک ازدواج و اطفای غریزه جنسی از طریق لواط ، به صورت یک سنت و اخلاق اجتماعی در میان قوم لوط بروز کرده بود .

قالوا لقد علمت ما لنا فی بناتک من حق و إنک لتعلم ما نرید

از آن جا که قوم لوط ، ازدواج با دختران او را امری نایحق شمردند، معلوم می شود: ازدواج با زنان را ممنوع می دانستند و یا اخلاق جنسی آنان از سیر 8طبیعی خود خارج شده بود به گونه ای که تمایل به جنس مخالف نداشتند.

5- لوط (ع) ، آگاه به رسوخ خوی همجنس گرایی در اخلاق و رفتار قوم خویش

و إنک لتعلم ما نرید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 68 - 3

3- حفظ حرمت مهمان ، از آداب و سنت های پذیرفته شده در میان قوم لوط

قال إن هؤلاء ضیفی فلا تقضحون

از اینکه حضرت لوط(ع) برای جلوگیری از تجاوز مردم به مهمانانش، عنوان «مهمانان» را به آنان یادآوری کرد، حکایت از این نکته می کند که: آنان به رسم حفظ حرمت مهمان آشنا بوده اند.

28- رسوم مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

34 - انجام عمره و زیارت خانه خدا، امری مرسوم در نزد مشرکان عصر بعثت

و لاء آمین البیت الحرام... و لایجر منکم شنئان قوم ان صدوکم

در شأن نزول آیه آمده است که مشرکان برای عمره و زیارت خانه خدا راهی مکه بودند و مسلمانان خواهان هجوم به آنان شدند، در آن هنگام این آیه نازل شد. (مجمع البیان) جمله «و لایجر منکم» این معنا را تأیید می کند.

ص: 60

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 28 - 7

7 - مشرکان ، دارای موسم سالانه برای آمدن به مسجدالحرام

فلا یقربوا المسجد الحرام بعد عامهم هذا

تعبیر به «عامهم» - که عام را به مشرکان اسناد داده - مشعر به این معناست.

29- رسوم ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 1

1 - فرزند کشی و قربانی برای شریکان پنداری خداوند، از سنتهای زشت مشرکان عصر جاهلیت بوده است.

ساء ما یحکمون. و کذلک زین لکثیر من المشرکین قتل اولدهم

در آیه شریفه تزیین کشتن فرزندان به «شركاء» نسبت داده نشده، لذا محتمل است مراد قربانی کردن فرزندان برای بتها باشد، گر چه اعراب جاهلی به انگیزه های دیگری نیز، مانند فقر، عار از دختر داشتن و .. فرزندان خود را می کشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 88 - 12، 13

12 - آیین مردم مدین ، آیینی منفور و کریه در دیدگاه شعیب (ع) و پیروان او

أولو کنا کرهین

13 - شعیب (ع) با اظهار تنفر خود و پیروانش از آیین مردم مدین ، انتظار پذیرش آن آیین را انتظاری شگفت و بی جا دانست .

قال أولو کنا کرهین

30- روش مبارزه با رسوم باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 6

6- محدود کردن آزادی انسان ها و فروپاشاندن عقاید و رسوم آنان ، باید متکی به دلیل و برهانی روشن باشد .

أصلوتک تأمرک . . قال یقوم أریتم إن کنت علی بیّنه من ربی

31- سختی رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 2 - 7

7- خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از گرفتاری به سنت های دوران جاهلیت رهانید .

ص: 61

و وضعنا عنک وزرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 3 - 5

5- آداب و رسوم عصر جاهلی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، کوبنده ، آزاردهنده و کمرشکن بود .

الذی أنقض ظهرک

در آیه قبل، برای «وزر»، مصادیقی احتمالی ذکر شد که از جمله آنها، آداب و رسوم دوران جاهلیت بود. این احتمالات، گرچه شاهی قوی ندارد؛ ولی ممکن است هدف از مطلق آوردن کلمه «وزر»، تعمیم آن به تمام مصادیق احتمالی باشد.

32- شعیب (ع) و رسوم اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 20

20- هدف شعیب (ع) از مخالفت با آداب و رسوم مردم مدین و رفتار ناعادلانه آنان، اصلاح ایشان و از میان بردن فساد های اجتماعی بود .

إن أريد إلاّ الإصلاح ما استطعت

33- علاقه به رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 50 - 3,6

3- گریز از احکام الهی و گرایش به احکام جاهلی ، شیوه و منشی ناپسند

افحکم الجهلیه بیغون

6 - خواسته های نفسانی ، ریشه گرایش به احکام جاهلی

و لا تتبع اهواءهم ... افحکم الجهلیه بیغون

34- فرعون و رسوم نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - فرعون و اطرافیانہ، قدرت و مکت خود را، در دفاع از آیین نیاکانشان می دانستند .

قالوا أجتنا لتلفتنا عما وجدنا عليه ءاباءنا و تكون لکما الکبرياء فی الأرض

ص: 62

35- مبارزه با رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 10

10 - مبارزه اسلام با آداب و رسوم نادرست و خرافی عصر جاهلیت

ولیس البر بأن تأتوا البيوت من ظهورها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 10

10 - مبارزه اسلام با مظاهر شرک و بت پرستی و فرهنگ جاهلیت

حرمت علیکم . . . و ما ذیح علی النصب و إن تستقسموا بالالزم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 50 - 9،10

9 - لزوم مبارزه با فرهنگ جاهلی و ریشه کن ساختن آن

افحکم الجهلیه بیغون

10 - از میان بردن فرهنگ و مقررات جاهلی حاکم بر جوامع ، از اهداف احکام و قوانین الهی

و إن احکم بینهم بما أنزل الله . . . افحکم الجهلیه بیغون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 21،27

21 - برخی از سنت های جاهلی ، به قدری در جامعه صدر اسلام رخنه و نفوذ داشت که شکستن آن ، نیاز به اقدام عملی پیامبر (صلی الله علیه و آله) با پشتیبانی خداوند داشت .

فلما قضی زید منها و طراً زوجنکها لکی لایکون علی المؤمنین حرج فی أزواج ادعیانهم

27 - فلسفه ازدواج پیامبر (صلی الله علیه و آله) با مطلقه پسرخوانده خویش ، شکستن سنتی جاهلی و هموار کردن راه برای دیگران بود .

زوّجَنكها لكي لا يكون على المؤمنین حرج فی أزواج أَدعیائهم

36- مبارزه با رسوم غلط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 17

17 - ارائه روش صحیح ، پس از طرد سنت های غلط ، از روش های تربیتی قرآن است .

لیس البر . . . و لكن البر من اتقی

37- مبانی رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 63

3- قوم گرایی، پایه اصلی فرهنگ و اعتقاد عرب جاهلی

بل قالوا إنا وجدنا آباءنا على أمة و إنا على آثرهم مهتدون

از این که عرب های جاهلی تنها به عقاید نیاکان خویش تکیه می کردند و آن را موجب هدایت می دانستند، قوم گرایی آنان استفاده می شود.

38- محمد (صلی الله علیه و آله) و رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 3 - 5

5- آداب و رسوم عصر جاهلی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، کوبنده، آزاردهنده و کمرشکن بود.

الذی أنقض ظهرك

در آیه قبل، برای «وزر»، مصادیقی احتمالی ذکر شد که از جمله آنها، آداب و رسوم دوران جاهلیت بود. این احتمالات، گرچه شاهی قوی ندارد؛ ولی ممکن است هدف از مطلق آوردن کلمه «وزر»، تعمیم آن به تمام مصادیق احتمالی باشد.

39- مخالفت با رسوم قومی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 70 - 8

8 - مخالفت با سنن قومی، در پندار قوم عاد، سفاهت و نابخردی بود.

إنا لنرىك في سفاهه... و نذر ما كان يعبد آباؤنا

40- مسلمانان صدر اسلام و رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 11

11 - مسلمانان صدر اسلام بر اساس سنت عصر جاهلی، به هنگام حج از راه های متعارف به خانه ها وارد نمی شدند.

ولیس البر بأن تأتوا البيوت من ظهورها

از اینکه مسلمانان مورد خطاب قرار گرفته اند، معلوم می شود: گروهی از آنان تا پیش از نازل شدن آیه شریفه، به این سنت پایبند بوده اند.

41- نقش رسوم نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 64

9- آداب و رسوم اقوام ، در هدایت و یا گمراهی نسل ها آنان ، تأثیری قابل توجه دارد .

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا عليه ءاباءنا

رسوم اجتماعي

42- {رسوم اجتماعي}

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - نمل - 27 - 43 - 4

4 - علم به ارزش ها در نظام كفر ، مقهور عادات و رسوم اجتماعي

و صدّها ما كانت تعبد من دون الله

43- آثار رسوم اجتماعي

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - نمل - 27 - 43 - 4

4 - علم به ارزش ها در نظام كفر ، مقهور عادات و رسوم اجتماعي

و صدّها ما كانت تعبد من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 170 - 7,9

7 - تأثير آداب و رسوم اقوام در هدایت و یا گمراهی نسل های آنان

قالوا بل نتبع ما ألفينا عليه ءاباءنا

9 - اصرار مردم عصر بعثت بر شرکورزی و تحریم برخی از حلال ها ، برخاسته از تقلید آنان از نیاکانشان بود .

كلوا مما فى الأرض . . . و إذا قيل لهم اتبعوا . . . قالوا بل نتبع ما ألفينا عليه ءاب

از مصادیق مورد نظر برای «ما ألفینا علیه آباءنا» - به قرینه آیه 165 و 168 - شرکورزی و حرام دانستن برخی از نعمتهای الهی است.

44- اهمیت رسوم اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 5 - 5

5 - اهمیت آداب اجتماعی در نگاه دین

لا ترفعوا أصواتكم... ولو أنهم صبروا... لكان خيراً لهم

ص: 65

45- رسوم اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 9

9- رعایت حال پدر و مادر و معاشرت با آنان ، در هر منطقه ای ، بسته به رسوم متفاوت آن جا است .

و صاحبهما فی الدنيا معروفاً

«معروفاً» صفت برای مفعول مطلق محذوف فعل «صاحبٌ» است و مراد از آن، چیزی است که به خوبی و نیکی در میان مردم شهرت دارد.

رسوم پیشینیان

46- {رسوم پیشینیان}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 6

6 - لزوم بررسی تطبیقی قوانین و سنن پیشینیان با احکام اسلام *

و یرید الله لیبئن لکم و یهدیکم سنن الذین من قبلکم

عطف جمله «یهدیکم» بر جمله «یبئن لکم» و تعلق اراده خداوند به آن دو، بیانگر نوعی ارتباط میان تبیین احکام و بیان سنتهای پیشینیان است و به قرینه «یرید الله ان یخفف عنکم» در آیات بعد می توان گفت که ارتباط مورد نظر همان تطبیق و مقایسه آن دو با یکدیگر می باشد.

47- ارزش رسوم پیشینیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 10

10 - استناد به سنن پیشینیان در تعیین ارزشها، مخالف اخلاص در عبودیت خداوند است.

قالوا وجدنا علیها ءاباءنا. .. و ادعوه مخلصین له الدین

48- اطاعت از رسوم پیشینیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 4

4 - لزوم پیروی از سنن و قوانین صحیح پیشینیان

و یهدیکم سنن الذین من قبلکم

ص: 66

49- تبیین رسوم پیشینیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 11، 3، 2

2 - اراده خداوند بر تبیین سنت های اقوام گذشته برای مردم

یرید الله لیبئن لکم .. سنن الذین من قبلکم

بنابر اینکه «سنن الذین»، مفعول «لیبئن» نیز باشد. یعنی هر دو فعل «لیبئن» و «یهدیکم» از باب تنازع در «سنن» عمل کرده باشند.

3 - بیان احکام از سوی خداوند ، در جهت تبیین سنت های صحیح پیشینیان *

یرید الله لیبئن لکم و یهدیکم سنن الذین من قبلکم

در برداشت فوق جمله «یهدیکم»، غایت بیان احکام گرفته شده است و با توجه به کلمه «یهدیکم»، مراد از سنتهای پیشینیان، آداب و احکام صحیح آنان می باشد که خداوند با بیان احکام خویش آنها را به مخاطبان می شناساند.

11 - تبیین احکام و ارائه سنن پیشینیان از سوی خداوند ، برخاسته از علم و حکمت او

یرید الله .. و الله علیم حکیم

50- رسوم پیشینیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 11، 10

10 - احترام و اهمیت دادن به سنت های پیشینیان از عوامل گرایش جوامع به خرافات

ما جعل الله من بحیره .. قالوا حسبنا ما وجدنا علیه ءاباءنا

11 - وفاداری جوامع به آراء و اندیشه های باطل پیشینیان ، جلوگیری بروز اندیشه های نو و بر حق در میان آنان

و إذا قیل لهم تعالوا .. قالوا حسبنا ما وجدنا علیه ءاباءنا

رسوم شناسی

51- {رسوم شناسی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 6

رسوم قومی

52- مخالفت با رسوم قومی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 67

8 - مخالفت با سنن قومی ، در پندار قوم عاد ، سفاهت و نابخردی بود .

إننا لنرىك في سفاهه . . . و نذر ما كان يعبد ءاباؤنا

ص: 68

4- رشد

1- رشد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 5,6,8,21

5 - ایمان به خدا و اصلاح جامعه (امر به معروف و نهی از منکر) ، دو عامل رُشد جوامع انسانی

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون .. و تؤمنون بالله

رشد و تکامل جوامع از مصادیق خیر است و آیه فوق، خیر بودن امت را منوط به ایمان و اصلاح اجتماع (امر به معروف و نهی از منکر) کرده است.

6 - امر به معروف و نهی از منکر ، وظیفه عمومی جامعه اسلامی برای رُشد خویش

کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون .. و تؤمنون بالله

از مصادیق بارز «خیر» برای جامعه، رُشد آن جامعه است.

8 - ایمان مصلحان (امرکنندگان به معروف و نهی کنندگان از منکر) به خداوند ، شرط اعتلای جامعه

کنتم خیر امه .. و تؤمنون بالله

21 - فسق ، عامل بازدارنده جامعه از رشد و تکامل

و لو أمن .. و اکثرهم الفسقون

«خیر» نتیجه ایمان است و واژه «فسق» در آیه شریفه، مقابل ایمان قرار گرفته است. در نتیجه، اهل فسق، محروم از خیر و تکامل هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 11

11 - یادآوری وضعیت نابهنجار یک جامعه در هنگام رکود و انحطاط ، از روش های تربیتی قرآن در تصحیح حرکت آن جامعه

و اذ غدوت من اهلک .. و اذ همّت طائفتان ... و لقد نصرکم الله بیدر و انتم اذله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - پرهیز از رباخواری و رعایت تقوای الهی در امور اقتصادی ، زمینه فلاح و رستگاری جامعه

لا تأكلوا الرِّبواً .. و اتَّقوا اللهَ لعلَّكم تفلحون

ص: 69

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 11

11 - ادیان الهی ، راه و روش رشد و تعالی انسان و جامعه

افاین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

چون مراد از «انقلبتم علی اعقابکم»، بازگشت از دین الهی است و از آن تعبیر به واپسگرایی شده، معلوم می شود که دین الهی، رشد و تعالی مردم را تضمین می کند.

2- آثار رشد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 82 - 12

12- توان مندی و رشد ، شرط جواز تصرف در اموال است . *

فأراد ربك أن يبلغا أشدهما ويستخرجا كنزهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 9

9 - حفظ وحدت دینی و پرهیز از دسته بندی های مذهبی ، ره آورد رشد تربیتی و اخلاقی جامعه و نه صرف آگاهی فکری

و ما تفرقوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغيا بينهم

از این که جوامع پیشین، با وجود علم و آگاهی، به واسطه کمبود خصایل شایسته اخلاقی (خوی تجاوزگری و فزون طلبی) به تفرقه روی آوردند، استفاده می شود که صرف آگاهی فکری در حفظ و ایجاد وحدت دینی کافی نیست.

3- آثار رشد اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 73 - 10,11

10- پیشرفت اقتصادی و اجتماعی و بهبود آن ، الزاماً نشانه حقانیت یک اندیشه و آیین نیست .

أى الفريقين خیر مقامًا وأحسن ندیًا

11- موقعیت برتر اقتصادی و اجتماعی و بهره مندی های مادی ، زمینه ساز غفلت از حق و بهره نبردن از آیات قرآن

و إذا تتلى عليهم آیتنا .. أیّ الفريقین خیر مقامًا و أحسن ندیًا

4- آثار رشد اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 52 - 16

16- آبادانی و رونق اقتصادی ، زمینه ساز قدرت و نیرومندی جوامع است .

ص: 70

یرسل السماء علیکم مدرارًا و یزدکم قوه إلی قوتکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 6 - 7

7- رشد اقتصادی و نیروی انسانی و توازن و همپایی آن دو، دارای نقش تعیین کننده در سرنوشت ملتها

و آمدنکم بأمول و بنین

در کنار هم یاد شدن «مال» و «فرزند» نشانگر آن است که قرین بودن این دو با یکدیگر، در غلبه ملتها بر دشمنان خویش نقش آفرین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 73 - 10،11

10- پیشرفت اقتصادی و اجتماعی و بهبود آن، الزاماً نشانه حقانیت یک اندیشه و آیین نیست.

أیّ الفریقین خیر مقامًا و أحسن ندیًا

11- موقعیت برتر اقتصادی و اجتماعی و بهره مندی های مادی، زمینه ساز غفلت از حق و بهره نبردن از آیات قرآن

و إذا تتلی علیهم آیتنا .. آیّ الفریقین خیر مقامًا و أحسن ندیًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 12

12- پیشرفت های اقتصادی و قدرت های چشم گیر - حتی در عالی ترین شکل آن - تضمین کننده نجات جامعه از نابودی نیست.

و کم أهلکنا قبلهم من قرن هم أحسن أثنا ورءیًا

5- آثار رشد اقتصادی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 16 - 10

10 - کتاب، حکومت، نبوت و اقتصادی شکوفا، عوامل برتری بنی اسرائیل بر ملت های عصر خویش *

و لقد آتينا بنى اسرائيل الكتب . . . و فضلناهم على العلمين

«فضلناهم. . .»، ناظر به نتیجه موهبت هایی است که خداوند در گذشته به بنی اسرائیل عطا کرده بود.

6- آثار رشد اقتصادی کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 77 - 3

3- وضعیت بهتر اقتصادی و معیشتی کافران عصر بعثت، زمینه ساز گرایش عده ای از مردم به کفر بود.

كفر بآيتنا و قال لاؤتينّ مالاّ

ص: 71

بیش مطرح شده در این آیه، از اندیشه ای سرچشمه می گیرد که در آیات پیشین با جمله «قال الذین كفروا.. أیّ الفریقین خیر مقاماً» به آن اشاره شده بود.

7- آثار رشد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 29 - 16

16 - نبود مفساد اقتصادی و اجتماعی در یک جامعه، نشانه برخورداری آن جامعه از رحمت خداوند *

لا تاكلوا اموالکم... لا تقتلوا... انّ اللّٰه کان بکم رحیماً

8- آثار رشد جمعیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 6 - 17 - 7

7- رشد اقتصادی و نیروی انسانی و توازن و همپایی آن دو، دارای نقش تعیین کننده در سرنوشت ملتها

و آمدنکم بأمول و بنین

در کنار هم یاد شدن «مال» و «فرزند» نشانگر آن است که قرین بودن این دو با یکدیگر، در غلبه ملتها بر دشمنان خویش نقش آفرین است.

9- آثار رشد عقلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 15 - 46 - 17، 19

17- انسان رشد یافته، متوجه به پروردگار و رشددهنده خویش

حتّٰی إذا بلغ أشده... قال ربّ

انسان در چهل سالگی؛ یعنی، اوج کمال و قوای عقلانی به پروردگار خویش التجا بسته و نقش خداوند را در رشد و کمال خود در می یابد. بدین جهت در آیه شریفه به جای سایر اوصاف الهی، صفت «ربّ» یاد شده است.

19- سپاس گزاری در برابر نعمت دهنده حقیقی، لازمه کمال عقل و اندیشه

حتّی إذا بلغ أشده . . . قال ربّ أوزعنی أن أشکر نعمتک

از این که خداوند اولین بازتاب وصول انسان به مرحله کمال عقلی (40 سالگی) را گرایش انسان به شکر منعم حقیقی دانسته است، مطلب یاد شده به دست می آید.

ص: 72

10- آثار رشد علمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 17 - 6

6 - توسعه اقتصادی، فرهنگی و رشد دانش دینی، به تنهایی نمی تواند تضمین کننده وحدت و همدلی اجتماعی باشد.

رزقنهم من الطیب و فضّلنهم علی العلمین . و آتینهم بیّنات من الأمر فما اخت

در آیه قبل، سخن از اعطای کتاب، حکومت، نبوت، روزی های پاکیزه و شرافت اجتماعی که خداوند در پی رسالت موسی(ع) به بنی اسرائیل عطا فرمود؛ ولی این آیه «بغی» و تجاوزگری را از صفاتی شمرده است که در چنین جامعه ای باعث پیدایش اختلاف گردید و حتی آن فرهنگ و اقتصاد شکوفا و معارف روشن نیز نتوانست این روحیه را از میان ببرد.

11- آثار رشد معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 17

17 - رشد معنویات، موجب استواری بیشتر در رویارویی با دشمن

اذ همّت .. و علی الله فلیتوکل المؤمنون

جمله «و الله ولیّهما» و نیز جمله «و علی الله ..»، علاوه بر بیان یک معرفت دینی، برای تقویت مسلمانان در رویارویی با دشمنان، نیز می باشد.

12- آثار رشد یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 22 - 5

5- رسیدن یوسف (ع) به سن رشد، زمینه ساز برخورداری او از علم و حکمت

و لما بلغ أشده آتینه حکمًا و علمًا

13- آغاز رشد جسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- آغاز جوانی ، شروع تکامل و رشد قوای جسمی و عقلی ، و آغاز پیری ، اول سستی و سیر نزولی آن قوا است .

و من نعمّره ننگسه فی الخلق

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه، دوران پیری را از نظر قوای جسمی و عقلی، مانند دوران طفولیت دانسته است. بنابراین لازمه این سخن، مطلبی است که در برداشت بالا آمده است.

ص: 73

14- ادعای رشد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 49 - 8

8 - ناپسندی خودستایی و ادعای رشدیافتگی و کمال

الم تر الى الذين يزكون انفسهم بل الله يزكي من يشاء

15- استفاده از رشد اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 47 - 18

18- ضرورت بهره‌گیری از شرایط شکوفایی اقتصاد جامعه برای مقابله با موقعیت‌های بحرانی

تزرعون سبع سنين دأباً.. إلا قليلاً مما تأكلون

16- اهمیت رشد اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 60 - 5

5- جواز بهره‌گیری از فشارهای اقتصادی برای نیل به مقاصد مشروع

فإن لم تأتوني به فلا كيل لكم عندي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 6 - 10

10- رشد اقتصادی و ازدیاد جمعیت به منظور برتری و فزونی یافتن بر نیروی انسانی و اقتصادی دشمن، سیاستی است شایسته و بایسته

و أمددکم بأمول و بنین و جعلنکم أكثر نفیراً

جمله «و جعلناکم...» بمنزله نتیجه برای جمله «و امددناکم...» است؛ چرا که «نفیر» در لغت به عده‌ای از مردان گفته می‌شود که امکانات لازم برای کوچ کردن و حرکت دسته جمعی را داشته باشند (مفردات راغب)، و مقصود از آن به مناسبت مورد، این است که خداوند با کمک اموال و فرزندان به شما، این توانایی را داد که بر دشمن خود فزونی داشته و چیره شوید.

17- اهمیت رشد جمعیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 6 - 10

10- رشد اقتصادی و ازدیاد جمعیت به منظور برتری و فزونی یافتن بر نیروی انسانی و اقتصادی دشمن ، سیاستی است شایسته و بایسته

ص: 74

و آمدد نکم بأمول و بنین و جعلنکم أكثر نفیراً

جمله «و جعلناکم...» بمنزله نتیجه برای جمله «و آمددناکم...» است؛ چرا که «نفیر» در لغت به عده ای از مردان گفته می شود که امکانات لازم برای کوچ کردن و حرکت دسته جمعی را داشته باشند (مفردات راغب)، و مقصود از آن به مناسبت مورد، این است که خداوند با کمک اموال و فرزندان به شما، این توانایی را داد که بر دشمن خود فزونی داشته و چیره شوید.

18- اهمیت رشد فکری مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 44 - 14

14- هدف از نزول قرآن و تبیین و تفسیر آن، رشد فکری مردم است.

و أنزلنا إلیک الذکر لتبیین للناس... و لعلهم یتفکرون

19- اهمیت مراحل رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 23 - 7

7- آفرینش انسان، از مایعی ناچیز و سیر متوازن و تکاملی وی در رحم، نشانه توانایی خداوند بر برپایی قیامت و احیای مردگان

ألم نخلقکم من ماء... فقد رنا فنعم القدرون

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که این آیات تا آخر سوره، درصدد اثبات برپایی قیامت باشد.

20- تعقل در رشد گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 63 - 4، 1

1 - فرایند جوانه زدن دانه ها از دل خاک، رشد و نمو کردن و بالاخره به ثمر نشستن آنها، شایان مطالعه و تأمل

أفرءیتم ما تحرثون

«حرث» (مصدر «تحرثون»)، به عمل شخم زدن زمین و پاشیدن دانه ها در آن گفته می شود. با توجه به آیات بعد، آیه شریفه، درصدد تشویق منکران معاد به مطالعه کردن در چگونگی رشد و نمو و به ثمر رسیدن بذر است که آنان تنها نقش شخم زدن زمین و پاشیدن دانه ها

را به عهده دارند؛ و نه بیشتر از آن.

4 - توصیه منکران معاد از سوی خداوند ، به مطالعه در چگونگی رشد و نمو دانه های پاشیده شده در زمین بهوسیله کشاورزان ، برای پی بردن به قدرت الهی و پذیرش امکان معاد

أفرءیتم ما تحرثون

ص: 75

21- راه رشد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 256 - 5

5 - روشنی راه رشد و هدایت ، از مسیر کفر و ضلالت

قد تبين الرشد من الغي

22- رشد آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 25

25 - تسلیم شدن در برابر خداوند، قرار گرفتن در بستر رشد و کمال جهان هستی است.

و أمرنا لنسلم لرب العلمین

23- رشد ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 124 - 2

2 - هدف از آزمون ابراهیم (ع) ، رشد دادن و تربیت کردن او بود .

و إذ ابتلی ابرهیم ربه بكلمت

انتخاب کلمه «رب» - که به معنای مدبر و مربی است - گویای برداشت فوق می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 260 - 8

8 - سیر رشد معرفتی حضرت ابراهیم (ع) ، از ایمان به اطمینان درونی

قال اولم تؤمن قال بلی و لکن لیطمئن قلبی

24- رشد اخروی مؤمنان

14 - مؤمنان ، برخوردار از تکامل و رشد معنوی ، در آخرت

و یهدیهم إلیه صراطاً مستقیماً

جمله فسیدخلهم با توجه به «سین» دلالت دارد بر اینکه رحمت و فضل در آخرت است، پس هدایت هم که پس از آنها ذکر شده است، در آخرت است و هدایت به سوی خدا، رشد و کمال معنوی است.

ص: 76

25- رشد اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 6 - 4، 3، 2، 1

1 - لزوم آزمایش یتیمان تا هنگام بلوغ و توان ازدواج ، برای تشخیص رشد اقتصادی آنان

و ابتلوا الیتامی حتی اذا بلغوا النکاح . . . رشداً

2- رسیدن به مرحله بلوغ جنسی و تحقق رشد اقتصادی ، دو شرط برای تحویل اموال یتیمان به آنان

حتی اذا بلغوا النکاح فان انستم منهم رشداً فادفعوا الیهم اموالهم

3 - رسیدن به مرحله بلوغ جنسی و تحقق رشد اقتصادی ، دو شرط برای جواز تصرف یتیمان در اموال خود

و ابتلوا الیتامی . . . فادفعوا الیهم اموالهم

4 - وجوب ردّ اموال یتیمان ، پس از بلوغ جنسی و احراز رشد اقتصادی آنان

و ابتلوا الیتامی . . . فان انستم منهم رشداً فادفعوا الیهم اموالهم

مؤید برداشت فوق فرمایش امام صادق (ع) است که درباره آیه فوق فرمود: ایناس الرشد حفظ المال.

من لا یحضره الفقیه، ج 4، ص 164، ح 7، ب 113؛ نورالثقلین، ج 1، ص 444، ح 60.

26- رشد اقتصادی مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 18 - 4

4 - نوید خداوند به امت اسلامی در برخورداری از حکومت ، اقتصاد شکوفا و شرافت ، در پرتو تعالیم قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

و لقد آتینا بنی اسرائیل . . . ثم جعلناک علی شریعه من الأمر

واژه «الأمر» در این آیه همانند واژه «الأمر» در آیه قبل می تواند نظر به کتاب، حکومت، نبوت، رزق پاکیزه و فضیلت اجتماعی داشته باشد. در این صورت تعبیر «جعلناک علی شریعه من الأمر»، نوید به بهره مندی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و امتش از آن مواهب خواهد بود.

27- رشد اقتصادی یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 5

5 - رشد یتیمان (به دست آوردن تجربه در معاملات و شناخت سود و زیان) پایان جواز تصرف دیگران در اموال آنان

و لا تقربوا مال الیتیم إلا بالتی هی أحسن حتی یبلغ أشده

«أشد» به معنای تجربه و شناخت است. (لسان العرب). بر اساس این معنا و به مناسبت مورد، مقصود از «أشد» تجربه در معاملات و شناخت سود و زیان است.

ص: 77

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 12

12- عدم جواز تصرف در مال یتیم برای دیگران ، پس از رسیدن وی به حد بلوغ و رشد اقتصادی

و لا تقربوا .. حتی يبلغ أشده

با توجه به اینکه پیام آیه، در راستای حفظ منافع یتیم است و بدیهی است که صرف بلوغ جسمی و سنی - بدون بلوغ فکری و اقتصادی وی - تضمین کننده منافع و مصالح او نخواهد بود و «حتی يبلغ أشده» غایت برای تصرف مجاز از سوی سرپرستان امور ایتام است؛ بنابراین معنا چنین می شود: شما جز جایی که در جهت مصالح یتیمان باشد، تصرف نکنید تا زمانی که آنان به بلوغ کافی برسند و وقتی آنها به بلوغ رسیدند، حق تصرف ندارید.

28- رشد انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 17

17- منحنی صعود انسان در زندگی دنیوی ، از طفولیت آغاز می شود و در اوج جوانی ، به پایان می رسد .

فإِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِنْ تُرَابٍ .. ثُمَّ نَخْرُجْكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ

29- رشد جسمانی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 19

19- منحنی صعود ، قوس رشد و تکامل قوای جسمی و عقلی انسان و منحنی نزول ، قوس ضعف و انحطاط آن قوا است .

لتبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ .. مِنْكُمْ مِنْ يَرُدُّ إِلَى أَرْدَلِ الْعَمْرِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 9،6

6 - زندگی دنیوی ، دارای دو منحنی صعود و نزول است .

ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شِوْحًا

مقصود از «بلوغ اشد» اوج صعود انسان از نظر قوای جسمانی و عقلانی است و مراد از «شیوخ» منحنی نزول این قوا می باشد.

9- منحنی صعود، قوس رشد و تکامل قوای جسمی و عقلی انسان و منحنی نزول، قوس ضعف و انحطاط آن قوا است.

ثم لتبلغوا اشدكم ثم لتكونوا شیوخاً

ص: 78

30- رشد عقلی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 6,9

6 - زندگی دنیوی ، دارای دو منحنی صعود و نزول است .

ثم لتبلغوا أشدكم ثم لتكونوا شیوخاً

مقصود از «بلوغ آشد» اوج صعود انسان از نظر قوای جسمانی و عقلانی است و مراد از «شیوخ» منحنی نزول این قوا می باشد.

9 - منحنی صعود ، قوس رشد و تکامل قوای جسمی و عقلی انسان و منحنی نزول ، قوس ضعف و انحطاط آن قوا است .

ثم لتبلغوا أشدكم ثم لتكونوا شیوخاً

31- رشد فکری موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 14 - 3

3 - موسی (ع) برخوردار از اعتدال جسمی همراه با قوت فکری در عنفوان جوانی

و لما بلغ أشده و استوی

ظاهر این است که جمله «بلغ أشده» اشاره به توان فکری موسی (ع) و عبارت «و استوی» اشاره به توان جسمی او باشد. گفتنی است که «أشده» معادل «قوته» و «استوی» به معنای «إعتدل» می باشد.

32- رشد قوای ادراکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 19

19 - منحنی صعود ، قوس رشد و تکامل قوای جسمی و عقلی انسان و منحنی نزول ، قوس ضعف و انحطاط آن قوا است .

لتبلغوا أشدكم .. منكم من یردّ إلى أرذل العمر

33- رشد معنوی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 84 - 9

9 - ارتقای درجه معنوی مؤمنان پرتوی از ربوبیت الهی است .

نطمع ان یدخلنا ربنا مع القوم الصالحین

ص: 79

34- رشد موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 18 - 2

2- کودکی و بخشی از دوران عمر موسی (ع) و نیز رشد و پرورش جسمی او در خاندان فرعون گذشت .

قال ألم نرَبِّکَ فینا ولیداً و لبثت فینا من عمرک سنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 22 - 3

3- بزرگ شدن موسی (ع) در دامن فرعون ، امری اجباری بود نه نعمتی شایان سپاس .

ألم نرَبِّکَ فینا ولیداً . . . و تلک نعمه . . . أن عبَدتّ بنی إسرئیل

جمله «و تلک نعمه» استفهام انکاری و به تقدیم «أو تلک . . .» می باشد.

35- رشد مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 6

6- مثال های قرآن مایه تربیت و رشد مؤمنان است .

فیعلمون أنه الحق من ربهم

36- رشد یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 6 - 3، 2، 1

1- لزوم آزمایش یتیمان تا هنگام بلوغ و توان ازدواج ، برای تشخیص رشد اقتصادی آنان

و ابتلوا الیتامی حتّی اذا بلغوا النّکاح . . . رشدأ

2- رسیدن به مرحله بلوغ جنسی و تحقق رشد اقتصادی ، دو شرط برای تحویل اموال یتیمان به آنان

حتّى اذا بلغوا النّكاح فان انستم منهم رشداً فادفعوا اليهم اموالهم

3- رسیدن به مرحله بلوغ جنسی و تحقق رشد اقتصادی، دو شرط برای جواز تصرف یتیمان در اموال خود

و ابتلوا التیامی . . . فادفعوا اليهم اموالهم

37- رشد یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- یوسف - 12 - 22 - 6، 2، 1

1- یوسف (ع) روزگار کودکی و نوجوانی را در خانه عزیز مصر به سر برد، تا به جوانی و رشد جسمی و عقلی رسید.

ص: 80

أكرمی مثنویه ... و لما بلغ أشده

كلمه «أشد» چنان چه لسان العرب از سیبویه نقل کرده - جمع شده (توان و قدرت) است. بنابراین «أشد»؛ یعنی، توانها و قدرتهای متعدد که به مناسبت مورد، شامل توان جسمی و عقلی است.

2- یوسف (ع) در سن جوانی و رسیدن به رشد عقلی و جسمی، به حکمتی والا و علمی گسترده دست یافت.

و لما بلغ أشده آتینه حکماً و علماً

نکره آوردن «حکماً» و «علماً» حکایت از عظمت حکمت و علمی دارد که خداوند به یوسف(ع) عطا فرموده بود. اسناد «آتی» به ضمیر متکلم «نا» مؤید این حقیقت است. و از آن رو که خداوند داستان مراوده زلیخا را پس از بیان بهره مندی یوسف(ع) از علم و حکمت مطرح می کند، معلوم می شود که او در عنفوان جوانی به حکمت و علم دست یافته بود؛ زیرا محتمل نیست که زلیخا پس از گذشت جوانی یوسف(ع) - مثلاً در سنین سی و یا چهل سالگی - خواهان وصال او بوده باشد.

6- یوسف (ع) در سن جوانی و برخوردار شدن از رشد، به مقام نبوت نایل گردید.

و لما بلغ أشده آتینه حکماً و علماً

برداشت فوق، بر اساس نظر برخی از مفسران است که «حکم» را به مقام نبوت و «علم» را به دانش شریعت، تفسیر کرده اند.

38- زمینه رشد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 223 - 8

8 - لزوم دقت در انتخاب همسر و مراعات آداب آمیزش، برای به وجود آمدن فرزندان صالح

نساؤکم حرث لکم ... و قدّموا لانفسکم

دقت کشاورز در انتخاب زمین مورد کشت و نیز سعی تمام در به وجود آوردن شرایطی برای به ثمر نشاندن محصولی عالی، از وجود مشابهت بین همسر و کشتزار است که می تواند مورد نظر آیه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 232 - 10

10 - ایمان به خدا و قیامت، زمینه پذیرش احکام و مواعظ الهی

ذلک یوعظ به من کان منکم یؤمن بالله و الیوم الآخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 3

3 - مسلمانان موظف به دقت کامل در تاریخ بنی اسرائیل و پندگیری از آن هستند .

الم تر الى الملاء من بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 248 - 15

15 - ایمان (باور) ، زمینه ساز پذیرش معجزات الهی و بهره مندی از آن

ص: 81

انّ في ذلك لآيه لكم ان كنتم مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 272 - 13

13 - اتفاق زمينه دستيابي به « وجه الله » و رضاي او

و ما تنفقون الا ابتغاء وجه الله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 43 - 15

15 - ارزش عبادت جمعي و تأثير آن در رشد و تعالي انسان

و ارکعي مع الرّاکعين

به نظر مي رسد فرمان الهي به مريم مبني بر عبادت جمعي (نماز جماعت)، در راستاي رشد وي باشد؛ به قرينه «و انبتها نباتاً حسناً» در آيه سي و هفتم.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 53 - 9

9 - ايمان به کتاب آسماني و پيروي از پيامبر ، زمينه راهيابي به منزلت انبيا

و اشهد بانّا مسلمون. ربّنا امنّا بما انزلت و اتبعنا الرسول فاکتبنا مع الشاهدين

به قرينه «و اشهد .. .»، منظور از «الشاهدين»، همان عيسي (ع) و ديگر پيامبرانند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 5

5 - تشويق و ترغيب به اتفاق و ايثار ، براي رسيدن به کمال

لن تنالوا البرّ حتى تنفقوا ممّا تحبون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - رسیدن به مقام رضای الهی ، رهایی از دوزخ و نیل به درجات عالی ، در پرتو بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ایمان به اوست .

افمن اتّبع رضوان الله . . . هم درجات عند الله ... لقد منّ الله على المؤمنين اذ

با توجه به آیه قبل که سخن از نیل به درجات و رضای الهی بود، گویا در این آیه راه وصول به آن را بیان می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - شهادت ، وسیله رشد و تکامل شهید

بل احياء عند ربهم يرزقون

با توجه به معنای «ربهم» که خداوند مربی و تربیت کننده شهیدان است، معلوم می شود که شهادت زمینه ای برای بهره مندی از ربوبیت خاص الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 32 - 20

20 - امیدواری به فضل الهی، زمینه ساز پرهیز از طمعورزی نسبت به دارایی های دیگران

و لا تتمنوا ما فضل الله .. و سئلوا الله من فضله

نهی از تمنی و طمعورزی، و آنگاه امر به تقاضا از خدا، که نتیجه آن امیدبخشی به فضل الهی است، در حقیقت ارائه راهی است برای اجتناب از حسرت و دست اندازی به نعمتهای دیگران.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 82 - 6

6 - تدبیر در قرآن، زمینه برطرف شدن نفاق و ضعف ایمان

و يقولون طاعة .. افلا يتدبرون القران

ترغیب منافقان و مسلمانان ضعیف الایمان به تدبیر در قرآن می تواند به منظور ارائه رهنمودی برای برطرف شدن نفاق و ضعف ایمان آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 25

25 - تسلیم شدن در برابر خداوند، قرار گرفتن در بستر رشد و کمال جهان هستی است.

و أمرنا لنسلم لرب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 141 - 14

14 - آزمون انسان ها با سختی ها، برخاسته از مقام ربوبی خدا و در جهت رشد و تربیت آنان

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- گستراندن و هموار ساختن زمین ، از نعمت های خداوند به انسان ها و در راستای تربیت و رشد آنان است .

الذی جعل لکم الأرض مهذاً

در برداشت بالا سه نکته ملحوظ است: 1- لام در «لکم» نعمت بودن را می فهماند. 2- «الذی» چه خبر باشد برای ضمیر محذوفی که به «رب» در آیه قبل برمی گردد و چه صفت برای آن، بیانگر وصفی از اوصاف ربوبی خداوند است که در راستای تدبیر امور انسان ها است. 3- «مهذاً» مصدر و به معنای ممهوده است؛ یعنی، مهیا و مسطح.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 20 - 5

5- انسان ، موجودی تکامل پذیر و آماده رشد

ثمّ السبیل یسّره

ص: 83

فراهم آوردن «راه» برای انسان و آسان سازی پیمودن آن، نشانگر این است که انسان، به گونه ای آفریده شده که کمالات خود را بالفعل دارا نیست و برای تحصیل آن باید راهی را طی کند.

39- زمینه رشد اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 103 - 11

11 - پرداخت صدقه (زکات) ، تضمین کننده پاکی جامعه و شکوفایی اقتصاد آن *

خذ من أموالهم صدقه تطهرهم و تزكهم

برداشت فوق بر این اساس است که تطهیر و رشد، صرفاً فردی نباشد و نظر به حیثیت اجتماعی آن نیز داشته باشد. به تعبیر دیگر، صدقه و زکات، از آن جهت که تعدیل ثروت را به دنبال دارد، عدالت اجتماعی را تضمین می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 112 - 4

4- دستیابی جامعه به رشد اقتصادی و رفاه، در پرتو امنیت و آرامش اجتماعی

قریه كانت ءامنه مطمئنه یأتیها رزقها رغداً من كل مكان

برداشت فوق، با توجه به آمدن «یأتیها رزقها» پس از «آمنه مطمئنه» است. گفتنی است که آمدن فعل «كانت» به صیغه ماضی در آغاز و «یأتیها» به صیغه مضارع پس از آن، مؤید برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 14

14 - امنیت ، از شرایط و زمینه های لازم برای رشد و شکوفایی اقتصادی و دادوستد

أولم نمکن لهم حرماً ءامناً یجیبی الیه ثمرت کل شیء

از تقدیم مسأله امنیت شهر مکه بر شکوفایی اقتصادی آن در آیه بالا، برداشت یاد شده به دست می آید.

40- زمینه رشد انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- نابود ساختن سرکشان ، جلوه ربوبیت خداوند و در راستای رشد و تعالی راه پیامبران است .

رَبِّكَ

41- زمینه رشد درخت خرما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 84

4- باران و زمین مناسب، دو عنصر اصلی در رشد و باروری درختان زیتون و خرما است.

صبینا الماء... ثم شققنا... وزیتوناً و نخلاً

42- زمینه رشد درخت زیتون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- باران و زمین مناسب، دو عنصر اصلی در رشد و باروری درختان زیتون و خرما است.

صبینا الماء... ثم شققنا... وزیتوناً و نخلاً

43- زمینه رشد عقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

29 - عمل به توصیه های پنجگانه (پرهیز از شرک و ..) زمینه ساز شکوفایی عقل و اندیشه

ذلکم وصیکم به لعلکم تعقلون

برداشت فوق مبتنی بر این است که «تعقلون» به منزله فعل لازم بوده و نیاز به مفعول نداشته باشد و مراد از توصیه عملکردن به احکام یاد شده باشد.

44- زمینه رشد عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- ایمان، بستر و زمینه رشد و گسترش اعمال نیک است. *

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

قرآن، در آیات متعددی، بر «عمل صالح» در پی «ایمان» تکیه کرده است. و این، گواه تلائم بین این دو، بلکه تأثیر ایمان در ایجاد زمینه عمل صالح است. تقدم ذکر «ایمان» بر «عمل صالح» می تواند اشاره به همین نکته داشته باشد.

45- زمینه رشد عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 33 - 2

2- حضرت عیسی (ع) در زمان تولد، دارای جسم و روحی سالم و آماده رشد و کمال بود.

ص: 85

46- زمینه رشد موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 39 - 17، 19

17 - محبوبیت موسی (ع) در دل فرعونیان، زمینه رشد و نمو او با مراقبت کامل خداوند

و لتصنع علی عینی

«لتصنع» بیانگر علت است برای آنچه از سیاق کلام به دست می آید؛ یعنی، «و لتصنع علی عینی فعلت ذلک؛ آنچه انجام دادم به خاطر این بود که با مراقبت کامل من ساخته شوی». صنیع و صنیعہ (ریشه اشتقاقی «لتصنع») به شخصی گفته می شود که تربیت شده دیگری باشد. هم چنین به معنای عطا، کرامت و احسان نیز آمده است (لسان العرب).

19 - خداوند از آغاز زندگی موسی (ع)، بر او نظارت دقیق داشته و زمینه های تربیت و رشد او را فراهم ساخته بود.

و لتصنع علی عینی

مراد از «عین» در «علی عینی» معنای مجازی آن (مراقبت) است و «علی» دلالت می کند که مراقبت الهی، به منزله پایه ای است که تربیت و یا گرامی داشت موسی (ع)، بر آن استوار بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 40 - 17

17 - بازگشت موسی (ع) به آغوش مادر، زمینه ای مناسب جهت رشد و پرورش او تحت نظارت دقیق خداوند

و لتصنع علی عینی . إذ تمشی ... فرجعنک

«إذ» در «إذ تمشی» می تواند ظرف برای «لتصنع» باشد. در این صورت جملات پس از «إذ»، ظرف تحقق صنع الهی در مورد موسی (ع) را بیان کرده است.

47- زمینه های رشد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 4

4- بروز نقطه های ضعف در جنگ و آگاهی از آن، زمینه مناسبی برای خالص شدن مؤمنان از عیب ها و نقصها

ان یمسسکم قرح . . . نداولها بین الناس ... و لیمحص الله الذین امنوا

چون «تمحیص» به معنای خالص سازی از عیب و نقص است و این خالص سازی نتیجه شکست مؤمنان فرض شده، می توان گفت که شکست مسلمانان باعث می شود که آنها عیبها و نقصهای خود را بشناسند و در رفع آن بکوشند.

48- سن رشد انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 86

23- « عن أبي بصير قال : قال أبو عبد الله (ع) : إذا بلغ العبد ثلاثاً و ثلاثين سنة فقد بلغ أشده . . . » ;

ابو بصیر روایت کرده است که امام صادق(ع) فرمود: آن گاه که بنده به سن 33 سالگی برسد . . . به رشد لازم رسیده است [و این است مقصود از] «بلغ أشده»...».

49- سن رشد موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 14 - 10

10 - « عن أبي عبد الله في قول الله عز وجل : « و لما بلغ أشده واستوى آتيناها حكماً و علماً » قال : أشده ثمان عشر سنة و « استوى » التحي ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خدای عزوجل: «و لما بلغ أشده و استوى. . .» روایت شده که «بلغ أشده»؛ یعنی، موسی(ع) هجده ساله شد و «استوی»؛ یعنی، موی صورتش روید».

50- شناخت عوامل رشد جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 10

10 - شناخت تاریخ و عوامل پیشرفت و انقراض جامعه ، در جهت دهی صحیح به حرکت های اجتماعی ، نقش مؤثر دارد .

فنجینه . . . و جعلنهم خلف و أغرقنا الذين كذبوا بآيتنا فانظر كيف كان عقبه المنذر

51- علم به رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 10

10 - آگاهی به روند پیدایش میوه ها و تکوین و تولد جنین ، مقتضای ربوبیت الهی است .

و ما ربك . . . و ما تخرج ... إلا بعلمه

52- عوامل رشد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 19 - 1

1 - قرآن و اسلام ، مایه حیات و رشد انسانها .

أو كصیب

ص: 87

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 6

6 - مثال های قرآن مایه تربیت و رشد مؤمنان است .

فیعلمون أنه الحق من ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 40 - 17

17 - آگاهی های تاریخی ، می تواند دارای نقشی سازنده برای آدمی باشد .

بینی اسرائیل اذکروا نعمتی الی أنعمت علیکم

به یاد آوردن نعمتهای گذشته - که نوعی آگاهی تاریخی است - مورد سفارش و توصیه خداوند قرار گرفته است و از آنجا که سفارشهای خداوند همواره در راستای سازندگی انسان و هدایت اوست، می توان به برداشت فوق دست یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 49 - 14

14 - آزمون انسان ها با سختی ها و نیز نعمت ها و آسایش ها برخاسته از مقام ربوبی خدا و در جهت رشد و تربیت آنان است .

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

برداشت فوق با توجه به کلمه «رب» - که به معنای مربی و مدیر است - استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 124 - 2

2 - هدف از آزمون ابراهیم (ع) ، رشد دادن و تربیت کردن او بود .

و إذ ابتلی ابرهیم ربه بکلمت

انتخاب کلمه «رب» - که به معنای مدبر و مربی است - گویای برداشت فوق می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - تسلیم خدا بودن و اطاعت کردن از فرمان های او ، موجب رشد و تربیت آدمی است .

إذ قال له ربه أسلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 202 - 2,3

2 - نقش دعا ، در رسیدن به مطلوب

ربّنا اتنا فی الدنيا حسنه .. اولئک لهم نصیب

3 - دعای همراه با تلاش و عمل ، شرط رسیدن به مطلوب

ربّنا اتنا .. اولئک لهم نصیب مما کسبوا

ص: 88

بنابراینکه مراد از «مَمَّا كَسَبُوا»، همان دعای آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 207 - 4,7

4 - در برابر کسانی که حرث و نسل را فدای مصلحت خود می کنند ، برخی ، جان خود را در برابر حفظ ارزش های الهی فدا می کنند .

لیفسد الحرث و النسل . . . و من الناس من یشری نفسه ابتغاء مرضات اللّٰه

7 - تشویق مؤمنان به گذشتن از جان ، برای کسب رضایت خداوند

و من الناس من یشری نفسه ابتغاء مرضات اللّٰه

با توجه به اینکه آیه مزبور در مقام مدح چنین انسانهایی است ، تشویق از آن استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 12

12 - آگاهی از عزت و حکمت الهی ، زمینه تسلیم در برابر خداوند و دوری از متابعت شیطان

ادخلوا فی السلم . . . و لا تتبعوا . . . ان اللّٰه عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 210 - 10

10 - توجه به بازگشت همه چیز به سوی خداوند ، زمینه تسلیم شدن در برابر او و پرهیز از پیروی شیطان

و لا تتبعوا خطوات . . . و الی اللّٰه ترجع الأمور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 16,18

16 - تقوا ، عامل دستیابی به مقام بلند در قیامت

و الذین اتقوا فوقهم یوم القیامه

18 - همراهی ایمان و تقوا ، عامل برتری در قیامت

و يسخرون من الذين امنوا و الذين اتقوا فوقهم يوم القيمة

تبدیل «الذین امنوا» به «الذین اتقوا»، برای تفهیم این معناست که باید ایمان، همراه تقوا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 17

17 - نقش سختی ها و مصائب ، در ساخته شدن و رشد انسانها

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة ولما يأتكم

ورود به بهشت، کمال است و سختیها، در رسیدن به آن نقش دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 232 - 12

ص: 89

12 - پذیرش احکام الهی و عمل به آن ، باعث رشد و طهارت انسان

و اذا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ .. ذَلِكُمْ اِزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 256 - 8

8 - دین اسلام ، راه و روش رُشد و هدایتِ انسان

لا اِكْرَاهَ فِى الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 257 - 6

6 - ایمان به خداوند ، زمینه ساز راهیابی انسان به نور

اللّٰهُ وَلِىُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يَخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 261 - 3,4

3 - تکامل معنوی و رشد وجودی انفاق کننده اموال در راه خدا *

مِثْلَ الَّذِيْنَ .. مائه حَبّه

بنابر ظاهر تشبیه که مُشَبّه، همان شخص انفاق کننده (الَّذِيْنَ يَنْفِقُونَ) باشد؛ یعنی آنانکه انفاق می کنند، همانند دانه ای هستند که ...

4 - رُشد و شکل گیری شخصیت آدمی ، برخاسته از رفتار جهتدار وی *

مِثْلَ الَّذِيْنَ يَنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِى سَبِيْلِ اللّٰهِ .. مائه حَبّه

از تشبیه شخص انفاق کننده به دانه ای که .. این معنا به دست می آید که رشد شخصیت آدمی، برخاسته از انفاق و رفتار او در راه خدا (جهت) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 262 - 9

9- آرامش درونی، دستاوردی از انفاق در راه خدا

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ... وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 265 - 11، 12، 5

5- جلب رضایت خداوند، در گرو تلاش و اجتهاد جوینده آن

ابتغاء مرضات الله

با توجه به لغت «ابتغاء» که در آن اجتهاد و تلاش ملحوظ است.

11 - انفاق در جهت رضایت خداوند، موجب رشد و تکامل انسان

و مثل الذين... كمثل جنة بربوه

از تشبیه انفاق کنندگان به بوستانی که با بارش باران به ثمر نشیند، استفاده گردیده است.

ص: 90

12 - عمل خالصانه ، موجب رشد و تکامل انسان

و مثل الذین . . . کمثل جنّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 276 - 2

2 - خداوند ، رشددهنده اموالی که صدقه داده می شود .

و یربی الصدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 37 - 21، 14، 12، 9، 6، 4

4 - عنایت خاص خداوند نسبت به برخی از انسان ها ، موجب رشد و تعالی ویژه آنان

فتقبلها ربّها . . . و انبتھا نباتاً حسناً

6 - رشد و شکوفایی استعداد های نهفته انسان ، در پرتو ربوبیت خداوند

فتقبلها ربّها . . . و انبتھا نباتاً حسناً

9 - انسان برای رشد معنوی خویش ، نیازمند پناه بردن به خدا از شر شیطان است .

و ائی اعیذھا بک و ذریتھا . . . و انبتھا نباتاً حسناً

12 - عنایت پروردگار ، تربیت شایسته ، پرستش خدا و تغذیه صحیح ، از عوامل مؤثر در رشد معنوی انسان

و انبتھا نباتاً حسناً و کفلھا زکریّا . . . المحراب و جد عندها رزقاً

14 - نقش سرپرست و مربی صالح ، در رشد و تعالی معنوی انسان

و انبتھا نباتاً حسناً و کفلھا زکریّا

تصریح به سپردن کفالت به زکریا پس از «انبتھا . . .»، گویای نقش زکریا، به عنوان مربی صالح، در رشد معنوی کسی است که تحت تربیت اوست.

21 - رشد معنوی و تعالی انسان ، در پرتو نظارت مستمر و همه جانبه مربی است .

انبتھا . . . کفّھا . . . کلما دخل علیھا . . . قال یا مریم انّی لک هذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 38 - 10

10 - نقش دعا و درخواست از خداوند ، در دستیابی انسان به آرمان خویش

هنا لک دعا زکریا ربّه قال ربّ هب لی من لدنک ذریه طیبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 51 - 9

9 - پرستش و عبادت خدا ، راهی است مستقیم به سوی او (کمال مطلق)

فاعبدوه هذا صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 64 - 5

ص: 91

تعالوا الی کلمه سواء

کلمه «تعالوا» که از ریشه «علو» به معنای بالا است گویای برداشت فوق می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 77 - 14

14 - سوداگران عهد الهی و پیمان شکنان، محروم از پاک شدن و رشد یافتن به دست خداوند .

ان الذین یشترون بعهد الله . . . ولا یزکیهم

تزکیه از ماده «زکو» و یا «زکی»، به معنای پاک شدن و نیز به معنای رشد یافتن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 92 - 4، 8، 12

4 - ایثار، راه رسیدن به مقام برّ

لن تنالوا البرّ حتی تنفقوا ممّا تحبّون

8 - مقام برّ، از درجات عالی کمال انسان

لن تنالوا البرّ حتی تنفقوا ممّا تحبّون

12 - رسیدن به مقام برّ، در گرو پرداخت مقداری از مال خویش به امام (ع) در هر سال

لن تنالوا البرّ حتی تنفقوا ممّا تحبّون

امام صادق (ع): شنیدم از پدرم که می گفت: من مضت له سنه لم یصلنا من ماله قلّ او کثر، لم ینظر الله الیه یوم القیامه . . . اذ یقول: «لن تنالوا البرّ . . . فنحن البرّ و التقوی».

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 184، ح 85؛ نورالثقلین، ج 1، ص 364، ح 238.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - صالح شدن انسان ها ، در گرو ایمان به خدا ، معاد ، امر به معروف و نهی از منکر (اصلاح دیگران) و شتاب در کار های نیک است .

يؤمنون بالله .. و اولئك من الصالحين

11 - صالح شدن انسان ها ، در گرو استواری در اطاعت خدا ، تلاوت آیات الهی به هنگام شب و سجده به درگاه او

امه قائمه .. و هم یسجدون ... و اولئك من الصالحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - بیان فرجام اعمال و وعده و وعید ، از شیوه های قرآن برای اصلاح انسان ها و برحذر داشتن آنها از کفر

و ما يفعلوا من خیر فلن یکفروه .. و اولئك اصحاب النار هم فیها خالدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 3

3 - ایمانِ آدمی تبدیل کننده رنج ها و شکست ها به عوامل سازنده و خالص کننده

و تلك الايام نداولها بين الناس . . . و ليمحص الله الذين امنوا

مؤمنین به خاطر ایمانشان در هنگامه های فشار، به جای خردشدن، از آن عوامل برای رشد و ساخته شدن و خلوص خود کمک می گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 11

11 - ادیان الهی، راه و روش رشد و تعالی انسان و جامعه

افان مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

چون مراد از «انقلبتم علی اعقابکم»، بازگشت از دین الهی است و از آن تعبیر به واپسگرایی شده، معلوم می شود که دین الهی، رشد و تعالی مردم را تضمین می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 150 - 9

9 - پذیرش ولایت خداوند و اعتقاد به یاری حتمی او، مانع واپسگرایی و زیانکاری جامعه ایمانی و باعث رشد و سعادت

یردوکم علی اعقابکم فتقلبوا خاسرین. بل الله مولیکم و هو خیر الناصرین

پیامد پذیرش ولایت کافران، واپسگرایی و خسارت است. بنابراین پذیرش ولایت خداوند - به قرینه مقابله آن با پذیرش ولایت کافران - باعث رشد و سعادت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 162 - 3

3 - امانتداری و ترک خیانت، از موجبات جلب خشنودی و رضای خداوند

و ما کان لنبی ان یغل . . . افمن اتبع رضوان الله کمن بآء بسخط من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - توجه به مالکیت و فرمانروایی مطلق خداوند، زمینه پرهیز از شکستن میثاق، کتمان حقایق، دین فروشی و خودپسندی

و اذ اخذ الله میثاق الذین اتوا الکتب لتبیینته . . . و لا تکتمونه . . . و اشتروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 13 - 9

9 - رعایت حدود الهی (احکام و قوانین ارث و . . .) و اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، رستگاری بزرگ

تلک حدود الله و من یطع الله و رسوله . . . و ذلک الفوز العظیم

«ذلک» می تواند اشاره باشد به اطاعت خدا و رسول که از موارد آن رعایت احکام و قوانین ارث و حدود الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 93

5- تحریک عواطف انسانی از روش های قرآن برای جلوگیری از ظلم و گناه

اثماً میناً. و کیف تأخذونه و قد افضی بعضکم الی بعض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

33 - خویشتن داری در برابر گناه ، موجب خیر و سعادت

و ان تصبروا خیر لکم

بنابر اینکه متعلق «ان تصبروا»، ارتکاب زنا باشد که از کلمه «عنت» به دست می آید. گفتنی است که در این صورت کلمه «خیر»، افعال تفصیل نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - خداوند بر اساس مشیتش انسان را از آلودگی پاک می سازد و رشد می دهد .

بل الله یزگی من یشاء

11 - مشیت الهی در اعطای کمال و رشد و تنزیه انسان ها ، گزاف و بدون دلیل نیست .

بل الله یزگی من یشاء و لا یظلمون فتیلا

12 - خداوند ، در اعطای رشد و کمال لایق به انسان ها ، هیچ ستمی نمی کند .

بل الله یزگی من یشاء و لا یظلمون فتیلا

15 - خداوند در اعطا نکردن کمال و پاک نمودن یهودیان کفرپیشه ، هرگز ستمی به آنها نکرده است .

الم تر . . . بل الله یزگی من یشاء و لا یظلمون فتیلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - وعد و وعید از روش های قرآن برای برانگیختن مردم به ایمان ، عمل صالح و پرهیز از کفر

انّ الذّین کفروا بایاتنا سوف . . . و الذّین امنوا و عملوا الصّالحات سندخلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 61 - 1

1 - پذیرش قوانین الهی و حاکمیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، اعتلابخش است .

و اذا قیل لهم تعالوا الی ما انزل الله و الی الرّسول

1 - مراد از «تعالوا . . .» به قرینه آیه پیشین ، مراجعه به آن حضرت برای قضاوت و داوری است . 2 - «اعتلابخش بودن» در برداشت فوق ، از معنای «تعالوا» استفاده شده است .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 96 - 4

4 - جهاد در راه خداوند ، موجب دستیابی به منزلتهایی والا و آمرزش گناهان و جلب رحمت خاص او

ص: 94

فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ .. درجات منه و مغفره و رحمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 174 - 4

4 - دلیل و برهان دارای نقشی مؤثر در رشد و تربیت انسانها

يَأْيُهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بَرَهْنٌ مِنْ رَبِّكُمْ

استناد برهان به «رب» می رساند که آمدن برهان در راستای ربوبیت خدا بر انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 12

12 - تمسک به خدا در تمامی شؤون زندگی ، شرط باروری ایمان

فَمَا الَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ .. وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا

حذف متعلق اعتصام ظاهراً بیانگر اطلاق آن متعلق می باشد ; یعنی تمسک به خداوند در هر زمان و در همه چیز.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 19

19 - دستیابی اهل کتاب به راه های سلامت و رهایی آنان از گمراهی ها و قرار گرفتن آنان در صراط مستقیم ، در گرو ایمان به قرآن و

پیامبر (صلی الله علیه و آله)

يَا هَلْ الْكُتُبُ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا .. يَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 35 - 15

15 - رشد ، رستگاری و سعادت انسان ، هدف برنامه ها و تکالیف الهی

اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - دستیابی اهل کتاب به جایگاه ارزشی خویش ، منوط به اقامه تورات ، انجیل و دیگر دستورات الهی است .

قل یا اهل الکتاب .. حتی تقیموا التوریه و الانجیل و ما أنزل الیکم من ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - ایمان به خدا ، قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) زمینه عروج به درجه صالحان

و ما لنا لانؤمن بالله و ما جاءنا من الحق .. یدخلنا ربنا مع القوم الصالحین

جمله «و نطمع ..» می رساند که حتی پس از اعتراف به خدای یگانه نمی توان به همنشینی با صالحان یقین داشت بلکه ایمان مذکور تنها می تواند زمینه ساز نیل به درجه صالحان باشد.

8 - رسیدن به درجه و مقام صالحان در پرتو خواست و عنایت الهی است .

نطمع ان یدخلنا ربنا مع القوم الصالحین

9- ارتقای درجه معنوی مؤمنان پرتوی از ربوبیت الهی است .

نطمع ان یدخلنا ربنا مع القوم الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 90 - 13

13 - فلاح و رستگاری ، از اهداف تشریح احکام دین

انما الخمر . . . فاجتنبوه لعلکم تفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 92 - 7

7- فلاح و رستگاری پیامد اطاعت خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

فاجتنبوه لعلکم تفلحون . . . و اطیعوا الله و اطیعوا الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 93 - 11,16,17,22

11 - لزوم همراهی ایمان و عمل صالح برای تأمین رشد و تعالی آدمی

لیس علی الذین ءامنوا و عملوا الصلحت . . . ءامنوا و عملوا الصلحت

16 - رسیدن به مقام محسنین در گرو گذر از مراحل ایمان و تقوا

إذا ما اتقوا . . . ثم اتقوا و احسنوا و الله یحب المحسنین

17 - برخوردار شدن آدمی از صفت احسان ، نشانه نیل او به برترین مرحله تقواست

ثم اتقوا و احسنوا

چنانچه تکرار «اتقوا» ناظر به مراحل تقوا باشد، سخن از احسان پس از آخرین مرحله آن حاکی از نایل شدن واجدان آخرین مرحله تقوا به مقام محسنین است.

22 - رشد و فلاح آدمی در پرتو ایمان ، عمل صالح ، تقوا و احسان

ليس على الذين ءامنوا .. و احسنوا و الله يحب المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 5

5 - نقش سختیها و کاستیها در سازندگی و تربیت انسان

فأخذنهم بالبأساء و الضراء لعلمهم يتضرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 11

11 - تضرع در مقابل خداوند موجب کمال و رشد انسان می شود.

فأخذنهم بالبأساء .. لعلمهم يتضرعون. فلولا إذ جاءهم بأسنا تضرعوا

از اینکه خداوند مشکلاتی پیش آورده تا انسان تضرع کند و با جمله «فلولا ..» ترغیب به تضرع کرده است، معلوم می شود

ص: 96

که تضرع موجب کمال و رشد انسان می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 75 - 5

5 - رسیدن به یقین، مرتبه ای بلند برای انسان و قله ای برای معرفت و شناخت

و کذلک نری... و لیکون من الموقنین

مطرح ساختن «یقین»، به عنوان اصلیتین هدف «ارائه ملکوت»، گویای عظمت یقین و اهل آن و همچنین نقطه نهایی در مقوله شناخت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 83 - 5

5 - دستیابی به درجات عالی معنوی، منوط به مشیت الهی است.

نرفع درجت من نشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 8

8 - پیشه ساختن احسان و صلاح، زمینه ساز ارتقای درجه در پیشگاه خداوند است.

نجزی المحسنین... کل من الصلحین... فضلنا علی العلمین

چون دو صفت احسان و صلاح به عنوان ممیزات پیامبران در آیات پیشین مطرح شده بود، چنین بر می آید که این دو صفت دارای نقش اساسی در بالا بردن درجه و مقامات معنوی هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 88 - 5

5 - عبودیت به درگاه خداوند، زمینه و شرط رهیابی به صراط مستقیم است.

ذلک هدی الله یهدی به من یشاء من عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 92 - 3

3 - قرآن کتابی گرانقدر و مبارک (فزاینده و رشد دهنده و دارای خیر فراوان) است.

و هذا کتب أنزل نه مبارک

«برکه» یعنی رشد و فزونی (لسان العرب) و «مبارک» چیزی است که در آن فزونی باشد. (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 104 - 7

7 - بینش و آگاهیهای ارائه شده از سوی خداوند، در جهت کمال و منافع انسان است.

فمن أبصر فلنفسه

ص: 97

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 105 - 5

5 - آیات گوناگون قرآن مایه تقویت بینش آگاهان و منجر به بهانه جویی کافران خواهد شد.

و ليقولوا درست و لنبينه لقوم يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 20

20 - جلوگیری نکردن از ستیز دشمنان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مظاهر ربوبیت الهی و موجب رشد و تربیت است.

و لو شاء ربك ما فعلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 122 - 2

2 - راهیابی به توحید و ایمان موجب حیات انسان می شود.

و إن أطمعتموهم إنکم لمشركون. أو من كان میتافأحینه و جعلنا له نورا

چون در آیات پیشین سخن از شرک و توحید و ایمان و کفر به آیات الهی بود، قهراً مقایسه ای که در این آیه صورت گرفته بین این دو گروه است که یکی را مرده و دیگری را زنده دانسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 12

12 - اوامر، نواهی، هشدارها و توبیخهای خداوند همواره در جهت رشد و تربیت انسانهاست.

و نادیهما ربهما ألم أنهکما عن تلکما الشجره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 15

15 - رسالت فرستادگان الهی برای تربیت و رشد آدمیان است .

لقد جاءت رسل ربنا بالحق

برداشت فوق با توجه به کلمه «رب» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 44 - 5

5 - وعده ها و وعید های خداوند ، برخاسته از ربوبیت او و برای رشد و تربیت انسانهاست .

قد وجدنا ما وعدنا ربنا حقاً فهل وجدتم ما وعد ربكم حقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 10

10 - باور به تعالیم قرآن و انجام دستورات آن ، راه جلوگیری از تباه گشتن سرمایه عمر

قد خسروا أنفسهم

ص: 98

جمله «قد خسروا أنفسهم» در توصیف کسانی است که در دنیا قرآن را باور نکردند و به دستورات آن گردن نهادند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 56 - 8

8 - دعا و نیایش محسنان به درگاه خدا مایه به فعلیت رسیدن استعداد آنان برای دستیابی به رحمت خاص الهی است .

و ادعوه . . . إن رحمت الله قریب من المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 63 - 6

6 - دین و معارف الهی ناشی از مقام ربوبی خداوند و برای رشد و تعالی انسانهاست .

أن جاءكم ذكر من ربكم

«من» در «ذكر من ربكم» برای ابتدای غایت است. یعنی معارف دین از مقام ربوبی سرچشمه گرفته است. و اضافه «رب» به «کم» می رساند که نزول آن معارف در راستای ربوبیت خدا بر انسانها و برای تربیت آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 69 - 7

7 - دین و معارف الهی ناشی از مقام ربوبی خداوند و برای رشد و تعالی انسانهاست .

أن جاءكم ذكر من ربكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 77 - 3

3 - فرمان های خداوند برخاسته از ربوبیت او و برای رشد و تعالی انسانهاست .

عن أمر ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 15

15 - بینه ارائه شده به مردم مدین ، از ناحیه خداوند و برای تربیت و رشد آنان بوده است .

قد جاء تکم بینه من ربکم

برداشت فوق با توجه به کلمه «رب»، که به معنای رشد دهنده و تربیت کننده است، استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 146 - 8

8 - دین و معارف الهی ارائه کننده راه رشد و هدایت و تأمین کننده سعادت انسانهاست .

سأصرف عن آیتی الذین . . . و إن یروا سبیل الرشد لا یتخذوه سبیلا

مراد از «سبیل الرشد» (راه هدایت) همان آیات خدا، یعنی دین و معارف الهی، است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 99

17 - ترس از عقوبت های خدا، در عین امید به مغفرت و رحمت او، مایه تربیت انسان و رشد و تعالی اوست.

إن ربك لسريع العقاب وإنه لغفور رحيم

توصیف خداوند به «عقوبت کننده ای سریع» و «بخشایشگری مهربان»، پس از به کارگیری عنوان «رب»، می تواند بیانگر این باشد که توجه به این دو صفت در انسان ترس و امیدی ایجاد می کند که مایه تربیت و کمال او خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - آیات و معارف ارائه شده به بلعم باعورا می توانست وی را به مقامی والا در پیشگاه خدا برساند.

ولو شئنا لرفعنه بها

«با» در «بها» بای استعانت است و ضمیر آن به «آیاتنا» برمی گردد. بنابراین جمله «لرفعناه بها» حاکی از آن است که آیات الهی وسیله ای مناسب برای رفعت درجات بلعم باعورا بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - تلاوت قرآن بر مؤمنان راستین، فزاینده ایمان در نهاد آنان

و إذا تليت عليهم آياته زادتهم إيمانا

«تلیت» به قرینه کلمه «علی» از تلاوت، که به معنای قرائت است، گرفته شده است. بنابراین مراد از «آیتها»، آیات قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- انتخاب دین از سر آزادی و اختیار، مایه رشد و تعالی انسانهاست.

ولو شاء ربك ليجعل الناس أمة واحدة

از اینکه عدم اجبار در گزینش دین به «رب» استناد یافته است و «رب» به معنای مدبر و مربی است، می توان به برداشت فوق دست یافت؛ یعنی، تدبیر و تربیت انسانها اقتضا می کند که دین را از روی اختیار بپذیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 89 - 15

15- لزوم مراجعه به قرآن ، برای شناخت عوامل واقعی رشد و هدایت انسان

و نزلنا علیک الکتب تبیناً لکلّ شیء و هدّی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 2 - 4

4- وجود کتاب و رهنمود های مدون ، در هدایت و تعالی انسان ها دارای نقشی مهم و تعیین کننده است .

و اتینا موسی الکتب و جعلنه هدّی لبنی اسرائیل

«کتاب» در اصل به معنای صحیفه و حاوی نوشته هاست (مفردات راغب). یاد کرد از کتاب، برای هدایت، می تواند گویای

ص: 100

نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 5

5- تبیین حق و راستی برای انسان ها ، در جهت رشد و تربیت آنها است .

الحقّ من ربّکم

گزینش کلمه «ربّ» حاکی از نکته بالا است.

53- عوامل رشد ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 131 - 4

4- هدف از فرمان خداوند به ابراهیم (لزوم تسلیم بودن در برابر او) رشد و تربیت وی بوده است .

إذ قال له ربه أسلم

برداشت فوق، با توجه به کلمه «رب» - که به معنای مدبر و مربی - استفاده شده است.

54- عوامل رشد اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 112 - 16

16- دستیابی جامعه به امنیت ، رشد و رفاه اقتصادی و یا ابتلای آن به فقر ، گرسنگی ، ناامنی و ترس ، در گرو اعمال افراد آن جامعه است .

و ضرب الله مثلاً قریه كانت ءامنه مطمئنّه .. فكفرت بأنعم الله فأذقها الله لباس

55- عوامل رشد اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 276 - 4

4- رواج صدقه و انفاق ، عاملی جهت رشد نظام اقتصادی

و یربی الصدقات

«یربی» از «ارباء» به معنای رشد دادن و زیاد کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 112 - 16

16- دستیابی جامعه به امنیت ، رشد و رفاه اقتصادی و یا ابتلای آن به فقر ، گرسنگی ، ناامنی و ترس ، در گرو اعمال افراد

ص: 101

آن جامعه است .

و ضرب الله مثلاً قریه كانت ءامنه مطمئنه .. فكفرت بأنعم الله فأذقها الله لباس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 4 - 5

5 - پرداخت زکات ، مایه رشد سرمایه و ازدیاد ثروت

و الذین هم للزکوه فعلون

«زکات» از مصدر «زُکُو» مشتق است. «زکو» هم به معنای نمو و ازدیاد می آید و هم به معنای پاکی و طهارت. بنابراین می توان گفت: انفاق مال، بدان جهت که مایه رشد و ازدیاد سرمایه است و یا طهارت جان و سلامت نفس انفاق کننده را در پی دارد، زکات نامیده شده است.

56- عوامل رشد اقتصادی جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 15

15 - وجود امنیت در مکه ، عامل تبدیل شدن آن شهر به مرکز عمده اقتصاد و تجارت در جزیره العرب

حرماً ءامناً یجیبی إلیه ثمرت کلّ شیء

57- عوامل رشد اقتصادی در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 32 - 3

3 - تأثیر حمل و نقل دریایی و کشتیرانی ، در زندگی اقتصادی جامعه عصر بعثت *

و من ءایتہ الجوار فی البحر کالأعلم

58- عوامل رشد انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 102 - 5

5- نزول معجزات از جانب پروردگار هستی ، در جهت رشد و بصیرت یافتن آدمیان است .

ما أنزل هؤلاء إلا رب السموت و الأرض بصائر

ص: 102

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 13، 11

11 - جامعه بشری ، نیازمند بعثت پیامبران برای حل اختلافات (هدایت جامعه)

فبعث الله النبيين .. ليحكم بين الناس فيما اختلفوا فيه

13 - حکومت ، داوری و حل اختلافات مردم ، از اهداف بعثت پیامبران و نزول کتاب های آسمانی

و أنزل معهم الكتاب بالحق ليحكم بين الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 232 - 13، 20، 11

11 - جلوگیری نکردن از ازدواج زنان مُطلَّقه ، موجبِ رشد و طهارت فزونتر برای جامعه

و اذا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ .. فلا تعضلوهنَّ ... ذلکم ازکی لکم و اطهر

13 - قوانین الهی برای رشد و طهارت جامعه ، مفیدتر از قوانین و رسوم مردم است .

و اذا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ .. فلا تعضلوهنَّ ... ذلکم ازکی لکم و اطهر

20 - قوانین الهی ، برای اصلاح و پاکسازی خانواده و جامعه

فلا تعضلوهنَّ ان ینکحن .. ذلکم ازکی لکم و اطهر و الله یعلم و انتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 18

18 - پیکار در راه خداوند ، عزّت بخش و رهاکننده جامعه از قید تجاوز و اسارت

و ما لنا الا نقاتل فی سبیل الله و قد اخرجنا من ديارنا و ابنائنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 277 - 13

13 - ایمان و عمل صالح به ویژه نماز و زکات زمینه نفی ربا در جامعه

يَمْحَقُ اللَّهُ الرَّبْوَا .. امنوا و عملوا الصّالحات

ذکر این آیه پس از آیات قبل (در مورد ربا) رهنمودی است برای از بین بردن ربا در جامعه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 14

14 - سلامت تفکر و حرکت جامعه ، در گرو سلامت قلبها

فأما الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 - 19

19 - تأمین سعادت جامعه در پرتو ایمان ، خدمات انبیا و تلاش عدالتخواهان است .

انّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ .. فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابِ الْيَمِّ

ص: 103

نبرد ایمان، انبیا و مصلحان در جوامع موجب رنج و بدبختی است، معلوم می شود وجود آنها زمینه ساز سعادت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 103 - 25

25- رهایی از آتش تفرقه و دشمنی میان افراد یک جامعه، نعمتی الهی

و اذکروا نعمت الله علیکم اذ کنتم اعداء. . . و کنتم علی شفا حفرة من النار فانقذ

جمله «کنتم علی»، عطف است بر «کنتم اعداء». در نتیجه هر یک بیانی است از نعمت الهی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 104 - 11

11- نقش بنیادین دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر، در رستگاری جامعه

و لتکن منکم ائمه . . . و اولئک هم المفلحون

بنابراینکه مشارالیه «اولئک» جامعه اسلامی باشد؛ یعنی تنها خود امرکنندگان به معروف و نهی کنندگان از منکر رستگار نیستند، بلکه افراد جامعه بخاطر وجود چنین افرادی بهره مند از رستگاری هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 110 - 5,6,8

5- ایمان به خدا و اصلاح جامعه (امر به معروف و نهی از منکر)، دو عامل رُشد جوامع انسانی

کنتم خیر ائمه أخرجت للناس تأمرون . . . و تؤمنون بالله

رشد و تکامل جوامع از مصادیق خیر است و آیه فوق، خیر بودن امت را منوط به ایمان و اصلاح اجتماع (امر به معروف و نهی از منکر) کرده است.

6- امر به معروف و نهی از منکر، وظیفه عمومی جامعه اسلامی برای رُشد خویش

کنتم خیر ائمه أخرجت للناس تأمرون . . . و تؤمنون بالله

از مصادیق بارز «خیر» برای جامعه، رُشد آن جامعه است.

8- ایمان مصلحان (امرکنندگان به معروف و نهی کنندگان از منکر) به خداوند ، شرط اعتلای جامعه

کنتم خیر امه . . . و تؤمنون بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 123 - 11

11- یادآوری وضعیّت نابهنجار یک جامعه در هنگام رکود و انحطاط ، از روش های تربیتی قرآن در تصحیح حرکت آن جامعه

و اذ غدوت من اهلک . . . و اذ همّت طائفتان ... و لقد نصرکم الله بیدر و انتم اذله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 130 - 13

13- پرهیز از رباخواری و رعایت تقوای الهی در امور اقتصادی ، زمینه فلاح و رستگاری جامعه

لا تأکلوا الرّبوا . . . و اتقوا الله لعلکم تفلحون

ص: 104

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 11

11 - ادیان الهی، راه و روش رشد و تعالی انسان و جامعه

افاین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

چون مراد از «انقلبتم علی اعقابکم»، بازگشت از دین الهی است و از آن تعبیر به واپسگرایی شده، معلوم می شود که دین الهی، رشد و تعالی مردم را تضمین می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 5 - 11

11 - ثروت باید برای رشد اقتصادی جامعه به کار گرفته شود.

اموالکم الّتی جعل اللّٰه لکم قیاماً

از اینکه خداوند مال را برای برپایی جامعه قرار داده و به همین جهت پرداخت آن را به سفیهان منع کرده، معلوم می شود که ثروتها باید در جهت رشد اقتصادی، که قوام جامعه به آن بستگی دارد، به کار گرفته شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 27

27 - فراهم آوردن ازدواج های سهل و آسان در جامعه، راه جلوگیری از مفاسد جنسی

و من لم یستطع . . . فمن ما ملک ایمانکم ... ذلک لمن خشی العنت منکم

چون ازدواج با کنیزان سهل است و خداوند برای جلوگیری از زنا و مفاسد جنسی آن را پیشنهاد و تجویز کرده، معلوم می شود که بهترین راه برای جلوگیری از مفاسد جنسی، فراهم آوردن ازدواج سهل و آسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 28 - 2

2 - پایبندی به مقررات الهی در ازدواج و روابط جنسی، زمینه سبکباری و دور ماندن جوامع از مشقت ها و رنجهاست.

یرید اللّٰه ان ینخّف عنکم

بیان خواست الهی به سببکاری انسانها پس از تبیین احکام و مقررات ازدواج، اشاره به این است که دوری جوامع بشری از رنجها و مشقتها در گرو پیروی از آن احکام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 29 - 13

13 - سلامت جامعه از مفاسد اجتماعی، از اهداف ارائه احکام اقتصادی از سوی خداوند

لا تاكلوا .. لا تقتلوا... ان الله كان بكم رحيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 11

11 - قضاوت و حکومت بر مبنای کتب آسمانی، جاری ساختن نور و هدایت در جامعه است.

ص: 105

فیها هدی و نور یحکم بها النبیون . . . و الرنبیون و الاحبار

یادآوری قضاوت پیامبران بر اساس تورات، پس از توصیف آنان به هدایتگری و نورانیت، بیانگر آن است که پیاده کردن احکام آن در جامعه، موجب هدایت و نورانیت مردمان خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 81 - 6

6 - سلامت و سعادت جوامع در گرو پیروی از رهبران الهی و عمل به قوانین دین

و لو كانوا یؤمنون باللّٰه و النبی و ما أنزل إلیه ما اتخذوهم أولیاء

با توجه به آیات گذشته که در آن جامعه ای منحط از بنی اسرائیل ترسیم گردیده بود، معلوم می شود آیه مورد بحث، رهنمودی است برای نجات جوامع از انحطاط، بنابراین «ما اتخذوهم أولیاء» تنها، بیان یکی از نتایج ترک پیروی از رهبران الهی و عمل به قوانین دینی است و نتایج دیگر که از آنها به سلامت و سعادت تعبیر شد با توجه به آیات گذشته به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 113 - 6

6- حیات و پویایی جوامع، در پرتو ارزش های معنوی علاوه بر نعمت های مادی است.

یأتیها رزقها رغداً من كلّ مكان . . . و لقد جاءهم رسول منهم

جمله «یأتیها رزقها. . .» می تواند اشاره به نعمتهای مادی و «و لقد جاءهم رسول منهم» اشاره به ارزشهای معنوی داشته باشد.

60- عوامل رشد جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 149 - 4

4 - ادیان الهی، راه رشد و تعالی انسان و جامعه

ان تطیعوا الذّین کفروا یردّوکم علی اعقابکم

خداوند با تعبیر واپسگرایی به جای کفر و شرک، اشاره به این معنا دارد که دین الهی، راه رشد و تعالی واقعی انسان است.

61- عوامل رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 14

14 - تأثیر تاریکی شکم مادران ، در رشد جنین و نطفه انسان

یخلقکم فی بطون أمهتکم . . . فی ظلمت ثلث

تعبیر ظلمات از بچه دان، رحم و شکم، می تواند بیانگر حقیقت یاد شده باشد.

ص: 106

62- عوامل رشد دانش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 22

22 - کتب آسمانی دارای نقشی برجسته در رشد دانش بشر و آموخته های اوست.

و علمتم ما لم تعلموا انتم و لا اباؤکم

63- عوامل رشد علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 15 - 5

5 - بالا بردن معرفت و عبرت آموختن بشر ، فلسفه و قلمرو داستان سرایی های قرآن

كذبت قبلهم قوم نوح . . . و لقد تركنها آيه فهل من مدكر

64- عوامل رشد فرهنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 2 - 4

4 - نقش مهم کتاب های آسمانی و قوانین الهی ، در تعالی فرهنگ بشر *

و کتب مسطور

خداوند با سوگند خوردن به تورات و یا کتاب های آسمانی - در صورتی که مراد مطلق کتاب باشد - در حقیقت بشر را به اهمیت این کتاب ها در فکر و فرهنگ بشر توجه داده است.

65- عوامل رشد گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 31

31 - آب ، مایه رویش و رشد گیاهان

فإذا أنزلنا عليها الماء اهتزت وربت

66- عوامل رشد محمد (صلى الله عليه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 107

11 - الزام پیامبر (صلی الله علیه و آله) به قرائت قرآن در آغاز رسالت ، مایه رشد و تعالی آن حضرت و از جلوه های ربوبیت خداوند بود .

اقراً باسم ربّک

67- عوامل رشد موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 143 - 4

4 - سخن گفتن خدا با موسی برای رشد و تربیت وی بود .

و کلمه ربه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 16 - 2

2 - وحی به موسی (ع) ، جلوه ربوبیت خداوند بر او و از عوامل رشد و تربیت آن حضرت برای انجام رسالت خویش بود .

إذ نادیه ربّه

68- عوامل مؤثر در رشد کودک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 13

13- نقش اساسی دوران جنینی و شیرخوارگی ، در رشد و بلوغ فرزند *

و حمله و فصله ثلثون شهراً حتی إذا بلغ أشده

برداشت یاد شده بدان احتمال است که آمدن «بلغ أشده» - در پی «و حمله و فصاله» - بیانگر ارتباط میان این دو مقطع باشد.

69- قانونمندی رشد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 11 - 10

10 - قانونمندی و یکسانی راههای کمال و سعادت یا انحطاط و شقاوت آدمیان، در گذشته و آینده تاریخ

قل سیروا فی الأرض ثم انظروا کیف کان عقبه المکذبین

از امر به تدبیر در تاریخ گذشتگان و عبرت گرفتن از آن معلوم می شود که عوامل سعادت و شقاوت در طول تاریخ یکسان است.

ص: 108

70- قانونمندی رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 23 - 1

1 - رشد جنین از آغاز تا کامل شدن خلقت وی ، با محاسبات و اندازه گیری های دقیق از سوی خداوند همراه است .

ألم نخلقكم من ماء .. فقدرنا

عبارت «فقدرنا»، می تواند عطف بر «جعلناه فی قرار. ..» و یا متفرع بر آن باشد. در صورت اول، مفاد آیه چنین می شود: پس از این که نطفه را برای مدتی معین در رحم قرار دادیم، به اندازه گیری آن پرداختیم؛ یعنی، با محاسبات و اندازه گیری های دقیق، نطفه را در رحم رشد می دهیم تا آن گاه که انسانی تام و کامل گردد.

71- مخالفت با رشد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 146 - 18

18 - خداوند به قوم موسی هشدار داد که در صورت ادامه مخالفت با راه رشد و تعالی و پیمودن راه ضلالت ، ایشان را از درک معارف تورات محروم خواهد ساخت .

و أمر قومک یاخذوا بأحسنها . .. إن یروا کل ءایه لایؤمنوا بها ... سیبلا

72- مراحل رشد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 260 - 10

10 - آرامش خاطر و اطمینان قلبی ، مرتبه ای از مراحل عالی رشد ایمان و اعتقاد دینی

اولم تؤمن قال بلی و لکن لیطمئن قلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 77 - 19

19 - رشد و تکامل ، و نیز انحطاط و سقوط انسان ها ، دارای مراتب *

انّ الذين يشترون .. و لهم عذاب اليم

احتمالا هر يك از عقوبت‌های ياد شده (محروميت از بهره های اخروي، نظر و تكلم خداوند)، برای مرتبه ای از انحطاط می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 79 - 13

13 - تعليم و تعلم كتب آسمانی ، زمينه ربّانی شدن انسان

كونوا ربّاتين بما كنتم تعلمون الكتاب و بما كنتم تدرسون

ص: 109

73- مراحل رشد انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 6, 7, 8

6 - زندگی دنیوی، دارای دو منحنی صعود و نزول است.

ثم لتبلغوا أشدكم ثم لتكونوا شیوخاً

مقصود از «بلوغ اشد» اوج صعود انسان از نظر قوای جسمانی و عقلانی است و مراد از «شیوخ» منحنی نزول این قوا می باشد.

7 - منحنی صعود انسان در حیات دنیوی، از طفولیت آغاز می شود و در نقطه اوج جوانی پایان می پذیرد.

ثم یخرجکم طفلاً ثم لتبلغوا أشدکم ثم لتكونوا شیوخاً

8 - پایان اوج مرحله جوانی (بلوغ اشد) نقطه آغاز منحنی نزول و سرانجام مرحله پیری، نقطه پایان این منحنی در زندگی انسان است.

ثم لتبلغوا أشدکم ثم لتكونوا شیوخاً .. لتبلغوا أجلاً مسمیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 24 - 3

3 - خوراکی های انسان، همانند مراحل رشد و فنای جسم او، دربردارنده دلایل و نشانه های خداوند است.

فلینظر الإنسن إلی طعامه

مراد از نظر به طعام - به قرینه آیات بعد - نظر به اسباب و نتایج آن و وابسته بودن مراحل پیدایش آن به خداوند است. عطف آیاتی که درباره غذای انسان است، بر آیاتی که از حدوث و مرگ جسم او سخن گفته بود؛ نشانه هماهنگی نعمت های درونی و برونی انسان در دلالت بر خداوند است.

74- مراحل رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 16

16 - مخفی ترین دوره رشد و پیدایش انسان (دوره جنین)، آشکار و نمایان در پیشگاه خداوند

هو أعلم بکم .. و إذ أنتم أجنّه فی بطون أمهتکم

75- مکان رشد ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 70 - 4

4- رشد ابراهیم (ع) در محیط غیر شرک و مواجهه او با محیط شرک آلود ، امری سؤال انگیز برای وی

إذ قال لأبيه وقومه ما تعبدون

ص: 110

برداشت یاد شده بدان احتمال است که پرسش ابراهیم(ع)، پرسشی طبیعی و برخاسته از فطرت توحیدی وی بود و نه تدبیری در جهت طرح مسائل توحیدی با مردم. بر این اساس روشن می شود که آن حضرت در محیطی غیر شرک می زیسته است از این رو با مشاهده بت پرستی مردم، شگفت زده شد و از آن کار استفسار نمود.

76- مکان رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 13

13 - شکم مادران ، بستر مناسب رشد جنین و تکامل نطفه انسان .

يَخْلُقْكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظِلْمٍ ثَلَاثٍ

تصریح به آفرینش انسان در شکم مادران، می تواند گویای مطلب بالا باشد.

77- ملاک رشد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 49 - 6، 13

6 - تعیین ملاک و میزان پیراستگی و رشد یافتگی ، کار خداوند است .

بَلِ اللّٰهِ يَرْجَىٰ مِنْ يَشَاءِ

اگر مراد از «تزکیه» پاک دانستن و شهادت به منزه بودن باشد، تزکیه خداوند به تعیین ملاک خواهد بود؛ چون خداوند غالباً شهادت به پاکی فرد و یا گروهی خاص نمی دهد، بلکه ملاکها را مشخص می کند.

13 - شهادت خدا بر پاکی و طهارت انسان و نیز ملاک های تعیین شده از سوی او برای پیراستگی ، گزاف و بدون دلیل نیست .

بَلِ اللّٰهِ يَرْجَىٰ مِنْ يَشَاءِ وَلَا يَظْلَمُونَ فَتِيلًا

78- منشأ رشد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 24

24 - خداوند رشد دهنده تمامی جهانیان است.

لرب العلمين

79- منشأ رشد اقتصادی مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 111

21 - جهل بیشتر مشرکان مکه به خاستگاه الهی امنیت و رفاه اقتصادی آن شهر، عامل روی گردانی آنان از پذیرش هدایت الهی (اسلام) بود .

وقالوا إن تتبع الهدى . . . ولكن أكثرهم لا يعلمون

80- منشأ رشد تمدن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 32 - 7

7- پیشرفت صنعت و تمدن بشری، در عین انتساب به بشر، ناشی از اراده و قدرت الهی است .

و من ءایته الجوار فی البحر کالأعلم

81- منشأ رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 8

8 - تحولات پیچیده شکوفه ها و جنین، بنا به مقتضای علم و حکمت خداوندی است .

و ما تخرج من ثمرت من أکمامها . . . إلا بعلمه

چنانچه «باء» در «بعلمه» برای سببیت باشد، مفاد آیه شریفه، این خواهد بود که همه این رخدادها براساس علم الهی است.

82- منشأ رشد صنعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 32 - 7

7- پیشرفت صنعت و تمدن بشری، در عین انتساب به بشر، ناشی از اراده و قدرت الهی است .

و من ءایته الجوار فی البحر کالأعلم

83- منشأ رشد گیاهان

3- رویش و رشد دانه ها در بستر خاک ، نمودی از قدرت الهی و نشانی روشن از امکان معاد

أفرئیتم ما تحرثون

روی سخن در این آیه، با منکران معاد است. تشویق آنان به مطالعه در چگونگی رشد گیاهان، بیانگر مطلب یاد شده است.

ص: 112

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 64 - 2, 1

1 - انسان در فرایند رشد و نموّ بذری که در زمین کشاورزی اش می باشد ، هیچ نقشی ندارد .

ءأنتم تزرعونه

«زرع» (مصدر «تزرعون»)، به معنای رویاندن و رشد و نموّ بخشیدن است. ضمیر مفعول «تزرعونه» به «حرث» در آیه قبل - که از «تحرثون» استفاده می شود - و یا به «بذر» - که از مقام استفاده می شود - باز می گردد. استفهام در «ءأنتم...» انکاری است؛ یعنی، شما آن بذر را که کاشته اید، رشد نمی دهید.

2 - رویش دانه های کاشته شده ، در زمین ، رشد و نموّ و بالاخره به ثمر رسیدن آن نمودی از قدرت خداوند است .

أم نحن الزرعون

84- منشأ رشد نهضت های دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 38

38- رشد نهضت های الهی ، همانند دیگر مظاهر جهان ، در قلمرو سنت های حاکم بر هستی *

کزرع أخرج شطه . . . يعجب الزرع

تشبیه جریان ظهور و گسترش اسلام، به زراعت و مراحل رشد آن، این حقیقت را می رساند که جریان های اجتماعی نیز مانند پدیده های مادی طبیعت، در قلمرو قوانین صورت می گیرد.

85- موانع رشد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 206 - 4, 3, 2, 1

1 - سرسختی ، تکبر و غرور ریاکارانِ مدعی اصلاح (منافقان) ، در مقابل دعوت به تقوا

و من الناس من يعجبك . . . و اذا قيل له اتق الله اخذته العزه بالاثم

2 - تکبر ، غرور و سرسختی ، در قبال دعوت به تقوا ، از نشانه های حاکمان ناصالح و مفسد

و اذا تولّى سعى . . . و اذا قيل له اتق الله اخذته العزه بالاثم

در صورتی که «تولی»، به معنای پذیرش حکومت باشد.

3- سرسختی، غرور و تکبر برخاسته از گناه، مانع نصیحت پذیری حاکمان مفسد

و اذا قيل له اتق الله اخذته العزه بالاثم

بنابراینکه «بالاثم»، متعلق به «العزه» باشد.

4- سرسختی، تکبر و غرور، مانع اصلاح و نصیحت پذیری

اخذته العزه بالاثم

9- حاکمان مفسد در برابر دعوت به تقوا، به خاطر سرسختی، تکبر و غرور، آلوده به گناه می شوند.

اخذته العزه بالاثم

ص: 113

بنابراینکه «باء» سببیه در «بالاِثم»، متعلق به «اخذته» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 13

13 - سرپیچی از فرمان های خداوند ، سرپیچی از مقررات عزّت آفری و حکیمانه اوست . *

فان زللتم . . ان الله عزیز حکیم

احتمالا، آوردن «عزیز» و «حکیم» پس از فرمان به رعایت مقررات، بیانگر حکمت آمیز بودن و عزّت آفرینی مقررات الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 6

6 - شراب و قمار ، موجب گندی و بازماندن انسان از ثواب و خیر

قل فیهما اثم کبیر

«الاثم»: اسم للافعال المَبْطَنه عن الثواب (مفردات راغب .)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 275 - 6

6 - جهت گیری غلط رباخوار ، در برابر سعادت و خیر خویش

الذین . . . کما یقوم الذی یتخبّطه الشیطان من المسّ

همان گونه که شخص شیطان زده جهت گیری صحیحی در برابر مصالح خویش ندارد، رباخوار نیز چنین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 286 - 11

11 - خطا و نسیان ، از موانع رشد انسان *

ربّنا لا تؤاخذنا ان نسینا او اخطأنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

31- کج اندیشی و گرایش قلب به باطل ، مانع از ژرفنگری در علم *

فأما الذين في قلوبهم زيغ . . . والراسخون في العلم

از مقابله دو گروه (کج اندیشان و راسخان در علم)، استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شیفتگی به امکانات زندگی دنیا ، مانع دستیابی انسان به فرجام نیک

ذلك متاع الحيوه الدنيا والله عنده حسن المثاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 37 - 10

10 - تربیت انسان در گرو، زدودن آفات رشد و پرورش استعدادها

و ائی اعیذها بک و ذریّتها .. و انبتها نباتاً حسناً

پناه بردن از شیطان، منع آفات است و انبات حسن، پرورش استعداد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 10

10 - تأثیر آلودگی های محیط کفر در انسان

و مطهّرك من الذین كفروا

نجات از میان کافران که به کلمه «تطهیر» تعبیر شده، مستلزم این است که آلودگی جامعه مؤثر بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 77 - 14

14 - سوداگران عهد الهی و پیمان شکنان، محروم از پاک شدن و رشد یافتن به دست خداوند .

انّ الذین یشترون بعهد اللّهِ .. و لا یزکیهم

تزکیه از ماده «زکّو» و یا «زکّی»، به معنای پاک شدن و نیز به معنای رشد یافتن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 92 - 3

3 - دل بستگی به دنیا، موجب محرومیت از نیل به مقام برّ

لن تنالوا البرّ حتی تنفقوا ممّا تحبّون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 19

19 - نقش مؤثر تبلیغات سوء در بازداشتن مردم از راه ایمان

و لتسمعَنَّ من الذین اوتوا الکتب . . . و ان تصبروا و تتقوا

دستور مقاومت در برابر تبلیغات دشمن، حکایت از خطر تأثیر آن در روحیه مسلمانان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 193 - 25

25 - گناه و اعمال ناشایست، مانعی در راه همشانی و همراهی با ابرار

ربنا فاغفر لنا ذنوبنا و کفر عنا سیئاتنا و توفنا مع الابرار

درخواست آمرزش گناه و آنگاه تقاضای همراهی با ابرار، دلالت بر برداشت فوق دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 50 - 9

ص: 115

9 - افترا بر خدا، از عوامل مؤثر در بازماندن از رشد و کمال

الم تر الى الذين يزكون .. انظر كيف يفترون على الله الكذب و كفى به اثمًا مبينا

«اِثْم» در لغت به معنای چیزی است که آدمی را از ثواب و صلاح باز می دارد و مصداق ثواب و صلاح به دلیل آیه قبل، تزکیه نفس و پیمودن راه کمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 62 - 1

1 - ارجاع داوری به طاغوت، موجب ابتلای مراجعه کنندگان به مصائب و مشکلات

یریدون ان يتحاكموا الى الطاغوت .. فكيف اذا اصابتهم مصيبة بما قدمت

با توجه به آیه پیش، از مصادیق مورد نظر برای «ما قدمت ایدیهم» مراجعه به طاغوت برای داوری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 91 - 15

15 - دشمنی و کینه توزی در بین جامعه ایمانی و غفلت از یاد خدا مانع رسیدن آن جامعه به فلاح و رستگاری

لعلکم تفلحون. انما یرید الشیطن ... و یصدکم عن ذکرالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 10

10 - شیطان مانع رشد و کمال و تضرع انسان به درگاه خداوند

فلولا إذ جاءهم بأسنا تضرعوا .. و زین لهم الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 11

11 - گرایش به شرک پس از توحید (ارتداد)، حرکتی ضد تکاملی و ارتجاعی است.

أندعوا من دون الله .. و نرد علی أعقابنا بعد إذ هدینا الله

معنای جمله «نرد علی . . .» صرفاً به معنای بازگشت به گذشته تاریخی نیست بلکه حکایت از بازگشت به جهل و عقب ماندگی فکری نیز دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 122 - 12

12 - زیبا پنداشتن اعمال، مانع رشد و خروج انسان از تاریکی است.

لیس بخارج منها کذلک زین للکفرین ما کانوا یعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 40 - 3

3 - کفر و شرک مانع راهیابی به عالم برتر برای کسب رحمت‌های ویژه الهی است.

إن الذین کذبوا بآیتنا و استکبروا عنها لاتفتح لهم أبواب السماء

ص: 116

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 70 - 7

7 - تقلید از نیاکان و حفظ سنت های پیشینیان ، از انگیزه های قوم عاد برای پرستش معبودان دروغین و رویارویی با دعوت هود

قالوا .. و نذر ما کان یعبداً اباًونا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 146 - 14، 15

14 - تکذیب آیات الهی و تغافل از آن ، موجب نپذیرفتن راه رشد و تعالی و مایه چنگ زدن به راه های ضلالت است .

وإن یروا سبیل الرشد لا یتخذوه .. ذلک بأنهم کذبوا بآیتنا و کانوا عنها غفلین

15 - تکبر و خودبزرگ بینی مانع گرایش به ایمان و انتخاب راه کمال و زمینه تمایل به گمراهی است .

الذین یتکبرون .. و إن یروا کل ءایه ... و إن یروا سبیل الغی یتخذوه سبیلاً

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که جمله های «وإن یروا کل ءایه ..» و «وإن یروا سبیل الرشد ...» و «وإن یروا سبیل الغی ...» بیانگر حالات و صفات متکبران در زمین باشد، نه اینکه - چنانچه در برداشتهای پیش گذشت - قسیم متکبران گرفته شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 4

4 - تعصب بر آیین و سنت های جاهلی نیاکان ، از موانع رشد است .

قالوا أجتئنا لتلفتنا عما وجدنا علیه ءاباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 78 - 21

21 - همجنس بازی ، مخالف تقوا و خداترسی و ناسازگار با رشد و فهمیدگی است .

فاتقوا الله .. ألیس منکم رجل رشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اختلافات دینی و مذهبی و دور شدن از حق به خاطر آن ، مانع نیل انسان ها به هدف خلقتشان است .

و لا یزالون مختلفین. إلا من رحم ربک و لذلک خلقهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 5 - 10

10- انکار قیامت ، معلول جهل و نادانی و مانع ترقی و تعالی انسان است .

أولئک الأغلال فی أعناقهم

«أغلال» (جمع غل) به معنای بندها و زنجیرهاست. مراد از آن می تواند معنای حقیقی آن باشد که در این صورت جمله

ص: 117

«أولئك الأغلال في أعناقهم» بیانگر کیفر و مجازات منکران ربوبیت خدا و منکران قیامت است و نیز می تواند مراد از آن معنای مجازی (بندها و زنجیرهای جهل و نادانی، خرافات، سنتهای غلط و...) باشد که بر این مبنا جمله «أولئك...» بیانگر ریشه و علت اعتقاد نداشتن به معاد و ربوبیت خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 15

15 - پیروی از شیطان و ارتکاب فحشا و منکرات ، مانع از رشد و بالندگی و مایه ناپاکی و انحطاط انسان است .

لَاتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ... فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

86- موانع رشد اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 77 - 4

4- در دیدگاه کافران ، دین مانع پیشرفت اقتصادی و نظامی است .

كُفْرًا بَأَيْتِنَا وَقَالَ لَأَتَيْنَنَّ مَالًا وَوَلَدًا

تلاش برای فراوانی اولاد (در عصر نزول قرآن) برخاسته از نیازهای امنیتی و اقتصادی بود.

87- موانع رشد جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 21

21 - فسق ، عامل بازدارنده جامعه از رشد و تکامل

و لو أمن... و اکثرهم الفسقون

«خیر» نتیجه ایمان است و واژه «فسق» در آیه شریفه، مقابل ایمان قرار گرفته است. در نتیجه، اهل فسق، محروم از خیر و تکامل هستند.

88- موانع رشد فرهنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 11

11 - وفاداری جوامع به آراء و اندیشه های باطل پیشینیان ، جلوگیری بروز اندیشه های نو و بر حق در میان آنان

و إذا قيل لهم تعالوا .. قالوا حسبنا ما وجدنا عليه ءاباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 14 - 4

ص: 118

4- بادیه نشینی ، از عوامل کندی نفوذ فرهنگ و معارف عمیق دین در میان اعراب *

قالت الأعراب ءامتاً قل لم تؤمنوا

از این که خداوند وصف بدویت [اعراب] را مورد اشاره و موضوع سخن قرار داده است، احتمال معنای یاد شده می رود.

89- موانع رشد فکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 62 - 11

11- وفاداری جوامع به آرا و اندیشه های باطل قومی و قبیله ای ، بازدارنده بروز اندیشه های نو و برحق در میان آنان

أتنهنأ أن نعبد ما یعبد ءابأؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 87 - 8

8- پابندی جوامع به آرا و آداب باطل پیشینیان ، مانع بروز اندیشه های نو و برحق در میان آنان است .

أن نترك ما یعبد ءابأؤنا

90- نشانه های پایان رشد گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 21 - 9

9- زرد و خشک شدن ، نشانه پایان رشد کشت ها

ثم یهیج فتریه مصفرأ

91- نشانه های رشد عقلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 15،24

15- توجه به نعمت های الهی و ارج نهادن به زحمات والدین ، از نمود های رشد عقلی و کمال وجودی انسان در چهل سالگی

حتّی إذا بلغ أشده و بلغ أربعین سنه قال ربّ أوزعنی أن أشکر

خداوند، سن چهل سالگی را به عنوان زمینه و مقدمه توجه انسان به پروردگار و شکر نعمت ها و تقدیر از والدین دانسته است. این مطلب نشانگر آن است که انسان به طور طبیعی، در این سن به دلیل کمال وجودی و یا رشد قوای عقلانی، به ارزش ها می اندیشد.

24- گرایش به صلاح و جلب رضای الهی، نمودی از کمال عقلی انسان

حتّی إذا بلغ أشده و بلغ أربعین سنه قال ربّ أوزعنی . . . و أن أعمل صلحًا ترضیه

توجه به قرینه های موجود در آیه شریفه، استفاده می شود که تعبیر «أربعین سنه» ناظر به بلوغ عقلی است، چه این که

ص: 119

«بلغ اشدّه» می تواند اشاره به بلوغ جسمی داشته باشد. بنابراین آنچه بر سن چهل سالگی انسان در آیه مترتب شده، از کمال عقلی نشأت یافته است.

92- نشانه های رشد یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 5

5 - رشد یتیمان (به دست آوردن تجربه در معاملات و شناخت سود و زیان) پایان جواز تصرف دیگران در اموال آنان

و لا تقربوا مال الیتیم إلا بالتی هی أحسن حتی یبلغ اشدّه

«أشد» به معنای تجربه و شناخت است. (لسان العرب). بر اساس این معنا و به مناسبت مورد، مقصود از «أشد» تجربه در معاملات و شناخت سود و زیان است.

93- نعمت رشد اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 112 - 3

3- شکوفایی اقتصادی جامعه و داشتن مبادلات گسترده تجاری، نعمتی خداوندی

قریه .. یأتیها رزقها رغداً من کلّ مکان فکفرت بأنعم الله

94- نقش رشد جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 17

17 - تأثیرات ناخواسته دوره جنینی در شخصیت انسان، عامل خطاپوشی و مغفرت الهی، نسبت به وی *

إن ربک وسع المغفره هو أعلم بکم .. و إذ أنتم أجنّه فی بطون أمهتکم

عبارت «إذ أنتم أجنّه ..» می تواند توضیح و تعلیل برای «إن ربک واسع المغفره» باشد. بدین معنا که انسان در دوره جنین، خواه ناخواه تأثیراتی می پذیرد و آثار آن بر خداوند نمایان و آشکار است. از این رو خداوند با عفو و اغماض با او برخورد می کند.

رشد معنوی

95- آثار رشد معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 17

ص: 120

17 - رشد معنویات ، موجب استواری بیشتر در رویارویی با دشمن

اذ همت .. و علی الله فلیتوکل المؤمنون

جمله «و الله ولیهما» و نیز جمله «و علی الله ..»، علاوه بر بیان یک معرفت دینی، برای تقویت مسلمانان در رویارویی با دشمنان، نیز می باشد.

96- رشد معنوی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 84 - 9

9 - ارتقای درجه معنوی مؤمنان پرتوی از ربوبیت الهی است .

نطمع ان یدخلنا ربنا مع القوم الصالحین

ص: 121

5- رشوه

1- آثار رشوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 5

5 - حکم و قضاوتی که بر اثر گرفتن رشوه صادر شده باشد ، گناه و فاقد اعتبار است .

وتدلوا بها إلى الحکام لتأکلوا فریقاً من أموال الناس بالآثم

2- آثار رشوه خواری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 10

10 - رشوه گیری ، حرامخواری و آزمندی به دنیا ، مایه خواری و رسوایی در دنیا و عذابی بزرگ در آخرت

لهم فی الدنیا خزی و لهم فی الاخره عذاب عظیم . . . اکلون للسحت

3- اجتناب از رشوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 62 - 11

11 - لزوم پرهیز از گناه ، تجاوز ، رشوه گیری و حرام خواری

یسرعون فی الاثم و العدون و اکلهم السحت لبئس ما کانوا یعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 65 - 10

10 - پرهیز از رشوه گیری ، حرام خواری ، تجاوزگری و گفتار کفرآمیز شرط آمرزش گناهان اهل کتاب و ورود آنان به بهشت

ولو ان اهل الکتب ءامنوا و اتقوا

متعلق «واتقوا» چنانچه گذشت، گناهان است، از مصادیق مورد نظر آن - با توجه به آیات گذشته -، گناهی است که در برداشت به آنها

اشاره شد.

ص: 122

4- احکام رشوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 10، 3

3 - پرداخت رشوه به قاضیان ، ناروا و حرام است .

و تدلوا بها إلى الحکام

«تدلوا» عطف بر «تأكلوا» است و لذا مجزوم به «لا»ی ناهیه می باشد؛ یعنی: و لاتدلوا . . ادلاء (مصدر تدلوا) به معنای فرستادن دلو در چاه است و در آیه کنایه از وسیله قرار دادن می باشد. بنابراین «تدلوا بها...»؛ یعنی، به قاضیان اموالی را نپردازید تا بدین وسیله به اموال مردم چنگ اندازی کنید. گفتنی است که به دست آوردن مال خصوصیتی ندارد و لذا می توان حرمت رشوه را در همه مواردی که حقی ضایع شود استفاده کرد. کلمه «بالأثم» مؤید این حقیقت است.

10 - پرداخت رشوه به حاکمان ، به منظور دستیابی به اموال عمومی با حکم و قضاوت ایشان ، حرام است .

و لاتأكلوا أموالکم بینکم بالبطل و تدلوا بها إلى الحکام لتأكلوا فریقاً من أموال الن

5- احکام رشوه خواری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 9

9 - رشوه خواری ، حرامی ننگ آور

اكلون للسحت

«سحت» حرامی است که مایه ننگ مرتکب آن می شود (مفردات راغب). و به قرینه «لاتشتروا بایتی ثمناً قليلاً»، در آیات بعد، می توان گفت که مراد از آن رشوه خواری است.

6- جرم رشوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 7، 3

3 - پرداخت رشوه به قاضیان ، ناروا و حرام است .

«تدلوا» عطف بر «تأكلوا» است و لذا مجزوم به «لا»ی ناهیه می باشد؛ یعنی: و لاتدلوا . ; ادلاء (مصدر تدلوا) به معنای فرستادن دلو در چاه است و در آیه کنایه از وسیله قرار دادن می باشد. بنابراین «تدلوا بها...»؛ یعنی، به قاضیان اموالی را نپردازید تا بدین وسیله به اموال مردم چنگ اندازی کنید. گفتنی است که به دست آوردن مال خصوصیتی ندارد و لذا می توان حرمت رشوه را در همه مواردی که حقی ضایع شود استفاده کرد. کلمه «بالأثم» مؤید این حقیقت است.

7- ناروایی و حرمت پرداخت رشوه به منظور جلب نظر حاکمان و قضاوت ایشان به سود رشوه دهنده، حکمی معلوم برای همگان

و تدلوا بها إلى الحكام لتأكلوا فريقاً من أموال الناس بالأثم و أنتم تعلمون

مفعول «تعلمون» می تواند حرمت رشوه پرداختن به حاکمان باشد و نیز می تواند حرمت تصرف در اموال دیگران باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال اول است.

7- حرمت رشوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 3،10

3 - پرداخت رشوه به قاضیان ، ناروا و حرام است .

و تدلوا بها إلى الحكام

«تدلوا» عطف بر «تأكلوا» است و لذا مجزوم به «لا»ی ناهیه می باشد؛ یعنی: و لاتدلوا . .؛ ادلاء (مصدر تدلوا) به معنای فرستادن دلو در چاه است و در آیه کنایه از وسیله قرار دادن می باشد. بنابراین «تدلوا بها...»؛ یعنی، به قاضیان اموالی را نپردازید تا بدین وسیله به اموال مردم چنگ اندازی کنید. گفتنی است که به دست آوردن مال خصوصیتی ندارد و لذا می توان حرمت رشوه را در همه مواردی که حقی ضایع شود استفاده کرد. کلمه «بالأثم» مؤید این حقیقت است.

10 - پرداخت رشوه به حاکمان ، به منظور دستیابی به اموال عمومی با حکم و قضاوت ایشان ، حرام است .

و لاتأكلوا أموالكم بینكم بالبطل و تدلوا بها إلى الحكام لتأكلوا فريقاً من أموال الن

8- حرمت رشوه خواری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 42 - 9

9 - رشوه خواری ، حرامی ننگ آور

اكلون للسحت

«سحت» حرامی است که مایه ننگ مرتکب آن می شود (مفردات راغب). و به قرینه «لاتشتروا بایتی ثمناً قليلاً»، در آیات بعد، می توان گفت که مراد از آن رشوه خواری است.

9- خطر رشوه خواری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حاکمان و قاضیان ، در خطر رشوه خواری و تضییع حقوق مردم

و تدلوا بها إلى الحكام لتأكلوا فريقاً من أموال الناس بالأثم

ص: 124

10- رشوه به رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 10

10 - پرداخت رشوه به حاکمان ، به منظور دستیابی به اموال عمومی با حکم و قضاوت ایشان ، حرام است .

و لاتأكلوا أموالكم بينكم بالباطل و تدلوا بها إلى الحكام لتأكلوا فريقاً من أموال الن

11- رشوه به رهبران ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 17

17 - « عن ابی بصیر عن ابی عبداللہ (ع) قال : قلت له قول اللہ « و لاتأكلوا أموالكم بينكم بالباطل و تدلوا بها إلى الحكام » فقال : . . . اما انه لم يعن حکام أهل العدل و لكنه عنی حکام أهل الجور . . . »

ابو بصیر گوید: از امام صادق (ع) از آیه « و لاتأكلوا أموالكم بينكم بالباطل و تدلوا بها إلى الحكام » سؤال کردم، حضرت فرمود: مراد، حاکمان عدل نیست؛ بلکه مراد حاکمان جور است . . . ».

12- رشوه به قاضی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 3,4

3 - پرداخت رشوه به قاضیان ، ناروا و حرام است .

و تدلوا بها إلى الحكام

«تدلوا» عطف بر «تأكلوا» است و لذا مجزوم به «لا»ی ناهیه می باشد؛ یعنی: و لاتدلوا . . .؛ ادلاء (مصدر تدلوا) به معنای فرستادن دلو در چاه است و در آیه کنایه از وسیله قرار دادن می باشد. بنابراین «تدلوا بها . . .»؛ یعنی، به قاضیان اموالی را نپردازید تا بدین وسیله به اموال مردم چنگ اندازی کنید. گفتنی است که به دست آوردن مال خصوصیتی ندارد و لذا می توان حرمت رشوه را در همه مواردی که حقی ضایع شود استفاده کرد. کلمه «بالأثم» مؤید این حقیقت است.

4 - پرداخت رشوه به قضات ، به منظور دستیابی به اموال دیگران ، از جمله اسباب باطل برای تحصیل مال است .

و لاتأكلوا أموالكم بينكم بالباطل و تدلوا بها إلى الحكام لتأكلوا فريقاً من أموال الن

جمله «و تدلوا بها . . .» عطف خاص بر عام است و لذا بیانگر مصداق بارزی از تصرف اموال دیگران با اسباب باطل می باشد. نیاوردن «لا»ی ناهیه در «تدلوا» مؤید این معناست.

13- رشوه به قاضی جور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 18

18 - حسن بن علی بن فضال می گوید: «قرأت فی کتاب ابی الأسد إلی ابی الحسن الثانی (ع) و قرأته بخطه سأله ما

ص: 125

تفسیر قوله تعالى « و لا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل و تدلوا بها إلى الحكام » قال : فكتب إليه بخطه الحكام القضاء قال : ثم كتب تحته : هو أن يعلم الرجل انه ظالم فيحكم له القاضي فهو غير معذور في أخذه ذلك الذي حكم له إذا كان قد علم انه ظالم ;

در نامه ای که ابی الأسد به امام رضا(ع) نوشته بود و من خط او را خواندم، از امام (ع) سؤال کرده بود: تفسیر سخن خداوند «و لا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل و تدلوا بها إلى الحكام» چیست؟ امام باخط خود نوشت: مراد از حکام، قضات هستند. امام در زیر نامه او نیز نوشته بود: مراد آن است که شخص بدانند ظالم است و قاضی به نفع او حکم کند. او در گرفتن این مال معذور نیست اگر بدانند ظالم است».

14- رشوه خواری رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 11

11 - حاکمان و قاضیان ، در خطر رشوه خواری و تضييع حقوق مردم

و تدلوا بها إلى الحكام لتأكلوا فريقاً من أموال الناس بالآثم

15- رشوه خواری علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 2,5

2- عالمان یهود در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) گوش سپارنده به شایعات دروغین و راغب به حرم خواری و رشوه گیری

سمعون لقوم اخرين . . . سمعون للكذب اكلون للسحت

برداشت فوق بر این مبناست که دو صفت یاد شده درباره عالمان یهود باشد. توصیف عوام یهود در آیه قبل به «سمعون للكذب»، این مبنا را تأیید می کند، و «سحت» به معنای مال حرام است و از مصادیق مورد نظر آن، به مناسبت مورد، رشوه می باشد.

5 - رشوه خواری عالمان کفرپیشه یهود برای پذیرش و تأیید دروغپردازی های رشوه دهندگان

لقوم اخرين . . . سمعون للكذب اكلون للسحت

ذکر رشوه خواری عالمان یهود پس از توصیف آنان به دروغ پذیری، بیانگر آن است که آنان برای پذیرش و تأیید دروغهای بافته شده توسط گروهی از یهودیان رشوه می گرفتند.

16- رشوه خواری قاضی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حاکمان و قاضیان ، در خطر رشوه خواری و تضییع حقوق مردم

و تدلوا بها إلى الحكام لتأكلوا فريقاً من أموال الناس بالأثم

ص: 126

17- رشوه خواری یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 22

22 - حرامخواری حاکمان یهود ، به صورت رشوه

اکلون للسحت

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده: رشوه الحکام حرام و هی السحت الذی ذکر الله فی کتابه.

الدر المنثور، ج 3، ص 81.

18- رشوه در اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 62 - 4.6

4 - رواج رشوه خواری در بین اهل کتاب عصر بعثت

و تری کثیراً منهم یسرعون فی . . . و اکلهم السحت

راغب در مفردات آورده است که «رشوه را سحت می گویند».

6 - رواج گسترده تر تجاوز ، حرام خواری و رشوه گیری در بین اهل کتاب نسبت به دیگر گناهان

و تری کثیراً منهم یسرعون فی الاثم و العدوان و اکلهم السحت

بدان احتمال که ذکر تجاوز و حرام خواری پس از «اثم» برای رساندن این معنا باشد که این دو گناه در بین اهل کتاب رواج بیشتری داشته است.

19- سرزنش رشوه خواری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 8

8- رغبت به شنیدن دروغ ها و شایعات ، پذیرش احکام تحریف شده ، حرامخواری و رشوه گیری ، بسی زشت و نارواست .

سمعون للكذب اكلون للسحت

20- قضاوت با رشوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 5

ص: 127

5 - حکم و قضاوتی که بر اثر گرفتن رشوه صادر شده باشد ، گناه و فاقد اعتبار است .

و تدلوا بها إلى الحکام لتأکلوا فریقاً من أموال الناس بالآثم

21- گناه رشوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 62 - 5

5 - تجاوز به حقوق دیگران ، حرام خواری و رشوه گیری ، از گناهان بزرگ

یسرعون فی الاثم و العدون و اکلهم السحت

ذکر تجاوز و حرام خواری پس از کلمه «اثم» که شامل همه گناهان می شود (ذکر خاص بعد از عام)، می تواند اشاره به بزرگی آن دو گناه داشته باشد.

22- وضوح حرمت رشوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 7

7 - ناروایی و حرمت پرداخت رشوه به منظور جلب نظر حاکمان و قضاوت ایشان به سود رشوه دهنده ، حکمی معلوم برای همگان

و تدلوا بها إلى الحکام لتأکلوا فریقاً من أموال الناس بالآثم و أنتم تعلمون

مفعول «تعلمون» می تواند حرمت رشوه پرداختن به حاکمان باشد و نیز می تواند حرمت تصرف در اموال دیگران باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال اول است.

رشوه خواری

23- آثار رشوه خواری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 42 - 10

10 - رشوه گیری ، حرام خواری و آزمندی به دنیا ، مایه خواری و رسوایی در دنیا و عذابی بزرگ در آخرت

لهم فی الدنيا خزی و لهم فی الاخره عذاب عظیم . . . اکلون للسحت

24- احكام رشوه خواری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 9

ص: 128

9- رشوه خواری ، حرامی ننگ آور

اکلون للسحت

«سحت» حرامی است که مایه ننگ مرتکب آن می شود (مفردات راغب). و به قرینه «لاتشتروا بایتی ثمناً قليلاً»، در آیات بعد، می توان گفت که مراد از آن رشوه خواری است.

25- حرمت رشوه خواری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 9

9- رشوه خواری ، حرامی ننگ آور

اکلون للسحت

«سحت» حرامی است که مایه ننگ مرتکب آن می شود (مفردات راغب). و به قرینه «لاتشتروا بایتی ثمناً قليلاً»، در آیات بعد، می توان گفت که مراد از آن رشوه خواری است.

26- خطر رشوه خواری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 11

11 - حاکمان و قاضیان ، در خطر رشوه خواری و تضييع حقوق مردم

و تدلوا بها إلى الحكام لتأكلوا فريقاً من أموال الناس بالآثم

27- رشوه خواری رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 11

11 - حاکمان و قاضیان ، در خطر رشوه خواری و تضييع حقوق مردم

و تدلوا بها إلى الحكام لتأكلوا فريقاً من أموال الناس بالآثم

28- رشوه خواری علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 2,5

2 - عالمان یهود در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) گوش سپارنده به شایعات دروغین و راغب به حرمخواری و رشوه گیری

سمعون لقوم ءاخیرین . . . سمعون للکذب اکلون للسحت

ص: 129

برداشت فوق بر این مبناست که دو صفت یاد شده درباره عالمان یهود باشد. توصیف عوام یهود در آیه قبل به «سمعون للکذب»، این مبنا را تأیید می کند، و «سحت» به معنای مال حرام است و از مصادیق مورد نظر آن، به مناسبت مورد، رشوه می باشد.

5- رشوه خواری عالمان کفرپیشه یهود برای پذیرش و تأیید دروغپردازی های رشوه دهندگان

لقوم ءاخرین . . . سمعون للکذب اکلون للسحت

ذکر رشوه خواری عالمان یهود پس از توصیف آنان به دروغ پذیری، بیانگر آن است که آنان برای پذیرش و تأیید دروغهای بافته شده توسط گروهی از یهودیان رشوه می گرفتند.

29- رشوه خواری قاضی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 11

11 - حاکمان و قاضیان ، در خطر رشوه خواری و تضييع حقوق مردم

و تدلوا بها إلى الحکام لتأکلوا فریقاً من أموال الناس بالأثم

30- رشوه خواری یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 22

22 - حرامخواری حاکمان یهود ، به صورت رشوه

اکلون للسحت

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده: رشوه الحکام حرام و هی السحت الذی ذکر الله فی کتابه.

الدر المنثور، ج 3، ص 81.

31- سرزنش رشوه خواری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 8

8- رغبت به شنیدن دروغ ها و شایعات ، پذیرش احکام تحریف شده ، حرامخواری و رشوه گیری ، بسی زشت و نارواست .

سمعون للكذب اكلون للسحت

ص: 130

6- رصدخانه

1- تاریخ رصدخانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 36 - 4

4 - وجود علم ستاره شناسی و وسایل آن (همچون رصدخانه) در عصر فرعون و موسی (ع)

وقال فرعون یه-من ابن لی صرحًا

2- رصدخانه در دوران موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 36 - 4

4 - وجود علم ستاره شناسی و وسایل آن (همچون رصدخانه) در عصر فرعون و موسی (ع)

وقال فرعون یه-من ابن لی صرحًا

3- رصدخانه سازی هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 36 - 2

2 - فرمان فرعون به هامان ، مبنی بر احداث رصدخانه

وقال فرعون یه-من ابن لی صرحًا

4- فلسفه رصدخانه سازی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 37 - 3,5,8

3 - فرعون ، مدعی شد که به منظور اطلاع یافتن از خدای موسی (ع) در آسمان ها ، فرمان ساختن بنای بلند و رصدخانه را صادر کرده است .

5 - دستور ساختن بنای مرتفع و رصدخانه برای اطلاع پیدا کردن از خدای موسی (ع)، نیرنگ و ترفند فرعون برای اثبات دروغ گویی موسی (ع) در ادعای وجود خدای یکتا در جهان

در این که مقصود اصلی فرعون از ساختن بنای مرتفع چه بوده، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد: از جمله این که فرعون با ساختن بنای مرتفع، درصدد نبود که به راه های آسمان دست یابد؛ زیرا کوه های مرتفعی وجود داشت که از برج ها و بنای احداثی او بلندتر بود. از این رو مقصود اصلی او این بود که برای مردم اثبات کند که راه یافتن به آسمان، امری ناممکن است. بنابر این ادعای موسی (ع) به این که در جهان خدایی هست که با او ارتباط دارد، دروغ و باطل می باشد. گفتنی است ذیل آیه - که در آن از بی اثر بودن توطئه فرعون سخن به میان آمده - مؤید همین برداشت است.

8 - ساختن بنای بلند و رصدخانه، به منظور اطلاع یافتن از خدای موسی (ع)، رفتار زشتی بود که فرعون آن را زیبا و آراسته می یافت .

ابن لی صرحاً .. فأطلع إلى إله موسى ... و كذلك زين لفرعون سوء عمله

7- رضاع

1- آثار رضاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 7

7 - شیر دادن به فرزند، به مدت دو سال، از سوی مادر، باعث تأکید بر رعایت حقوق مادر از سوی فرزند است.

ووصینا الإنسن بولدیه... و فصله فی عامین

2- اجرت در رضاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 33,41

33 - جواز اخذ اجرت برای شیر دادن به طفل

و ان اردتم ان تسترضعوا اولادکم... اذا سلّمتم ما اتیتم بالمعروف

41 - اولویّت زن مُطلّقه در شیر دادن به فرزندش و دریافت أُجره المثل از پدر

لا تضارّ والده بولدها و لا مولود له بولده

امام صادق (ع): الحبلی المُطلّقه... و هی احق بولدها ان ترضعه بما تقبله امرأه اخی انّ اللّٰه عزّ و جلّ یقول: «لا تضار والده بولدها...»

کافی، ج 6، ص 103، ح 3؛ نورالثقلین، ج 1، ص 227، ح 884.

3- احکام رضاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 29، 28، 27، 26، 25، 24، 22، 18، 14، 13، 9، 8، 6، 4، 3، 1،

1 - وجوب شیر دادن مادران به فرزندان خویش

و الوالدات یرضعن اولادهنّ

جمله «یرضعن . . .»، جمله ای است خبری در مقام انشا.

3- دوره کامل شیرخوارگی کودک، دو سال کامل است.

ص: 133

و الوالدات یرضعن اولادهنّ حولین کاملین

4 - عدم وجوب شیر دادن به نوزاد به مدّت دو سال بر مادر *

لمن اراد ان یتّم الرضاعه

چون حکم (ارضاع به مدّت دو سال) را تعلیق به اراده مادر کرده است، به نظر می رسد ارضاع به مدّت دو سال واجب نباشد؛ اگر چه اصل ارضاع واجب باشد.

6 - مادر در صورت تصمیم پدر به تکمیل شیرخوارگی فرزند، باید دو سال کامل به نوزاد شیر دهد . *

و الوالدات یرضعن . . . لمن اراد ان یتّم الرضاعه

برخی از مفسّسین بر آنند که مراد از «من اراد» پدر فرزند است؛ یعنی آنگاه بر مادر دو سال شیر دادن لازم است که پدر از او بخواهد. در تأیید این برداشت نیز گفته شده که صیغه «اراد» و «یتّم» به صورت مذکر، مؤید آن است.

8 - زنان مطلقه نباید از شیر دادن به نوزاد خود امتناع نمایند .

و الوالدات یرضعن

آیات قبل و بعد در مورد زنان مطلقه است.

9 - تأمین مخارج متعارف زنان مطلقه در زمان شیردهی به نوزاد، بر عهده پدر است .

و علی المولود له زرقهنّ

بنابراینکه مراد از «والدات» به قرینه آیات قبل و بعد، زنان مطلقه باشند.

13 - وظیفه شوهر در تأمین مخارج زن، بیش از توان او نیست .

و علی المولود له . . . لا تُکَلّف نفس الا وسعها

14 - مادر، دارای حق حضانت و شیردهی کودک خویش حتی در دوران جدایی و طلاق از همسر .

و الوالدات یرضعن اولادهنّ

مخاطب جمله «والوالدات . . .» علاوه بر مادران، پدران نیز می باشند؛ یعنی پدران نیز نباید ارضاع را از عهده مادران خارج کنند؛ و لازمه این معنا، حق اولویّت مادر در شیر دادن و حضانت کودک است.

18 - نباید مادر - حتی پس از طلاق - با امتناع از شیر دادن به فرزند، موجب ضرر او شود .

22 - پدر نباید با محروم کردن همسر خود از تأمین مخارج حتی پس از طلاق او، موجب ضرر فرزند شود.

لا تضارّ . . . و لا مولود له بولده

24 - وارثان پدر باید تأمین مخارج زنی که فرزند میّت را شیر می دهد، بر عهده بگیرند.

و علی الوارث مثل ذلک

ظاهر این است که مراد از «وارث»، وارثان پدر کودک هستند.

25 - وارثان پدر نباید به فرزند شیرخوار مورّث با عدم رعایت حقوق وی ضرر بزنند.

لا تضارّ والده بولدها و لا مولود له بولده و علی الوارث مثل ذلک

جمله «و علی الوارث مثل ذلک»، تمامی تکالیفی را که پدر کودک باید نسبت به او رعایت کند، بر عهده وارث پدر گذاشته که از جمله، عدم اضرار به کودک (لا تضارّ والده بولدها و لا مولود له بولده) است.

26 - جواز گرفتن فرزند از شیر قبل از دو سال، به شرط رضایت، مشورت و توافق پدر و مادر

فان ارادا فصالا عن تراض منهما و تشاور فلا جناح علیهما

چون حدّ کمال شیر دادن دو سال است، بنابراین «فصال» پس از دو سال طبیعی است و نیاز به مشورت و توافق ندارد؛ لذا مراد از «فصال» در آیه شریفه، «فصال» قبل از دو سال است.

27 - جدا کردن طفل از شیر مادر، باید پس از مشورت با صاحب نظران و توافق والدین صورت گیرد.

فان ارادا فصلا عن تراض منهما و تشاور فلا جناح عليهما

در برداشت فوق، «فصال» حمل شده بر «فصال» از شیر مادر، نه از هر شیری؛ یعنی توافق می کنند که مادر دیگر شیر ندهد و برای تکمیل مدت شیر، کودک را به دایه ای بسپارند.

28 - جواز گرفتن دایه برای شیر دادن فرزند

و ان اردتم ان تسترضعوا .. فلا جناح عليكم

29 - جواز گرفتن دایه برای فرزند، به شرط عدم تضييع حق اولويت مادر در شیر دادن فرزند

و الوالدات يُرضعن .. و ان اردتم ان تسترضعوا اولادكم فلا جناح

با توجه به اینکه صدر آیه حق اصلی شیر دادن را از مادر می داند، معلوم می گردد که دایه گرفتن پدر در صورتی جایز است که این حق ضایع نشود و ثانیاً بازداشتن مادر از شیر دادن کودک منوط به رضایت اوست و دایه گرفتن مصداقی از این بازداشتن است. پس باید با رضایت او، یعنی مراعات حق اولویت او، به سراغ دایه رفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 6 - 14، 13، 12، 10، 8، 7، 6

6 - مردان باید به زنان مطلقه، بابت شیردادن فرزندان خود اجرت پردازند .

فإن أرضعن لكم فاتوهن أجورهنّ

7 - زنان مطلقه، در شیردادن به نوزاد خویش و یا نپذیرفتن آن، مختار و آزاداند .

فإن أرضعن لكم فاتوهنّ أجورهنّ

8 - مردان و زنان مطلقه، باید درباره شیر دادن و کیفیت نگه داری نوزادانشان، به مشاوره و هم فکری پردازند .

و أتمروا بینکم

10 - در صورت به توافق نرسیدن مردان و زنان مطلقه درباره شیردادن نوزاد خویش - به خاطر دشوار بودن آن و یا سخت گیری آنان بر یکدیگر - باید نوزاد را به دایه بسپارند .

و إن تعاسرتم فسترضع له أٌخری

12 - زنان مطلقه، دارای حق تقدّم و اولویت در شیردادن به نوزادان خود

فإن أرضعن لكم .. وإن تعاسرتم فسترضع له أخرى

برداشت یاد شده، با توجه این نکته است که صورت شیردادن مادران مطلقه به نوزادان خود، در آغاز مطرح شده است. سپس صورت اختلاف و دایه گرفتن برای نوزادان، بیان گردیده است.

13 - شیردادن مادران به نوزادان خود ، به مصالح و منافع نوزادان نزدیک تر از دایگان است .

فإن أرضعن لكم .. وإن تعاسرتم فسترضع له أخرى

مطلب یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه، درصدد بیان راه کارهای شایسته برای تأمین مصالح و منافع نوزادان است و در این راستا، شیردادن مادران بر دایگان مقدم ذکر شده است.

14 - شیردادن دایگان ، به نوزادان زنان مطلقه ، تنها در صورت ضرورت و با مشورت و هم فکری پدر و مادر آنان ، شایسته و بجا است .

و أتمروا بینکم بمعروف وإن تعاسرتم فسترضع له أخرى

ص: 135

4- امتناع موسی (ع) از رضاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 12 - 2

2 - امتناع موسی (ع) از گرفتن پستان دایگان

و حرّما علیه المراضع من قبل

5- اولویت در رضاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 2

2 - اولویت شیر مادر برای تغذیه فرزند نسبت به شیر دیگر زنان و تغذیه های دیگر

و الوالدات یرضعن اولادهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 6 - 12

12 - زنان مطلقه، دارای حق تقدّم و اولویت در شیردادن به نوزادان خود

فإن أرضعن لكم .. وإن تعاسرتم فسترضع له أختی

برداشت یاد شده، با توجه این نکته است که صورت شیردادن مادران مطلقه به نوزادان خود، در آغاز مطرح شده است. سپس صورت اختلاف و دایه گرفتن برای نوزادان، بیان گردیده است.

6- رضاع مادر موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 7 - 6,7

6 - مأموریت مادر موسی از سوی خداوند، به شیر دادن فرزندش دور از چشم بیگانگان

و أوحینا إلی أمّ موسی أن أرضعیه

7 - شرایط اضطراب آور روحی برای مادر موسی به هنگام ولادت فرزندش و نیز احساس خطر برای او از جانب فرعونیان ، موجب سرگردانی وی در شیر دادن به موسی (ع) بود .

و أوحینا إلی أم موسی أن أرضعیه

توصیه خداوند به مادر موسی برای شیر دادن به فرزندش، می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

7- رضاع موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 12 - 1

ص: 136

1 - احضار دایگان به کاخ فرعون ، برای شیر دادن به موسی (ع)

و حرّما علیه المراضع من قبل فقالت هل أدلکم علی أهل بیت یکفلونه لکم

شرایط رضاع دایه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 6 - 14

14 - شیردادن دایگان ، به نوزادان زنان مطلقه ، تنها در صورت ضرورت و با مشورت و هم فکری پدر و مادر آنان ، شایسته و بجا است .

و أتمروا بینکم بمعروف و إن تعاسرتم فسترضع له أحرى

8- عوامل امتناع موسی (ع) از رضاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 12 - 4

4 - انس گرفتن پیشین موسی با آغوش و شیر مادر ، باعث امتناع او از خوردن شیر دایگان شد .

و أوحینا إلی أم موسی أن أرضعیه . . . و حرّما علیه المراضع من قبل

خداوند پیش از این ، به مادر موسی فرمان داد وی را شیر دهد. از تعبیر «حرّما علیه المراضع من قبل» استفاده می شود که فلسفه آن دستور ، این بود که ذائقه موسی (ع) ، تنها با پستان و شیر مادرش شکل بگیرد ، تا از گرفتن پستان دیگران امتناع ورزد.

9- مدت رضاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 3

3 - دوره کامل شیرخوارگی کودک ، دو سال کامل است .

و الوالدات یرضعن اولادهنّ حولین کاملین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 6,7

6 - دوران شیرخوارگی کودک ، تا دو سال است .

و فصله فی عامین

«فصال» در لغت، به معنای «جدا کردن کودک از شیر» است (مفردات راغب). لازم به ذکر است که «فی» (حرف ظرف) دلالت می کند بر این که مدّت شیرخوارگی، دو سال است و جدا کردن کودک از شیر، می تواند در خلال آن دو سال باشد.

7 - شیر دادن به فرزند ، به مدّت دو سال ، از سوی مادر ، باعث تأکید بر رعایت حقوق مادر از سوی فرزند است .

و وصّینا الإنسن بولدیه . . . و فصله فی عامین

ص: 137

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 11,38

11- دوران لازم برای حمل و شیرخوارگی نوزاد، سی ماه است .

و حمله و فصله ثلثون شهراً

38- « و روی عن یونس عن الحسن : إنَّ عمر أتى بأمراه قد ولدت لسته أشهر فهمَّ برجمها ، فقال له أميرالمؤمنين (ع) : ان خاصمتك بكتاب الله خصمتك . إنَّ الله عزَّ اسمه يقول : « و حمله و فصاله ثلاثون شهراً » و يقول تعالى « و الوالدات يرضعن أولادهنَّ حولين كاملين لمن أراد أن يتمَّ الرضاعة » إذا تمَّت المرأة الرضاعة سنتين و كان حمله و فصاله ثلاثين شهراً كان الحمل منها سته أشهر . . . ;

روایت شده زنی را که شش ماهه وضع حمل نموده بود، به اتهام زنا نزد عمر آوردند و او تصمیم به رجم وی گرفت. امیرالمؤمنین(ع) به او فرمود: اگر این زن با کتاب خدا با تو بحث کند، بر تو غالب خواهد شد. خداوند - عزَّ اسمه - می فرماید: «و حمله و فصاله ثلاثون شهراً» و در جای دیگر می فرماید: «و الوالدات يرضعن أولادهنَّ حولين كاملين...». پس وقتی زن دو سال کامل شیر داد و حمل و شیرخوارگی [فرزند او] نیز سی ماه بود: [اقل] حمل شش ماه خواهد بود».

10- مزد رضاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 6 - 6

6 - مردان باید به زنان مطلقه ، بابت شیردادن فرزندان خود اجرت بپردازند .

فإن أرضعن لكم فاتوهنَّ أجورهنَّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 7 - 1,3

1 - مردان متمکن و توانگر ، باید به میزان توانایی و فراخ دستی خویش ، هزینه زندگی زنان مطلقه را در دوران شیردادن به نوزادان - افزون بر پرداخت اجرت شیردادن - بپردازند .

لينفق ذو سعة من سعته

در این که حکم انفاق در این آیه، اختصاص به دوران شیردادن زنان مطلقه به نوزادشان دارد و یا شامل دوران عدّه نیز می شود، میان مفسران اختلاف هست. برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال نخست است.

3 - مردان تنگ دست ، باید به مقدار توانایی خویش هزینه زندگی زنان مطلقه را در دوران شیردادن به نوزادان - افزون بر پرداخت اجرت شیردادن - پردازند .

و من قدر علیه رزقه فلینفق مّمّا آتیه اللّٰه

11- منشأ امتناع موسی(ع) از رضاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 12 - 3

ص: 138

3- موسی (ع) به اراده خداوند، از خوردن شیر دایگان ممنوع بود.

و حرّما علیه المراضع من قبل

12- نقش دوران رضاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 13

13- نقش اساسی دوران جنینی و شیرخوارگی، در رشد و بلوغ فرزند *

و حمله و فصله ثلثون شهراً حتّی إذا بلغ أشده

برداشت یاد شده بدان احتمال است که آمدن «بلغ أشده» - در پی «و حمله و فصاله» - بیانگر ارتباط میان این دو مقطع باشد.

ص: 139

8- رضایت

1- رضایت

آثار بی توجهی به رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 63 - 10

10 - حفظ آبرو در برابر مردم ، با سوگند دروغ و بی توجهی به رضایت خدا و رسولش ، موجب رسوایی و ذلت انسان در آخرت است .

يُحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ ... فَاِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ ... ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيْمُ

2- آثار قبری از رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 28 - 4,5

4- بیزاری از رضا و خشنودی خداوند ، موجب عذاب به هنگام مرگ

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ ... كَرِهُوا رِضْوَنَهُ

5- حرکت در مسیر خشم الهی و بیزاری از رضای او ، مایه حبط اعمال

اتَّبِعُوا مَا اَسْخَطَ اللّٰهُ وَ كَرِهُوا رِضْوَنَهُ فَاُحْبِطْ اَعْمَلَهُمْ

3- آثار جلب رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 28 - 10

10- جلب رضایت خداوند ، شرط برخوردار شدن از شفاعت شافعان (فرشتگان و ...)

لَا يَشْفَعُونَ اِلَّا لِمَنْ اَرْضَى

4- آثار رضایت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رضایت خدا از انسان و رضایت انسان از خدا، عامل دستیابی انسان به بهشت جاودان و رستگاری حقیقی

رضی الله عنهم و رضوا عنه و أعد لهم جنت .. ذلک الفوز العظیم

ممکن است مقدم شدن «رضی الله عنهم ..» بر «أعد لهم جنات» مشعر به سببیت و علیت باشد.

5- آثار رضایت به عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 7 - 5

5 - کاری که با رضایت یا دستور کسی انجام شود، کار شخص او به شمار می آید .

و هم علی ما یفعلون .. شهود

اصحاب اخدود، با آن که نشسته و نظاره می کردند (هم .. قعود ... شهود)؛ ولی تعبیر «یفعلون» کار را به خود آنان نسبت داده است. این استناد بیانگر برداشت یاد شده است.

6- آثار رضایت به عمل خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 41 - 6

6 - خرسندی و رضا به اعمال و کردار نیک دیگران، انسان را در منافع آن سهیم می کند .

لی عملی و لکم عملکم أتمم بریئون مما أعمل و أنا بریء مما تعملون

جمله «أتمم بریئون مما أعمل ..» می تواند تعلیل برای حصر در جمله های «لی عملی» و «لکم عملکم» باشد؛ یعنی، چون شما مشرکان از اعمال من بیزارید، منافع اعمال من ویژه خود من و چون من از کردار شما بیزارم، ضررهای اعمال شما ویژه خود شما خواهد بود.

7- آثار رضایت به عمل دیگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 3

3 - حرکت یک فرد جامعه، در صورت رضایت و تشویق دیگران، حرکتی مستند به تمام افراد آن جامعه است.

انبعث أشقیها .. فعقروها

در آیات پیشین، از حرکت شقی ترین فرد قوم نمود، سخن به میان آمد و این آیه پی کردن را به تمام نمودیان نسبت داده است. از آن جا که فعل «انبعث»، بیانگر نقش تشویقی دیگران است، باید گفت: استناد «عقروها» به تمام نمودیان، به جهت رضایت و تحریک آنان بوده است.

ص: 141

8- آثار رضایت به عمل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 41 - 7

7 - خرسندی و رضا به اعمال و کردار بد دیگران، آدمی را در ضرر های آن سهیم می کند .

لی عملی و لکم عملکم اتم بریئون مما عمل و انا بریء مما تعملون

9- آثار رضایت به گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 12

12 - رضایت و تشویق دیگران به گناه، معصیت و زمینه ساز عذاب است .

إذ انبعث أشقيها .. بذنبهم

10- آثار رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 8

8 - رفع کینه و دشمنی اهل کتاب با یکدیگر در گرو پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جلب رضوان الهی

فاغرینا بینهم العداوه و البغضاء .. یهدی به الله من اتبع رضونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 12

12 - رستگاری و سعادت حقیقی انسان، تنها در پرتو دستیابی به رضا و خشنودی خداوند است .

و رضون من الله أكبر .. ذلك هو الفوز العظيم

بنابر اینکه «ذلک» صرفاً اشاره به «رضوان من الله» باشد، این برداشت استفاده می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رضایت خدا از انسان و رضایت انسان از خدا، عامل دستیابی انسان به بهشت جاودان و رستگاری حقیقی

رضی الله عنهم و رضوا عنه و أعد لهم جنت .. ذلك الفوز العظيم

ممکن است مقدم شدن «رضی الله عنهم ..» بر «أعد لهم جنات» مشعر به سببیت و علیت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 109 - 10، 9

9 - شافعانی در قیامت، مأذون به شفاعت خواهند بود که گفتار آنان مورد رضایت خداوند باشد.

لا تنفع الشفعه إلا من .. رضی له قولاً

ص: 142

جمله «رضی له قولاً» به قرینه «أذن» مربوط به قیامت است و گویای این نکته است که شافعان در صورتی می توانند شفاعت کنند که گفته نادرست به زبان نیاورند و آنچه هنگام شفاعت می گویند، حق و مورد پسند خداوند باشد. نظر داشتن این جمله به گفت وگوهای دنیوی شفاعت کنندگان نیز استبعادی ندارد.

10 - رضایت خداوند، شرط ثمربخشی گفتار انسان ها در قیامت

ورضی له قولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 28 - 9,16

9- شفاعت شافعان (فرشتگان و...) تنها شامل کسانی می شود که خدا از آنان راضی باشد.

لايشفعون إلا لمن ارتضى

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مفعول مقدر «ارتضى» ضمیری باشد که به «من» برگردد و تقدیر جمله چنین باشد: «ارتضاه الله»؛ یعنی، کسی که خدا از او راضی است و همه کارهایش مورد رضایت و پسند خداوند است.

16- «عن موسى بن جعفر (ع) : أما قول الله عز وجل « و لا يشفعون إلا لمن ارتضى » فإنهم لا يشفعون إلا لمن ارتضى الله دينه و الدين الإقرار بالجزاء على الحسنات و السيئات ;

از امام موسی بن جعفر (ع) روایت شده است: اما قول خداوند - عز وجل - «و لا يشفعون إلا لمن ارتضى» [معنایش این است که] آنان شفاعت نمی کنند، مگر برای کسی که خدا دین او را پسندیده است و دین [پسندیده] اقرار به جزا بر نیکی ها و بدی ها است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 17

17 - عمل صالح و جلب رضای الهی، نمود بارز شکر نعمت های او

أن أشكر نعمتك .. و أن أعمل صلحاً ترضه

عبارت «و أن أعمل..» می تواند عطف تفسیری برای «أن أشكر نعمتك» باشد؛ یعنی، پروردگارا به من شکر نعمت (انجام عمل صالح) را الهام فرما.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 18 - 17

17 - رضا و خشنودی الهی ، دارای بازتاب های عینی و مهم در زندگی انسان

لقد رضی الله . . . فأنزل السکینه علیهم و أثبهم فتحاً قریباً

«فأنزل السکینه. . .» نتیجه «رضی الله» به شمار می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 26 - 11، 12، 9

9 - شفاعت شفیعان ، منوط به مشیت و رضایت خداوند است .

لا تغنی شفعتهم شیئاً إلا من بعد أن یأذن الله لمن یشاء و یرضی

بنابراین که مراد از «من» در «من یشاء» شفاعت کنندگان باشد، برداشت بالا به دست می آید.

11 - تأثیر شفاعت فرشتگان ، منوط به مشیت و رضایت الهی ، در حق شفاعت شوندگان

ص: 143

إلا... لمن يشاء ويرضى

بنابراین که مراد از «من» در «لمن يشاء» شفاعت شونندگان باشد، برداشت یاد شده به دست می آید.

12 - تحصیل رضایت الهی، شرط بهره مندی از شفاعت شفیعان

لا تغنى شفعتم شيئاً إلا من بعد أن يأذن الله لمن يشاء ويرضى

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته زیر به دست می آید: الف) مراد از «من» در «لمن يشاء» شفاعت شونندگان باشد؛ ب) ذکر «یرضی» ناظر بدان باشد که برای تعلق مشیت الهی، می باید رضایت او جلب شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 27 - 17

17 - رهبانیت ابداعی پیروان مسیح (ع)، با شرط هدف الهی (جلب خرسندی خدا) داشتن، مورد موافقت و رضایت خداوند قرار گرفت.

ما كتبنا عليهم إلا ابتغاء رضون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 22 - 23

23 - رضایت خداوند از مؤمنان راستین، باعث دستیابی آنان به بوستان های بهشت

و يدخلهم جنّات... رضی الله عنهم

جمله «رضی الله عنهم» تعلیل برای «یدخلهم جنّات» است؛ یعنی، خداوند بدان جهت مؤمنان راستین را وارد بوستان های بهشت می کند که از آنان راضی و خرسند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 25 - 9

9 - رهایی از عذاب الهی در دنیا و آخرت، جز با جلب رضای خداوند و با اراده او ممکن نیست.

فلم يجدوا لهم من دون الله أنصاراً

برداشت یاد شده، از تعبیر «من دون الله» (بدون خداوند) استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 1

1 - خداوند هیچ کس را - جز کسانی که از آنان راضی و خشنود باشد (رسولان) - از علم غیب خود آگاه نمی سازد .

إلا من ارتضى من رسول

«من» - در «من رسول» - برای تبیین «من ارتضى» است.

11- ارزش رضایت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 12

ص: 144

12 - جلب رضایت خداوند و خشنودی انسان از وی ، برتر از بهره مندی از بهشت جاویدان

رضی الله عنهم و رضوا عنه ذلك الفوز العظيم

برداشت فوق بر این میناست که ذلک تنها اشاره به جمله «رضی الله عنهم و رضوا عنه» باشد.

12- ارزش رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 12

12 - جلب رضایت خداوند و خشنودی انسان از وی ، برتر از بهره مندی از بهشت جاویدان

رضی الله عنهم و رضوا عنه ذلك الفوز العظيم

برداشت فوق بر این میناست که ذلک تنها اشاره به جمله «رضی الله عنهم و رضوا عنه» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 55 - 10

10- کسب رضایت خداوند ، هدفی والا و باارزش است .

و کان عند ربّه مرضیاً

13- ارزش رضایت مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 7

7 - لزوم اهتمام انسان به جلب رضایت الهی و نه صرفاً راضی ساختن مردم

فإن ترضوا عنهم فإن الله لا يرضى عن القوم الفسقين

14- امیدواری به رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 8 - 11

11 - مهاجران تهی دست ، چشم انتظار بهبود وضع اقتصادی خویش همراه با رضایت خداوند

یبتغون فضلاً من الله ورضوناً

«فضلاً من الله»، می تواند اشاره به مسائل مادی و اقتصادی داشته باشد.

ص: 145

15- اهمیت جلب رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 18

18- پیروان راستین پیامبر (صلی الله علیه و آله)، همواره در تلاش برای جلب رحمت و خشنودی خداوند

و الذین معه ... یتتغون فضلاً من الله و رضوناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 1

1 - برخورداران درجه والای تقوا، تنها برای جلب توجه و عنایت خداوند، اموال خود را انفاق می کنند.

الأتقی ... إلا ابتغاء وجه ربّه

استثنا در این آیه، منقطع است؛ یعنی، حق نعمتی بر گردن او نیست؛ لکن «ابتغاء» وجود دارد؛ یعنی، شخص «أتقی» در انفاق خود، نمی خواهد پاسخ نعمت دیگران را داده باشد. او تنها به این انگیزه انفاق می کند که خداوند، به او رو کرده و وی را مورد لطف خود قرار دهد. «وجه» به معنای «صورت و چهره» و کنایه از توجه و عنایت است.

16- اهمیت رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 11

11 - بهره مندی از بهشت جاویدان، جلب خشنودی خدا، و دلشاد بودن از وی، رستگاری و موفقیتی بس بزرگ

لهم جنت ... رضی الله عنهم و رضوا عنه ذلک الفوز العظیم

در برداشت فوق «ذلک» اشاره به تمامی پادشاهای مذکور در آیه گرفته شده است. و «ال» در «الفوز» برای استغراق مجازی است یعنی پادشاهای مذکور کمال رستگاری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 14، 8، 6

6 - توییح منافقان از سوی خداوند، به خاطر ترجیح دادن رضایت مردم بر رضای خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

يحلّفون باللّٰه لكم ليَرْضوكم واللّٰه ورسوله أحق أن يَرْضوه

8- لزوم جلب رضایت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ترجیح دادن آن بر رضایت دیگران

واللّٰه ورسوله أحق أن يَرْضوه

از واژه «أحق»، ضرورت و لزوم استفاده می شود.

14- تلاش در جلب رضایت مردم، به جای جلب رضایت خدا و رسول او، نشانه نفاق و بی ایمانی

يحلّفون باللّٰه لكم ليَرْضوكم واللّٰه ورسوله أحق أن يَرْضوه إن كانوا مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 17

17 - از امام سجاد (ع) روایت شده که فرمود: « إذا صار اهل الجنة فى الجنة . . . فيقول لهم تبارك و تعالی : رضای عنکم و

ص: 146

محبتی لكم خیر و اعظم مما انتم فيه . . . ثم قرء علی بن الحسین هذه الآیه « وعد الله المؤمنین و المؤمنات جنات تجری من تحتها الانهار . . . و رضوان من الله اكبر . . . » ;

آن گاه که بهشتیان در بهشت قرار گیرند . . . خدای تبارک و تعالی به آنان می فرماید: رضایت و محبت من درباره شما بهتر و بزرگتر است از نعمتهای بهشتی که غرق در آن هستید. سپس امام (ع) این آیه را قرائت فرمود: خداوند به مردان و زنان با ایمان، باغهایی از بهشت وعده داده که نهرهایی از زیر درختانش جاری است . . . و رضایت و خشنودی خدا [از همه اینها] بزرگ تر است .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 7

7 - لزوم اهتمام انسان به جلب رضایت الهی و نه صرفاً راضی ساختن مردم

فإن ترضوا عنهم فإن الله لا يرضى عن القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 17

17 - دستیابی انسان به رضایت الهی و زندگی جاودان بهشتی ، رستگاری بزرگ و سعادت حقیقی است .

رضى الله عنهم . . . جنت ... خلدین فیها أبداً ذلك الفوز العظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 1,2,3

1 - لزوم بنا نهادن همه کارها و برنامه های زندگی ، بر اساس تقوای الهی و رضای خدا

أفمن أسس بنینه علی تقوی من الله و رضون

برداشت فوق بر این پایه است که «بنیانه» به قرینه فراز پیشین - که مربوط به عمل انسان است (بنای مسجد قبا و مسجد ضرار) - به تقدیر «عمله» باشد ; یعنی ، کسی که بنیان عملش را بر اساس تقوا قرار دهد.

2 - اعمال مبتنی بر تقوا و رضایت الهی ، دارای اساسی محکم و استوار و ارزشی خدشه ناپذیر

أفمن أسس . . . أم من أسس بنینه علی شفا جرف

از قرار گرفتن این بخش از آیه (أفمن أسس بنیانه علی تقوی . . .) در برابر «أم من أسس بنیانه علی شفا جرف هار» برداشت فوق استفاده می شود.

3- رعایت تقوای الهی و تحصیل رضای خدا در پی ریزی مؤسسات ، ملاک ارزشمندی آنهاست .

أفمن أسس بنينه على تقوى من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 9

9- انسان موحد ، همواره ، باید در هوای رسیدن به رضایت خداوند باشد .

إلهكم إله واحد فمن كان يرجوا لقاء ربه

فعل ماضی (كان) در کنار فعل مضارع (يرجوا) بر استمرار دلالت دارد و «فاء» تفریع، گویای برداشت بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 147

15 - جلب رضا و خشنودی خدا، آرمان مردان الهی

و أن أعمل صلحًا ترضه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 3,5

3 - مردم، موظف اند هر کاری را - چه جمعی باشد و چه فردی - فقط برای رضای خدا انجام دهند.

أن تقوموا لله مثنى وفردی

«مثنی و فرادی» حال برای ضمیر فاعلی «تقوموا» است و کلمه «مثنی» کنایه از تعدد می باشد.

5 - مردم، موظف اند کارهای خود را برای رضای خدا، یک و یا دو نفره و به دور از غوغا سالاری و هیاهو انجام دهند.

أن تقوموا لله مثنى وفردی

احتمال دارد سفارش به قیام برای خدا به صورت دو نفری (اقل جمع) و یا یک نفری، به خاطر پرهیز از هیاهو و هرچه خالصانه تر شدن آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 28 - 6,7

6- عمل به انگیزه ای جز جلب رضای الهی، فاقد ارزش و اعتبار

و کرهوا رضونه فأحبط أعمالهم

«فاء» برای تفریع و نتیجه است. از تفریع «أحبط أعمالهم» بر «کرهوا رضونه» مطلب بالا استفاده می شود.

7- ارزش و ثمربخشی اعمال نیک، در پرتو انگیزه صحیح و جلب رضای الهی

اتبّعوا ما أسخط الله و کرهوا رضونه فأحبط أعمالهم

از مفهوم آیه شریفه، استفاده می شود که اعمال نیک در صورتی حبط نخواهد شد که در جهت جلب رضایت خداوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - جلب رضای حق و آمادگی برای جهاد در راه خدا و رسول او، شرط ایمان راستین

يَتَّخِذُونَ فِضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 12، 14، 16

12 - هجرت از مکه به مدینه برای جلب رضای الهی، ناسازگار با مودت نسبت به مشرکان مکه

لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ .. . إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا

آیه شریفه در مرحله نخست، نظر به موضوعی دارد که در صدر اسلام رخ داده است. مخاطب اولیه آیه مهاجری به نام حاطب بن ابی بلتعنه است که برای خدا هجرت کرده؛ ولی گام در مسیر دوستی با مشرکان نهاده بود (غافل از این که آن هجرت و این حرکت با هم سازگار نیستند).

14 - حرکت مسلمانان برای فتح مکه، حرکتی جهادی و در راستای خشنودی خداوند

إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِ سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي

ص: 148

از این که پس از برشمردن ستم مشرکان نسبت به مسلمانان، تعبیر «جهاداً فی سبیلی..» آمده، می توان نتیجه گرفت که آیه شریفه، انگیزه فتح مکه را مشخص ساخته است.

16 - ارزش هجرت و جهاد، به انجام گرفتن آن در راه خدا و برای خشنودی او است.

إِن كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي

تعبیر «خرجتم»، چنانچه بیانگر هجرت مسلمانان از مکه به مدینه باشد، عنوان «جهاد» نیز بر آن انطباق می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 3 - 4

4 - لزوم تلاش برای جلب خشنودی خداوند و اجتناب از عوامل برانگیزاننده خشم او

كِبْرٍ مَّقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 3,6

3 - لزوم تلاش انسان مؤمن، برای جلب رضا و محبت خداوند

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقْتَلُونَ فِي سَبِيلِهِ

6 - ارزش جهاد به این است که در راه خدا و جلب رضای او باشد و نه دستیابی به منافع مادی.

الذِينَ يُقْتَلُونَ فِي سَبِيلِهِ

قید «فی سبیل» می رساند که انگیزه کسی که در جهاد شرکت می کند، تنها باید برای اعتلا بخشیدن به دین خدا بوده و از انگیزه های مادی (مانند غنیمت و...) مبرا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 11 - 8

8 - ارزش جهاد، به این است که در راه خدا و برای جلب رضای او باشد.

تَجْهَدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

قید «فی سبیل الله» بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 28 - 5

5 - برخورداری از نفس مطمئن و تقرب به درگاه خداوند در قیامت ، ویژه کسانی است که رضایت خداوند را به دست آورده اند .

مرضیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 4

4 - ارجمندی انفاق گران ، در گرو خداپسند بودن مصارف انفاق های آنان است .

إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ

عبارت «ابتغاء وجه ربه»، بیانگر دو ویژگی است؛ 1. انفاق گر باید تنها به قصد تقرب به خداوند انفاق کند؛ 2. موارد انفاق

ص: 149

باید، راه های خداپسندانه باشد. برداشت یاد شده، ناظر به دومین ویژگی است.

17- اهمیت رضایت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 8

8 - لزوم جلب رضایت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ترجیح دادن آن بر رضایت دیگران

و الله و رسوله أحق أن يرضوه

از واژه «أحق»، ضرورت و لزوم استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 5 - 6

6 - دنیا، فاقد زمینه مناسب برای بهره بردن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از عطا های ویژه الهی و رسیدن آن حضرت به خرسندی کامل

و للأخرة خير لك من الأولى . و لسوف يعطيك ربك فترضى

18- اهمیت رضایت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 4

4 - اهمیت جلب رضایت مؤمنان، برای منافقان متخلف صدر اسلام

يحلّفون لكم لترضوا عنهم

19- بانیان مسجد قبا و رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 6

6 - بانیان مسجد قبا، دارای تقوای الهی و در پی جلب رضایت خدا بودند .

لمسجد أسس على التقوى . . أفمن أسس بنينه على تقوى

مفسران برآنند که شأن نزول این بخش از آیات، مسجد قبا و مسجد ضرار است. بر این اساس می توان گفت که: ضمیر «بنیانه» به مسجد قبا (لمسجد أسس علی التقوی) باز می گردد و آیه شریفه، در مقام تمجید بانیان مسجد قبا و تقبیح بنیان گذاران مسجد ضرار است.

ص: 150

20- برادران یوسف و رضایت یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 11 - 5,6

5- زمینه سازی برادران یوسف جهت جلب رضایت پدر در بردن یوسف (ع)

يٰۤاٰنَا مَا لَكَ لَا تَأْتِنَا عَلٰى يٰوَسْف

6- فرزندان یعقوب، با دروغ و نیرنگ در صدد برآمدند تا اعتماد وی را جلب کرده و رضایت او را در سپردن یوسف (ع) به ایشان فراهم سازند.

و اِنَا لَهُ لِنَصْحُوْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 61 - 4,6,7

4- فرزندان یعقوب برای آوردن بنیامین به مصر، راهی جز جلب رضایت یعقوب (ع) نداشتند.

قَالُوْا سَنُرُوْدُ عِنۡهٗ اَبَاهٖ وَاِنَّا لَفَعَلُوْنَ

6- برادران یوسف، با او عهد کردند که پدرشان یعقوب (ع) را برای روانه ساختن بنیامین متقاعد کنند.

قَالُوْا سَنُرُوْدُ عِنۡهٗ اَبَاهٖ وَاِنَّا لَفَعَلُوْنَ

«مراوده» (مصدر نرآود) به معنای درخواست با لطف و مداراست و «عنه» دلالت به مورد درخواست دارد. و مفاد «سنرود...» چنین است، همانا با ملاحظت و مدارا از پدرش (پدر بنیامین) خواهیم خواست که وی را در سفر آینده با ما همراه سازد.

7- تأکید برادران یوسف بر توانایی خویش برای جلب رضایت پدر و آوردن بنیامین به نزد یوسف (ع)

اِنَا لَفَعَلُوْنَ

جمله «سنرود عنه آباه» این احتمال را برای یوسف (ع) ایجاد می کند که شاید پدرتان راضی نشد. برادران وی با جمله «اِنَا لفاعلون» به وی اطمینان می دهند که بدون هیچ تردید، رضایت پدر را جلب خواهند کرد و بنیامین را خواهند آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 65 - 10,12

10- ضرورت تهیه طعام ، دغدغه خاطر نداشتن برای بهای آذوقه و لطف و عنایت خاص دربار مصر به فرزندان یعقوب ، دلیل های آنان برای لزوم سفر به مصر و اصرارشان بر جلب موافقت پدر با مسافرت بنیامین

ما نبغی هذه بضعتنا ردّت إلینا و نمیر أهلنا

سخنان فرزندان یعقوب (یا أبانا هذه ..) در راستای جلب رضایت وی برای سفر بنیامین است و هر جمله آن اشاره به دلیلی بر لزوم این مسافرت دارد. فرزندان یعقوب با جمله «ما نبغی ...» بیان می دارند که مورد توجه خاص عزیز مصر قرار گرفته اند و سزاوار نیست درخواست او (آوردن بنیامین) را برآورده نسازند. آنان با عطف جمله «نمیر أهلنا» بر جمله ای مقدر نظیر «نستظهر بها» (از این بضاعت باز گردانده شده برای تهیه آذوقه کمک می گیریم) بیان می کنند که مشکل نداشتن بهای آذوقه را ندارند و با جمله «نحفظ أخاننا» می رسانند که به خاطر پاسخ مثبت به عزیز مصر و دریافت آذوقه، ملزم به حفظ برادرشان هستند و با جمله «ذلک کیل یسیر» بیان می کنند که سخت نیازمند تهیه طعام هستند.

12- لغو تحریم آذوقه و اضافه شدن یک بار شتر غلّه با آمدن بنیامین به مصر ، از دلیل های ارائه شده به یعقوب (ع) برای جلب موافقت آن حضرت به روانه ساختن بنیامین

و نزداد کیل بعیر ذلک کیل یسیر

«ازدیاد» (مصدر «نزداد» از باب افتعال) به معنای درخواست زیاده و اضافه است. «کیل بعیر» ؛ یعنی، بار و محموله ای که

معمولاً بر یک شتر حمل می کنند. گفتنی است جمله های «فإن لم تأتونی به فلا کیل لکم...» و «منع منا الکیل» دلالت می کند بر اینکه یوسف(ع) اعطای سهمیه به فرزندان یعقوب را بدون همراهی بنیامین ممنوع و تحریم کرد. بنابراین مراد از «نزداد کیل بعیر» این است که اگر بنیامین را به همراه ببریم علاوه بر لغو تحریم، یک بار اضافه نیز مطالبه می کنیم.

21- برادران یوسف و رضایت یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 80 - 1

1- فرزندان یعقوب به جلب رضایت یوسف موفق نشدند و از آزاد شدن بنیامین کاملاً ناامید گشتند .

فلما استیئسوا منه

«یأس» و «استیئاس» به معنای ناامید شدن است، با این تفاوت که «استیئاس» حاکی از مبالغه و شدت ناامیدی می باشد. مراد از ضمیر در «منه» یوسف و یا بنیامین است. بنابراین «فلما استیئسوا منه...»؛ یعنی، پس آن گاه که فرزندان یعقوب از [جلب رضایت] یوسف و یا [آزادی] بنیامین کاملاً ناامید شدند ...

22- برتری رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 6

6 - توبیخ منافقان از سوی خداوند، به خاطر ترجیح دادن رضایت مردم بر رضای خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

یحلفون بالله لکم لیرضوکم و الله و رسوله أحق أن یرضوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 8,9

8 - پرتوی از خشنودی و رضوان الهی، برتر از همه لذت های دیگر برای مؤمنان در بهشت *

و رضون من الله أكبر

نکره آمدن «رضوان» می تواند برای تقلیل باشد؛ یعنی، حتی شمه ای و نسیمی از رضوان الهی، برتر از سایر لذتهاست.

9 - رضوان خداوند و خشنودی او از بهشتیان، بالاترین لذت و نعمت برای آنان

ورضون من الله أكبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 2 - 8

8 - جلب رضای مولای حقیقی (خدا) ، برتر و شایسته تر از جلب رضایت دیگران است .

تبتغی مرضات أزوجک . . . و الله مولیکم

یادآوری مولا- و سرپرست بودن خداوند - پس از فرمان به شکستن سوگندهایی که گاهی برای جلب رضایت دیگران است - می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

ص: 152

23- بنیامین و رضایت یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 63 - 9

9- بنیامین بدون رخصت پدرش یعقوب (ع) به مسافرت اقدام نمی کرد .

از اینکه برادران یوسف برای بردن بنیامین به مصر با یعقوب سخن گفتند و از او خواست

ز اینکه برادران یوسف برای بردن بنیامین به مصر با یعقوب سخن گفتند و از او خواستند که وی را به همراه ایشان بفرستد (فأرسل معنا أخاناً) معلوم می شود که بنیامین بدون اجازه پدرش به مسافرت نمی رفت.

24- ترجیح رضایت مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 14

14 - تلاش در جلب رضایت مردم ، به جای جلب رضایت خدا و رسول او ، نشانه نفاق و بی ایمانی

یحلفون بالله لکم لیرضوکم و الله ورسوله أحق أن یرضوه إن کانوا مؤمنین

25- تلاش برای رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 8

8 - توجه به ربوبیت خداوند ، وادارسازنده انسان به تلاش برای کسب رضایت و لطف او است .

ابتغاء وجه ربّه

26- جاودانگی رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 28 - 10

10- رضا و رحمت حق ، اصلی ازلی و جاری در نظام آفرینش ، و خشم الهی زاییده اعمال آدمیان *

اتَّبِعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهُ وَكَرِهُوا رِضْوَنَهُ

«أسخط» (از باب افعال) بیانگر ایجاد است؛ ولی «رضوان» (به صورت اسم) می نمایند که رضا و رحمت حق، همواره گسترده بوده و خواهد بود و تنها کافی است که انسان بدان تمایل داشته و از آن بهره گیرد، برخلاف خشم و کيفر الهی که با نفس عمل انسان، پدید آمده و ایجاد می شود.

ص: 153

27- جلب رضایت جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 42 - 5

5 - اقدام فرعون به جلب رضایت و حمایت هر چه بیشتر ساحران

أئنّ لنا لأجرًا .. قال نعم وإتکم إذا لمن المقرّین

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که فرعون علاوه بر پاداش مورد نظر ساحران، به آنان وعده مقام های فزون تر را نیز داد.

28- جلب رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 13

13 - انسان ها ، تنها با اذن و خواست خداوند می توانند در پی جلب رضایت و خشنودی او باشند . *

من اتبع رضونہ .. باذنه

بنابر اینکه «باذنه» متعلق به «اتبع» باشد، نه «یخرجهم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 9

9- انسان موحد ، همواره ، باید در هوای رسیدن به رضایت خداوند باشد .

إلهکم إله وحد فمن کان یرجوا لقاء ربّه

فعل ماضی (کان) در کنار فعل مضارع (یرجوا) بر استمرار دلالت دارد و «فاء» تفریع، گویای برداشت بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 2

2 - هجرت ابراهیم (ع) ، حرکتی الهی و در جهت جلب رضای خدا بود .

وقال إني ذاهب إلی ربّي

از تعبیر رفتن به سوی پروردگار به جای هجرت، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 24

24- گرایش به صلاح و جلب رضای الهی ، نمودی از کمال عقلی انسان

حتّی إذا بلغ أشده و بلغ أربعین سنه قال ربّ أوزعنی . . و أن أعمل صلحاً ترضیه

توجه به قرینه های موجود در آیه شریفه، استفاده می شود که تعبیر «أربعین سنه» ناظر به بلوغ عقلی است، چه این که «بلغ أشده» می تواند اشاره به بلوغ جسمی داشته باشد. بنابراین آنچه بر سن چهل سالگی انسان در آیه مترتب شده، از کمال عقلی نشأت یافته است.

ص: 154

29- جلب رضایت مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 15 - 17

17 - پرهیز از محور قرار دادن جلب رضایت مردم و سخن گفتن بر وفق و تمایلات و خواسته های نفسانی آنان ، از وظایف مهم و اساسی رهبران و مبلغان دینی

و إذا تتلى عليهم آياتنا .. آت بقراءان غير هذا ... قل ما يكون لى أن أبدله من

30- جلب رضایت مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 120 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) به امید اسلام آوردن یهود و نصارا ، در پی جلب رضایت و خشنودی آنان بود .

و لن ترضى عنك اليهود و لا النصرى

بدیهی است که اهتمام پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جلب خشنودی یهود و نصارا برای دستیابی به منافع شخصی و مانند آن نبود؛ بلکه در جهت ایفای وظیفه، یعنی، گرایش دادن آنان به اسلام بوده است و لذا قید «به امید اسلام آوردن» در برداشت آورده شد.

31- جلب رضایت همسران محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 1 - 5

5 - جلب رضایت همسران ، مورد اهتمام پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لِمَ تَحَرَّمْ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتِ أَزْوَاجِكَ

32- جلب رضایت یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 120 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) به امید اسلام آوردن یهود و نصارا ، در پی جلب رضایت و خشنودی آنان بود .

بدیهی است که اهتمام پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جلب خشنودی یهود و نصارا برای دستیابی به منافع شخصی و مانند آن نبود؛ بلکه در جهت ایفای وظیفه، یعنی، گرایش دادن آنان به اسلام بوده است و لذا قید «به امید اسلام آوردن» در برداشت آورده شد.

درخواست رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 13

13 - دعای سلیمان به درگاه الهی برای توفیق در انجام عمل صالح و جلب خشنودی خدا

و أن أعمل صلحاً ترضه

33- دلایل رضایت بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 20 - 5

5 - ایمان به قیامت و حساب رسی اعمال ، دلیل شادمانی و رضایت مندی مؤمنان بهشتی ، هنگام مشاهده نامه اعمال خویش است .

فیقول هاؤم اقرءوا کتبیہ . ائی ظننت ائی ملق حساییه

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «ای ظننت...» در مقام تعلیل برای جمله «فیقول هاؤم...» باشد.

34- دلایل رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 7 - 5

5 - خداوند ، با یادآوری امداد ویژه خویش برای آشنا شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) با معارف دین ، بر دور بودن آن حضرت از قهر و خشم خود تأکید کرد .

ما ودّعک ربّک و ما قلی . . . و وجدک ضالاً فهدی

35- رضایت اخروی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 7 - 1

1 - صاحبان کردار گران قدر ، پس از سنجش اعمال در قیامت ، از زندگانی رضایت مندی برخوردار خواهند شد .

«عیشہ»؛ یعنی، نوعی زندگانی (لسان العرب). توصیف آن به «راضیہ» (برخوردار از رضایت)، به اعتبار وجود رضایت کامل در آن است. چنین وصفی در حقیقت، با «مرضیہ» به یک معنا است.

36- رضایت اخروی متنعمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 9 - 1

1 - بهره مندان از ناز و نعمت آخرت ، از تلاش های خویش در دنیا ، به وجد آمده و نسبت به آن احساس رضایت خواهند کرد .

لسعیها راضیه

37- رضایت اخروی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - یینه - 98 - 8 - 18

18 - « قال أبو عبد الله (ع) الله راض عن المؤمن في الدنيا والآخرة والمؤمن وإن كان راضياً عن الله فإن في قلبه ما فيه لما يرى في هذه الدنيا من التمحيص فإذا عاين الثواب يوم القيامة رضى عن الله الحقّ حقّ الرضا وهو قوله « ورضوا عنه » وقوله « ذلك لمن خشى ربّه » أي أطاع ربّه ;

امام صادق (ع) فرمود: خداوند از مؤمن در دنیا و آخرت راضی است و مؤمن، گرچه از خدا راضی است؛ ولی در قلب او چیزهایی است به جهت آنچه به عنوان تمحیص (به سختی ها گرفتار ساختن برای امتحان و پاکی از گناه) در دنیا می بیند. پس چون پاداش اخروی را در قیامت مشاهده کند، از خداوند - که حق است - به طور کامل خشنود خواهد شد و این [معنای] سخن خداوند است « ورضوا عنه » و [اما این] گفته خداوند « ذلك لمن خشى ربّه »؛ یعنی، [این برای کسی است که] پروردگارش را اطاعت کند».

38- رضایت از اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 55 - 8

8- وفادار بودن اسماعیل (ع) به وعده ها و اصرار او بر پای بندی بستگانش به نماز ، زکات و انفاق ، مایه جلب رضایت خداوند

إنّه كان صادق الوعد . . . و كان يأمر أهله بالصلوة والزكوة و كان عند ربّه مرضياً

39- رضایت از افعال خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 29 - 3

3- رسیدن به مقام اطمینان، رضایت از کارهای خداوند و مورد پسند خدا بودن، از نشانه‌های رسیدن به مقام عبودیت است.

يَأْتِيهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ .. رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً . فَادْخُلِي فِي عَبْدِي

حرف «فاء»، برای تفریع ما بعد بر قبل است.

ص: 157

40- رضایت از انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 4

4 - پیامبران ، انسان های منتخب و مورد رضای خداوند

إلّا من ارتضى من رسول

41- رضایت از انصار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 8، 1

1 - خدا از نخستین پیشگامان از مهاجران و انصار و نیز دنبال کنندگان راه آنان ، راضی و ایشان نیز از خدا راضی اند .

و السابقون الأولون من المهاجرين والأنصار و الذين اتبعوهم بإحسان رضی الله عنهم و

8 - اعلام رضایت برتر خداوند ، از اولین و برترین مؤمنان از مهاجران و انصار

و السابقون الأولون من المهاجرين ... رضی الله عنهم

قید «الأولون» می تواند قید توضیحی نباشد بلکه «السابقون» را به دو دسته تقسیم کند که در این صورت استفاده می شود که در میان مهاجران و انصار پیشتاز، دو گروه وجود داشته اند: برخی «الأولون» و برخی غیر آن؛ گفتنی است که علاوه بر نکته فوق، واژه «السابقون» و «الأولون» ممکن است تنها نظر به سبقت زمانی نداشته باشد؛ بلکه سبقت و اولویت معنوی را هم برساند.

42- رضایت از بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 17

17 - از امام سجاد (ع) روایت شده که فرمود: «إذا صار أهل الجنة في الجنة... فيقول لهم تبارك و تعالی: رضای عنکم و محبتی لکم خیر و اعظم مما انتم فيه... ثم قرء علی بن الحسین هذه الآية «وعد الله المؤمنين و المؤمنات جنات تجرى من تحتها الأنهار... و رضوان من الله أكبر...»؛

آن گاه که بهشتیان در بهشت قرار گیرند... خدای تبارک و تعالی به آنان می فرماید: رضایت و محبت من درباره شما بهتر و بزرگتر است از نعمتهای بهشتی که غرق در آن هستید. سپس امام (ع) این آیه را قرائت فرمود: خداوند به مردان و زنان با ایمان، باغهایی از بهشت وعده

داده که نه‌هایی از زیر درختانش جاری است ... و رضایت و خشنودی خدا [از همه اینها] بزرگ تر است».

ص: 158

43- رضایت از بیعت کنندگان با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 18 - 1

1 - خشنودی و رضایت حتمی خداوند، از مؤمنان بیعت کننده با پیامبر (صلی الله علیه و آله) در سفر حدیبیه

لقد رضی الله عن المؤمنین إذ یبایعونک تحت الشجره

44- رضایت از تابعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 1

1 - خدا از نخستین پیشگامان از مهاجران و انصار و نیز دنبال کنندگان راه آنان، راضی و ایشان نیز از خدا راضی اند.

و السبقون الأولون من المهاجرین و الأنصار و الذین اتبعوهم یا حسن رضی الله عنهم و ر

45- رضایت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 1

1 - خدا از نخستین پیشگامان از مهاجران و انصار و نیز دنبال کنندگان راه آنان، راضی و ایشان نیز از خدا راضی اند.

و السبقون الأولون من المهاجرین و الأنصار و الذین اتبعوهم یا حسن رضی الله عنهم و ر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 22 - 24

24 - مؤمنان راستین، در بهشت از خداوند راضی و خرسنداند.

و رضوا عنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 28 - 6,7

6 - خشنودی از خداوند و کسب رضایت او در دنیا ، مایه راه یابی به درگاه او در آخرت است .

ارجعی إلی ربک راضیه مرضیه

«راضیه مرضیه» حال و بیانگر علت است. بنابراین رجوع به خداوند، پاداشِ دارا بودن آن دو حالت از پیش است.

7 - خشنود بودن از خداوند ، زمینه ساز کسب رضایت او است .

راضیه مرضیه

ترتیب ذکر، ممکن است ناظر به ترتیب واقعی باشد؛ بنابراین، حالت «مرضیه» بودن، فرع حالت رضایت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 12,13,14,18

ص: 159

و رضوا عنه

13 - رضایت خداوند، از مؤمنان صالح و رضایت آنان از او، پاداش ایمان و عمل نیک ایشان است.

جزاؤهم... رضی الله عنهم و رضوا عنه

14 - بهشت جاودان و نعمت های آن، کسب رضایت خداوند و راضی شدن از او، ویژه کسانی است که به عظمت خداوند، پی برده و از او هراس دارند.

جنّ-ت عدن تجری من تحتها الأنهر خلدین فیها أبداً رضی الله عنهم و رضوا عنه ذلك

«خشیت»، به معنای ترس آمیخته با احساس عظمت است. (مفردات)

18 - «قال أبو عبد الله (ع) الله راض عن المؤمن في الدنيا والآخرة والمؤمن وإن كان راضياً عن الله فإن في قلبه ما فيه لما يرى في هذه الدنيا من التمحيص فإذا عاين الثواب يوم القيامة رضی عن الله الحقّ حقّ الرضا وهو قوله «و رضوا عنه» وقوله «ذلك لمن خشى ربّه» أي أطاع ربّه؛

امام صادق (ع) فرمود: خداوند از مؤمن در دنیا و آخرت راضی است و مؤمن، گرچه از خدا راضی است؛ ولی در قلب او چیزهایی است به جهت آنچه به عنوان تمحیص (به سختی ها گرفتار ساختن برای امتحان و پاکی از گناه) در دنیا می بیند. پس چون پاداش اخروی را در قیامت مشاهده کند، از خداوند - که حق است - به طور کامل خشنود خواهد شد و این [معنای] سخن خداوند است «و رضوا عنه» و [اما این] گفته خداوند «ذلك لمن خشى ربّه»؛ یعنی، [این برای کسی است که] پروردگارش را اطاعت کند».

46- رضایت از سنتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 20

20 - انسان باید به تمام خواسته ها، تدبیرها و سنت های خداوند خشنود باشد و آنها را از هر عیب و نقص مبرا بداند.

لعلک ترضی

47- رضایت از شفیعیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 109 - 9

9 - شافعانی در قیامت ، مأذون به شفاعت خواهند بود که گفتار آنان مورد رضایت خداوند باشد .

لا تتفع الشفعه إلا من .. رضی له قولاً

جمله «رضی له قولاً» به قرینه «أذن» مربوط به قیامت است و گویای این نکته است که شافعان در صورتی می توانند شفاعت کنند که گفته نادرست به زبان نیاورند و آنچه هنگام شفاعت می گویند، حق و مورد پسند خداوند باشد. نظر داشتن این جمله به گفت وگوهای دنیوی شفاعت کنندگان نیز استبعادی ندارد.

ص: 160

48- رضایت از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 17، 11

11 - رضایت خداوند، از مؤمنان شایسته کردار در جهان آخرت

رضی الله عنهم

17 - خشیت از خداوند، شرط رضایت مندی او از مؤمنان دارای عمل صالح

رضی الله عنهم... ذلك لمن خشى ربه

49- رضایت از عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 13

13 - رضایت خداوند، از مؤمنان صالح و رضایت آنان از او، پاداش ایمان و عمل نیک ایشان است.

جزاؤهم... رضی الله عنهم و رضوا عنه

50- رضایت از فرجام عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 9 - 5

5 - احساس رضایت و خشنود بودن از عاقبت کار و تلاش خویش، از زمره نعمت های الهی در آخرت است.

ناعمه . لسعيتها راضیه

جمله «لسعيتها راضیه» و جمله های پس از آن، توضیح وصف «ناعمه» است.

51- رضایت از مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 22 - 22

22 - خداوند ، از مؤمنان راستین راضی و خرسند است .

رضی الله عنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 11،13،17،18

11 - رضایت خداوند ، از مؤمنان شایسته کردار در جهان آخرت

رضی الله عنهم

13 - رضایت خداوند ، از مؤمنان صالح و رضایت آنان از او ، پاداش ایمان و عمل نیک ایشان است .

ص: 161

جزاؤهم... رضی اللہ عنہم ورضوا عنه

17 - خشیت از خداوند، شرط رضایت مندی او از مؤمنان دارای عمل صالح

رضی اللہ عنہم... ذلك لمن خشى ربه

18 - « قال أبو عبد الله (ع) اللّٰهُ راضٍ عن المؤمن في الدنيا والآخرة والمؤمن وإن كان راضياً عن اللّٰهِ فإنّ في قلبه ما فيه لما يرى في هذه الدنيا من التمحيص فإذا عاين الثواب يوم القيامة رضی عن اللّٰهِ الحقّ حقّ الرضا وهو قوله « ورضوا عنه » وقوله « ذلك لمن خشى ربه » أي أطاع ربه ;

امام صادق(ع) فرمود: خداوند از مؤمن در دنیا و آخرت راضی است و مؤمن، گرچه از خدا راضی است؛ ولی در قلب او چیزهایی است به جهت آنچه به عنوان تمحیص (به سختی ها گرفتار ساختن برای امتحان و پاکی از گناه) در دنیا می بیند. پس چون پاداش اخروی را در قیامت مشاهده کند، از خداوند - که حق است - به طور کامل خشنود خواهد شد و این [معنای] سخن خداوند است «و رضوا عنه» و [اما این] گفته خداوند «ذلك لمن خشى ربه»؛ یعنی، [این برای کسی است که] پروردگارش را اطاعت کند».

52- رضایت از مهاجران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 8

8 - اعلام رضایت برتر خداوند، از اولین و برترین مؤمنان از مهاجران و انصار

و السبقون الأولون من المهاجرين... رضی اللّٰهُ عنہم

قید «الأولون» می تواند قید توضیحی نباشد بلکه «السابقون» را به دو دسته تقسیم کند که در این صورت استفاده می شود که در میان مهاجران و انصار پیشتاز، دو گروه وجود داشته اند: برخی «الأولون» و برخی غیر آن؛ گفتنی است که علاوه بر نکته فوق، واژه «السابقون» و «الأولون» ممکن است تنها نظر به سبقت زمانی نداشته باشد؛ بلکه سبقت و اولویت معنوی را هم برساند.

53- رضایت از نامه عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 19 - 5

5 - شادمانی و رضایت مندی کامل مؤمنان بهشتی، از نامه اعمال و کارنامه خویش در عرصه قیامت

فيقول هاؤم اقرءوا كتبیه

54- رضایت از یحیی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 14 - 11

11- حضرت یحیی (ع)، فرزند دلخواه زکریا (ع) و دارای اخلاق و رفتاری رضایت بخش

ص: 162

و كان تقيًا . و برًا بولديه و لم يكن جبًا عصيًا

برشمردن ویژگی های یحیی پس از بیان دعاهای زکریا که در آن آمده بود: «واجعله ربّ راضيًا»، می تواند گویای مطابقت اوصاف یحیی، با خواسته زکریا باشد.

55- رضایت اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 102 - 9

9- اعلام رضایت و تسلیم اسماعیل (ع)، در مقابل فرمان قربانی شدن

قال يأت افعال ما تؤمر

56- رضایت انصار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 1

1 - خدا از نخستین پیشگامان از مهاجران و انصار و نیز دنبال کنندگان راه آنان، راضی و ایشان نیز از خدا راضی اند .

و السبقون الأولون من المهاجرين و الأنصار و الذين اتبعوهم يا حسن رضی الله عنهم و ر

57- رضایت انفاقگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 1

1 - انفاق گران باتقوا و مخلص، آینده ای سرشار از رضایت خاطر خواهند داشت .

و لسوف يرضى

58- رضایت بخشی زندگی در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 21 - 2

2- زندگی در بهشت ، زندگی کاملاً رضایت بخش و دل پسند

فی عیشه راضیه

به قرینه آیه بعد (فی جنة عالیة) زندگی رضایت بخش، در بهشت خواهد بود.

ص: 163

59- رضایت به شکنجه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 7 - 6

6 - نظاره گران شکنجه مؤمنان ، در صورت رضایت به آن خود نیز شکنجه گر آنان قلمداد می شوند .

و هم علی ما یفعلون بالمؤمنین شهود

استناد «یفعلون» به شاهدان صحنه، گویای آن است که ناظران - هر چند دستور دهنده نباشند - شریک جرم شمرده می شوند.

60- رضایت به عطایای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 59 - 11، 1

1 - لزوم خشنود بودن به عطای خدا و رسولش و طمع نداشتن به بیش از حق خود

و لو أنهم رضوا ما آتاهم الله ورسوله

11 - راضی بودن به عطایای خداوند و امید داشتن به فضل او ، نشأت گرفته از میل و رغبت واقعی انسان به خدا

و لو أنهم رضوا ما آتاهم الله .. . إنا إلى الله رغبون

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «إنا إلى الله رغبون»، تعلیل برای جمله پیشین باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 11

11 - لزوم رضا دادن به داده خدا و اظهار تسلیم در برابر اراده او در تنگدستی

الله یبسط الرزق لمن یشاء من عباده و یقدر

61- رضایت به عطایای محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 59 - 1

1 - لزوم خشنود بودن به عطای خدا و رسولش و طمع نداشتن به بیش از حق خود

و لو أنهم رضوا ما آتاهم الله ورسوله

62- رضایت به گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 21 - 18

18 - رضایت کفار عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) به کشتار انبیا توسط گذشتگان ، علّت تهدید آنان به عذاب الهی *

ص: 164

و يقتلون النّیین . . . فبشرهم بعذاب الیم

تهدید بازماندگان قاتلان انبیا به عذاب در صورتی صحیح است که آنان به اعمال گذشتگان خویش راضی باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 70 - 4

4 - نکوهش و سرزنش اهل کتاب به خاطر رضایتشان نسبت به اعمال ناروای علمای خود (گمراه ساختن دیگران) *

وَدّت طائفه من اهل الکتاب لو یضلونکم . . . لم تکفرون بایات اللّٰه

با توجه به اینکه سرزنش نسبت به همه اهل کتاب است، و گمراه ساختن دیگران مخصوص عالمان آنان است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 182 - 4,5

4 - رضایت یهود زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) از کشتار انبیای گذشته به دست نیاکان و همکیشان خویش

و قتلهم الانبیاء . . . ذلک بما قدّمت ایدیکم

به نظر می رسد نسبت قتل پیامبران به یهود عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) که از خطاب در «ایدیکم» به دست می آید، به جهت رضایت آنان به عملکرد گذشتگان خویش باشد، چون آنان مرتکب قتل انبیا نشدند.

5 - راضی بودن به رفتار و اعمال دیگران، همسنگ انجام آنهاست .

و قتلهم الانبیاء . . . ذلک بما قدّمت ایدیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 183 - 18,19,27,29

18 - رضایت به اعمال دیگران، به منزله شرکت در انجام آن است . *

فلم قتلتموهم

نسبت قتل به یهود عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، قطعاً حقیقی نیست؛ چون آنان پیامبران گذشته را نکشتند. لذا برخی بر آن شده اند که این اسناد به لحاظ رضایت آنان به اعمال گذشتگان خویش است.

19 - یهود عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) با رضایت به کشتار انبیا توسط پیشینیان خود، در حکم قاتلان انبیا

فلم قتلتموهم ان کنتم صادقین

27 - رضایت یهود معاصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) از قتل انبیا به دست نیاکانشان در پانصد سال قبل از بعثت، موجب نسبت دادن قتل انبیا به آنان از سوی خداوند

قل قد جاءکم رسل من قبلی بالبینات و بالذی قتلتم فلم قتلتموهم

امام صادق (ع) پس از تلاوت آیه فوق فرمود: کان بین القاتلین و القائلین خمس ماه عام، فالزمهم الله القتل برضاهم ما فعلوا.

کافی، ج 2، ص 409، ح 1؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 328، ح 2، 4، 6.

29 - رضایت به قتل نامشروع کسی به منزله کشتن اوست.

فلم قتلتموهم ان کنتم صادقین

امام صادق (ع) با تنقیح مناط از آیه فوق فرمود: .. لعن الله المرجئه ... ان هؤلاء یقولون: ان قتلنا مؤمنون فدائنا متلطّخه بشیابهم الی یوم القیمه ان الله حکى عن قوم فی کتابه: «الآ بین القاتلین و القائلین خمسماه فآلزمهم الله القتل برضاهم ما

ص: 165

کافی، ج 2، ص 409، ح 1؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 208، ح 163.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 60 - 10

10 - رضایت یهودیان و مسیحیان عصر بعثت از رفتار های ناپسند نیاکان خویش

هل انبئکم بشر من ذلک مثوبه عند الله من لعنه الله . . . و عبد الطغوت

سرزنش یهودیان و مسیحیان عصر بعثت به خاطر رفتار ناپسند پیشینیان آنان، می تواند حاکی از رضایشتان به آن رفتار باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 113 - 7

7 - دل سپردن و رضایت دادن و عمل کردن، مراحل تأثیر تبلیغات شیطانی است.

ولتصغی . . . و لیرضوه و لیتترفوا

«اقتراف» به معنی به دستاوردن چیزی است و غالباً در مواردی به کار می رود که آن کار ناپسند باشد.

63- رضایت به مسافرت بنیامین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 2

2- یعقوب (ع) روانه ساختن بنیامین به سفر مصر را، منوط به آن دانست که فرزندانش وثیقه ای الهی بسپارند (با خدا پیمان ببندند و به نام او سوگند یاد کنند).

لن أرسله معکم حتی تؤتوا موثقاً من الله

«موثق» به معنای عهد و پیمان است که به دلیل «لام» قسم در «لتأتتنی» عهد و پیمانی است همراه با سوگند. «من الله» بیانگر این است که باید سوگند به نام خدا و پیمان و عهد با او باشد. آوردن سوگند و پیمان (حتی تؤتوا موثقاً)؛ یعنی، سوگند یاد کردن و پیمان بستن.

64- رضایت به مقدرات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 61 - 20

20 - راضی بودن به آنچه خدا مقرر کرده و شکایا بودن بر آن ، تأمین کننده خیر و مصلحت واقعی انسان است .

لن نصبر علی طعام وحد . . . قال أتستبدلون الذی هو أدنی بالذی هو خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 97 - 9

ص: 166

9- « عن النبي (صلى الله عليه وآله) [في قوله تعالى « فلنحييَنَّ حياه طيبه »] قال : إنها القناعه و الرضا بما قسم الله ;

از رسول خدا(صلى الله عليه وآله) روایت شده است که [درباره سخن خدا] «فلنحييَنَّ حياه طيبه» فرمود: همانا آن حیات طیبه قناعت و راضی بودن به آن چیزی است که خدا قسمت کرده است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 19,20

19 - پذیرش مقدرات الهی با دیده رضایت و خشنودی ، بازتاب شکیبایی و بی عیب و نقص خواندن خداوند در ساعات شبانه روز

و لولا کلمه سبقت من ربک . . . و سبح بحمد ربک ... لعلک ترضی

متعلق کلمه «ترضی» به قرینه آیه قبل - سنت امهال کافران است و مفاد آیه این است که به وسیله صبر و تسبیح و مداومت بر ثنای خداوند، محبت کارهای او در نفس انسان رسوخ می کند. در نتیجه مهلتی که به کافران داده می شود و نیز دیگر سنت های الهی را خواهد پسندید. حرف «لعل» نیز بیانگر به وجود آمدن زمینه رضایت، پس از تسبیح مکرر است.

20 - انسان باید به تمام خواسته ها ، تدبیر ها و سنت های خداوند خشنود باشد و آنها را از هر عیب و نقص مبرا بداند .

لعلک ترضی

65- رضایت به هلاکت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 32 - 8

8 - عناد و لجاجت آدمی در برابر حق تا مرز رضایت به نابودی خویش و گرفتار شدن به عذاب های الهی

اللهم إن كان هذا هو الحق من عندك فأمطر علينا حجاره .. أو ائتنا بعذاب أليم

66- رضایت بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 9

9 - خداوند همواره خشنود از اهل بهشت می باشد و بهشتیان نیز همواره از خدا دلشادند .

رضی الله عنهم و رضوا عنه

2- بهشتیان، از جایگاه خود، رضایت کامل داشته و هیچ تمایلی به جابه جایی از آن و یا تغییری در وضع موجود ندارند.

لایبغون عنها حولاً

«بغی» به معنای «طلب» است. «بغی عنه» حاوی تضمین است؛ یعنی، از چیزی اعراض کرد و چیز دیگر به جای آن طلبید. «حول» مصدر و به معنای «تحول» (جابه جایی) است. بنابراین، «لایبغون عنها حولاً» یعنی: «بهشتیان، طالب هیچ دگرگونی و تحوّل در وضع خود نیستند.»

ص: 167

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 16 - 1

1 - تقوایشگان بهشتی ، دریافت کنندگان عطایای پروردگار با رغبت و رضا

ءاخذین ما ءاتیهم ربهم

واژه «أخذ» در مورد بهشتیان است و به قرینه موضوع می رساند که آنان با اشتیاق هدایای الهی را می پذیرند؛ برخلاف کافران که در قیامت با ناراحتی و به قهر عذاب الهی را می چشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 19 - 5

5 - شادمانی و رضایت مندی کامل مؤمنان بهشتی ، از نامه اعمال و کارنامه خویش در عرصه قیامت

فیقول هاؤم اقرءوا کتبه

67- رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 80 - 10

10 - اطاعت از رهبر به حق (امام) بر پایه شناخت کامل وی ، اطاعت از خدا و موجب خوشنودی اوست .

من یطع الرسول فقد اطاع الله

امام باقر (ع) فرمود: .. رضی الرحمان الطاعه للامام بعد معرفته ان الله تبارک و تعالی یقول: «من یطع الرسول فقد اطاع الله ...»

کافی، ج 1، ص 185، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 520، ح 420؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 259، ح 202؛ کافی، ج 2، ص 19، ح 5.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 114 - 5,6,4

4 - اعمال و رفتار نیک آدمی باید همواره برای خدا و جلب رضایت او انجام گیرد .

و من يفعل ذلك ابتغاء مرضات الله فسوف نؤتيه أجراً عظيماً

5- بهره مندی از پاداش بزرگ الهی در گرو انجام اعمال نیک به انگیزه جلب رضایت خداست .

و من يفعل ذلك ابتغاء مرضات الله فسوف نؤتيه أجراً عظيماً

6- جلب رضای الهی ، ملاک ارزشمندی اعمال در پیشگاه خداوند

و من يفعل ذلك ابتغاء مرضات الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 13

13 - منافع شخصی و رعایت مصالح والدین ، بستگان ، فقیران و ثروتمندان ، باید تحت الشعاع حق و رضایت خدا باشد .

ص: 168

كونوا .. شهداء لله و لو على أنفسكم او الولدين و الاقربین ان یکن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 149 - 1

1 - انجام کار های نیک چه در نهان و چه آشکارا ، مورد پسند و رضایت خداست .

إن تبدوا خیراً أو تخفوه .. فإن الله کان عفواً قديراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 14

14 - دستیابی حاجیان به پاداشهایی از جانب خدا و جلب رضایت او از اهداف تشریح حج و عمره است .

ولا آءامین البیت الحرام یتتغون فضلاً من ربهم و رضوناً

مراد از «فضلاً» می تواند ثواب و پاداش باشد و می تواند مقصود از آن درآمدهای مالی باشد. در برداشت فوق معنای اول لحاظ شده است. گفتنی است «آمین البیت الحرام = راهیان خانه خدا» شامل حاجیان و معتمران می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 32,33,29

29 - اسلام همراه با ولایت ، دین کامل و مورد رضایت خداست .

الیوم .. و رضیت لکم الاسلام دیناً

32 - دین اسلام ، شریعتی کامل و مورد رضایت خداوند

الیوم اکملت لکم دینکم و رضیت لکم الاسلام دیناً

33 - دین کامل ، تنها دین مورد پسند خداوند

الیوم اکملت لکم دینکم و رضیت لکم الاسلام دیناً

چون خداوند پس از بیان اكمال دین، آن را پسندیده خویش دانسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - شهادت به قسط و تلاش در جهت برپایی عدالت ، باید برای جلب رضایت خداوند باشد . *

كونوا قومين لله شهداء بالقسط

در برداشت فوق کلمه «لله» برای «شهداء»، به قرینه «قومين لله»، در تقدیر گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 5

5 - اهمیت تحصیل رضایت خداوند

من اتبع رضونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 21 - 14

ص: 169

14 - ورود بنی اسرائیل به شام ، پس از توبه و رضایت خداوند از ایشان ، در پایان چهل سال سرگردانی

يقوم ادخلوا الارض المقدسه

از امام باقر(ع) روایت شده که بعد از تلاوت آیه فوق فرمود: .. ثم دخلوها بعد اربعين سنه ... و ما كان خروجهم من مصر و دخولهم الشام الا من بعد توبتهم و رضاء الله عنهم ...

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 306، ح 75؛ نورالثقلین، ج 1، ص 607، ح 114.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 42 - 21

21 - توجه به خشنودی خداوند از عدالت پیشگان ، بر انگیزاننده داوران به رعایت قسط و عدل

فاحکم بینهم بالقسط إن الله يحب المقسطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 119 - 10، 9، 8

8 - خداوند ، خشنود از راستگویان و راستکرداران و آنان ، خشنود از خداوند .

رضی الله عنهم و رضوا عنه

9 - خداوند همواره خشنود از اهل بهشت می باشد و بهشتیان نیز همواره از خدا دلشادند .

رضی الله عنهم و رضوا عنه

10 - حضرت مسیح (ع) ، همواره خشنود از خداوند و از زمره جلب کنندگان رضایت الهی و اهل بهشت است .

قال الله هذا يوم ينفع الصدقین .. رضی الله عنهم و رضوا عنه

از مصادیق مورد نظر برای این آیه - به قرینه آیات گذشته - حضرت مسیح(ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 21 - 9، 3

3 - برخورداری از مقام رضوان (رضایت کامل خدا از انسان) از موهبت های خاص خداوند به مؤمنان مهاجر و مجاهد

هاجروا و جهدوا فی سبیل اللّٰه ... یبشرهم ربهم ... ورضون

9 - برخورداری از رحمت و رضوان الهی و بهشت سرشار از نعمت زوال ناپذیر، نمودی از رستگاری انسان است.

و أولئک هم الفائزون. یبشرهم ربهم برحمة منه ورضون و جنت لهم فیها نعیم مقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 22 - 6

6 - مؤمنان مهاجر و مجاهد، علاوه بر بهره مندی از رحمت و رضوان الهی و بهشت، از پاداشی ویژه و بزرگ در پیشگاه خداوند برخوردارند.

الذین ءامنوا و هاجروا و جهدوا ... و جنت ... إن اللّٰه عنده أجر عظیم

قرار گرفتن جمله «إن اللّٰه عنده أجر عظیم» - که دارای معنایی عام و کلی است - پس از ذکر پاداشهای گوناگون مؤمنان مهاجر و مجاهد، می تواند گویای برداشت فوق باشد.

ص: 170

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 59 - 3

3 - تأیید صریح خدا نسبت به عملکرد پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مورد نحوه تقسیم صدقات میان مسلمانان

و لو أنهم رضوا ما آتاهم الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 13

13 - ایمان واقعی ، مستلزم تلاش برای جلب رضایت خدا و رسولش

و الله ورسوله أحق أن يرضوه إن كانوا مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 1

1 - خدا از نخستین پیشگامان از مهاجران و انصار و نیز دنبال کنندگان راه آنان ، راضی و ایشان نیز از خدا راضی اند .

و السبقون الأولون من المهاجرين والأنصار و الذين اتبعوهم بإحسان رضی الله عنهم و ر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 13

13 - عبد الأعلى گوید : قلت لأبي عبد الله (ع) : « ... و سئلته عن قوله تعالى « و ما كان الله ليضل قوماً بعد إذ هداهم حتى بين لهم

ما يتقون » قال : حتى يعرفهم ما يرضيه و ما يسخطه ;

به امام صادق (ع) گفتم : ... و درباره قول خدای تعالی : « ... حتى بين لهم ما يتقون » سؤال کردم ، فرمود : مراد این است تا اینکه به آنها

بشناساند آنچه که او را خشنود می کند و آنچه او را به غضب در می آورد .» .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 18

18 - جهان آخرت ، عرصه ظهور غفران و آمرزگاری خداوند ، نسبت به بندگان و جلوه گاه رضایت و خرسندی او از آنان

و فی الآخره . . . و مغفره من الله و رضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 15

15 - حرکت جهادگرانه در راه خدا و رضای او ، ناسازگار با دوستی نسبت به دشمنان او

لا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ . . . إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَا

هر چند آیه در مورد خاصی نازل شده؛ ولی پیام کلی آن برای امت اسلامی باقی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 4

4 - پیامبران ، انسان های منتخب و مورد رضای خداوند

إِلَّا مَنْ ارْتَضَىٰ مِنْ رَسُولٍ

ص: 171

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 9 - 1

1 - اطعام و انفاق ابرار به مستمندان ، یتیمان و اسیران ، کاملاً خالصانه و تنها برای جلب رضای خداوند است .

و يطعمون . . . و أسیرًا . إنما نطعمکم لوجه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 28 - 6

6 - خشنودی از خداوند و کسب رضایت او در دنیا ، مایه راه یابی به درگاه او در آخرت است .

ارجعی إلى ربک راضیه مرضیه

«راضیه مرضیه» حال و بیانگر علت است. بنابراین رجوع به خداوند، پاداشِ دارا بودن آن دو حالت از پیش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 29 - 3, 2

2 - بندگی خالص خداوند ، مایه رسیدن به مقامی والاتر از رتبه انسان های مطمئن ، راضی و مورد پسند خداوند

فادخلی فی عبدی

انتساب بندگان به خداوند در «عبادی»، انتساب تشریفی است و این که به صاحبان دل آرام، اذن ملحق شدن به آنان داده می شود، بیانگر برتری رتبه آنان است.

3 - رسیدن به مقام اطمینان ، رضایت از کار های خداوند و مورد پسند خدا بودن ، از نشانه های رسیدن به مقام عبودیت است .

يَأْتِيهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ . . . راضیه مرضیه . فادخلی فی عبدی

حرف «فاء»، برای تفریع ما بعد بر قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 7

7 - «وجه الله» ، رضایت او است .

ابتغاء وجه ربّه .. و لسوف یرضی

در صورتی که فاعل «یرضی» خداوند باشد، وعده «رضایت او» به کسانی که طالب «وجه الله» هستند، بیانگر اتحاد آن دو خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 11, 13, 14, 18

11 - رضایت خداوند، از مؤمنان شایسته کردار در جهان آخرت

رضی الله عنهم

13 - رضایت خداوند، از مؤمنان صالح و رضایت آنان از او، پاداش ایمان و عمل نیک ایشان است.

جزاؤهم .. رضی الله عنهم و رضوا عنه

14 - بهشت جاودان و نعمت های آن، کسب رضایت خداوند و راضی شدن از او، ویژه کسانی است که به عظمت خداوند،

ص: 172

پی برده و از او هراس دارند .

جَنَّتْ عدن تجرى من تحتها الأنهر خلدین فیها أبداً رضی الله عنهم و رضوا عنه ذلك

«خشیت»، به معنای ترس آمیخته با احساس عظمت است. (مفردات)

18 - « قال أبو عبد الله (ع) الله راض عن المؤمن في الدنيا والآخرة و المؤمن و إن كان راضياً عن الله فإن في قلبه ما فيه لما يرى في هذه الدنيا من التمحيص فإذا عاين الثواب يوم القيامة رضی عن الله الحقّ حقّ الرضا و هو قوله « و رضوا عنه » و قوله « ذلك لمن خشى ربّه » أی أطاع ربّه ;

امام صادق(ع) فرمود: خداوند از مؤمن در دنیا و آخرت راضی است و مؤمن، گرچه از خدا راضی است؛ ولی در قلب او چیزهایی است به جهت آنچه به عنوان تمحیص (به سختی ها گرفتار ساختن برای امتحان و پاکی از گناه) در دنیا می بیند. پس چون پاداش اخروی را در قیامت مشاهده کند، از خداوند - که حق است - به طور کامل خشنود خواهد شد و این [معنای] سخن خداوند است «و رضوا عنه» و [اما این] گفته خداوند «ذلك لمن خشى ربّه»؛ یعنی، [این برای کسی است که] پروردگارش را اطاعت کند».

68- رضایت خدا در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 4

4 - ارجمندی انفاق گران ، در گرو خداپسند بودن مصارف انفاق های آنان است .

إلا ابتغاء وجه ربّه

عبارت «ابتغاء وجه ربه»، بیانگر دو ویژگی است؛ 1. انفاق گر باید تنها به قصد تقرب به خداوند انفاق کند؛ 2. موارد انفاق باید، راه های خداپسندانه باشد. برداشت یاد شده، ناظر به دومین ویژگی است.

69- رضایت خدا در بنای مؤسسات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 3

3 - رعایت تقوای الهی و تحصیل رضای خدا در پی ریزی مؤسسات ، ملاک ارزشمندی آنهاست .

أفمن أسس بنینه علی تقوی من الله

70- رضایت خدا در عمل

1 - لزوم بنا نهادن همه کارها و برنامه های زندگی ، بر اساس تقوای الهی و رضای خدا

أفمن أسس بنيانه على تقوى من اللّٰه و رضون

برداشت فوق بر این پایه است که «بنیانه» به قرینه فراز پیشین - که مربوط به عمل انسان است (بنای مسجد قبا و مسجد

ضرار) - به تقدیر «عمله» باشد؛ یعنی، کسی که بنیان عملش را بر اساس تقوا قرار دهد.

2- اعمال مبتنی بر تقوا و رضایت الهی، دارای اساسی محکم و استوار و ارزشی خدشه ناپذیر

أفمن أسس .. أم من أسس بنینه علی شفا جرف

از قرار گرفتن این بخش از آیه (أفمن أسس بنیانه علی تقوی ..) در برابر «أم من أسس بنیانه علی شفا جرف هار» برداشت فوق استفاده می شود.

71- رضایت دختران شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 27 - 2

2- اقدام شعیب (ع) به در میان گذاشتن تصمیم خود با موسی (ع) در حضور دخترانش و با رضایت آنان

قال إني أريد أن أنكحك إحدى ابنتي هتين

اسم اشاره «هاتین» نشان دهنده آن است که هر دو دختر شعیب، در آن لحظه حضور داشتند. گفتنی است که حضور دختران شعیب حکایت از رضایت آنان نسبت به مسأله ازدواج با موسی (ع) دارد.

72- رضایت در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 24, 23

23- ابرار، با رغبت و طیب خاطر، اموال خویش را در جهت رفع نیاز مستمندان هزینه می کنند.

وآتی المال علی حبه ذوی القربی

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر در «حبه» به «اتیان المال» - که از «آتی المال» استفاده می شود - برگردد؛ یعنی، مال را با میل و رغبت به مستمندان می پردازند.

24- با رغبت و طیب خاطر انفاق کردن، از آداب انفاق است.

وآتی المال علی حبه ذوی القربی و الیتمی

73- رضایت در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 11

11 - لزوم رضا دادن به داده خدا و اظهار تسلیم در برابر اراده او در تنگدستی

اللّٰه یبسط الرزق لمن یشاء من عباده ویقدر

ص: 174

74- رضایت دنیاطلبان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 7

7 - پیدایش روحیه تسلیم و رضا (تسلیم در برابر اراده خدا و رضا به داده او) در آرزومندان ثروت قارونی ، با مشاهده هلاکت غافلگیرانه وی

و أصبح الذين .. ويكأن الله ييسط الرزق لمن يشاء من عباده و يقدر

تعبیر «الله ییسط الرزق ..» نشانگر این حقیقت است که روزی انسان ها در دست خداوند است. بنابراین ما به هر چه او مصلحت بداند (هر چند فقر و تنگدستی) راضی و تسلیم هستیم.

75- رضایت صادقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 8

8 - خداوند ، خشنود از راستگویان و راستکرداران و آنان ، خشنود از خداوند .

رضی الله عنهم و رضوا عنه

76- رضایت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 8

8 - خداوند ، خشنود از راستگویان و راستکرداران و آنان ، خشنود از خداوند .

رضی الله عنهم و رضوا عنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 12، 13

12 - رضایت مؤمنان شایسته کردار ، از خداوند در آخرت

و رضوا عنه

13 - رضایت خداوند، از مؤمنانِ صالح و رضایت آنان از او، پاداش ایمان و عمل نیک ایشان است .

جزاؤهم . . . رضی الله عنهم و رضوا عنه

77- رضایت طلبکار در ضمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 72 - 18

18- رضایت طلبکار، در صحت ضمانت شرط نیست .

ص: 175

و أنا به زعیم

هنگام تعهدسپاری ضامن (أنا به زعیم) هنوز کسی جام شاهی را نیافته بود. بنابراین رضایت یابنده جام در صحت ضمانت دخیل نیست.

78- رضایت طلبی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 35 - 6

6- کافران حق ستیز، فاقد هر گونه مجال و فرصت برای عذرخواهی و رضایت طلبی از خداوند، در روز قیامت

و لا هم يستعتبون

«إستعتاب» (مصدر «یستعتبون») به معنای درخواست عذرخواهی است. و در این آیه می تواند کنایه از این باشد که به کافران، مجالی برای عذرخواهی و طلب رضایت خداوند، داده نمی شود.

79- رضایت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 10

10 - حضرت مسیح (ع)، همواره خشنود از خداوند و از زمره جلب کنندگان رضایت الهی و اهل بهشت است .

قال الله هذا يوم ينفع الصدقین . . . رضی الله عنهم و رضوا عنه

از مصادیق مورد نظر برای این آیه - به قرینه آیات گذشته - حضرت مسیح (ع) است.

80- رضایت متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 16 - 1

1 - تقوایبشگان بهشتی، دریافت کنندگان عطایای پروردگار با رغبت و رضا

ءاخذین ما ءاتیهم ربهم

واژه «أخذ» در مورد بهشتیان است و به قرینه موضوع می رساند که آنان با اشتیاق هدایای الهی را می پذیرند؛ برخلاف کافران که در قیامت با ناراحتی و به قهر عذاب الهی را می چشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 1

1 - انفاق گران باتقوا و مخلص ، آینده ای سرشار از رضایت خاطر خواهند داشت .

و لسوف یرضی

ص: 176

81- رضایت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 13، 7

7 - جلب رضایت رسول خدا (صلی الله علیه و آله)، جلب رضایت خداست .

و الله ورسوله أحق أن يرضوه

به کارگیری ضمیر مفرد در «یرضوه»، بیانگر این است که رضایت رسول خدا (صلی الله علیه و آله)، رضایت خدا بوده و در این جهت تفاوتی وجود ندارد.

13 - ایمان واقعی، مستلزم تلاش برای جلب رضایت خدا و رسولش

و الله ورسوله أحق أن يرضوه إن كانوا مؤمنين

82- رضایت مخلصان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 1

1 - اتفاق گران باتقوا و مخلص، آینده ای سرشار از رضایت خاطر خواهند داشت .

و لسوف يرضى

83- رضایت مقربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 28 - 4

4 - میهمانان قرب خداوند در آخرت، به همه خواسته های خود دست یافته، از پاداش خویش خشنود خواهند بود .

راضیه

84- رضایت مکذبان آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - القائنات شیطانی و تبلیغات دشمنان انبیا مورد رضایت و پسند منکران معاد قرار می گیرد.

و لتصغی . . . و لیرضوه

ص: 177

85- رضایت مگدبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 113 - 6

6 - رضایت درونی منکران آخرت و قیامت، از اهداف تبلیغات فریبنده شیاطین است.

زخرف القول غرورا... و لیرضوه و لیقترفوا ما هم مقترفون

«لیرضوه» عطف بر «غرورا» است؛ در نتیجه عامل آن فعل «یوحی» است؛ یعنی: «یوحی بعضهم إلى بعض زخرف القول لیرضوه».

86- رضایت منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 58 - 7

7 - منافقان، تنها در صورت برخورداری از صدقات (دارایی بیت المال) - هر چند به ناحق باشد - خشنود و در غیر آن صورت، ناخرسند بودند.

فإن أعطوا منها رضوا وإن لم يعطوا منها إذا هم يسخطون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 87 - 1

1 - رضا و شادمانی منافقان از نرفتن به جهاد و ماندن در کنار ناتوانان و خانه نشینان

رضوا بأن یكونوا مع الخوالم

87- رضایت موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 4

4 - تحیر و درماندگی مشرکان و آرامش و رضایت مندی موحدان در زندگی

ضرب الله مثلاً رجلاً فیه شرکاء متشکسون و رجلاً سلماً لرجل

بیشتر مفسران بر این عقیده اند که تشبیه شدن مشرکِ دارای چند معبود، به برده ای که چند مالک ناسازگار و سخت گیر بر سر مالکیت و حاکمیت او نزاع دارند؛ گویای این حقیقت است که همان طوری که چنین برده ای چشم به راه فرمان های مختلف و متعدد مالکان خود است و متحیر است که چگونه رضایت آنان را جلب کند و در صورت متضاد بودن فرمان ها، کدام یک از آنها را به اجرا در آورد، مشرکان نیز در زندگی دچار چنین سردرگمی و تحیر و تزلزل معرفتی هستند.

88- رضایت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 178

7 - توبه - 9 - 96 - 1

1 - سوگند توانمندان متخلف از جنگ تبوک ، به منظور جلب رضایت مؤمنان مجاهد

يحلّفون لكم لترضوا عنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 19 - 5

5 - شادمانی و رضایت مندی کامل مؤمنان بهشتی ، از نامه اعمال و کارنامه خویش در عرصه قیامت

فيقول هاؤم اقرءوا كتبيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بينه - 98 - 8 - 12، 13

12 - رضایت مؤمنان شایسته کردار ، از خداوند در آخرت

ورضوا عنه

13 - رضایت خداوند ، از مؤمنان صالح و رضایت آنان از او ، پاداش ایمان و عمل نیک ایشان است .

جزاؤهم . . . رضی الله عنهم ورضوا عنه

89- رضایت مهاجران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 8، 1

1 - خدا از نخستین پیشگامان از مهاجران و انصار و نیز دنبال کنندگان راه آنان ، راضی و ایشان نیز از خدا راضی اند .

و السبقون الأولون من المهاجرين و الأنصار و الذين اتبعوهم یاحسن رضی الله عنهم و

8 - اعلام رضایت برتر خداوند ، از اولین و برترین مؤمنان از مهاجران و انصار

و السبقون الأولون من المهاجرين . . . رضی الله عنهم

قید «الأولون» می تواند قید توضیحی نباشد بلکه «السابقون» را به دو دسته تقسیم کند که در این صورت استفاده می شود که در میان

مهاجران و انصار پیشتاز، دو گروه وجود داشته اند: برخی «الأولون» و برخی غیر آن؛ گفتنی است که علاوه بر نکته فوق، واژه «السابقون» و «الأولون» ممکن است تنها نظر به سبقت زمانی نداشته باشد؛ بلکه سبقت و اولویت معنوی را هم برساند.

90- رضایت همسران محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 51 - 9,10,13,14,15,18

9- واگذار شدن تقدیم و تأخیر همخوابگی با همسران، به تصمیم پیامبر (صلی الله علیه و آله) به منظور فراهم آوردن رضایت آنان است.

ترجی من تشاء منه... ذلك أدنى أن تقر أعينهنّ ولا يحزنّ و يرضين

10- فراهم آوردن زمینه های رضایت همه همسران پیامبر (صلی الله علیه و آله) در زندگی مشترک شان با آن حضرت، امری مهم و قابل

ص: 179

توجه بود .

ترجی من تشاء منه... ذلك أدنى أن تقر أعينهنّ ولا يحزنّ و يرضين بما آتيتهنّ

13 - خدایی بودن حق تصمیم گیری پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره همخوابگی با همسران ، مایه شادمانی آنان و موجب رفع نگرانی شان است .

ترجی من تشاء منه... ذلك أدنى أن تقر أعينهنّ و لا يحزنّ و يرضين بما آتيتهنّ

احتمال دارد که مشارّالیه «ذلک» اصل حکمی باشد که آن حضرت، با آن، حقّ پیدا کرد تا مجاز به چنان رفتاری با همسران خود باشد. در این صورت، رضایت و رفع نگرانی از آنان، باز می گردد به این که آنان، چون به حکم خداوند تن در می دهند، و آنچه از پیامبر (صلی الله علیه و آله) می رسد تابع حکم خدا است از آنان راضی اند.

14 - مجاز بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به بازگرداندن زنی که او را مطلقه کرده ، حکمی است که مایه شادمانی همسران آن حضرت و موجب رفع اندوه از آنان می شود .

و من ابتغيت ممّن عزلت فلاجناح عليك ذلك أدنى أن تقر أعينهنّ

بنابراین این که مشارّالیه «ذلک» مفاد فراز «من ابتغيت ممّن عزلت...» باشد، نکته بالا قابل استفاده است.

15 - در صورتی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به همسران خود چیزی پرداخت کند ، آنان به دلیل این که حقّ تصمیم و درخواستی از آن حضرت ندارند ، خوشحال و شادمان خواهند شد .

قل لأزوجك إن كنتن... فتعالين أمّتعكن... و إن كنتن تردن الله... منكنّ أجمع

اعلام رضایت همسران پیامبر با دریافت چیزی از آن حضرت، با توجه به این که آنان، هیچ حقّ اعتراضی درباره تصمیم او ندارند و حق تصمیم، به آن حضرت واگذار شده است، می تواند به این خاطر باشد که آنان وقتی هیچ چیزی را نباید مطالبه کنند و باید درباره تصمیم پیامبر (صلی الله علیه و آله) تسلیم باشند، آنگاه که چیزی دریافت کنند، شادمان می شوند.

18 - تشویق پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند به فراهم آوردن زمینه های رضایت همه همسرانش با وجود داشتن حق هرگونه تصمیم و اختیار درباره آنان

ترجی من تشاء... ذلك أدنى أن تقر أعينهنّ و لا يحزنّ و يرضين بما... والله يعل

ذکر فلسفه حکمی که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) داده شده، می تواند رهنمودی باشد به آن حضرت که تلاش کند با وجود حق تصمیم داشتن درباره همخوابگی با همسران اش، آنان را راضی نگهدارد. لازم به ذکر است که فراز «والله يعلم...» پس از بیان نکته یاد شده می تواند به برداشت بالا، اشاره داشته باشد.

9- مجاز نبودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به طلاق همسران خود و جایگزین کردن دیگران به جای آنان، به خاطر جلب رضایت همسران و اطمینان بخشی به آنان است .

ذلک أدنی أن تقرّ أعینهنّ . . . لایحلّ . . . ولا أن تبدّل بهنّ من أزواج

91- رضایت یعقوب(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 15 - 1

1- فرزندان یعقوب با دروغ ها و نیرنگ های خویش ، موافقت او را برای فرستادن یوسف (ع) به همراه خود جلب کردند .

ص: 180

إنا له لحفظون . . فلما ذهبوا به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 1

1- یعقوب (ع) سرانجام با مسافرت بنیامین به مصر همراه دیگر فرزنداناش ، موافقت نمود .

قال لن أرسله معکم حتی تؤتون موثقاً

92- روش جلب رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 11

11 - دعا راهی برای رسیدن به قرب خدا و جلب رضایت اوست.

یدعون ربهم . . . یریدون وجهه

«وجه» به معنای صورت است و چون لحاظ معنای حقیقی این کلمه درباره خداوند معقول نیست بنابراین می تواند مراد از «یریدون وجهه» «یریدون مرضاته» باشد، چنانکه اغلب مفسران این احتمال را گفته اند.

93- زمینه تشخیص رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 84 - 9

9- پیامبران ، در تشخیص موارد رضایت خداوند ، نیازمند راهنمایی و هدایت او هستند .

و ما أعجلک . . . عجلت إلیک ربّ لترضی

94- زمینه رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 7

7- هجرت در راه خدا و یاری دین ، سبب جلب رضایت الهی و دستیابی به حیات جاودان در بهشت

من المهجرین و الأنصار . . رضی اللہ عنہم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 13،14،15

13- انگیزه اهل دعا و استغاثه در عصر بعثت ، جلب رضایت خداوند و قرار گرفتن در حالتی مناسب با صفات او بود .

یدعون . . . یریدون وجهه

مراد از «وجه» در «یریدون وجهه» نه معنای حقیقی «وجه» است - زیرا، خداوند، دارای صورت نیست - و نه کنایه از ذات

ص: 181

خداوند است - زیرا، نمی توان آن را اراده کرد - بنابراین، یا کنایه از رضایت خداوند است، به این مناسبت که انسان ها، در هنگام رضایت، صورت خود را به سوی مخاطب خود برمی گردانند و یا کنایه از صفات خدا است که اهل دعا، یا خود را مشمول آن قرار می دهند و یا در برابر هر صفتی نظیر عزّت و علم خداوند، وضعیتی مناسب، نظیر ذلّت و ناآگاهی به خود می گیرند.

14- دعا، باید خالصانه، و تنها برای جلب رضایت خداوند و توجه او باشد.

یدعون ربّهم بالغدوه والعشیّ یریدون وجهه

15- دعا زمینه دستیابی به «وجه الله» و جلب رضایت او است.

یدعون ربّهم بالغدوه... یریدون وجهه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 55 - 8,9

8- وفاداربودن اسماعیل (ع) به وعده ها و اصرار او بر پای بندی بستگانش به نماز، زکات و انفاق، مایه جلب رضایت خداوند

إنّه کان صادق الوعد... وکان یأمر أهله بالصلوه والزکوه وکان عند ربّه مرضیاً

9- وفای به وعده و امر به معروف، زمینه ساز رضایت خداوند است.

إنّه کان صادق الوعد... وکان یأمر أهله بالصلوه والزکوه وکان عند ربّه مرضیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 84 - 4,6,7

4- موسی (ع)، حضور پیش از موعد خود و جلوتر از دیگران را در میقات موجب جلب رضایت خداوند می پنداشت.

وما أعجلک... وعجلت إلیک ربّ لترضی

6- شتاب در کار خیر و تعجیل در وفای به وعده، موجب جلب رضایت خدا است.

وما أعجلک... وعجلت إلیک ربّ لترضی

هر چند که موسی (ع) به جهت جدا شدن از مردم، مورد پرس و جوی خداوند قرار گرفت؛ ولی هدف او از این تعجیل، مورد نقد قرار نگرفته است؛ یعنی، تسریع در وفای به وعده و حضور در میقات، به خودی خود، کار مطلوبی بوده است.

7- عبادت، موجب جلب رضایت الهی است.

عجلت إليك رب لترضى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 109 - 12

12 - گفتار ها ، دارای نقشی بسیار مؤثر در سرنوشت انسان و کسب رضایت و یا سخط خداوند

لاتنفع الشفعه .. و رضی له قولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 14

14 - لزوم به کارگیری علم و قدرت ، در مسیر صلاح و سازندگی و جلب رضایت خداوند

و لقد آتینا داوداً و سلیمان علماً .. و أوتینا من کلّ شیء... و أن أعمل صلحاً

ص: 182

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 5

5- شکر و سپاس بندگان ، موجب جلب رضا و خوشنودی خداوند است .

وإن تشکروا یرضه لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 25،26،27

25- جلب رضایت و خوشنودی خدا ، آرمانی والا و قابل دستیابی با عمل صالح

قال ربّ أوزعنی أن أشکر . . . و أن أعمل صلحاً ترضیه

جمله «ترضاه» قید توضیحی برای «صالحاً» می باشد و خداوند این صلاح جوئی را به عنوان آرمان انسان کامل یاد کرده است.

26- روحیه شکرگزاری به درگاه خداوند ، اساس گرایش انسان به عمل صالح و جلب رضای الهی *

قال ربّ أوزعنی أن أشکر . . . و أن أعمل صلحاً ترضیه

از تقدم شکر بر عمل صالح، مطلب یاد شده استفاده می شود.

27- شکر نعمت های الهی ، نمود بارز عمل صالح و زمینه رضایت او *

أن أشکر . . . و أن أعمل صلحاً ترضیه

بنابراین که عطف «و أن أعمل» بر «أن أشکر» تفسیری باشد؛ اختصاص به ذکر یافتن شکر و سپاس از میان تمامی اعمال صالح، نمایانگر اهمیت آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 20،21

20- صلابت در برابر کافران ، مهرورزی با مؤمنان و استمرار بر عبادت ، زمینه برخوردارى جامعه اسلامى از فضل و رضای الهی

أشداء . . . رحماء . . . رکعاً سجّداً یتتغون

می توان گفت: «یتتغون. . .» نتیجه و حاصل سه برنامه مؤمنان (1- أشداء، 2- رحماء، 3- رکعاً سجّداً) است.

21- دستیابی به فضل و خشنودی خداوند ، نیازمند تلاش و عمل

أَشْدَاءَ عَلَى الْكَفَّارِ رَحْمَاءَ بَيْنَهُمْ تَرِيَهُمْ رُكَّعًا سَجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا

در واژه «إبتغاء»، تلاش و کوشش نهفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 7 - 2

2 - جلب رضای خداوند ، فلسفه و هدف صبر و پایداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) در دوران رسالت

و لِرَبِّكَ فَاصْبِرْ

لام در «لِرَبِّكَ» برای تعلیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 28 - 7,8

ص: 183

7 - خشنود بودن از خداوند ، زمینه ساز کسب رضایت او است .

راضیه مرضیه

ترتیب ذکر، ممکن است ناظر به ترتیب واقعی باشد؛ بنابراین، حالت «مرضیه» بودن، فرع حالت رضایت است.

8 - آزمون دیدن فقر و غنا ، گرامی داشت یتیمان ، تغذیه فقیران ، ترک تصرف ارث دیگران و پرهیز از مال دوستی ، مایه احساس رضایت انسان از خداوند و زمینه ساز رضایت خداوند از او است .

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلِيَهُ .. راضیه مرضیه

نفس «راضی» و «مرضی» - به قرینه آیات پیشین - انسانی است که از اوصاف ذکر شده در آن آیات، مبرّا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 7،8

7 - دستیابی به «وجه الله» ، در گرو تلاش و جدّیت جوینده آن است .

إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ

از واژه «ابتغاء» تنها در موردی استفاده می شود که طلب همراه با کوشش و تلاش باشد. (مفردات)

8 - توجّه به ربوبیت خداوند ، وادار سازنده انسان به تلاش برای کسب رضایت و لطف او است .

ابتغاء وجه ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 6

6 - رضایت خداوند از انسان ، در گرو تقوا و اخلاص در انفاق است .

الأتقى . الذی یؤتی ماله ... ابتغاء وجه ربّه الأعلى . ولسوف یرضی

چنانچه فاعل «یرضی» خداوند باشد، آیات پیشین در مقام بیان زمینه های رضایت او خواهد بود.

95- زمینه رضایت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- اهتمام ورزیدن به کارهایی که پاداش اخروی دارد ، مطلوب و مایه خرسندی در قیامت است .

لسعیه راضیه

«سعی» به معنای راه رفتن سریع است که در مورد «جدیت در هر کار» نیز استعمال می شود. (مفردات راغب)

96- زمینه رضایت همسران محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 1 - 2,3

2 - اظهار ناخرسندی خداوند ، از این که پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، خود را از عملی مباح و حلال ، به خاطر جلب رضایت برخی از همسران خویش ، محروم کرده بود .

ص: 184

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تَحْرَمَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به خاطر جلب رضایت برخی از همسرانش خود را از عملی مباح و حلال محروم کرده بود.

لِمَ تَحْرَمَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 2 - 2

2- سوگند پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بر محروم کردن خود از عملی مباح و حلال، به خاطر جلب رضایت برخی از همسران

قد فرض الله لكم تحله أيمانكم

97- زمینه سازی رضایت یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 65 - 7

7- فرزندان یعقوب با مشاهده سرمایه بازگردانده شده، تلاش مجددی را برای جلب توافق پدر با مسافرت کردن بنیامین آغاز کردند.

قال هل ءامنكم . . . يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي هَذِهِ بَضْعَتَنَا رَدِّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفِظُ أ

سخنان فرزندان یعقوب (ما نبغی هذه بضاعتنا..) به قرینه مخاطب قرار دادن یعقوب (یا ابانا)، در راستای جلب موافقت وی برای سفر بنیامین بود.

98- سرزنش ترجیح رضایت مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 6

6- توبیخ منافقان از سوی خداوند، به خاطر ترجیح دادن رضایت مردم بر رضای خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

يُحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيَرْضَوْكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضَوْهُ

99- شرایط رضایت اخروی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان ها در جهان آخرت ، در صورتی به رضایت و خرسندی خداوند دست خواهند یافت که پیش از آن ، کاملاً پاک شده و مشمول غفران و آمرزش الهی قرار گرفته باشند .

و مغفره من الله و رضون

تقدیم «مغفره» بر «رضوان»، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

ص: 185

100- شرایط رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 17

17 - خشیت از خداوند ، شرط رضایت مندی او از مؤمنان دارای عمل صالح

رضی الله عنهم . . . ذلک لمن خشی ربّه

101- شرایط رضایت مسیحیان از محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 120 - 5

5 - هیچ امری جز تبعیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از آیین نصرانیت ، تأمین کننده رضایت نصارا از آن حضرت نبود .

ولن ترضی عنک الیهود و لالنصری حتی تتبع ملتهم

102- شرایط رضایت یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 2

2- یعقوب (ع) روانه ساختن بنیامین به سفر مصر را ، منوط به آن دانست که فرزندانش وثیقه ای الهی بسپارند (با خدا پیمان ببندند و به نام او سوگند یاد کنند) .

لن أرسله معکم حتی تؤتون موثقاً من الله

«موثق» به معنای عهد و پیمان است که به دلیل «لام» قسم در «لتأتتنی» عهد و پیمانی است همراه با سوگند . «من الله» بیانگر این است که باید سوگند به نام خدا و پیمان و عهد با او باشد. آوردن سوگند و پیمان (حتی تؤتون موثقاً) ؛ یعنی ، سوگند یاد کردن و پیمان بستن.

103- شرایط رضایت یهود از محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 120 - 4

4 - خشنودی و رضایت یهود از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در گرو پیروی او از آبی یهودیت بود .

ولن ترضى عنك اليهود... حتى تتبع ملتهم

«مله» به معنای دین و آیین است.

ص: 186

104- شفاعت مشمولان رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 109 - 4

4- شفاعت شفیعان در قیامت ، برای کسانی پذیرفته می شود که خداوند از گفتار آنان راضی باشد .

لا تتفع الشفعه إلا... و رضی له قولاً

105- طالبان رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 1

1 - خداوند کسانی را که در پی جلب رضایت اویند در راه های سلامت ، امنیت و صلح قرار می دهد .

یهدی به الله من اتبع رضونه سبل السلم

مراد از هدایت، رساندن به راههای سلامت است، نه فقط راهنمایی به آن. چون صرف راهنمایی برای همه انسانها موجود است، چه در پی رضایت الهی باشند و یا نباشند.

106- عوامل رضایت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 22 - 25

25 - دستیابی به بهشت ، مایه خرسند شدن مؤمنان راستین از خداوند

یدخلهم جنّـت... و رضوا عنه

107- عوامل رضایت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 5

5- برخورداری از توجّهات و عنایت های خداوند ، مایه خشنودی انسان و دست یافتن او به فرجامی پسندیده و رضایت بخش

ابتغاء وجه ربّه . . . ولسوف يرضى

108- عوامل رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 21 - 4

4 - بهره مندی از رضوان الهی (رضایت مندی خدا) ره آورد ایمان ، هجرت و جهاد

ص: 187

الذین ءامنوا و هاجروا و جهدوا . . . یبشرهم ربهم برحمه ... و رضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 7

7 - جلب رضایت رسول خدا (صلی الله علیه و آله)، جلب رضایت خداست .

و الله و رسوله أحق أن یرضوه

به کارگیری ضمیر مفرد در «یرضوه»، بیانگر این است که رضایت رسول خدا (صلی الله علیه و آله)، رضایت خدا بوده و در این جهت تفاوتی وجود ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 6

6 - جلب رضایت مؤمنان از سوی منافقان ، مستلزم رضایت الهی از آنان نیست .

فإن ترضوا عنهم فإن الله لا یرضی عن القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 4

4 - پرهیز از مخالفت با خدا ، راه دستیابی به رضایت او

علی تقوی من الله و رضون خیر

در این آیه، عبارت «علی تقوی من الله» در مقابل «علی شفا جرف هار» و «رضوان» در مقابل «فانهار به فی نار جهنم» قرار گرفته است و در این مقایسه می توان به رابطه علی و معلولی یا سببی و مسببی میان تقوا و رضوان الهی پی برد؛ چه اینکه نظیر چنین رابطه در بخش دوم آیه به وسیله «فاء» در «فانهار به» صریحاً بیان گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 110 - 12

12- تنها راه رسیدن به رضایت خداوند و پاداش های او ، انجام دادن اعمال صالح و پرستش خالصانه او است .

فمن كان یرجوا لقاء ربّه فلیعمل عملاً صالحاً و لا یشرك بعباده ربّه أحداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 6,14

6 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به تغییر قبله و جایگزینی آن با قبله ای که فراهم کننده خشنودی او بود ، نوید داد .

فلنولينك قبله ترضيها

«نولیه» (مصدر نولی) به معنای گردانیدن است. بنابراین «فلنولينك...»؛ یعنی، تو را به قبله ای که مایه خشنودیت است، می گردانیم.

14 - تعیین مسجدالحرام به عنوان قبله مسلمانان ، خشنودی و رضایت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در پی داشت .

ص: 188

110- كافرين و جلب رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 84 - 12

12- کافران در روز قیامت ، هیچ راهی برای جلب رضایت خداوند نمی یابند .

ثم لا يؤذَن للذین کفروا و لا هم یستعتبون

«إستیعاب» (مصدر یستعتبون) به معنای درخواست از بدی کننده برای بازگشت از بدکاری و جلب رضایت کسی که به او بدی شده است، می باشد. بنابراین معنای جمله «و لا هم یستعتبون» چنین خواهد بود: از آنان نخواهند که عذرخواهی کنند و یا کاری کنند که خدا از ایشان راضی شود.

111- کیفر رضایت به گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 17

17 - « عن ابن نُباته قال : سمعت أميرالمؤمنین (ع) علی منبر الکوفه یقول : . . . ایها الناس إنّما عقر ناقة صالح واحد فأصابهم الله بعدابه بالرضا و آیه ذلک قوله عزّوجلّ . . . فعقروها فدمدم علیهم ربّهم بذنبهم فسویها . . . » ;

اصدّ بَع بن نُباته گوید: شنیدم از امیرالمؤمنین(ع) که بر منبر کوفه می فرمود: «... ای مردم! همانا ناقه صالح را یک نفر [از قوم ثمود] پی کرد؛ ولی خداوند همه آن قوم را به عذاب خود دچار کرد؛ چون به کار آن شخص راضی بودند و دلیل این مطلب سخن خداوند - عزّوجلّ - است «... فعقروها فدمدم علیهم ربّهم بذنبهم فسوّاها...»».

112- محدوده جلب رضایت زنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 1 - 7

7 - جلب رضایت زنان ، نباید منجر به محرومیت همسران از مباحات و حلال های الهی شود .

لَمْ تَحْرَمْ ما أحلّ الله لك تبتغی مرضات أزوجك

113- محرومان از رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 9

9 - منافقان و توانمندان متخلف از جهاد، فاسق و محروم از رضایت خدایند.

ص: 189

يحلّفون . . لا يرضى عن القوم الفسقين

114- محمد (صلى الله عليه و آله) و رضایت دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 5 - 6

6 - دنیا ، فاقد زمینه مناسب برای بهره بردن پیامبر (صلى الله عليه و آله) از عطا های ویژه الهی و رسیدن آن حضرت به خرسندی کامل

و للأخره خير لك من الأولى . و لسوف يعطيك ربك فترضى

115- مضمولان رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 17

17 - از امام سجاد (ع) روایت شده که فرمود: « إذا صار اهل الجنة فى الجنة . . . فيقول لهم تبارك و تعالى : رضای عنکم و محبتی لکم خير و اعظم مما انتم فيه . . . ثم قرء على بن الحسين هذه الآية « وعد الله المؤمنين و المؤمنات جنات تجرى من تحتها الأنهار . . و رضوان من الله اكبر . . . » ;

آن گاه که بهشتیان در بهشت قرار گیرند . . . خدای تبارک و تعالى به آنان می فرماید: رضایت و محبت من درباره شما بهتر و بزرگتر است از نعمتهای بهشتی که غرق در آن هستید. سپس امام (ع) این آیه را قرائت فرمود: خداوند به مردان و زنان با ایمان، باغهایی از بهشت وعده داده که نهرهایی از زیر درختانش جاری است . . . و رضایت و خشنودی خدا [از همه اینها] بزرگ تر است .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 8

8 - اعلام رضایت برتر خداوند ، از اولین و برترین مؤمنان از مهاجران و انصار

و السابقون الأولون من المهاجرين . . . رضى الله عنهم

قید «الأولون» می تواند قید توضیحی نباشد بلکه «السابقون» را به دو دسته تقسیم کند که در این صورت استفاده می شود که در میان مهاجران و انصار پیشتاز، دو گروه وجود داشته اند: برخی «الأولون» و برخی غیر آن ; گفتنی است که علاوه بر نکته فوق، واژه «السابقون» و «الأولون» ممکن است تنها نظر به سبقت زمانی نداشته باشد ; بلکه سبقت و اولویت معنوی را هم برساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- اسماعیل صادق الوعد و اعمال و رفتار او مورد رضایت کامل خداوند بود .

و کان عند ربّه مرضیّاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 190

17 - فتح - 48 - 18 - 1

1 - خشنودی و رضایت حتمی خداوند ، از مؤمنان بیعت کننده با پیامبر (صلی الله علیه و آله) در سفر حدیبیه

لقد رضی الله عن المؤمنین إذ یبایعونک تحت الشجره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 3

3 - پاداش های مادی و معنوی خداوند ، به مؤمنان وفادار و مورد رضایت خویش

لقد رضی الله . . . فأنزل السکینه علیهم . . . و مغانم کثیره يأخذونها

«أنزل السکینه» اشاره به پاداش معنوی و «مغانم. . .» نظر به پاداش های مادی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 22 - 22

22 - خداوند ، از مؤمنان راستین راضی و خرسند است .

رضی الله عنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 4

4 - خداوند ، بر وعده خود درباره رساندن انفاق گران باتقوا به فرجامی رضایت بخش ، سوگند یاد کرده است . *

و لسوف یرضی

«لام» در «لسوف»، لام قسم و یا لام ابتدا است؛ برداشت یاد شده، براساس احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 5 - 2، 1

1 - زندگانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در جهان آخرت ، همراه با عطای مداوم پروردگار و سرشار از رضایت است .

و لسوف یعطیک ربک فترضی

«سوف» برای استقبال است و مراد از آن - به قرینه آیه قبل - جهان آخرت است.

2 - خداوند ، با وعده قطعی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، درباره بخشش پیایی به آن حضرت تا حد رضایت کامل در آخرت ، او را تسلا داده و بر دور بودن همیشگی آن حضرت از قهر و خشم خود تأکید کرد .

ما ودّعک .. و لسوف یعطیک ربّک فترضی

«لام» در «لسوف»، حرف ابتدا و برای تأکید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 7 - 5

5 - خداوند ، با یادآوری امداد ویژه خویش برای آشنا شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) با معارف دین ، بر دور بودن آن حضرت از قهر و خشم خود تأکید کرد .

ما ودّعک ربّک و ما قلی .. و وجدک ضالاً فهدی

ص: 191

116- منافقان و رضایت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 1

1 - سوگند های دروغ منافقان به خداوند نزد مؤمنان ، برای جلب رضایت آنان

یحلفون بالله لکم لیرضوکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 4،6

4 - اهمیت جلب رضایت مؤمنان ، برای منافقان متخلف صدر اسلام

یحلفون لکم لترضوا عنهم

6 - جلب رضایت مؤمنان از سوی منافقان ، مستلزم رضایت الهی از آنان نیست .

فإن رضوا عنهم فإن الله لا يرضى عن القوم الفسقين

117- منشأ رضایت اخروی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 7 - 2

2 - خشنودی کامل انسان در قیامت ، در گرو ارزشمندی کردار او در دنیا است .

فأما من ثقلت موزینه . فهو فی عیشه راضیه

118- منشأ رضایت اخروی محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 5 - 4

4 - خرسندی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در جهان آخرت ، مرهون عطای بی شمار الهی است .

یعطیک . . . فترضی

حرف «فاء» دلالت دارد که آنچه رضایت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در پی خواهد داشت، عطای مداومی است که فعل «یعطیک» بر آن دلالت دارد. گفتنی است که در آیه شریفه، دو نکته نهفته است: 1. خداوند، عطای خود را به رسول الله (صلی الله علیه و آله) افزایش می دهد تا حدی که او را راضی سازد. 2. خداوند، هر چه را پیامبر (صلی الله علیه و آله) دوست دارد و به آن راضی است، در اختیار آن حضرت می نهد.

119- موانع امیدواری به رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 192

21- آرزوی برخورداری از زیبایی های دنیا ، ناسازگار با دل بستن به رضایت خداوند است .

یریدون وجهه . . . ترید زینه الحیوه الدنیا

120- موانع رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 96 - 8

8- فسق (تخلف از فرمان های الهی) مانع رضا و خشنودی خداوند از انسان است .

فإن الله لا یرضی عن القوم الفسقین

121- موجبات رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 2 - 18

18 - حج ، وسیله ای برای جلب رضایت خداوند

یبتغون فضلا من ربهم ورضوناً

توصیف راهیان حج به جلب کنندگان رضوان الهی به این معناست که حج و حرکت بسوی آن، از عوامل دستیابی به رضایت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 3 - 53

53- اعلام جانشینی و ولایت علی (ع) توسط رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، موجب کمال دین و تمام نعمت و رضای پروردگار

الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که هنگام نزول آیه فوق فرمود: ان کمال الدین و تمام النعمه و رضی الرب بارسالی الیکم بالولایه بعدی لعلی ابن ابی طالب (ع).

امالی صدوق، ص 291، ح 10، مجلس 56؛ بحار الانوار، ج 37، ص 111، ح 3.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 19

19- نقش اساسی رکوع و سجود (نماز)، در جلب فضل و خشنودی خداوند

تریهم رُكْعًا سَجْدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا

«بیتغون...» مترتب بر «رُكْعًا سَجْدًا» است؛ یعنی، مؤمنان با رکوع و سجود خویش، جویای فضل و خشنودی خداوند.

ص: 193

122- مؤمنان و رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 12

12 - هدف اصلی مؤمنان راستین ، جلب رضایت خدا و رسول خداست نه رضایت دیگران .

والله ورسوله أحق أن يرضوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 8

8 - پرتوی از خشنودی و رضوان الهی ، برتر از همه لذت های دیگر برای مؤمنان در بهشت *

ورضون من الله أكبر

نکره آمدن «رضوان» می تواند برای تقلیل باشد ؛ یعنی ، حتی شمه ای و نسیمی از رضوان الهی ، برتر از سایر لذتهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 5

5 - مؤمنان راستین ، شخصیت خویش را بر اساس تقوا و تحصیل رضایت خدا بنا می کنند .

أفمن أسس بنيانه على تقوى من الله ورضون خير

مراد از «بنيانه» می تواند اعمال و دستاوردهای فرد نباشد، بلکه منظور بنیان و هویت خود شخص باشد.

123- مؤمنان و رضایت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 12

12 - هدف اصلی مؤمنان راستین ، جلب رضایت خدا و رسول خداست نه رضایت دیگران .

والله ورسوله أحق أن يرضوه

124- مؤمنان و رضایت مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 12

12 - هدف اصلی مؤمنان راستین ، جلب رضایت خدا و رسول خداست نه رضایت دیگران .

والله ورسوله أحق أن يرضوه

125- نشانه های رضایت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 194

8 - آزمون دیدن فقر و غنا، گرمی داشت یتیمان، تغذیه فقیران، ترک تصرف ارث دیگران و پرهیز از مال دوستی، مایه احساس رضایت انسان از خداوند و زمینه ساز رضایت خداوند از او است.

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلِيَهُ .. راضیه مرضیه

نفس «راضی» و «مرضی» - به قرینه آیات پیشین - انسانی است که از اوصاف ذکر شده در آن آیات، میرا باشد.

126- نشانه های رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 31

31- نسل صالح، نمودی از عمل صالح و مورد رضای الهی

و أن أعمل صلحًا ترضیه و أصلح لی فی ذرّیتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 6 - 5

5 - فراهم آوردن سرپرست برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و برطرف ساختن دغدغه یتیمی از خاطر او، نشانه دور بودن آن حضرت از قهر و خشم خداوند

ما ودّعک ربّک و ما قلی .. ألم یجدک یتیمًا فاوی

127- نعمت رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 17

17- غفران و خوشنودی پروردگار از بهشتیان، نعمتی عظیم برای ایشان

فیها .. و مغفره من ربهم

در این آیه مغفرت پروردگار، همانند سایر نعمت ها، تذکر داده شده است و تنوین «مغفره» دال بر تفخیم است.

128- آثار بی توجهی به رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 63 - 10

10 - حفظ آبرو در برابر مردم ، با سوگند دروغ و بی توجهی به رضایت خدا و رسولش ، موجب رسوایی و ذلت انسان در آخرت است .

یحلفون بالله لكم . . . فان له نار جهنم . . . ذلك الخزي العظيم

ص: 195

129- آثار تبری از رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 28 - 4,5

4- بیزاری از رضا و خشنودی خداوند ، موجب عذاب به هنگام مرگ

ذلک بأنهم ... کرهوا رضونه

5- حرکت در مسیر خشم الهی و بیزاری از رضای او ، مایه حبط اعمال

تَّبِعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهُ وَ كَرِهُوا رِضْوَنَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَلَهُمْ

130- آثار جلب رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 28 - 10

10- جلب رضایت خداوند ، شرط برخوردار شدن از شفاعت شافعان (فرشتگان و ...)

لایشفعون إلا لمن ارتضى

131- آثار رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 8

8 - رفع کینه و دشمنی اهل کتاب با یکدیگر در گرو پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جلب رضوان الهی

فاغرينا بينهم العداوة والبغضاء ... يهدى به الله من اتبع رضونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 12

12 - رستگاری و سعادت حقیقی انسان ، تنها در پرتو دستیابی به رضا و خشنودی خداوند است .

ورضون من الله أكبر ... ذلك هو الفوز العظيم

بنابر اینکه «ذلک» صرفاً اشاره به «رضوان من اللّٰه» باشد، این برداشت استفاده می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 18

18 - رضایت خدا از انسان و رضایت انسان از خدا، عامل دستیابی انسان به بهشت جاودان و رستگاری حقیقی

رضی اللّٰه عنهم و رضوا عنه و أعد لهم جنت .. . ذلک الفوز العظیم

ممکن است مقدم شدن «رضی اللّٰه عنهم .. .» بر «أعد لهم جنات» مشعر به سببیت و علیت باشد.

ص: 196

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 109 - 10, 9

9- شافعانی در قیامت ، مأذون به شفاعت خواهند بود که گفتار آنان مورد رضایت خداوند باشد .

لا ترفع الشفعه إلا من ... رضی له قولاً

جمله «رضی له قولاً» به قرینه «أذن» مربوط به قیامت است و گویای این نکته است که شافعان در صورتی می توانند شفاعت کنند که گفته نادرست به زبان نیاورند و آنچه هنگام شفاعت می گویند، حق و مورد پسند خداوند باشد. نظر داشتن این جمله به گفت وگوهای دنیوی شفاعت کنندگان نیز استبعادی ندارد.

10 - رضایت خداوند ، شرط ثمربخشی گفتار انسان ها در قیامت

ورضی له قولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 28 - 16, 9

9- شفاعت شافعان (فرشتگان و...) تنها شامل کسانی می شود که خدا از آنان راضی باشد .

لا یشفعون إلا لمن ارتضى

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مفعول مقدر «ارتضى» ضمیری باشد که به «من» برگردد و تقدیر جمله چنین باشد: «ارتضاه الله»؛ یعنی، کسی که خدا از او راضی است و همه کارهایش مورد رضایت و پسند خداوند است.

16- «عن موسى بن جعفر (ع) : أما قول الله عز وجل « ولا یشفعون إلا لمن ارتضى » فإنهم لا یشفعون إلا لمن ارتضى الله دینه و الدین الإقرار بالجزاء علی الحسنات و السيئات ؛

از امام موسی بن جعفر (ع) روایت شده است: اما قول خداوند - عز وجل - «ولا یشفعون إلا لمن ارتضى» [معنایش این است که] آنان شفاعت نمی کنند، مگر برای کسی که خدا دین او را پسندیده است و دین [پسندیده] اقرار به جزا بر نیکی ها و بدی ها است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 17

17 - عمل صالح و جلب رضای الهی ، نمود بارز شکر نعمت های او

أن أشکر نعمتك .. و أن أعمل صلحاً ترضه

عبارت «و أن أعمل. ..» می تواند عطف تفسیری برای «أن أشکر نعمتک» باشد؛ یعنی، پروردگارا به من شکر نعمتت (انجام عمل صالح) را الهام فرما.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 18 - 17

17 - رضا و خشنودی الهی، دارای بازتاب های عینی و مهم در زندگی انسان

لقد رضی الله . . . فأنزل السکینه علیهم و أثبهم فتحًا قریبًا

«فأنزل السکینه. . .» نتیجه «رضی الله» به شمار می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 197

9 - شفاعت شفیعیان ، منوط به مشیت و رضایت خداوند است .

لاتغنی شفعتم شیئاً إلا من بعد أن يأذن الله لمن يشاء ويرضى

بنابراین که مراد از «من» در «من يشاء» شفاعت کنندگان باشد، برداشت بالا به دست می آید.

11 - تأثیر شفاعت فرشتگان ، منوط به مشیت و رضایت الهی ، در حق شفاعت شونندگان

إلا . . لمن يشاء ويرضى

بنابراین که مراد از «من» در «لن يشاء» شفاعت شونندگان باشد، برداشت یاد شده به دست می آید.

12 - تحصیل رضایت الهی ، شرط بهره مندی از شفاعت شفیعیان

لاتغنی شفعتم شیئاً إلا من بعد أن يأذن الله لمن يشاء ويرضى

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته زیر به دست می آید: الف) مراد از «من» در «لن يشاء» شفاعت شونندگان باشد؛ ب) ذکر «یرضی» ناظر بدان باشد که برای تعلق مشیت الهی، می باید رضایت او جلب شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 27 - 17

17 - رهبانیت ابداعی پیروان مسیح (ع) ، با شرط هدف الهی (جلب خرسندی خدا) داشتن ، مورد موافقت و رضایت خداوند قرار گرفت .

ما كتبنا عليهم إلا ابتغاء رضون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 22 - 23

23 - رضایت خداوند از مؤمنان راستین ، باعث دستیابی آنان به بوستان های بهشت

و يدخلهم جنّاتٍ... رضی الله عنهم

جمله «رضی الله عنهم» تعلیل برای «یدخلهم جنّات» است؛ یعنی، خداوند بدان جهت مؤمنان راستین را وارد بوستان های بهشت می کند که از آنان راضی و خرسند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 25 - 9

9- رهایی از عذاب الهی در دنیا و آخرت ، جز با جلب رضای خداوند و با اراده او ممکن نیست .

فلم یجدوا لهم من دون الله أنصارًا

برداشت یاد شده، از تعبیر «من دون الله» (بدون خداوند) استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 1

1 - خداوند هیچ کس را - جز کسانی که از آنان راضی و خشنود باشد (رسولان) - از علم غیب خود آگاه نمی سازد .

إلا من ارتضى من رسول

«من» - در «من رسول» - برای تبیین «من ارتضى» است.

ص: 198

132- ارزش رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 12

12 - جلب رضایت خداوند و خشنودی انسان از وی ، برتر از بهره مندی از بهشت جاویدان

رضی الله عنهم و رضوا عنه ذلك الفوز العظيم

برداشت فوق بر این مبناست که ذلک تنها اشاره به جمله «رضی الله عنهم و رضوا عنه» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 55 - 10

10- کسب رضایت خداوند ، هدفی والا و باارزش است .

و كان عند ربّه مرضياً

133- امیدواری به رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 8 - 11

11 - مهاجران تهی دست ، چشم انتظار بهبود وضع اقتصادی خویش همراه با رضایت خداوند

یبتغون فضلاً من الله و رضوناً

«فضلاً من الله»، می تواند اشاره به مسائل مادی و اقتصادی داشته باشد.

134- اهمیت جلب رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 18

18- پیروان راستین پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همواره در تلاش برای جلب رحمت و خشنودی خداوند

و الذین معه ... یبتغون فضلاً من الله و رضوناً

1 - برخورداران درجه والای تقوا، تنها برای جلب توجّه و عنایت خداوند، اموال خود را انفاق می کنند.

الأتقی . . . إلا ابتغاء وجه ربّه

استثنا در این آیه، منقطع است؛ یعنی، حق نعمتی بر گردن او نیست؛ لکن «ابتغاء» وجود دارد؛ یعنی، شخص «أتقی» در انفاق خود، نمی خواهد پاسخ نعمت دیگران را داده باشد. او تنها به این انگیزه انفاق می کند که خداوند، به او رو کرده و وی را مورد لطف خود قرار دهد. «وجه» به معنای «صورت و چهره» و کنایه از توجّه و عنایت است.

ص: 199

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 11

11 - بهره مندی از بهشت جاویدان، جلب خشنودی خدا، و دلشاد بودن از وی، رستگاری و موفقیتی بس بزرگ

لهم جنت... رضی الله عنهم ورضوا عنه ذلك الفوز العظيم

در برداشت فوق «ذلک» اشاره به تمامی پادشاهای مذکور در آیه گرفته شده است. و «ال» در «الفوز» برای استغراق مجازی است یعنی پادشاهای مذکور کمال رستگاری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 14، 8، 6

6 - تویخ منافقان از سوی خداوند، به خاطر ترجیح دادن رضایت مردم بر رضای خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

یحلفون بالله لكم ليرضوكم والله ورسوله أحق أن يرضوه

8 - لزوم جلب رضایت خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ترجیح دادن آن بر رضایت دیگران

والله ورسوله أحق أن يرضوه

از واژه «أحق»، ضرورت و لزوم استفاده می شود.

14 - تلاش در جلب رضایت مردم، به جای جلب رضایت خدا و رسول او، نشانه نفاق و بی ایمانی

یحلفون بالله لكم ليرضوكم والله ورسوله أحق أن يرضوه إن كانوا مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 17

17 - از امام سجاد (ع) روایت شده که فرمود: «إذا صار اهل الجنة فى الجنة... فيقول لهم تبارك و تعالی: رضای عنکم و محبتی

لكم خير و اعظم مما انتم فيه... ثم قرء على بن الحسين هذه الآية «وعد الله المؤمنين و المؤمنات جنات تجرى من تحتها الأنهار...

و رضوان من الله اكبر...»؛

آن گاه که بهشتیان در بهشت قرار گیرند... خدای تبارک و تعالی به آنان می فرماید: رضایت و محبت من درباره شما بهتر و بزرگتر است

از نعمتهای بهشتی که غرق در آن هستید. سپس امام (ع) این آیه را قرائت فرمود: خداوند به مردان و زنان با ایمان، باغهایی از بهشت وعده داده که نهرهایی از زیر درختانش جاری است... و رضایت و خشنودی خدا [از همه اینها] بزرگ تر است.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 7

7 - لزوم اهتمام انسان به جلب رضایت الهی و نه صرفاً راضی ساختن مردم

فإن ترضوا عنهم فإن الله لا يرضى عن القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 200

17 - دستیابی انسان به رضایت الهی و زندگی جاودان بهشتی، رستگاری بزرگ و سعادت حقیقی است .

رضی الله عنهم . . . جنت ... خلدین فیها ابدأً ذلك الفوز العظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 1,2,3

1 - لزوم بنا نهادن همه کارها و برنامه های زندگی، بر اساس تقوای الهی و رضای خدا

أفمن أسس بنینه علی تقوی من الله و رضون

برداشت فوق بر این پایه است که «بنیانه» به قرینه فراز پیشین - که مربوط به عمل انسان است (بنای مسجد قبا و مسجد ضرار) - به تقدیر «عمله» باشد؛ یعنی، کسی که بنیان عملش را بر اساس تقوا قرار دهد.

2 - اعمال مبتنی بر تقوا و رضایت الهی، دارای اساسی محکم و استوار و ارزشی خدشه ناپذیر

أفمن أسس . . . أم من أسس بنینه علی شفا جرف

از قرار گرفتن این بخش از آیه (أفمن أسس بنیانه علی تقوی . . .) در برابر «أم من أسس بنیانه علی شفا جرف هار» برداشت فوق استفاده می شود.

3 - رعایت تقوای الهی و تحصیل رضای خدا در پی ریزی مؤسسات، ملاک ارزشمندی آنهاست .

أفمن أسس بنینه علی تقوی من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 9

9- انسان موحد، همواره، باید در هوای رسیدن به رضایت خداوند باشد .

إلهکم إله و حد فمّن کان یرجوا لقاء ربّه

فعل ماضی (کان) در کنار فعل مضارع (یرجوا) بر استمرار دلالت دارد و «فاء» تفریع، گویای برداشت بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - جلب رضا و خشنودی خدا، آرمان مردان الهی

و أن أعمل صلحًا ترضه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 3,5

3 - مردم، موظف اند هر کاری را - چه جمعی باشد و چه فردی - فقط برای رضای خدا انجام دهند .

أن تقوموا لله مثنى وفردی

«مثنی و فرادی» حال برای ضمیر فاعلی «تقوموا» است و کلمه «مثنی» کنایه از تعدد می باشد.

5 - مردم، موظف اند کارهای خود را برای رضای خدا، یک و یا دو نفره و به دور از غوغا سالاری و هیاهو انجام دهند .

أن تقوموا لله مثنى وفردی

احتمال دارد سفارش به قیام برای خدا به صورت دو نفری (اقل جمع) و یا یک نفری، به خاطر پرهیز از هیاهو و هرچه خالصانه تر شدن آن باشد.

ص: 201

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 28 - 6,7

6- عمل به انگیزه ای جز جلب رضای الهی ، فاقد ارزش و اعتبار

و کرهوا رضونه فأحبط أعمالهم

«فاء» برای تفریع و نتیجه است. از تفریع «أحبط أعمالهم» بر «کرهوا رضونه» مطلب بالا استفاده می شود.

7- ارزش و ثمربخشی اعمال نیک ، در پرتو انگیزه صحیح و جلب رضای الهی

اتَّبِعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهُ وَ كَرِهُوا رِضْوَنَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ

از مفهوم آیه شریفه، استفاده می شود که اعمال نیک در صورتی حبط نخواهد شد که در جهت جلب رضایت خداوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 8 - 15

15 - جلب رضای حق و آمادگی برای جهاد در راه خدا و رسول او ، شرط ایمان راستین

يَتَّبِعُونَ فِضْلًا مِنَ اللَّهِ وَ رِضْوَانًا وَ يَنْصُرُونَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 12,14,16

12 - هجرت از مکه به مدینه برای جلب رضای الهی ، ناسازگار با مودت نسبت به مشرکان مکه

لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَ عَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ .. . إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا

آیه شریفه در مرحله نخست، نظر به موضوعی دارد که در صدر اسلام رخ داده است. مخاطب اولیه آیه مهاجری به نام حاطب بن ابی بلتعنه است که برای خدا هجرت کرده؛ ولی گام در مسیر دوستی با مشرکان نهاده بود (غافل از این که آن هجرت و این حرکت با هم سازگار نیستند).

14 - حرکت مسلمانان برای فتح مکه ، حرکتی جهادی و در راستای خشنودی خداوند

إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي

از این که پس از برشمردن ستم مشرکان نسبت به مسلمانان، تعبیر «جهاداً فی سبیلی..» آمده، می توان نتیجه گرفت که آیه شریفه، انگیزه فتح مکه را مشخص ساخته است.

16 - ارزش هجرت و جهاد، به انجام گرفتن آن در راه خدا و برای خشنودی او است.

إن كنتم خرجتم جهاداً فی سبیلی و ابتغاء مرضاتی

تعبیر «خرجتم»، چنانچه بیانگر هجرت مسلمانان از مکه به مدینه باشد، عنوان «جهاد» نیز بر آن انطباق می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 3 - 4

4 - لزوم تلاش برای جلب خشنودی خداوند و اجتناب از عوامل برانگیزاننده خشم او

كبر مقتاً عند الله أن تقولوا ما لا تفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 3,6

ص: 202

3 - لزوم تلاش انسان مؤمن ، برای جلب رضا و محبت خداوند

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقْتَلُونَ فِي سَبِيلِهِ

6 - ارزش جهاد به این است که در راه خدا و جلب رضای او باشد و نه دستیابی به منافع مادی .

الَّذِينَ يُقْتَلُونَ فِي سَبِيلِهِ

قید «فی سبیل» می رساند که انگیزه کسی که در جهاد شرکت می کند، تنها باید برای اعتلا بخشیدن به دین خدا بوده و از انگیزه های مادی (مانند غنیمت و ..) مبرا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 11 - 8

8 - ارزش جهاد ، به این است که در راه خدا و برای جلب رضای او باشد .

تَجْهَدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

قید «فی سبیل الله» بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 28 - 5

5 - برخورداری از نفس مطمئن و تقرب به درگاه خداوند در قیامت ، ویژه کسانی است که رضایت خداوند را به دست آورده اند .

مَرْضِيَّةٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 4

4 - ارجمندی انفاق گران ، در گرو خداپسند بودن مصارف انفاق های آنان است .

إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ

عبارت «ابتغاء وجه ربه»، بیانگر دو ویژگی است؛ 1. انفاق گر باید تنها به قصد تقرب به خداوند انفاق کند؛ 2. موارد انفاق باید، راه های خداپسندانه باشد. برداشت یاد شده، ناظر به دومین ویژگی است.

136- بانیان مسجد قبا و رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 6

6 - بانیان مسجد قبا، دارای تقوای الهی و در پی جلب رضایت خدا بودند .

لمسجد أسس علی التقوی .. أفمن أسس بنینه علی تقوی

مفسران بر آنند که شأن نزول این بخش از آیات، مسجد قبا و مسجد ضرار است. بر این اساس می توان گفت که: ضمیر «بنیانه» به مسجد قبا (لمسجد أسس علی التقوی) باز می گردد و آیه شریفه، در مقام تمجید بانیان مسجد قبا و تقبیح بنیان گذاران مسجد ضرار است.

ص: 203

137- برتری رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 6

6 - توییح منافقان از سوی خداوند ، به خاطر ترجیح دادن رضایت مردم بر رضای خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

یحلفون بالله لکم لیرضوکم و الله و رسوله أحق أن یرضوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 8,9

8 - پرتوی از خشنودی و رضوان الهی ، برتر از همه لذت های دیگر برای مؤمنان در بهشت *

و رضون من الله أكبر

نکره آمدن «رضوان» می تواند برای تقلیل باشد ؛ یعنی ، حتی شمه ای و نسیمی از رضوان الهی ، برتر از سایر لذتهاست.

9 - رضوان خداوند و خشنودی او از بهشتیان ، بالاترین لذت و نعمت برای آنان

و رضون من الله أكبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 2 - 8

8 - جلب رضای مولای حقیقی (خدا) ، برتر و شایسته تر از جلب رضایت دیگران است .

تبتغی مرضات أزواجک . . . و الله مولیکم

یادآوری مولا- و سرپرست بودن خداوند - پس از فرمان به شکستن سوگندهایی که گاهی برای جلب رضایت دیگران است - می تواند

اشاره به مطلب یاد شده باشد.

138- تلاش برای رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 8

8 - توجّه به ربوبیت خداوند ، وادارسازنده انسان به تلاش برای کسب رضایت و لطف او است .

ابتغاء وجه ربّه

139- جاودانگی رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 28 - 10

10- رضا و رحمت حق ، اصلی ازلی و جاری در نظام آفرینش ، و خشم الهی زاییده اعمال آدمیان *

اتَّبِعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهُ وَ كَرِهُوا رِضْوَنَهُ

ص: 204

«أسخط» (از باب افعال) بیانگر ایجاد است؛ ولی «رضوان» (به صورت اسم) می نمایند که رضا و رحمت حق، همواره گسترده بوده و خواهد بود و تنها کافی است که انسان بدان تمایل داشته و از آن بهره گیرد، برخلاف خشم و کيفر الهی که با نفس عمل انسان، پدید آمده و ایجاد می شود.

140- جلب رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 16 - 13

13 - انسان ها ، تنها با اذن و خواست خداوند می توانند در پی جلب رضایت و خشنودی او باشند . *

من اتبع رضونه . . . باذنه

بنابر اینکه «باذنه» متعلق به «اتبع» باشد، نه «یخرجهم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 9

9- انسان موحد ، همواره ، باید در هوای رسیدن به رضایت خداوند باشد .

إلهکم إله وحد فمن کان یرجوا لقاء ربّه

فعل ماضی (کان) در کنار فعل مضارع (یرجوا) بر استمرار دلالت دارد و «فاء» تفریع، گویای برداشت بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 2

2 - هجرت ابراهیم (ع) ، حرکتی الهی و در جهت جلب رضای خدا بود .

وقال إني ذاهب إلی ربّي

از تعبیر رفتن به سوی پروردگار به جای هجرت، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 24

24- گرایش به صلاح و جلب رضای الهی ، نمودی از کمال عقلی انسان

حتی إذا بلغ أشده و بلغ أربعين سنة قال رب أوزعنی . . و أن أعمل صلحاً ترضیه

توجه به قرینه های موجود در آیه شریفه، استفاده می شود که تعبیر «أربعین سنه» ناظر به بلوغ عقلی است، چه این که «بلغ أشده» می تواند اشاره به بلوغ جسمی داشته باشد. بنابراین آنچه بر سن چهل سالگی انسان در آیه مترتب شده، از کمال عقلی نشأت یافته است.

141- درخواست رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 13

ص: 205

13 - دعای سلیمان به درگاه الهی برای توفیق در انجام عمل صالح و جلب خشنودی خدا

و أن أعمل صلحاً ترضه

142- دلایل رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 7 - 5

5 - خداوند ، با یادآوری امداد ویژه خویش برای آشنا شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) با معارف دین ، بر دور بودن آن حضرت از قهر و خشم خود تأکید کرد .

ما ودّعك ربك و ما قلی . . . و وجدك ضالاً فهدی

143- رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 80 - 10

10 - اطاعت از رهبر به حق (امام) بر پایه شناخت کامل وی ، اطاعت از خدا و موجب خوشنودی اوست .

من يطع الرسول فقد اطاع الله

امام باقر (ع) فرمود: . . . رضی الرحمان الطاعة للامام بعد معرفته انّ الله تبارک و تعالی يقول: «من يطع الرسول فقد اطاع الله...» ...

کافی، ج 1، ص 185، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 520، ح 420؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 259، ح 202؛ کافی، ج 2، ص 19، ح 5.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 114 - 5, 6, 4

4 - اعمال و رفتار نیک آدمی باید همواره برای خدا و جلب رضایت او انجام گیرد .

و من يفعل ذلك ابتغاء مرضات الله فسوف نؤتيه أجراً عظيماً

5 - بهره مندی از پاداش بزرگ الهی در گرو انجام اعمال نیک به انگیزه جلب رضایت خداست .

و من يفعل ذلك ابتغاء مرضات الله فسوف نؤتيه أجراً عظيماً

6 - جلب رضای الهی ، ملاک ارزشمندی اعمال در پیشگاه خداوند

و من يفعل ذلك ابتغاء مرضات الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 13

13 - منافع شخصی و رعایت مصالح والدین ، بستگان ، فقیران و ثروتمندان ، باید تحت الشعاع حق و رضایت خدا باشد .

كونوا... شهداء لله ولو على أنفسكم او الولدين و الاقربین ان یکن

ص: 206

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 149 - 1

1 - انجام کار های نیک چه در نهان و چه آشکارا ، مورد پسند و رضایت خداست .

إن تبدوا خيراً أو تخفوه .. فإنّ الله كان عفواً قديراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 14

14 - دستیابی حاجیان به پاداشهایی از جانب خدا و جلب رضایت او از اهداف تشریح حج و عمره است .

ولا ءآمین البیت الحرام یتتغون فضلاً من ربهم و رضوناً

مراد از «فضلاً» می تواند ثواب و پاداش باشد و می تواند مقصود از آن درآمدهای مالی باشد. در برداشت فوق معنای اول لحاظ شده است. گفتنی است «آمین البیت الحرام = راهیان خانه خدا» شامل حاجیان و معتمران می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 29,32,33

29 - اسلام همراه با ولایت ، دین کامل و مورد رضایت خداست .

الیوم .. و رضیت لکم الاسلام دیناً

32 - دین اسلام ، شریعتی کامل و مورد رضایت خداوند

الیوم اکملت لکم دینکم و رضیت لکم الاسلام دیناً

33 - دین کامل ، تنها دین مورد پسند خداوند

الیوم اکملت لکم دینکم و رضیت لکم الاسلام دیناً

چون خداوند پس از بیان اكمال دین، آن را پسندیده خویش دانسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 6

6 - شهادت به قسط و تلاش در جهت برپایی عدالت ، باید برای جلب رضایت خداوند باشد . *

کنونا قومین لله شهداء بالقسط

در برداشت فوق کلمه «لله» برای «شهداء»، به قرینه «قومین لله»، در تقدیر گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 16 - 5

5 - اهمیت تحصیل رضایت خداوند

من اتبع رضونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 21 - 14

14 - ورود بنی اسرائیل به شام ، پس از توبه و رضایت خداوند از ایشان ، در پایان چهل سال سرگردانی

ص: 207

يقوم ادخلوا الارض المقدسه

از امام باقر(ع) روایت شده که بعد از تلاوت آیه فوق فرمود: .. ثم دخلوها بعد اربعین سنه ... و ما كان خروجهم من مصر و دخولهم الشام الا من بعد توبتهم و رضاء الله عنهم ...

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 306، ح 75؛ نورالثقلین، ج 1، ص 607، ح 114.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 42 - 21

21 - توجه به خشنودی خداوند از عدالت پیشگان، بر انگیزاننده داوران به رعایت قسط و عدل

فاحکم بینهم بالقسط إن الله يحب المقسطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 119 - 8،9،10

8 - خداوند، خشنود از راستگویان و راستکرداران و آنان، خشنود از خداوند.

رضی الله عنهم و رضوا عنه

9 - خداوند همواره خشنود از اهل بهشت می باشد و بهشتیان نیز همواره از خدا دلشادند.

رضی الله عنهم و رضوا عنه

10 - حضرت مسیح (ع)، همواره خشنود از خداوند و از زمره جلب کنندگان رضایت الهی و اهل بهشت است.

قال الله هذا يوم ينفع الصدقین .. رضی الله عنهم و رضوا عنه

از مصادیق مورد نظر برای این آیه - به قرینه آیات گذشته - حضرت مسیح(ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 21 - 3،9

3 - برخورداری از مقام رضوان (رضایت کامل خدا از انسان) از موهبت های خاص خداوند به مؤمنان مهاجر و مجاهد

هاجروا و جهدوا فی سبیل اللّٰه . . . یبشروهم ربهم . . . و رضون

9- برخورداری از رحمت و رضوان الهی و بهشت سرشار از نعمتِ زوال ناپذیر ، نمودی از رستگاری انسان است .

و أولئک هم الفائزون. یبشروهم ربهم برحمه منه و رضون و جنت لهم فیها نعیم مقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 22 - 6

6 - مؤمنان مهاجر و مجاهد ، علاوه بر بهره مندی از رحمت و رضوان الهی و بهشت ، از پاداشی ویژه و بزرگ در پیشگاه خداوند برخوردارند .

الذین ءامنوا و هاجروا و جهدوا . . . و جنت ... إن اللّٰه عنده أجر عظیم

قرار گرفتن جمله «إن اللّٰه عنده أجر عظیم» - که دارای معنایی عام و کلی است - پس از ذکر پاداشهای گوناگون مؤمنانِ مهاجر و مجاهد، می تواند گویای برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 208

7 - توبه - 9 - 59 - 3

3 - تأیید صریح خدا نسبت به عملکرد پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مورد نحوه تقسیم صدقات میان مسلمانان

و لو أنهم رضوا ما آتاهم الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 13

13 - ایمان واقعی ، مستلزم تلاش برای جلب رضایت خدا و رسولش

و الله ورسوله أحق أن يرضوه إن كانوا مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 1

1 - خدا از نخستین پیشگامان از مهاجران و انصار و نیز دنبال کنندگان راه آنان ، راضی و ایشان نیز از خدا راضی اند .

و السبقون الأولون من المهاجرين والأنصار و الذين اتبعوهم بإحسان رضی الله عنهم و ر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 13

13 - عبد الأعلى گوید : قلت لأبي عبد الله (ع) : « ... و سألته عن قوله تعالى « و ما كان الله ليضل قوماً بعد إذ هداهم حتى يبين لهم

ما يتقون » قال : حتى يعرفهم ما يرضيه و ما يسخطه ;

به امام صادق (ع) گفتم : ... و درباره قول خدای تعالی : « ... حتى يبين لهم ما يتقون » سؤال کردم ، فرمود : مراد این است تا اینکه به آنها

بشناساند آنچه که او را خشنود می کند و آنچه او را به غضب در می آورد .» .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 18

18 - جهان آخرت ، عرصه ظهور غفران و آمرزگاری خداوند ، نسبت به بندگان و جلوه گاه رضایت و خرسندی او از آنان

و في الآخرة ... و مغفره من الله ورضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 15

15 - حرکت جهادگرانه در راه خدا و رضای او ، ناسازگار با دوستی نسبت به دشمنان او

لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ .. . إِنَّ كُنْتُمْ تَحِبُّونَ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَا

هر چند آیه در مورد خاصی نازل شده؛ ولی پیام کلی آن برای امت اسلامی باقی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 27 - 4

4 - پیامبران ، انسان های منتخب و مورد رضای خداوند

إِلَّا مَنْ ارْتَضَىٰ مِنْ رَسُولٍ

ص: 209

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 9 - 1

1 - اطعام و انفاق ابرار به مستمندان ، یتیمان و اسیران ، کاملاً خالصانه و تنها برای جلب رضای خداوند است .

و يطعمون . . . و أسیرًا . إنما نطعمکم لوجه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 28 - 6

6 - خشنودی از خداوند و کسب رضایت او در دنیا ، مایه راه یابی به درگاه او در آخرت است .

ارجعی إلى ربک راضیه مرضیه

«راضیه مرضیه» حال و بیانگر علت است. بنابراین رجوع به خداوند، پاداشِ دارا بودن آن دو حالت از پیش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 29 - 3, 2

2 - بندگی خالص خداوند ، مایه رسیدن به مقامی والاتر از رتبه انسان های مطمئن ، راضی و مورد پسند خداوند

فادخلی فی عبدی

انتساب بندگان به خداوند در «عبادی»، انتساب تشریفی است و این که به صاحبان دل آرام، اذن ملحق شدن به آنان داده می شود، بیانگر برتری رتبه آنان است.

3 - رسیدن به مقام اطمینان ، رضایت از کار های خداوند و مورد پسند خدا بودن ، از نشانه های رسیدن به مقام عبودیت است .

يَأْتِيهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ . . . راضیه مرضیه . فادخلی فی عبدی

حرف «فاء»، برای تفریع ما بعد بر قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 7

7 - «وجه الله» ، رضایت او است .

ابتغاء وجه ربّه .. و لسوف یرضی

در صورتی که فاعل «یرضی» خداوند باشد، وعده «رضایت او» به کسانی که طالب «وجه الله» هستند، بیانگر اتحاد آن دو خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 11, 13, 14, 18

11 - رضایت خداوند، از مؤمنان شایسته کردار در جهان آخرت

رضی الله عنهم

13 - رضایت خداوند، از مؤمنان صالح و رضایت آنان از او، پاداش ایمان و عمل نیک ایشان است.

جزاؤهم .. رضی الله عنهم و رضوا عنه

14 - بهشت جاودان و نعمت های آن، کسب رضایت خداوند و راضی شدن از او، ویژه کسانی است که به عظمت خداوند، پی برده و از او هراس دارند.

ص: 210

جنّت-ت عدن تجرى من تحتها الأنهر خلدین فیها أبداً رضی اللّٰه عنہم و رضوا عنه ذلك

«خشیت»، به معنای ترس آمیخته با احساس عظمت است. (مفردات)

18 - « قال أبو عبد الله (ع) اللّٰه راض عن المؤمن في الدنيا والآخرة والمؤمن وإن كان راضياً عن اللّٰه فإنّ في قلبه ما فيه لما يرى في هذه الدنيا من التمحيص فإذا عاين الثواب يوم القيامة رضی عن اللّٰه الحقّ حقّ الرضا وهو قوله « ورضوا عنه » وقوله « ذلك لمن خشى ربّه » أى أطاع ربّه ;

امام صادق(ع) فرمود: خداوند از مؤمن در دنیا و آخرت راضی است و مؤمن، گرچه از خدا راضی است؛ ولی در قلب او چیزهایی است به جهت آنچه به عنوان تمحیص (به سختی ها گرفتار ساختن برای امتحان و پاکی از گناه) در دنیا می بیند. پس چون پاداش اخروی را در قیامت مشاهده کند، از خداوند - که حق است - به طور کامل خشنود خواهد شد و این [معنای] سخن خداوند است «و رضوا عنه» و [اما این] گفته خداوند «ذلك لمن خشى ربّه»؛ یعنی، [این برای کسی است که] پروردگارش را اطاعت کند».

144- رضایت خدا در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 4

4 - ارجمندی انفاق گران، در گرو خداپسند بودن مصارف انفاق های آنان است .

إلاّ ابتغاء وجه ربّه

عبارت «ابتغاء وجه ربه»، بیانگر دو ویژگی است؛ 1. انفاق گر باید تنها به قصد تقرب به خداوند انفاق کند؛ 2. موارد انفاق باید، راه های خداپسندانه باشد. برداشت یاد شده، ناظر به دومین ویژگی است.

145- رضایت خدا در بنای مؤسسات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 3

3 - رعایت تقوای الهی و تحصیل رضای خدا در پی ریزی مؤسسات، ملاک ارزشمندی آنهاست .

أفمن أسس بنینه علی تقوی من اللّٰه

146- رضایت خدا در عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - لزوم بنا نهادن همه کارها و برنامه های زندگی، بر اساس تقوای الهی و رضای خدا

أفمن أسس بنيانه على تقوى من اللّٰه ورضون

برداشت فوق بر این پایه است که «بنیانه» به قرینه فراز پیشین - که مربوط به عمل انسان است (بنای مسجد قبا و مسجد ضرار) - به تقدیر «عمله» باشد؛ یعنی، کسی که بنیان عملش را بر اساس تقوا قرار دهد.

ص: 211

2- اعمال مبتنی بر تقوا و رضایت الهی، دارای اساسی محکم و استوار و ارزشی خدشه ناپذیر

أفمن أسس . . . أم من أسس بنينه علی شفا جرف

از قرار گرفتن این بخش از آیه (أفمن أسس بنينه علی تقوی . . .) در برابر «أم من أسس بنينه علی شفا جرف هار» برداشت فوق استفاده می شود.

147- روش جلب رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 11

11 - دعا راهی برای رسیدن به قرب خدا و جلب رضایت اوست.

یدعون ربهم . . . یریدون وجهه

«وجه» به معنای صورت است و چون لحاظ معنای حقیقی این کلمه درباره خداوند معقول نیست بنابراین می تواند مراد از «یریدون وجهه» «یریدون مرضاته» باشد، چنانکه اغلب مفسران این احتمال را گفته اند.

148- زمینه تشخیص رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 84 - 9

9- پیامبران، در تشخیص موارد رضایت خداوند، نیازمند راهنمایی و هدایت او هستند.

و ما أعجلک . . . عجلت إلیک ربّ لترضی

149- زمینه رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 7

7- هجرت در راه خدا و یاری دین، سبب جلب رضایت الهی و دستیابی به حیات جاودان در بهشت

من المهجرین و الأنصار . . . رضی الله عنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13- انگیزه اهل دعا و استغاثه در عصر بعثت ، جلب رضایت خداوند و قرار گرفتن در حالتی مناسب با صفات او بود .

یدعون ... یریدون وجهه

مراد از «وجه» در «یریدون وجهه» نه معنای حقیقی «وجه» است - زیرا، خداوند، دارای صورت نیست - و نه کنایه از ذات خداوند است - زیرا، نمی توان آن را اراده کرد - بنابراین، یا کنایه از رضایت خداوند است، به این مناسبت که انسان ها، در هنگام رضایت، صورت خود را به سوی مخاطب خود برمی گردانند و یا کنایه از صفات خدا است که اهل دعا، یا خود را

ص: 212

مشمول آن قرار می دهند و یا در برابر هر صفتی نظیر عزت و علم خداوند، وضعیتی مناسب، نظیر ذلت و ناآگاهی به خود می گیرند.

14- دعا، باید خالصانه، و تنها برای جلب رضایت خداوند و توجه او باشد.

یدعون ربهم بالغدوه والعسیّ یریدون وجهه

15- دعا زمینه دستیابی به «وجه الله» و جلب رضایت او است.

یدعون ربهم بالغدوه... یریدون وجهه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 55 - 8,9

8- وفادار بودن اسماعیل (ع) به وعده ها و اصرار او بر پای بندی بستگانش به نماز، زکات و انفاق، مایه جلب رضایت خداوند

إنّہ کان صادق الوعد... و کان یأمر أهله بالصلوه والزکوه و کان عند ربّه مرضیاً

9- وفای به وعده و امر به معروف، زمینه ساز رضایت خداوند است.

إنّہ کان صادق الوعد... و کان یأمر أهله بالصلوه والزکوه و کان عند ربّه مرضیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 84 - 4,6,7

4- موسی (ع)، حضور پیش از موعد خود و جلوتر از دیگران را در میقات موجب جلب رضایت خداوند می پنداشت.

و ما أعجلک... و عجلت إلیک ربّ لترضی

6- شتاب در کار خیر و تعجیل در وفای به وعده، موجب جلب رضایت خدا است.

و ما أعجلک... و عجلت إلیک ربّ لترضی

هر چند که موسی (ع) به جهت جدا شدن از مردم، مورد پرس و جوی خداوند قرار گرفت؛ ولی هدف او از این تعجیل، مورد نقد قرار نگرفته است؛ یعنی، تسریع در وفای به وعده و حضور در میقات، به خودی خود، کار مطلوبی بوده است.

7- عبادت، موجب جلب رضایت الهی است.

عجلت إلیک ربّ لترضی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 109 - 12

12 - گفتار ها ، دارای نقشی بسیار مؤثر در سرنوشت انسان و کسب رضایت و یا سخط خداوند

لا تَتَفَعَّ الشَّفَعَةَ .. وَرْضَى لَهُ قَوْلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 14

14 - لزوم به کارگیری علم و قدرت ، در مسیر صلاح و سازندگی و جلب رضایت خداوند

و لقد آتينا داود0 و سليمان علمًا . . . و آوتينا من كلّ شيء... و أن أعمل صلحًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 5

ص: 213

5- شکر و سپاس بندگان ، موجب جلب رضا و خوشنودی خداوند است .

وإن تشکروا یرضه لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 25,26,27

25- جلب رضایت و خوشنودی خدا ، آرمانی والا و قابل دستیابی با عمل صالح

قال ربّ أوزعنی أن أشکر . . . و أن أعمل صلحاً ترضیه

جمله «ترضاه» قید توضیحی برای «صالحاً» می باشد و خداوند این صلاح جوئی را به عنوان آرمان انسان کامل یاد کرده است.

26- روحیه شکرگزاری به درگاه خداوند ، اساس گرایش انسان به عمل صالح و جلب رضای الهی *

قال ربّ أوزعنی أن أشکر . . . و أن أعمل صلحاً ترضیه

از تقدم شکر بر عمل صالح، مطلب یاد شده استفاده می شود.

27- شکر نعمت های الهی ، نمود بارز عمل صالح و زمینه رضایت او *

أن أشکر . . . و أن أعمل صلحاً ترضیه

بنابراین که عطف «و أن أعمل» بر «أن أشکر» تفسیری باشد؛ اختصاص به ذکر یافتن شکر و سپاس از میان تمامی اعمال صالح، نمایانگر اهمیت آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 20,21

20- صلابت در برابر کافران ، مهرورزی با مؤمنان و استمرار بر عبادت ، زمینه برخورداری جامعه اسلامی از فضل و رضای الهی

أشداء . . . رحماء . . . رکعاً سجّداً یتتغون

می توان گفت: «یتتغون. . .» نتیجه و حاصل سه برنامه مؤمنان (1- أشداء، 2- رحماء، 3- رکعاً سجّداً) است.

21- دستیابی به فضل و خوشنودی خداوند ، نیازمند تلاش و عمل

أشداء علی الکفّار رحماء بینهم تریمهم رکعاً سجّداً یتتغون فضلاً من الله و رضوناً

در واژه «إبتغاء»، تلاش و کوشش نهفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 7 - 2

2- جلب رضای خداوند ، فلسفه و هدف صبر و پایداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) در دوران رسالت

و لربک فاصبر

لام در «لربک» برای تعلیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 28 - 7,8

7- خشنود بودن از خداوند ، زمینه ساز کسب رضایت او است .

راضیه مرضیه

ص: 214

ترتیب ذکری، ممکن است ناظر به ترتیب واقعی باشد؛ بنابراین، حالت «مرضیه» بودن، فرع حالت رضایت است.

8 - آزمون دیدن فقر و غنا، گرمی داشت یتیمان، تغذیه فقیران، ترک تصرف ارث دیگران و پرهیز از مال دوستی، مایه احساس رضایت انسان از خداوند و زمینه ساز رضایت خداوند از او است.

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلِيَهُ .. رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً

نفس «راضی» و «مرضی» - به قرینه آیات پیشین - انسانی است که از اوصاف ذکر شده در آن آیات، میرا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 7،8

7 - دستیابی به «وجه الله»، در گرو تلاش و جدیت جوینده آن است.

إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ

از واژه «ابتغاء» تنها در موردی استفاده می شود که طلب همراه با کوشش و تلاش باشد. (مفردات)

8 - توجه به ربوبیت خداوند، وادارسازنده انسان به تلاش برای کسب رضایت و لطف او است.

ابتغاء وجه ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 6

6 - رضایت خداوند از انسان، در گرو تقوا و اخلاص در انفاق است.

الْآتِقَى . الذی یؤتی ماله ... ابتغاء وجه ربّه الأعلى . ولسوف یرضی

چنانچه فاعل «یرضی» خداوند باشد، آیات پیشین در مقام بیان زمینه های رضایت او خواهد بود.

150- شرایط رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 8 - 17

17 - خشیت از خداوند، شرط رضایت مندی او از مؤمنان دارای عمل صالح

رضی اللہ عنہم . . . ذلک لمن خشی ربہ

151- شفاعت مشمولان رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 109 - 4

4- شفاعت شفیعان در قیامت ، برای کسانی پذیرفته می شود که خداوند از گفتار آنان راضی باشد .

لاتنفع الشفعه إلا . . . ورضی له قولاً

ص: 215

152- طالبان رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 1

1 - خداوند کسانی را که در پی جلب رضایت اویند در راه های سلامت ، امنیت و صلح قرار می دهد .

یهدی به الله من اتبع رضونه سبل السلم

مراد از هدایت، رساندن به راههای سلامت است، نه فقط راهنمایی به آن. چون صرف راهنمایی برای همه انسانها موجود است، چه در پی رضایت الهی باشند و یا نباشند.

153- عوامل رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 21 - 4

4 - بهره مندی از رضوان الهی (رضایت مندی خدا) ره آورد ایمان ، هجرت و جهاد

الذین ءامنوا و هاجروا و جهدوا . . . بیشترهم ربهم برحمه ... و رضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 7

7 - جلب رضایت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، جلب رضایت خداست .

و الله و رسوله أحق أن یرضوه

به کارگیری ضمیر مفرد در «یرضوه»، بیانگر این است که رضایت رسول خدا (صلی الله علیه و آله)، رضایت خدا بوده و در این جهت تفاوتی وجود ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 6

6 - جلب رضایت مؤمنان از سوی منافقان ، مستلزم رضایت الهی از آنان نیست .

فإن ترضوا عنهم فإن الله لا یرضی عن القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 4

4 - پرهیز از مخالفت با خدا، راه دستیابی به رضایت او

علی تقوی من الله و رضون خیر

در این آیه، عبارت «علی تقوی من الله» در مقابل «علی شفا جرف هار» و «رضوان» در مقابل «فانهار به فی نار جهنم» قرار گرفته است و در این مقایسه می توان به رابطه علی و معلولی یا سببی و مسببی میان تقوا و رضوان الهی پی برد؛ چه اینکه نظیر چنین رابطه در بخش دوم آیه به وسیله «فاء» در «فانهار به» صریحاً بیان گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 216

12- تنها راه رسیدن به رضایت خداوند و پاداش های او ، انجام دادن اعمال صالح و پرستش خالصانه او است .

فمن كان يرجو لقاء ربه فليعمل عملاً صالحاً ولا يشرك بعبادة ربه أحداً

154- کافران و جلب رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 84 - 12

12- کافران در روز قیامت ، هیچ راهی برای جلب رضایت خداوند نمی یابند .

ثم لا يؤذن للذين كفروا ولا هم يستعتبون

«استیعاب» (مصدر يستعتبون) به معنای درخواست از بدی کننده برای بازگشت از بدکاری و جلب رضایت کسی که به او بدی شده است، می باشد. بنابراین معنای جمله «ولا هم يستعتبون» چنین خواهد بود: از آنان نخواهند که عذرخواهی کنند و یا کاری کنند که خدا از ایشان راضی شود.

155- محرومان از رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 9

9- منافقان و توانمندان متخلف از جهاد ، فاسق و محروم از رضایت خدایند .

يحلفون . . . لا يرضى عن القوم الفسقين

156- مشمولان رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 17

17 - از امام سجاد (ع) روایت شده که فرمود : « إذا صار اهل الجنة فى الجنة . . . فيقول لهم تبارك و تعالی : رضای عنکم و محبتی لکم خیر و اعظم مما انتم فيه . . . ثم قرء على بن الحسين هذه الآية « وعد الله المؤمنين و المؤمنات جنات تجرى من تحتها الأنهار . . . و رضوان من الله اكبر . . . » ؛

آن گاه که بهشتیان در بهشت قرار گیرند .. خدای تبارک و تعالی به آنان می فرماید: رضایت و محبت من درباره شما بهتر و بزرگتر است از نعمتهای بهشتی که غرق در آن هستید. سپس امام (ع) این آیه را قرائت فرمود: خداوند به مردان و زنان با ایمان، باغهایی از بهشت وعده داده که نهلهایی از زیر درختانش جاری است ... و رضایت و خشنودی خدا [از همه اینها] بزرگ تر است «.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 100 - 8

ص: 217

8 - اعلام رضایت برتر خداوند ، از اولین و برترین مؤمنان از مهاجران و انصار

و السابقون الأولون من المهاجرين . . . رضی الله عنهم

قید «الأولون» می تواند قید توضیحی نباشد بلکه «السابقون» را به دو دسته تقسیم کند که در این صورت استفاده می شود که در میان مهاجران و انصار پیشتاز، دو گروه وجود داشته اند: برخی «الأولون» و برخی غیر آن؛ گفتنی است که علاوه بر نکته فوق، واژه «السابقون» و «الأولون» ممکن است تنها نظر به سبقت زمانی نداشته باشد؛ بلکه سبقت و اولویت معنوی را هم برساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 55 - 7

7- اسماعیل صادق الوعد و اعمال و رفتار او مورد رضایت کامل خداوند بود .

و كان عند ربّه مرضياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 18 - 1

1 - خشنودی و رضایت حتمی خداوند ، از مؤمنان بیعت کننده با پیامبر (صلی الله علیه و آله) در سفر حدیبیه

لقد رضی الله عن المؤمنین إذ یبایعونک تحت الشجره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 3

3 - پاداش های مادی و معنوی خداوند ، به مؤمنان وفادار و مورد رضایت خویش

لقد رضی الله . . . فأنزل السکینه علیهم . . . و مغنم کثیره يأخذونها

«أنزل السکینه» اشاره به پاداش معنوی و «مغنم. . .» نظر به پاداش های مادی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 22 - 22

22 - خداوند ، از مؤمنان راستین راضی و خرسند است .

رضی اللہ عنہم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 4

4 - خداوند ، بر وعده خود درباره رساندن انفاقِ گرانِ باتقوا به فرجامی رضایت بخش ، سوگند یاد کرده است . *

و لسوف یرضی

«لام» در «لسوف»، لام قسم و یا لام ابتدا است؛ برداشت یاد شده، براساس احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 5 - 1,2

1 - زندگانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در جهان آخرت ، همراه با عطای مداوم پروردگار و سرشار از رضایت است .

ص: 218

و لسوف يعطيك ربك فترضى

«سوف» برای استقبال است و مراد از آن - به قرینه آیه قبل - جهان آخرت است.

2 - خداوند ، با وعده قطعی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، درباره بخشش پیاپی به آن حضرت تا حد رضایت کامل در آخرت ، او را تسلا داده و بر دور بودن همیشگی آن حضرت از قهر و خشم خود تأکید کرد .

ما ودّعک . . . و لسوف يعطیک ربک فترضى

«لام» در «لسوف»، حرف ابتدا و برای تأکید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 7 - 5

5 - خداوند ، با یادآوری امداد ویژه خویش برای آشنا شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) با معارف دین ، بر دور بودن آن حضرت از قهر و خشم خود تأکید کرد .

ما ودّعک ربک و ما قلی . . . و وجدک ضالاً فهدی

157- موانع امیدواری به رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کھف - 18 - 28 - 21

21- آرزوی برخورداری از زیبایی های دنیا ، ناسازگار با دل بستن به رضایت خداوند است .

یریدون وجهه . . . ترید زینه الحیوه الدنیا

158- موانع رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 96 - 8

8 - فسق (تخلف از فرمان های الهی) مانع رضا و خشنودی خداوند از انسان است .

فإن الله لا یرضی عن القوم الفسقین

159- موجبات رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 18

18 - حج ، وسیله ای برای جلب رضایت خداوند

یبتغون فضلاً من ربهم ورضوناً

توصیف راهیان حج به جلب کنندگان رضوان الهی به این معناست که حج و حرکت بسوی آن، از عوامل دستیابی به رضایت خداوند است.

ص: 219

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 3 - 53

53 - اعلام جانشینی و ولایت علی (ع) توسط رسول خدا (صلی الله علیه و آله)، موجب کمال دین و تمام نعمت و رضای پروردگار

الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که هنگام نزول آیه فوق فرمود: ان کمال الدین و تمام النعمه و رضی الرب بارسالی الیکم بالولایه بعدی لعلی ابن ابی طالب (ع).

امالی صدوق، ص 291، ح 10، مجلس 56؛ بحار الانوار، ج 37، ص 111، ح 3.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 19

19 - نقش اساسی رکوع و سجود (نماز)، در جلب فضل و خشنودی خداوند

تریهم رکعاً سجداً یبتغون فضلاً من الله و رضوناً

«یبتغون...» مترتب بر «رکعاً سجداً» است؛ یعنی، مؤمنان با رکوع و سجود خویش، جویای فضل و خشنودی خدایند.

160 - مؤمنان و رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 12

12 - هدف اصلی مؤمنان راستین، جلب رضایت خدا و رسول خداست نه رضایت دیگران.

والله ورسوله أحق أن یرضوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 8

8 - پرتوی از خشنودی و رضوان الهی، برتر از همه لذت های دیگر برای مؤمنان در بهشت *

و رضون من الله أكبر

نکره آمدن «رضوان» می تواند برای تقلیل باشد ؛ یعنی، حتی شمه ای و نسیمی از رضوان الهی، برتر از سایر لذتهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 5

5 - مؤمنان راستین، شخصیت خویش را بر اساس تقوا و تحصیل رضایت خدا بنا می کنند .

أفمن أسس بنيانه على تقوى من الله و رضون خير

مراد از «بنيانه» می تواند اعمال و دستاوردهای فرد نباشد، بلکه منظور بنیان و هویت خود شخص باشد.

ص: 220

161- نشانه های رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 31

31- نسل صالح ، نمودی از عمل صالح و مورد رضای الهی

و أن أعمل صلحًا ترضیه و أصلح لی فی ذرّیتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 6 - 5

5 - فراهم آوردن سرپرست برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و برطرف ساختن دغدغه یتیمی از خاطر او، نشانه دور بودن آن حضرت از قهر و خشم خداوند

ما ودّعک ربّک و ما قلی . . . ألم یجدک یتیمًا فاوی

162- نعمت رضایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 17

17- غفران و خوشنودی پروردگار از بهشتیان ، نعمتی عظیم برای ایشان

فیها . . . و مغفره من ربّهم

در این آیه مغفرت پروردگار، همانند سایر نعمت ها، تذکر داده شده است و تنوین «مغفره» دال بر تفخیم است.

ص: 221

9- رعد

1- آیات سوره رعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 1 - 2

2- آیات سوره رعد بخشی از قرآن است .

تلک ءایت الکتب

مشارالیه «تلک» آیات سوره رعد است. بنابراین «تلک آیات ...» ؛ یعنی ، آیاتی که پیش روی شماست، آیات این کتاب (قرآن) است.

2- تحمید رعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 7، 1

1- غرش آسمان تسبیح گوی خداوند و ستایش کننده اوست .

و یسبح الرعد بحمده

«رعد» به صدایی که از ابرها شنیده می شود اطلاق می گردد که در فارسی به آن تندر و یا غرش آسمان می گویند.

7- فرشتگان و رعد های آسمانی به وسیله حمد و ستایش خدا او را تسبیح می کنند .

و یسبح الرعد بحمده

«باء» در «بحمده» می تواند برای مصاحبت باشد و ممکن است برای استعانت باشد. برداشت یاد شده بر اساس احتمال دوم است.

3- ترس رعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 5

5- هراس و خوف رعد از خداوند

و یسبح الرعد ... من خیفته

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که «من خیفته» همان گونه که تعلیل برای تسبیح ملائکه است ، علت برای تسبیح رعد نیز باشد.

4- تسبیح رعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 1,7

1- غرش آسمان تسبیح گوی خداوند و ستایش کننده اوست .

و یسَّبِّحُ الرِّعْدُ بِحَمْدِهِ

«رعد» به صدایی که از ابرها شنیده می شود اطلاق می گردد که در فارسی به آن تندر و یا غرش آسمان می گویند.

7- فرشتگان و رعد های آسمانی به وسیله حمد و ستایش خدا او را تسبیح می کنند .

و یسَّبِّحُ الرِّعْدُ بِحَمْدِهِ

«باء» در «بحمده» می تواند برای مصاحبت باشد و ممکن است برای استعانت باشد. برداشت یاد شده بر اساس احتمال دوم است.

5- تشبیه به رعد در تاریکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 19 - 2

2 - قرآن برای منافقان بسان بارانی است همراه با رعد و برق در شبی تاریک و مخوف

أَوْ كَصَيْبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظَلْمَةٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ

6- شعور رعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 3

3- رعد های آسمانی دارای نوعی شعور و ادراک

و یسَّبِّحُ الرِّعْدُ بِحَمْدِهِ

7- صدای رعد

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 21

21- « عن النبي (صلى الله عليه وآله) . . . : ان ربكم سبحانه يقول : لو أن عبادى أطاعونى . . . لم أسمعهم صوت الرعد ;

ص: 223

از پیامبر (صلی الله علیه و آله) روایت شده است: .. پروردگار شما می فرماید: اگر بندگان من مرا اطاعت می کردند ... صدای رعد را به گوش آنان نمی رساندم».

8- عظمت سوره رعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 1 - 3

3- آیات سوره رعد آیاتی ارجمند و رفیع است .

تلک ءایت الکتب

«تلک» لفظی است برای اشاره به دور. به کارگیری آن برای مشارالیه نزدیک ، حاکی از عظمت آن در نزد متکلم است.

9- نقش رعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 13 - 20

20- « قال رسول الله (صلی الله علیه و آله) : إنما الرعد وعید من الله . . . » ;

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده است: همانا رعد تهدیدی از جانب خداست».

10- نقش رعد و برق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 24 - 8

8- پدیده های طبیعی ، مانند برق و باران و رویش گیاهان ، از منابع خداشناسی است .

یریکم البرق . . . إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

رعد و برق

11- نقش رعد و برق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - پدیده های طبیعی ، مانند برق و باران و رویش گیاهان ، از منابع خداشناسی است .

یریکم البرق . . . إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

ص: 224

1- آثار رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 45 - 5

5 - رفاه فراوان، زمینه ظلم است. *

فتحنا عليهم أوب كل شيء .. فقطع دابر القوم الذين ظلموا

توصیف تکذیب کنندگان آیات الهی به «الذین ظلموا» پس از بیان گشوده شدن درهای نعمت بر آنان (فتحنا علیهم) اشاره به این نکته می تواند باشد که گشایش و آسایش زمینه ظلم آنان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 6, 9, 5

5 - تکذیب کنندگان انبیای پیشین بر اثر برخورداری از رفاه و آسایش جمعیشان افزایش یافت .

حتی عفو

از معانی «عفو» زیاد شدن است. در لسان العرب آمده: «عفا القوم: کثروا».

6 - روی آوردن رفاه و آسایش بر کافران مبتلا به سختی ها و محنت ها ، در پی دارنده تحلیلهایی نادرست درباره پیدایش شدايد و اسباب رفاه و آسایش

ثم بدلنا .. حتی عفووا وقالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء

9 - رفاه و آسایش فراوان ، زمینه ساز غفلت از یاد خدا و پیدایش بیش های غیر الهی است .

ثم بدلنا .. حتی عفووا وقالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 15

15 - بی نیازی و رفاه ، زمینه ساز طغیان و ستیزه جویی با حق

و ما نعموا إلا أن أغنیهم الله ورسوله من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 13، 12

12 - رفاه و آسایش بسیار و بر کنار بودن از گرفتاری ها و مصایب روزگار ، زمینه ساز غفلت از یاد خداست .

فلما كشفنا عنه ضره مرّ كأن لم يدعنا إلى ضرّ مسّه كذلك زين للمسرفين

ص: 225

13 - زیبا جلوه کردن اعمال زشت ، پیامد رفاه و آسایش بسیار ، اسراف پیشگی ، بیگانگی با خدا و غفلت از یاد او

فلما كشفنا عنه ضره .. كذلك زين للمسرفين ما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 21 - 6

6 - رفاه و آسایش بسیار ، زمینه ساز روحیه ناسپاسی و کفران

و إذا أذقنا الناس رحمته من بعد ضراء مستهم إذا لهم مكر في آياتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 10 - 3

3- انسان ، پس از گذر از محنت ها و دستیابی به موهبت های دنیوی ، به شادمانی بسیار ، تکبر و فخر فروشی مبتلا خواهد شد .

و لئن أذقنه نعماء بعد ضراء مسته .. إنه لفرح فخور

جمله «إنه لفرح فخور» جمله مستأنفه است و بیانگر بازتاب معنایی است که از «لیقولنّ ..» استفاده می شود؛ یعنی ، انسان می پندارد که مشکلات بر او روی نخواهد آورد؛ در نتیجه بی اندازه شادمان می شود و فخر فروشی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 27 - 9

9- اشرافیت و رفاه ، زمینه های ابتلا به خود برتری بینی و خوی استکباری است .

فقال المأء .. ما نريك اتبعك إلاّ الذين هم أراذلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 116 - 16

16- رفاه و دل بستگی به لذت های دنیا ، زمینه ساز ستمگری و گرایش به جرم و گناه است .

واتبع الذين ظلموا ما أترفوا فيه و كانوا مجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- برخورداری از رفاه و ثروت ، زمینه ساز گرایش به فسق و گناه

أمرنا مترفیها ففسقوا فیها

ذکر مترفان جامعه از میان سایر قشرها برای فاسق شدن، در حالی که فسق و گناه از عهده همه مردم بر می آید و اختصاص به گروه خاصی ندارد، ممکن است به خاطر نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 83 - 1,2,3

1- انسان ، به هنگام برخورداری از رفاه و نعمت های الهی ، به ناسپاسی و خداگریزی می گراید .

وإذا أنعمنا علی الإنسان أعرض و نأنا بجانبه

ص: 226

«نثا» به معنای «بَعْد» (دوری می شود) است و «أعرض و نثا بجانبه» (اعراض کرد و کناره گرفت) کنایه از حق ناسپاسی و گریز از خداست.

2- پیدایش روحیه استکباری با برخوردار شدن از امکانات مادی و نعمت های الهی ، امری مذموم و مورد نکوهش خداوند

و إذا أنعمنا علی الإنسان أعرض و نثا بجانبه

3- انسان های برخوردار از رفاه و نعمت ها ، در معرض ابتلا به بیماری حق ناپذیری

و إذا أنعمنا علی الإنسان أعرض و نثا بجانبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 34 - 6

6- خودبزرگ بینی و تحقیر دیگران ، از عوارض رفاه مندی و برخورداری از نعمت های فراوان است .

فقال لصاحبه و هو يحاوره أنا أكثر منك مالاً و أعزّ نَفراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 35 - 4

4- قرار گرفتن در متن نعمت های سرشار مادی ، زمینه غرور و انحطاط روحی و بینشی و اخلاقی انسان است .

و دخل جنته و هو ظالم لنفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 55 - 1

1 - رفاه و برخورداری از امکانات مادی - همچون مال و فرزند - نشانه کرامت انسان در نزد خدا نیست .

أیحسبون أنّما نمدهم به من مال و بنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 18 - 7,8

7 - برخورداری خانواده از رفاه بسیار ، زمینه ساز انحراف عقیدتی - رفتاری فرزندان

ولكن متعتهم وءاباءهم حتى نسوا الذكر

8- رفاه بسیار، زمینه ساز از یاد بردن خدا و غفلت از تعالیم قرآن

ولكن متعتهم وءاباءهم حتى نسوا الذكر

مقصود از «الذکر» در آیه شریفه، هم می تواند یاد خدا باشد و هم قرآن؛ زیرا «ذکر» یکی از نام های قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 151 - 4

4- خطر پیدایش طبقه مسرف و متجاوز، در شرایط رفاه و توانمندی اقتصادی جامعه و تسلیم شدن توده های ناآگاه در برابر آنان

فی جنّات و عیون . و زروع و نخل ... و لاتطیعوا أمر المسرفین

از ارتباط عبارت «فی جنّات و عیون» با «ولاتطیعوا أمر المسرفین» می توان استفاده کرد که در محیط رفاه و ثروت، رهبران اسراف گر ظهور می کنند و توده های ناآگاه نیز به اطاعت از آنان، گردن می نهند.

ص: 227

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 4,6

4 - نعمت و رفاه فراوان ، زمینه ساز غرور و طغیان

و کم أهلکنا من قریه بطرت معیشتها

6 - سرمستی و غرور ناشی از نعمت و رفاه فراوان ، از عوامل هلاکت جوامع بشری است .

و کم أهلکنا من قریه بطرت معیشتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 11,15

11 - گروهی از مردم ، به هنگام برخورداری از رفاه و آسایش و رهیدن از خطرات و سختی ها ، ناسپاسی می کنند و شرک میورزند .

و إذا مسّ الناس ضرّ... ثمّ إذا أذاقهم... إذا فریق منهم برّبهم یشرکون

15 - رفاه و آسایش ، زمینه ساز غفلت از فطرت توحیدی است .

ثمّ إذا أذاقهم منه رحمه إذا فریق منهم برّبهم یشرکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 36 - 8

8 - ناکامی ها و برخورداری ها ، عواملی مؤثر در ایجاد روحیه امید و یأس در انسان ها است .

و إذا أذقنا الناس رحمه فرحوا بها و إن تصبهم سیئه.. إذا هم یقنطون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 34 - 3

3 - برخورداری از ثروت و رفاه ، موجب پیدایش خصلت حق ناپذیری است .

و ما أرسلنا فی قریه من نذیر إلاّ قال مترفوها إنا بما أرسلتم به کفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - رفاه و آسایش بسیار و برکنار بودن از گرفتاری ها و مصیبت های روزگار ، زمینه غفلت از یاد خداوند است .

ثم إذا خوّله نعمه منه نسي ما كان يدعو إليه من قبل

19 - حالت « رفاه و خوشی » و « سختی و محرومیت » ، عرصه بروز و ظهور شخصیت و باطن انسان ها

و إذا مسّ الإنسن ضرّ دعا ربّه .. ثم إذا خوّله نعمه منه ... و جعل لله أنداداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 8، 1

1 - غرور و خودبینی آدمی ، پس از رفع گرفتاری و رسیدن به کمترین رفاه

و لئن أذقنه رحمه متّاً من بعد ضراء مسّته ليقولنّ هذا لي

ص: 228

«رحمت» - به قرینه «ضراء» - کنایه از رفاه و آسایش است. از تکییر «رحمه» - که برای تقلیل است - و نیز از واژه «أذقنا» (چشانندیم) مطلب بالا استفاده می شود.

8 - رفاه و سرخوشی ، زمینه خودبینی و غفلت از یاد خدا

و لئن أذقنه رحمه . . . ليقولنّ هذا لی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 51 - 10، 7، 6، 2

2 - رفاه و نعمت ، زمینه پیدایش روحیه تکبر و غرور در آدمی است .

و إذا أنعمنا . . . نا بجانبه

«نأی» (مصدر «نأ») به معنای دور شدن است و هرگاه با واژه «جانب» به کار رود، کنایه از تکبر و غرور خواهد بود.

6 - انسان ، موجودی کم ظرفیت در ملایمات و ناملایمات

و إذا أنعمنا علی الإنسن أعرض . . . و إذا مسّه الشرّ فذو دعاء عریض

7 - کبر و غرور به هنگام نعمت و رفاه و جزع و ناآرامی به هنگام مصیبت و بلا ، امری نکوهیده و ناپسند

و إذا أنعمنا . . . و إذا مسّه الشرّ

10 - رفاه مندی و تنگنا های زندگی ، دو میدان برای بروز و ظهور خصلت های آدمی و آفات روحی او

و إذا أنعمنا . . . و إذا مسّه الشرّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 27 - 1

1 - رفاه مندی و فراوانی روزی ها و گستردگی نعمت ها ، مایه سرکشی و تجاوزگری انسان ها در زمین

و لو بسط الله الرزق لعباده لبغوا فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 8

8 - انسان ، گرفتار سرخوشی به هنگام برخورداری از کمترین رفاه و نعمت های دنیوی

و إنا إذا أذقنا الإنس منّا رحمه فرح بها

«إذاقه» (مصدر «أذقنا») به معنای چشانندن است. این تعبیر در موردی به کار می رود که بهره کمی از چیزی گرفته شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 24 - 10

10 - عنصر رفاه و استکبار ، مایه انکار تمامی پیامبران و مقابله با همه ادیان الهی

قالوا إنا بما أرسلتم به كفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 50 - 9

9 - خداگرایی انسان ، به هنگام سختی ها و شداید و خداگریزی وی در شرایط رفاه و آسایش

و أخذنهم بالعذاب . . . ادع لنا ربك ... إنا لمهتدون . فلما كشفنا عنهم العذاب

ص: 229

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 17 - 5

5 - رفاه و وفور نعمت ، زمینه ساز غفلت از یاد خداوند

لأستقینهم ماء غدقاً . . . و من یرض عن ذکر ربّه

مطرح شدن اعراض و غفلت از یاد خدا - پس از یادآوری رفاه و وفور نعمت در سایه ایمان و دینداری - نشانگر حقیقت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 11 - 5

5 - رفاه و قدرت اقتصادی ، از زمینه های حق ناپذیری و دین گریزی

و المکذّبین أُولی النعمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 17 - 1

1 - رفاه و فقر ، نشان ارجمندی یا سقوط نزد خداوند نیست .

أکرمن . . . آهنن ... کلاً

حرف «کلاً»، برای بازداشتن مخاطب از اندیشه یا گفتاری است که در جمله های قبل مطرح بوده است.

2- آثار رفاه بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 61 - 37

37 - شهرنشینی بنی اسرائیل و رسیدن به رفاه و آسایش ، زمینه ساز عصیانگری ، تجاوز ، کشتن پیامبران و کفرشان بود .

لن نصیر علی طعام وحد . . . اهبطوا مصرأً . . . و ضربت علیهم الذله

برداشت فوق، مقتضای ارتباط بخش دوم آیه؛ یعنی، «و ضربت علیهم الذله . . .» با بخش اول آیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- فسادانگیزی مجدد بنی اسرائیل ، پس از رسیدن به قدرت و رفاه

لتفسدنّ فی الأرض مرّتين . . . ثمّ ردّنا لکم الکفرّ علیهم ... فإذا جاء وعد الآخره

3- آثار رفاه طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 77 - 5

ص: 230

5- رفاه طلبی و قدرت خواهی ، از عوامل ارتداد

كُفِرَ بِأَيْتِنَا وَقَالَ لِأُتَيْتِنَّ مَالًا وَوَلَدًا

ظاهر عبارت «كُفِرَ بِأَيْتِنَا» به قرینه «لِأُتَيْتِنَّ» - که برای استقبال است - حدوث کفر است نه استمرار آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 27 - 4

4- غوطه‌وری در سرخوشی ها و امکانات دنیایی ، از زمینه های حق ستیزی و هلاکت *

إِنَّهُمْ جُنْدٌ مَغْرُقُونَ . كَمْ تَرَكُوا ... فِيهَا فَكْهِين

ترسیم برخورداری های فرعونیان - پس از یادکرد هلاکت ایشان - ممکن است از آن جهت باشد که این برخورداری ها، در حق ستیزی آنان نقش داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 15 - 9

9- برخورداری از نعمت و رفاه ، نشانه شرافت مندی در پیشگاه خداوند نیست .

و نَعْمَةٌ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمُونَ

4- آثار رفاه طلبی قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 153 - 3

3- سرمستی ، رفاه زدگی ، اسراف گری و فسادانگیزی ثمودیان ، مانع درک آنان از مفاهیم بلند و آسمانی پیام صالح (ع)

قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمَسْحُورِينَ

بیان رفاه مندی، اسراف گری و فسادانگیزی ثمودیان، پیش از ذکر موضع گیری آنان در مقابل صالح(ع)، می تواند نشان دهنده این حقیقت باشد که آنچه سبب شد، ثمودیان مفاهیم مهم معرفتی صالح(ع) را، کلماتی جنون آمیز، بیهوده و گزاف به شمار آوردند و او را فردی افسون شده بخوانند؛ این بود که آنان گرفتار غرور، سرمستی، اسراف و فسادگری شده بودند.

5- آثار رفاه قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 146 - 3

3 - رفاه و آسایش ثمودیان ، زمینه غافل شدن آنان از مرگ و گرفتار شدنشان به بی تقوایی و گناه

أَلَا تَتَّقُونَ .. أَلَا تَتَّقُونَ فِي مَا هُنَاءَ آمِنِينَ

ص: 231

6- آثار رفاه قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 136 - 3

3- رفاه و توانمندی قوم عاد ، زمینه ساز کفر و لجابت آنان در برابر هود (ع)

و اتقوا الذی أمّکم .. أمّکم بأنعم و بنین ... قالوا سواء علينا أوعظت أم ل

7- آثار رفاه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 64 - 3

3- رفاه و برخورداری کافران ، سبب ساز هلاکت و نگون بختی آنان است ، نه نشان سعادت و نیکبختی .

أیحسبون .. نساوع لهم فی الخیرت ... حتّی اذا أخذنا مترفهم بالعذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 33 - 1

1- گرایش تمامی انسان ها به کفر ، در صورت برخورداری همه کافران از رفاه و نعمت

و لولا أن یکون الناس أمّه وحده لجعلنا .. سقفاً من فضّه

مراد از «أمّه واحده» ممکن است کافر شدن تمام انسان ها باشد.

8- آثار رفاه مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 1

1- عمر طولانی همراه با بهره مندی جوامع شرک پیشه از نعمت های الهی ، موجب دل بستگی آنان به معبود ها و توهم کارساز بودن آنها

بل هم عن ذکر ربهم معرضون .. بل متّعنا هؤلاء و ءاباءهم حتّی طال علیهم العمر

«بل» در جمله «بل متّعنا ..» برای اضراب از موضوع پیش (أم لهم آلهم تمنعهم من دوننا) است؛ یعنی، توهم این که معبودها از آنان

حمایت می کنند، بر اثر زندگی پر نعمت، همراه با مهلت و عمر طولانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 18 - 6

6 - معبود های مشرکان در پاسخ به سؤال خداوند در قیامت ، عامل انحراف و گمراهی مشرکان را ، برخوردار می آید و پدرانیشان از رفاه بسیار و از یاد بردن خدا خواهند دانست .

و لکن متعتهم و اباؤهم حتی نسوا الذکر

«لکن» - که در استدراک به کار می رود - در آیه شریفه برای رد این اتهام است که معبودها در گمراهی مشرکان مؤثر بودند و نیز برای بیان علت های واقعی این انحراف است که در این آیه، به دو عامل اشاره شده است: 1- رفاه (که موجب

ص: 232

فراموشی خدا است) (مُتَّعْتَهُمْ.. الذکر). 2- رفتار هلاکت بار آنان (و كانوا قوماً بوراً).

9- آرزوی رفاه جاویدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 14 - 2

2- برخورداری از نعمت و رفاه جاودان، آرمانی اصیل و تحقق پذیر برای موحدان راستین در قیامت

أولئك أصحاب الجنة خلدین فیها

با توجه به این که آرمان بقا و جاودانگی در موجود زنده، به صورت فطری وجود دارد؛ خداوند این آرمان را در مورد انسان مؤمن محقق شدنی و دست یافتنی اعلام کرده است.

10- اجتناب از تحلیل غلط در رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 17 - 2

2 - لزوم پرهیز از ارائه تحلیل های نادرست، درباره منشأ رفاه مندی و تهی دستی انسان ها

يقول . . . يقول ... کلاً

11- ارزش رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 66 - 10

10 - ارزشمندی رفاه اقتصادی جامعه از دیدگاه ادیان الهی

لاكلوا من فوقهم و من تحت ارجلهم

چنانچه رفاه اقتصادی که از جمله «لاكلوا . . .» به دست می آید ارزشمند نبود، آن را به عنوان نتیجه ای برای اقامه کتب آسمانی ذکر نمی کرد.

12- ارزش رفاه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - رفاه و امنیت اهل ایمان امری ارزشمند از دیدگاه ادیان الهی

رب اجعل هذا بلداً آمناً و ارزق أهله من الثمرت من آمن

ص: 233

13- اعراض از خدا در رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 83 - 8

8- اعراض از خدا در حال رفاه ، و به پوچی و یأس رسیدن در ناگواری ها ، بیماری محرومان از هدایت قرآن است .

و نزل . . . شفاء و رحمه للمؤمنين ولا يزيد الظلمين إلا خسارًا . وإذا أنعمنا

14- امتحان با رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 17 - 2, 1

1 - رفاه بر آمده از ایمان و دین داری ، عرصه آزمایش انسان ها از سوی خداوند

و الّواستقموا على الطريقه لأسقينهم ماء غدقًا . لنفتنهم فيه

2 - رفاه و نعمت ها ، از ابراز های آزمایش الهی

لنفتنهم فيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 15 - 3

3 - خداوند ، با بهره مند ساختن آبرومندانه مردم از مادیات و رساندن آنها به نعمت و رفاه ، آنان را آزمایش می کند .

ابتلیه ربّه فأکرمه و نعمة

«اکرام» این است که بدون تحقیر به کسی نفعی رسانده شود و یا به کسی عطای شرافتمندانه ای داده شود(مفردات راغب). فعل «أکرمه» به معنای «او را با عظمت و بی عیب شمرد» نیز آمده و فعل «نعمه»؛ یعنی، او را رفاهمند ساخت (قاموس). حرف فاء در «فأکرمه»، برای تفصیل مجمل به کار رفته و نوع امتحان را بیان می کند.

15- انسان ها هنگام رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 15 - 6

6 - انسان ها ، هنگام برخورداری از نعمت و رفاه ، خود را نزد خداوند ، عزّت مند و با کرامت می پندارند .

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا . . . نَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنُ

اکرام در فعل های «أکرمه» و «أکرمن»، به یک معنا نیست؛ زیرا لحن آیه شریفه گوینده «رَبِّي أَكْرَمَنُ» را نکوهش کرده؛ با آن که اکرام را در «أکرمه» پذیرفته است. بنابراین در «أکرمه» مراد «رساندن نفع بدون خواری و ذلت» است - که در «مفردات راغب» از معانی اکرام شمرده شده - و در «أکرمن» مقصود «با عظمت شمردن و بی عیب دانستن» است که در «قاموس» آمده است.

ص: 234

16- انسان هنگام رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 10 - 2

2- احساس مصونیت از ابتلا به سختی‌ها و محنتها، از حالت‌های انسان به هنگام رفاه و آسایش

و لئن أذقناه نعماء بعد ضراء مسته ليقولنّ ذهب السيئات عنيّ

«لئن أذقناه ..» دلالت بر برطرف شدن سختیها دارد. از این رو جمله «ذهب السيئات عنيّ» (رنجها از من دور شد) - که انسان به خاطر گفتن و اعتقاد به آن مذمت شده است - مفهومی دیگر دارد و آن پندار عدم ابتلای دوباره به رنجها و ناملايمات است.

17- اهمیت رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 126 - 3,9

3 - رونق اقتصادی شهر مکه و بهره مند شدن شهروندان مؤمن آن از انواع ثمرات و میوه‌ها، دعای ابراهیم (ع) به درگاه خداوند

و ارزق أهله من الثمرت من ءامن منهم

9- تأمین امنیت و رفاه مردم و ایجاد زمینه‌های عبادت و بندگی، از وظایف امامان و پیشوایان دینی است.

إني جاعلك للناس إماماً .. طهرا بيتي للطائفين ... رب اجعل هذا بلداً آمناً و ار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 21 - 1

1 - رفاه و آسایش، جلوه‌ای از رحمت خدا نسبت به مردم

و إذا أذقنا الناس رحمه من بعد ضراء مستهم

کلمه «رحمت» به قرینه «ضراء» (سختی) کنایه از رفاه و آسایش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 50 - 9

9- توجه ادیان الهی ، به امکانات رفاهی و آسایش در زندگی دنیوی

و اوینهما إلی ربوه ذات قرار و معین

18- اهمیت صبر در رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 4

ص: 235

4- ضرورت صبر و شکیبایی ، به هنگام روی آوردن مشکلات و ناملايمات و نیز به گاه رفاه و آسایش

لئن أذقنا الإنسان منا رحمه . . . إلا الذين صبروا

19- بی ارزشی رفاه دنیوی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 20

20- برخورداری ها و نعمت های بی پایان بهشت ، نشانگر فضل و رحمت خدا است و نه رفاه و خوشی محدود کافران در دنیا .

یرزق من یشاء . . . و من کان یرید حرث الدنیا نؤته منها . . . لهم ما یشاءون . . . ذلک ه

20- بی ارزشی رفاه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 9

9- وجود نماز در خانواده مسلمان ، بهترین جایگزین برای مال و رفاه در خانواده کافران

متّعنا به أزواجًا منهم . . . وأمر أهلک بالصلوه

کلمات «أزواج» و «أهل» در این آیات، خانواده ها را مدّ نظر قرار داده است و بدین صورت لزوم تمایز خانواده مسلمان از خانواده کافر را بیان می کند.

21- تعجب از رفاه منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 55 - 4

4- نهی خداوند ، از غبطه و اعجاب نسبت به رفاه دنیوی منافقان

فلا تعجبک أموالهم و لا أولدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 85 - 3,6

3 - نهی الهی از شگفتی نسبت به رفاه دنیوی منافقان

و لاتعجبک أمولهم و أولدهم

6 - تعجب پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به برخورداری منافقان از امکانات مادی و مفاخر اجتماعی

و لاتصل . . . و لاتعجبک أمولهم و أولدهم

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که خطاب در «لاتعجبک» به شخص پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) باشد.

ص: 236

22- حرص در رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 49 - 6

6 - حرص و آز در شرایط رفاه و یأس و ناامیدی به هنگام سختی ، امری ناپسند و موردنکوهش

لايسئم الإنسن من دعاء الخير و إن مسّه الشرّ فيئوس قنوط

با توجه به لحن نکوهش آمیز آیه، مطلب بالا استفاده می شود.

23- خطر رفاه طلبی در مسلمانان صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 131 - 4

4 - مسلمانان صدراسلام ، بر اثر مشاهده رفاه کافران ، در خطر توجه به زر و زیور دنیا بودند .

و لاتمدنّ عينيك إلى ما متّعنا به أزواجاً منهم

این آیه گرچه خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ ولی ممکن است مراد از آن، تربیت مسلمانان باشد و در صورتی که شخص آن حضرت مراد باشد، این خطر برای دیگر مسلمانان قوی تر خواهد بود.

24- دعا در رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 10

10 - انسان باید در حال آسایش و سختی ، متوجه خدا بوده و تنها به درگاه او نیایش داشته باشد .

و إذا مسّ الإنسن ضرّاً دعا ربّه .. ثمّ إذا خوّله نعمه منه نسی ما كان يدعوا إليه

25- دین و رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 66 - 10

لاكلوا من فوقهم و من تحت ارجلهم

چنانچه رفاه اقتصادی که از جمله «لاكلوا . .» به دست می آید ارزشمند نبود، آن را به عنوان نتیجه ای برای اقامه کتب آسمانی ذکر نمی کرد.

ص: 237

26- ذکر خدا در رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 11

11 - انسان باید در حال آسایش و سختی ، متوجه خدا بوده و به درگاه او نیایش داشته باشد .

و إذا مسّ الإنسان الضرّ دعانا .. فلما كشفنا عنه ضرّه مرّ كأن لم يدعنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 17 - 6

6 - لزوم یاد خدا ، در هنگامه رفاه مندی و برخورداری از نعمت ها

لأستقینهم ماء غدقاً .. و من يعرض عن ذکر ربّه یسلکه عذاباً صعداً

27- ذکر ناپایداری رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 146 - 4

4 - توجه به ناپایداری رفاه و امنیت ، زمینه ساز گرایش به تقوا و پیروی از انبیا

فأتقوا الله و أطيعون .. أتترکون فی ما ههنا ءامنین

28- رفاه اخروی متنعمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 8 - 1

1 - برخی از حاضران در صحنه قیامت ، در رفاه ، خوش گذرانی و حالتی شایسته به سر برده ، آثار برخورداری از نعمت در چهره آنان نمودار خواهد شد .

وجوه یومئذ ناعمه

برای تمامی معانی گوناگونی که ماده «ن.ع.م» برای آنها به کار می رود، یک اصل وجود دارد که بر «داشتن رفاه، خوب زندگی کردن و شایستگی» دلالت دارد (مقایس اللغه). «ناعمه»؛ یعنی، کسی که زندگی و تغذیه نیکو دارد (قاموس). توصیف «وجوه» به این وصف،

بیانگر بروز نشانه های آن حالت در چهره ها است.

29- رفاه اشراف قوم نمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 33 - 3

3 - اشراف و سران جامعه پس از نوح ، عناصری مرفه و برخوردار از همه امکانات دنیوی

و قال المأمن قومه . . . و أترفهم فی الحیوه الدنیا

ص: 238

30- رفاه اشراف قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 33 - 3

3 - اشراف و سران جامعه پس از نوح ، عناصری مرفه و برخوردار از همه امکانات دنیوی

وقال الملاء من قومه . . . و اترفنهم فی الحیوه الدنیا

31- رفاه اصحاب شمال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 45 - 3

3 - سرمستی ، خوش گذرانی و فرورفتن در ناز و نعمت ، از عوامل مهم دوزخی شدن « اصحاب شمال »

و أصحاب الشمال . . . إنهم كانوا قبل ذلک مترفین

32- رفاه اهل مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 126 - 12، 3

3 - رونق اقتصادی شهر مکه و بهره مند شدن شهروندان مؤمن آن از انواع ثمرات و میوه ها ، دعای ابراهیم (ع) به درگاه خداوند

و ارزق أهله من الثمرت من ءامن منهم

12 - خداوند ، دعای حضرت ابراهیم (ع) (شهر شدن سرزمین مکه و امنیت و رفاه مؤمنان آن) را مستجاب کرد .

رب اجعل . . . قال و من كفر فأمتهه قليلا

ابراهیم، در دعای خویش اشاره به این داشت که: خداوند، کافران مکه را از روزیهای خویش محروم سازد. جمله «و من كفر فأمتهه» (ولی آن کس که کافر شود او را بهره ای اندک خواهم داد) پاسخ منفی خداوند به این تقاضای ابراهیم است. رد بخشی از یک درخواست، حکایت از اجابت دیگر درخواستها دارد.

33- رفاه بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- متقین در بهشت ، در رفاه مادی و آسایش فکری کامل هستند .

إن المتقین فی جنّات و عیون . ادخلوها بسلم ءامنین ... علی سرر متقبلین . لایمسّه

ص: 239

34- رفاه پس از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 8

6 - روی آوردن رفاه و آسایش بر کافران مبتلا به سختی ها و محنت ها ، در پی دارنده تحلیل‌هایی نادرست درباره پیدایش شداید و اسباب رفاه و آسایش

ثم بدلنا .. حتی عفوا و قالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء

8 - تحلیل سختی های بیدارکننده و هدفدار به حوادثی برخاسته از عوامل طبیعی و بدون هدف ، تحلیل نادرست منکران رسالت پس از رسیدن به رفاه و آسایش

قالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء

35- رفاه جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 8

8 - رفاه ، آسایش و امنیت جامعه ایمانی ، مایه غم و اندوه بیگانگان

وَدَّوَا مَا عَنَّا

از مفهوم جمله «وَدَّوَا مَا عَنَّا»، استفاده شده است.

36- رفاه در بهشت آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 6

6 - بهشتی که آدم (ع) و حوا در آن سکنی گزیدند ، جایگاهی مرفه و دارای نعمت های فراوان و نیکو بود .

و کلا منها رغداً حیث شئتما

«رغداً» به معنای: پر خیر و برکت، پاک و دارای رفاه می باشد. کلمه «رغداً» حال برای ضمیر «منها» است؛ یعنی، از بهشت استفاده برید، در حالی که این بهشت پر خیر و برکت و ... است.

37- رفاه در زندگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 6،8

6 - دشواریهای زندگی و رفاه و گشایش در آن، در اختیار خداوند است.

ص: 240

فأخذنهم بالبأساء والضراء... فتحننا عليهم أبوب كل شيء

چون گشایش در زندگی و معیشت (فتحنا) و سختی و تنگنا (فأخذناهم)، هر دو با ضمیر «نا» به خداوند نسبت داده شده است، معلوم می شود که هر دو حالت با اراده خداوند صورت می پذیرد.

8 - فراوانی و رفاه و آسایش همواره نشانه لطف و عنایت الهی نیست.

فلما نسوا ما ذكروا به فتحنا عليهم أبوب كل شيء حتى إذا فرحوا

38- رفاه در زندگی دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 34 - 12

12 - زندگی دنیوی انسان ها ، آمیزه ای از ناملایمات و برخورداری از نعمت ها است .

إذا مسّ الناس ضرّاً... ثمّ إذا أذاقهم منه رحمه... فتمتّعوا

39- رفاه در مسافرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 7

7- عوامل رفاه و آسایش انسان ، در سفر و حضر از جانب خداوند تدارک شده است .

والله... و جعل لكم... تستخفونها يوم ظعنكم و يوم إقامتكم

40- رفاه دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 205 - 2

2 - جبهه مخالف پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، متشکل از گروهی مرفه و برخوردار از نعمت

أفريت إن متعنهم سنين

41- رفاه دنیوی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 24 - 3,6,2

2 - رفاه دنیوی کافران ، در قبال عذاب سخت آخرت ، اندک و ناچیز است .

نمَتَّعَهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ

3 - نعمت های کافران در دنیا ، هر چند به ظاهر زیاد باشد ، ناچیز است .

ص: 241

و من كفر . . . نمتّعهم قليلاً

«قلیلاً» ممکن است نسبی بوده و در رابطه با مجموعه امکانات دنیا و نیز آخرت و همین طور زوال پذیر بودنش سنجیده شود. در این صورت، این معنا را می‌رساند که کافران، هر چند امکانات زیادی به دست آورند، ناچیز است.

6- امکانات رفاهی نسبی کافران، در دنیا، از جانب خداوند است.

نمتّعهم قليلاً

42- رفاه طلبی اشراف قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 28 - 9

9- اشرافیت، استکبار و خودبرتربینی سران قوم نوح، مایه کوردلی و ناتوانی آنان از درک دلایل نبوت و فهم معارف الهی بود.

أرءیتم إن . . . آتتی رحمہ من عنده فعمّیت علیکم

«عمّیت» فعل مجهول است و فاعل آن؛ یعنی، چیزی که موجب کوردلی و خفای دلیلهای نبوت نوح به کافران باشد، ذکر نشده است. به قرینه صفاتی که برای کافران قوم نوح بیان شده، می‌توان گفت: همان صفات (از طبقه اشراف و مستکبران بودن و خود را برتر دانستن و...) موجب کوردلی و ناتوانی آنان از درک معارف شده بود.

43- رفاه طلبی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 16 - 11

11 - طبیعت انسان، رفاه دوست و فقرگریز است.

فأما الإنسن . . . أكرمن . . . أهنن

44- رفاه طلبی در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 3

3- عبادت خدا با انگیزه برخورداری از رفاه و آسایش دنیوی، عبادتی بی ارزش و مردود است.

و من الناس من يعبد الله على حرف فإن أصابه خير اطمأنّ

«خیر» به هر چیزی که در آن برای انسان منفعت و سود باشد و نیز مایه صلاح و بهبود حال و وضع وی گردد گفته می شود. بنابراین کلمه «فتنه» که در آیه فوق در مقابل «خیر» قرار داده شده به معنای هر چیزی است که برای انسان زیان آور و یا مایه بدی حال و روز وی باشد.

ص: 242

45- رفاه طلبی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 12

12 - منافقان ، دارای روحیه رفاه طلبی

وقالوا لاتنفروا فی الحر

46- رفاه غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 9

9 - عذاب ناگهانی غافلان از خداوند و هشدارهای او، در اوج شادمانی و رفاه و آسایش

فلما نسوا ما ذکرنا به .. أخذنهم بغته

47- رفاه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 2

2 - فرعونیان ، رفاه ها و آسایش ها را ناشی از میمنت خویش ، و سختی ها و ناراحتی ها را برخاسته از بدشگونی موسی (ع) و پیروانش می دانستند .

قالوا لنا هذه .. یطیروا بموسی و من معه

48- رفاه قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 146 - 2

2 - ثمودیان ، برخوردار از امنیت و رفاه کامل در سرزمین خویش

أترکون فی ما ههنا امنین

«ما» در «فی ما» اشاره به نعمت هائی دارد که بیان تفصیلی آن در آیات بعد آمده است. و «ههنا» نیز اشاره به سرزمین ثمودیان است.

49- رفاه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 126 - 15،16

ص: 243

15 - بهره مند ساختن کافران از متاع دنیا ، از سنت های خداوند است .

و من كفر فأمّته

16 - بهره مندی کافران از مواهب الهی ، موقت و گذراست .

و من كفر فأمّته قليلا ثم أضطره إلى عذاب النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 70 - 2

2 - برخوردارى مشرکان و کافران از رفاه و در اختیار داشتن امکانات دنیوی ، نشان رستگاری آنان نیست .

لا یفلحون. متع فی الدنیا

جمله «متاع فی الدنیا» پاسخ از پرسش مقدر است ؛ یعنی، بعد از اینکه خداوند درباره مشرکان افترازننده فرمود: «آنان رستگار نخواهند بود»، این سؤال پیدا می شود که: پس آن همه رفاه و برخوردارى از امکانات دنیوی در زندگی آنان چه معنایی دارد؟ خداوند پاسخ داد: «متاع فی الدنیا ..».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 33 - 3

3 - خداوند ، توانا بر مرفه ساختن زندگی کافران ، تا جایی که سقف خانه های خود را از نقره بسازند و دارای پلکان هایی باشند که بر آن بالا بروند .

لجعلنا .. لیبوتهم سقفاً من فضّه و معارج علیها یظہرون

50- رفاه کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 131 - 4

4 - مسلمانان صدر اسلام ، بر اثر مشاهده رفاه کافران ، در خطر توجه به زر و زیور دنیا بودند .

و لا تمدنّ عینیک إلى ما متّعنا به أزواجاً منهم

این آیه گرچه خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ ولی ممکن است مراد از آن، تربیت مسلمانان باشد و در صورتی که شخص آن

حضرت مراد باشد، این خطر برای دیگر مسلمانان قوی تر خواهد بود.

51- رفاه مجاز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 201 - 5

5 - هر رفاهی ، مذموم نیست .

رَبَّنَا اتِّفَانِي الدُّنْيَا حَسَنَةٌ

ص: 244

52- رفاه مخالفان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 15 - 4

4 - مخالفان قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از قشر مرفّه، قدرتمند و افزون خواه بودند .

و جعلت له مالا ممدودا . و بنین شهودا . و مهّدت له تمهيدا . ثمّ يطمع أن أزيد

53- رفاه مخالفان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 15 - 4

4 - مخالفان قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از قشر مرفّه، قدرتمند و افزون خواه بودند .

و جعلت له مالا ممدودا . و بنین شهودا . و مهّدت له تمهيدا . ثمّ يطمع أن أزيد

54- رفاه مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 14

14 - رفاه و امکانات مادی مسلمانان، غیر قابل تحمل برای منافقان صدر اسلام و برانگیزنده آنان به ستیزه جویی و کینه‌ورزی

و ما تقموا إلا أن أغنیهم الله و رسوله من فضله

55- رفاه مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 70 - 2

2 - برخورداری مشرکان و کافران از رفاه و در اختیار داشتن امکانات دنیوی، نشان رستگاری آنان نیست .

لا یفلحون . متع فی الدنیا

جمله «متع فی الدنیا» پاسخ از پرسش مقدر است ؛ یعنی، بعد از اینکه خداوند درباره مشرکان افترازننده فرمود: «آنان رستگار نخواهند

بود»، این سؤال پیدا می شود که: پس آن همه رفاه و برخورداری از امکانات دنیوی در زندگی آنان چه معنایی دارد؟ خداوند پاسخ داد: «متاع فی الدنيا . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 66 - 4

4 - مشرکان ، به رغم کفران نعمت های خداوند ، از امکانات و وسایل آسایش در دنیا ، بهره مندند .

هم یشرکون . لیکفروا بما ءاتینهم ولیتمتّعوا

ص: 245

56- رفاه مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 10

10 - مشرکان بهانه جو و حق گریز صدر اسلام ، عناصری مرفه و برخوردار از موهبت های دنیوی

وقالوا إن نتبع الهدى معك .. كمن متّعناه متع الحيوه الدنيا

57- رفاه مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 182 - 2

2 - خداوند با عواملی خام کننده و خالی از هشدار (رفاه ها و آسایش ها . . .) تکذیب کنندگان آیات را به سیر در راه سقوط وامی دارد .

سنستدر جهم من حیث لا یعلمون

58- رفاه مکذبان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 2,8

2 - خداوند تکذیب کنندگان انبیای پیشین را از سختی های بیدارکننده رهانید و زندگی آنان را به رفاه و آسایش خام کننده تبدیل کرد .

أخذنا أهلها بالبأساء .. ثم بدلنا مكان السيئه الحسنه حتى عفوا

8 - تحلیل سختی های بیدارکننده و هدفدار به حوادثی برخاسته از عوامل طبیعی و بدون هدف ، تحلیل نادرست منکران رسالت پس از رسیدن به رفاه و آسایش

قالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء

59- رفاه منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 10

10 - برخوردارى منافقان صدر اسلام از امكانات و رفاه مادى

و ما نغموا إلا أن أغنيهم الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 246

7 - ضعف مالی و امکانات اجتماعی مؤمنان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مقایسه با منافقان

و لاتعجبک أموالهم و أولدهم

تعجب از امکانات رفاهی و مفاخر اجتماعی منافقان، نشان از ضعف مالی و امکانات مؤمنان در مقایسه با آنان دارد.

60- رفاه نیاکان مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 18 - 6

6 - معبود های مشرکان در پاسخ به سؤال خداوند در قیامت ، عامل انحراف و گمراهی مشرکان را ، برخورداری آنان و پدرانیشان از رفاه بسیار و از یاد بردن خدا خواهند دانست .

ولکن متعتهم و آباءهم حتی نسوا الذکر

«لکن» - که در استدراک به کار می رود - در آیه شریفه برای رد این اتهام است که معبودها در گمراهی مشرکان مؤثر بودند و نیز برای بیان علت های واقعی این انحراف است که در این آیه، به دو عامل اشاره شده است: 1- رفاه (که موجب فراموشی خدا است) (متعتهم.. الذکر). 2- رفتار هلاکت بار آنان (و كانوا قوماً بوراً).

61- رفاه و هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 96 - 6

6 - بهره گیری از تمایل مردم به رفاه و آسایش دنیوی و بهبود وضع اقتصادی ، از روش های قرآن برای هدایت آنان به ایمان و تقواست .

ولو أن أهل القرى ءامنوا و اتقوا لفتحنا علیهم برکت من السماء و الأرض

62- رفاه یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 21 - 12

12- آسودگی و رفاه یوسف (ع) در خانه عزیز مصر

كذلك مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ

63- زمينه رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 247

11 - علم ، زمینه ساز رفاه و آسایش و دور ماندن از ضرر ها و سختیها

لو كنت أعلم الغيب لاستكثرت من الخير وما مسنى السوء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 14

14 - علم و آگاهی ، زمینه توسعه اقتصادی و برخوردارى از رفاه و آسایش

ثم إذا حوّلنه نعمه متّاقال إنّما أوتيته على علم

از آهنگ این آیه استفاده می شود که آنچه محکوم و مردود است، نادیده گرفتن نقش خدا به عنوان منشأ اصلی نعمت ها و تکیه کردن بر تلاش و دانش خود است؛ نه این که آیه شریفه درصدد نفی نقش دانش و تلاش بشر در توسعه اقتصادی و رفاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 51 - 2

2 - رفاه مندی و برخوردارى از نعمت ها در سایه تلاش و دانش اقتصادی ، در صورت همراه بودن آن با ناسپاسی و غفلت از منشأ خدایی آنها ، هلاکت و بدبختی در دنیا را در پی خواهد داشت .

فما أغنى عنهم ما كانوا يكسبون فأصابهم سيئات ما كسبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 52 - 3

3 - کارایی دانش و تلاش اقتصادی بشر در رفاه و توسعه اقتصادی ، منوط به مشیت خداوند است .

إنّما أوتيته على علم .. أولم يعلموا أنّ الله يبسط الرزق لمن يشاء و يقدر

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «أولم يعلموا..» عطف بر جمله «و لكنّ أكثر الناس لا يعلمون» می باشد؛ یعنی، کافران توسعه روزی خود را در اثر تلاش و دانش خود می پندارند؛ در حالی که بیشتر آنان به این حقیقت آگاهی ندارند که توسعه روزی و یا تنگ شدن آن بر مردم، بسته به مشیت و تقدیر الهی است و چه بسا دو ملت و یا دو فرد یکسان به تلاش اقتصادی پردازند؛ ولی روزی آنان یکسان نباشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - بهره مندی از اوج رفاه و ثروت ، بدون اسباب و علل ، ناسازگار با قانون بهره گیری از ابزار و وسایل در تأمین معیشت *

ولولا أن يكون الناس أمّة وحده لجعلنا .. معارج عليها يظهرون

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «امت واحده» تساوی انسان ها در برابر بهره گیری از اسباب و وسایل در تأمین معیشت باشد.

9 - ایمان و کفر ، نقشی در ایجاد رفاه و ثروت برای آدمی ندارد . *

ولولا أن يكون الناس أمّة وحده لجعلنا لمن يكفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- نقش مهم دریانوردی، در پیشرفت و تکامل زندگی انسان

وله الجوار المنشات... فبأيء الآء ربكما تكذبان

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مسأله امکان دریانوردی به عنوان جلوه ای از ربوبیت الهی نسبت به انسان معرفی شده است.

64- زمینه رفاه بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 7 - 2

2- روی آوردن بنی اسرائیل به نیکوکاری و احسان، زمینه ساز بازگشت قدرت و رفاه به آنان

ثم رددنا لكم الكره... إن أحسنتم أحسنتم لأنفسكم وإن أسأتم فلها

جمله «إن أحسنتم...» می تواند اشاره به این باشد که اگر شما راه صلاح و خیر در پیش گیرید، نتیجه آن - که همان قدرت، رفاه و آسایش است - نصیب شما خواهد شد.

65- زمینه رفاه طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 38

38 - عالمان بیمناک از دشمنی مردم، در خطر ترجیح رفاه و آسایش بر دینداری و نگهبانی از کتاب خدا

فلاتخشوا الناس... ولاتشتروا بایتی ثمناً قليلاً

66- زیانهای رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 38 - 8

8- شرک و غفلت از ربوبیت خدا، مهم ترین خطر رفاه زدگی و سرمستی به امکانات دنیوی است.

لكنأ هو الله ربی ولا أشرك بربی أحداً

مرد مؤمن، برای جدا کردن صف خویش از ثروت مند مغرور، به دو نکته اشاره کرده است: ربوبیت خدا و عدم شرک و با این تعبیر، ثروت مند مغرور را به غفلت از خدا و گرفتاری به شرک، هشدار داده است.

67- سرزنش رفاه طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 249

7 - بی‌اعتنایی رفاه‌مندان به یتیمان ، به دور از انتظار و نکوهیده تر از بی‌توجهی‌های دیگران است .

فأكرمه و نعمة .. كلاً بل لا تكرمون اليتيم

68- سرمستی در رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 7

7 - ناامیدی و منفی‌بافی مفرط در سختی‌ها و سرخوشی مستانه در آسایش ، دو خصیلت ناشایست و همگن

و إن مسّه الشرّ فيؤس قنوط . و لئن أذقنه رحمه منّا من بعد ضراء مسّته ليقولنّه

69- سرور از رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 7

7 - خدافراموشان، شادمان از فراوانی نعمت و رفاه و آسایش خویش و غافل از سنت استدراج

فلما نسوا ما ذكروا به فتحنا عليهم أبواب كل شيء حتى إذا فرحوا بما أوتوا

70- سرور در رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 51 - 10

10 - شادمانی ، در شرایط رفاه ، و کفر و ناسپاسی به هنگام سختی و حسرت ، حالات و صفات انسان‌ها است .

فإذا أصاب .. إذا هم يستبشرون ... و لئن أرسلنا ريحاً ... من بعده يكفرون

71- شکر در رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 9

9- لزوم شکر و سپاسگزاری به درگاه خدا ، در برابر نعمت آسایش و رفاه و رفع گرفتاریها

فلما كشفنا عنه ضره مرّ كأن لم يدعنا إلى ضره مسّه

ص: 250

72- صابران هنگام رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 3

3- صابران دارای اعمال صالح ، به هنگام رفاه و آسایش و برخورداری از موهبت های دنیا ، هرگز تکبر نکرده و فخرفروشی و شادمانی نمی کنند .

إِنَّه لَفَرِحَ فَخُورًا . إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

73- صالحان هنگام رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 3

3- صابران دارای اعمال صالح ، به هنگام رفاه و آسایش و برخورداری از موهبت های دنیا ، هرگز تکبر نکرده و فخرفروشی و شادمانی نمی کنند .

إِنَّه لَفَرِحَ فَخُورًا . إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

74- عمل صالح در رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 5

5- ضرورت انجام کار های نیک ، به هنگام رفاه و آسایش و نیز در زمان گرفتار شدن به محنت و رنج

لئن أذقنا الإنس من رحمة ثم نزعناها منه إِنَّه لَيُؤْس كُفُورًا .. إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا و

75- عوامل بقای رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 114 - 8

8- تداوم رفاه و آسایش و حیات اقتصادی جوامع ، در پرتو بهره گیری از روزی های حلال و استفاده بهینه از آنها و اجتناب از کفران است .

وَضَرْبِ اللّهِ مَثَلًا قَرِيهًا .. فَكَفَرْتَ بِأَنْعَمِ اللّهِ ... فَكَلِمًا مِّمَّا رَزَقَكُمُ اللّهُ حَلَالًا طَيِّبًا

«فاء» در «فکلوا..» برای تفریع این جمله به آیات پیشین است؛ یعنی، از روزیهای حلال و دلپذیر استفاده کنید و شکر نعمت خدا را به جا آورید تا گرفتار سرنوشت مردمی نشوید که آنان در اوج رفاه و آسایش بودند؛ ولی در اثر کفران نعمت، دچار عذاب شدند.

ص: 251

76- عوامل رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 66 - 6

6 - پیاداشتن کتب آسمانی و فرامین الهی در جامعه، موجب رفاه اقتصادی و بهره مند شدن از نعمت های الهی

و لو انهم اقاموا التوریه و الانجیل . . . لا کلوا من فوقهم و من تحت ارجلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 16 - 3

3 - ایمان و دین داری، موجب وفور نعمت و برکت و رفاه عالی است.

وَأَلْوَاسْتَقْمُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقِينَهُمْ مَاءً غَدَقًا

77- ملاک ارزش رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 24 - 4

4 - توجه به فرجام اخروی، دارای نقشی اساسی، در ارزش گذاری رفاه و آسایش دنیوی است.

نَمَتَّعَهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ

قلیل بودن بهره‌وری کافران از دنیا، چه بسا به خاطر گرفتاری آنان به عذاب سخت باشد. گرفتار شدن به چنان عذابی، بهره مند بودن زیاد از امکانات دنیا را ناچیز خواهد کرد. بنابراین، توجه به فرجام اخروی میزان رفاه و آسایش دنیوی را رقم می زند.

78- منشأ رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 7

7- عوامل رفاه و آسایش انسان، در سفر و حضر از جانب خداوند تدارک شده است.

و الله . . . و جعل لكم . . . تستخفونها يوم ظعنكم و يوم إقامتكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 75 - 2

2 - رفاه و آسایش ، جلوه رحمت خداوند

و لو رحمٰنهم و كشفنا ما بهم من ضرّ

ص: 252

79- ناپایداری رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 10 - 5

5- ناپایداری مشکلات و ناملايمات و نیز رفاه ها و آسایش ها در زندگی آدمیان

و لئن أذقنه نعماء بعد ضراء مسته

«ضراء» به معنای سختی و رنج است. به کارگیری واژه «مس» (لمس کردن و تماس گرفتن) برای گرفتار شدن به سختیها اشاره به این نکته دارد که: رنجها و سختیها معمولاً دایمی و پایدار نیستند و تعبیر «چشاندن» در مورد اعطای نعمتها، حاکی از زودگذری آنهاست.

80- نعمت رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 21 - 13

13- رفاه در زندگانی دنیا و برخوردار بودن از نفوذ و اقتدار ، از نعمت های الهی است .

كذلك مكّنا ليوسف في الأرض

81- نقش رفاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 16 - 10

10 - رفاه و فقر ، دو کمین گاه خداوند برای مراقبت از رفتار انسان ها است .

إن ربك لبالمرصاد . فأما الإنسن إذا ... نعمة ... قدر عليه رزقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 17 - 8

8 - راه دستیابی به عزّت و گران قدری در پیشگاه خداوند ، گرمی داشتن یتیمان است ; نه برخورداری از رفاه و ثروت .

و نعمة فيقول ربّي أكرمن . . . كلاً بل لا تكرمون اليتيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 8

8 - راه رسیدن به عزّت و شرافت در پیشگاه خداوند ، احسان به مسکینان و تشویق دیگران به آن است ؛ نه افزایش ثروت و رفاه .

رَبِّي أَكْرَمَن .. كَلَّابِل ... وَ لَاتَحْضُون عَلَي طَعَامِ الْمَسْكِين

ص: 253

82- رفاه طلبان

سرزنش رفاه طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 17 - 7

7 - بی اعتنایی رفاه مندان به یتیمان ، به دور از انتظار و نکوهیده تر از بی توجهی های دیگران است .

فأكرمه و نعمة .. كلاً بل لا تكرمون اليتيم

رفاه طلبی

83- آثار رفاه طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 77 - 5

5- رفاه طلبی و قدرت خواهی ، از عوامل ارتداد

كفر بأيتنا وقال لأتینّ مالاً و ولدًا

ظاهر عبارت «كفر بأياتنا» به قرینه «لأوتینّ» - که برای استقبال است - حدوث کفر است نه استمرار آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 27 - 4

4- غوطه‌وری در سرخوشی ها و امکانات دنیایی ، از زمینه های حق ستیزی و هلاکت *

إتهم جند مغرقون . کم ترکوا ... فیها فکھین

ترسیم برخورداری های فرعونیان - پس از یادکرد هلاکت ایشان - ممکن است از آن جهت باشد که این برخورداری ها، در حق ستیزی آنان نقش داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 15 - 9

9- برخورداری از نعمت و رفاه، نشانه شرافت مندی در پیشگاه خداوند نیست.

و نَعْمَه فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَن

84- آثار رفاه طلبی قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 153 - 3

3- سرمستی، رفاه زدگی، اسراف گری و فسادانگیزی ثمودیان، مانع درک آنان از مفاهیم بلند و آسمانی پیام صالح (ع)

قالوا إنما أنت من المسحّرين

بیان رفاه مندی، اسراف گری و فسادانگیزی ثمودیان، پیش از ذکر موضع گیری آنان در مقابل صالح(ع)، می تواند نشان دهنده این حقیقت باشد که آنچه سبب شد، ثمودیان مفاهیم مهم معرفتی صالح(ع) را، کلماتی جنون آمیز، بیهوده و گزاف به

ص: 254

شمار آوردند و او را فردی افسوس شده بخوانند؛ این بود که آنان گرفتار غرور، سرمستی، اسراف و فسادگری شده بودند.

85- خطر رفاه طلبی در مسلمانان صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 131 - 4

4 - مسلمانان صدراسلام، بر اثر مشاهده رفاه کافران، در خطر توجه به زر و زیور دنیا بودند.

و لا تمدنّ عینیک إلی ما متّعنا به أزوجًا منهم

این آیه گرچه خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ ولی ممکن است مراد از آن، تربیت مسلمانان باشد و در صورتی که شخص آن حضرت مراد باشد، این خطر برای دیگر مسلمانان قوی تر خواهد بود.

86- رفاه طلبی اشراف قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 28 - 9

9- اشرافیت، استکبار و خودبرتربینی سران قوم نوح، مایه کوردلی و ناتوانی آنان از درک دلایل نبوت و فهم معارف الهی بود.

أرءیتم إن .. ءاتی رحمة من عنده فعمیت علیکم

«عمّیت» فعل مجهول است و فاعل آن؛ یعنی، چیزی که موجب کوردلی و خفای دلیلهای نبوت نوح به کافران باشد، ذکر نشده است. به قرینه صفاتی که برای کافران قوم نوح بیان شده، می توان گفت: همان صفات (از طبقه اشراف و مستکبران بودن و خود را برتر دانستن و...) موجب کوردلی و ناتوانی آنان از درک معارف شده بود.

87- رفاه طلبی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 16 - 11

11 - طبیعت انسان، رفاه دوست و فقرگریز است.

فأما الإنسن .. أکر من ...أهنن

88- رفاه طلبی در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 3

3 - عبادت خدا با انگیزه برخوردارى از رفاه و آسایش دنیوی ، عبادتی بی ارزش و مردود است .

و من الناس من یعبد الله علی حرف فإن أصابه خیر اطمأنّ

ص: 255

«خیر» به هر چیزی که در آن برای انسان منفعت و سود باشد و نیز مایه صلاح و بهبود حال و وضع وی گردد گفته می شود. بنابراین کلمه «فتنه» که در آیه فوق در مقابل «خیر» قرار داده شده به معنای هر چیزی است که برای انسان زیان آور و یا مایه بدی حال و روز وی باشد.

89- رفاه طلبی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 12

12 - منافقان ، دارای روحیه رفاه طلبی

وقالوا لاتنفروا فی الحر

90- زمینه رفاه طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 38

38 - عالمان بیمناک از دشمنی مردم ، در خطر ترجیح رفاه و آسایش بر دینداری و نگهداری از کتاب خدا

فلاتخشوا الناس . . . ولاتشتروا بایتی ثمناً قليلاً

ص: 256

11- رفتار

1- آثار اصلاح رفتار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 54 - 20

20 - توبه و اصلاح رفتارها شرط آمرزش است.

ثم تاب من بعده و أصلح

2- اجتناب از رفتار تحریک آمیز جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 32 - 3، 13

3 - همسران پیامبر، موظف بودند از هرگونه رفتار تحریک آمیز جنسی، خودداری کنند.

فلاتخضعن بالقول فيطمع الذي في قلبه مرض

فلسفه نهی از طنازانه سخن گفتن، طمعورزی نامحرمان ذکر شده است. از چنین حکمتی، استفاده می شود که رفتار تحریک آمیز جنسی، از سوی آنان ممنوع بود.

13 - همسران پیامبر، به سخن گفتن با لحنی مناسب و به دور از هرگونه طمع انگیزی نامحرمان موظف بودند.

و قلن قولاً معروفاً

مراد از «قولاً معروفاً» به قرینه «فلاتخضعن» می تواند سخن گفتن به گونه ای باشد که طمع بیمار دلی را برانگیزاند.

3- اصلاح رفتار حاکمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 129 - 14

14 - توجه حاکمان به نظارت خداوند بر اعمال ایشان، زمینه ساز گرایش آنان به کردار نیک و پرهیزشان از اعمال نارواست.

و يستخلفكم في الأرض فينظر كيف تعملون

هدف از تذکار نظارت خداوند بر اعمال آدمی این است که وی با توجه به این حقیقت از اعمال ناروا بپرهیزد و به اعمال نیک رو آورد.

ص: 257

4- الگوگیری در رفتار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 15 - 3

3 - نقش سازنده بیان ترس پیشوایان دین از عذاب الهی، در هدایت مردم و بازداشتن آنها از گناه

قل إني أخاف إن عصيت ربي عذاب يوم عظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 71 - 8

8 - قوم هود پرستشگر اسمهایی بی هویت و معبودانی ساخته و پرداخته اوهام خود و نیاکانشان

اتجدلونني في أسماء سميتموها أتم وءاباؤكم

5- انگیزه های رفتار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 4 - 19 - 8

8- دعا و نیایش به درگاه خدا، از میان برنده سختی ها و مانع گرفتاری انسان به دام شقاوت است.

ولم أكن بدعائك رب شقيًا

«شقاوت» نقطه مقابل سعادت است (مفردات راغب) و به معنای «سختی و زحمت» نیز می آید (قاموس).

6- اهمیت رفتار پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 12

12- به کارگیری کلمات نیک و رفتار شایسته، مانع نفوذ شیطان و از بین برنده زمینه های اختلاف و خصومت است.*

وقل لعبادی يقولوا التي هي أحسن إن الشيطان ينزغ بينهم

بنابر اینکه امر الهی به گفتار نیک، به منظور پیشگیری از نفوذ شیطان باشد، این برداشت به دست می آید.

7- پایه های رفتار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 5

5 - اندیشه های آدمی ، پایه و اساس اعمال و رفتار اوست .

ص: 258

الحمد لله رب العلمين. الرحمن الرحيم. ملك يوم الدين. إياك نعبد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 21 - 7

7 - جهان بينی انسان ، پایه و اساس اعمال و رفتارش است .

اعبدوا ربكم الذي خلقكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 62 - 12

12 - كفر به خدا ، انكار قيامت و نداشتن عمل صالح ، موجب غلبه ترس و اندوه بر آدمی است .

من آمن بالله و اليوم الآخر و عمل صالحاً .. و لا خوف عليهم و لا هم يحزنون

مفهوم جمله «من آمن ..» گویای برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 63 - 6

6 - پذیرش تورات با جدیت تمام و استوارسازی رفتار و اندیشه ها بر اساس آن ، فرمان خداوند به بنی اسرائیل

خذوا ماء اتينكم بقره

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 91 - 24

24 - رفتار و عملکرد انسان ، نشانه اعتقاد و اندیشه اوست .

قالوا تؤمن بما أنزل علينا .. قل فلم تقتلون أنبياء الله من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 93 - 21، 17، 16

16 - تمرد و سرپیچی قوم موسی از فرمان های تورات و دستورات موسی ، برخاسته از شوق آنان به گوساله پرستی بود .

و عصینا و أشربوا فی قلوبهم العجل

جمله «و أشربوا ..» حال معلله است؛ یعنی، بیان می دارد که علت عصیان و نافرمانی یهود، عشقشان به گوساله پرستی بوده است.

17 - اشتیاق قوم موسی به گوساله پرستی ، تعیین کننده موضعگیری های آنان در برابر فرمان های الهی بود .

و عصینا و أشربوا فی قلوبهم العجل

21 - اعمال و رفتار انسان ها ، بیانگر افکار و عقاید آنان است .

بِسْمَا یَٰمُرْکُمْ بِهٖ ۤیْمَنُکُمْ ۚ اِنْ کُنْتُمْ مُّؤْمِنِیْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 94 - 15

15 - کردار آدمیان و خواسته های آنان ، بیانگر اعتقاد و اندیشه آنان است .

ص: 259

فتمنوا الموت إن كنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 148 - 15

15 - باور به قیامت و حضور انسان ها در آن ، زمینه ساز گرایش آدمی به انجام کار های نیک است .

فاستبقوا الخیرت این ما نکنونا یأت بکم الله جميعاً

یادآوری قیامت پس از فرمان به انجام کارهای نیک، گویای این معناست که: انسان در صورت باور به قیامت و توجه به آن، در انجام کارهای خیر سستی نخواهد ورزید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 204 - 14

14 - ظاهر افراد ، ملاک مطمئنی برای پی بردن به اعتقاد واقعی آنان نیست .

و من الناس من یعجبک قوله فی الحیوه الدنیا و هو الّد الخصام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 261 - 4

4 - رُشد و شکل گیری شخصیت آدمی ، برخاسته از رفتار جهتدار وی *

مثل الذین ینفقون اموالهم فی سبیل الله .. مائه حبه

از تشبیه شخص انفاق کننده به دانه ای که .. این معنا به دست می آید که رشد شخصیت آدمی، برخاسته از انفاق و رفتار او در راه خدا (جهت) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 273 - 7

7 - سیمای فقیران و تنگدستان ، بیانگر وضعیت اقتصادی نابهنجار آنان ، هر چند خویشتن داری کرده و تظاهر به فقر نمایند .

یحسبهم الجاهل اغنیاء من التّعفف تعرفهم بسیمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 275 - 8

8 - پندار و باور غلط رباخواران از همگونی بیع و ربا، نشانه عدم تعادل شخصیت آنان

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ... ذَلِكَ بَأْتِهِمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلَ الرِّبَا

کلمه «ذلک» علاوه بر اینکه اشاره به «اکل ربا» است، می تواند اشاره به تَخَبُّط و جنون زدگی باشد، البته در این صورت جمله «ذلک بأتهم» تعلیل در مقام اثبات است که در این برداشت به نشانه تعبیر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 284 - 6

6 - نفس و درون آدمی، منشأ و سرچشمه اعمال وی

ص: 260

و ان تبدوا ما فی انفسکم او تخفوه

جمله «ان تبدوا...» دلالت بر این معنا دارد که اعمال بیرونی همان است که در درون و نفس بوده است. یعنی اعمال بیرونی، مظهر همان نفس و درون آدمی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 6 - 11

11 - خداوند ، مقهور کافران نیست ؛ بلکه صورت دهی نظام فکری و جسمی آنان به مشیت اوست .

انّ الذین کفروا .. هو الذی یصوّرکم فی الارحام کیف یشاء

جمله «هو الذی یصوّرکم...» ، جواب این سؤال است که اگر خدا عزیز و غالب است، چرا عده ای بدو کفر میورزند؟ خداوند می فرماید صورت دهی به نظام جسمی و فکری انسان - گر چه کافر باشد -، خارج از مشیت و خواست او نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 21 - 8

8 - عقیده ، خاستگاه اعمال انسان

یکفرون ... و یقتلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 31 - 6،7

6 - محبت و دوستی ، مشوق و محرک انسان به عمل

قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی

7 - بهره گیری قرآن از عواطف و محبت ها ، برای وادار نمودن به عمل

قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 119 - 13

13 - تأثیر وضعیت درونی انسان ، در حالات خارجی و رفتاری وی

عَضُوا عَلَيْكُمُ الْأُنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ

کینه دشمنان اسلام (که یک وضعیت درونی است)، باعث گزیدن انگشتان (که یک حالت خارجی است)، شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 10

10 - توجه به فلسفه تاریخ ، جهت دهنده حرکت های انسانی - اجتماعی

فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ. هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 9

9 - تأثیر وضعیت روحی و حالات قلبی آدمی ، در سرنوشت او (شکست و پیروزی)

ص: 261

و هو خیر النَّاصِرین. سنلقى فی قلوب الذّین کفروا الرّعب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 11, 12, 13, 37

11 - بینش جاهلی مسلمانان احد نسبت به خداوند ، برانگیزنده حسّ خودگزینی و دنیاطلبی در وجود ایشان

و طائفه قد اهمّتهم . . . یظنون باللّٰه غیر الحقّ ظنّ الجاهلیّه

به نظر می رسد جمله «یظنون باللّٰه . . .»، به منزله علّتی باشد برای جمله «و طائفه قد اهمّتهم انفسهم».

12 - بینش غلط و جاهلی نسبت به خداوند ، از عوامل خودگزینی و دنیاطلبی

و طائفه قد اهمّتهم انفسهم یظنون باللّٰه غیر الحقّ ظنّ الجاهلیّه

13 - بینش ها و شناخت های آدمی ، مؤثر در شکل گیری خواسته های وی

و طائفه قد اهمّتهم انفسهم یظنون باللّٰه غیر الحقّ ظنّ الجاهلیّه

37 - انحراف در رفتار و کردار آدمی ، ناشی از انحراف در گرایش های درونی و انگیزه های او

و لیبتلی اللّٰه ما فی صدورکم و لیمحصّ ما فی قلوبکم

چون رفتار خارجی و اعمال ظاهری (فرار از جنگ، اظهار تردید در حقایق اسلام و . . .) در این آیات نشانه تشخیص درون سینه ها معرفی شده، معلوم می گردد که رفتار و کردار آدمی نتیجه افکار اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 157 - 3

3 - نفس هدف در تعیین رفتار و کردار انسانها

و لئن قتلتم فی سبیل اللّٰه او ممّتم لمغفره من اللّٰه و رحمہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 11

11 - توجّه به توانایی و قدرت خداوند ، برطرف کننده هر گونه نگرانی و یأس مسلمانان نسبت به آینده

اولمّا اصابتکم مصیبه . . انّ اللّٰه علی کل شیء قدیر

سؤال مسلمانان (اّتی هذا)، حکایت از این معنا دارد که چنین واقعه ای را هرگز انتظار نداشتند و عدم انتظار، طبعاً ناامیدی آدمی را در پی دارد که خداوند با بیان قدرت مطلقه خویش، از جمله نصرت آنان، در مقام زایل ساختن یأس مؤمنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 18

18 - عملکرد های آدمی ، مؤثر در گرایش های درونی (ایمان و کفر) اوست .

لو نعلم قتالا لاتّبعناکم هم للکفر یومئذ اقرب منهم للایمان

با توجه به اینکه نفاق یک نوع گرایش است و عملکرد منافقان (ترک پیکار و جهاد)، آنان را به کفر نزدیکتر کرده و از ایمان دور ساخته (هم للکفر یومئذ . .)، معلوم می شود عملکردها در گرایشها مؤثر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 168 - 17

ص: 262

17 - اعتقاد به مقدر بودن مرگ، از میان برنده هراس و دلهره حضور در میدان نبرد

قالوا .. لو اطاعونا ما قتلوا قل فادرؤا عن انفسكم الموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 169 - 4

4 - اصلاح رفتار و کردار، در گرو اصلاح اندیشه

و لا تحسبنّ الذّين قتلوا في سبيل الله امواتا بل احياء عند ربّهم

زیرا برای ترغیب به جهاد (اصلاح رفتار)، اندیشه آنها را نسبت به شهدا تصحیح می نماید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 189 - 3

3 - توجه به مالکیت و فرمانروایی مطلق خداوند، زمینه پرهیز از شکستن میثاق، کتمان حقایق، دین فروشی و خودپسندی

و اذا اخذ الله الميثاق الذين اوتوا الكتب لتبينته .. و لا تكتمونه ... و اشتروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 9 - 6

6 - قانون عمل و عکس العمل در رفتارها و کردارها

وليخش الذين لو تركوا من خلفهم ذريه ضعافاً خافوا عليهم

چون مضمون آیه این است که اگر حقوق ایتام دیگران را رعایت نکردید، حقوق ایتام شما رعایت نخواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 167 - 5

5 - رفتارهای آدمی برخاسته از نگرشها و باورهای وی *

إنّ الذين كفروا و صدوا عن سبيل الله

برداشت فوق بر این اساس است که عطف «صدوا» بر «كفروا» از باب عطف سبب بر مسبب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 23 - 9,23

9 - ترس از خداوند ، شجاعت آفرین و خنثی کننده هراس از دشمن

قال رجلان من الذين يخافون .. ادخلوا عليهم الباب

بیان شجاعت یوشع و کالب - که از جمله «ادخلوا ..» به دست می آید - پس از توصیف آنان به خداترس، می رساند که شجاعت و نهراسیدن آنان از دشمن به سبب خداترسیشان بوده است.

23 - تنها بر خداوند توکل داشتن ، پیامد ایمان واقعی و باور راستین به او

و علی الله فتوكلوا ان كنتم مؤمنين

تقدیم جار و مجرور (علی الله)، دلالت بر حصر می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 263

14 - پذیرش قربانی هابیل و رد شدن قربانی قابیل ، عامل انگیزش قابیل به قتل برادرش هابیل

فتقبل من احدهما و لم يتقبل من الاخر قال لاقتلنک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - هوای نفس آدمی ، گرایش دهنده او به اعمال ناپسند

فطوعت له نفسه قتل اخیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - توجه به احاطه علمی خداوند، بازدارنده انسان از انحراف در اعمال و نیات

و يعلم سرکم و جهرکم و يعلم ما تکسبون

هدف از بیان آگاهی کامل خداوند بر سرّ و نهان آدمی و اعمال او، بازداشتن وی از خطا و لغزش است. لذا توجه به این مطلب اثر بازدارنده از یکسو و برانگیزاننده از جهت دیگر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نقش تعیین کننده اعتقاد به معاد و یا انکار آن در انتخاب چگونگی زندگی و تلقی آدمی از حیات خود

یوحی بعضهم إلی بعض . . . و لتصغی إلیه أفنده الذین لایؤمنون بالأخره و لیرضوه و لیق

مجموعه این چند آیه بیانگر خطوط اصلی اعتقادی و نقش آن است. یک طرف پیامبر(صلی الله علیه و آله) و طرف دیگر شیاطین و پیروان آنها قرار دارند. آنچه در این میان مرز گرایش به یکی از دو طرف دانسته شده، ایمان به آخرت و یا انکار آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 21

21 - توصیه های چهارگانه (ضایع نساختن دارایی یتیمان و ..) تعلیماتی است که باید انسانها فراگیرند و به خاطر بسپارند و رفتار خویش را بر اساس آن پایه ریزی کنند.

ذلکم وصیکم به لعلکم تذکرون

«تذکر» (مصدر تذکرون) به معنای فراگرفتن و به خاطر سپردن است و مفعول آن همان حقایقی است که در آیه مطرح شده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 144 - 8

8 - خداوند از موسی (ع) خواست تا پیام های او را دریافت کند و فراگیرد و اعمال و رفتارش را بر اساس آنها استوار سازد.

ص: 264

«أخذ» (مصدر «خذ») به معنای گرفتن است و گرفتن پیامهای الهی به این است که انسان آنها را فراگیرد و به آنها عمل کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 3 - 5

5 - رفتار و اعمال آدمی ، برخاسته از جهانبینی اوست .

إنما المؤمنون .. الذين يقيمون الصلوة و مما رزقهم ينفقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 6

6 - محبت عمیق به خدا و رسول ، برانگیزنده انسان به اطاعت از آنان

قل إن كان ءاباؤکم .. أحب إليکم من الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 7

7 - توجه به شدت حرارت آتش دوزخ ، عامل خشنودی اندک انسان و گریه طولانی وی در دنیا و بیم او بر فرجام خویش

قل نار جهنم أشد حراً .. فليضحكوا قليلا و ليبكوا كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 84 - 2

2 - برخورد عاطفی با مردم در دعوت به حق و تبلیغ ، امری پسندیده است .

وقال موسى يقوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 5 - 11

11 - لزوم پرهیز از نقل و ارانه مسائل غیر ضروری که سبب برانگیختن حسادت دیگران می شود .

لاتقصص رءياك على إخوتك فيكيدوا لك كيداً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - اسراء - 17 - 36 - 2

2- عقايد و رفتار آدمى ، بايد بر علم و آگاهى استوار باشد .

و لاتقف ما ليس لك به علم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - اسراء - 17 - 37 - 4

4- خصلت هاى درونى آدمى ، پايه رفتار و كردار اوست .

ص: 265

و لاتمش فی الأرض مرحاً

«مرحاً» حال برای ضمیر فاعلی «لاتمش» است و بر تأثیر آن حالت، در رفتار و راه رفتن دلالت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 84 - 13، 2، 4

2- اعمال و موضع گیری های انسان ها، بازتابی از روحیه ها، انگیزه ها و خصلت های درونی آنهاست .

كَلَّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِه

4- انسان، در حصار روحیات و ملکات نفسانی و باور های درونی خویش است .

قَلَّ كَلَّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِه

«شاکله» در لغت هم به معنای ملکات نفسانی و هم به معنای طریقه و روشی است که انسان برگزیده آمده است (قاموس المحيط). در هر صورت حکایت از این حقیقت می کند که آدمی، محصور روحیات و باورهای خود است.

13- «عن أبي عبد الله (ع) في قول الله عزّوجلّ: . . . «قَلَّ كَلَّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِه» یعنی علی نیته ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خدای عزّوجلّ. . . «قَلَّ كَلَّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِه» روایت شده است که فرمود: مقصود این است که هر کس بر نیت خویش عمل می کند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 100 - 15

15- رفتار انسان متأثر از خصلت های درونی اوست .

لَأَمْسِكْتُمْ . . . وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 46 - 9

9- استفاده از انگیزه امید و آرزو، از روش های قرآن برای هدایت و تربیت است .

و البقیة الصلحة خیر عند ربک ثواباً و خیر أملاً

«أمل» به معنای «آرزو و امید» است و «أملاً» تمیز برای «خیر» است؛ یعنی، «الباقیات الصالحات» از نظر امید داشتن به نتیجه آن، از دل بستن و امید داشتن به حیات دنیا و زینت های آن، بهتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 23 - 8

8 - مهربانی و برخورد مشفقانه با مردم، وظیفه ای بر عهده رهبران و مبلغان دینی

فقال يقوم اعبدوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 28 - 3

3 - نقش مؤثر جامعه در شکل گیری افکار و عقاید و رفتار و سلوک آدمی

یویلتی لیتتی لم اتخذ فلاناً خلیلاً

ص: 266

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 8

8 - توجّه به تقدیر روزی انسان ها از سوی خداوند ، از بین برنده روحیه بخل و تنگ نظری است .

أولم يروا أنّ الله... فأت ذا القربى حقّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 40 - 5

5 - توجّه به در دست خداوند بودن روزی انسان ها ، عامل انفاق مخلصانه در راه او است . *

وما ءاتيتم من زكوه تريدون وجه الله... الله الذي خلقكم ثم رزقكم

یادآوری رازقیت خداوند، پس از بیان این نکته که صدقه دادن، پاداش مضاعف دارد، می تواند اشعار به حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 18 - 11

11 - برخی رفتار های اخلاقی ، ریشه در درون انسان دارد .

ولا تصعّر خدک للناس ولا تمش فی الأرض مرحاً إنّ الله لایحبّ کلّ مختال فخور

با توجه به ریشه «مختال» - که پندار و خیال گرایی است - نکته بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 15

15 - شکوفایی اخلاق و تعالی منش های اجتماعی ، در گرو تصحیح جهان بینی و مبانی عقیدتی است .

بینی لا تشرک بالله... و اغضض من صوتک

با توجه به این که لقمان حکیم، ابتدا به تصحیح مبانی عقیدتی فرزند خود همت گمارد و سپس به بُعد اخلاقی وی پرداخت، مطلب بالا قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - توجه به بازگشت همه امور به خداوند ، برانگیزاننده انسان به تسلیم شدن کامل در برابر او است .

و من یسلم وجهه إلى الله .. و إلى الله عقبه الأُمور

ذکر «و إلى الله عقبه الأُمور» پس از بیان نتیجه تسلیم همراه احسان (فقد استمسک ..)، می تواند به منظور ایجاد انگیزه در انسان باشد تا او، برای به دست آوردن عاقبت پسندیده، به دنبال مقام تسلیم برود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 16 - 11

11 - توجه دادن به خدایی بودن امکانات ، زمینه ساز و برانگیزاننده انسان به انفاق کردن است .

و ممّا رزقنهم ینفقون

این که خداوند در وصف انفاق کردن مؤمنان می فرماید: «از روزی هایی که ما دادیم انفاق می کنند.» حاکی است که یادآوری منشأ امکانات و روزی ها، می تواند دارای چنین نقشی باشد.

ص: 267

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 13 - 16

16 - ترس و واهمه ، باعث می شود که از انسان در صورت محذور داشتن ، رفتاری غیر صادقانه سرزند .

يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مَقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ . . . يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَم

از بهانه گیری منافقان برای فرار از جهاد، به دست می آید که آنان، از طرفی می ترسیدند و از طرفی نمی توانستند معرکه جنگ را ترک کنند. نفس بهانه گیری به جای موضع گیری صریح، رفتاری غیر صادقانه از روی ترس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 16 - 9

9 - شاکله روحی و روانی انسان ، در رفتار وی تأثیر دارد .

وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ الْمَوْتِ أَوْ الْقَتْلِ . . . إِنَّ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوْ الْقَتْلِ

آنچه باعث اجازت خواهی منافقان از پیامبر(صلی الله علیه و آله) برای ترک جهاد شد، ترس شان بود و همین ترس - که حالتی روانی است - برانگیزاننده آنها برای فرار - که حالتی رفتاری است - شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 19 - 18

18 - تأثیر گزندگی زبان ، به حدی است که ممکن است حریف را ، کاملاً مغلوب کند .

سَلْقُوكُمْ بِالْأَسْنَةِ حَدَادٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 26 - 8

8 - ترس ، از جمله عوامل و پایه های رفتار آدمی است .

وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكُتُبِ مِنْ صِيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - توجه دادن به حضور و گواهی خداوند، زمینه ساز رویکرد بیشتری به عمل به فرمان های او است .

وَاتَّقِينَ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا

ذکر «إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ ..» پس از بیان دستورهای خاص، می تواند مفید این نکته باشد که مخاطبان دستورها، به حضور و گواهی خداوند توجه پیدا کنند تا تشویق شوند و یا از ترس پیامد ناگوار ترک عمل، به سمت عمل به آن دستور بروند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 21 - 10

10 - عقیده و رفتار، پیوندی وثیق باهم دارند .

فَاتَّبِعُوهُ .. إِلَّا لَنَعْلَمَ مَنْ يُوْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ

خداوند متعال در ادامه بحث پیروی مردم از ابلیس، فلسفه وجودی او را بیان کرده و فرموده است: ما برای ابلیس سلطه ای

ص: 268

قرار ندادیم و به منظور بازشناسی مؤمنان به آخرت از تردیدداران به آن [اورا] قرار دادیم. این مطلب می‌رساند که تردیدداران به آخرت از شیطان تبعیت کردند؛ یعنی، تردید درباره آخرت، در پیروی از شیطان ظهور کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 70 - 6

6 - تمامی رفتارها و مواضع فردی و اجتماعی انسان‌ها، باید مبتنی بر اندیشه صحیح و مبانی روشن و به دور از تقلید کورکورانه باشد.

فهم علی‌آثرهم یهرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 34 - 10

10 - مسلمانان، موظف به انتخاب بهترین روش‌ها در جهت کاستن و یا زدودن دشمنی‌ها و تش‌های اجتماعی

ادفع بالتی هی أحسن... کأئه ولیّ حمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 27 - 5

5 - دخالت و تأثیر شرایط اقتصادی، در نوع رفتار و گرایش‌های آدمی

و لو بسط الله الرزق لعباده لبغوا فی الأرض

طرح تأثیر رفاه در طغیان انسان‌ها، نشانگر آن است که زندگی اقتصادی آدمیان و رفتار و گرایش آنان، دو قلمرو مجزا و بیگانه از یکدیگر نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 43 - 7

7 - عزم و اراده قوی، پایه و اساس کمال و رشد آدمی و اصلاح اخلاق و رفتار او

و لمن صبر و غفر إنّ ذلك لمن عزم الأمور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- رذیلت های اخلاقی ، دارای ریشه در نوع رفتار و انتخاب های پیشین انسان

إذ جعل الذین کفروا فی قلوبهم الحمیة الجهلیة

با توجه به این که فاعل «جعل»، «الذین کفروا» است و با الغای خصوصیت، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 14 - 14

14 - تجلی ایمان ، در عمل و رفتار آدمی

ولما یدخل الإیمان فی قلوبکم وإن تطیعوا اللّٰه ورسوله

در آیه شریفه پس از بیان این که ایمان واقعی، در قلب راه می یابد، نمودها و نشانه های ایمان - به عنوان اطاعت از خدا و

ص: 269

رسول او - یادآوری شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 15 - 5

5 - ایمان واقعی، دارای ریشه و ثبات در اندیشه و متجلی در عمل و رفتار

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ... ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهِدُوا

در آیه شریفه، دو ویژگی برای مؤمن واقعی، بیان شده است. یکی از آن دو به باور و اندیشه (لم يرتابوا...) و دیگری به عمل بازمی گردد (جاهدوا...).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 10 - 15

15 - نحوه نگرش انسان به سرانجام خویش و جهان، مؤثر در جهت دادن وی به اعمال خویش

وَأَنْفَقُوا... فَيَقُولُ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 2 - 8

8 - تأثیر باور ها و جهان بینی انسان ها در رفتار و کردار آنها

فَمَنْكُمْ كَافِرٌ وَمَنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

مطلب یاد شده، با توجه به این نکته است که ایمان و کفر، از مقوله جهان بینی و باورهای بشر است؛ ولی خداوند به جای تذکر به آگاهی خویش از این مسأله، به آگاهی خود از رفتار آدمیان اشاره دارد. این می رساند که رفتارهای آدمی متأثر از جهان بینی او است و کردارهای او، نشانه طرز تفکر و عقیده (ایمان و کفر) او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 8 - 7,8

7 - ایمان به خدا، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن، مستلزم عمل و رفتار متناسب با آن است.

فَامِنُوا بِاللَّهِ... وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

یادآوری آگاهی خداوند از رفتار انسان ها - پس از توصیه به ایمان - می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

8- ایمان به خدا، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن، تأثیرگذار در رفتار و کردار آدمی

فامنوا باللّٰه .. واللّٰه بما تعملون خبیر

از ارتباط میان توصیه به ایمان و یادآوری موضوع آگاهی خداوند از رفتارهای انسان ها، برداشت یاد شده به دست می آید.

8- پشیمانی از رفتار ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 97 - 3

3- فرزندان یعقوب از رفتار های ناروایشان با یوسف (ع)، بنیامین و یعقوب (ع)، پشیمان شدند و اظهار ندامت کردند .

ص: 270

يٰۤاَيُّهَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا

9- تأثیر عواطف در رفتار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 16

16 - تأثیر عواطف در شیوه های رفتاری انبیا

قال ابن أم

10- تأثیر محیط در رفتار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 138 - 11

11 - تأثیر پذیری انسان از محیط های فاسد و فرهنگ های غلط

فأتوا علی قوم .. قالوا یموسی اجعل لنا إلهاً کما لهم ءالیه

11- تضاد در رفتار فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 7

7- فرعونیان، گرفتار تناقض فکری و رفتاری در برابر دعوت موسی (ع)

وقالوا یٰۤاَيُّه السّٰحِر ادع لنا ربّک

فرعونیان، از یک سو موسی(ع) را ساحر می خوانند و از سوی دیگر برای رفع بلا دست به دامان او می شوند و این خود نمایانگر تشتت و تناقضی است که بدان گرفتار آمده اند.

12- رفتار انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 9

9 - همه اعمال و رفتار آدمیان در حیطه سلطنت خداوند است .

والله بما يعملون محيط

ص: 271

13- رفتار اولیای مقتول با قاتل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 178 - 18

18 - اولیای مقتول در صورت گذشت از حق قصاص و مطالبه دیه از قاتل ، باید با وی به گونه ای پسندیده رفتار کنند .

فمن عفی له من أخیه شیء فاتباع بالمعروف

فاعل «اتباع» محتمل است ولی مقتول، و محتمل است قاتل باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است. بر این مبنا «اتباع بالمعروف»؛ یعنی، اولیای مقتول باید به گونه ای پسندیده با قاتل رفتار کنند؛ وی را آزار ندهند؛ در گرفتن دیه بر او سخت نگیرند؛ و بیش از حد متعارف از او مطالبه نکنند و ... .

14- رفتار اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 2,9

2 - اهل کتاب خود مبتلا به رفتاری بدتر از آنچه برای مؤمنان ، ناروا می پنداشتند .

قل هل انبئکم بشرّ من ذلک مثوبه عند اللّٰه

مشارالیه «ذلک» می تواند ایمان مؤمنان به تمامی انبیا و کتب آسمانی که در آیه قبل مطرح شده است، باشد. بر این تقدیر قرآن برای ممانعت با اهل کتاب می گوید بر فرض که ایمان مؤمنان به قرآن و دیگر کتب آسمانی ناروا باشد - که نیست - اعمال و رفتار خودتان بسیار بدتر و شنیع تر است، بنگرید چه ها کرده اید.

9 - رفتاری اهل کتاب به لعنت و غضب خداوند ، پرستش طاغوت و مسخ شدنشان به میمون و خوک ، سزای رفتارهای زشت آنان

هل انبئکم بشرّ من ذلک مثوبه عند اللّٰه من لعنه .. و عبد الطغوت

کلمه «مثوبه» (سزا و جزا) می رساند که غضب و .. به عنوان پیامدهای شومی است که اعمال ناروای اهل کتاب آنها را اقتضا می کرده است.

15- رفتار بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 71 - 3,11

3 - اعتماد بنی اسرائیل بر حدس و گمان در بینش ها و اندیشه های دینی

و حسبوا الا تکون فتنه

11 - گرایش بنی اسرائیل در برهه ای از زمان به رفتار پسندیده و اندیشه صحیح دینی

ثم تاب الله عليهم

چون آیات قبل رفتار ناپسند و نیز اندیشه های ناصحیح دینی بنی اسرائیل را بیان کرده بود، معلوم می شود توبه آنان در هر دو جهت بوده است.

ص: 272

16- رفتار قاتل با اولیای مقتول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 178 - 19

19 - قاتل باید با نیکی و رفتاری پسندیده، دیه را به اولیای مقتول بپردازد.

فاتباع بالمعروف و أداء إلیه یا حسن

فاعل «أداء» قاتل است و ضمیر در «إلیه» به «أخیه» - که مراد از آن ولی مقتول است - باز می گردد. بنابراین جمله «أداء إلیه...»؛ یعنی، قاتل باید دیه را با رعایت احسان به ولی مقتول بپردازد؛ بدین صورت که در پرداخت دیه تأخیر نکند و کمتر از مقدار تعیین شده بپردازد و موجب ناراحتی اولیای مقتول نگردد.

17- رفتار ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 51 - 8

8 - ناسپاسی کردن و کفر ورزیدن، به هنگام مواجه شدن با امور ناخوشایند، امری ناپسند و مذموم است.

و لئن أرسلنا .. یکفرون

آیه، در صدد سرزنش کسانی است که با مشاهده بادهای مخرب ناسپاسی می کنند. از توییح و سرزنش، به دست می آید که چنین حالتی، شایسته نیست.

18- رفتار ناپسند برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 12 - 9

9- رفتار های ناروای برادران یوسف (توطئه، دروغ و فریب کاری) برخاسته از نفوذ شیطان در آنان بود.

إن الشیطن للإنسن عدو مبین .. اقتلوا یوسف ... أرسله معنا غداً یرتع و یلعب

19- رفتار ناپسند کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - خداوند ، کفرپیشگان را به سبب رفتار ناپسندشان (سرمستی ها ، ریاکاری ها ، بازداری مردم از راه خدا) ، مجازات خواهد کرد .

ولا تكونوا كالذين . . . والله بما يعملون محيط

ص: 273

20- رفتار ناپسند کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 48 - 2

2 - شیطان رفتار های ناشایست کافران مکه را در نظرشان زیبا جلوه داد .

وإذ زين لهم الشيطان أعمالهم

21- عوامل اصلاح رفتار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 35 - 5

5 - تقوایبشگی، زمینه ساز حرکت به سوی اصلاح رفتار و کردار

فمن اتقى و أصلح

تقدیم «اتقی» بر «أصلح» می تواند اشاره به تقدم رتبی آن داشته باشد.

22- عوامل مؤثر در رفتار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 34 - 8

8- نقش خداوند در سلوک و رفتار انسان و سرنوشت او

إلا تصرف .. فصرف عنه كيدهن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 29 - 5

5 - دوستی با افراد ناباب ، دارای تأثیر سوء در رفتار و عقیده انسان و مؤثر در سرنوشت او

يليتنى لم ألتخذ فلاناً خليلاً. لقد أضلنى عن الذكر بعد إذ جاءنى

23- عوامل مؤثر در رفتار فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 70 - 7

7 - تأثیر رفتارها و مواضع فردی و اجتماعی پدران و مادران ، بر رفتار و مواضع فرزندان و نسل های آینده

فهم علی ءاثرهم یهرعون

ص: 274

24- عوامل مؤثر در رفتار های اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 70 - 3

2 - تقلید کورکورانه در عقاید و مبانی فکری دیگران ، پیروی کورکورانه و بی اختیار در تمامی رفتار ها و کردار ها و مواضع فردی و اجتماعی از آنان را در پی خواهد داشت .

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ . فَهَمَّ عَلَىٰ آثَرِهِمْ يَهْرَعُونَ

«فا» در «فهم» برای تفریح و تسبیب است و این بیانگر این نکته است که آنچه سبب پیروی از رفتار پدران شد، تقلید کورکورانه از ایشان در عقاید دینی بود و پیروی در مواضع فردی و اجتماعی، پی آمد تقلید در مبانی فکری و عقیدتی است.

3 - تأثیر جهان بینی در رفتار و کردار و مواضع فردی و اجتماعی انسان

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ . فَهَمَّ عَلَىٰ آثَرِهِمْ يَهْرَعُونَ

25- عوامل مؤثر در رفتار های فردی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 70 - 3

2 - تقلید کورکورانه در عقاید و مبانی فکری دیگران ، پیروی کورکورانه و بی اختیار در تمامی رفتار ها و کردار ها و مواضع فردی و اجتماعی از آنان را در پی خواهد داشت .

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ . فَهَمَّ عَلَىٰ آثَرِهِمْ يَهْرَعُونَ

«فا» در «فهم» برای تفریح و تسبیب است و این بیانگر این نکته است که آنچه سبب پیروی از رفتار پدران شد، تقلید کورکورانه از ایشان در عقاید دینی بود و پیروی در مواضع فردی و اجتماعی، پی آمد تقلید در مبانی فکری و عقیدتی است.

3 - تأثیر جهان بینی در رفتار و کردار و مواضع فردی و اجتماعی انسان

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ . فَهَمَّ عَلَىٰ آثَرِهِمْ يَهْرَعُونَ

26- ملاکهای تصحیح رفتار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 93 - 6

6- پذیرش تورات با جدیت تمام و استوارسازی رفتار و اندیشه ها بر اساس آن ، فرمان خداوند به بنی اسرائیل

خدا ما ائینکم بقوه

27- ملاکهای رفتار پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 23

23 - نقش هدف و نیت در تعیین نیکویی و ناپسندی رفتارها

ص: 275

و لكن الشیطان کفروا یعلمون الناس السحر . . . و ما یعلمان من أحد حتی یقولاً إنما نح

شیاطین، بر خلاف دو فرشته (هاروت و ماروت) به خاطر آموزش سحر به مردم کافر شمرده شدند؛ زیرا غرض شیاطین از آموختن سحر ایجاد مفسده بود و انگیزه آن دو فرشته، دفع مفسده بود.

28- ملاکهای رفتار ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 23

23 - نقش هدف و نیت در تعیین نیکویی و ناپسندی رفتارها

و لكن الشیطان کفروا یعلمون الناس السحر . . . و ما یعلمان من أحد حتی یقولاً إنما نح

شیاطین، بر خلاف دو فرشته (هاروت و ماروت) به خاطر آموزش سحر به مردم کافر شمرده شدند؛ زیرا غرض شیاطین از آموختن سحر ایجاد مفسده بود و انگیزه آن دو فرشته، دفع مفسده بود.

29- ملاکهای صحیح رفتار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 63 - 6،8،10،13

6 - پذیرش تورات با جدیت تمام و استوارسازی رفتار و اندیشه ها بر اساس آن ، فرمان خداوند به بنی اسرائیل

خذا ما ءاتینکم بقوه

8 - تحصیل تقوا و دوری از اعمال ناروا ، هدف از فراخوانی بنی اسرائیل به پذیرش تورات

خذا ما ءاتینکم بقوه و اذکروا ما فیه لعلکم تتقون

10 - نیل انسان ها به تقوا و پرهیزشان از عقاید ناصواب و اعمال ناروا ، از اهداف نزول کتاب های آسمانی است .

خذا ما ءاتینکم بقوه و اذکروا ما فیه لعلکم تتقون

13 - فراگیری کتاب آسمانی و تنظیم عقاید و اعمال بر محور آن ، وظیفه ای ضروری بر عهده اهل ایمان

خذا ما ءاتینکم بقوه و اذکروا ما فیه

30- موانع رفتار ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 14

14 - بیان سرنوشت شوم بدکاران و تحلیل تاریخ گذشتگان ، از روش های قرآن برای هدایت بشر و بازداری آنان از رفتار های ناپسند

قل هل انبئکم بشرّ من ذلک مثوبه عند اللّٰه

ص: 276

31- {رفتارشناسی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 137 - 5

5 - کلیه جوامع ، همواره دارای روش ها و شیوه های خاص زندگی اجتماعی و جهتگیری های خاص تاریخی هستند .

قد خلت من قبلکم سنن . . . فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین

ص: 277

12- رکوع

1- آثار ترک رکوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 48 - 3

3 - ترک نماز (رکوع و فروتنی در برابر خداوند) ، نشانه کفر و تکذیب روز جزا

وإذا قيل لهم اركعوا لايركعون

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که این آیه، درصدد بیان ویژگی های تکذیب گران است و در این راستا، نماز نگزاردن آنان را مطرح کرده است.

2- آثار رکوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 43 - 9

9 - رابطه رکوع با سرآمد شدن انسان از سوی خداوند *

و اصطفتیک علی نساء العالمین . . . و ارکعی مع الزاکعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 16، 19

16- رکوع و سجود (نماز) ، عالی ترین جلوه نیایش و عبودیت خلق در برابر خدا

تریهم رُكَّعًا سَجَّدًا

از این که رکوع و سجود به عنوان ارکان نماز، از میان همه عبادات، اختصاص به ذکر یافته است؛ ویژگی و اهمیّت آن استفاده می شود.

19- نقش اساسی رکوع و سجود (نماز) ، در جلب فضل و خشنودی خداوند

تریهم رُكَّعًا سَجَّدًا یبتغون فضلاً من الله و رضوناً

«یبتغون. . .» مترتب بر «رُكَّعًا سَجَّدًا» است؛ یعنی، مؤمنان با رکوع و سجود خویش، جویای فضل و خشنودی خدایند.

3- احکام رکوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 12

12 - « عن سماعه قال : سألته عن الركوع والسجود هل نزل في القرآن فقال : نعم قول الله عز وجل « يا أيها الذين آمنوا اركعوا واسجدوا » فقلت : فكيف حدّ الركوع والسجود ؟ فقال : أمّا ما يجزيك من الركوع فثلاث تسيّحات تقول : سبحان الله سبحان الله ثلاثاً . . . »

سماعه می گوید: از امام(ع) پرسیدم: آیا در باره رکوع و سجود در قرآن چیزی نازل شده است؟ فرمود: آری! خداوند عزوجل می فرماید: «یاایّها الذین آمنوا اركعوا و اسجدوا» به آن حضرت گفتم: حدّ رکوع و سجود چیست؟ فرمود: آن مقدار ذکرى که در رکوع برای تو کافی است، سه دفعه تسيّحات است. می گویی: سبحان الله سبحان الله تا سه دفعه».

4- اذکار رکوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 12

12 - « عن سماعه قال : سألته عن الركوع والسجود هل نزل في القرآن فقال : نعم قول الله عز وجل « يا أيها الذين آمنوا اركعوا واسجدوا » فقلت : فكيف حدّ الركوع والسجود ؟ فقال : أمّا ما يجزيك من الركوع فثلاث تسيّحات تقول : سبحان الله سبحان الله ثلاثاً . . . »

سماعه می گوید: از امام(ع) پرسیدم: آیا در باره رکوع و سجود در قرآن چیزی نازل شده است؟ فرمود: آری! خداوند عزوجل می فرماید: «یاایّها الذین آمنوا اركعوا و اسجدوا» به آن حضرت گفتم: حدّ رکوع و سجود چیست؟ فرمود: آن مقدار ذکرى که در رکوع برای تو کافی است، سه دفعه تسيّحات است. می گویی: سبحان الله سبحان الله تا سه دفعه».

5- امتناع از رکوع بر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 48 - 1

1 - سريچى تكذيب گران روز جزا ، از فرمان رکوع و فروتنى در مقابل خداوند

و إذا قيل لهم اركعوا لا يركعون

6- انفاق در رکوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - پرداخت زکات در حال رکوع نماز ، نشانه فرد تعیین شده در بین مسلمانان صدر اسلام برای حکومت و ولایت بر آنان

و یوتون الزکوه و هم رکعون

4 - علی بن ابیطالب (ع) ، انسانی مؤمن ، برپا دارنده نماز و پرداخت کننده زکات در حال رکوع

ص: 279

الذین ءامنوا الذین یقیمون الصلوه و یؤتون الزکوه و هم رکعون

بر اساس شأن نزولهای متعدد، شخصیت مورد نظر در آیه شریفه، حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابیطالب (ع) است.

7- اهمیت رکوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 14

14 - مهیا کردن و آماده ساختن خانه خدا برای طواف، عبادت، رکوع و سجود، فرمان خدا به ابراهیم و اسماعیل (ع)

أن طهرا بیتی للطائفین و العکفین و الرکع السجود

در برداشت فوق «تطهیر» - چنانچه بعضی از مفسران گفته اند - کنایه از مهیا ساختن و اختصاص دادن، گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 12

12 - ستایش خداوند و حرکت در مسیر او و رکوع و سجود و امر به معروف و نهی از منکر، از جلوه های بارز عبادت پروردگار *

التَّابُونَ الْعَبْدُونَ... و الناهون عن المنکر

برداشت فوق بدان احتمال است که «الحامدون السائحون...» از باب ذکر خاص بعد از عام (العابدون) و بیانگر اهمیت و ویژگی این صفات باشد.

8- رکوع در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 43 - 10

10 - وجود سجده و رکوع (نماز) در ادیان گذشته

و اسجدی و ارکعی

9- رکوع در برابر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

47- قاطعیت با کافران و رأفت با مؤمنان و رکوع و سجود در برابر خداوند ، نمود های آشکار عمل صالح

أشداء على الكفار رحماء بينهم تريهم ركعاً سجداً .. وعد الله الذين آمنوا و

ص: 280

10- رکوع در دین ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 22

22 - رکوع و سجده کردن به درگاه خدا (نماز) ، از برنامه های عبادی در آیین ابراهیم

و الرکع السجود

11- رکوع در مسجد الحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 26 - 14

14 - طواف ، قیام ، رکوع و سجود (نماز) از آداب زیارت مسجدالحرام

و طهر بیّتی للطائفین و القائمین و الرکع السجود

ظاهر این است که مراد از «القائمین و الرکع السجود» نمازگزاران است؛ یعنی، «خانه مرا برای طواف کنندگان و نمازگزاران آماده کن».

12- رکوع در نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 43 - 6

6 - رکوع ، از ارکان اساسی نماز در نماز جماعت

و ارکعوا مع الرکعین

از اینکه خواندن نماز جماعت به رکوع کردن تعبیر شده و برگزار کنندگان جماعت، «راکعین» نامیده شده اند، اهمیت بسزای رکوع در نماز جماعت معلوم می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 43 - 11، 18

11 - رکوع و سجود ، از اجزای مهم نماز *

بنابراینکه مراد از رکوع و سجود، نماز باشد؛ و تعبیر از نماز به رکوع و سجود، دلالت بر اهمّیت این دو جزء دارد.

18 - نقش مهمّ رکوع، در نماز جماعت

و ارکعی مع الرّاکعین

چون از نماز جماعت به رکوع تعبیر شده است، اهمّیت خاص آن معلوم می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 9

9 - رکوع و سجود، از ارکان مهم نماز

ص: 281

نوع مفسران برآند که مقصود از رکوع کنندگان و سجده کنندگان، نمازگزاران هستند؛ بنابراین ذکر رکوع و سجده از میان دیگر واجبات نماز می تواند به خاطر اهمیت ویژه این دو فریضه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 26 - 16

16 - قیام، رکوع و سجود، از ارکان نماز

و القائمین و الرکع السجود

13- رکوع مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 2

2 - توبه، عبادت، حمد، تلاش در راه بندگی، رکوع، سجود، امر به معروف و نهی از منکر و حفظ حدود الهی، از صفات مجاهدان راه خدا

إن الله اشترى من المؤمنين... التّوبون... والحفظون لحدود الله

14- رکوع مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 43 - 1

1 - مریم، مأمور به اطاعت خاضعانه، سجده و رکوع (نماز)، در برابر پروردگارش

یا مریم اقتنی لربک و اسجدی و ارکعی

15- رکوع مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 8

8 - پایداری بر رکوع و سجده و امر به معروف و نهی از منکر، از ویژگی های مؤمنان راستین

الركعون السجودون الأُمرون بالمعروف و الناهون عن المنكر

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 14

14- روحیه نیایش و حالت رکوع و سجود ، متجلی و مشهود در زندگی مؤمنان واقعی

تریہم رُکَّعًا سَجَّدًا

ص: 282

16- فضیلت طول رکوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 47

47 - « عن بُرید العجلی قال : قلت لأبی جعفر (ع) أيهما أفضل فی الصلاة كثرة القراءة أو طول اللبث فی الركوع و السجود ؟ قال : فقال : كثرة اللبث فی الركوع و السجود فی الصلاة أفضل أما تسمع لقول الله تعالى : « فاقراءوا ما تيسر منه و أقيموا الصلاة » إنما عنى بإقامه الصلاة طول اللبث فی الركوع و السجود . . . » ;

بُرید عجلی گوید: به امام باقر(ع) گفتم: آیا کثرت قرائت (قرآن) در نماز برتر است یا کثرت درنگ در رکوع و سجود؟ فرمود: طولانی کردن رکوع و سجود در نماز، برتر است. آیا سخن خدای تعالی را نشینده ای که می فرماید: «فاقرءوا ما تیسر منه و أقیموا الصلاة»؟ همانا خدا از اقامه نماز، طولانی کردن رکوع و سجود آن را قصد کرده است».

17- مکان رکوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 18

18 - خانه خدا جایگاه طواف ، اعتکاف ، عبادت ، رکوع و سجود (نماز) است .

أن طهرا بيتی للطائفین و العکفین و الركع السجود

عکوف مصدر (عاکفین) به معنای ماندن و اقامت کردن در مکانی است و مراد از آن در آیه شریفه - به قرینه طواف، رکوع و سجود - یا مطلق عبادت و پرستش خداست و یا مقصود از آن، اعتکاف - که عبادتی خاص با شرایطی ویژه از قبیل روزه گرفتن و . . . است - می باشد.

ص: 283

1- رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 20

20 - بیست و یکم رمضان ، شب عروج عیسی (ع) به سوی خداوند

اذ قال الله يا عيسى اني متوفيك ورافعك الي

امام باقر (ع): ... و ليله احدى و عشرين (من شهر رمضان) ... و فيها رفع عيسى بن مريم ...

خصال صدوق، ص 508، ح 1، باب السبعة عشر؛ نورالثقلین، ج 1، ص 346، ح 155.

2- آشامیدن در شبهای ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 20

20 - خوردن و آشامیدن در شب های رمضان تا طلوع فجر جایز است .

كلوا و اشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر

3- آمیزش در شبهای ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 13، 11، 7، 5، 2، 1

1 - آمیزش با همسران در برهه ای از عصر بعثت ، حتی در شب های ماه رمضان ، بر روزه داران حرام بود .

أحل لكم ليله الصيام الرفث إلى نساءكم

«رفث» به سخنی که در معنای آمیزش و ترغیب به آن صراحت دارد گفته می شود و در آیه شریفه کنایه از خود آمیزش است (اقتباس از مفردات راغب). متعدی شدن آن به «إلی» و نیز جمله «فالأین باشروهن» قرینه بر این معنای کنایی است. جمله «کنتم تختانون» که حکایت از تحقق تمرد دارد و نیز مفهوم «فالأین باشروهن» دلالت بر این دارند که آمیزش در شبهای رمضان حرام بوده است.

2 - حرمت آمیزش با همسران در شب های رمضان پس از مدتی نسخ شده و این عمل حلال گشت .

ص: 284

أحل لكم ليلة الصيام الرفث إلى نسائكم .. فالن بشروهن

5- نیاز جنسی زن و شوهر به یکدیگر از حکمت های حلیت آمیزش جنسی در شب های رمضان

أحل لكم ليلة الصيام الرفث إلى نسائكم هن لباس لكم و أتم لباس لهن

جمله «هن لباس لكم ..» بیانگر حکمت و دلیل اعلام حلیت (أحل لكم ...) است.

7- بسیاری از مسلمانان صدر اسلام به حرمت آمیزش در شب های ماه رمضان اعتنا نکرده و نافرمانی می کردند .

علم الله أنكم كنتم تختانون أنفسكم

بدیهی است که همه مسلمانان مرتکب خلاف نشدند. بنابراین، مخاطب قرار دادن همه آنان با جمله «کنتم تختانون ...» گویای این است که تعداد متخلفان اندک نبوده است.

11 - نافرمانی مسلمانان و نادیده گرفتن حرمت آمیزش در شب های رمضان ، از زمینه های نسخ آن حکم بود .

أحل لكم .. علم الله أنكم كنتم تختانون أنفسكم فتاب عليكم و عفا عنكم

جمله «علم الله ..» نیز همانند «هن لباس لكم ...» بیان حکمت و دلیل جعل حلیت آمیزش در شبهای ماه رمضان (أحل لكم ...) است.

13 - تحقق عینی و ملموس شدن دشواری پرهیز از آمیزش جنسی ، از علل حکم الهی به حلیت آن در شب های رمضان

علم الله أنكم كنتم تختانون أنفسكم فتاب عليكم و عفا عنكم

چنانچه گذشت، جمله «علم الله ..» (خدا دانست که شما به خود خیانت کردید) از علل نسخ حرمت آمیزش است و از آن جا که خداوند پیش از تحقق وقایع و حوادث، بدانها علم دارد؛ مقصود از «علم الله ...» تحقق معلوم در خارج است. بنابراین علت نسخ حرمت، تحقق تمرد و خیانت است نه علم و آگاهی پیشین خداوند به آن.

19 - جواز مباشرت جنسی با همسران در شب های رمضان ، از ابتدای شب تا طلوع فجر است .

فالن بشروهن .. حتی يتبين لكم الخيط الأبيض

قید «از ابتدای شب تا طلوع فجر» در این برداشت، مبتنی بر این است که «حتی يتبين» غایت برای «بشروهن» نیز باشد.

4- احراز حلول ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - وجوب روزه ماه رمضان مشروط به احراز حلول این ماه است و احتمال حلول ماه کافی نیست .

فمن شهد منكم الشهر فليصمه

«شهود» و «شهادت» (مصدر شهد) به معنای حضور داشتن و بر اثر آن چیزی را دیدن و یا فهمیدن است (اقتباس از مفردات راغب). بنابراین «فمن شهد منكم الشهر ...»؛ یعنی، هر کسی آن ماه را دریابد و به آن آگاه شود و یقین حاصل کند ... کافی نبودن احتمال حلول ماه، از مفهوم این جمله به دست می آید.

14 - در وجوب روزه، علم و احراز شخصی به حلول ماه رمضان کافی است .

فمن شهد منكم الشهر فليصمه

کلمه «منکم» می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

ص: 285

5- اهمیت روزه ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 183 - 11

11 - حفص بن غیاث نخعی می گوید: « سمعت أبا عبد الله (ع) يقول: ان شهر رمضان لم يفرض الله صيامه على أحد من الأمم قبلنا، فقلت له: فقول الله عز وجل « يا أيها الذين آمنوا كتب عليكم الصيام كما كتب على الذين من قبلكم » قال: انما فرض الله صيام شهر رمضان على الأنبياء دون الأمم ففضل به هذه الأمة ... » ;

از امام صادق(ع) شنیدم که می فرمود: روزه ماه رمضان بر هیچ یک از امتهای پیشین واجب نبوده است. به آن حضرت عرض کردم: خداوند در قرآن می فرماید: «ای افرادی که ایمان آورده اید، روزه بر شما نوشته شد همان گونه که بر کسانی که قبل از شما بودند نوشته شد». حضرت فرمودند: روزه ماه رمضان، تنها بر پیامبران آن امتها واجب بوده نه خود امتها و خداوند با واجب کردن روزه رمضان بر امت اسلام، آنان را (بر دیگر امتها) برتری داد ... ».

6- بیست و یکم رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 158 - 8

8 - شب بیست و یکم رمضان، هنگام عروج حضرت عیسی (ع) به سوی خداوند

بل رفعه الله إليه

امام باقر(ع): ... و ليله احدى وعشرين (من شهر رمضان) ... وفيها رفع عيسى بن مريم ...

خصال صدوق، ص 508، ح 1، باب السبعة عشر؛ نورالثقلین، ج 1، ص 346، ح 155.

7- خوردن در شبهای ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 20

20 - خوردن و آشامیدن در شب های رمضان تا طلوع فجر جایز است .

كلوا واشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر

8- دعا در ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 186 - 15

15 - ماه رمضان ، زمان مناسب برای دعا به درگاه خداوند

شهر رمضان . . . و إذا سألك عبادي عني فإني أجيب دعوه الداع

برداشت فوق بیانگر وجه ارتباط آیه مورد بحث با آیه قبل است.

ص: 286

9- روزه ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 12,37

12 - روزه ماه رمضان بر هر فرد فرد مسلمانان واجب است .

فمن شهد منكم الشهر فليصمه

37 - فضل بن شاذان از امام رضا (ع) روایت کرده : « فان قال : فلم جعل الصوم في شهر رمضان خاصة دون سائر الشهور ؟ قيل لأن شهر رمضان هو الشهر الذي أنزل الله فيه القرآن وفيه فرق بين الحق والباطل كما قال الله عز وجل « شهر رمضان الذي أنزل فيه القرآن هدى للناس وبينات من الهدى والفرقان » وفيه نبيء محمد (صلى الله عليه وآله) وفيه ليلة القدر التي هي خير من ألف شهر . . . » ;

اگر سؤال شود چرا روزه تنها در ماه رمضان واجب شده و در ماههای دیگر واجب نشده است؟ در جواب گفته می شود: چون ماه رمضان ماهی است که خداوند قرآن را در آن نازل کرده و در این ماه، حق و باطل را جدا کرده است. همان طور که خداوند فرموده «شهر رمضان الذي أنزل فيه القرآن هدى للناس وبينات من الهدى والفرقان». در این ماه حضرت محمد(صلى الله عليه وآله) پیامبر شد و شب قدر در این ماه است، شبی که از هزار ماه بهتر است ...» .

10- شب بیست و سوم ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 1 - 11

11 - « عن زراره عن أبي جعفر (ع) قال : سألته عن ليلة القدر قال : هي إحدى وعشرين أو ثلاث وعشرين ;

زراره گوید: از امام باقر(ع) از شب قدر سؤال کردم، حضرت فرمود: شب قدر شب بیست و یکم یا شب بیست و سوم است.» .

11- شب بیست و هفتم ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 1 - 12

12 - « عن ابن عمر قال : قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) : التمسوا ليلة القدر ليلة سبع وعشرين ;

از ابن عمر روایت شده که رسول خدا(صلى الله عليه وآله) فرمود: شب قدر را در شب بیست و هفتم بخواهید.» .

12- شب بیست و یکم ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 1 - 11

ص: 287

11 - « عن زراره عن أبي جعفر (ع) قال : سألته عن ليلة القدر قال : هي إحدى وعشرين أو ثلاث وعشرين ؛

زراره گوید: از امام باقر(ع) از شب قدر سؤال کردم، حضرت فرمود: شب قدر شب بیست و یکم یا شب بیست و سوم است.».

13- شب بیستوسوم ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 4 - 9

9- « عن أبي عبدالله (ع) : . . . إذا كانت ليلة ثلاث وعشرين (من رمضان) « فيها يفرق كل أمر حكيم » . . . ؛

از امام صادق(ع) روایت شده است: . . هرگاه شب بیست سوم رمضان فرارسد، هر کار با حکمتی فیصله می یابد.» . . .

14- عظمت ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 5

5 - ماه رمضان ، ماهی دارای عظمت و قداستی خاص

کتب علیکم الصیام . . شهر رمضان الذی أنزل فیہ القرآن

15- فلسفه روزه ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 3

3 - نزول قرآن در ماه رمضان ، دلیلی برای انتخاب این ماه برای روزه گرفتن

شهر رمضان الذی أنزل فیہ القرآن

توصیف ماه رمضان به اینکه قرآن در آن نازل شده، پس از بیان احکام روزه و تعیین این ماه برای روزه داری، می تواند اشاره به آن باشد که: علت تعیین ماه رمضان برای روزه گرفتن، نزول قرآن در این ماه است.

16- مسافرت در ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

36 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: «اذا دخل شهر رمضان فليله فيه شرط، قال الله تعالى: «فمن شهد منكم الشهر فليصمه» فليس للرجل إذا دخل شهر رمضان أن يخرج إلا في حج أو عمره أو مال يخاف تلفه أو أخ يخاف هلاكه...»؛

هنگامی که ماه رمضان وارد شد پس برای خدا در این ماه شرطی است. خداوند تعالی می فرماید: «فمن شهد منكم الشهر فليصمه» پس شخص هنگام رمضان نباید مسافرت کند مگر برای حج، یا عمره، یا مالی که ترس از تلف آن دارد، یا برادری

ص: 288

[دینی] که ترس از هلاکت او دارد ...».

17- نزول قرآن در ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 2,3,37

2 - قرآن ، در ماه رمضان نازل شده است .

شهر رمضان الذی أنزل فيه القرآن

3 - نزول قرآن در ماه رمضان ، دلیلی برای انتخاب این ماه برای روزه گرفتن

شهر رمضان الذی أنزل فيه القرآن

توصیف ماه رمضان به اینکه قرآن در آن نازل شده، پس از بیان احکام روزه و تعیین این ماه برای روزه داری، می تواند اشاره به آن باشد که: علت تعیین ماه رمضان برای روزه گرفتن، نزول قرآن در این ماه است.

37 - فضل بن شاذان از امام رضا (ع) روایت کرده: «فان قال: فلم جعل الصوم فی شهر رمضان خاصه دون سایر الشهور؟ قيل لأن شهر رمضان هو الشهر الذی أنزل الله فيه القرآن وفيه فرق بين الحق و الباطل كما قال الله عز و جل « شهر رمضان الذی أنزل فيه القرآن هدی للناس و بینات من الهدی و الفرقان » و فيه تبیء محمد (صلی الله علیه و آله) و فيه ليله القدر التي هی خیر من ألف شهر ...» ;

اگر سؤال شود چرا روزه تنها در ماه رمضان واجب شده و در ماههای دیگر واجب نشده است؟ در جواب گفته می شود: چون ماه رمضان ماهی است که خداوند قرآن را در آن نازل کرده و در این ماه، حق و باطل را جدا کرده است. همان طور که خداوند فرموده «شهر رمضان الذی أنزل فيه القرآن هدی للناس و بینات من الهدی و الفرقان». در این ماه حضرت محمد(صلی الله علیه و آله) پیامبر شد و شب قدر در این ماه است، شبی که از هزار ماه بهتر است ...».

18- وقت غسل در ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 15

15 - در صورت مباشرت با همسران ، در شب های رمضان ، باید پیش از طلوع فجر غسل کرد . *

فالن بشر وهن و ابتغوا ما كتب الله لكم .. حتى يتبين لكم الخيط الأبيض

برخی از مفسران بر آنند که مراد از «ما كتب الله» تحصیل طهارت است؛ چنانچه در سوره مائده (آیه 6) آمده است: «وإن كنتم جنباً

فاطهروا .. أو لامستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيداً طيباً».

19- ویژگیهای شب بیست و سوم ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 1 - 10

10 - « عن اسحاق بن عمار عن أبي عبد الله (ع) قال : سمعته يقول و ناس يسألونه و يقولون إنَّ الأرزاق تقسم ليله النصف

ص: 289

من شعبان فقال : لا والله ما ذلك إلا في ليلة تسع عشره من شهر رمضان و احدى و عشرين و ثلاث و عشرين فإن في ليلة تسع عشره يلتقى الجمعان و في ليلة احدى و عشرين يفرق كل أمر حكيم و في ليلة ثلاث و عشرين يمضى ما أراد الله جلّ جلاله ذلك و هي ليلة القدر التي قال الله : « خير من ألف شهر » ;

اسحاق بن عمار گوید: شنیدم که امام صادق(ع)، در جواب مردمی که از او سؤال می نمودند و می گفتند: ارزاق در شب نیمه شعبان تقسیم می شود، فرمود: سوگند به خداوند، چنین نیست، آن تقسیم انجام نمی گیرد مگر در شب نوزدهم ماه رمضان، شب بیست و یکم و شب بیست و سوم؛ زیرا در شب نوزدهم دو مجموعه [از چیزهایی که باید مقدم افتد یا مؤخر افتد] فراهم می گردد و در شب بیست و یکم، هر امری که محکم و به هم پیوسته باشد، جدا و تنظیم می شود و شب بیست و سوم آنچه خداوند جلّ جلاله اراده فرموده، تنفیذ و اجرا می گردد و آن شب قدر است که خداوند [درباره آن] فرموده: « خیر من ألف شهر ».

20- ویژگیهای شب بیست و یکم ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 1 - 97 - 10

10 - « عن اسحاق بن عمار عن أبي عبد الله (ع) قال : سمعته يقول و ناس يسألونه و يقولون إنّ الأرزاق تقسم ليلة النصف من شعبان فقال : لا والله ما ذلك إلا في ليلة تسع عشره من شهر رمضان و احدى و عشرين و ثلاث و عشرين فإن في ليلة تسع عشره يلتقى الجمعان و في ليلة احدى و عشرين يفرق كل أمر حكيم و في ليلة ثلاث و عشرين يمضى ما أراد الله جلّ جلاله ذلك و هي ليلة القدر التي قال الله : « خير من ألف شهر » ;

اسحاق بن عمار گوید: شنیدم که امام صادق(ع)، در جواب مردمی که از او سؤال می نمودند و می گفتند: ارزاق در شب نیمه شعبان تقسیم می شود، فرمود: سوگند به خداوند، چنین نیست، آن تقسیم انجام نمی گیرد مگر در شب نوزدهم ماه رمضان، شب بیست و یکم و شب بیست و سوم؛ زیرا در شب نوزدهم دو مجموعه [از چیزهایی که باید مقدم افتد یا مؤخر افتد] فراهم می گردد و در شب بیست و یکم، هر امری که محکم و به هم پیوسته باشد، جدا و تنظیم می شود و شب بیست و سوم آنچه خداوند جلّ جلاله اراده فرموده، تنفیذ و اجرا می گردد و آن شب قدر است که خداوند [درباره آن] فرموده: « خیر من ألف شهر ».

21- ویژگیهای شب نوزدهم ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 1 - 97 - 10

10 - « عن اسحاق بن عمار عن أبي عبد الله (ع) قال : سمعته يقول و ناس يسألونه و يقولون إنّ الأرزاق تقسم ليلة النصف من شعبان فقال : لا والله ما ذلك إلا في ليلة تسع عشره من شهر رمضان و احدى و عشرين و ثلاث و عشرين فإن في ليلة تسع عشره يلتقى الجمعان و في ليلة احدى و عشرين يفرق كل أمر حكيم و في ليلة ثلاث و عشرين يمضى ما أراد الله جلّ جلاله ذلك و هي ليلة القدر التي قال الله : « خير من ألف شهر » ;

اسحاق بن عمار گوید: شنیدم که امام صادق(ع)، در جواب مردمی که از او سؤال می نمودند و می گفتند: ارزاق در شب نیمه شعبان تقسیم می شود، فرمود: سوگند به خداوند، چنین نیست، آن تقسیم انجام نمی گیرد مگر در شب نوزدهم ماه رمضان، شب بیست و یکم و شب بیست و سوم؛ زیرا در شب نوزدهم دو مجموعه [از چیزهایی که باید مقدم افتد یا مؤخر افتد] فراهم

ص: 290

می گردد و در شب بیست و یکم، هر امری که محکم و به هم پیوسته باشد، جدا و تنظیم می شود و شب بیست و سوم آنچه خداوند جلّ جلاله اراده فرموده، تنفیذ و اجرا می گردد و آن شب قدر است که خداوند [درباره آن] فرموده: خیر من ألف شهر».

22- ویژگیهای ماه رمضان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 1, 2, 5

1 - ماه رمضان ، ماهی که برای روزه گرفتن تعیین شده است .

کتب علیکم الصیام .. آیاماً معدودت ... شهر رمضان

«شهر رمضان» خبر برای مبتدای محذوف؛ یعنی، «هی» است که به «آیاماً معدودات» بر می گردد.

2 - قرآن ، در ماه رمضان نازل شده است .

شهر رمضان الذی أنزل فیہ القرآن

5 - ماه رمضان ، ماهی دارای عظمت و قداستی خاص

کتب علیکم الصیام .. شهر رمضان الذی أنزل فیہ القرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 186 - 15

15 - ماه رمضان ، زمان مناسب برای دعا به درگاه خداوند

شهر رمضان .. و إذا سألك عبادی عنی فإنی أجیب دعوہ الداع

برداشت فوق بیانگر وجه ارتباط آیه مورد بحث با آیه قبل است.

ص: 291

14- رنج

1- آثار رنج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 10

10 - رنج ها و مصیبت ها ، میدان و بستری مناسب برای وسوسه های شیاطین

أنتی مسنی الشیطن بنصب و عذاب

2- آثار رنج مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 128 - 4

4 - رنج و گرفتاری امت ، مایه رنج و تأثر شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

رسول من أنفسکم عزیز علیه ما عتتم

3- آثار رنج ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 85 - 7

7- رنج ها و غصه های شدید ، فرساینده توان جسمی آدمی و هلاک سازنده وی

قالوا تالله تفتؤا تذاکر یوسف حتی تکون حرصاً أو تکون من الهلکین

4- خدا و رنج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 38 - 5

5 - آفرینش جهان ، با همه گستردگی و عظمت آن ، فاقد کم ترین خستگی و رنج برای خداوند

و لقد خلقنا .. و ما مسنا من لغوب

«لغوب» به معنای تعب و خستگی می باشد.

5- رنج اخروی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 3 - 5

5- اهل دوزخ، از تلاش های خویش در دنیا، جز رنج و تعب در آخرت سودی نخواهند برد.

عامله ناصبه

جمله «لسعیها راضیه» (در آیات بعد) - که ناظر به گروه مقابل اهل دوزخ است - از سعی آنها در دنیا و رضایتشان در آخرت سخن گفته است. در نتیجه این آیه، ناظر به عمل دوزخیان در دنیا و «نَصَبُ» (تعب) آنان در آخرت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 4 - 1

1 - چشیدن آتش سوزان و گرفتاری به رنج و مشقت آن، فرجام کسانی است که حضورشان در صحنه قیامت، همراه با خفت و خواری است.

وجوه یومئذ خشعه .. تصلی نارًا حامیه

«صلی النار»؛ یعنی، حرارت آتش را به سختی چشید (قاموس).

6- رنج از استعمار بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 22 - 7

7- دلبستگی عمیق موسی (ع) به بنی اسرائیل و رنج شدید وی از بردگی و استعمار آنان توسط فرعون

و تلك نعمه تمنّها علیّ أن عبّدتّ بنی إسرئیل

7- رنج از بردگی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 22 - 7

7- دلپستگی عمیق موسی (ع) به بنی اسرائیل و رنج شدید وی از بردگی و استعمار آنان توسط فرعون

و تلک نعمه تمنّھا علیّ أن عبّدتّ بنی اسرائیل

ص: 293

8- رنج دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 32 - 12

12 - استفاده از زینتها و روزیها در دنیا، همواره آمیخته با رنجها و کدورتهاست.

قل هی للذین .. خالصه یوم القیمه

برخی برآنند که «خالصه» در آیه مورد بحث به معنای خلوص از ناملايمات و کدورتها است. بر این مبنا چون این قید برای قیامت ذکر نشده، مفهومش این است که در دنیا مواهب خدادادی آمیخته با رنجها و ناملايمات است.

9- رنج دنیوی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 62 - 3

3- مؤمنان ، در دنیا از سخنان بیهوده مردم در آزارند .

لا یسمعون فیها لغوًا

بیان تمام آنچه در بهشت انجام نمی گیرد نه ممکن است و نه مفید؛ ولی طرح بعضی از آن امور، مژده ای است به مؤمنان که آنچه در دنیا شما را آزار می داد، آن جا وجود ندارد.

10- رنج زنان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 141 - 8

8 - زنان بنی اسرائیل به سبب کشتار وسیع فرزندانشان به دست فرعونیان ، لذت حیات و زنده ماندن از آنان سلب شده بود .

یسومونکم سوء العذاب یقتلون أبناءکم و یستحیون نساءکم

«زنده گذاشتن زنان» به عنوان یک عذاب برای قوم بنی اسرائیل است که از جمله آن قوم، خود زنان هستند. و چون مجرد زنده گذاشتن عذاب تلقی نمی شود، با توجه به اینکه «یستحیون» پس از «یقتلون» آمده، می توان گفت کشتن فرزندان به گونه ای بوده که زنان، یعنی مادران جامعه، از زنده ماندن خودشان و دیدن قتل فجیع فرزندانشان در رنج و عذاب بودند. آوردن «نساء» در مقابل «أبناء» می تواند این احتمال را تأیید کند.

11- روزی بی رنج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 4 - 8

8 - روزی مؤمنان دارای عمل صالح در قیامت ، از هرگونه رنج و منتی به دور است .

الذین ءامنوا .. أولئک لهم ... رزق کریم

مقصود از رزق کریم - چنان که در روح المعانی آمده است - روزی بی رنج و بی منت است؛ زیرا روزی ها یا با تلاش خود

ص: 294

انسان ها به دست می آید که همراه با زحمت است و یا از سوی دیگران می رسد که نوعاً توأم با نوعی منت می باشد؛ ولی روزی خدا چنین نیست.

12- زمینه رنج بی ایمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 85 - 10

10 - کثرت مال و اولاد ، مایه رنج و گرفتاری برای بی ایمانان

آن یعذبهم بها

13- زمینه رنج مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 6 - 2,6

2 - عنایت و حمایت الهی از مؤمنان ، مایه درد و رنج منافقان و مشرکان *

أنزل السكينة . . . و يعذب المنافقين و المنفقت و المشركين و المشركت

بنابراین که «یعذب» - همچون «لیدخل. . .» - تعلیلی برای انزال سکینه و ازدیاد ایمان باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

6 - صلح حدیبیه ، زمینه قرار گرفتن منافقان و مشرکان ، در تنگنا و رنج *

إنّا فتحنا لك فتحاً مبيناً . ليغفر ... ليدخل المؤمنين و... و يعذب المنافقين و

در صورتی که «یعذب. . .» با صدر سوره (إنّا فتحنا...) در ارتباط باشد؛ احتمال می رود که مراد از عذاب، صرفاً عذاب اخروی نباشد؛ بلکه

بیانگر تنگناهای خط نفاق و شرک، پس از رخداد صلح حدیبیه باشد.

14- زمینه رنج منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 6 - 2,6

2 - عنایت و حمایت الهی از مؤمنان ، مایه درد و رنج منافقان و مشرکان *

أنزل السكينة . . . و يعذب المنافقين و المنفقت و المشركين و المشركت

بنابراین که «یعدّب» - همچون «لیدخل...» - تعلیلی برای انزال سکینه و ازدیاد ایمان باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

6- صلح حدیبیه، زمینه قرار گرفتن منافقان و مشرکان، در تنگنا و رنج*

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا. لیغفر... لیدخل المؤمنین و... و یعدّب المنفقین و ا

در صورتی که «یعدّب...» با صدر سوره (إِنَّا فَتَحْنَا...) در ارتباط باشد؛ احتمال می رود که مراد از عذاب، صرفاً عذاب اخروی نباشد؛ بلکه بیانگر تنگناهای خط نفاق و شرک، پس از رخداد صلح حدیبیه باشد.

ص: 295

15- زندگی رنج آور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 94 - 11

11- زندگانی عالمان در میان نادانان رنج آور و مشکل است .

إني لأجد ريح يوسف لولا أن تقنّدون

16- سختی رنج های اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 15 - 5

5- رنج کافران و منکران هدایت های الهی در آخرت ، سرآمد تمام رنج های دیگران در دنیا است .

الأشقی

«أشقی»، اسم تفضیل است و در این که مراد برتری شقاوت در مقایسه با چه کسی است؛ گفته های چندی ابراز شده است؛ از جمله این که «أشقی» تعبیری دیگر از «کافر» است. چه آن که تمام سختی های مردم در دنیا (از قبیل فقر و مرض و...) در برابر سختی و شقاوت حاصل از کفر، اندک است.

17- عوامل رنج ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 106 - 3

3- تکلیف ابراهیم (ع) به ذبح فرزندش اسماعیل ، محنت و رنجی آشکار برای ایشان بود .

إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِين

یکی از معانی و کاربرهای «بلاء»، محنت و رنج است و برداشت یاد شده با توجه به همین معنا و کاربرد می باشد.

18- عوامل رنج اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 15 - 2

2- اصحاب كهف ، از شرک و انحراف عقیدتی مردم جامعه خویش ، نگران و در رنج روحی بودند .

هؤلاء قومنا اتخذوا من دونه ءالهه

لحن جمله «هؤلاء ..» گویای تحسّر و اندوه اصحاب كهف بر ضلالت و گمراهی مردم زمان خویش است.

ص: 296

19- عوامل رنج زکریا (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 89 - 4

4- زکریا (ع) از تنهایی در رنج بود و آرزوی فرزنددار شدن داشت .

إذ نادى رَبَّهُ رَبِّ لا تذرني فرداً

تردیدی نیست که انسان آن چه را در دعاها از خداوند می خواهد، مورد علاقه و آرزوی او است و فقدان آن موجب رنج او؛ به ویژه اگر دعا کننده فرد بزرگی چون پیامبر الهی باشد. بنابراین دعای زکریا(ع) برای فرزند دار شدنش، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

20- عوامل رنج کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 68 - 12

12 - محرومیت منافقان و کافران از رحمت الهی ، مایه رنج و عذاب همیشگی آنان

و لعنهم الله و لهم عذاب مقیم

برداشت فوق بر این اساس است که «عذاب مقیم» در نتیجه نفرین الهی به دوری آنان از رحمت باشد.

21- عوامل رنج محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 128 - 4،11

4- رنج و گرفتاری امت ، مایه رنج و تأثر شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

رسول من أنفسکم عزیز علیه ما عنتم

11 - رنج و اندوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مشکلات مسلمانان ، در عین فراخوانی آنان به جنگ با دشمنان و تحمل سختی های نبرد

رسول من أنفسکم عزیز علیه ما عنتم حریص علیکم بالمؤمنین رءوف رحیم

با توجه به اینکه در آیات قبل، سخن از جنگ تبوک و مشکلات توان فرسای آن بود و پیامبر(صلی الله علیه و آله) مؤمنان را به شرکت در آن فرمان داده بود، یادآوری خصلتهای پیامبر(صلی الله علیه و آله) در پایان این بخش، می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 65 - 1

1 - تبلیغات سوء و سخنان ناروای مشرکان علیه رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به درجه ای بود که باعث اندوه و رنجش خاطر مبارک آن حضرت می شد .

ولا یحزنک قولهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 6 - 1

ص: 297

1- ایمان نیاوردن و موضع گیری های نابخردانه کافران در برابر قرآن ، موجب رنجی کشنده و تأسفی عمیق برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

فلعلک بسخ نفسک علی ءاثرهم إن لم یؤمنوا بهذا الحدیث أسفًا

«باسخ نفسه» به کسی گفته می شود که از شدت هیجان و ناراحتی، خود را به هلاکت بیندازد در «مقایس اللغه» آمده: آنگاه گفته می شود: که «بسخ الرجل نفسه» که او، خویشتن را، به خاطر خشم شدید و شدت هیجان، هلاک سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 3

3 - گفتار ناروای کافران علیه دین ، مایه رنج و اذیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فاصبر علی ما یقولون

22- عوامل رنج منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 68 - 12

12 - محرومیت منافقان و کافران از رحمت الهی ، مایه رنج و عذاب همیشگی آنان

ولعنهم الله و لهم عذاب مقیم

برداشت فوق بر این اساس است که «عذاب مقیم» در نتیجه نفرین الهی به دوری آنان از رحمت باشد.

23- عوامل رنج مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 74 - 7

7- زندگی در جامعه آلوده و فاسد ، مایه رنج و محنت مؤمنان و غیر قابل تحمل برای آنان است .

ونجینة من القرية التي كانت تعمل الخبث

24- عوامل رنج یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- یعقوب (ع)، علاقه ای وافر به بنیامین و سلامتی او داشت و جدایی و فراق او برایش رنج آور بود.

لتأتنی به

جمله های «إنا له لحافظون» و «فالله خیر حافظاً» در آیات پیشین دلالت بر آن داشت که یعقوب(ع) خواهان نرسیدن گزند و آسیب به بنیامین بود و جمله «لتأتنی به» (او را نزد من آورید) حاکی است که دوری او نیز بر آن حضرت مشکل بود و خواهان حضور وی نزد خویش بود.

ص: 298

25- فلسفه رنج ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 83 - 7

7- ابتلای اشخاص به انواع رنج ها ، گرفتاری ها و ناگواری ها ، دلیل بدی و فساد آنان نیست .

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضَّرُّ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که پیامبری چون ایوب(ع) نیز با داشتن منزلتی والا نزد خداوند، به رنج و مصیبت مبتلا شده بود.

26- موارد رنج علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 94 - 11

11- زندگانی عالمان در میان نادانان رنج آور و مشکل است .

إِنِّي لِأَجِدُ رِيحَ يَوْسُفَ لَوْلَا أَن تَقْنَدُونَ

27- موجبات رنج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 53 - 9، 8، 1

1 - خداوند عطاکننده نعمت ها بر جوامع و بازگیرنده و تبدیل کننده آنها به نعمت و عذاب

كفروا بآيت الله . . . ذلك بأن الله لم يك مغيرا نعمه أنعمها

8 - نقش اصلی عمل خود انسان در جلب نعمت یا نعمت

ذلك بأن الله لم يك مغيرا نعمه أنعمها على قوم حتى يغيروا ما بأنفسهم

9 - خداوند به سبب کفرورزی فرعونیان و اقوام پیش از آنها ، نعمت های خویش را از آنان سلب و به نعمت و عذاب تبدیل کرد .

كذاب ءال فرعون . . . ذلك بأن الله لم يك مغيرا ... حتى يغيروا ما بأنفسهم

28- موجبات رنج های طولانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 8

8 - استمرار بر گناه ، مسلتزم عذاب دوزخ و رنج طولانی

ص: 299

قل نار جهنم أشد . . . جزاء بما كانوا يكسبون

«كانوا يكسبون» مفید استمرار است. زیرا فعل مضارع آن گاه که با «كان» و نظایر آن استعمال شود، بر استمرار دلالت می کند.

29- مهمترین رنج انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 84 - 10

10- از دست دادن خانواده (زن و فرزندان) ، مهم ترین رنج و ناراحتی انسان است .

فكشفتنا ما به من ضرّ و آتینه أهله و مثلهم معهم

30- مهمترین رنج ایوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 84 - 9

9- از دست دادن خانواده (زن و فرزندان) ، مهم ترین رنج و ناراحتی ایوب (ع) بود .

أتی مسنی الضرّ . . فكشفتنا ما به من ضرّ و آتینه أهله و مثلهم معهم

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که جمله «آتیناه أهله. .» عطف بر «فكشفتنا...» باشد. در این صورت ذکر «آتیناه أهله...» از باب ذکر خاص بعد از عام و مفید اهمیت و عظمت خواهد بود؛ زیرا از دست دادن خانواده، خود «ضرّ» است.

رنج ها

31- آثار رنج ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 85 - 7

7- رنج ها و غصه های شدید ، فرساینده توان جسمی آدمی و هلاک سازنده وی

قالوا تالله تفتؤا تذكرو یوسف حتی تكون حرصاً أو تكون من الهلکین

32- فلسفه رنج ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 83 - 7

7- ابتلای اشخاص به انواع رنج ها ، گرفتاری ها و ناگواری ها ، دلیل بدی و فساد آنان نیست .

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ

ص: 300

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که پیامبری چون ایوب(ع) نیز با داشتن منزلتی والا نزد خداوند، به رنج و مصیبت مبتلا شده بود.

ص: 301

1- آثار نوع رنگ گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 12

12- گوناگونی رنگ عسل ، نتیجه استفاده زنبور های عسل از گیاهان گوناگون است .

ثمّ کلی من کلّ الثمرت . . . یخرج من بطونها شراب مختلف ألونه

ذکر گوناگونی عسل پس از بیان تغذیه زنبورهای عسل از میوه ها و گیاهان مختلف، می تواند به منظور نکته یاد شده باشد.

2- آثار نوع رنگ موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 13 - 4

4- آفرینش موجودات زمینی با رنگ های گوناگون ، نشانه ای از خداوند و نمونه ای از قدرت اوست .

وما ذرأ لكم فی الأرض مختلفاً ألونه إن فی ذلک لآیه

3- آثار رنگ سبز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 21 - 3

3 - تأثیر رنگ سبز ، در زیبایی و نشاط آوری

علیهم ثياب سندس خضر وإستبرق

این آیه، درصدد بیان لباس هایی است که مطلوب انسان ها و فاخر و زیبا است؛ از این رو می تواند به عنوان پاداش آدمیان و مشوق آنان به دینداری به شمار آید. بر این اساس تصریح به رنگ سبز، می تواند بیانگر برآشت یاد شده باشد.

4- اختلاط رنگ کوهها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- کوبندگی حوادث قیامت، تمام کوه ها را متلاشی کرده، ذرات رنگارنگ آنها را درهم خواهد آمیخت.

ما القارعه . یوم ... تكون الجبال كالعهن المنفوش

5- اهل بصیرت و تنوع رنگ موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 13 - 5

5- انسان های متوجه و بیدار، از آفرینش موجودات زمینی و رنگارنگ بودن آنها، به وحدانیت خداوند پی می برند.

و ما ذرأ لکم . . . لأیه لقوم یدکرون

چون متعلق «لأیه» محذوف است، می تواند «لتوحیده» در تقدیر باشد؛ یعنی، نشانه ای برای وحدانیت خداوند.

6- تفاوت رنگ انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 22 - 5، 1

1 - آفرینش آسمان ها و زمین و گوناگونی زبان ها و رنگ های آدمیان، از آیات الهی است.

و من ءایته خلق السموت و الأرض و اختلف ألستکم و ألونکم

5 - آیه بودن آفرینش آسمان ها و زمین و تفاوت زبان ها و رنگ های مردم، برای دانشمندان قابل درک است.

و من ءایته خلق السموت و الأرض و اختلف ألستکم و ألونکم إن فی ذلک لأیت للعل

7- تنوع رنگ انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 28 - 2

2- تنوع رنگ ها در انسان ها، جنبندگان و دام ها، از نعمت های الهی

و من الناس و الدواب و الأنعم مختلف ألونه

8- تنوع رنگ چهارپایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 28 - 2

2- تنوع رنگ ها در انسان ها ، جنبندگان و دام ها ، از نعمت های الهی

و من الناس و الدّوابّ و الأنعم مختلف ألونه

ص: 303

9- تنوع رنگ حیوانات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 28 - 2

2 - تنوع رنگ ها در انسان ها ، جنبنندگان و دام ها ، از نعمت های الهی

و من الناس و الدواب و الأنعم مختلف ألونه

10- تنوع رنگ عسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 11

11- عسل های طبیعی و خالص ، به رنگ های گوناگون است .

يخرج من بطونها شراب مختلف ألونه

11- تنوع رنگ کوه ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 27 - 10

10 - وجود راه ها و رگه های رنگارنگ و گوناگون در کوه ها ، از نمود های تدبیر خداوند برای انسان ها

و من الجبال جدد بيض و حمر مختلف ألونها و غرابيب سود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قارعه - 101 - 5 - 4

4 - اجزای تشکیل دهنده کوه ها ، دارای رنگ های گوناگون است .

و تكون الجبال كالعهن المنفوش

12- تنوع رنگ موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- مخلوقات زمین ، دارای رنگ های مختلف و گوناگون

و ما ذرأ لكم فی الأرض مختلفاً ألونه

ص: 304

13- تنوع رنگ میوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 27 - 4,6

4 - آب ، عامل پدید آمدن انواع میوه ها با رنگ های گوناگون

ماء فأخرجنا به ثمرت مختلفاً ألونها

6 - وجود انواع میوه ها با رنگ ها ، طعم ها و خواص گوناگون ، از نعمت های خداوند برای بشر

ألم تر أن الله أنزل من السماء ماء فأخرجنا به ثمرت مختلفاً ألونها

برخی از مفسران بر این باورند که اختلاف رنگ میوه ها اشاره به طعم ها و خواص گوناگون آنها دارد؛ زیرا نوعاً میوه های رنگارنگ، طعم ها و خواص گوناگونی دارند. گفتنی است این آیه و آیه بعد، ضمن تبیین قدرت و یکتایی خداوند، در صدد برشمردن نعمت های الهی نیز می باشد.

14- راز تفاوت رنگ ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 22 - 7

7 - شکوفایی علم و آگاهی ، راهنمای آدمی به راز های نهفته در گوناگونی زبان ها و رنگ ها است .

و اختلف ألستكم و ألونكم إن فی ذلک لأیت للعلمین

مراد از «عالمین» به تناسب موضوع - که سخن از تفاوت لهجه ها و رنگ ها است - ممکن است دانشمندان زبان شناس و زیست شناس باشد.

15- رنگ پستی های بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 76 - 1

1 - بهشتیان ، در بزم با شکوه خویش ، تکیه زده بر پستی های سبز و فرش های بی نظیر در جنس و زیبایی

متکین علی رفرف خضر و عبقری حسان

16- رنگ چشمه قصه ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 2

2- ذوالقرنین ، با رسیدن به انت های خشکی های غرب ، آبی گل آلود و تیره رنگ را فراروی خویش دید .

حتی إذا بلغ مغرب الشمس وجدها تغرب فی عین حمئه

ص: 305

«حمئه» یعنی دارای «حمأه» به «گل سیاه بدبو» گفته می شود. (کتاب العین)

17- رنگ چشمهای حورالعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 72 - 1

1 - حوریان بهشتی ، دارای چشمانی سیاه و بسیار جذاب

حور مقصورت فی الخیام

«حوراء» (جمع «حور») در وصف چشم آورده می شود؛ چشمی که سفیدی آن در نهایت سفیدی و سیاهی آن در نهایت سیاهی است.

18- رنگ زرد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 69 - 3,5

3 - گاوی که قوم موسی مأمور به ذبح آن شدند ، باید دارای رنگ زرد خالص بوده و مسرت بخش باشد .

إنها بقره صفراء فاقع لونها تسر النظرین

«فاقع» به معنای خالص و روشن است. ضمیر در «تسر» (مسرت بخش باشد) به «بقره» بر می گردد؛ یعنی ، آن گاو باید به گونه ای باشد که مایه مسرت بینندگان شود. البته از فراز قبل (صفراء...) این معنا استفاده می شود که رنگ آن نیز دخیل در مسرت بخشی بوده است؛ یعنی: تسر بلونها الناظرین. بنابراین باید هم گاو زیبا می بود و هم رنگ آن.

5 - گاوی که دارای رنگ زرد خالص باشد ، مایه جلب نظر بینندگان شده و مایه مسرت آنان خواهد شد . *

إنها بقره صفراء فاقع لونها تسر النظرین

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «تسر الناظرین» قید توضیحی باشد نه احترازی.

19- رنگ سبز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 31 - 4

4- پوشاک هایی به رنگ سبز ، فراهم آمده از حریر و در کمال ظرافت و لطافت ، لباس رسمی بهشتیان است .

«سندس» به «پارچه دیبای نازک» گفته می شود نکره بودن واژه‌های «ثياباً» و «خضرًا» و «سندس» دال بر تفخیم است، از همین رو، در برداشت، قید «کمال ظرافت و لطافت» آمده است. و نیز بدان جهت که اهل بهشت، هرگونه لباس که بخواهند، فراهم است، از این لباس، به عنوان لباس ویژه و رسمی یاد گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 306

1 - بهشتیان ، در بزم با شکوه خویش ، تکیه زده بر پشتی های سبز و فرش های بی نظیر در جنس و زیبایی

متکین علی رفر ف خضر و عبقری حسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 21 - 1,2

1 - ابرار در بهشت ، برخوردار از بالاپوش های سبز رنگ از حریر نازک و ریزباف و حریر ستبر و درشت باف

علیهم ثياب سندس خضر و استبرق

«سندس»، در لغت به معنای پارچه ابریشمی نازک و «استبرق» به معنای پارچه ضخیم است. برخی نیز آن را معرب و برگرفته از کلمه فارسی «استبر» یا «ستبر» دانسته اند (تاج العروس). از تعبیر «عالیهم» (بالای ایشان) می توان استفاده کرد که مقصود، لباس رویی و بالاپوش است.

2 - جامه های سبز رنگ از حریر نازک و ستبر ، از لباس های فاخر و رسمی بهشتیان

علیهم ثياب سندس خضر و استبرق

20- رنگ سبز در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 76 - 3

3- رنگ سبز ، از رنگ های زینت بخش امکانات تجملی بهشت

متکین علی رفر ف خضر

21- رنگ سیاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 20 - 2

2- بهشتیان ، دارای همسرانی نیکو ، با چشمانی سیاه و زیبا

وزوجنهم بحور عین

«حور» (جمع «حوراء») به معنای سیاه چشمان و «عین» جمع «عیناء») و به معنای زیبا چشمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 72 - 1

1 - حوریان بهشتی ، دارای چشمانی سیاه و بسیار جذاب

حور مقصورت فی الخیام

«حوراء» (جمع «حور») در وصف چشم آورده می شود؛ چشمی که سفیدی آن در نهایت سفیدی و سیاهی آن در نهایت سیاهی است.

ص: 307

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 22 - 2

2 - پشتازان در بهشت ، دارای همسرانی با چشم های سیاه و زیبا

و حور عین

«حور» جمع «حوراء» است و «حوراء» به چشمی گفته می شود که سیاهی آن بسیار سیاه و سفیدی آن بسیار سفید باشد. «عین» جمع «عیناء» است و «عیناء» در وصف چشم زیبا آورده می شود.

22- رنگ شراب بهشتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 46 - 1

1 - سپید و درخشان بودن شراب ، برای بندگان مخلص خدا در بهشت

بیضاء

«بیضاء» به اعتبار مظروف (شراب) صفت برای «کأس» (ظرف شراب) است; نه به اعتبار ظرف. توصیف دیگر آن در آیه بعد به این که مایه دردسر و مستی نمی شود، مؤید همین مطلب است.

23- رنگ صورت گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 102 - 6

6 - مجرمان در قیامت ، با چهره هایی کبود و رنگ باخته محشور خواهند شد . *

و نحشر المجرمین یومئذ زرقاً

ممکن است مراد از «أزرق» یا «زرقاء» (مفرد «زرقا») رنگ لاجوردی باشد که به آن، کبود آسمانی و یا نیلگون نیز اطلاق می شود. این وصف گرچه غالباً برای توصیف چشم به کار می رود، ولی در غیر چشم نیز کاربرد دارد (لسان العرب). برداشت یاد شده بر این اساس است که «زرقاً» بیانگر حالت جسمی مجرمان باشد.

24- رنگ گاو بنی اسرائیل

2- قوم موسی، از وی تقاضا کردند تا رنگ گاوی را که باید ذبح شود، از خداوند سؤال کند و برای ایشان بیان دارد.

قالوا ادع لنا ربك يبين لنا ما لونها

3- گاوی که قوم موسی مأمور به ذبح آن شدند، باید دارای رنگ زرد خالص بوده و مسرت بخش باشد.

إنها بقره صفراء فاقع لونها تسر النظرين

«فاقع» به معنای خالص و روشن است. ضمیر در «تسر» (مسرت بخش باشد) به «بقره» بر می گردد؛ یعنی، آن گاو باید به

گونه ای باشد که مایه مسرت بینندگان شود. البته از فراز قبل (صفراء...) این معنا استفاده می شود که رنگ آن نیز دخیل در مسرت بخشی بوده است؛ یعنی: تسر بلونها الناظرین. بنابراین باید هم گاو زیبا می بود و هم رنگ آن.

25- رنگ لباس بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 31 - 4

4- پوشاک هایی به رنگ سبز ، فراهم آمده از حریر و در کمال ظرافت و لطافت ، لباس رسمی بهشتیان است .

یلبسون ثياباً خضرًا من سندس

«سندس» به «پارچه دیبای نازک» گفته می شود نکره بودن واژه های «ثياباً» و «خضرًا» و «سندس» دال بر تفخیم است، از همین رو، در برداشت، قید «کمال ظرافت و لطافت» آمده است. و نیز بدان جهت که اهل بهشت، هرگونه لباس که بخواهند، فراهم است، از این لباس، به عنوان لباس ویژه و رسمی یاد گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 21 - 2

2- جامه های سبز رنگ از حریر نازک و ستبر ، از لباس های فاخر و رسمی بهشتیان

عليهم ثياب سندس خضر وإستبرق

26- رنگ همسران بهشتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 49 - 1,2

1- زنان و حوران بهشتی ، از شدت سفیدی و درخشندگی همچون تخم شتر مرغ زیر پر هستند .

كأَنَّهُنَّ بَيْضٌ

«بیض» اسم جنس و مفرد آن «بیضه» و به معنای تخم شتر مرغ است که رنگ آن سفید و درخشنده و کمی متمایل به زردی است و این حیوان آن را زیر پر خود می پوشاند تا از غبار و آلودگی و دستبرد محفوظ ماند. عرب ها، زنان زیبا را به «بیض» تشبیه می کنند.

2- رنگ زنان بهشتی ، سفید و درخشنده و کمی متمایل به زردی است .

27- روانشناسی رنگ ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 64 - 3,4

3 - تأثیر رنگ ها ، در شادابی و یا پژمردگی انسان ها

ص: 309

4- تأثیر سبزرنگی و طراوت باغ ها (درختان، گیاهان و...)، در شادابی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 76 - 4

4- تأثیر رنگ سبز، در شادابی و سرزندگی انسان ها

متکین علی زرف خضر و عبقری حسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 21 - 3

3- تأثیر رنگ سبز، در زیبایی و نشاط آوری

علیهم ثیاب سندس خضر و استبرق

این آیه، درصدد بیان لباس هایی است که مطلوب انسان ها و فاخر و زیبا است؛ از این رو می تواند به عنوان پاداش آدمیان و مشوق آنان به دینداری به شمار آید. بر این اساس تصریح به رنگ سبز، می تواند بیانگر براشت یاد شده باشد.

28- زیبایی رنگ سبز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 76 - 3

3- رنگ سبز، از رنگ های زینت بخش امکانات تجملی بهشت

متکین علی زرف خضر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 21 - 3

3- تأثیر رنگ سبز، در زیبایی و نشاط آوری

عليهم ثياب سندس خضر وإستبرق

این آیه، درصدد بیان لباس هایی است که مطلوب انسان ها و فاخر و زیبا است؛ از این رو می تواند به عنوان پاداش آدمیان و مشوق آنان به دینداری به شمار آید. بر این اساس تصریح به رنگ سبز، می تواند بیانگر برآشت یاد شده باشد.

29- عوامل تنوع رنگ گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 21 - 7

7- آب ، مایه حیات و رویش کشت های متنوع و رنگارنگ

یخرج به زرعاً مختلفاً ألونه ثم یهیج فتریه مصفرّاً

ص: 310

30- فواید تنوع رنگ موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 13 - 3

3- تنوع رنگ های مخلوقات ، دارای نقش سودمند در زندگی انسانهاست .

و ما ذرأ لكم فی الأرض مختلفاً ألونه

«مختلفاً ألوانه» حال از برای «ما ذرأ» است و معنا چنین می شود: مخلوقات در حالی که دارای رنگهای گوناگون است، برای شما آفریده شده است.

31- فواید رنگ سبز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 76 - 4

4- تأثیر رنگ سبز ، در شادابی و سرزندگی انسان ها

متکین علی رفرف خضر و عبقری حسان

32- منشأ تنوع رنگ عسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 12

12- گوناگونی رنگ عسل ، نتیجه استفاده زنبور های عسل از گیاهان گوناگون است .

ثمّ کلی من کلّ الثمرت . . . یخرج من بطونها شراب مختلف ألونه

ذکر گوناگونی عسل پس از بیان تغذیه زنبورهای عسل از میوه ها و گیاهان مختلف، می تواند به منظور نکته یاد شده باشد.

33- منشأ تنوع رنگ گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 21 - 8, 6

6 - جریان رویش کشت های رنگارنگ و رسیده و آن گاه خشک و خرد شدن ساقه ها و برگ های آنها ، به دست خداوند است .

ثُمَّ يَخْرُجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَنَهُ ثُمَّ يَهِيَجُ فَتْرِيهَ مَصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَمًا

«هیجان» (مصدر «یهیج») در اصل به معنای حرکت شتابان و جوش و خروش است. این کلمه هرگاه به کشت ها و نباتات نسبت داده شود، آغاز خشک شدن را افاده می کند و این کنایه از رسیدن محصول و وقت چیدن آن است. «حطام» به

ص: 311

معنای خرده های یک شیء خشک شده است و مقصود از آن، خرد و کاه شدن برگ ها و ساقه های کشت ها است.

8 - متنوع و رنگارنگ بودن کشت ها ، از جلوه های قدرت خدا و توحید ربوبی او است .

ثم ینخرج به زرعاً مختلفاً ألونه

آیه شریفه، درصدد بیان جلوه هایی از قدرت و توحید ربوبی خداوند (چون نزول باران، پیدایش چشمه ها و روییدن کشت ها) است. بنابراین اختصاص به ذکر یافتن قید تنوع و رنگارنگی کشت ها، می تواند به منظور به نمایش گذاشتن جلوه دیگری از قدرت خدا باشد.

34- نعمت تنوع رنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 28 - 2

2 - تنوع رنگ ها در انسان ها ، جنبندگان و دام ها ، از نعمت های الهی

و من الناس و الدوابّ و الأنعم مختلف ألونه

35- نقش روانی رنگ سبز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 64 - 4

4 - تأثیر سبزرنگی و طراوت باغ ها (درختان ، گیاهان و . . .) ، در شادابی انسان ها

مدهامتان

36- نقش روانی رنگ ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 64 - 3

3 - تأثیر رنگ ها ، در شادابی و یا پژمردگی انسان ها

مدهامتان

رنگ ها

37- راز تفاوت رنگ ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 22 - 7

7 - شکوفایی علم و آگاهی ، راهنمای آدمی به راز های نهفته در گوناگونی زبان ها و رنگ ها است .

ص: 312

و اختلف ألسنتكم و ألونكم إنّ في ذلك لآيت للعلمين

مراد از «عالمین» به تناسب موضوع - که سخن از تفاوت لهجه ها و رنگ ها است - ممکن است دانشمندان زبان شناس و زیست شناس باشد.

38- روانشناسی رنگ ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 64 - 3,4

3 - تأثیر رنگ ها ، در شادابی و یا پژمردگی انسان ها

مدهامتان

4 - تأثیر سبزرنگی و طراوت باغ ها (درختان ، گیاهان و . . .) ، در شادابی انسان ها

مدهامتان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 76 - 4

4 - تأثیر رنگ سبز ، در شادابی و سرزندگی انسان ها

متکین علی رفرف خضر و عبقری حسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 21 - 3

3 - تأثیر رنگ سبز ، در زیبایی و نشاط آوری

عليهم ثياب سندس خضر و استبرق

این آیه، درصدد بیان لباس هایی است که مطلوب انسان ها و فاخر و زیبا است؛ از این رو می تواند به عنوان پاداش آدمیان و مشوق آنان به دینداری به شمار آید. بر این اساس تصریح به رنگ سبز، می تواند بیانگر برآشت یاد شده باشد.

39- نقش روانی رنگ ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 64 - 3

3- تأثیر رنگ ها ، در شادابی و یا پژمردگی انسان ها

مدهامتان

ص: 313

1- آثار رابطه با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 110 - 5

5- ارتباط اهل ایمان با خدا و تأمین نیاز های جامعه ، فراهم کننده شرایط و زمینه های وعده خداوند (فرمان به مبارزه با توطئه گران)

فاعفوا و اصفحوا حتی یأتی اللّٰه بأمره . . . و اقیموا الصلوه و ءاتوا الزکوه

2- آثار روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 200 - 19

19- پیروزی و سعادت جامعه ایمانی ، در گرو ایجاد پیوند و ارتباط با یکدیگر

و رابطوا . . . لعلکم تفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 12

12- زندگی مختلط و شراکت در امور اقتصادی ، زمینه ساز تصبیح حقوق و لغزشگاه بسیاری از مردم

و إنّ کثیراً من الخطاء لیبغی . . . إلاّ الذین ءامنوا . . . و قلیل ما هم

3- آثار روابط خویشاوندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 152 - 16

16- روابط عاطفی و خویشاوندی خطر آفرین برای رعایت عدل و انصاف

و إذا قلتم فاعدلوا و لو کان ذاقربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 6

6 - پیوند خویشاوندی ، منشأ پیدایش حقوقی ویژه ، میان انسان ها است .

فَأْتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ

آوردن «حقّه» پس از «ذا القربی» و نیاوردن آن پس از «ابن السبیل»، ممکن است به این جهت باشد که خویشاوندان، به خاطر قرابت، حقوق خاصی پیدا می کنند.

4- آثار روابط عاطفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 16

16 - روابط عاطفی و خویشاوندی خطر آفرین برای رعایت عدل و انصاف

و إِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 25 - 8

8 - پیوند های عاطفی ، تأثیر فراوانی در باور ها و عقاید انسان ها دارد .

إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ... أَوْلِيَاءَ مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ

5- آثار قطع روابط واجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 21 - 9

9- قطع پیوندهایی که خداوند به برقرار کردن آنها امر کرده ، موجب مواجه شدن با حساب سخت و ناگوار قیامت خواهد شد .

وَالَّذِينَ يَصِلُونَ... وَيَخْفُونَ سِوَى الْحِسَابِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- سرای شوم (دوزخ) از آن کسانی است که پیمان های الهی را نقض کنند و پیوندهایی که خداوند به برقراری آنها فرمان داده ، نادیده انگارند .

والذین یتقضون عهد الله . . . و یقطعون ما أمر الله . . . لهم سوء الدار

6- احسان در روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 315

6- خداوند، علاوه بر رعایت عدالت، خواهان حاکمیت روح احسان بر روابط اجتماعی انسان است.

إن الله يأمر بالعدل والإحسان

7- ارزش روابط خویشاوندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 36 - 11

11- از دیدگاه حضرت ابراهیم (ع) پیوند دینی، بس ارزشمندتر و نیرومندتر از قرابت خویشاوندی است.

فمن تبعنی فإنه منی و من عصانی

برداشت فوق به این سبب است که حضرت ابراهیم(ع) پس از دعا برای فرزندان خود، پیروی از دستورها و رهنمودهای خویش را ملاک ارزش و منزلت قرار داد.

8- ارزش روابط دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 36 - 11

11- از دیدگاه حضرت ابراهیم (ع) پیوند دینی، بس ارزشمندتر و نیرومندتر از قرابت خویشاوندی است.

فمن تبعنی فإنه منی و من عصانی

برداشت فوق به این سبب است که حضرت ابراهیم(ع) پس از دعا برای فرزندان خود، پیروی از دستورها و رهنمودهای خویش را ملاک ارزش و منزلت قرار داد.

9- اصول روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 86 - 9

9- پرهیز از حمایت و پشتیبانی کافران، امری لازم و از اصول راهبردی در مناسبات اجتماعی و بین المللی

فلا تكوننّ ظهیراً للكفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 5

5- عمل به مفاد سوگند و پیمان ، امری لازم و از اصول مهم در روابط اجتماعی است .

و لاتكونوا كالتی نقصت غزلها . . . تتخذون أیمنكم دخلاً بینكم

ص: 316

10- اصول روابط بین المللی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 86 - 9

9- پرهیز از حمایت و پشتیبانی کافران، امری لازم و از اصول راهبردی در مناسبات اجتماعی و بین المللی

فلا تكوننّ ظهیراً للكفرین

11- اعتدال در روابط جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 27 - 8

8- روابط و اخلاق جنسی در اسلام معتدل و به دور از افراط و تفریط است . *

ویرید الذین یتبعون الشهوات ان تمیلوا میلاً عظیماً

خداوند، آراء هواپرستان را در روابط جنسی مقابل احکام خویش شمرده و با توصیف آن آراء به انحراف، اشاره به اعتدال احکام الهی و دوری آن از افراط و تفریط کرده است.

12- افشای روابط منافقان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 11 - 4

4- افشاگری خداوند، درباره عناصر نفاق پیشه و مرتبط با دشمن (یهود بنی نضیر)

الم تر إلى الذین نافقوا یقولون لإخونهم الذین کفروا

13- اهمیت اختفای روابط جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 58 - 12

12- پدران و مادران، باید هر گونه روابط جنسی و رفتار مخصوص زن و شوهری خود را، از فرزندان نابالغ (بچه های ممیز) خویش پنهان دارند .

ليستئذنكم .. و الذين لم يبلغوا الحلم منكم ... ليس عليكم ولا عليهم جناح بعدهنّ

ممنوعيت ورود فرزندان نابالغ به محل استراحت و خلوت پدران و مادران خود، می تواند به این خاطر باشد که روابط جنسی پدران و مادران نوعاً در این مواقع صورت می گیرد و فرزندان نباید از آن باخبر شوند.

ص: 317

14- اهمیت روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 8

8 - پیامبران در تلاش و کوشش برای رفع اختلافات و ایجاد همبستگی و همزیستی اجتماعی

و لأئین لكم بعض الذی تختلفون فيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 13

13 - لزوم ایجاد پیوند با خلق، در کنار پیوند با آفریدگار

فصل لربك وانحر

دستور قربانی برای رساندن گوشت به مردم، در کنار دستور نماز، بیانگر برداشت یاد شده است.

15- اهمیت روابط خانوادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 19 - 17، 14

14 - اساس زندگی خانوادگی و مصالح آن، نباید دستخوش تمایلات مرد قرار گیرد.

فان کرهتموهنّ فعسی ان تکرهوا شیئاً و يجعل الله فيه خيراً كثيراً

17 - احتمال وجود خیر فراوان، در تداوم زندگی با زنانی که ناخوشایند انسان هستند.

فان کرهتموهنّ فعسی ان تکرهوا شیئاً و يجعل الله فيه خيراً كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 21 - 3

3 - توجه به پیوند زناشویی و اتحاد و یگانگی حاصل از آن، مانعی برای اجحاف به همسر و بازپس گیری مهریه

و کیف تأخذونه و قد افضی بعضکم الی بعض

«افضی» از مصدر «افضاء» به معنای اتصال است و در آیه می تواند کنایه از اتحاد و یگانگی زوجین باشد، نه کنایه از خصوص آمیزش؛ و گر نه می فرمود: «وقد افضیتم الیهن».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 19، 20، 10، 5

5 - جواز صرفنظر کردن زن از بعض حقوق خود، برای جلب نظر شوهر و جلوگیری از نشوز وی

و این امراه خافت من بعلها نشوزاً... ان یصلحا بینهما صلحاً و الصلح خیر

جمله «و احضرت الانفس الشح» حکایت از آن دارد که مصالحه عنوان شده در آیه، منوط به گذشت از حقوق شخصی است.

10 - گذشت از حقوق شخصی برای استمرار و استحکام روابط همسری، بهتر از پافشاری بر استیفای آن حقوق

و الصلح خیر و احضرت الانفس الشح

19 - مصالحه زن و شوهر در حقوق همسری در صورتی ارزشمند است که بر پایه احسان و تقوا باشد.

ص: 318

و الصلح خیر .. و إن تحسنوا و تقوا فإن الله کان بما تعملون خبیراً

20 - جواز گذشت زن از برخی حقوق خویش ، به انگیزه جلوگیری از ناسازگاری شوهر و رخ ندادن طلاق

و إن امراه خافت من بعلها نشوزاً أو اعراضاً

امام صادق(ع) در پاسخ سؤال از معنای آیه فوق فرمود: هذا تكون عنده المرآه لاتعجبه فیرید طلاقها فتقول له: امسكنی و لاتطلقنی و ادع لك ما علی ظهرك و اعطيك من مالی و احلك من یومی و لیلتی فقد طاب ذلك له كله .

کافی، ج 6، ص 145، ح 3؛ نورالثقلین، ج 1، ص 558، ح 600.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 8

8 - حفظ روابط خانوادگی و خویشاوندی ، امری بس مهم و شایان توجه است .

و وصینا الإنسن بولدیه .. أن اشكرلی و لولدیک... إن جهداك علی أن تشرك بی ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 11

11 - نقش سازنده ایمان به خدا و روز قیامت ، در ایجاد رابطه صحیح و شایسته میان همسران و رعایت شدن حقوق متقابل بین آنان

إذا طَلَّقتُم النساء .. ذلکم یوعظ به من کان یؤمن بالله و الیوم الآخر

یادآوری ایمان به خدا و روز قیامت - به دنبال موعظه های الهی در مسائل مربوط به همسران - می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 5 - 11، 12

11 - نقش سازنده تقوای پیشگی ، در حفظ کانون گرم خانواده ها و رعایت شدن حقوق همسران

إذا طَلَّقتُم النساء .. و اتَّقوا الله ... من یتَّق ... یعظم له أجرًا

برداشت یاد شده، از آن جا است که خداوند در ضمن پنج آیه مربوط به مسائل طلاق و اختلافات خانوادگی، چهاربار، به رعایت تقوا

توصیه فرموده است.

12 - اهمیت مسائل خانوادگی (ازدواج ، طلاق ، حقوق همسران و . . .) ، در میان موضوعات اسلامی و آموزه های قرآنی

إذا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ .. اتَّقُوا اللَّهَ .. مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ .. يَعِظُمْ لَهُ أَجْرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 6 - 16

16 - سیاست اسلام در اختلاف و نزاع میان همسران ، کوتاه کردن مدت آن و یا رفع کامل آن است .

فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَارْحَمْنَ وَأُجْرُهُنَّ بِأُجْرِهِمْ وَأَنْ يَرْضَعْنَ لَكُمْ فَارْحَمْنَ وَأُجْرُهُنَّ بِأُجْرِهِمْ وَأَنْ يَرْضَعْنَ لَكُمْ فَارْحَمْنَ وَأُجْرُهُنَّ بِأُجْرِهِمْ

برداشت یاد شده، از آن جا است که خداوند - پس از توصیه به خوش رفتاری با زنان مطلقه و پرداختن اجرت شیردادن نوزادان به آنان - فرمان داد که در صورت بالا گرفتن اختلاف میان همسران، آنان به مشورت و هم فکری پردازند و در صورت عدم توافق، بدون فوت وقت از دایگان مدد گیرند.

ص: 319

16- اهمیت روابط خویشاوندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 5

5- سیاست اسلام بر تحکیم پیوند خویشاوندی و رفع مشکلات موجود میان خویشاوندان است .

إن الله يأمر... وایتایء ذی القربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 67 - 9

9- پیوند خویشاوندی و عاطفی ، باید تحت الشعاع روابط عقیدتی و دینی باشد .

إذ قال لأبیہ و قومہ ما ہذہ التماثل الٹی أنتم لها عکفون... أف لکم ولما تعب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 8

8 - حفظ روابط خانوادگی و خویشاوندی ، امری بس مهم و شایان توجه است .

و وصینا الإنسن بولدیه... أن اشکرلی و لولدیک... إن جهداک علی أن تشرک بی...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 4 - 7

7 - اهتمام اسلام ، به موضوع مخلوط نشدن نطفه ها و روشن بودن نسب ها و پیوند های خویشاوندی میان انسان ها

والّئی یسن من المحیض... فعدّتهنّ ثلثه أشهر... وأولت الأحمال أجلهنّ أن ی

مطلب یاد شده، از مجموع دستورات و رهنمودهای خداوند درباره عدّه زنان و شمارش دقیق آن - به ویژه درباره زنان یائسه ای که صرفاً احتمال داده شود با نطفه همسران قبلی خود باردار شده اند - به دست می آید.

17- اهمیت روابط دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 113 - 3

3- عواطف و احساسات فامیلی ، باید تحت الشعاع روابط دینی و مکتبی باشد .

ما كان للنبي . . . أن يستغفروا للمشركين ولو كانوا أولى قرى

اهمیت روابط عاطفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 67 - 9

ص: 320

9- پیوند خورشاوندی و عاطفی ، باید تحت الشعاع روابط عقیدتی و دینی باشد .

إذ قال لأبيه وقومه ما هذه التماثيل التي أنتم لها عكفون . . . أف لكم ولما تعب

18- اهمیت سلامت روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 10

10- اهتمام اسلام به سالم سازی روابط اجتماعی انسان ها و تحکیم بخشیدن به آن و پاک سازی جامعه از فحشا ، بزهکاری ، ستم و سرکشی

إن الله يأمر بالعدل والإحسن و... وینهی عن الفحشاء والمنکر والبغی

19- ایجاد روابط واجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 21 - 2، 1

1- خداوند به برقرار کردن پیوندهایی فرمان داده و رعایت آنها را بر آدمیان واجب کرده است .

والذین يصلون ما أمر الله به أن یوصل

«أن» مصدریه و «أن یوصل» بدل برای ضمیر در «به» است. مراد از «ما أمر الله...» پیوندهایی نظیر صله رحم، پیوند ولایت میان اهل ایمان، پیوند ولایت میان پیشوایان بر حق و امت اسلامی و... است.

2- برقرار کردن پیوندهایی که خداوند بدان ها فرمان داده ، از نشانه های خردمندان است .

إنما یتذکر أولوا الألباب .. الذین يصلون ما أمر الله به أن یوصل

20- ایمان در روابط همسری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 70 - 2

2 - همسری متکی بر ایمان و تقوا ، پایدار تا قیامت و ورود به بهشت

ادخلوا الجنة أنتم و أزواجکم

با توجه به این که در آیه 67 بیان شده بود که تمامی دوستان با یکدیگر دشمن خواهند شد، جز تقواییشان، قید «متقی» برای همسران استفاده می شود؛ زیرا رابطه زن و شوهری یکی از مصادیق دوستی ها است که در صورتی که طرفین متقی باشند، دوستی آنان تا قیامت پایدار خواهد ماند.

ص: 321

21- برقرار کنندگان روابط واجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 19

19- وفاداران به عهد های الهی و برقرار کنندگان پیوندهایی که خدا به آنها فرمان داده، از فرجامی نیک بهره مند خواهند شد.

الذین یوفون بعهد الله . . . والذین یصلون ما أمرالله به أن یوصل . . . أولئک لهم عق

22- بی تأثیری روابط خانوادگی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 35 - 2

2- قیامت، روز بی اثر بودن عواطف و روابط و جاذبه نداشتن پدر و مادر در چشم فرزندان

و أمه و أبیه

23- پاداش روابط واجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 23 - 2

2- بهشت عدن، پاداش وفا کردن به پیمان های الهی، نشکستن عهد ها و برقرار کردن پیوندهایی که خدا به برقراری آن امر کرده است.

الذین یوفون بعهد الله . . . أولئک لهم عقبی الدار. جنّت عدن

24- پاکی در روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 28 - 9

9- رشد و طهارت، ملاک های گزینش نحوه زندگی و اساس تنظیم آداب و روابط اجتماعی است.

وإن قیل لکم ارجعوا فارجعوا هو أزکی لکم

جمله «هو أزکی لکم» برای تعلیل احکام مربوط به آداب ورود به خانه های دیگران است؛ ولی این تعلیل از نوع تعلیلی است که موجب

تعمیم حکم می شود. بنابراین هر رفتاری که موجب رشد و پاکی انسان شود، امری پسندیده و بایسته است که باید ملاک گزینش هر نوع رفتاری قرار گیرد.

ص: 322

25- تبعیض در روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 24

24 - تبعیض در روابط اجتماعی بر مبنای ارزشگذاری غلط، ستمگری است.

فتطردهم فتكون من الظلمین

26- تداوم روابط خانوادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 14 - 1

1 - اهل دوزخ در دنیا، می پنداشتند زندگی شاداب آنان دگرگون نشده و الفت های خانوادگی شان هرگز از هم نخواهد گسست.

إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ

«حَوْر»، رجوع از چیزی و به چیزی می باشد. اصل معنای آن بازگشت به کم بود است و با ضمه «حاء» به معنای هلاکت خواهد بود (لسان العرب). فعل «یحور» از هر کدام مشتق باشد، برداشت یاد شده قابل استفاده است.

27- تقوا در روابط همسری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 70 - 2

2 - همسری متکی بر ایمان و تقوا، پایدار تا قیامت و ورود به بهشت

ادخلوا الجنة أنتم و أزواجکم

با توجه به این که در آیه 67 بیان شده بود که تمامی دوستان با یکدیگر دشمن خواهند شد، جز تقوایبندگان، قید «متقی» برای همسران استفاده می شود؛ زیرا رابطه زن و شوهری یکی از مصادیق دوستی ها است که در صورتی که طرفین متقی باشند، دوستی آنان تا قیامت پایدار خواهد ماند.

28- تکامل در روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- رشد و طهارت ، ملاک های گزینش نحوه زندگی و اساس تنظیم آداب و روابط اجتماعی است .

وإن قیل لکم ارجعوا فارجعوا هو اذکی لکم

جمله «هو اذکی لکم» برای تعلیل احکام مربوط به آداب ورود به خانه های دیگران است؛ ولی این تعلیل از نوع تعلیلی است که موجب تعمیم حکم می شود. بنابراین هر رفتاری که موجب رشد و پاکی انسان شود، امری پسندیده و بایسته است که باید ملاک گزینش هر نوع رفتاری قرار گیرد.

ص: 323

29- ذکر قطع روابط در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 3 - 4

4- توجه به گسسته شدن روابط خانوادگی در قیامت، مانع از دست زدن انسان به کارهای خلاف، به انگیزه حمایت از خانواده و خویشان

لن تنفعکم أرحامکم و لا أولدکم یوم القیمه

30- رابطه مادر و فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 2 - 5

5- پیوند میان مادر و کودک شیرخوارش، از محکم ترین پیوندهای موجود میان انسانها است.

یوم ترونها تذهل کلّ مرضعه عمّا أرضعت

ذکر «رها شدن کودک شیرخوار از دامن مادر و غافل گشتن مادر از او» در ترسیم شدت و بزرگی زلزله زمین در آستانه برپایی قیامت، بیانگر این معنا است که: پیوند مهر میان مادر و کودک شیرخوارش، با این که از محکم ترین پیوندهای موجود میان آدمیان است و مادر شیر دهنده در هر شرایطی کودکش را رها نخواهد ساخت؛ اما در آن زلزله هر مادر شیردهنده ای فرزندش را بی اختیار رها خواهد کرد.

31- روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 14، 3

3 - حرمت برگزیدن کافران و مقدّم داشتن آنان بر مؤمنان، در دوستی و ارتباط و ولایت

لا یتّخذ المؤمنون الکافرین اولیاء من دون المؤمنین

14 - جواز برقراری ارتباط دوستانه با کافران، در صورت تقیه، اضطراب و هراس

لا یتّخذ المؤمنون الکافرین اولیاء .. الا ان تتقوا منهم تقیه

بنابراینکه ولایت به معنای دوستی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 8

8 - ترغیب به خوش خُلقی و مدارا و نکوهش از سنگدلی و خشونت ، در برخورد های اجتماعی

و لو كنت فظًا غليظ القلب لانفضوا من حولك

ص: 324

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 23

23 - لزوم حسن معاشرت در روابط اجتماعی

و بالوالدین احساناً .. و ما ملکت ایمانکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 81 - 8

8 - ادیان الهی در بردارنده حد و مرز روابط و مناسبات اجتماعی با دیگر ملتها

و لو کانوا یؤمنون .. ما اتخذوهم أولیاء

32- روابط اجتماعی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 11

11 - تناقض رفتار اجتماعی بنی اسرائیل در رابطه با همکیشان خود

و إن یأتوکم أسری تقدوهم و هو محرم علیکم إخراجهم

«هو» در جمله فوق ضمیر شأن است. «إخراجهم» مبتدا و «محرم علیکم» خبر آن می باشد؛ یعنی، برای آزادی کسانی که خود آنها را بیرون رانده بودید، فدیة می پرداختید در حالی که بیرون راندن آنها بر شما حرام بود.

33- روابط اجتماعی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 10، 15

10 - صبر و شکیبایی، زمینه ای برای استحکام پیوند های اجتماعی

اصبروا و صابروا و رابطوا

بیان لزوم ارتباط و هماهنگی افراد با یکدیگر، پس از طرح ضرورت صبر و شکیبایی، می تواند اشاره به نفس صبر در ایجاد ارتباط و پیوند بین افراد جامعه ایمانی داشته باشد.

15 - ایجاد پیوند های اجتماعی در جامعه ایمانی ، نشانه پرهیزکاری مؤمنان

یا ایها الذین امنوا . . و رابطوا و اتقوا الله

بنابر اینکه معنای «رابطوا»، ایجاد پیوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 86 - 4

4 - اهمیت روابط عاطفی و اخلاقی و برخورد های نیکو در جامعه اسلامی

و اذا حیّتکم بتحیه فحییوا باحسن منها او ردّوها

توصیه خداوند به پاسخگویی بهتر در برابر درود و تحیت دیگران، برای ایجاد روابط عاطفی و اخلاقی در جامعه اسلامی است.

ص: 325

34- روابط اجتماعی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 8

8- جنیان ، دارای زندگی اجتماعی و روابط جمعی

نفرًا من الجنّ . . . ولّوا إلى قومهم منذرين

تعبیر «قومهم» بیانگر مطلب بالا است.

35- روابط اجتماعی محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 7 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در متن جامعه خویش بود و روابط نزدیک و همسان با مردم داشت .

يأكل الطعام ويمشي في الأسواق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 4 - 5

5 - روابط اجتماعی پیامبر (صلی الله علیه و آله) با مؤمنان ، روابطی ساده و بدون تشریفات

إنّ الذين ينادونك من وراء الحجرت

این که افرادی به خود اجازه می دادند تا پیامبر(صلی الله علیه و آله) را از ورای اتاق ها صدا بزنند و با آن حضرت بر خوردی مانند برخورد با افراد معمولی داشته باشند، پیام دار نکته یاد شده است.

36- روابط اقتصادی محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 7 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) همچون دیگر انسان ها ، نیازمند به غذا و مناسبات اقتصادی با مردم

مالِ هذا الرسول يأكل الطعام ويمشى في الأسواق

37- روابط اقتصادى مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - ص - 38 - 24 - 11

ص: 326

11 - پرهیز از ظلم و دوری از ستم در روابط اقتصادی، ویژگی مؤمنان راستین است.

وإن كثيراً من الخلقاء ليغى... إلا الذين آمنوا وعملوا الصلحت وقليل ما

38- روابط اهل شامات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 18 - 5

5- بین مردم شام و یمن در دوران قوم سبا، ارتباط های گوناگونی وجود داشت.

و جعلنا بينهم وبين القرى التي برکنا فيها... وقدّرنا فيها السیر سیروا فيها

39- روابط با بیگانگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 -

1,2,3,15,18,19,28

1 - لزوم پرهیز اهل ایمان، از محرم اسرار قرار دادن بیگانگان

یا ایها الذین امنوا لا تتخذوا بطانه من دونکم

«بطانه» به معنی آستر لباس در مقابل «ظهاره»، که رویه لباس است؛ کنایه است از کسی که او را برای اطلاع از کار خود برگزینی (مفردات راغب).

2 - ضرورت حفاظت اطلاعات و اسرار جامعه اسلامی، از بیگانگان (کافران، منافقان و...)

یا ایها الذین امنوا لا تتخذوا بطانه من دونکم

3 - ممنوعیت روابط دوستانه و صمیمانه با غیر اهل ایمان (بیگانگان)

یا ایها الذین امنوا لا تتخذوا بطانه من دونکم

لازمه نهی از محرم اسرار قرار دادن، نهی از روابط دوستانه و خالصانه است.

15 - بدخواهی، توطئه گری و عداوت قلبی اهل کتاب نسبت به مؤمنان، و خطر ایجاد روابط صمیمانه جامعه ایمانی با آنان

یا ایها الذین امنوا لا تتخذوا بطانه من دونکم . . . صدورههم اکبر

بنابر اینکه مراد از «من دونکم»، اهل کتاب باشند؛ به قرینه آیات قبل.

18 - دشمنی، توطئه‌گری و بدخواهی بیگانگان (کافران)، از دلایل ضرورت پرهیز جامعه اسلامی از ایجاد روابط صمیمانه با آنان

لا تتخذوا . . . لا یألونکم خبالا . . . و ما تخفی صدورههم اکبر

جمله «لا یألونکم . . .»، بیان علت برای «لا تتخذوا . . .» است.

19 - مناسبات صمیمانه جامعه اسلامی با بیگانگان، هموارکننده نفوذ ایشان در آن جامعه و اخلال در آن

لا تتخذوا بطانه من دونکم لا یألونکم خبالا

جمله «لا یألونکم . . .»، بیان علت برای «لا تتخذوا . . .» است.

28 - ایجاد روابط دوستانه با بیگانگان و محرم اسرار خویش گرفتن آنان، نشانه بی عقلی آدمی

یا ایها الذین امنوا لا تتخذوا بطانه من دونکم . . . ان کنتم تعقلون

ص: 327

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 1,3

1 - محبت برخی از مؤمنان نسبت به بیگانگان و اهل کفر ، و دغلبازی اینان با مؤمنان

یا ایها الذین امنوا .. ها انتم اولاء تحبونهم ... و اذا خلوا عضوا علیکم الا نام

3 - اندیشه در آیات الهی (افشای توطئه و دشمنی کافران) ، موجب رویگردانی اهل ایمان از محبت بیگانگان

لا یألونکم خبالا و دوا ما عنتم .. قد بیّنا لکم الایات ان کنتم تعقلون. ها انت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 120 - 7

7 - قطع دوستی مسلمانان با دشمنان دین ، دربردارنده ناگواریها

لا تتخذوا بطنه من دونکم ... و ان تصبروا

توصیه به صبر و تقوا پس از دستور به قطع رابطه با دشمنان دین، اشاره به این حقیقت دارد.

40- روابط با جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 88 - 10

10 - امکان ارتباط ، اتفاق نظر ، همکاری و تعاون میان انسان و جن

قل لئن اجتمعت الإنس و الجنّ علی أن یأتوا بمثل

از اینکه خداوند فرمود: «اگر جن و انس دست به دست هم دهند، باز نمی توانند مثل قرآن بیاورند» استفاده می شود که امکان ارتباط و تعاون میان آنان وجود دارد و اگر نه، تحدی لغو بود.

41- روابط بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 23 - 10

10- بهشتیان در بهشت ، روابط حسنه و سرشار از محبت با یکدیگر خواهند داشت .

تحیتهم فیها سلم

اینکه خداوند می فرماید «تحیت مؤمنان در بهشت سلام گفتن و یا درخواست سلامتی برای یکدیگر است» حکایت از روابط خوب آنان می کند.

42- روابط بین الملل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 86 - 5

ص: 328

5 - جامعه ایمانی وظیفه دار برقراری روابط مسالمت آمیز با جوامعی که خواهان این نوع مناسبات هستند .

و اذا حیّتم بتحیّه فحیّوا باحسن منها او ردّوها

با توجه به معنای لغوی «تحیّت» (درخواست سلامتی)، جمله «اذا . . .» به این معناست که اگر فردی یا گروهی خواهان سلامت و امنیت شما باشند، شما نیز خواهان سلامت و امنیت آنان باشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 14، 3، 2

2 - حرمت و ممنوعیت پذیرش ولایت و سرپرستی کافران ، برای مؤمنان

لا یتّخذ المؤمنون الکافرین اولیاء

3 - حرمت برگزیدن کافران و مقدّم داشتن آنان بر مؤمنان ، در دوستی و ارتباط و ولایت

لا یتّخذ المؤمنون الکافرین اولیاء من دون المؤمنین

14 - جواز برقراری ارتباط دوستانه با کافران ، در صورت تقیّه ، اضطرار و هراس

لا یتّخذ المؤمنون الکافرین اولیاء . . . الا ان تتقوا منهم تقیه

بنابراینکه ولایت به معنای دوستی باشد.

43- روابط پنهانی با کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 26 - 5

5- برخی از عناصر سست ایمان صدر اسلام ، دارای روابط پنهانی با کافران

قالوا للذین کرهوا ما نزل الله سنطیعکم فی بعض الأمر

44- روابط جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 10

10 - جهنم، جایگاهی آکنده از جدال و ستیز دوزخیان با یکدیگر

کَلَّمَا دَخَلْتَ . . . قَالَتْ أَخْرِجْهُمْ لِأُولِيهِمْ رَبَّنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 39 - 5

5 - کینه توزی و دشمنی دوزخیان نسبت به یکدیگر

فَأْتَهُمْ عَذَابًا ضَعُفًا مِنَ النَّارِ . . . فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ

ص: 329

45- روابط خانوادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 19

19 - نابینایان، لنگ ها و مریضان، می توانند با دیگر اعضای خانواده خود و نیز با خویشاوندان و دوستان خویش باهم (بر سر یک سفره) و یا جداگانه، غذا میل کنند.

ليس على الأعمى حرج... ولا على أنفكسكم أن تأكلوا من بيوتكم أو بيوت آبائكم... أ

46- روابط خانوادگی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 13 - 5

5 - خوش بختی های دنیایی و دل خوشی به پیوند های خانوادگی، در قیامت کارساز نبوده و انسان را از آتش دوزخ رهایی نمی بخشد.

و یصلی سعیراً. إته کان فی أهله مسروراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 14 - 1

1 - اهل دوزخ در دنیا، می پنداشتند زندگی شاداب آنان دگرگون نشده و الفت های خانوادگی شان هرگز از هم نخواهد گسست.

إته ظنّ أن لن یحور

«حور»، رجوع از چیزی و به چیزی می باشد. اصل معنای آن بازگشت به کم بود است و با ضمّه «حاء» به معنای هلاکت خواهد بود (لسان العرب). فعل «یحور» از هر کدام مشتق باشد، برداشت یاد شده قابل استفاده است.

47- روابط خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 24، 12

12 - ضرورت توجه به قوانین تکوین و تشریح در جعل مقررات حاکم بر خانواده

الرّجال قوامون علی النساء بما فضّل الله... وبما انفقوا

چون خداوند در توجیه جعل مدیریت برای مردان به دو جهت تصریح فرمود: یکی برتری مردان بر زنان، که یک مسأله تکوینی است و دیگری عهده دار بودن نفقه، که یک حکم تشریحی است.

24 - پرهیز شوهر از همخوابگی با همسر، اقدامی برای جلوگیری از نشوز وی

والتی تخافون نشوزهنّ... واهجروهنّ فی المضاجع

در برداشت فوق «فی المضاجع» متعلق به «اهجروهنّ» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 330

17 - قوانین الهی در مورد خانواده و روابط زن و شوهر ، برخاسته از علم کامل و آگاهی دقیق خداوند

الرجال قوامون... و ان خفتم... ان الله كان عليماً خبيراً

48- روابط خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 215 - 8

8 - اهمیت روابط خانوادگی

قل ما انفقتم من خير فللوالدين

49- روابط خویشاوندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 75 - 10

10 - توجه خاص اسلام به روابط خویشاوندی

و أولوا الأرحام بعضهم أولى ببعض في كتب الله

50- روابط خویشاوندی در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 46 - 11

11- سلب پیوند ها و روابط خویشاوندی ، بر اثر اعمال ناشایست ، در مکاتب الهی

إنه ليس من أهلک إنه عمل غير صلح

51- روابط خویشاوندی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 18 - 6

6- روابط فامیلی و عاطفی ، هیچ تأثیری در سرنوشت انسان در روز رستاخیز ندارد .

وإن تدع مثقلة إلى حملها لا يحمل منه شيء ولو كان ذا قربى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 13 - 3

ص: 331

3 - تأثیر نداشتن پیوند خویشاوندی و روابط فامیلی ، در نجات انسان مجرم از عذاب الهی در قیامت

یودّ المجرم لو یفتدی من عذاب یومئذ ببینه . . . و فصیلته الّتی تویه

52- روابط در خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 229 - 18

18 - لزوم و اهمیّت حفظ حدود الهی در روابط زناشویی

فان خفتم آلا یقیما حدود الله فلا جناح . . . تلك حدود الله فلا تعتدوها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 230 - 10،11

10 - لزوم و اهمیّت حفظ حدود الهی در روابط زناشویی

فلا جناح علیهما ان یتراجعا ان ظلّنا ان یقیما حدود الله

11 - حفظ حدود الهی ، شرط اساسی تشکیل کانون خانواده

فلا جناح علیهما ان یتراجعا ان ظلّنا ان یقیما حدود الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 237 - 18

18 - لزوم توجه به نظارت خداوند در طلاق و مهریه (روابط خانوادگی)

و ان طلقتموهنّ . . . ان الله بما تعملون بصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 4،5

4 - عمل به قوانین الهی در مورد خانواده و روابط زن و شوهر ، عبادت خداوند است . *

الرجال قوامون . . . فان اطعنكم فلا تبغوا . . . و ان خفتم . . . و اعبدوا الله

به مقتضای ارتباط بین آیه مورد بحث و آیات گذشته، می توان گفت از مصادیق عبادت، عمل کردن به قوانینی است که در آیات گذشته مطرح شده است.

5 - عبادت خالصانه خداوند و پرهیز از هر گونه شرک ، زمینه دور ماندن زندگی زناشویی از هر گونه ناسازگاری *

و ان خفتم شقاق بینهما . . . و اعبدوا الله

به مقتضای ارتباط بین آیات می توان احتمال داد که آیه مورد بحث در حقیقت بیانگر راه حلی است برای جلوگیری از ناسازگاری بین زن و شوهر.

53- روابط در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 332

4 نزدیک‌ی‌ها و جدایی‌ها در صحنه قیامت، بر اساسا سنخیت‌های فکری و عملی خواهد بود.

لنحشرنهم والشیطین ثم لنحضرنهم

پیوستن منکران معاد به صف شیاطین در قیامت، به جهت سنخیتی است که در این از نظر فکری و عملی، در بین این دو طائفه به وجود آمده است. ذکر شیاطین در این آیه، برای بیان همین سنخیت و نتیجه‌ای است که از آن در صحنه قیامت بروز می‌کند.

54- روابط دوستانه همسران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 21 - 5,8,15

5 - پیدایش همزیستی مسالمت‌آمیز میان زن و مرد، پس از ازدواج و برانگیخته شدن عواطف ظریف دوستانه میان آنان، از آیات الهی است.

خلق لکم من أنفسکم أزوجًا لتسکنوا إلیها و جعل بینکم مودّه و رحمه

برداشت بالا بنابراین است که عبارت «و جعل بینکم...» ارائه کلام سابق باشد. در این صورت «و جعل بینکم...» درصدد بیان این مهم است که زن و مرد ناآشنا، چگونه پس از ازدواج، الفت و انس و زندگی محبت‌آمیزی پیدا می‌کنند.

8 - وجود مهر و عواطف دوستانه میان زن و شوهر، عنایت خدادادی و از آیات الهی است.

و من آیته... و جعل بینکم مودّه و رحمه

15 - اندیشمندان و متفکران، آیه الهی بودن روابط دوستانه زن و شوهر و محبت بین انسان‌ها را درمی‌یابند.

و من آیته آن... و جعل بینکم مودّه و رحمه إنّ فی ذلک لآیت لقوم یتفکرون

55- روابط عاطفی در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 21 - 4

4 - پیوند‌های عاطفی، باقی میان مؤمنان و نسل ایشان در بهشت

ألحقنا بهم ذرّیتهم

نوید به ملحق شدن ذریه مؤمنان به آنان در بهشت، می‌رساند که مؤمنان در بهشت نیز به نسل خود دلپسته اند و از قرار گرفتن آنان در کنار خویش احساس لذت می‌کنند.

56- روابط عاطفی در خانواده شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 26 - 2

2- وجود رابطه صمیمی و فضای آزاد برای گفت‌وگو میان شعیب (ع) و دختران وی

ص: 333

قالت إحدیهما یأبت استتجره .. القویّ الأمين

از این که دختر شعیب پیشنهاد خودش را بدون هیچ تکلفی با پدر در میان گذاشت و آزادانه به ستایش موسی (ع) پرداخت مطلب بالا استفاده می شود.

57- روابط عاطفی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 18 - 6

6 - روابط فامیلی و عاطفی ، هیچ تأثیری در سرنوشت انسان در روز رستاخیز ندارد .

وإن تدع مثقله إلی حملها لایحمل منه شیء و لو کان ذاقربی

58- روابط عاطفی قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 25 - 7

7 - قوم ابراهیم ، باهم ، رابطه ای عاطفی داشتند .

اتّخذتم .. أوئنّا مودّه بینکم

59- روابط عاطفی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 21 - 4

4 - پیوند های عاطفی ، باقی میان مؤمنان و نسل ایشان در بهشت

ألحقنا بهم ذرّیتهم

نوید به ملحق شدن ذریه مؤمنان به آنان در بهشت، می رساند که مؤمنان در بهشت نیز به نسل خود دلبسته اند و از قرار گرفتن آنان در کنار خویش احساس لذت می کنند.

60- روابط قوم سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- بین مردم شام و یمن در دوران قوم سبأ ، ارتباط های گوناگونی وجود داشت .

و جعلنا بینهم و بین القرى التى برکنا فیها . . . وقدّرنا فیها السیر سیروا فیها

ص: 334

61- روابط متقین در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 47 - 2

2- متقین در بهشت ، دارای روابط صمیمانه و به دور از هرگونه ناخالصی اند .

ادخلوها بسلم ءامنین . و نزعنا ما فی صدورهم من غلّ

«غلّ» در لغت به معنای غش و ناخالصی آمده است.

62- روابط منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 5

5 - وجود رابطه و پیوند قوی ، میان منافقان

المنفقون و المنفقت بعضهم من بعض

63- روابط منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 26 - 5

5- برخی از عناصر سست ایمان صدر اسلام ، دارای روابط پنهانی با کافران

قالوا للذین کرهوا ما نزل الله سنطیعکم فی بعض الأمر

64- روابط موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلک - 113 - 1 - 4

4 - اشتقاق مخلوقات از یکدیگر ، جلوه ربوبیت خداوند بر آنان است .

بربّ الفلق

از جمله معانی «فَلَقَ»، تمام مخلوقات است (لسان العرب). اطلاق این وصف بر آنها، به خاطر این است که «شَقَّه شدن» و «شکافتن»، در پیدایش آنها نقشی اساسی دارد.

ص: 335

65- روابط مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 7

7 - مؤمنان ، موظف به برقراری ارتباط و پیوند و هماهنگی با یکدیگر

یا ایها الذین امنوا .. و رابطوا

رابط به معنای پیوند است، بنابراین «رابطوا»، دلالت بر لزوم پیوند و ارتباط بین افراد جامعه ایمانی دارد؛ که از لوازم آن هماهنگی با یکدیگر است.

66- روابط نامشروع در تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 29 - 5

5- بشر از دیرباز به ناروایی رابطه زناشویی زن با غیر همسر خویش ، معتقد بود و بر آن تأکید می کرد .

واستغفری لذنبک إنک کنت من الخاطئين

67- روابط همسری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 221 - 16

16 - تأثیر متقابل زن و شوهر ، در اعتقادات یکدیگر

ولا تنكحوا المشركات ... ولا تنكحوا المشركين ... اولئك يدعون الى النار

68- زشتی روابط نامشروع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 29 - 5

5- بشر از دیرباز به ناروایی رابطه زناشویی زن با غیر همسر خویش ، معتقد بود و بر آن تأکید می کرد .

واستغفرى لذنبك إنك كنت من الخاطئين

69- زمينه حفظ روابط اجتماعى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - محمد - 47 - 22 - 2

2- جهاد در راه خداوند ، تضمين کننده صلاح جامعه و حافظ روابط عاطفى - اجتماعى

ص: 336

فهل عسيتم إن توليتم أن تفسدوا في الأرض و تقطعوا أرحامكم

«توليتم» به معنای روی گرداندن از جهاد است و مفهوم آیه بر مطلب بالا دلالت دارد.

70- زمینه حفظ روابط عاطفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 2

2- جهاد در راه خداوند ، تضمین کننده صلاح جامعه و حافظ روابط عاطفی - اجتماعی

فهل عسيتم إن توليتم أن تفسدوا في الأرض و تقطعوا أرحامكم

«توليتم» به معنای روی گرداندن از جهاد است و مفهوم آیه بر مطلب بالا دلالت دارد.

71- زمینه روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 17

17 - پیوند با خداوند ، مقدم بر پیوند با مردم و زمینه ساز آن است . *

فصل لربك وانحر

عطف دو فرمان، ممکن است عطف مسبب بر سبب باشد.

72- زمینه روابط عاطفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 10 - 18

18 - دعا و نیایش ، در خدمت ایجاد الفت اجتماعی میان مؤمنان

ربنا اغفر لنا .. و لاتجعل في قلوبنا

محتوای دعا در این آیه، می رساند که دعا به نوبه خویش زمینه ساز الفت اجتماعی و تحکیم بخش پیوندهای امت اسلامی است.

73- زمینه سستی روابط عاطفی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 13

13- انعطاف پذیری در برابر کافران و منکران دین ، سست کننده بنیان رحمت و مودت میان مؤمنان

أشداء على الكفار رحماء بينهم

ص: 337

این برداشت، وجه دیگر برداشت قبل است.

74- زمینه سلامت روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 27 - 2

2- روابط اجتماعی سالم، در گرو زندگی معتدل و در حد نیاز است.

و لو بسط الله الرزق لعباده لبغوا فی الأرض

از این که بغی و طغیان، متفرع بر بسط و گسترش رزق شده و نه اصل رزق، مطلب یاد شده استفاده می شود.

75- زمینه قطع روابط عاطفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 67 - 6

6- عمیق ترین روابط مودت آمیز بدون پشتوانه معنویت و تقوا، محکوم به گسستن و نابودی است.

الأخلاء یومئذ

واژه «الأخلاء» (جمع «خلیل») از ماده «خَلَّه» گرفته شده است که به معنای مودت و دوستی می باشد. ریشه اصلی آن «خلل» به معنای فاصله میان دو شیء است که به دلیل نفوذ محبت و دوستی در عمق قلب آدمی، این واژه در مورد دوستان به کار می رود.

-76

77- شرایط روابط انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 46 - 12

12- ایمان و اعمال صالح، محور اساسی پیوند و ارتباط پیامبران با انسانهاست.

إنه لیس من أهلک إنه عمل غیر صلح

78- عدالت در روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 6

6- خداوند، علاوه بر رعایت عدالت، خواهان حاکمیت روح احسان بر روابط اجتماعی انسان است.

إن الله يأمر بالعدل والإحسن

ص: 338

79- عدالت در روابط بین الملل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 11

11 - لزوم رعایت عدالت در روابط خارجی

و لایجر منکم شننان قوم علی الا تعدلوا

80- عوامل تضمین روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 28 - 6

6 - نقش مؤثر ایمان به خدا و روز جزا در تضمین قرارداد ها و سلامت روابط اقتصادی و اجتماعی جامعه

و الله علی ما نقول وکیل

مفسران بر این باورند که گواه گرفتن خداوند از سوی موسی(ع) در قرارداد خود با شعیب(ع) برای تأکید بیشتر بر این میثاق و تضمین عمل به آن بود.

81- عوامل تضمین روابط اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 28 - 6

6 - نقش مؤثر ایمان به خدا و روز جزا در تضمین قرارداد ها و سلامت روابط اقتصادی و اجتماعی جامعه

و الله علی ما نقول وکیل

مفسران بر این باورند که گواه گرفتن خداوند از سوی موسی(ع) در قرارداد خود با شعیب(ع) برای تأکید بیشتر بر این میثاق و تضمین عمل به آن بود.

82- عوامل مؤثر در روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 7

7- تشخیص و تمییز انسان‌ها به‌وسیله یکدیگر، امری مهم در قوام جامعه و مناسبات اجتماعی

و جعلنکم شعوباً و قبائل لتعارفوا

از این‌که شناخت اعضای جامعه بشری نسبت به یکدیگر، غایت و هدف پیدایش تکوینی («شعوب و قبائل») معرفی شده؛ دانسته می‌شود که تعارف و شناسایی انسان‌ها نسبت به یکدیگر دارای نقشی مهم در قوام و پایداری زندگی اجتماعی آنان

ص: 339

است.

83- قطع روابط خویشاوندی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 101 - 3

3 - گسستن روابط خویشاوندی میان انسان ها ، در روز رستاخیز

فإذا نفخ فی الصور فلا أنساب بینهم یومئذ

84- قطع روابط در آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 31 - 16

16- عالم آخرت ، جای هیچ گونه تلاش ، سوداگری و پیوند دوستی نیست و برای انسان کارساز نخواهد بود .

یقیموا الصلوه و ینفقوا . . . من قبل أن یأتی یوم لایع فیہ و لا خلل

85- قطع روابط در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 8

8- در قیامت تمامی سبب ها و وسایل پیوند و دوستی میان سران شرک و پیروانشان از میان خواهد رفت .

و تقطعت بهم الأسباب

برداشت فوق بر این اساس است که: مقصود از «الأسباب» مایه های پیوند میان سران و پیروان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 52 - 12

12- خداوند ، در قیامت ، بین مشرکان و معبودان شان وادی هلاکت باری را قرار خواهد داد و هرگونه ارتباط میان آنها را ناممکن خواهد ساخت .

و جعلنا بينهم موبقًا

«وبوق» به معنای «هلاک شدن» است و «موبق» اسم مکان به معنای «مکان هلاکت» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 68 - 4

4 نزدیکی ها و جدایی ها در صحنه قیامت ، بر اساسا سنخیت های فکری و عملی خواهد بود .

لنحشرنهم والشیطن ثم لنحضرنهم

ص: 340

پیوستن منکران معاد به صف شیاطین در قیامت، به جهت سنخیتی است که در این از نظر فکری و عملی، در بین این دو طائفه به وجود آمده است. ذکر شیاطین در این آیه، برای بیان همین سنخیت و نتیجه ای است که از آن در صحنه قیامت بروز می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 19

19- پوچی و بی اثری امکانات دنیایی، موقعیت های اجتماعی و گروه بندی ها، در هنگام نزول عذاب و یا فرارسیدن مرگ و قیامت

فسیعلمون من هو شرّ مکاناً و أضعف جنداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 101 - 5,6

5 - بی پناهی و تنهایی شدید انسان ها در عرصه قیامت، علی رغم حضور در جمع

فلا أنساب بینهم یومئذ و لا یتساءلون

6 - نسب ها و تفاخر به نیاکان، امری اعتباری و فاقد کمترین اثر در قیامت

فإذا نفخ فی الصور فلا أنساب بینهم یومئذ

برداشت فوق، بر این اساس است که «فلا أنساب بینهم..» به تقدیر «لأنساب بینهم یتفاخرون بها» باشد؛ یعنی، در آن روز نسبی نیست تا به آن تفاخر کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 88 - 2

2 - قطع رابطه انسان با عوامل مادی تأثیرگذار در دنیا، به روز رستاخیز

یوم لا ینفع مال و لا بنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 14 - 2

2 - قیامت، روز پایان دوستی ها و پیوند های غیر الهی است.

و یوم تقوم الساعة یومئذ یتفرقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 18 - 6

6 - روابط فامیلی و عاطفی ، هیچ تأثیری در سرنوشت انسان در روز رستاخیز ندارد .

و إن تدع مثقله إلی حملها لایحمل منه شیء و لو کان ذاقربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 16

16 - نابود شدن دوستی ها و پیوند های ظالمان با یکدیگر در قیامت

ص: 341

و الظلمون ما لهم من ولی و لانصیر

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «ولی» و «نصیر»، دوست و یاور دنیایی ظالمان باشد که در آخرت آن دوستی ها و یاری ها وجود نخواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 41 - 1

1- قیامت صحنه گسستگی و بی تأثیری دوستی ها، پیوند ها، حمایت ها و دیگر روابط دنیایی

یوم لایغنی مولی عن مولی شیءا و لا هم ینصرون

«مولی» در لغت، از ماده «ولاء» به معنای ارتباط و پیوند دو چیز با یکدیگر است و در مصادیق مختلفی؛ همچون دوست، سرور، خدمت گزار، بنده، مالک و... به کار می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 3 - 6

6 - قیامت روز گسسته شدن پیوند ها و جدایی خویشاوندان و فرزندان از والدین

لن تنفعکم . . . یوم القیمه یفصل بینکم

86- متفکران و روابط همسری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 21 - 15

15 - اندیشمندان و متفکران، آیه الهی بودن روابط دوستانه زن و شوهر و محبت بین انسان ها را درمی یابند.

و من آیته أن . . . و جعل بینکم موده و رحمه إن فی ذلک لآیت لقوم یتفکرون

87- محدوده روابط جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 24 - 5

5 - تأکید خداوند بر ضرورت پایبندی به احکام و مقررات الهی در ازدواج و روابط جنسی

حرّمت .. کتاب اللّٰه علیکم

در برداشت فوق «کتاب اللّٰه» مفعول فعل مقدر (الزموا) گرفته شده است ; یعنی به احکام الهی پایبند باشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 6 - 2، 1

1 - لزوم حفظ و نگه داری دامن از همگان ، جز از همسر و کنیز خویش

و الذین هم لفروجهم حفظون . إلاّ علی أزوجهم أو ما ملکت أیمانهم

استثنا در آیه فوق، استثنای مفرغ (خالی از مستثنی منه) است. با توجه به این که حذف «مستثنی منه» در کلام موجب،

ص: 342

جایز نیست، حذف آن در آیه بالا، بدان جهت است که «حافظون» متضمن معنای نفی است؛ یعنی، «لایرسلونها علی أحد إلا علی أزواجهم أو ما ملکت أیمانهم؛ مؤمنان در آمیزش با احدی، خود را آزاد و رها نمی سازند؛ مگر با همسران خود یا کنیزانی که در تملک آنان قرار دارند».

2- ازدواج یا تملک کنیزان، تنها محدوده مجاز در روابط جنسی

و الذین هم لفروجهم حفظون . إلا علی أزواجهم أو ما ملکت أیمانهم

88- محدوده روابط خویشاوندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 74 - 8

8 - خویشاوندی و پیوندهای اجتماعی نباید مانعی برای تبلیغ و مخالفت با الحاد گردد.

و إذ قال إبرهیم لأبیه آزر . . . و قومک

یاد آور شدن گفتگوی ابراهیم(ع) با خویشاوندانش بدان جهت می تواند باشد که ضرورت ملاحظه نکردن روابط خویشاوندی و قومی در مسائل اساسی عقیدتی را یادآور شود.

89- محکمترین روابط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 2 - 22 - 5

5- پیوند میان مادر و کودک شیرخوارش، از محکم ترین پیوندهای موجود میان انسان ها است .

یوم ترونها تذهل کلّ مرضعه عمّا أرضعت

ذکر «رها شدن کودک شیرخوار از دامن مادر و غافل گشتن مادر از او» در ترسیم شدت و بزرگی زلزله زمین در آستانه برپایی قیامت، بیانگر این معنا است که: پیوند مهر میان مادر و کودک شیرخوارش، با این که از محکم ترین پیوندهای موجود میان آدمیان است و مادر شیر دهنده در هر شرایطی کودکش را رها نخواهد ساخت؛ اما در آن زلزله هر مادر شیردهنده ای فرزندش را بی اختیار رها خواهد کرد.

90- ملاک روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 8

8- توحید و پرهیز از شرک، باید حاکم بر مجموعه روابط فردی، خانوادگی و اجتماعی باشد.

و لا تجعل مع الله إلهًا آخر

ذکر مجموعه تعالیم فردی، خانوادگی و اجتماعی در بین دو نهی از شرک، (آیه 22 و این آیه) می تواند مشعر به حقیقت یاد شده باشد.

ص: 343

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 10

10 - رشد و طهارت ، ملاک های گزینش نحوه زندگی انسان ها و اساس تنظیم روابط صحیح میان مردان و زنان است .

و قل للمؤمنین یغضوا من أبصرهم . . . ذلک ازکی لهم

جمله «ذلک ازکی لهم» هر چند برای تعلیل احکام نگاه کردن زن و مرد نامحرم و حفظ عفت است؛ ولی این تعلیل از نوع تعلیلی است که موجب تعمیم حکم می شود. بنابراین هر رفتاری که موجب رشد و پاکی انسان گردد، امری پسندیده و بایسته است که باید ملاک گزینش نوع رفتارها و نیز کیفیت روابط میان زنان و مردان در جامعه، قرار گیرد.

91- ملاک روابط اخروی نسل ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 21 - 6,2

2- ایمان ، محور پیوند نسل ها به یک دیگر ، در جهان آخرت

و الذین ءامنوا و اتبعتهم ذرّیتهم بایمن ألحقنا بهم ذرّیتهم

6- اصل ایمان ، شرط بهره‌وری فرزندان ، از مزیت پیوستن نسل ها به پدران بهشتی خود

و اتبعتهم ذرّیتهم بایمن ألحقنا بهم ذرّیتهم

92- ملاک روابط خانوادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 8

8- توحید و پرهیز از شرک ، باید حاکم بر مجموعه روابط فردی ، خانوادگی و اجتماعی باشد .

و لاتجعل مع الله إلهًا اخر

ذکر مجموعه تعالیم فردی، خانوادگی و اجتماعی در بین دو نهی از شرک، (آیه 22 و این آیه) می تواند مشعر به حقیقت یاد شده باشد.

93- موانع روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 3 - 2

2- انكار معاد ، مايه سردى روابط انسان ها با يكديگر

الذى يكذب . . . يدع اليتيم . ولا يحض على طعام المسكين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - ماعون - 107 - 5 - 5

ص: 344

5- انکار معاد ، بر روابط انسان با خلق و خالق ، تأثیر منفی گذارده و مایه بی اعتنایی وی به آنها می گردد .

الذی یکذب . . . يدع الیتیم . . . و لایحضّ . . . الذین هم عن صلاتهم ساهون

94- موانع روابط نامشروع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 56 - 7

7- چشم پاکی ، زمینه مصونیت از ابتلا به آلودگی

*

فیهنّ قصرت الطرف لم یطمثهنّ انس قبلهم و لاجانّ

«قاصرات الطرف» می تواند کنایه از پاکی چشم باشد. از این که این عبارت قبل از «لم یطمثهنّ...» مطرح گردیده، مطلب بالا احتمال می رود.

95- موجبات روابط اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 68 - 4

4 نزدیک‌گی ها و جدایی ها در صحنه قیامت ، بر اساسا سنخیت های فکری و عملی خواهد بود .

لنحشرنّهم والشیطن ثمّ لنحضرنّهم

پیوستن منکران معاد به صف شیاطین در قیامت، به جهت سنخیتی است که در این از نظر فکری و عملی، در بین این دو طائفه به وجود آمده است. ذکر شیاطین در این آیه، برای بیان همین سنخیت و نتیجه ای است که از آن در صحنه قیامت بروز می کند.

96- ناپایداری روابط خانوادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 15 - 5

5- خداوند ، آگاه به وجود نشیب و فراز در مراحل حیات دنیوی و اخروی انسان و ناپایدار ماندن محفل های خانوادگی و خوش گذرانی های دنیامداران

بلی إنّ ربّه کان به بصیرًا

هر چند ضمیر در «رَبّه» و «به»، به منکر معاد برمی گردد؛ ولی محتوای آیه شریفه، به جنبه انسان بودن آنان مربوط است.

97- ناپایداری روابط عاطفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 345

14 - عنكبوت - 29 - 25 - 9

9- رابطه دوستانه و قومی ، ناپایدار ، و محدود به حیات دنیوی است .

موّده بینکم فی الحیوه الدنیا

قید «فی الحیاه الدنیا» متعلق به «موّده» است. بنابراین، مفاد جمله، چنین می شود: عواطف و موّدت، مربوط به دنیا است و با پایان آن، چنین روابطی در هم می ریزد.

98- ناپایداری روابط قومی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 25 - 9

9- رابطه دوستانه و قومی ، ناپایدار ، و محدود به حیات دنیوی است .

موّده بینکم فی الحیوه الدنیا

قید «فی الحیاه الدنیا» متعلق به «موّده» است. بنابراین، مفاد جمله، چنین می شود: عواطف و موّدت، مربوط به دنیا است و با پایان آن، چنین روابطی در هم می ریزد.

99- نقش روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 42 - 13

13- خویشاوندی و پیوند های اجتماعی ، نباید مانعی برای تبلیغ و مخالفت با الحاد گردد .

إذ قال لأبيه يأبت لِمَ تعبد ما لا يسمع

روابط اجتماعی

100- {روابط اجتماعی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 2

2- زندگی انسان ها به صورت اجتماعی ، از آغاز آفرینش

«امّه» به معنای جماعتی است که دارای هدفی مشترک باشد و لازمه آن اجتماعی زندگی کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 221 - 24

24 - لزوم پرهیز از معاشرتهایی که خطر کفر و انحراف دارد و مایه درآمدن به جهنم است .

ولا تنكحوا... ولا تنكحوا... اولئك يدعون الى النار

ص: 346

با توجه به عمومیت تعلیل: اولئک یدعون الی النار، و شمول آن نسبت به موارد غیر ازدواج.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 237 - 15

15 - لزوم توجه دائمی به گذشت در روابط اجتماعی

و لا تتسوا الفضل بینکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 55

55 - خداوند، آموزش دهنده قوانینی که باید بر روابط اجتماعی - اقتصادی حاکم باشد.

اذا تداینتم... و یعلمکم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 29 - 6

6 - روابط پنهانی با کافران و برگزیدن ولایت آنان، از حیظه علم الهی خارج نیست.

لا یتخذ المؤمنون الکافرین... قل ان تخفوا ما فی صدورکم... یعلمه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 10

10 - تأثیر آلودگی های محیط کفر در انسان

و مطهرک من الذین کفروا

نجات از میان کافران که به کلمه «تطهیر» تعبیر شده، مستلزم این است که آلودگی جامعه مؤثر بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 75 - 4

4 - لزوم برخورد واقع بینانه و منصفانه با مردم (دوست و دشمن)

و من اهل الكتاب من ان تأمنه

قرآن، کافران اهل کتاب را در آنجا که صفتی ممدوح داشته اند، ذکر کرده و آنان را ستوده، و این درسی برای مؤمنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 134 - 4،9

4 - تأمین نیازمندی های جامعه ایمانی و خویشتن داری و گذشت در برخورد های اجتماعی ، از ویژگی های اهل تقوا

اعدت للمتقين. الذين ينفقون... والكاظمين الغيظ والعافين عن الناس

9 - اهتمام اسلام به سالم سازی روابط متقابل افراد در جامعه

الذين ينفقون في السراء والضراء والكاظمين الغيظ والعافين عن الناس وال...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 347

8 - ترغیب به خوش خلقی و مدارا و نکوهش از سنگدلی و خشونت ، در برخورد های اجتماعی

و لو كنت فظًا غليظ القلب لانفضوا من حولك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 63 - 15

15 - برخورد با گروه ها و قشر های جامعه ، باید بر اساس آگاهی و اطلاعات صحیح از آنان باشد .

اولئك الذين يعلم الله ما في قلوبهم فاعرض عنهم

چون خداوند نخست پیامبرش را به درون و نیت منافقان آگاه ساخت و آنگاه دستورات لازم و نحوه برخورد را به او خاطر نشان ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 73 - 7

7 - مؤمنان وظیفه دار ایجاد ارتباط دوستانه با یکدیگر

كان لم تكن بينكم وبينه مودة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 1

1 - تمامی مؤمنان ، موظف به اقامه قسط و عدل و رعایت آن در روابط اجتماعی خویشند .

يا أيها الذين آمنوا كونوا قويمين بالقسط

قیام به قسط، به معنای عمل به عدل و نگرهبانی و مواظبت بر عدالت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 140 - 7

7 - حفظ حرمت و قداست آیات الهی ، مقدم بر روابط و علقه های اجتماعی است .

أن إذا سمعتم آيات الله يكفر بها ويستنهزأ بها فلا تقعدوا معهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 141 - 3

3 - رسیدن به دنیا و تأمین منافع شخصی ، تعیین کننده خط مشی منافقان در برقراری روابط دوستی و اجتماعی است .

الذین یتربصون بکم . . . ألم نستحوذ علیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 81 - 8

8 - ادیان الهی در بردارنده حد و مرز روابط و مناسبات اجتماعی با دیگر ملتها

ولو كانوا یؤمنون . . . ما اتخذوهم أولیاء

ص: 348

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 73 - 2

2 - ایجاد رابطه ولایی با کافران و حمایت از ایشان و درخواست حمایت از آنان ، بارور سازنده فتنه و تباهی بزرگ در زمین

و الذین کفروا .. إلا تفعلوه تکن فتنه

ضمیر مفعولی در «لاتفعلوه» به قانونهایی که در آیه قبل مطرح شد و نیز به دستوری که از صدر همین آیه به دست می آید برمی گردد. در برداشت فوق ضمیر به قطع ولایت با کافران، که از جمله «الذین کفروا ...» استفاده شده، برگردانده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 75 - 10

10 - توجه خاص اسلام به روابط خویشاوندی

و أولوا الأرحام بعضهم أولى ببعض فی کتب اللّٰه

101- آثار روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 12

12 - زندگی مختلط و شراکت در امور اقتصادی ، زمینه ساز تضييع حقوق و لغزشگاه بسیاری از مردم

وإنّ كثيرًا من الخلطاء ليبيغي ... إلا الذین ءامنوا ... وقليل ما هم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 19

19 - پیروزی و سعادت جامعه ایمانی ، در گرو ایجاد پیوند و ارتباط با یکدیگر

و رابطوا .. لعلکم تفلحون

102- احسان در روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- خداوند، علاوه بر رعایت عدالت، خواهان حاکمیت روح احسان بر روابط اجتماعی انسان است.

إن الله يأمر بالعدل والإحسن

103- اصول روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 349

5- عمل به مفاد سوگند و پیمان ، امری لازم و از اصول مهم در روابط اجتماعی است .

و لا تكونوا كالتی نقصت غزلها . . . تتخذون ایمنكم دخلاً بینكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 86 - 9

9 - پرهیز از حمایت و پشتیبانی کافران ، امری لازم و از اصول راهبردی در مناسبات اجتماعی و بین المللی

فلا تكوننّ ظهیراً للكفرین

104- اهمیت روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 8

8 - پیامبران در تلاش و کوشش برای رفع اختلافات و ایجاد همبستگی و همزیستی اجتماعی

و لأئین لکم بعض الذی تختلفون فیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 13

13 - لزوم ایجاد پیوند با خلق ، در کنار پیوند با آفریدگار

فصل لربک وانحر

دستور قربانی برای رساندن گوشت به مردم، در کنار دستور نماز، بیانگر برداشت یاد شده است.

105- اهمیت سلامت روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 10

10- اهتمام اسلام به سالم سازی روابط اجتماعی انسان ها و تحکیم بخشیدن به آن و پاک سازی جامعه از فحشا ، بزهکاری ، ستم و

إن الله يأمر بالعدل والإحسن و... وينهى عن الفحشاء والمنكر والبغى

106- پاکی در روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 28 - 9

9- رشد و طهارت ، ملاک های گزینش نحوه زندگی و اساس تنظیم آداب و روابط اجتماعی است .

ص: 350

وإن قيل لكم ارجعوا فارجعوا هو أذكي لكم

جمله «هو أذكي لكم» برای تعلیل احکام مربوط به آداب ورود به خانه های دیگران است؛ ولی این تعلیل از نوع تعلیلی است که موجب تعمیم حکم می شود. بنابراین هر رفتاری که موجب رشد و پاکی انسان شود، امری پسندیده و بایسته است که باید ملاک گزینش هر نوع رفتاری قرار گیرد.

107- تبعیض در روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 24

24 - تبعیض در روابط اجتماعی بر مبنای ارزشگذاری غلط، ستمگری است.

فتطردهم فتكون من الظلمين

108- تکامل در روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 28 - 9

9 - رشد و طهارت ، ملاک های گزینش نحوه زندگی و اساس تنظیم آداب و روابط اجتماعی است .

وإن قيل لكم ارجعوا فارجعوا هو أذكي لكم

جمله «هو أذکی لکم» برای تعلیل احکام مربوط به آداب ورود به خانه های دیگران است؛ ولی این تعلیل از نوع تعلیلی است که موجب تعمیم حکم می شود. بنابراین هر رفتاری که موجب رشد و پاکی انسان شود، امری پسندیده و بایسته است که باید ملاک گزینش هر نوع رفتاری قرار گیرد.

109- روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 28 - 14, 3

3 - حرمت برگزیدن کافران و مقدم داشتن آنان بر مؤمنان ، در دوستی و ارتباط و ولایت

لا يتخذ المؤمنون الكافرين اولياء من دون المؤمنين

14 - جواز برقراری ارتباط دوستانه با کافران ، در صورت تقیه ، اضطرار و هراس

لا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ .. . إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تَقِيَةً

بنابراینکه ولایت به معنای دوستی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 8

8 - ترغیب به خوش خُلقی و مدارا و نکوهش از سنگدلی و خشونت ، در برخورد های اجتماعی

ص: 351

و لو كنت فظًا غليظ القلب لانفضوا من حولك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 23

23 - لزوم حسن معاشرت در روابط اجتماعی

و بالوالدین احساناً... و ما ملکت ایمانکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 81 - 8

8 - ادیان الهی در بردارنده حد و مرز روابط و مناسبات اجتماعی با دیگر ملتها

و لو کانوا یؤمنون... ما اتخذوهم اولیاء

110- روابط اجتماعی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 11

11 - تناقض رفتار اجتماعی بنی اسرائیل در رابطه با همکیشان خود

و إن یأتوکم أسری تقدوهم و هو محرم علیکم إخراجهم

«هو» در جمله فوق ضمیر شأن است. «إخراجهم» مبتدا و «محرم علیکم» خبر آن می باشد؛ یعنی، برای آزادی کسانی که خود آنها را بیرون رانده بودید، فدیة می پرداختید در حالی که بیرون راندن آنها بر شما حرام بود.

111- روابط اجتماعی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 10، 15

10 - صبر و شکیبایی، زمینه ای برای استحکام پیوند های اجتماعی

اصبروا و صابروا و رابطوا

بیان لزوم ارتباط و هماهنگی افراد با یکدیگر، پس از طرح ضرورت صبر و شکیبایی، می تواند اشاره به نفس صبر در ایجاد ارتباط و پیوند بین افراد جامعه ایمانی داشته باشد.

15 - ایجاد پیوند های اجتماعی در جامعه ایمانی، نشانه پرهیزکاری مؤمنان

یا ایّها الذین امنوا .. و رابطوا و اتقوا الله

بنابر اینکه معنای «رابطوا»، ایجاد پیوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 86 - 4

4 - اهمیّت روابط عاطفی و اخلاقی و برخورد های نیکو در جامعه اسلامی

ص: 352

و اذا حَيَّيْتُمْ بِتَحِيَّهٍ فَحَيُّوا بِاِحْسَنِ مِنْهَا او رَدُّوْهَا

توصیه خداوند به پاسخگویی بهتر در برابر درود و تحیت دیگران، برای ایجاد روابط عاطفی و اخلاقی در جامعه اسلامی است.

112- روابط اجتماعی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 8

8- جنیان ، دارای زندگی اجتماعی و روابط جمعی

نَفَرًا مِنَ الْجَنِّ . . . وَلَوْ اِلَى قَوْمِهِمْ مَنْذَرِينَ

تعبیر «قومهم» بیانگر مطلب بالا است.

113- روابط اجتماعی محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 7 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در متن جامعه خویش بود و روابط نزدیک و همسان با مردم داشت .

يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 4 - 5

5- روابط اجتماعی پیامبر (صلی الله علیه و آله) با مؤمنان ، روابطی ساده و بدون تشریفات

إِنَّ الَّذِينَ ينادونك من وراء الحجرات

این که افرادی به خود اجازه می دادند تا پیامبر(صلی الله علیه و آله) را از ورای اتاق ها صدا بزنند و با آن حضرت بر خوردی مانند برخورد با افراد معمولی داشته باشند، پیام دار نکته یادشده است.

114- زمینه حفظ روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- جهاد در راه خداوند، تضمین کننده صلاح جامعه و حافظ روابط عاطفی - اجتماعی

فهل عسیتم إن تولیتم أن تفسدوا فی الأرض و تقطعوا أرحامکم

«تولیتم» به معنای روی گرداندن از جهاد است و مفهوم آیه بر مطلب بالا دلالت دارد.

ص: 353

115- زمینه روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 17

17 - پیوند با خداوند ، مقدم بر پیوند با مردم و زمینه ساز آن است . *

فصل لربك وانحر

عطف دو فرمان، ممکن است عطف مسبب بر سبب باشد.

116- زمینه سلامت روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 27 - 2

2 - روابط اجتماعی سالم ، در گرو زندگی معتدل و در حد نیاز است .

ولو بسط الله الرزق لعباده لبغوا فی الأرض

از این که بغی و طغیان، متفرع بر بسط و گسترش رزق شده و نه اصل رزق، مطلب یاد شده استفاده می شود.

117- عدالت در روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 6

6- خداوند، علاوه بر رعایت عدالت، خواهان حاکمیت روح احسان بر روابط اجتماعی انسان است .

إن الله يأمر بالعدل والإحسان

118- عوامل تضمین روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 28 - 6

6 - نقش مؤثر ایمان به خدا و روز جزا در تضمین قراردادها و سلامت روابط اقتصادی و اجتماعی جامعه

و الله على ما نقول وكيل

مفسران بر این باورند که گواه گرفتن خداوند از سوی موسی (ع) در قرارداد خود با شعیب (ع) برای تأکید بیشتر بر این میثاق و تضمین عمل به آن بود.

119- عوامل مؤثر در روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 354

7- تشخیص و تمیز انسان‌ها به وسیله یکدیگر، امری مهم در قوام جامعه و مناسبات اجتماعی

و جعلنکم شعوباً و قبائل لتعارفوا

از این که شناخت اعضای جامعه بشری نسبت به یکدیگر، غایت و هدف پیدایش تکوینی «شعوب و قبائل» معرفی شده؛ دانسته می‌شود که تعارف و شناسایی انسان‌ها نسبت به یکدیگر دارای نقشی مهم در قوام و پایداری زندگی اجتماعی آنان است.

120- ملاک روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 8

8- توحید و پرهیز از شرک، باید حاکم بر مجموعه روابط فردی، خانوادگی و اجتماعی باشد.

و لاتجعل مع الله إلهًا اخر

ذکر مجموعه تعالیم فردی، خانوادگی و اجتماعی در بین دو نهی از شرک، (آیه 22 و این آیه) می‌تواند مشعر به حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 30 - 10

10 - رشد و طهارت، ملاک‌های گزینش نحوه زندگی انسان‌ها و اساس تنظیم روابط صحیح میان مردان و زنان است.

وقل للمؤمنین یغضّوا من أبصرهم . . . ذلک أزکی لهم

جمله «ذلک أزکی لهم» هر چند برای تعلیل احکام نگاه کردن زن و مرد نامحرم و حفظ عفت است؛ ولی این تعلیل از نوع تعلیلی است که موجب تعمیم حکم می‌شود. بنابراین هر رفتاری که موجب رشد و پاکی انسان گردد، امری پسندیده و بایسته است که باید ملاک گزینش نوع رفتارها و نیز کیفیت روابط میان زنان و مردان در جامعه، قرار گیرد.

121- موانع روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 3 - 2

2 - انکار معاد، مایه سردی روابط انسان‌ها با یکدیگر

الذی یكدب . . . یدع الیتیم . و لایحص علی طعام المسکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 5 - 5

5 - انکار معاد ، بر روابط انسان با خلق و خالق ، تأثیر منفی گذارده و مایه بی اعتنایی وی به آنها می گردد .

الذی یكدب . . . یدع الیتیم . . . و لایحص . . . الذین هم عن صلاتهم ساهون

ص: 355

122- نقش روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 42 - 13

13- خویشاوندی و پیوند های اجتماعی ، نباید مانعی برای تبلیغ و مخالفت با الحاد گردد .

إذ قال لأبيه يأتى ليمّ تعبد ما لا يسمع

روابط بين الملل

123- {روابط بين الملل}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 1

1 - ضرورت پرهیز مؤمنان از همسویی با کافران در پندار و تفکر ، گفتار و کردار

يا ايّها الذين امنوا لا تكونوا كالدّين كفروا وقالوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 90 - 1

1 - ممنوعیت تعقيب و کشتن منافقان و کافرانی که با همپیمانان مسلمین رابطه ای ویژه (همانند پیمان نظامی) دارند .

فان تولوا فخذوهم واقتلوهم .. الا الذين يصلون الى قوم بينكم وبينهم ميثاق

مراد از رابطه ویژه ای که از « يصلون الى .. » استفاده می شود، رابطه ای است که اگر هر یک از آن دو طایفه مورد تعرض قرار گیرند، طایفه دیگر موظف به حمایت از آنان شوند؛ همانند پیمان نظامی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 139 - 13

13 - نفاق ، مایه وابستگی سیاسی به بیگانگان و عدم استقلال در عرصه های بین المللی است .

أيتعون عندهم العزّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 141 - 12

12 - خداوند کمترین سلطه ای را برای کافران علیه مؤمنان ، تشریح نکرده و رضایت نداده است .

و لن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلا

کلمه «سبیل» چون نکره است و پس از نفی قرار گرفته است، دلالت بر عموم دارد. یعنی هیچ راه سلطه ای را خداوند برای کافرین قرار نداده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 8 - 6

ص: 356

6- اسلام ، طرفدار روابط مسالمت آمیز و عادلانه میان امت اسلام و سایر ملّت ها

لا ینهیکم اللّٰه عن الذین لم یقتلوکم

124- روابط بین الملل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 86 - 5

5- جامعه ایمانی وظیفه دار برقراری روابط مسالمت آمیز با جوامعی که خواهان این نوع مناسبات هستند .

و اذا حیّیتم بتحیّیه فحیّوا باحسن منها او ردّوها

با توجه به معنای لغوی «تحیّت» (درخواست سلامتی)، جمله «اذا . . .» به این معناست که اگر فردی یا گروهی خواهان سلامت و امنیت شما باشند، شما نیز خواهان سلامت و امنیت آنان باشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 28 - 14، 3، 2

2- حرمت و ممنوعیت پذیرش ولایت و سرپرستی کافران ، برای مؤمنان

لا یتّخذ المؤمنون الکافرین اولیاء

3- حرمت برگزیدن کافران و مقدّم داشتن آنان بر مؤمنان ، در دوستی و ارتباط و ولایت

لا یتّخذ المؤمنون الکافرین اولیاء من دون المؤمنین

14 - جواز برقراری ارتباط دوستانه با کافران ، در صورت تقیّه ، اضطراب و هراس

لا یتّخذ المؤمنون الکافرین اولیاء . . . الا ان تتقوا منهم تقیه

بنابراینکه ولایت به معنای دوستی باشد.

125- عدالت در روابط بین الملل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 11

11 - لزوم رعایت عدالت در روابط خارجی

و لایجر منکم شننان قوم علی الا تعدلوا

روابط بین المللی

126- {روابط بین المللی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 100 - 9

9- لزوم پاسداری مؤمنان (جامعه ایمانی)، از مرزهای فرهنگی، در روابط خویش با کافران

ص: 357

یا ایها الذین امنوا ان تطیعوا فریقاً من الذین اوتوا الكتاب یردوکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 18، 19، 28

18 - دشمنی ، توطئه گری و بدخواهی بیگانگان (کافران) ، از دلایل ضرورت پرهیز جامعه اسلامی از ایجاد روابط صمیمانه با آنان

لا تتخذوا ... لا یألونکم خبالا ... و ما تخفی صدورهم اکبر

جمله «لا یألونکم ...» ، بیان علت برای «لا تتخذوا ...» است.

19 - مناسبات صمیمانه جامعه اسلامی با بیگانگان ، هموارکننده نفوذ ایشان در آن جامعه و اخلال در آن

لا تتخذوا بطانه من دونکم لا یألونکم خبالا

جمله «لا یألونکم ...» ، بیان علت برای «لا تتخذوا ...» است.

28 - ایجاد روابط دوستانه با بیگانگان و محرم اسرار خویش گرفتن آنان ، نشانه بی عقلی آدمی

یا ایها الذین امنوا لا تتخذوا بطانه من دونکم ... ان کنتم تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 120 - 7، 8

7 - قطع دوستی مسلمانان با دشمنان دین ، دربردارنده ناگواریها

لا تتخذوا بطانه من دونکم ... و ان تصبروا

توصیه به صبر و تقوا پس از دستور به قطع رابطه با دشمنان دین ، اشاره به این حقیقت دارد.

8 - صبر و پایداری در برابر ناگواری های ناشی از قطع رابطه دوستی با دشمنان دین ، عامل مصون ماندن جامعه ایمانی از کید و خیانت

آنان

لا تتخذوا بطانه من دونکم ... و ان تصبروا و تتقوا لایضربکم کیدهم شیئاً

در برداشت فوق ، متعلق «تتقوا» به قرینه صدر آیه ، پرهیز از دوستی با دشمنان گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 86 - 9

9- پرهیز از حمایت و پشتیبانی کافران ، امری لازم و از اصول راهبردی در مناسبات اجتماعی و بین المللی

فلا تكوننّ ظهیراً للکفرین

روابط حرام

128- {روابط حرام}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 51 - 8

ص: 358

8- پایبند نبودن یهود و نصارا به تعهدات خویش نسبت به مسلمانان ، فلسفه حرمت ایجاد روابط با آنان

لا تتخذوا اليهود والنصرى أولياء بعضهم أولياء بعض

روابط دینی

129- ارزش روابط دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 36 - 11

11- از دیدگاه حضرت ابراهیم (ع) پیوند دینی ، بس ارزشمندتر و نیرومندتر از قرابت خویشاوندی است .

فمن تبعنى فإنه منى و من عصانى

برداشت فوق به این سبب است که حضرت ابراهیم(ع) پس از دعا برای فرزندان خود، پیروی از دستورها و رهنمودهای خویش را ملاک ارزش و منزلت قرار داد.

130- اهمیت روابط دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 113 - 3

3- عواطف و احساسات فامیلی ، باید تحت الشعاع روابط دینی و مکتبی باشد .

ما كان للنبي . . . أن يستغفروا للمشركين ولو كانوا أولى قرى

روابط عاطفی

131- {روابط عاطفی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- یوسف - 12 - 4 - 6

6- رابطه یوسف (ع) و پدرش یعقوب (ع) ، رابطه ای صمیمانه و سرشار از محبت بود .

إذ قال يوسف لأبيه يأت . . . بينى

تعبیر «یأبت» (ای پدرم) در کلام یوسف(ع) و «بینی» (ای پسرک من) در کلام یعقوب(ع)، حاکی از اظهار علاقه آن دو به یکدیگر است.

132- آثار روابط عاطفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 16

ص: 359

16 - روابط عاطفی و خویشاوندی خطر آفرین برای رعایت عدل و انصاف

و إذا قلم فاعدلوا و لو كان ذا قریبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 25 - 8

8 - پیوند های عاطفی ، تأثیر فراوانی در باور ها و عقاید انسان ها دارد .

إنما اتخذتم .. أوثناً مودّه بینکم

133- اهمیت روابط عاطفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 67 - 9

9- پیوند خویشاوندی و عاطفی ، باید تحت الشعاع روابط عقیدتی و دینی باشد .

إذ قال لأبیہ و قومہ ما ہذہ التماثل الّتی أنتم لها عکفون .. أفّ لکم و لماتعب

134- روابط عاطفی در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 21 - 4

4 - پیوند های عاطفی ، باقی میان مؤمنان و نسل ایشان در بهشت

ألحقنا بهم ذرّیتهم

نوید به ملحق شدن ذریه مؤمنان به آنان در بهشت، می رساند که مؤمنان در بهشت نیز به نسل خود دلپسته اند و از قرار گرفتن آنان در کنار خویش احساس لذت می کنند.

135- روابط عاطفی در خانواده شعیب(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 26 - 2

2- وجود رابطه صمیمی و فضای آزاد برای گفت وگو میان شعیب (ع) و دختران وی

قالت إحدیهما یأبت استئجره .. القویّ الأمين

از این که دختر شعیب پیشنهاد خودش را بدون هیچ تکلفی با پدر در میان گذاشت و آزادانه به ستایش موسی (ع) پرداخت مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 360

136- روابط عاطفی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 18 - 6

6 - روابط فامیلی و عاطفی ، هیچ تأثیری در سرنوشت انسان در روز رستاخیز ندارد .

وإن تدع مثقلة إلى حملها لا يحمل منة شيء ولو كان ذاقربي

137- روابط عاطفی قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 25 - 7

7 - قوم ابراهیم ، باهم ، رابطه ای عاطفی داشتند .

اتخذتم .. أوثناً مودّه بینکم

138- روابط عاطفی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 21 - 4

4 - پیوند های عاطفی ، باقی میان مؤمنان و نسل ایشان در بهشت

ألحقنا بهم ذرّيتهم

نوید به ملحق شدن ذریه مؤمنان به آنان در بهشت، می رساند که مؤمنان در بهشت نیز به نسل خود دلپسته اند و از قرار گرفتن آنان در کنار خویش احساس لذت می کنند.

139- زمینه حفظ روابط عاطفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 2

2- جهاد در راه خداوند ، تضمین کننده صلاح جامعه و حافظ روابط عاطفی - اجتماعی

فهل عسيتم إن توليتم أن تفسدوا في الأرض و تقطعوا أرحامكم

«توليتم» به معنای روی گرداندن از جهاد است و مفهوم آیه بر مطلب بالا دلالت دارد.

140- زمینه روابط عاطفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 10 - 18

ص: 361

18 - دعا و نیایش ، در خدمت ایجاد الفت اجتماعی میان مؤمنان

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا .. و لا تجعل في قلوبنا

محتوای دعا در این آیه، می رساند که دعا به نوبه خویش زمینه ساز الفت اجتماعی و تحکیم بخش پیوندهای امت اسلامی است.

141- زمینه سستی روابط عاطفی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 13

13- انعطاف پذیری در برابر کافران و منکران دین ، سست کننده بنیان رحمت و مودت میان مؤمنان

أشداء على الكفار رحماء بينهم

این برداشت، وجه دیگر برداشت قبل است.

142- زمینه قطع روابط عاطفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 67 - 6

6 - عمیق ترین روابط مودت آمیز بدون پشتوانه معنویت و تقوا ، محکوم به گسستن و نابودی است .

الأخلاء يومئذ

واژه «الأخلاء» (جمع «خلیل») از ماده «خَلَّه» گرفته شده است که به معنای مودت و دوستی می باشد. ریشه اصلی آن «خلل» به معنای فاصله میان دو شیء است که به دلیل نفوذ محبت و دوستی در عمق قلب آدمی، این واژه در مورد دوستان به کار می رود.

143- ناپایداری روابط عاطفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 25 - 9

9 - رابطه دوستانه و قومی ، ناپایدار ، و محدود به حیات دنیوی است .

موده بینکم فی الحیوه الدنیا

قید «فی الحیاه الدنیا» متعلق به «مودّه» است. بنابراین، مفاد جمله، چنین می شود: عواطف و مودّت، مربوط به دنیا است و با پایان آن، چنین روابطی در هم می ریزد.

روابط مالی

ص: 362

144- {روابط مالی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 283 - 7

7 - نقش اعتماد و امانت ، در تسهیل روابط اقتصادی و مبادلاتی

فان امن بعضکم بعضاً فلیؤدّ الذی اوّتمن امانته

بنابر یک احتمال که گذشت، امانتداری موجب شده که رهن گرفتن از طرف طلبکار، لزومی نداشته باشد و این، تسهیل در امور اقتصادی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 284 - 2

2 - توجّه به مالکیت مطلقه الهی ، زمینه اجرای عدل و قسط و اجرای احکام او در روابط مالی و اقتصادی

اذا تداینتم بدین . . . و ان کنتم علی سفر . . . لله ما فی السموات و ما فی الارض

روابط نامشروع

145- {روابط نامشروع}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 29 - 4

4- رابطه زناشویی زن با غیرشوهر خویش ، رابطه ای ناروا و نامشروع است .

واستغفری لذنبک

146- رابطه با نامحرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 29 - 4

4- رابطه زناشویی زن با غیرشوهر خویش ، رابطه ای ناروا و نامشروع است .

147- روابط نامشروع در تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 29 - 5

5- بشر از دیرباز به ناروایی رابطه زناشویی زن با غیر همسر خویش ، معتقد بود و بر آن تأکید می کرد .

واستغفری لذنبک إنک کنت من الخاطئین

ص: 363

148- زشتی روابط نامشروع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 29 - 5

5- بشر از دیرباز به ناروایی رابطه زناشویی زن با غیر همسر خویش ، معتقد بود و بر آن تأکید می کرد .

واستغفری لذنبک إنک كنت من الخاطئين

149- موانع روابط نامشروع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 56 - 7

7 - چشم پاکی ، زمینه مصونیت از ابتلا به آلودگی

*

فیهنّ قصرت الطرف لم یطمثهنّ انس قبلهم ولاجانّ

«قاصرات الطرف» می تواند کنایه از پاکی چشم باشد. از این که این عبارت قبل از «لم یطمثهنّ...» مطرح گردیده، مطلب بالا احتمال می رود.

روابط واجب

150- {روابط واجب}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 5

5- خداوند به برقرار کردن پیوندهایی فرمان داده و رعایت آنها را بر آدمیان واجب کرده است .

والذین ... یقطعون ما أمر الله به أن یوصل

برای توضیح عبارت «ما أمر الله» به آیه 21 ذیل برداشت شماره 1 رجوع شود.

151- آثار قطع روابط واجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 25 - 11

11- سرای شوم (دوزخ) از آن کسانی است که پیمان های الهی را نقض کنند و پیوندهایی که خداوند به برقراری آنها فرمان داده ، نادیده انگارند .

والذین ینقضون عهد الله . . . و یقطعون ما أمر الله . . . لهم سوء الدار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 364

9- قطع پیوندهایی که خداوند به برقرار کردن آنها امر کرده، موجب مواجه شدن با حساب سخت و ناگوار قیامت خواهد شد.

والذین يصلون... و یخشون ربهم و یخافون سوء الحساب

ایجاد روابط واجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- خداوند به برقرار کردن پیوندهایی فرمان داده و رعایت آنها را بر آدمیان واجب کرده است.

والذین يصلون ما أمر الله به أن یوصل

«أن» مصدریه و «أن یوصل» بدل برای ضمیر در «به» است. مراد از «ما أمر الله...» پیوندهایی نظیر صله رحم، پیوند ولایت میان اهل ایمان، پیوند ولایت میان پیشوایان بر حق و امت اسلامی و... است.

2- برقرار کردن پیوندهایی که خداوند بدان ها فرمان داده، از نشانه های خردمندان است.

إنما یتذکر أولوا الألباب .. الذین یصلون ما أمر الله به أن یوصل

152- برقرار کنندگان روابط واجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19- وفاداران به عهد های الهی و برقرار کنندگان پیوندهایی که خدا به آنها فرمان داده، از فرجامی نیک بهره مند خواهند شد.

الذین یوفون بعهد الله .. والذین یصلون ما أمر الله به أن یوصل... أولئک لهم عق

153- پاداش روابط واجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بهشت عدن، پاداش وفا کردن به پیمان های الهی، نشکستن عهد ها و برقرار کردن پیوندهایی که خدا به برقراری آن امر کرده است.

الذین یوفون بعهد اللہ . . أولئک لهم عقبی الدار. جنّت عدن

ص: 365

1- روانشناسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 6

6- انجام کار های شایسته و پیشه ساختن صبر ، آدمی را از روحیه ای مقاوم بهره مند خواهد ساخت و از تزلزل روحی و روانی نجات خواهد داد .

إِنَّهُ لَيُنُوسٌ كَفُورٌ .. إِنَّهُ لَفَرِحَ فَخُورٌ . إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

آیه نهم و دهم ، بیانگر این بود که: انسانها تحت تأثیر کمترین رفاه و محنت متزلزل شده و خود باخته می شوند و آیه مورد بحث ، صابرا را که اعمال شایسته انجام می دهند ، از این خصلت استثنا کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 74 - 8,9

8- دغدغه ها و هیجانات درونی ، مانع موضع گیری ها و تصمیماتی است ، که آدمی آنها را لازم و ضروری می پندارد .

فلما ذهب عن إبراهيم الروع .. . يجعلنا في قوم لوط

هدف از تعیین زمان جدال و چون و چرای ابراهیم(ع) درباره نزول عذاب بر قوم لوط؛ یعنی، زمانی که دلهره و ترس از اوزدوده شد، این معناست که: آدمی به هنگام هیجانات درونی نمی تواند آنچه را لازم می داند، درصدد تحقق آن برآید.

9 - لزوم پرهیز از تصمیم گیری و موضع گیری به هنگام هیجانات و دغدغه ها

فلما ذهب عن إبراهيم الروع .. . يجعلنا في قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 120 - 5

5- آرامش دهنده دل ها و از میان برنده اضطراب قلب ها ، خداوند است .

ما تثبت به فؤادك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- سخن آدمی می تواند نشان دهنده مرتبت و شخصیت او باشد .

فلما كلمه قال إنك اليوم لدينا مكين أمين

ص: 366

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 28 - 3,4

3- تنها ذکر خدا و به یاد او بودن ، سبب آرامش و اطمینان دلهاست .

ألا بذكر الله تطمئن القلوب

تقدیم «بذكر الله» بر متعلقش (تطمئن) برای رساندن حصر است.

4- انسان های غافل از یاد خدا و ذکر او ، انسانهایی مضطرب و نگرانند .

ألا بذكر الله تطمئن القلوب

2- اهمیت روانشناسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 35 - 12,14

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار شناخت دقیق روحيات و ویژگیهای کافران و چگونگی موضعگیریهای آنها در برابر هدایت است.

وإن كان كبر... فلا تكونن من الجهلین

بیان ویژگی هدایت ناپذیری برخی کافران و لحن توبیخ گونه آیه نسبت به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بیانگر این است که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، علی رغم میل به هدایت کردن همه مردم، باید واقعیت هدایت ناپذیری برخی از کفار را پذیرفته و آن را در برنامه های خود در نظر گیرد.

14 - لزوم آشنایی انبیا و رهبران الهی به روحيات مردم و ماهیت مخالفان و منکران دین

فلا تكونن من الجهلین

3- روانشناسی تربیتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 1

1 - به کارگیری مثل از روش های قرآن برای هدایت مردم

إن الله لا يستحي أن يضرب مثلاً .. يهدى به كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

1 - بقره - 2 - 171 - 7

7- پرسش و جستجو از حقیقت ، راهی برای درک آن است .

بکم ... فهم لا یعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

7 - یونس - 10 - 84 - 4

4- توکل بر خداوند و تسلیم شدن به او ، نجات دهنده انسان از دلهره و ترس از دشمنان

علی خوف من فرعون و ملایهم أن یفتنهم .. فعلیه توکلوا إن کنتم مسلمین

ص: 367

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 90 - 10

10- مهربانی و محبت ، دارای نقشی بسزا در تربیت و اصلاح خطاکاران

واستغفروا ربکم . . . إن ربی رحیم ودود

توصیف خداوند به مهربانی و محبت داشتن به بندگان ، پس از توصیه به استغفار از گناهان ، می تواند به برداشت فوق اشاره داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 39 - 4

4- یوسف (ع) ، با طرح سؤال و برانگیختن وجدان هم بندگان خویش ، حقایق توحید و یکتاپرستی را برای آنان مطرح ساخت .

ءأرباب متفرقون خیر أم الله الواحد القهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 5

5- بیان حقایق و معارف در قالب پرسش و پاسخ از روش های قرآن برای توجه دادن مردم به آن حقایق

قل من رب السموت و الأرض قل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 98 - 7

7- ذکر خدا و عبادت پروردگار چون نماز ، زداینده نگرانی ها و اندوه ها و تقویت کننده روحیه پایداری و موجب آرامش خاطر است .

و لقد نعلم أنك یضیق صدرک . . . فسبح بحمد ربک و کن من السجدين

نوع مفسران بر آنند که مقصود از سجده در این آیه، نماز است و مؤید آن روایتی است که می گوید: «پیامبر(صلی الله علیه و آله) هر گاه محزون و دل‌تنگ می شد، نماز می خواند» (مجمع البیان، ذیل آیه فوق).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 32 - 19

19- ارائه نمونه و الگو از بدکاران و خوبان ، از روش های تربیتی قرآن کریم

الکفرین . الذین تتوفّهم الملائکه ظالمی انفسهم ... فادخلوا ابواب جهنّم ... فلبئس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 6

6- تربیت اولاد توسط پدر و مادر ، بر اساس رحمت و محبت است .

ربّ ارحمهما کما ربّیانی صغیراً

«کما ربّیانی» صفت برای مصدر مقدّر (رحمت) است. بنابراین، عبارت چنین می شود: «رب ارحمهما مثل رحمتهما و

ص: 368

تریتهما لی» (خداوند! همان گونه که آنان به من ترحم کردند تو بر آنان ترحم کن).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 26 - 10

10 - احترام گذاشتن و ترتیب اثر دادن به نظرات و پیشنهاد های دختران ، رفتاری پسندیده برای پدر

قالت إحدیهما یأبت استجره .. القویّ الأمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 102 - 8

8 - لزوم مشورت و نظرخواهی با نوجوانان ، درباره مسائل مربوط به ایشان و نیز شخصیت دادن به آنان و احترام به نظرات آنها

أتی أذبحک فانظر ماذا تری

4- روانشناسی خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 5 - 15

15- علاقه به فرزندان ، خصلتی نیکو و اظهار آن امری پسندیده است .

یأبت .. قال یبنی لاتقصص

5- روانشناسی رنگ ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 64 - 3,4

3 - تأثیر رنگ ها ، در شادابی و یا پژمردگی انسان ها

مدهامتان

4 - تأثیر سبزرنگی و طراوت باغ ها (درختان ، گیاهان و ...) ، در شادابی انسان ها

مدهامتان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 76 - 4

4 - تأثیر رنگ سبز ، در شادابی و سرزندگی انسان ها

متکین علی رفرف خضر و عبقری حسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 21 - 3

3 - تأثیر رنگ سبز ، در زیبایی و نشاط آوری

ص: 369

علیهم ثیاب سندس خضر و استبرق

این آیه، درصدد بیان لباس هایی است که مطلوب انسان ها و فاخر و زیبا است؛ از این رو می تواند به عنوان پاداش آدمیان و مشوق آنان به دینداری به شمار آید. بر این اساس تصریح به رنگ سبز، می تواند بیانگر برآشت یاد شده باشد.

6- روانشناسی سامری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 88 - 4

4- سامری، فردی ماهر در فن مجسمه سازی و آشنا به نقاط ضعف فکری بنی اسرائیل بود.

فأخرج لهم عجلاً جسداً له خوار

تعبیر «گوساله ای در آورد» حاکی از شدت شباهت مجسمه گوساله، به شکل حقیقی آن است.

7- روانشناسی عاطفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 85 - 7

7- رنج ها و غصه های شدید، فرساینده توان جسمی آدمی و هلاک سازنده وی

قالوا تالله تقتوا تذكرو يوسف حتى تكون حرضاً أو تكون من الهلکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 62 - 4

4 - توکل و اعتماد به خدا، مایه آرامش و عدم یأس در بحران ها

قال کلاً إن معی ربی سیهدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 11، 6، 5

5- وجود پیوند عمیق روحی - عاطفی در مادر، نسبت به فرزند خود و بروز آن به هنگام احساس خطر برای وی

و أصبح فؤاد أم موسى فرغا إن كادت لتبدي به لولا أن ربطنا على قلبها

6 - احساس خطر مرگ برای فرزند، ضربه ای سهمگین بر مادر و مایه پریشانی خاطر وی

إن كادت لتبدي به لولا أن ربطنا على قلبها

مراد از برداشت یاد شده این است که اگر خداوند دل مادر موسی را محکم نکرده بود، وی به خاطر احساس خطری که برای موسی (ع) داشت، ممکن بود از خود بی خود شده و ناله سر دهد و راز موسی (ع) را فاش سازد.

11 - ترس و نگرانی شدید، زمینه ساز افشای راز های درون

إن كادت لتبدي به لولا أن ربطنا على قلبها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 370

14 - روم - 30 - 21 - 6

6- ازدواج و تشکیل خانواده ، از عوامل رفع اضطراب و افسردگی است .

أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 11 - 4

4- ترس از حوادث و رخداد ها ، از جمله عوامل نامتعادل ساز روان آدمی است .

إِذْ جَاءَكُمْ... هُنَالِكَ... وَزَلْزَلُوا زَلْزَالًا شَدِيدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 26 - 8

8- ترس ، از جمله عوامل و پایه های رفتار آدمی است .

وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَهَرَوْهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكُتُبِ مِنْ صِيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ

8- روانشناسی کودک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 4 - 7

7- لزوم گوش سپاری به سخنان کودکان و اجازه نقل رخداد ها و دریافت ها به آنان

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 12 - 7

7- حضور در مراتع و بازی و گردش ، از نیاز های طبیعی کودکان

وإِنَّا لَهُ لَنَصْحُونُ. أَرْسَلَهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعُ وَيَلْعَبُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اهمیت نام و نام گذارنده و نقش آن در شخصیت کودک

اسمه یحیی لم نجعل له من قبل سمیاً

تعبیر «اسمه یحیی» از آن جهت مورد تصریح قرار گرفته است که تعیین آن از سوی خدا، خود شرافتی برجسته و قابل تأمل است.

9- موانع مشکلات روانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 371

9- توجه به حمایت خدا از تقوایبندگان و نیکوکاران ، مانع از قرار گرفتن آنان در تنگنای روحی است .

و لا تک فی ضیق ممّا یمکرون . إن الله مع الذین اتقوا و الذین هم محسنون

روانشناسی تربیتی

10- روانشناسی تربیتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 1

1 - به کارگیری مثل از روش های قرآن برای هدایت مردم

إن الله لا یستحی أن یضرب مثلاً .. یهدی به کثیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 171 - 7

7- پرسش و جستجو از حقیقت ، راهی برای درک آن است .

بکم ... فهم لایعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 84 - 4

4- توکل بر خداوند و تسلیم شدن به او ، نجات دهنده انسان از دلهره و ترس از دشمنان

علی خوف من فرعون و ملائیم أن یفتنهم .. فعلیه توکلوا إن کنتم مسلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 90 - 10

10- مهربانی و محبت ، دارای نقشی بسزا در تربیت و اصلاح خطاکاران

واستغفروا ربکم .. إن ربی رحیم ودود

توصیف خداوند به مهربانی و محبت داشتن به بندگان ، پس از توصیه به استغفار از گناهان ، می تواند به برداشت فوق اشاره داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 39 - 4

4- یوسف (ع) ، با طرح سؤال و برانگیختن وجدان هم بندگان خویش ، حقایق توحید و یکتاپرستی را برای آنان مطرح ساخت .

أرباب متفرقون خیر أم الله الواحد القهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 372

5- بیان حقایق و معارف در قالب پرسش و پاسخ از روش های قرآن برای توجه دادن مردم به آن حقایق

قل من رب السموت و الأرض قل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 98 - 7

7- ذکر خدا و عبادت پروردگار چون نماز، زداینده نگرانی ها و اندوه ها و تقویت کننده روحیه پایداری و موجب آرامش خاطر است .

و لقد نعلم أنك يضيق صدرك .. فسبح بحمد ربك و كن من السجدين

نوع مفسران بر آنند که مقصود از سجده در این آیه، نماز است و مؤید آن روایتی است که می گوید: «پیامبر (صلی الله علیه و آله) هر گاه محزون و دلتنگ می شد، نماز می خواند» (مجمع البیان، ذیل آیه فوق).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 32 - 19

19- ارائه نمونه و الگو از بدکاران و خوبان، از روش های تربیتی قرآن کریم

الكفرین . الذین تتوفّ -هم الملتكّه ظالمی أنفسهم ... فادخلوا أبواب جهنّم ... فلبس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 24 - 6

6- تربیت اولاد توسط پدر و مادر، بر اساس رحمت و محبت است .

ربّ ارحمهما کما ربّیانی صغیراً

«کما ربیانی» صفت برای مصدر مقدر (رحمت) است. بنابراین، عبارت چنین می شود: «رب ارحمهما مثل رحمتها و تربیتها لی» (خداوندا! همان گونه که آنان به من ترحم کردند تو بر آنان ترحم کن).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 26 - 10

10 - احترام گذاشتن و ترتیب اثر دادن به نظرات و پیشنهاد های دختران ، رفتاری پسندیده برای پدر

قالت إحدیهما یأبت استئجره .. القویّ الأمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 102 - 8

8 - لزوم مشورت و نظر خواهی با نوجوانان ، درباره مسائل مربوط به ایشان و نیز شخصیت دادن به آنان و احترام به نظرات آنها

أنی أذبحک فانظر ماذا تری

ص: 373

1- آثار سلامت روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 6

6 - انسان ، در پرتو سلامت روح و اندیشه ، قادر به دریافت و پذیرش پیام وحی

و من يعش عن ذكر الرحمن .. أفأنت تسمع الصمّ ... و من كان في ضلل مبین

در آیه شریفه قابلیت نداشتن برای هدایت، گمراهی آشکار شمرده شده است. از این نکته می توان استفاده کرد که وجود قابلیت روحی و فکری برای هدایت، می تواند راه رسیدن به حق را هموار سازد.

2- آثار نفخ روح در انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 29 - 12

12- دمیده شدن روحی الهی در انسان ، موجب شایستگی او برای مسجود فرشتگان شدن

و نفخت فيه من روحی فقعوا له سجدین

دستور خداوند به سجده ملائکه در برابر آدم(ع)، پس از خلقت کامل با دمیده شدن روح در او، می تواند حاکی از نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 72 - 8

8 - دمیده شدن روح الهی در انسان ، موجب شایستگی وی برای مسجود فرشتگان بودن

خلق بشرًا من طین . فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحی فقعوا له سجدین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که فرمان خداوند به سجده بر آدم(ع)، پس از دمیده شدن روح الهی در او صادر گردید و این می رساند که آنچه موجب شایستگی آدم برای سجده شد، روح الهی وی بود؛ نه جسم و کالبدش.

3- ابهام روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 85 - 11، 15، 4، 3، 2

2- حقیقت روح ، امری مبهم و سؤال برانگیز برای مردم عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و یسئلونک عن الروح

3- حقیقت روح انسانی ، امری ناشناخته و سؤال انگیز

و یسئلونک عن الروح

بنابر اینکه مراد از «الروح» صرفاً روح انسانی باشد - که متبادر به ذهن است - برداشت فوق به دست می آید.

4- عدم دستیابی بشر در طول تاریخ علمی خویش به شناختی قاطع و همه جانبه به حقیقت روح

و یسئلونک عن الروح

از اینکه خداوند در جواب سؤال از حقیقت روح، به جای تبیین آن فرمود: «روح از امر من است» می تواند به این معنا باشد که: کشف حقیقت روح برای بشر، دست نیافتنی است.

11- دستاورد های علمی بشر ، در زمینه حقیقت روح ، همواره اندک و ناچیز خواهد بود .

و ما أوتیتم من العلم إلا قليلاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که مخاطب «أوتیتم» همه انسانها باشند.

15- اطلاعات علمی مردم در عصر بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره حقیقت روح ، بسیار کم و ناچیز بود .

قل الروح من أمر ربی و ما أوتیتم من العلم إلا قليلاً

بنابر اینکه مخاطبان آیه، مردم عصر بعثت باشند - نه همه انسانها در تمامی عصرها - برداشت فوق به دست می آید.

4- ارزش روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 85 - 9

9- روح ، دارای حقیقتی نفیس و جایگاهی رفیع

قل الروح من أمر ربّی

برداشت فوق، مبتنی بر این است که اضافه «أمر» به «ربّی»، اضافه تشریفیه باشد.

5- استحاله بازگشت روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 9

9- بازگشت روح به بدن ، پس از مرگ در دنیا ممکن نیست .

فیمسک الّتی قضی علیها الموت

برداشت یاد شده با توجه به معنای امساک است که به معنای چنگ زدن به چیزی و حفظ آن می باشد.

ص: 375

6- اصالت روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 11 - 4

4 - روح انسان دارای اصالت و استقلال بوده و پس از مرگ ، باقی می ماند .

یتوفیکم ملک الموت

«توفی» - که «دریافت کامل» است - حاکی از این است که روح، دارای نوعی استقلال از بدن است و به قرینه «ترجعون» معلوم می شود که پس از دریافت، باقی می ماند.

7- اضطراب روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 6

6 - روح انسان ، حقیقتی قابل خطاب و موجودی قابل اتصاف به اطمینان و اضطراب

يَأْتِيهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ

«نفس»، به معنای روح است. (صحاح)

8- اطمینان روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 6

6 - روح انسان ، حقیقتی قابل خطاب و موجودی قابل اتصاف به اطمینان و اضطراب

يَأْتِيهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ

«نفس»، به معنای روح است. (صحاح)

9- اعتدال روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - خداوند ، جان انسان ها را متعادل و به دور از افراط و تفریط آفریده است .

سویها

«سوّاه»؛ یعنی، آن را «سویّ» قرار داد (قاموس). «سویّ» درباره چیزی گفته می شود که از افراط و تفریط، در مقدار و کیفیت مصون باشد.

(مفردات)

ص: 376

10- الهام به روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 8 - 2

2 - روح انسان ، دریافت کننده الهام از جانب خداوند

فألهمها

«إلهام»؛ یعنی، القا کردن به قلب و ذهن و عقل. این واژه تنها در مواردی به کار می رود که از جانب خداوند و عالم بالا باشد. اصل این کلمه، از «التهام» (بلعیدن) است. (مفردات راغب)

11- اهمیت روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 50 - 4

4 - حقیقت آدمی به روح اوست .

إذ يتوفى الذين كفروا الملائكة

بدیهی است که انسان با مردن، جسمش باقی است، پس آنچه را ملائکه دریافت می کنند، حقیقتی است غیر جسم که از آن به روح تعبیر می کنیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 29 - 9

9- شرافت و کرامت انسان ، به روح الهی اوست .

إني خلق بشرًا من صلصل... فإذا... نفخت فيه من روحي

خداوند، در توصیف مایه جسمانی انسان، آن را گلی بد بو و متغیر ذکر کرد و در القای روح به او، روح را به خود نسبت داد و چنین نسبتی، حاکی از نکته فوق است.

12- بازگشت روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - خداوند در عین آگاهی به اعمال روز گذشته آدمیان (اعمال ناروا)، آنان را از خواب شب بیدار می کند و روح را به آنان بازمی گرداند.

هو الذی یتوفکم باللیل و یعلم ما جرحتم بالنهار ثم یبعثکم فیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 18، 14

14 - حقیقت خواب ، خروج روح از بدن و حقیقت بیداری بازگشت آن به بدن است .

اللّٰهُ یتوفّی الأَنْفُسَ حین موتها و الّتی لم تمت فی منامها .. و یرسل الأخری إلى أ

ص: 377

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند می فرماید: جان انسان ها را در حال خواب دریافت می کنم و کسانی که مرگشان در آن حال مقدر شده باشد در همین حال می میرند و آن دسته که برایشان مقدر نشده باشد آن جان رها و آزاد می گردد تا اجلشان فرارسد. پس روح انسان در حال خواب قبض می شود و این همان حقیقت خواب است و وقتی در حال بیداری به بدن باز می گردد تا اجل فرارسد، این همان حقیقت بیداری می باشد.

18 - « عن أبي جعفر (ع) قال : ما من أحد ينام إلاّ عرجت نفسه إلى السماء و بقیت روحه فی بدنه و صار بينهما سبب كشعاع الشمس فإن أذن الله فی قبض الأرواح اجابت روح النفس و إذا اذن الله فی رد الروح اجابت النفس الروح و هو قوله سبحانه : « الله يتوفى الأنفس حين موتها و التي لم تمت فی منامها » ;

امام باقر(ع) فرمود: هیچ کس نیست که به خواب رود مگر این که نفس او به آسمان می رود و روح او در بدنش می ماند و ارتباطی مشابه خورشید و شعاعش بین نفس و روح باقی می ماند. پس اگر خداوند اجازه در قبض روح ها دهد، روح نفس را اجابت می کند [و مرگ حاصل می شود] و اگر خداوند اجازه دهد روح برگردد و (قبض نشود) نفس آن را پذیرفته و به او ملحق می شود و این سخن خداوند سبحان است که می فرماید: الله يتوفى الأنفس حين موتها».

13- برتری روح بر جسم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 9 - 7

7 - روح انسانی ، حقیقتی شریف و والاتر از بُعد جسمانی وی است .

سوّیه و نفخ فيه من روحه

از اضافه «روح» به ضمیری که مرجع آن «الله» است، مطلب بالا استفاده می شود.

14- بقای روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 55 - 18

18 - مرگ ، جدایی نفس از بدن است نه فانی شدن آن .

و ترهق أنفسهم

«زهوق نفس» خروج و بیرون شدن آن از بدن است نه از بین رفتن آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 85 - 17

17 - مرگ ، جدایی نفس از بدن است نه فانی شدن آن .

و تزهق أنفسهم

«زهوق» خروج و بیرون شدن شیء است نه از بین رفتن آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 11 - 4

ص: 378

4- روح انسان دارای اصالت و استقلال بوده و پس از مرگ ، باقی می ماند .

یتوفیکم ملک الموت

«توفی» - که «دریافت کامل» است - حاکی از این است که روح، دارای نوعی استقلال از بدن است و به قرینه «ترجعون» معلوم می شود که پس از دریافت، باقی می ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 8

8- بقای روح آدمی در عالم پس از مرگ

فیمسک الّتی قضی علیها الموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 12

12 - روح و جان آدمی ، حقیقتی است باقی و فناپذیر .

و منکم من یتوفی

دریافت کامل روح انسان به هنگام مرگ، بیانگر بقای روح، پس از مرگ و فناپذیری آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 77 - 10

10 - روح و جان آدمی ، حقیقتی است باقی و فنا پذیر .

أو نتوفینک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 27 - 7

7- بقای روح انسان ، پس از مرگ وی

فکیف إذا توفّتهم الملائکة

واژه «توفی»، می رساند که روح همچنان باقی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 28 - 3

3 - استقلال روح از بدن و بقای آن پس از مرگ

و ظنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ

جدایی روح از بدن و انتقال یافتن آن از دنیا به عالم آخرت، بیانگر حقیقت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 30 - 2

2 - استقلال روح از بدن و بقای آن پس از مرگ

إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ

ص: 379

سوق داده شدن انسان پس از مرگ، بی تردید به جسم او نیست؛ بلکه به حقیقت دیگری به نام «روح» است. پس می توان دریافت که روح، حقیقتی مستقل از جسم است و همواره باقی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 1 - 5

5 - مرگ ، کنده شدن جان از بدن است ؛ نه نابودی آن .

و النزع غرقاً

تعبیر «نزع»، حاکی از بقای روح پس از خروج از جسم است.

15- پرسش درباره روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 85 - 1,2,3

1- پرسش مردم از پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره حقیقت روح

و یسئلونک عن الروح

2- حقیقت روح ، امری مبهم و سؤال برانگیز برای مردم عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و یسئلونک عن الروح

3- حقیقت روح انسانی ، امری ناشناخته و سؤال انگیز

و یسئلونک عن الروح

بنابر اینکه مراد از «الروح» صرفاً روح انسانی باشد - که متبادر به ذهن است - برداشت فوق به دست می آید.

16- پرورش روح توحیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 50 - 13

13 - مطالعه جهان طبیعت ، زمینه پرورش روح توحیدی و درکی ژرف از صفات خداوند است .

فانظر إلى أثر رحمت الله... وهو على كل شيء قدير

17- تأييد عيسى (ع) با روح القدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 11، 12

11 - خداوند، عیسی (ع) را با «روح القدس» تأیید و تقویت می کرد.

و آیدنه بروح القدس

«تأیید» (مصدر آیدناه) به معنای تقویت کردن و نیرو دادن است.

ص: 380

12 - تأیید شدن عیسی (ع) با روح القدس ، از ویژگی های آن حضرت

و آیدنه بروح القدس

18- تشبیه ملائکه قبض روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 3 - 5

5- فرشتگان ، به هنگام قبض روح برخی از مردم ، بسان شناکنندگان ، وظیفه خود را به آرامی و با مدارا انجام می دهند .

و السبحت سبحًا

در نظر برخی از اهل لغت، حرکت در اعماق آب را، «عَوْم» و حرکت روی آب و بدون فرورفتن را «سباحه» می گویند(تاج العروس).
تعبیر «السباحات» - به قرینه «الناشطات» در آیه قبل - ناظر به حرکت آرام ملائکه، در قبض روح مؤمن است که به حرکت در آب تشبیه شده است.

19- تعدد ملائکه قبض روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 27 - 8

8- ملائکه متعدد ، دست اندرکار قبض روح انسان ها

إذا توفّتهم الملائكة

20- تقرب ملائکه قبض روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 1 - 2

2- فرشتگان مأمور قبض روح ، دارای مقامی رفیع در پیشگاه خداوند

و النزعت غرقًا

قسم خوردن خداوند به فرشتگان مرگ، نشانه ارجمندی آنان در نزد او است.

21- تنزیه روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 193 - 5

5- روح ، حقیقتی که ذاتاً آمین و مبرا از هرگونه کژی است .

الروح الامین

ص: 381

برداشت یاد شده از آن جا است که «الأمین» صفت توضیحی برای «الروح» است؛ نه وصف احترازی.

22- تنوع در قبض روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 2 - 5

5 - شیوه قبض روح انسان ها ، مختلف و دارای انواع آسان و دشوار است .

و النشاط نشطاً

از جمله معانی «ناشط»، شخصی است که سطل آب را از چاه بیرون می کشد (قاموس). اطلاق این کلمه بر فرشتگان - پس از توصیف آنان به «نازعات» (بیرون کشندگان) - ممکن است ناظر به انواع قبض روح باشد. در آیه قبل - به قرینه «غرقاً» - قبض روح سخت مورد نظر بود؛ ولی در آیه، قبض روحی مراد است که همچون کشیدن دلو از چاه آرام آرام صورت می پذیرد. گفتنی است که این تفاوت، ممکن است ناظر به تفاوت قبض روح مؤمن، با جان کندن کافر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 3 - 5

5 - فرشتگان ، به هنگام قبض روح برخی از مردم ، بسان شناکندگان ، وظیفه خود را به آرامی و با مدارا انجام می دهند .

و السبحت سبجاً

در نظر برخی از اهل لغت، حرکت در اعماق آب را، «عَوْم» و حرکت روی آب و بدون فرورفتن را «سباحه» می گویند (تاج العروس). تعبیر «السباحات» - به قرینه «الناشاطات» در آیه قبل - ناظر به حرکت آرام ملانکه، در قبض روح مؤمن است که به حرکت در آب تشبیه شده است.

23- جاودانگی روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 26

26 - جان آدمی ، حقیقتی است باقی و فناپذیر .

و منکم من یتوفی

دریافت کامل روح انسان به هنگام مرگ (و منکم من یتوفی) بیانگر بقای روح پس از مرگ و فناپذیری آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 12

12 - روح و جان آدمی ، حقیقتی است باقی و فناپذیر .

و منکم من یتوقی

دریافت کامل روح انسان به هنگام مرگ، بیانگر بقای روح، پس از مرگ و فناپذیری آن است.

ص: 382

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 2 - 2

2- «روح» از امور و شؤون اختصاصی خداوند و مربوط به اوست .

ينزل الملكة بالروح من امره على من يشاء من عباده

از جمله معنای «امر» شأن است. برداشت فوق مبتنی بر این معناست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 85 - 11، 6، 3، 2

2- حقیقت روح ، امری مبهم و سؤال برانگیز برای مردم عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و يسئلونك عن الروح

3- حقیقت روح انسانی ، امری ناشناخته و سؤال انگیز

و يسئلونك عن الروح

بنابر اینکه مراد از «الروح» صرفاً روح انسانی باشد - که متبادر به ذهن است - برداشت فوق به دست می آید.

6- روح ، حقیقتی است که دانش آن مختص به خداوند و جلوه ای از ربوبیت اوست .

قل الروح من امر ربّي

اضافه «امر» به «رب» به معنای اضافه لام اختصاص است و به قرینه سؤال پرسش کنندگان، مقصود اختصاص در علم است.

11- دستاورد های علمی بشر ، در زمینه حقیقت روح ، همواره اندک و ناچیز خواهد بود .

و ما أوتيتم من العلم إلا قليلاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که مخاطب «أوتيتم» همه انسانها باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 91 - 5

5- روح آدمی، جسمی است لطیف هم چون باد و هوا.

فنفخنا فیها من روحنا

برداشت یاد شده از تعبیر «نفخ» (دمیدن هوا) در باره روح بخشی به آدمی و تشبیه روح دادن به دمیدن هوا استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 193 - 5,6

5- روح، حقیقتی که ذاتاً امین و مبرا از هرگونه کژی است.

الروح الامین

برداشت یاد شده از آن جا است که «الأمین» صفت توضیحی برای «الروح» است؛ نه وصف احترازی.

6- «عن الأصبع بن نباته إن رجلاً سأل علیاً (ع) عن الروح قال: ليس هو جبرئيل قال علي (ع): جبرئيل من الملائكة و الروح غير جبرئيل... يقول الله لنبیّه... «نزل به الروح الامین»...».

اصبع بن نباته می گوید: شخصی از حضرت علی (ع) در باره روح سؤال کرد؛ حضرت فرمود: روح جبرئیل نیست، جبرئیل از ملائکه است؛ در حالی که روح غیر از جبرئیل است... خداوند خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می فرماید: «نزل به الروح الامین»...».

ص: 383

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 72 - 15

15 - « عن الأ-حول . قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن الروح التي في آدم (ع) قوله : فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحي » قال : هذه روح مخلوقه . . . ;

احول گوید: از امام صادق(ع) از روح آدم(ع) در آیه «فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحي» سؤال کردم، فرمود: این روح مخلوق و آفریده خدا است؛ [نه این که از خدا جدا شده باشد]».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 5

5 - جسم و روح آدمی ، دو حقیقت بوده و به هنگام مرگ از هم جدا می شوند .

اللّه يتوفّى الأنفس حين موتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 12 - 7

7 - روح آدمی ، پدیده ای لطیف است .

فنفخنا فيه من روحنا

تعبیر از القای روح در رحم مریم(س)، با کلمه «نفخ» - که به معنای وارد کردن هوا در داخل اجسام است - می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 28 - 3

3 - استقلال روح از بدن و بقای آن پس از مرگ

و ظنّ أنّه الفراق

جدایی روح از بدن و انتقال یافتن آن از دنیا به عالم آخرت، بیانگر حقیقت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - استقلال روح از بدن و بقای آن پس از مرگ

إلی ربّک یومئذ المساق

سوق داده شدن انسان پس از مرگ، بی تردید به جسم او نیست؛ بلکه به حقیقت دیگری به نام «روح» است. پس می توان دریافت که روح، حقیقتی مستقل از جسم است و همواره باقی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 6

6 - روح انسان ، حقیقتی قابل خطاب و موجودی قابل اتصاف به اطمینان و اضطراب

يَأْتِيهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ

ص: 384

«نفس»، به معنای روح است. (صحاح)

25- خطاب به روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 27 - 6

6 - روح انسان ، حقیقتی قابل خطاب و موجودی قابل اتصاف به اطمینان و اضطراب

يَأْتِيهَا النَّفْسُ الْمَطْمَئِنَّةُ

«نفس»، به معنای روح است. (صحاح)

26- خلقت روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 72 - 15

15 - « عن الأ-حول . قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن الروح التي في آدم (ع) قوله : فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحي » قال : هذه روح مخلوقه . . . ;

احول گوید: از امام صادق(ع) از روح آدم(ع) در آیه «فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحي» سؤال کردم، فرمود: این روح مخلوق و آفریده خدا است؛ [نه این که از خدا جدا شده باشد].».

27- خلقت روح انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 29 - 5

5- خلقت بدن انسان ، مقدم بر روح اوست .

إني خلق بشرًا من صلصل من حمأ مسنون . فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحي

برداشت فوق، مبتنی بر این احتمال است که ذکر «نفخت» پس از ذکر تسویه بدن، ممکن است اشاره به تقدم خلقت بدن بر روح داشته باشد.

28- روح انسان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

5 - انعام - 6 - 60 - 2

2 - روح انسان تمام حقیقت اوست.

هو الذی یتوفکم بالیل

ص: 385

خداوند روح را توفی می کند و می گوید شما را توفی کردم، و این می رساند که انسان همان روح است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 37 - 10

10 - روح، تمام حقیقت انسان است.

إذا جاءتهم رسلنا يتوفونهم

قرآن از مرگ به گرفتن کامل (توفی) تعبیر کرده، در حالی که جسم آدمی گرفته نمی شود؛ بنابراین روح و جان آدمی تمام حقیقت اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 29 - 7

7- انسان، موجودی مرکب از جسم و روح

إني خلق بشرًا من صلصل... فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 25

25 - انسان، موجودی است مرکب از جسم و جان.

و منکم من یتوفی

«توفی» (مصدر «یتوفی») به معنای دریافت تام و کامل است و آنچه از انسان به وقت مرگ دریافت می شود، روح او است نه جسم وی.

پس انسان، از دو عنصر جسم و روح تشکیل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 9 - 8

8 - انسان، از دو عنصر (جسم و روح) است.

ثم سوّیه و نفخ فيه من روحي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- انسان ، موجودی مرکب از جسم و روح

خلق بشرًا من طین . فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحی

5- گِل و روح ، آغاز و پایان سیر تکوین انسان

خلق بشرًا من طین . فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحی

6- روح بشر ، پدیده ای لطیف

و نفخت فيه من روحی

از تعبیر «نفخ» که به معنای وارد کردن باد و هوا در داخل اجسام است، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 386

11 - انسان ، موجودی است مرکب از جسم و روح .

و منکم من یتوفی

«توفی» (مصدر «یتوفی») به معنای دریافت تام و کامل شیء است و آنچه از انسان به وقت مرگ دریافت می شود، روح او است نه جسم وی. پس انسان از دو عنصر جسم و روح تشکیل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - انسان ، موجودی است مرکب از جسم و روح .

أو نتوفینک

«توفی» (مصدر «نتوفینک») به معنای دریافت تام و کامل شیء است و آنچه از انسان به وقت مرگ دریافت می شود، روح او است نه جسم وی. پس انسان از دو عنصر جسم و روح تشکیل شده است.

29- روح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - حضرت عیسی (ع) ، روحی از ناحیه خداوند .

انما المسيح عیسی ابن مریم رسول الله . . . و روح منه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- بارداری مریم (س) و تولد حضرت مسیح (ع) با دمیده شدن روح الهی در او بود .

فنفخنا فیها من روحنا

30- زمینه بازگشت روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 11

11 - بازگشت روح به بدن ، هنگام بیدار شدن از خواب

و يرسل الأخرى إلى أجل

31- سرعت در قبض روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 387

3 - خداوند در تأکید بر وجود ترس و نگرانی در قیامت، به فرشتگان سوگند یاد کرده است که سریع و بانشاط برای تدبیر امور و قبض ارواح از یکدیگر سبقت می گیرند .

و النازعات . . . قلوب یومئذ واجفه . أبصرها خشعه

این آیه و آیه قبل، جواب قسم هایی است که در نخستین آیات سوره آمده بود.

32- سلام روح (اسم خاص) بر محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 5 - 8

8 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : كان علي بن الحسين « صلوات الله عليه » يقول . . . قال الله عزّوجلّ « . . . سلام هي حتى مطلع الفجر » يقول : تُسَلِّمُ عليك يا محمد ملائكتي وروحي بسلامي من أول ما يهبطون إلى مطلع الفجر ;

از امام صادق(ع) روایت شده که امام سجّاد(ع) می فرمود: . . . خداوند عزّوجلّ فرموده است: «...سلام هي حتى مطلع الفجر» [یعنی ای فرماید: ای محمد! فرشتگانم و روحم، از اولین لحظات فرودشان تا سپیده صبح، با سلام من بر تو سلام می کنند».

33- سوگند به اعتدال روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 7 - 3

3 - سوگند خداوند، به آفرینش متعادل و به دور از افراط و تفریط نفس انسان

و ما سوّیها

حرف «ما» در «ماسوّاها» مصدری بوده و مفاد آیه شریفه، سوگند به تسویه نفس است. برخی آن را موصول و تعبیر «و ما سوّاها» را سوگند به خداوند دانسته اند. سیاق آیات - که نمودار سوگند به مخلوقات است - با احتمال اول مناسب تر است.

34- سوگند به تعدیل کننده روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 7 - 6

6 - سوگند خداوند، به تعدیل کننده و سامان دهنده قوای روحی انسان

و ما سؤیها

چنانچه مراد از «ما» در «ما سؤاها» خداوند باشد، جایگزین ساختن آن به جای «من»، به جهت ابهام عظمت آمیزی است که در «ما» وجود دارد.

ص: 388

35- سوگند به روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 7 - 2

2 - روح ، موجودی با عظمت و شایسته سوگند خداوند

و نفس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 9 - 3

3 - خداوند ، در تأکید بر رستگاری اهل تزکیه ، به « خورشید و نور آن » ، « ماه » ، « روز و شب » ، « آسمان و زمین » ، « روح » و « ذات خویش » ، سوگند یاد کرده است .

و الشمس . . . قد أفلح من زكّيتها

جمله «قد أفلح . . .» جواب قسم هایی است که از آغاز سوره مطرح شده بود. برخی آن را جمله معترضه دانسته، جواب قسم را جمله «كذّبت ثمود...» و یا محذوف دانسته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 10 - 4

4 - خداوند ، در تأکید بر زیان کاری و تباهی گناه کاران ، به « خورشید و نور آن » ، « ماه » « روز و شب » ، « آسمان و زمین » ، « نفس انسان » و « ذات خویش » سوگند یاد کرده است .

و الشمس . . . وقد خاب من دسّيتها

تکرار «قد»، نشانگر آن است که جمله «قد خاب...»، جوابی مستقل برای قسم های پیشین است.

36- سوگند به ملائکه قبض روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 1 - 3

3 - سوگند خداوند به فرشتگان قبض کننده ارواح

37- سهولت در قبض روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 2 - 5

5 - شیوه قبض روح انسان ها ، مختلف و دارای انواع آسان و دشوار است .

و النشاط نشطاً

از جمله معانی «ناشط»، شخصی است که سطل آب را از چاه بیرون می کشد (قاموس). اطلاق این کلمه بر فرشتگان - پس از توصیف آنان به «نازعات» (بیرون کشندگان) - ممکن است ناظر به انواع قبض روح باشد. در آیه قبل - به قرینه «غرقاً» -

ص: 389

قبض روح سخت مورد نظر بود؛ ولی در آیه، قبض روحی مراد است که همچون کشیدن دلو از چاه آرام آرام صورت می پذیرد. گفتنی است که این تفاوت، ممکن است ناظر به تفاوت قبض روح مؤمن، با جان کندن کافر باشد.

38- شدت در قبض روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 2 - 5

5 - شیوه قبض روح انسان ها، مختلف و دارای انواع آسان و دشوار است.

و النشط نشطاً

از جمله معانی «ناشط»، شخصی است که سطل آب را از چاه بیرون می کشد (قاموس). اطلاق این کلمه بر فرشتگان - پس از توصیف آنان به «نازعات» (بیرون کشندگان) - ممکن است ناظر به انواع قبض روح باشد. در آیه قبل - به قرینه «غرقاً» - قبض روح سخت مورد نظر بود؛ ولی در آیه، قبض روحی مراد است که همچون کشیدن دلو از چاه آرام آرام صورت می پذیرد. گفتنی است که این تفاوت، ممکن است ناظر به تفاوت قبض روح مؤمن، با جان کندن کافر باشد.

39- شدت قبض روح کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 1 - 6

6 - « فی المجمع بعد قوله تعالى « و النازعات غرقاً » قال : اختلف فی معناها علی وجوه أحدها : انه یعنی الملائكة الذین ینزعون أرواح الکفار عن أبدانهم بالشدّه . . . روی ذلک عن علیّ (ع) وقیل هو الموت ینزع النفوس . . . و روی ذلک عن الصادق (ع) ;

در مجمع البیان بعد از نقل قول خدای تعالی «والنازعات غرقاً» گفته است: در معنای «النازعات غرقاً» اختلاف به وجود آمده و جوهی بیان شده است؛ یکی از آنها این است که مقصود فرشتگانی اند که ارواح کافران را از بدن هاشان بیرون می کشند . . این معنا از امام علی(ع) روایت شده است. [و نیز] گفته شده مقصود مرگ است که جان ها را بیرون می کشد و این معنا از امام صادق(ع) روایت شده است.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 2 - 6

6 - [فی المجمع] فی قوله تعالى « و الناشطات نشطاً » إنّها الملائكة تنشط أرواح الکفار بین الجلد و الأظفار حتّی تخرجها من أجوافهم بالكرب و الغمّ عن علی (علیه السلام) ;

در مجمع البیان درباره قول خدای تعالی «الناشطات نشطاً» از امام علی (ع) نقل شده است: «ناشطات» فرشتگانی اند که جان های کافران را (از سایر اعضا) در میان پوست و ناخن هایشان جمع می کنند تا همراه با سختی و غصّه از درون شان بیرون آوردند».

ص: 390

40- شگفتی اعتدال روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 7 - 4

4- تعادل توانمندی های روح انسان و دور بودن آنها از هر گونه افراط و تفریط ، وصفی شگفت و نشانه عظمت خداوند است .

و ما سوّیها

41- عظمت روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 7 - 2

2- روح ، موجودی با عظمت و شایسته سوگند خداوند

و نفس

42- عظمت روح آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 72 - 3

3- روح دمیده شده در کالبد آدم ، برخوردار از شرافت و ارزش ویژه

فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحي

اضافه در «روحي» اضافه تشریفی است و می رساند که روح آدمی در مقایسه با دیگر ارواح موجود در عالم، از شرافت و ارزش ویژه و بالایی برخوردار است.

43- عوامل مؤثر در روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 37 - 13

13- دعا می تواند در قلب و جان دیگران تأثیر گذارد و آن را دگرگون سازد .

فاجعل أفئده من الناس تهوى إليهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 26 - 7

7- گفتار و موضع گیری های انسان در رابطه با دین ، دارای تأثیر عمیق بر روح و ایمان وی *

ذلک بأنهم قالوا للذین کرهوا ما نزل اللّٰه سنطیعکم فی بعض الأمر

از این که به زبان آوردن همدلی و هماهنگی با کافران، عامل ارتداد و یا عامل تسلط شیطان بر انسان معرفی شده، می توان نتیجه گرفت که هرگونه سخن و موضع گیری انسان علیه دین، دارای آثار جدی بر روح و ایمان او است.

ص: 391

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 13

13 - عمل آدمی ، موجب بروز تغییرات در قلب و فطرت او است .

فلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ

جمله «أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ» جواب «لَمَّا زَاغُوا» است؛ یعنی، تا کسانی خود منحرف نشوند، خداوند دل های آنان را منحرف نمی کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 8 - 3

3 - تعادل قوا در ساختار روح انسان ، آماده سازنده آن برای آگاهی فطری به پلیدی ها و شناخت راه گریز از آنها است .

و مَا سَوَّيْنَاهَا . فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا

حرف «فاء» در «فألهمها» آن را بر تسویه (در آیه قبل) تفریع کرده است، تا بیانگر این باشد که خداوند، در ابتدا روح انسان را از قدرت های هماهنگ برخوردار کرده؛ آن گاه بدی ها و راه محفوظ ماندن از آنها را به او الهام می کند. «تقوی» اسم مصدر است. فعل «اتَّقیت»؛ یعنی، برحذر ماندم و خود را دور نگه داشتم (قاموس). بنابراین «تقواها»؛ یعنی، دور ماندن روح از فجور.

44- فضایل روح القدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 15

15- «عن أبي عبد الله (ع) قال: إن الله تبارك وتعالى خلق روح القدس فلم يخلق خلقاً أقرب إلى الله منها وليست بأكرم خلقه عليه فإذا أراد أمراً ألقاه إليها فالتفت إلى النجوم فجرت به؛

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: خدای تبارک و تعالی «روح القدس» را آفرید و هیچ مخلوقی را نیافریده که از او به خدا نزدیک تر باشد؛ ولی او گرامی ترین آفریده ها در نزد خدا نیست. پس هرگاه خدا امری را اراده کند، به روح القدس القا می کند و سپس به ستارگان و آن امر به وسیله ستارگان اجرا می شود».

45- فضایل ملائکه قبض روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 1 - 2

2- فرشتگان مأمور قبض روح، دارای مقامی رفیع در پیشگاه خداوند

و النزعت غرقاً

قسم خوردن خداوند به فرشتگان مرگ، نشانه ارجمندی آنان در نزد او است.

ص: 392

46- فضیلت روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 8 - 2

2 - روح انسان ، دریافت کننده الهام از جانب خداوند

فألهمها

«إلهام»؛ یعنی، القا کردن به قلب و ذهن و عقل. این واژه تنها در مواردی به کار می رود که از جانب خداوند و عالم بالا باشد. اصل این کلمه، از «التهام» (بلعیدن) است. (مفردات راغب)

47- قابض روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 28 - 5,6

5- انسان ها ، به وسیله ملائکه قبض روح می شوند .

تتوفّهم الملائکه

6- ملائکه قبض روح انسان ها ، متعددند .

تتوفّهم الملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 32 - 1,2

1- قبض روح انسان ها با فرشتگان است .

الذین تتوفّهم الملائکه

2- فرشتگان قبض روح کننده انسان ها ، متعددند .

الذین تتوفّهم الملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- مرگ ، دریافت کامل روح انسان از ناحیه خداوند است نه نابودی وی

والله خلقکم ثم یتوفّکم

«توفّی» (از باب تفعّل) به معنای اخذ شیء به تمام و کمال است. بدیهی است که هنگام مرگ، جسم انسان در زمین باقی می ماند و آنچه توسط خداوند دریافت می شود، حقیقتی به نام روح است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 27

27- خداوند به هنگام مرگ آدمی ، کالبد او را تهی کرده و جان وی را تماماً دریافت می کند .

و منکم من یتوفّی

ص: 393

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 11 - 1,5

1 - به هنگام مرگ ، روح انسان ، به طور کامل ، به دست فرشته مرگ (عزرائیل) گرفته می شود .

قل یتوفیکم ملک الموت

5 - برای قبض روح انسان ، فرشته ای ویژه وجود دارد .

ملک الموت الذی وکل بکم

مراد از «وکل بکم» گمارده شدن برای قبض روح است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 1,2

1 - خداوند ، جان ستان انسان ها به هنگام مرگ

اللّٰه یتوفی الأَنْفُس حین موتها

2 - تنها خداوند جان ستان حقیقی انسان ها است و عوامل دیگر (چون عزرائیل) واسطه و مأمور او هستند .

اللّٰه یتوفی الأَنْفُس حین موتها

تقدم اسم جلاله (اللّٰه) بر خبر فعلی مقید، تخصیص مضمون خبر است. بنابراین اختصاص جان ستاندن به خداوند - در حالی که در آیات دیگر این عمل به فرشته مخصوص (ملک الموت) نسبت داده شده - گویای حقیقت بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 13

13 - خداوند ، تن آدمی را به هنگام مرگ از جان تهی کرده و روح و جان وی را تماماً دریافت می کند .

و منکم من یتوفی

48- قابضان روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - با فرارسیدن زمان مرگ هر کس، سفیران خداوند جان آدمیان را می گیرند.

حتی إذا جاء أحدكم الموت توفته رسلنا

7 - فرشتگانی غیر از مأموران حفاظت آدمی، وظیفه قبض روح وی را بر عهده دارند. *

حتی إذا جاء أحدكم الموت توفته رسلنا

در صورتی که فرشتگان محافظ همان قابضان روح باشند، مناسبتر آن بود که با ضمیر به آنان اشاره می شد. گزینش «رسلنا» به جای ضمیر قرینه تفاوت ملائکه حافظ با ملائکه قابض است.

8 - فرشتگانی متعدد وظیفه قبض روح هر یک از آدمیان را به عهده دارند. *

حتی إذا جاء أحدكم الموت توفته رسلنا

«رسل»، جمع رسول، و بر بیشتر از دو نفر دلالت دارد. از سوی دیگر مضمون آیه این است که برای هر شخصی که مرگش فرامی رسد، «رسل» حضور پیدا می کنند. بنابراین قابضان روح آدمی بیش از دو نفرند.

9 - هیچ کوتاهی و تأخیری از جانب فرشتگان مأمور قبض روح صورت نمی گیرد.

توفته رسلنا و هم لا یفرطون

49- قبض روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 50 - 1

1 - میراندن انسان ها و گرفتن جان ایشان ، از مأموریت های فرشتگان

و لو تری إذ یتوفی الذین کفروا الملئکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 51 - 4

4 - اعمال انسان ، اندوخته ها و پیش فرستاده هایی است که دارای آثاری مثبت یا منفی در لحظه مرگ و پس از آن است .

ذوقوا عذاب الحریق. ذلک بما قدمت أیدیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 27 - 6

6- مرگ ، دریافت کامل روح انسان بهوسیله فرشتگان است ؛ نه فنا و نابودی آن .

فکیف إذا توفّتهم الملئکه

واژه «توفّتهم» ، به معنای دریافت کامل است و این نشان می دهد که روح، مانند جسم، متلاشی و مضمحل نخواهد شد.

50- قبض روح انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 19

19 - روح، تمام حقیقت انسان است و مرگ با خروج آن از بدن حاصل می شود. *

أخرجوا أنفسکم

ممکن است «أخرجوا انفسکم» فرمان ملائکه به ظالمان برای بیرون ساختن جانهای آنان باشد. در این صورت چون «نفس» بر «روح» اطلاق شده، اصالت روح و نقش اساسی آن در وجود انسانی را بیان می نماید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 2 - 5

5 - شیوه قبض روح انسان ها ، مختلف و دارای انواع آسان و دشوار است .

و النشاط نشطاً

از جمله معانی «ناشط»، شخصی است که سطل آب را از چاه بیرون می کشد (قاموس). اطلاق این کلمه بر فرشتگان - پس از توصیف آنان به «نازعات» (بیرون کشندگان) - ممکن است ناظر به انواع قبض روح باشد. در آیه قبل - به قرینه «غرقاً» -

ص: 395

قبض روح سخت مورد نظر بود؛ ولی در آیه، قبض روحی مراد است که همچون کشیدن دلو از چاه آرام آرام صورت می پذیرد. گفتنی است که این تفاوت، ممکن است ناظر به تفاوت قبض روح مؤمن، با جان کندن کافر باشد.

51- قبض روح اولیاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 32 - 21

21- « عن أمير المؤمنين (ع) : . . . إنه ليس أحد من الناس تفارق روحه جسده حتى يعلم إلى أيّ المنزّلين يصير إلى الجنّة أم النار . . . فإن كان وليّاً لله فتحت له أبواب الجنّة و شرع له طرقها و نظر إلى ما أعدّ الله له فيها . . . قال الله تعالى « الذين تتوفّاهم الملائكة طيّبين سلام عليكم ادخلوا الجنّة . . . » . . . »

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده است:.. روح از بدن هیچ یک از مردم جدا نمی شود تا اینکه بداننده سوی کدام یک از دو جایگاه می رود: به سوی بهشت یا آتش... پس اگر دوست خدا باشد، درهای بهشت برای او باز می شود و راههای آن نمایان می گردد و به آنچه خدا برای او در آن جا آماده کرده نگاه می کند... خدای تعالی فرمود: الذين تتوفّاهم الملائكة طيّبين...».

52- قبض روح جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 28 - 22

22- « عن أمير المؤمنين (ع) : . . . انه ليس أحد من الناس تفارق روحه جسده حتى يعلم إلى أيّ المنزّلين يصير، إلى الجنة أم النار . . . إن كان عدواً لله فتحت له أبواب النار . . . و نظر إلى ما أعدّ الله له فيها . . . كلّ هذايكون عند الموت . . . قال الله تعالى . . . « الذين تتوفّاهم الملائكة ظالمى أنفسهم . . . فادخلوا أبواب جهنّم . . . » . . . »

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده است:.. روح از بدن هیچ یک از مردم جدا نمی شود تا اینکه بدانند به سوی کدام یک از دو جایگاه می رود: بهشت یا آتش...؟ اگر دشمن خدا باشد، درهای آتش برای او باز می شود... و به آنچه خدا در آن جا برایش آماده کرده است، نگاه می کند... این همه هنگام مرگ خواهد بود... خدای تعالی فرمود: الذين تتوفّاهم الملائكة ظالمى أنفسهم... فادخلوا أبواب جهنّم...».

53- قبض روح ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 15، 16، 13

13 - صحنه جان کندن ظالمان بزرگ، عبرت آموز و تماشایی است.

ولو ترى إذ الظلمون في غمرات الموت

15 - ملائکه، جان ستمکاران را با قدرت و شدتی تمام می گیرند.

ولو ترى إذ الظلمون في غمرات الموت و الملائکه باسطوا أيديهم

جمله «باسطوا أيديهم» ممکن است کنایه از قدرت و شدتی باشد که ملائکه به هنگام قبض روح ستمکاران به کار می گیرند.

ص: 396

16 - ملائکه قابض ارواح دارای دستانی هستند که به هنگام گرفتن جان ظالمان آنها را می گشایند.

إذ الظلمون فی غمرت الموت و الملائکه باسطوا أیدیهم

54- قبض روح کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 50 - 5، 3، 2

2- فرشتگان به هنگام فرارسیدن مرگ کافران، با کوبیدن بر صورت و پشت آنان، جانشان را خواهند گرفت.

و لو تری إذ یتوفی الذین کفروا الملائکه یضربون وجوههم و أدبرهم

3 - تسلی و دلجویی خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان با بیان چگونگی جان کندن کفرپیشگان

و لو تری إذ یتوفی الذین کفروا الملائکه

با توجه به اینکه خطاب در آیه متوجه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یا هر انسان مؤمنی است، می توان گفت از اهداف بیان جان کندن کفرپیشگان تسلی خاطر اهل ایمان است. چنانچه «لو» در «لوتری ...» به معنای تمنی باشد، این معنا وضوح بیشتری خواهد داشت.

5 - مرگ کافران کشته شده در جنگ بدر با شکنجه و عذابی سخت از سوی فرشتگان مرگ

إذ یتوفی الذین کفروا الملائکه یضربون وجوههم و أدبرهم

از مصادیق مورد نظر برای «الذین کفروا»، به دلیل وقوع آیه مورد بحث در پی آیات مربوط به جنگ بدر، کافرانی هستند که در آن نبرد به قتل رسیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 51 - 1

1 - شکنجه و عذاب کافران به هنگام مرگ و پس از آن نتیجه اعمال خود آنان است، نه ظلمی از جانب خداوند بر ایشان.

ذوقوا عذاب الحریق. ذلک بما قدمت أیدیکم و أن الله لیس بظلم

«ذلک» می تواند اشاره به خصوص «عذاب الحریق» باشد و می تواند اشاره به مجموع عذابی باشد که در آیه قبل بیان شد. قابل ذکر است که در برداشت فوق «أن الله ...» ناظر به این حقیقت گرفته شده که عذاب کافران بیش از استحقاق آنان نیست، نه تعلیلی برای ضرورت گرفتارسازی ایشان به عذابهای الهی.

55- قبض روح متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 32 - 8

8- ملائکہ به هنگام قبض روح تقوایندگان ، بر آنان درود و سلام می فرستند .

المتّقین . الذین تتوفّٰ-هم الملائکہ طیبین یقولون سلم علیکم

ص: 397

56- قبض روح مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 37 - 5

5 - گفتگوی فرشتگان مرگ با مشرکان به هنگام گرفتن جان آنان

قالوا این ما کنتم .. قالوا ضلوا عنا

57- قبض روح منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 55 - 12

12 - جان کندن سخت منافقان ، به هنگام مرگ

و ترهق أنفسهم

«زهوق» (مصدر ترهق) به معنای خارج شدن همراه با دشواری است. (مجمع البیان، ذیل آیه)

58- قبض روح مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 3 - 79 - 6

6- [فی المجمع] فی قوله تعالی « و السابحات سبحاً » انّها الملائکه یقبضون ارواح المؤمنین یسلّونها سلاً رقیقاً . . . عن علی (ع) ;

در مجمع البیان از امام علی (ع) روایت شده که درباره قول خدای تعالی «و السابحات سبحاً» فرمود: آنان فرشتگانی اند که روح مؤمنان را قبض می کنند و آن را به آرامی و مدارا از بدن هایشان بیرون می آورند».

59- کیفیت قبض روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 1 - 79 - 4

4- روح انسان به هنگام مرگ ، به طور کامل و از اعماق بدن او ، بیرون کشیده خواهد شد .

«غرق» (اسم مصدر «اغراق») به معنای «مبالغه و افراط در کار» است (لسان العرب). در این آیه - چون «غرقاً» وصف برای مصدر است - به معنای «مُغْرَق» می باشد؛ یعنی، «نزعاً مغرقاً».

60- کیفیت نفخ روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 29 - 16

16- « عن محمد بن مسلم قال : سألت أبا جعفر (ع) عن قول الله عزّ وجلّ : « و نفخت فيه من روحي » كيف هذا النفخ ؟ فقال : إن الروح متحرك كالريح وإنما سمّي روحاً لأنه اشتق اسمه من الريح . . . لأن الروح مجانس للريح وإنما اضافته إلى نفسه لأنه اصطفاه على سائر الأرواح كما اصطفى بيتاً من البيوت . فقال : بيتي . . . و كل ذلك مخلوق مصنوع محدث مربوط مدبر ؛

محمد بن مسلم گوید: از امام باقر(ع) در باره سخن خداوند عزّوجلّ «و نفخت فيه من روحي» پرسیدم که این نفخ (دمیدن) چگونه است؟ فرمود: همانا روح مانند باد متحرک است و به درستی روح نامیده شده؛ چون نام او از ریح (باد) اشتقاق یافته . . . زیرا روح با ریح (باد) هم جنس است و علت اینکه این روح رابه خود نسبت داده، این است که آن را از بین سایر ارواح برگزیده است؛ چنان که خانه ای را از بین خانه ها برگزید و فرمود: بیتي (خانه ام) . . . و تمام اینها مخلوق، ساخته شده، حادث، پرورش یافته و تحت تدبیرند».

61- لطافت روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 29 - 10

10- روح ، پدیده ای لطیف است .

نفخت فيه من روحي

تعبیر از القای روح در جسم انسان با کلمه «نفخ» - که به معنای ادخال هوا در داخل اجسام است - می تواند حاکی از نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 91 - 5

5- روح آدمی ، جسمی است لطیف هم چون باد و هوا .

فنفخنا فیها من روحنا

برداشت یاد شده از تعبیر «نفخ» (دمیدن هوا) در باره روح بخشی به آدمی و تشبیه روح دادن به دمیدن هوا استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- روح بشر ، پدیده ای لطیف

و نفخت فیه من روحی

از تعبیر «نفخ» که به معنای وارد کردن باد و هوا در داخل اجسام است، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 399

7- روح آدمی ، پدیده ای لطیف است .

فنفسنا فيه من روحنا

تعبیر از القای روح در رحم مریم(س)، با کلمه «نفخ» - که به معنای وارد کردن هوا در داخل اجسام است - می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

62- محمد(صلی الله علیه و آله) و حقیقت روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 85 - 5

5- مردم عصر بعثت ، معتقد به توانایی علمی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پاسخ گویی به مسائل اسرارآمیز و ناشناخته ای چون روح

یسئلونک عن الروح

63- مدارا در قبض روح مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 3 - 5,6

5- فرشتگان ، به هنگام قبض روح برخی از مردم ، بسان شناکنندگان ، وظیفه خود را به آرامی و با مدارا انجام می دهند .

و السبحت سبحاً

در نظر برخی از اهل لغت، حرکت در اعماق آب را، «عَوْم» و حرکت روی آب و بدون فرورفتن را «سباحه» می گویند(تاج العروس). تعبیر «السباحات» - به قرینه «الناشطات» در آیه قبل - ناظر به حرکت آرام ملائکه، در قبض روح مؤمن است که به حرکت در آب تشبیه شده است.

6- [فی المجمع] فی قوله تعالی « و السباحات سبحاً » انّها الملائکه یقبضون ارواح المؤمنین یسلّونها سلاً رقیقاً . . . عن علی (ع) ;

در مجمع البیان از امام علی(ع) روایت شده که درباره قول خدای تعالی «و السباحات سبحاً» فرمود: آنان فرشتگانی اند که روح مؤمنان را قبض می کنند و آن را به آرامی و مدارا از بدن هایشان بیرون می آورند».

64- مدارای ملائکه قبض روح

5- فرشتگان، به هنگام قبض روح برخی از مردم، بسان شناکنندگان، وظیفه خود را به آرامی و با مدارا انجام می دهند.

و السبحت سبحًا

در نظر برخی از اهل لغت، حرکت در اعماق آب را، «عَوْم» و حرکت روی آب و بدون فرورفتن را «سباحه» می گویند (تاج العروس).
تعبیر «السباحات» - به قرینه «الناشطات» در آیه قبل - ناظر به حرکت آرام ملائکه، در قبض روح مؤمن است که

ص: 400

به حرکت در آب تشبیه شده است.

6- [فی المجمع] فی قوله تعالی « و السابحات سبحاً » انّها الملائکه یقبضون أرواح المؤمنین یسلّونها سلاً رقیقاً . . . عن علی (ع) ;

در مجمع البیان از امام علی(ع) روایت شده که درباره قول خدای تعالی «و السابحات سبحاً» فرمود: آنان فرشتگانی اند که روح مؤمنان را قبض می کنند و آن را به آرامی و مدارا از بدن هایشان بیرون می آورند».

65- مراد از روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 29 - 18

18- « سماعه عنه (الصادق (ع)) . . . و سألته عن الروح قال : هی من قدرته من الملكوت ;

سماعه گوید از امام صادق(ع) درباره روح سؤال کردم، فرمود: آن روح نشأت گرفته از قدرت خدا از ملکوت است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 2 - 16 - 18

18- « أتى رجل أمير المؤمنين (ع) يسأله عن الروح ، أليس هو جبرئيل ؟ فقال له أمير المؤمنين (ع) : جبرئيل (ع) من الملائكة و الروح غير جبرئيل ، . . . يقول الله تعالى لنبیه (صلى الله عليه و آله) : « . . . ينزل الملائكة بالروح » و الروح غير الملائكة . . . ;

شخصی خدمت امیرالمؤمنین(ع) رسید و از او سؤال کرد: آیا روح همان جبرئیل است؟ حضرت فرمود: جبرئیل از ملائکه است و روح غیر از جبرئیل است . . . خدای تعالی به پیامبرش می فرماید: «ینزل الملائکه بالروح» و روح [به دلیل این آیه] غیر از ملائکه است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 85 - 18، 17

17- « عن أبي بصير قال : سمعت أبا عبد الله (ع) يقول : « يسئلونك عن الروح قل الروح من أمر ربّي » قال : خلق أعظم من جبرئيل و ميكائيل ، لم يكن مع أحد ممّن مضى غير محمد (صلى الله عليه و آله) و هو مع الأئمة يسدّدهم . . . ;

ابی بصیر گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که در باره سخن خدا «یسئلونک عن الروح قل الروح من امر ربّی» می فرمود: روح مخلوقی برتر از جبرئیل و میکائیل است. او همراه هیچ یک از انبیای گذشته نبوده است مگر با حضرت محمد(صلى الله عليه و آله) و [همچنین] با ائمه(ع) می باشد و آنان را یاری می کند...».

18- « عن أبي بصير عن أحدهما قال : سألته عن قوله : « و يسئلونك عن الروح قل الروح من أمر ربّي » ما الروح ؟ قال : التي في الدواب و

ابی بصیر گوید: از امام باقر(ع) یا امام صادق(ع) درباره سخن خدا «و یسئلونک عن الروح قل الروح من أمر ربّی» سؤال کردم و گفتم: این روح چه روحی است؟ جواب فرمود: آن چیزی است که در جانوران و انسانها می باشد. . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 17 - 13

13- «عن الأصبع بن نباته : . . . قال علیّ (ع) جبرئیل من الملائکه والروح غیر جبرئیل . . . قال (الله) لمریم «فأرسلنا

ص: 401

إليها روحنا فتمثل لها بشراً سوياً» . . . ;

از اصیغ بن نباته روایت شده که: .. حضرت علی (ع) فرمود: جبرئیل از فرشتگان است و روح غیر از جبرئیل است... خداوند در باره مریم می فرماید: «فأرسلنا إليها روحنا فتمثل لها بشراً سوياً» (...).

66- مراد از روح القدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 22

22 - از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: «روح القدس» جبرئیل ;

«روح القدس» جبرئیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 14

14 - «عن أبي جعفر (ع) في قوله «روح القدس» قال: هو جبرئيل، والقدس الطاهر...» ;

از امام باقر (ع) روایت شده است که درباره «روح القدس» در سخن خدا فرمود: او جبرئیل است و قدس به معنای پاک می باشد.

67- مردم مقارن بعثت و روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 85 - 15

15 - اطلاعات علمی مردم در عصر بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره حقیقت روح ، بسیار کم و ناچیز بود .

قل الروح من أمر ربي و ما أوتيتم من العلم إلا قليلاً

بنابر اینکه مخاطبان آیه، مردم عصر بعثت باشند - نه همه انسانها در تمامی عصرها - برداشت فوق به دست می آید.

68- مسؤولیت روح القدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 15

15- « عن أبي عبدالله (ع) قال : إن الله تبارك و تعالی خلق روح القدس فلم یخلق خلقاً أقرب إلى الله منها و لیست بأكرم خلقه علیه فإذا أراد أمراً ألقاه إليها فألقاه إلى النجوم فجرت به ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: خدای تبارک و تعالی «روح القدس» را آفرید و هیچ مخلوقی را نیافریده که از او به خدا نزدیک تر باشد؛ ولی او گرامی ترین آفریده ها در نزد خدا نیست. پس هرگاه خدا امری را اراده کند، به روح القدس القا می کند و سپس به ستارگان و آن امر به وسیله ستارگان اجرا می شود».

ص: 402

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 85 - 17

17 - مرگ ، جدایی نفس از بدن است نه فانی شدن آن .

و ترهق أنفسم

«زهوق» خروج و بیرون شدن شیء است نه از بین رفتن آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 18، 14، 6، 5

5 - جسم و روح آدمی ، دو حقیقت بوده و به هنگام مرگ از هم جدا می شوند .

اللّه يتوفّى الأنفس حين موتها

6 - جدا شدن روح از بدن به هنگام خواب

و التي لم تمت في منامها

در برداشت یاد شده «و التي» عطف بر «الأنفس» دانسته شده است؛ یعنی، «يتوفّى نفس التي لم تمت في منامها؛ خدا دریافت می کند روح کسی که نمرده و در حال خواب است».

14 - حقیقت خواب ، خروج روح از بدن و حقیقت بیداری بازگشت آن به بدن است .

اللّه يتوفّى الأنفس حين موتها والتي لم تمت في منامها .. و يرسل الأخرى إلى أ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند می فرماید: جان انسان ها را در حال خواب دریافت می کنم و کسانی که مرگشان در آن حال مقدر شده باشد در همین حال می میرند و آن دسته که برایشان مقدر نشده باشد آن جان رها و آزاد می گردد تا اجلشان فرا رسد. پس روح انسان در حال خواب قبض می شود و این همان حقیقت خواب است و وقتی در حال بیداری به بدن باز می گردد تا اجل فرا رسد، این همان حقیقت بیداری می باشد.

18 - « عن أبي جعفر (ع) قال : ما من أحد ينام إلا عرجت نفسه إلى السماء و بقيت روحه في بدنه و صار بينهما سبب كشعاع الشمس فإن أذن الله في قبض الأرواح اجابت روح النفس و إذا اذن الله في رد الروح أجابت النفس الروح و هو قوله سبحانه : « اللّه يتوفّى الأنفس حين موتها والتي لم تمت في منامها » ؛

امام باقر(ع) فرمود: هیچ کس نیست که به خواب رود مگر این که نفس او به آسمان می رود و روح او در بدنش می ماند و ارتباطی مشابه خورشید و شعاعش بین نفس و روح باقی می ماند. پس اگر خداوند اجازه در قبض روح ها دهد، روح نفس را اجابت می کند [و مرگ حاصل می شود] و اگر خداوند اجازه دهد روح برگردد و (قبض نشود) نفس آن را پذیرفته و به او ملحق می شود و این سخن خداوند سبحان است که می فرماید: **اللّٰهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا**».

70- ملائکه قبض روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 1 - 1,6

1 - گروهی از فرشتگان ، عهده دار قبض روح انسان هایند .

و النزع غرقاً

ص: 403

«نزع» به معنای کندن و نیز بیرون کشیدن است. مصداق مورد نظر از «النازعات» به قرینه «فالمدبرات أمراً» - در آیات بعد - فرشتگانی هستند که مأمور نزع و قبض روح زندگان اند. آیاتی که میراندن انسان ها را به ملائکه نسبت داده است، این ذهنیت را ایجاد می کند که مراد از «نزع» در این آیه، «نزع روح انسان ها» است.

6 - « فی المجمع بعد قوله تعالى « و النازعات غرقاً » قال : اختلف فی معناها علی وجوه أحدها : انه یعنی الملائکه الذین ینزعون أرواح الکفار عن أبدانهم بالشدّه . . . روی ذلک عن علیّ (ع) و قيل هو الموت ینزع النفوس . . . و روی ذلک عن الصادق (ع) ;

در مجمع البیان بعد از نقل قول خدای تعالی «والنازعات غرقاً» گفته است: در معنای «النازعات غرقاً» اختلاف به وجود آمده و وجهی بیان شده است؛ یکی از آنها این است که مقصود فرشتگانی اند که ارواح کافران را از بدن هاشان بیرون می کشند . . این معنا از امام علی(ع) روایت شده است. [و نیز] گفته شده مقصود مرگ است که جان ها را بیرون می کشد و این معنا از امام صادق(ع) روایت شده است.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 2 - 6

6 - [فی المجمع] فی قوله تعالى « و الناشطات نشطاً » إنّها الملائکه تنشط أرواح الکفار بین الجلد و الأظفار حتّى تخرجها من أجوافهم بالكرب و الغمّ عن علی (علیه السلام) ;

در مجمع البیان درباره قول خدای تعالی «الناشطات نشطاً» از امام علی(ع) نقل شده است: «ناشطات» فرشتگانی اند که جان های کافران را (از سایر اعضا) در میان پوست و ناخن هایشان جمع می کنند تا همراه با سختی و غصّه از درون شان بیرون آوردند.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 9 - 3

3 - خداوند در تأکید بر وجود ترس و نگرانی در قیامت ، به فرشتگان سوگند یاد کرده است که سریع و بانشاط برای تدبیر امور و قبض ارواح از یکدیگر سبقت می گیرند .

و النازعات . . . قلوب یومئذ واجفه . أبصرها خشعه

این آیه و آیه قبل، جواب قسم هایی است که در نخستین آیات سوره آمده بود.

71- منشأ نفخ روح در انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 29 - 4

4- پدید آمدن روح و حیات در انسان ها ، به امر ویژه خداوند است .

و نفخت فیه من روحی

از اینکه خداوند، افاضه حیات به بشر را به خود اسناد داده است، می تواند گویای نکته فوق باشد.

ص: 404

72- نشانه های روح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 91 - 9

9- فرزند مریم (س) (عیسی (ع))، پرتو روح الهی و دارای مقامی بس بلند در پیشگاه خداوند

ففنخنا فیها من روحنا

اضافه «روح» به «نا» اضافه تشریفی و برای بیان شرافت و عظمت این روح است.

73- نفخ روح در آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 29 - 19

19- « جعفر بن محمد عن ابیه : إن روح آدم لمّا أمرت أن تدخل فیه فکرهته فأمرها أن تدخل کرهاً . . . » ;

از امام باقر(ع) روایت شده است: روح آدم وقتی مأمور شد که داخل در [بدن] او شود، آن را ناخوش داشت. پس خدا امر کرد به روح که داخل شود با اینکه آن را خوش نداشت...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 9 - 2

2- پس از آفریده شدن آدم (ع) با گِل و متناسب شدن اندامش ، در او روح دمیده شد .

وبدأ خلق الإنسن من طین . . . ثمّ سوّیه و نفخ فیه من روحه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 72 - 2

2- دمیده شدن روح الهی در آدم ، پس از سامان یافتن و تکمیل شدن اندام او

فإذا سوّيته و نفخت فیه من روحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- ابلیس، در مقایسه میان شخصیت خود و آدم (ع)، روح الهی موجود در آفرینش آدم را نادیده گرفت.

فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحي فقعوا له سجدین . . قال أنا خير منه خلقتني من نار

74- نفخ روح در انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 29 - 17، 2

2- خداوند، پس از پدید آوردن بدن انسان با اجزای متناسب از گل خشکیده، در او روح دمید و او را حیات بخشید.

فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحي

ص: 405

17- « عن أبي عبدالله (ع) في قوله عزّوجلّ: « فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحي » قال: إن الله عزّوجلّ خلق خلقاً و خلق روحاً ثم أمر ملكاً فنفخ فيه . . . »

از امام صادق(ع) در باره سخن خداوند عزّوجلّ «فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحي» روایت شده است که فرمود: همانا خدای عزّوجلّ بدنی و روحی را آفرید و به فرشته ای امر کرد تا روح را در آن بدن دمید. . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 99 - 6

6- قیامت ، با دمیده شدن دوباره روح ها در اجساد و صورت های پیشین ، برپا می شود . *

و نفخ فی الصور فجمعنهم جمعاً

برداشت بالا، بدان احتمال است که «صور» جمع «صوره» باشد؛ یعنی: در «صورت ها (اجساد) روح، دمیده می شود. . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 9 - 3،4

3 - انسان در مراحل نخستین جنینی ، فاقد روح انسانی است و پس از شکل گیری اندام ، در او روح دمیده می شود .

جعل . . . من ماء مهین . ثمّ سوّیه و نفخ فيه من روحه

4 - متناسب آفریده شدن اندام انسان و نفخ روح در آن ، از آیات الهی است .

اللّه الذی أحسن . . . و بدأ خلق الإنسن . . . ثمّ سوّیه و نفخ فيه من روحه

75- نفخ روح در جنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 14 - 5

5 - پیدایش حقیقتی روحانی و غیر مادی ، پس از مرحله شکل گیری کامل جنین

فكسونا العظم لحمًا ثمّ أنشأناه خلقاً آخر

«إنشاء» (مصدر «أنشأنا») به معنای پدید آوردن است؛ ولی چون در این جا به دو مفعول متعدی شده است، به معنای تصویر (از صورتی به صورتی دیگر در آوردن) می باشد. ضمیر «ه» در «أنشأناه» به مضمون «فكسونا العظام لحمًا» (مرحله شکل گیری کامل جنین) باز می

گردد.

76- نفخ روح در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 18 - 2

2- قیامت ، روز دمیده شدن جان در پیکرهاست . *

یوم ینفخ فی الصور

برخی «صور» را جمع «صوره» دانسته و می گویند: خداوند، ابتدا کالبدها را صورت دهی کرده به آنها شکل می دهد؛ آن گاه در آنها جان می دمد. این معنا برای نفخ صور در قیامت قابل تصور است؛ ولی در نفخ صوری که برای پایان دنیا و میراندن

ص: 406

انسان ها است، مورد ندارد.

77- نفخ روح در مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 91 - 4

4- بارداری مریم (س) و تولد حضرت مسیح (ع) با دمیده شدن روح الهی در او بود.

فنفخنا فیها من روحنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 12 - 6

6- بارداری مریم (س) و تولد مسیح (ع)، با دمیده شدن روح الهی در او

فنفخنا فیه من روحنا

78- نقش روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 19

19 - روح، تمام حقیقت انسان است و مرگ با خروج آن از بدن حاصل می شود. *

أخرجوا أنفسکم

ممکن است «أخرجوا أنفسکم» فرمان ملائکه به ظالمان برای بیرون ساختن جانهای آنان باشد. در این صورت چون «نفس» بر «روح» اطلاق شده، اصالت روح و نقش اساسی آن در وجود انسانی را بیان می نماید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 70 - 3

3- روح انسان، تشکیل دهنده حقیقت و هویت انسانی وی است.

و الله خلقکم ثم یتوفکم

برداشت فوق بر این اساس است که هنگام مرگ جسم انسان هم چنان باقی است و آنچه توسط خداوند دریافت می شود، همان روح است که از آن با ضمیر «کم» تعبیر شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 28

28 - روح ، عنصر اصلی حقیقت آدمی است .

و منکم من یتوقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 407

11 - قدرت شنوایی و بینایی و درک انسان، از روح او است .

نفخ فيه من روحه و جعل لكم السمع و الأبصر و الأفئدة

التفات از غیبت به خطاب، در آیه می تواند به این جهت باشد که پس از دمیده شدن روح، انسان، لایق خطاب می شود و این حکایت کننده آن است که روح، چنین توانی را برای انسان ایجاد می کند.

12 - هویت و حقیقت آدمی، به روح او است .

و بدأ خلق الإنسن من طین . . . ثم سوّیه و نفخ فيه من روحه و جعل لكم السمع

مورد خطاب قرار دادن انسان، پس از دمیده شدن روح در او، نه پیش از آن می تواند بیان کننده نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 3

3 - روح انسان تمام حقیقت او است .

اللّه یتوفّی الأنفس حین موتها

«توفّی» (مصدر «یتوفّی») به معنای دریافت تام و کامل شیء است و آنچه از انسان به وقت مرگ دریافت می شود، روح او است نه جسم وی. با توجه به این معنا دو حقیقت روشن می شود: 1- حقیقت انسان به روح او است که در دنیا و آخرت باقی و جاودانه است. 2- انسان از دو عنصر جسم و روح تشکیل یافته که به هنگام مرگ از هم جدا می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 14

14 - روح، عنصر اصلی حقیقت آدمی است .

و منکم من یتوفّی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 77 - 11

11 - روح، عنصر اصلی حقیقت آدمی است .

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که انسان در آغاز آفرینشش، با نفخ روح تکون یافته است و با دریافت شدن روحش می میرد. سپس با بازگشت همین روح به سوی خدا بازمی گردد (فَالینا یرجعون). بنابراین، روح عنصر اصلی حقیقت آدمی و ثابت و فنا ناپذیر خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 27 - 9

9- روح انسان ها ، تمام حقیقت انسانیت آنان

فکیف إذا توفّتهم الملائکة

تعبیر «توفّتهم» و مفعول واقع شدن «هم»، می رساند که شخصیت و هویت واقعی هر انسان، به روح او است؛ زیرا به هنگام مرگ جسم، فرومانده و در خاک مضمحل می شود و تنها روح است که از بدن جدا می گردد. در این جا ضمیر «هم» در حقیقت به ارواح بازگشته است.

ص: 408

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 8 - 2

2 - روح انسان ، دریافت کننده الهام از جانب خداوند

فألهمها

«إلهام»؛ یعنی، القا کردن به قلب و ذهن و عقل. این واژه تنها در مواردی به کار می رود که از جانب خداوند و عالم بالا باشد. اصل این کلمه، از «التهام» (بلعیدن) است. (مفردات راغب)

79- نقش روح القدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 21

21 - از امام باقر (ع) روایت شده که: «... ان فی الانبیاء و الاوصیاء خمسہ ارواح، روح القدس... فبروح القدس... عرفوا ما تحت العرش إلى ما تحت الثری»؛

... در انبیا و اوصیا پنج روح است از جمله روح القدس... پس به وسیله روح القدس... آنچه را زیر عرش است تا آنچه را زیر زمین است می شناسند...؛

80- نقش روح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 72 - 8,9

8 - دمیده شدن روح الهی در انسان ، موجب شایستگی وی برای مسجود فرشتگان بودن

خلق بشرًا من طین . فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحی فقعوا له سجدین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که فرمان خداوند به سجده بر آدم(ع)، پس از دمیده شدن روح الهی در او صادر گردید و این می رساند که آنچه موجب شایستگی آدم برای سجده شد، روح الهی وی بود؛ نه جسم و کالبدش.

9 - انسانیت ، هویت و شخصیت انسان به روح الهی او بستگی دارد ؛ نه به جسم و کالبدش .

فإذا سوّيته و نفخت فيه من روحی فقعوا له سجدین

برداشت یاد شده از آن جا است که سجده فرشتگان بر آدم(ع) - که نشانه شخصیت و هویت ارزشمند انسانی او است - پس از دمیده شدن روح الهی در وی بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 76 - 8

8 - ابلیس ، در مقایسه میان شخصیت خود و آدم (ع) ، روح الهی موجود در آفرینش آدم را نادیده گرفت .

فإذا سوّيته ونفخت فيه من روحي فقعوا له سجدین . . . قال أنا خير منه خلقتني من نار

ص: 409

81- ویژگیهای خلقت روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 85 - 8

8- روح در پیدایش و وجود، بی نیاز از اسباب و وسایط خلقت *

قل الروح من امر ربّی

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مراد از «امر» کلمه «ایجاد» باشد که معنای «کن» است. بنابراین، نیازی به وسایط خلق و آفریدن ندارد.

82- ویژگیهای روح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 7 - 5

5 - خداوند، جان انسان ها را متعادل و به دور از افراط و تفریط آفریده است .

سوّیها

«سوّاه»؛ یعنی، آن را «سویّ» قرار داد (قاموس). «سویّ» درباره چیزی گفته می شود که از افراط و تفریط، در مقدار و کیفیت مصون باشد. (مفردات)

83- ویژگیهای قبض روح کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 2 - 6

6 - [فی المجمع] فی قوله تعالی « و الناشطات نشطاً » إنّها الملائکه تنشط أرواح الکفّار بین الجلد و الأظفار حتّی تخرجها من أجوافهم بالكرب و الغمّ عن علی (علیه السلام) ؛

در مجمع البیان درباره قول خدای تعالی «الناشطات نشطاً» از امام علی (ع) نقل شده است: «ناشطات» فرشتگانی اند که جان های کافران را (از سایر اعضا) در میان پوست و ناخن هایشان جمع می کنند تا همراه با سختی و غصّه از درون شان بیرون آوردند».

روح القدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 16

16 - پیروان انبیا پس از ایشان اختلاف کردند; برخی ایمان و بعضی کفر را برگزیدند و با یکدیگر پیکار نمودند .

من بعدهم... و لکن اختلفوا... و لو شاء الله ما اقتتلوا

ص: 410

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 12

12 - روح القدس ، توانایی بخش عیسی (ع) برای گفتگوی با مردم در گهواره به هنگام بزرگسالی و آغاز دوران پیری

اذ ایدتک بروح القدس تکلم الناس فی المهد و کھلا

«کهل» به مردی گفته می شود که دوران جوانی را سپری کرده و در آغاز دوران پیری است جمله «تکلم الناس . . .» بیان مصداقی است از جمله «ایدتک بروح القدس».

85- تأیید عیسی (ع) با روح القدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 11، 12

11 - خداوند ، عیسی (ع) را با «روح القدس» تأیید و تقویت می کرد .

و أیدنه بروح القدس

«تأیید» (مصدر أیدناه) به معنای تقویت کردن و نیرو دادن است.

12 - تأیید شدن عیسی (ع) با روح القدس ، از ویژگی های آن حضرت

و أیدنه بروح القدس

86- فضایل روح القدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 15

15- «عن أبي عبدالله (ع) قال : إن الله تبارک و تعالی خلق روح القدس فلم یخلق خلقاً أقرب إلى الله منها و لیست بأکرم خلقه علیه فإذا أراد أمراً ألقاه إليها فألقاه إلى النجوم فجرت به ;

از امام صادق (ع) روایت شده است که فرمود: خدای تبارک و تعالی «روح القدس» را آفرید و هیچ مخلوقی را نیافریده که از او به خدا نزدیک تر باشد؛ ولی او گرامی ترین آفریده ها در نزد خدا نیست. پس هرگاه خدا امری را اراده کند، به روح القدس القا می کند و سپس به ستارگان و آن امر به وسیله ستارگان اجرا می شود».

87- مراد از روح القدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 22

22 - از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: « روح القدس » جبرئیل ؛

«روح القدس» جبرئیل است. «

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 411

14- « عن أبي جعفر (ع) في قوله «روح القدس» قال: هو جبرئيل، والقدس الطاهر... »؛

از امام باقر(ع) روایت شده است که درباره «روح القدس» در سخن خدا فرمود: او جبرئیل است و قدس به معنای پاک می باشد».

88- مسؤولیت روح القدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 15

15- « عن أبي عبدالله (ع) قال: إن الله تبارك و تعالی خلق روح القدس فلم يخلق خلقاً أقرب إلى الله منها و ليست بأكرم خلقه عليه فإذا أراد أمراً ألقاه إليها فألقاه إلى النجوم فجرت به »؛

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: خدای تبارک و تعالی «روح القدس» را آفرید و هیچ مخلوقی را نیافریده که از او به خدا نزدیک تر باشد؛ ولی او گرامی ترین آفریده ها در نزد خدا نیست. پس هرگاه خدا امری را اراده کند، به روح القدس القامی کند و سپس به ستارگان و آن امر به وسیله ستارگان اجرا می شود».

89- نقش روح القدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 87 - 21

21 - از امام باقر (ع) روایت شده که: «... ان فی الانبیاء و الاوصیاء خمسہ أرواح، روح القدس... فبروح القدس... عرفوا ما تحت العرش إلى ما تحت الثری »؛

... در انبیا و اوصیا پنج روح است از جمله روح القدس... پس به وسیله روح القدس... آنچه را زیر عرش است تا آنچه را زیر زمین است می شناسند...؛

روح و ماده

90- {روح و ماده}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 49 - 9

9 - شکل گرفتن عناصر مادی و سپس تعلق روح به آن، نظام کلی تحول حیات *

انّی اخلق لکم من الطین کهیئہ الطیر فانفخ فیہ

بیان آنچه حضرت مسیح به عنوان اعجاز انجام می داده، اشاره ای است به نظام کلی تحول حیات. و اگر مقصود، صرف بیان اعجاز بود، نیاز به تذکر مراتب نداشت.

ص: 412

روح (اسم خاص)

91- آثار نزول روح (اسم خاص)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 4 - 9

9 - تقدیر امور جهان در شب قدر ، وابسته به نزول ملائکه و روح به زمین است .

تنزل .. من کلّ امر

«أمر»، ممکن است مفرد «أمر» باشد. در این صورت مراد اموری خواهد بود که در شب قدر، تقدیر می شود و ملائکه و روح برای تدبیر آن امور، به زمین نازل می شوند. حرف «من» در این احتمال، برای بیان علت غائی است؛ یعنی، «لأجل کلّ أمر أراد الله قضاءه».

92- آثار نزول روح (اسم خاص) در شب قدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 4 - 4

4 - نزول ملائکه و روح در شب قدر ، نشانه شرافت آن بر هزار ماه

خیر من ألف شهر . تنزل الملائکه و الروح فیها

93- آمادگی روح (اسم خاص)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 1

1 - روح و فرشتگان الهی در قیامت ، ایستاده و صف بسته در آماده باش کامل قرار می گیرند .

یوم یقوم الروح و الملائکه صفّاً

«صفّاً» مصدر است و چون حال قرار گرفته، به معنای «صافین» است. ایستادن و صف بستن، کنایه از مهیا بودن برای انجام فرمان های الهی است.

94- انقیاد روح (اسم خاص)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - فرشتگان و روح ، تسلیم خداونداند و کار های آنان به اذن او انجام می گیرد .

تنزل الملائکه و الروح فیها یاذن ربهم

ص: 413

95- تداوم نزول روح (اسم خاص) در شب قدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 4 - 3

3 - شب قدر و نزول ملائکه و روح در آن ، امری پیوسته است و به سالی خاص محدود نیست .

تنزل

فعل «تنزل»، مضارع است و هر مضارعی که مفاد آن در گذشته نیز انجام گرفته باشد بر استمرار دلالت دارد.

96- زمان نزول روح (اسم خاص)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 4 - 1

1 - شب قدر ، زمان فرود آمدن فرشتگان و روح به زمین است .

تنزل الملائکه و الروح فیها

به قرینه سیاق آیات مراد از فعل «تنزل» - که در اصل تنزل بوده و به جهت تخفیف یکی از «تاء»های آن حذف شده است - فرود آمدن به زمین است.

97- عظمت روح (اسم خاص)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 4 - 11، 2

2 - روح نازل شونده در شب قدر ، هم ردیف فرشتگان نبوده و موجودی برتر از آنان است .

تنزل الملائکه و الروح فیها

«عطف» نشانه تغایر است و می تواند از قبیل ذکر خاص، بعد از عام و نشانه عظمت باشد. برداشت یاد شده به هر دو احتمال نظر دارد.

11 - «عن ابی بصیر قال : كنت مع ابی عبد الله (ع) . . . فقلت : جعلت فداک ألیس الروح جبرئیل ؟ قال : جبرئیل من الملائکه و الروح خلق أعظم من الملائکه ألیس الله یقول : « تنزل الملائکه و الروح » ؛

از ابی بصیر روایت شده که گفت: در محضر امام صادق (ع) بودم . . . به ایشان گفتم: فدایت شوم آیا روح [همان] جبرئیل نیست؟ فرمود:

جبرئیل از ملائکه است و روح مخلوقی است که عظمت او از ملائکه بیشتر است؛ مگر نه این است که خداوند می فرماید: تنزل الملائکه و الروح».

98- فضایل روح (اسم خاص)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 14، 2

2- روح ، موجودی برتر از فرشتگان

ص: 414

یوم یقوم الروح و الملائکه

تقدیم «روح» بر «ملائکه»، نشانه شرافت فزون تر او است. این کلمه در قرآن در مورد جبرئیل نیز به کار رفته است. در این آیه نیز چنانچه مراد، جبرئیل باشد، برتری مقام او بر دیگر ملائکه، استفاده می شود.

14 - «عن الصادق (ع) قال : هو [الروح] ملك أعظم من جبرائیل و میکائیل ؛

از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: روح فرشته ای بزرگ تر از جبرائیل و میکائیل است».

99- مالک روح (اسم خاص)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 4 - 6

6 - خداوند ، مالک و مدبر امور فرشتگان و روح است .

ربهم

«رب» در لغت عرب، بر «مالک»، «مولی»، «مدبر» و «مرئی» اطلاق می شود.

100- محدوده اختیارات روح (اسم خاص)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 4

4 - روح و ملائکه در قیامت از گفتن هر سخنی ، جز با رخصت داشتن از خداوند ناتوان اند .

لا یتکلمون إلا من أذن له الرحمن

101- مدبر روح (اسم خاص)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 4 - 6

6 - خداوند ، مالک و مدبر امور فرشتگان و روح است .

ربهم

«رَبِّ» در لغت عرب، بر «مالک»، «مولی»، «مدبّر» و «مرتبّی» اطلاق می شود.

102- مراد از روح (اسم خاص)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 4 - 11

11 - «عن أبي بصير قال : كنت مع أبي عبد الله (ع) . . . فقلت : جعلت فداك أليس الروح جبرئيل ؟ قال : جبرئيل من

ص: 415

الملائكة و الروح خلق أعظم من الملائكة أليس الله يقول : « تنزل الملائكة و الروح » ؛

از ابی بصیر روایت شده که گفت: در محضر امام صادق(ع) بودم . . . به ایشان گفتم: فدایت شوم آیا روح [همان] جبرئیل نیست؟ فرمود: جبرئیل از ملائکه است و روح مخلوقی است که عظمت او از ملائکه بیشتر است؛ مگر نه این است که خداوند می فرماید: تنزل الملائکه و الروح». «

103- منشأ سخن روح (اسم خاص)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 4

4- روح و ملائکه در قیامت از گفتن هر سخنی ، جز با رخصت داشتن از خداوند ناتوان اند .

لا يتكلمون إلا من أذن له الرحمن

104- منشأ نزول روح (اسم خاص)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 4 - 10

10 - فرمان های خداوند ، برانگیزاننده ملائکه و روح برای نزول به زمین در شب قدر

تنزل . . من كل أمر

حرف «من» - که در برداشت یاد شده برای ابتدای غایت دانسته شده است - بیانگر آن است که سبب را بیان می کند و دلالت دارد نزول ملائکه، برخاسته از فرمان های خداوند است؛ به گونه ای که هر یک از آن فرمان ها، انگیزه ای مستقل برای نزول آنها است. مراد از «امر» - که در این برداشت، مفرد «أوامر» گرفته شده است - فرمانی است که آیه «إنما أمره إذا أراد شيئاً أن يقول له کن فيكون» (یس، آیه 82)، ناظر به آن است.

105- نزول روح (اسم خاص) در شب قدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 4 - 2,3,4,5,8,10

2 - روح نازل شونده در شب قدر ، هم ردیف فرشتگان نبوده و موجودی برتر از آنان است .

تنزل الملائكة و الروح فيها

«عطف» نشانه تغایر است و می تواند از قبیل ذکر خاص، بعد از عام و نشانه عظمت باشد. برداشت یاد شده به هر دو احتمال نظر دارد.

3- شب قدر و نزول ملائکه و روح در آن، امری پیوسته است و به سالی خاص محدود نیست.

تنزل

فعل «تنزل»، مضارع است و هر مضارعی که مفاد آن در گذشته نیز انجام گرفته باشد بر استمرار دلالت دارد.

4- نزول ملائکه و روح در شب قدر، نشانه شرافت آن بر هزار ماه

ص: 416

خیر من ألف شهر . تنزل الملائكة و الروح فیها

5- فرود آمدن فرشتگان و روح در شب قدر ، با اذن خداوند و رخصت او است .

تنزل الملائكة و الروح فیها یاذن ربهم

8- فرود فرشتگان و روح به زمین در شب قدر ، تدبیری الهی برخاسته از ربوبیت خداوند است .

یاذن ربهم

واژه «رب» ، بیانگر برداشت یاد شده است.

10- فرمان های خداوند ، برانگیزاننده ملائکه و روح برای نزول به زمین در شب قدر

تنزل . . . من کلّ امر

حرف «من» - که در برداشت یاد شده برای ابتدای غایت دانسته شده است - بیانگر آن است که سبب را بیان می کند و دلالت دارد نزول ملائکه، برخاسته از فرمان های خداوند است؛ به گونه ای که هر یک از آن فرمان ها، انگیزه ای مستقل برای نزول آنها است. مراد از «امر» - که در این برداشت، مفرد «أوامر» گرفته شده است - فرمانی است که آیه «إنما أمره إذا أراد شیئاً أن یقول له کن فیکون» (یس، آیه 82)، ناظر به آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 5 - 6

6- در نزول فرشتگان و روح تا سپیده دم شب قدر ، وقفه ای پدید نمی آید .

تنزل الملائكة و الروح فیها . . . حتی مطلع الفجر

حرف «حتی»، می تواند بیانگر غایت تمام اموری باشد که درباره شب قدر، مطرح شده است.

106- نقش اخروی روح (اسم خاص)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 3

3- روح و فرشتگان ، کارگزاران رسیدگی به کیفر و پاداش بندگان در قیامت

یوم یقوم الروح و الملائكة صفّا

صفت بستن «روح» و «ملائکه»، حاکی از آمادگی آنان برای اجرای دستورات است. به قرینه آیات پیشین - که سخن از کیفر و پاداش بندگان بود - محدوده مأموریت آنان، رسیدگی به امور بهشتیان و دوزخیان است.

ص: 417

1- آثار تقویت روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 3

3 - تقویت روحیه نیروهای رزمنده دارای تأثیری عمیق در کسب پیروزی

بألف من الملكة . . . و ما جعله الله إلا بشرى و لتطمئن به قلوبكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 7 - 9

9- روحیه قوی و ثبات قدم ، مؤثرترین عامل پیروزی در مبارزه علیه دشمن

و یثبت اقدامکم

بیان «یثبت . . .» پس از «ینصرکم» و اختصاص به ذکر یافتن آن، مطلب بالا را می رساند.

2- آثار روحیه کفران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 32 - 13

13 - روحیه ناسپاسی و دغلكاری ، مایه انکار آیات الهی است .

و ما یجحد بآیتنا إلا کلّ ختار کفور

«ختر» به معنای «غدر» و دغلكاری شدید است (مفردات راغب).

3- آثار روحیه مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 14

14 - روحیه رزمندگان دارای تأثیری بسزا در اقدام به جنگ و پیروزی و شکست آنان

إذ يريدكم الله . . . إنه عليم بذات الصدور

ص: 418

4- آثار ضعف روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 13

13 - داشتن پناهگاهی امن در صورت شکست اسلام، انگیزه دوستی مسلمانان بیمار دل عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) با یهود و نصارا و پذیرش ولایت آنان
يقولون نخشى ان تصيبنا دائرة

5- آگاهی به روحیه دشمنان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 35 - 14

14 - لزوم آشنایی انبیا و رهبران الهی به روحيات مردم و ماهیت مخالفان و منکران دین

فلا تكونن من الجهلين

6- آگاهی به روحیه متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 5

5 - علم دقیق خداوند به حالات و روحيات تقوایندگان

والله عليم بالمتقين

7- اهمیت آگاهی به روحیه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 35 - 12

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار شناخت دقیق روحيات و ویژگیهای کافران و چگونگی موضعگیریهای آنها در برابر هدایت است.

وإن كان كبر... فلا تكونن من الجهلين

بیان ویژگی هدایت ناپذیری برخی کافران و لحن توبیخ گونه آیه نسبت به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بیانگر این است که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، علی رغم میل به هدایت کردن همه مردم، باید واقعیت هدایت ناپذیری برخی از کفار را پذیرفته و آن را در برنامه های خود در نظر گیرد.

ص: 419

8- اهمیت تقویت روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 124 - 9

9- لزوم تقویت روحیه رزمندگان از سوی رهبران و فرماندهان نظامی

اذ تقول الن یکفیکم ان یمدکم ربکم بثلثه الاف من المملئکه

از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، درسی است برای تمام رهبران دینی و فرماندهان نظامی که مؤمنان را در هنگامه های دشوار، به پیروزی و امدادهای الهی، امیدوار سازند.

9- اهمیت تقویت روحیه مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 7

7 - تبیین علل پیکار با دشمن برای نیروهای رزمی - در صورت مشاهده نوعی تردید و هراس در آنان - امری شایسته است .

ألا تقتلون قوماً نكثوا أیمانهم و همّوا بإخراج الرسول

10- اهمیت روحیه حق پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 30

30 - تنها حق پذیران قادر به درک سعادت آفرینی پیام های الهی هستند .

ذلکم خیر لکم ان کنتم مؤمنین

چنانچه مشارالیه «ذلکم» تمام مسائلی باشد که در آیه مطرح شده، و از جمله اعتقاد به یگانگی خدا و لزوم پرستش او، باید گفت مراد از ایمان در «ان کنتم مؤمنین» داشتن روحیه حق پذیری و اهل باور بودن است، نه ایمان به یگانگی خدا. و چون خیر بودن یکتاپرستی و عدالت پیشگی منوط به حق پذیری نیست، یعنی چه انسانها حق پذیر باشند و چه نباشند مسائل مطرح شده دارای خیر است، معلوم می شود شرط «ان کنتم ...» ناظر به درک خیر بودن است. یعنی اگر حق پذیر باشید می فهمید که پیامهای مطرح شده به خیر و صلاح شماست.

11- ایجاد روحیه شکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 153 - 7

7 - صبر و نماز دو عامل کارساز برای ایجاد روحیه سپاسگزاری به درگاه خدا و دوری از کفرورزی به او *

واشکروا لی ولا تکفرون. یا ایها الذین ءامنوا استعینوا بالصبر و الصلوه

ص: 420

12- تضعیف روحیه دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 12 - 7

7 - ضرورت ایجاد ترس در دشمنان دین و سلب روحیه نبرد از ایشان

سألقتی فی قلوب الذین کفروا الرعب

13- تضعیف روحیه مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 111 - 5

5 - یهود و نصارا، در تلاش برای تضعیف روحیه مسلمانان و بازسازی مردم از گرایش به اسلام

قالوا لن یدخل الجنة إلا من کان هوداً أو نصری

14- تضعیف روحیه مسلمانان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 12 - 6, 1

1 - منافقان، همسو با احزاب متحد، در غزوه احزاب برای درهم شکستن روحیه مسلمانان فعالیت می کردند.

إذ جاء تکم جنود... و إذ یقول المنافقون... ما وعدنا الله... إلا غروراً

فعل مضارع «یقول» بر تداوم کار منافقان دلالت می کند که از آن، به «فعالیت» تعبیر می شود.

6 - فعالیت تبلیغاتی منافقان و بیمار دلان مدینه، برای ایجاد تزلزل در روحیه مسلمانان، شایسته یادآوری است.

و إذ یقول المنافقون و الذین فی قلوبهم مرض

«و إذ» عطف به «إذ زاغت» است و «أذکر» در تقدیر می باشد.

15- تقویت روحیه انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) نیز همچون سایر انبیا ، نیازمند تقویت روحیه و دلداری در برابر مشکلات و ناملایمات برخاسته از تبلیغ و رسالت الهی خویش

قالوا .. إنک لمجنون ... ولقد أرسلنا من قبلك فی شیع الأولین. وما یأتیهم من رس

ص: 421

16- تقویت روحیه انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 20 - 14

14 - آزمایش انسان ها برای توانمند ساختن روحیه آنها ، به اقتضای ربوبیت خدا و ناشی از بصیرت و بینایی او به احوال آنان

و جعلنا بعضکم لبعض فتنة أتصبرون و کان ربک بصیراً

17- تقویت روحیه در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 5

5 - بیان خسارت های دشمن در جنگ ، زمینه ای برای تقویت روحیه مجاهدان در رویارویی با آنان

ان تکنونوا تآلمون فانهم یآلمون کما تآلمون

18- تقویت روحیه در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 44 - 6

6 - توجه تقوای پیشگان به آگاهی خداوند به احوالشان ، مایه دلگرمی آنان در جهاد

أن یجهدوا... و الله علیهم بالمتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 47 - 14

14 - دلداری خداوند به مؤمنان ، به منظور رفع نگرانی آنان ، به دنبال تخلف کردن گروهی از شرکت در جنگ تبوک

إنما یستذنک الذین لایؤمنون... لو خرجوا فیکم ما زادوکم إلا خیالاً... و الله ع

19- تقویت روحیه رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - تقویت روحی پیامبر اسلام (رهبران و مبلغان دین) ، با یادآوری مخالفت برخی از مردم در برابر دعوت انبیای گذشته *

فمنهم من امن به و منهم من صدّ عنه

بیان موضوعیهای متفاوت مردمان در برابر پیامبران (ایمان و کفر) می تواند برای دلداری آن حضرت باشد که پیامبران گذشته نیز با چنین مردمی روبرو بودند و همچنان مقاومت می کردند.

ص: 422

20- تقویت روحیه صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 7 - 8

8 - دلداری و تقویت روحیه مؤمنان و اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند

هم الذين يقولون... ولله خزائن السموت والأرض

21- تقویت روحیه متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 36 - 15

15 - تقویت روحیه متقین از جانب خدا، برای جنگ و مقابله به مثل با مشرکان

واعلموا أن الله مع المتقين

22- تقویت روحیه مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 6

6 - ضرورت آماده سازی مجاهدان برای تحمل رنج ها و خسارت های ناشی از نبرد با دشمنان

ان تكونوا تآلمون فأنهم يآلمون كما تآلمون و ترجون من الله ما لا يرجون

هدف از بیان امتیازات نیروهای مجاهد (ترجون من الله) و نیز تبیین رنجهای دشمنان به هنگامه نبرد، این است که اهل ایمان را برای نبرد آماده سازد و به آنان روحیه رویارویی با دشمنان را القا کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 3

3 - تقویت روحیه نیروهای رزمنده دارای تأثیری عمیق در کسب پیروزی

بألف من الملئکه... و ما جعله الله إلا بشری و لتطمئن به قلوبکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 13، 15، 18، 19

13 - تقویت دل های مجاهدان با مشاهده امداد های حسی ، از اهداف نزول باران در آستانه جنگ بدر

و ينزل عليكم ... ليربط على قلوبكم

«ربط علی قلبه» یعنی دل‌های آنان را استحکام بخشید، و این کنایه از ایجاد شهادت و شجاعت است. گفتنی است تناسب نزول باران با استحکام دلها برای نبرد این است که مجاهدان در زمانی که نیاز فراوان به آب دارند با نزول باران، امداد الهی را لمس کرده و بدان یقین کنند.

15 - تقویت روحیه مبارزان ، امری لازم

و ليربط على قلوبكم ويثبت به الأقدام

ص: 423

18 - استحکام اردوگاه مسلمانان و استواری گام های آنان بر شنزار محل اقامتشان ، از اهداف نزول باران در آستانه جنگ بدر

ينزل عليكم من السماء ماء ليطهركم . . . و يثبت به الأقدام

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «الاقدام» گامهای مجاهدان باشد. بنابراین «و یثبت به الاقدام» یعنی هدف از نزول باران این بود که خداوند گامهای شما را استوار سازد و از لغزش و فرو رفتن در شنزارها بازدارد.

19 - خداوند با تقویت دل های مجاهدان بدر آنان را برای رویارویی با مشرکان ثابت قدم ساخت .

ليربط على قلوبكم و يثبت به الأقدام

«یثبت به الاقدام» در عین اینکه بیانگر هدفی از اهداف نزول باران است، نبودن «لام» در آن می رساند که این هدف به دنبال «لیربط علی قلوبکم» حاصل می شود. بنابراین می توان گفت ضمیر در «به» به استحکام قلوب، که از «لیربط علی قلوبکم» استفاده می شود، بر می گردد. قابل ذکر است که در برداشت فوق ثبات قدم (یثبت به الاقدام) به معنای کنایی آن (پایداری و عزم راسخ) گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 14 - 4

4- قدرت روحی و نیروی قلبی برای مبارزه در راه خدا ، موهبتی از جانب او برای قیام کنندگان یکتاپرست

ءامنوا برّهم . . . وربطنا على قلوبهم إذ قاموا

23- تقویت روحیه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 55 - 7

7 - تقویت روحی پیامبر اسلام (رهبران و مبلغان دین) ، با یادآوری مخالفت برخی از مردم در برابر دعوت انبیای گذشته *

فمنهم من امن به و منهم من صدّ عنه

بیان موضوعیهای متفاوت مردمان در برابر پیامبران (ایمان و کفر) می تواند برای دلداری آن حضرت باشد که پیامبران گذشته نیز با چنین مردمی روبرو بودند و همچنان مقاومت می کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 11 - 4

4- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) نیز همچون سایر انبیا، نیازمند تقویت روحیه و دلداری در برابر مشکلات و ناملازمات برخاسته از تبلیغ و رسالت الهی خویش

قالوا... إنک لمجنون... ولقد أرسلنا من قبلك فی شیع الأولین. وما یأتیهم من رس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 9 - 7

7- دلداری و تقویت روحیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان و تهدید مشرکان، از جانب خداوند

ثم صدقنهم الوعد... وأهلکنا المسرفین

ذکر وعده خداوند به پیروزی همه پیامبران و مؤمنان و نابودی دشمنان آنان، می تواند به منظور نکته یاد شده باشد.

ص: 424

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 60 - 7

7 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را برای حفظ اقتدار روحی خویش و راه ندادن هیچ گونه اضطرابی به خود ، در برابر تبلیغات کافران ، فرمان داده است .

إن أنتم إلا مبطلون... فاصبر... ولا يستخفك الذين لا يوقنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 79 - 4

4 - تقویت روحیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند ، در برابر اقدامات توطئه آمیز مشرکان

فإننا مبرمون

24- تقویت روحیه مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 12 - 5

5 - تقویت روحیه مسلمانان از سوی خداوند ، با ترسیم شخصیت پوچ ، ناپایدار و بی خاصیت منافقان

والله يشهد إنيهم لكذبون... ولئن نصرهم ليولنّ الأبرّ ثم لا ينصرون

25- تقویت روحیه مسلمانان مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 1 - 10

10 - توجّه به ماجرای اصحاب فیل ، دلگرم کننده و اطمینان بخش برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان عصر بعثت

الم تر كيف فعل ربك بأصحاب الفيل

26- تقویت روحیه موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- قدرت روحی و نیروی قلبی برای مبارزه در راه خدا، موهبتی از جانب او برای قیام کنندگان یکتاپرست

ءامنوا برّهمم . . . وربطنا علی قلوبهم إذ قاموا

ص: 425

27- تقویت روحیه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 9 - 7

7- دلداری و تقویت روحیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان و تهدید مشرکان ، از جانب خداوند

ثم صدقنهم الوعد . . . و أهلکنا المسرفین

ذکر وعده خداوند به پیروزی همه پیامبران و مؤمنان و نابودی دشمنان آنان، می تواند به منظور نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 7 - 8

8 - دلداری و تقویت روحیه مؤمنان و اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند

هم الذین یقولون . . . ولله خزائن السموت والأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 8

8 - دلداری و تقویت روحیه مؤمنان ، از سوی خداوند در قبال توطئه های منافقان

لیخرجنّ الأعزّ . . . ولله العزّه و لرسوله و للمؤمنین

28- رفع عوامل تضعیف روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 11 - 16

16 - ضرورت شناسایی و برطرف کردن عوامل سستی آفرین در نیرو های پیکارگر

و إذ یغشیکم النعاس آمنه منه و ینزل علیکم . . . و یثبت به الأقدام

29- روحیه ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - روحیه ابلیس ناسازگار با سجده کردن بر آدم(ع) و خاضع شدن در برابر او

إلا إبليس لم يكن من السجدين

جمله «فسجدوا إلا إبليس» به روشنی می رساند که ابلیس بر آدم(ع) سجده نکرد بنابراین جمله «لم يكن ..» اشاره به حقیقتی دیگر دارد و آن اینکه سجده نکردن وی مقطعی و به خاطر شرایط خاصی نبود بلکه نهاد وی از این عمل گریزان بوده است.

ص: 426

30- روحیه توبه در مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 1

1 - مؤمنان راستین ، دارای روحیه توبه ، عبادت و ستایش خدا

التَّابُونَ الْعِبَادُونَ الْحَمْدُونَ

31- روحیه حق پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 3،4

3 - تسلیم بودن انسان در برابر حق و داشتن روحیه حق پذیری، نشانه برخورداری از هدایت و توفیق الهی است.

فمن یرد الله أن یهدیه یشرح صدره للإسلام

اسلام در این آیه می تواند به معنی لغوی آن که تسلیم است، باشد.

4 - حالت پذیرش در برابر معارف آسمانی اسلام نشانه شرح صدر است.

فمن یرد الله أن یهدیه یشرح صدره للإسلام

در برداشت فوق اسلام به معنی اصطلاحی آن که دین اسلام است، گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 12

12 - داشتن روحیه حق پذیری ، زمینه رشد و کمال است .

إن تسمع إلا من یؤمن بأیتنا فهم مسلمون

«مسلم» به کسی گفته می شود که تسلیم و منقاد بوده و بدون پیش داوری و موضع گیری پیشین، در مواجهه با حق، آن را بپذیرد. این که خداوند، فرموده است: «توبه دارندگان روحیه تسلیم، می توانی منظورت را تفهیم کنی و آنان نیز آن را می پذیرند»، نشان می دهد که داشتن چنین حالتی، باعث حرف شنوی و در نتیجه، رشد می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - تنها مؤمنان و دارندگان روحیه باور و تصدیق ، تأثیر پذیر از انذار و بشارت انبیا و بهره مند از پیام های ایشان خواهند بود .

إن أنا إلا نذیر و بشیر لقوم یؤمنون

32- روحیه حمد در مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 1

1 - مؤمنان راستین ، دارای روحیه توبه ، عبادت و ستایش خدا

ص: 427

33- رُوحِيه عِبَادَتِ دَر مَوْمِنَان

جِلْد - نَام سُورَه - سُورَه - آيَه - فِيش

7 - تَوْبَه - 9 - 112 - 1

1 - مَوْمِنَان رَاسْتِين ، دَارَاي رُوحِيه تَوْبَه ، عِبَادَتِ وَ سَتَايش خِدا

التَّابُونَ الْعَبْدُونَ الْحَمْدُونَ

34- رُوحِيه فِرْعَوْنَ

جِلْد - نَام سُورَه - سُورَه - آيَه - فِيش

6 - اَعْرَاف - 7 - 113 - 9

9 - فِرْعَوْنَ دَارَاي طَبْعِي خَسِيْس وَ سَخْتَكِيِر دَر اَعْطَاي مَال وَ مَنَال بَه خِدْمَتَكِزَارَان خُوِيَش

قَالُوا اِنْ لَنَا لِاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِيْنَ

35- رُوحِيه قُوِي مُحَمَّد (صَلِيَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ اٰلِهِ)

جِلْد - نَام سُورَه - سُورَه - آيَه - فِيش

7 - تَوْبَه - 9 - 88 - 4

4 - سَسْتِي وَ تَخْلَف مَنَاقِقَان اَز جِهَاد ، دَر رُوحِيه مَحْكَم وَ مَصْمَم پِيَامِبِر (صَلِيَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ اٰلِهِ) وَ مَوْمِنَان رَاسْتِين تَاثِيِرِي نِدَاشْت .

رَضُوا ... لَكِن الرِّسُولَ ... جِهَدُوا

36- رُوحِيه قُوِي مَوْمِنَان

جِلْد - نَام سُورَه - سُورَه - آيَه - فِيش

7 - تَوْبَه - 9 - 88 - 14

14 - رَسْتِكَاَرِي وَ كَامِيَاَبِي وَاَقْعِي دَر پِرْتُو اِيْمَان وَ جِهَاد اَسْت نَه دَر سَايَه عَافِيَتِ طَلْبِي وَ تَرَكَ جِهَاد

رَضُوا بِاَنْ يَكُوْنُوْا مَعَ الْخُوْفِ ... لَكِن الرِّسُولَ ... جِهَدُوا ... وَ اَوْلٰئِكَ هُمُ الْمَفْلُحُوْنَ

«فلاح» به معنای دستیابی به کمال مطلوب است (مفردات راغب).

ص: 428

37- روحیه گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 108 - 1

1 - خیانت پیشگان گنهکار ، علی رغم شرم از مردم ، از خدا شرم و پروایی ندارند .

يستخفون من الناس ولا يستخفون من الله

چون «استخفاء» (پنهان سازی) از خداوند مقدر نیست تا نهی و یا مذمتی به فعل و یا ترک آن تعلق گیرد؛ بنابراین «استخفاء» می تواند کنایه از «استحیاء» (شرم کردن) باشد.

38- روحیه مردم در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 59 - 8

8 - توجه به شرایط روحی مردم و آمادگی آنان ، از ضرورت های کار تبلیغ است .

موعدکم یوم الزینه و أن یحشرالناس ضحی

39- روحیه مفتربان بر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 17 - 8

8 - افترا بستن به خدا ، نشانه وجود روحیه جرم پیشگی و بزهکاری در افترا زننده

فمن أظلم ممن افتری علی الله کذباً .. إنه لا یفلح المجرمون

40- روحیه مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 16

16 - فسادگران دارای زمینه هایی برای تکذیب آیات الهی و انکار رسالت پیامبران

فَظَلَمُوا بِهَا فَأَنْظِرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ

41- روحیه مکذبان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 17 - 9

9- تکذیب قرآن، نشانه وجود روحیه جرم پیشگی و بزهکاری در تکذیبگر

ص: 429

أو كذب بأيته إنه لا يفلح المجرمون

42- روحیه منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 5

5 - منافقان ، دارای روحیه مادی

و منهم من عهد الله لئن آتينا . . . لنكونن من الصالحين

برداشت فوق بدین جهت است که منافقان، صلاح خویش را مشروط به برخورداری از مال و ثروت کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 76 - 8

8 - منافقان ، دارای روحیه اعراض از صلاح و انجام وظیفه

لنكونن من الصالحين . . . و تولوا و هم معرضون

43- روحیه منافقان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 14 - 1

1 - در صورت ورود احزاب متحد از نواحی و اطراف به خانه های منافقان در مدینه و درخواست اظهار شرک ، آنان ، با ایشان همسویی می کردند .

و لو دخلت عليهم من أقطارها ثم سئلوا الفتنة لآتوها و ما تلبثوا بها إلا يسيراً

نایب فاعل فعل «دخلت» می تواند «بیوت» و می تواند «یثرب» باشد. برداشت یاد شده، براساس احتمال نخست است. لازم به ذکر است که «اقطار» جمع «قطر» است که به معنای جانب است (مفردات راغب). مراد از «الفتنه» به قرینه مقام، شرک است.

44- روحیه موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 67 - 4

4- حضرت خضر (ع)، نسبت به خصوصیات روحی موسی (ع) از پیش، مطلع بود. *

قال إنک لن تستطیع معی صبراً

پیش بینی قطعی عدم تحمّل موسی از جانب خضر(ع) می تواند مستند به یکی از دو امر باشد: 1- اطلاع خضر از خصوصیات روحی و فکری موسی(ع) 2- این که اصولاً، تحمّل چنین علومی، برای غیر خضر ممکن نبوده است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال نخست است.

ص: 430

45- روحیه مهتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 143 - 18

18 - هدایت یافتگان ، دارای روحیه تعبد و تسلیم در برابر خدا و احکام الهی

وإن كانت لكبيره إلا على الذين هدى الله

46- زمینه تضعیف روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 196 - 5

5 - خطر تأثیر منفی قدرت اقتصادی و شکوه ظاهری کافران ، در روحیه مسلمانان صدر اسلام

لا یغزّٰنک تقلّب الذّٰین کفروا

47- زمینه تقویت روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 5,8

5 - بیان خسارت های دشمن در جنگ ، زمینه ای برای تقویت روحیه مجاهدان در رویارویی با آنان

ان تکنونوا تآلمون فآنهم یآلمون کما تآلمون

8 - امید مجاهدان به پاداش و نصرت الهی ، زمینه تقویت روحیه و سستی نکردن آنان در رویارویی با دشمنان دین

و لاتهنوا .. و ترجون من الله ما لایرجون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 3 - 103 - 12

12 - ترویج حق و تقویت روحیه پایداری ، نیازمند مشارکت و هم یاری مردم با یکدیگر است .

تواصوا بالحقّ و تواصوا بالصبر

48- زمینه تقویت روحیه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 54 - 1

1 - دستور فرعون به مأموران جمع آوری سپاه ، مبنی بر اندک جلوه دادن نیروی بنی اسرائیل به منظور تقویت روحیه مردم و

ص: 431

تشویق آنان به پیوستن به سپاه وی

إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشَرِّمَهُ قَلِيلُونَ

جمله «إِنَّ هَؤُلَاءِ...» دستور فرعون به مأموران خویش است که به مردم بگویند: گریزندگان، تعدادی اندک و ضعیف اند. گفتنی است که کلمه «شرذمه» به عده ای از مردم گفته می شود و «قلیلون» صفت «شرذمه» است؛ یعنی، عده ای اندک.

49- عوامل تضعیف روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 111 - 9

9 - فسق ، زمینه ساز ضعف روحیه و فرار از جنگ

و اکثرهم الفسقون . . . و إن یقتلوکم یولوکم الابدان ثم لا ینصرون

توصیف یهود به فسق و سپس بیان شکست آنان، حاکی از ارتباط این دو مسأله است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 4

4 - تزلزل روحیه برخی از پیکارگران احد ، بر اثر شایعه قتل پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما محمد الا رسول . . . افاین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 2

2 - نفوذ عوامل دشمن در بین مسلمانان و ایجاد جنگ روانی برای تضعیف روحیه آنان ، پس از جنگ احد

الذین قال لهم الناس انّ الناس قد جمعوا لكم فاخشوهم

برخی برآنند که مراد از «الناس» در «قال لهم الناس»، منافقانی هستند که برای دشمنان دین جاسوسی می کردند. برخی دیگر گفته اند منظور افرادی از دشمن هستند که در بین مسلمانان ایجاد رعب می کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - تأثیر شایعات مشرکان و منافقان بر برخی مسلمانان ، به هنگام دعوت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در غزوه حمراء الاسد یا بدر صغرا

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدِ جَمَعُوا لَكُمْ . . . ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ

چون شیطان و مشرکان و منافقان در صدد ترسانیدن و بازداشتن همه مؤمنان بوده اند (انَّ النَّاسَ قَدِ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ)، ولی از «يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ» استفاده می شود که تنها دوستانش را می ترساند. بنابراین «يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ»، حاکی از فعلیت و تحقق این ترس در عده ای از مؤمنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 90 - 9

ص: 432

9- توجه به نقش اساسی مشیت الهی در تضعیف روحیه دشمنان (منافقان و کافران) ، زمینه پرهیز از غرور و خودبینی

و لو شاء الله لساطهم عليكم فلقاتلوکم

50- عوامل تقویت روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 6 - 9

9- توجه به نزول قرآن از سوی خالق ، مدیر و مالک تمام هستی ، مایه تقویت روحیه پندپذیری انسان از قرآن است .

تذکره ... ممن خلق الأرض ... استوی . له ما فی السموت ... و ما تحت الثری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 47 - 11

11- توجه دادن به حوادث تلخ و شیرین گذشته تاریخ ، عامل تقویت روحیه مؤمنان است .

و لقد أرسلنا .. رسلاً ... فانتقمنا من الذین أجرموا و کان حقاً علينا نصر المؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 13 - 8

8- نقش تعیین کننده برآورد نیروهای دشمن ، در روحیه رزمندگان و سرنوشت جنگ

یرونهم مثلهم رأی العین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 111 - 11، 8

8- تأثیر ایمان به خدا و امر به معروف و نهی از منکر ، در شکست ناپذیری مؤمنان در برابر هجوم دشمنان دین

کنتم خیر أمه أخرجت للناس تأمرون بالمعروف .. و إن یقتلوکم یولّوکم الابدبار

وحدت خطاب در «کنتم خیر ..» و «یقاتلوکم»، بیانگر برداشت فوق است. یعنی آن دسته شکست نمی خورند که امرکننده به معروف و ... باشند.

11 - تحقیر توان دشمن برای تقویت روحیه مؤمنان ، از روش های قرآن

وإن یقتلوکم یولّوکم الابدار ثم لا ینصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 112 - 21

21 - تقویت روحیه اهل ایمان ، با بیان وضعیّت نکبت بار و ننگین اهل کتاب (یهود)

وإن یقتلوکم . . . ثم لا ینصرون. ضربت علیهم الذّله این ما تقفوا الا بحبل من ال

بیان ذلّت و مسکنت یهود، پس از اشاره به ستیزه جویی آنان، می تواند برای تقویت روحیه اهل ایمان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 433

3 - آل عمران - 3 - 120 - 14

14 - توجه به احاطه خداوند بر تمامی اعمال و رفتار دشمنان دین ، از عوامل تقویت روحیه مسلمانان در برخورد با آنان

تمسککم . . ان الله بما يعملون محيط

جمله «ان الله . . .» علاوه بر بیان احاطه علمی خداوند، برای این هدف نیز بیان شده است که مبدا مسلمانان پس از اینکه کینه توزی کافران برای آنان افشا شد، مضطرب شوند و روحیه خود را بیازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 15

15 - توکل و اتکا به خداوند حامی مؤمنان ، عامل تقویت کننده بنیه روحی آنان در شرایط دشوار

اذ همّت طائفتان منکم ان تفشلا و الله وليّهما و علی فلیتوکل المؤمنون

جمله «و علی الله . . .» پس از جمله «اذ همّت ... ان تفشلا»، رهنمودی به عامل از بین برنده سستی در هنگامه های دشوار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 124 - 4

4 - روش های قرآن برای تقویت روحیه مؤمنان

اذ تقول للمؤمنین ان یکفیکم ان یمدکم

برخی بر آنند که «اذ»، مفعول برای «اذکر» مقدر می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 145 - 5

5 - ایمان به مقدر بودن اجل و معین بودن عمر نزد خداوند ، از عوامل تقویت روحیه پاسداران رسالت انبیا

و ما کان لنفس ان تموت الا باذن الله کتاباً مؤجّلاً

چون آیات قبل درباره جهاد و ترس از مرگ و شهادت بود، به نظر می رسد از اهداف این آیه، تقویت روحیه و رفع اضطراب از مسلمانان پیکار جو باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 150 - 8

8 - توجّه به ولایت الهی و اعتقاد به یاری حتمی خداوند ، از عوامل تقویت روحیه اهل ایمان در هنگامه های دشوار و نبرد با دشمنان

بل الله مولیکم و هو خیر التّاصرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 4

4 - خداوند با القای وحشت و دلهره در دل های کفرپیشگان تقویت کننده روحیه جامعه ایمانی در رویارویی با آنان

سنلقی فی قلوب الذّین کفروا الرّعب

ص: 434

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 14

14 - یادآوری گمراهی مؤمنان پیش از بعثت و هدایتشان در پرتو تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، عامل تقویت اراده آنان در تحمّل دشواری های مولود جنگ

اذ تصعدون ولا تلون . . . ولئن قتلتم فی سبیل اللّٰه ... لقد منّ اللّٰه علی المؤمنی

با توجّه به ارتباط این آیه و آیات مربوط به جنگ احد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 9

9 - توکل و اعتماد به خداوند ، موجب نهراسیدن از هجوم دشمن

فزادهم ایماناً وقالوا حسبنا اللّٰه و نعم الوکیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 76 - 12

12 - بیان ضعف های دشمن ، از شیوه های قرآن برای تقویت روحیه مؤمنان

الَّذین امنوا یقاتلون فی سبیل اللّٰه .. فقاتلوا اولیاء الشّیطان انّ کید الشّیطان

یادآوری سستی مکرهای شیطان پس از فرمان به جهاد، به جهت رفع نگرانی و تقویت روحیه مسلمانان در نبرد با کافران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 84 - 10

10 - امیدآفرینی ، از روش های قرآن برای تقویت روحیه مؤمنان و برانگیختن آنان به جهاد

عسی اللّٰه ان یکفّ بأسّ الذّین کفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 7,9,10

7- توجه به نقاط ضعف دشمن و نقاط قوت و امتیاز خویش ، از عوامل تقویت روحیه

ان تكونوا تألمون فانهم يآلمون كما تألمون و ترجون من الله ما لا يرجون

آیه شریفه در صدد روحیه دادن به مسلمانان برای رویارویی با دشمنان است.

9- نقش و اهمیت امید ، در نیرومندی و حفظ روحیه

و ترجون من الله ما لا يرجون

10- امید به پاداش و نصرت الهی ، پشتوانه و امتیازی برای مجاهدان ، در برابر دشمنان

و ترجون من الله ما لا يرجون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مائده - 5 - 28 - 11

11- خداترسی ، تقویت کننده روحیه آدمی در برخورد با حادثه مرگ

ص: 435

لئن بسطت إلی یدک . . . انی اخاف اللّٰه رب العلمین

جمله «انی اخاف اللّٰه» تعلیل است برای «ما انا بیاسط . . .» و می رساند که هاییل به خاطر ترس از خداوند، خطر مرگ را نادیده گرفته و از پیشدستی به کشتن قاییل خودداری کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 5

5 - یادآوری امداد های الهی به مجاهدان راه خدا مایه نهراسیدن از مقابله با دشمنان دین

إذ تستغیثون ربکم فاستجاب لکم

هدف از یادآوری امدادهای غیبی به مجاهدان، ترغیب مؤمنان به نهراسیدن از مبارزه با دشمنان دین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 1

1 - نقش ملائکه در جنگ بدر ، تنها بشارت به پیروزی و اطمینان دادن به مؤمنان بود ، و نه اقدامی عملی در قتل مشرکان .

و ما جعله اللّٰه إلا بشری و لتطمئن به قلوبکم

ضمیر در «جعل» و «به» به امداد که از «أنی ممدکم» استفاده می شود، بر می گردد و کلمه «بشری» مفعول له برای «جعل» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 40 - 3

3 - باور اهل ایمان به سرپرستی خدا و یاری او ، مایه نهراسیدن آنان از دشمنان دین و اجرای فرمان جهاد

فإن تولوا فاعلموا أن اللّٰه مولیکم نعم المولی و نعم النصیر

جمله «فاعلموا . . .» علاوه بر رساندن مضمون خود به منظور تقویت روحیه مسلمانان برای جهاد با دشمنان فتنه انگیز ایراد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 6

6- انجام کار های شایسته و پیشه ساختن صبر ، آدمی را از روحیه ای مقاوم بهره مند خواهد ساخت و از تزلزل روحی و روانی نجات

خواهد داد .

إِنَّهُ لَيُنَاسُ كَفُورٌ . . . إِنَّهُ لَفَرِحَ فَخُورٌ . إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ

آیه نهم و دهم ، بیانگر این بود که: انسانها تحت تأثیر کمترین رفاه و محنت متزلزل شده و خود باخته می شوند و آیه مورد بحث ، صابرا نی را که اعمال شایسته انجام می دهند ، از این خصلت استثنا کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 98 - 7

7- ذکر خدا و عبادت پروردگار چون نماز ، زداینده نگرانی ها و اندوه ها و تقویت کننده روحیه پایداری و موجب آرامش خاطر است .

و لقد نعلم أنك يضيق صدرك . . . فسبح بحمد ربك و كن من السجدين

ص: 436

نوع مفسران بر آنند که مقصود از سجده در این آیه، نماز است و مؤید آن روایتی است که می گوید: «پیامبر(صلی الله علیه و آله) هر گاه محزون و دلتنگ می شد، نماز می خواند» (مجمع البیان، ذیل آیه فوق).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 20 - 7

7 - شکبیا سازی و توانمند کردن روحیه مردمان ، فلسفه آزمایش آنان از سوی خداوند

و جعلنا بعضکم لبعض فتنة أتصبرون

از دیدگاه برخی از مفسران مانند زمخشری، جمله «أتصبرون» پس از ذکر «فتنه»، همانند «ایکم» بعد از «ابتلاء» (در آیه «لیبلوکم ایکم أحسن عملاً») است که در مقام بیان فلسفه مطلب یاد شده در عبارت پیشین می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 31 - 7

7 - تفکر در تاریخ پیامبران و صبر و پایداری آنان در برابر دشمنانشان ، نیروبخش و تقویت کننده روح مقاومت است .

و كذلك جعلنا لكل نبيّ عدوًّا من المجرمين و كفى برّك هاديًّا و نصيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 2 - 4

4 - نقش تعیین کننده عبادت و شب زنده داری ، در تقویت روحیه و مقاومت در برابر مشکلات تبلیغی و رسالت دینی

قم الّیل إلاّ قليلاً

به گفته مفسران، این آیات در مکه نازل شده است. فرمان خداوند به شب زنده داری در دوران مکی (زمانی که رسالت پیامبر(صلی الله علیه و آله) در سخت ترین شرایط قرار داشت) می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

51- عوامل تقویت روحیه انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 42 - 13

13 - معجزات و آیات الهی ، سبب تقویت روحیه پیامبران

اذهب . . . ب- ایتی و لاتنیا فی ذکری

52- عوامل تقویت روحیه دشمنان اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 11 - 5

5 - منافقان ، مایه امید و تقویت روحیه کافران در نبرد با اسلام

الذین نافقوا یقولون لإخوانهم . . . لئن أخرجتم

اظهار همکاری منافقان با کافران، خود نوعی تقویت روحیه کافران است.

ص: 437

53- عوامل تقویت روحیه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 11 - 5

5 - منافقان ، مایه امید و تقویت روحیه کافران در نبرد با اسلام

الذین نافقوا یقولون لإخونهم... لئن أخرجتم

اظهار همکاری منافقان با کافران، خود نوعی تقویت روحیه کافران است.

54- عوامل تقویت روحیه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 6

6 - یادآوری سرنوشت شوم تکذیب کنندگان آیات حق ، هشدار جدی برای مشرکان عصر بعثت و مایه تحکیم روحیه استقامت و

پایداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

فانتقمنا منهم فانظر کیف کان عقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 15 - 3

3 - یادآوری سرگذشت پیامبران گذشته ، مایه تقویت روحیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر مخالفان

هل ءاتیک حدیث موسی

بیان داستان موسی (ع)، پس از نقل مخالفت منکران معاد، به منظور آرامش بخشیدن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر مخالفت ها

است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 17 - 3

3 - یادآوری نابودی سربازان دشمن در گذشته تاریخ ، مایه تقویت روحیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروان آن حضرت در برابر

دشمنان

هل أتيك حديث الجنود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 1 - 10

10 - توجّه به ماجرای اصحاب فیل ، دلگرم کننده و اطمینان بخش برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان عصر بعثت

ألم تر كيف فعل ربك بأصحاب الفيل

ص: 438

55- عوامل تقویت روحیه مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 17 - 3

3 - یادآوری نابودی سربازان دشمن در گذشته تاریخ ، مایه تقویت روحیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروان آن حضرت در برابر دشمنان

هل أتیک حدیث الجنود

56- عوامل تقویت روحیه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 6

6 - یادآوری سرنوشت شوم تکذیب کنندگان آیات حق ، هشدار جدی برای مشرکان عصر بعثت و مایه تحکیم روحیه استقامت و پایداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

فانتقمنا منهم فانظر کیف کان عقبه المکذبین

57- نشانه های ضعف روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 87 - 3

3 - تخلف و فرار از جهاد ، نشانه ضعف روحی و به دور از روحیه مردانگی است .

رضوا بأن یكونوا مع الخوالف

آیه دربردارنده توبیخ است و خداوند، منافقان را به خاطر تن دادن به همنشینی زنان و خانه نشینان، مذمت کرده است.

58- نیاز به تقویت روحیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 32 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نیازمند به تقویت روحی و امداد الهی در انجام مسؤولیت خطیر پیامبری

كذلك لثبوت به فؤادك

ص: 439

1- تسخیر رودها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 32 - 18

18- مسخّر و رام کردن کشتی ها ، نهر ها و رود ها برای انسان ، دلیل و نشانه توحید خداوند

الله الذی خلق . . . و سخّر لکم الفلک لتجرى فی البحر بأمره و سخّر لکم الأنهر

2- تقدیر ظرفیت رودها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 2

2- دره ها و آبراه ها هر کدام به اندازه ظرفیتشان آب های باران را در بستر خویش جاری می سازند .

فسالت اودیة بقدرها

«سَیْلٌ» (مصدر سالت) به معنای جاری شدن و «أودیة» (جمع وادی) به معنای آبراه ها و دره ها و «قَدَرٌ» به معنای اندازه و مقدار است.

اسناد «سالت» به «أودیة» همانند (جری المیزاب) اسنادی مجازی است. بنابراین «فسالت اودیة ...» ; یعنی، پس جاری شد آبها در رودها

به اندازه ظرفیت آن رودها.

3- جریان رودها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 3 - 6

6- زمین و گسترش آن ، کوه های ثابت و استوار ، رودخانه ها ، گیاهان مزدوج و تداوم شب و روز ، از نشانه های خدا و از دلایل یکتایی او

در تدبیر هستی است .

إن فی ذلک لأیت لِقوم یتفکرون

ص: 440

4- حایل رود ها و دریاها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 20 - 1

1 - وجود حایل میان رود ها و دریاها ، به تدبیر الهی

مرج البحرین . . . بینهما برزخ

«برزخ» به حد فاصل میان دو شیء گفته می شود.

5- شیرینی آب رود ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 61 - 4

4 - عدم امتزاج آب های شور و شیرین رود ها و دریاها ، از جلوه های تدبیر خدای یگانه

و جعل بین البحرین حاجزاً

برداشت فوق براین احتمال است که مقصود از «البحرین» رودها و دریاها باشد.

6- فواید رود ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 11

11 - نقش ریزش فراوان و مداوم باران و جریان رودها در پیدایش تمدنهای قدرتمند

قرن مکنهم فی الأرض . . . و أرسلنا السماء علیهم مدراراً و جعلنا الأنهر

«مدراراً» یعنی دارای ریزش فراوان، پی در پی و به مقدار نیاز (مجمع البیان، ذیل آیه 52 سوره هود)

7- منشأ پیدایش رود ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 19 - 2

2- جریان آب های عظیم رودها و ریختن آنها به دریاها، نمود اراده و تدبیر الهی است .

مرج البحرین يلتقیان

«مرج» به معنای رها ساختن است؛ یعنی، خداوند آب رودها و دریاها را رها کرد تا به هم پیوندند.

8- منشأ رودها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 441

1- خداوند، گسترنده زمین و قرار دهنده کوه ها و رود ها در دل آن

و هو الذی مدّ الأرض و جعل فیها روسی و أنهرًا

«مدّ» به معنای گسترانیدن و پهن کردن است. «رواسی» (جمع راسیه) به معنای کوههای استوار است.

9- نقش حایل رود ها و دریاها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 20 - 2

2 - حایل میان رود ها و دریا ها، مانع از در آمیختن آب های شور و شیرین با یکدیگر

بینهما برزخ لایبغیان

«بغی» به معنای تجاوز از حد خود است؛ یعنی، حد فاصل میان دو آب مانع از تجاوز آن به یکدیگر و در آمیختن آنها با هم می باشد.

10- نقش رود ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 61 - 2

2 - رود ها و نهر های جاری بر بستر شکاف های زمین و کوه های استوار بر پهنه آن، نمودی دیگر از تدبیر خدای یگانه

و جعل خللها أنهرًا و جعل لها روسی

«خلال» (جمع «خلل») به معنای شکاف ها است. «نهر» (مفرد «أنهار») مشترک لفظی است میان آب جاری و مکانی که در آن آب روان باشد. بنابراین، عبارت «جعل خلالها أنهارًا» را می توان به دو صورت زیر معنا کرد: 1- شکاف های زمین را مکانی برای جریان آب قرار داده است. 2- در بستر شکاف های زمین آب های روان قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 19 - 1

1 - زمین، برخوردار از دو منبع عظیم آب (رود ها و دریا ها)، به اراده الهی

مفسران بر آنند که مراد از «بحرین» در آیه شریفه، رودها و دریاها است. گفتنی است که واژه «بحر» به مطلق آب زیاد گفته می شود.

رود نیل

11- {رود نیل}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 442

10 - کاخ فرعون ، مشرف و مسلط بر جریان رود نیل

*

و هذه الأنهر تجري من تحتی

12- آرامش رود نیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 24 - 2

2- عبور بنی اسرائیل از رود نیل ، در شرایط آرامش و حرکت رهوار آب *

و اترك البحر رهوا

احتمال دارد که تعبیر «رهوا» اشاره به حرکت آرام رود داشته باشد که عبور را آسان می سازد. بر خلاف حرکت سیل آسا و پرخروش جریان رود در شرایط خاص جوی که عبور را مشکل می سازد.

13- امنیت موسی (ع) در رود نیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 39 - 4

4 - خداوند به مادر موسی (ع) اطمینان بخشید که آب خروشان نیل ، صندوق حامل موسی (ع) را به ساحل خواهد افکند .

فلیلقه الیمّ بالساحل

امر به دریا که باید صندوق را به ساحل بیفکند، مجاز و برای مبالغه در این است که آمدن صندوق به همراه جریان آب تا کناره رودخانه و افکنده شدن آن به خشکی، قطعی است.

14- انقیاد رود نیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 39 - 6

6 - رود نیل از جانب خداوند ، مأمور افکندن صندوق حامل موسی (ع) به ساحل بود .

جمله «فلیلقه الیم» علاوه بر این که به مادر موسی می فهماند که افکنده شدن موسی (ع) به ساحل قطعی است، از این حقیقت نیز حکایت می کند که آب به امر تکوینی خداوند، مأمور است که این عمل را انجام دهد.

15- تاریخ رود نیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 39 - 12

12 - رود نیل در عهد موسی (ع) و فرعون، پُر آب بود و فاصله زیادی با مقرّ فرعون نداشته است.

فلیلقه الیمّ بالساحل یاخذہ عدوّ لی

«یمّ» به معنای دریا است و اطلاق دریا بر رود، حاکی از فراوانی آب آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 24 - 4

4- رود نیل، رودی گسترده و دریاگونه در عصر موسی (ع)

و اترک البحر

طبق نظر مفسران منظور از دریا در این آیات رود نیل است.

16- رود نیل در دوران موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 39 - 12

12 - رود نیل در عهد موسی (ع) و فرعون، پُر آب بود و فاصله زیادی با مقرّ فرعون نداشته است.

فلیلقه الیمّ بالساحل یاخذہ عدوّ لی

«یمّ» به معنای دریا است و اطلاق دریا بر رود، حاکی از فراوانی آب آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 24 - 4

4- رود نیل، رودی گسترده و دریاگونه در عصر موسی (ع)

و اترک البحر

طبق نظر مفسران منظور از دریا در این آیات رود نیل است.

17- عبور بنی اسرائیل از رود نیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 77 - 8

8 - ایجاد راهی خشک در عمق دریای سرخ برای عبور بنی اسرائیل ، از مأموریت های موسی (ع)

فاضرب لهم طریقاً فی البحر یبسا

«اضرب لهم..»، یعنی برای آنان راهی را ایجاد کن. «یبس» به معنای خشک است. «ال» در «البحر» عهد ذهنی و اشاره به دریای مشخصی است که در مسیر هجرت قرار داشت. گروهی از مفسران آن را دریای سرخ و برخی رود نیل دانسته اند.

ص: 444

18- عبور بنی اسرائیل از رود نیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 24 - 6، 2، 1

1- دستور خداوند به موسی (ع) و بنی اسرائیل، در عبور از نیل و وانهادن رود آرام و فروهشته به حال خویش

و اترک البحر رهوًا

«رهوًا»، به معنای حالت آرام و یا گودی و شکافتگی شیء است.

2- عبور بنی اسرائیل از رود نیل، در شرایط آرامش و حرکت رهوار آب *

و اترک البحر رهوًا

احتمال دارد که تعبیر «رهوًا» اشاره به حرکت آرام رود داشته باشد که عبور را آسان می سازد. بر خلاف حرکت سیل آسا و پرخروش جریان رود در شرایط خاص جوی که عبور را مشکل می سازد.

6- لشکر فرعون، در تعقیب بنی اسرائیل پس از عبور آنان از نیل

و اترک البحر رهوًا إثم جند مغرقون

تعقیب، از واژه «جند» استفاده شده است.

19- مکان عبور بنی اسرائیل از رود نیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 24 - 5

5- محل عبور موسی (ع) و بنی اسرائیل از رود نیل، گذرگاهی وسیع و گسترده دامن

و اترک البحر رهوًا

برداشت یادشده بنابر این نکته است که «رهوًا» به معنای راه وسیع باشد؛ همان گونه که راغب در «مفردات» آن را پذیرفته است.

20- منشأ تقسیم آب رود نیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - تقسیم و توزیع آب نیل در میان مردم مصر ، تحت فرمان و مقررات فرعون بود .

وهذه الأنهر تجرى من تحتی أفلاتبصرون

مراد از «من تحتی» ممکن است آن باشد که آب نیل تحت فرمان من است و قهراً نظام تقسیم آن را من اداره می کنم.

ص: 445

21- موسی (ع) در رود نیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 7 - 8

8 - مادر موسی ، مأمور افکندن فرزندش به رود نیل در صورت احساس خطر برای وی از جانب فرعونیان

فَإِذَا خَفْت عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ

واژه «یَمِّ» به آب زیاد گفته می شود. بدین جهت به دریا «یَمِّ» گفته می شود و هم به رود بزرگ. در این آیه معنای دوم مراد است و مقصود از آن رود نیل می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 11 - 4,5,7

4 - مأموریت خواهر موسی از سوی مادر برای دنبال کردن موسی در پی افکنده شدنش در آب نیل

و قَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّبِيهِ

5 - حضور خواهر موسی در کنار مادر ، هنگام افکندن موسی در رود نیل

و قَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّبِيهِ

7 - خواهر موسی ، از دور نظاره گر سرنوشت برادر خود بر روی آب نیل

فَبصُرْتُ بِهِ عَنِ جُنُبٍ

«جُنُبٍ» معادل دور است؛ یعنی، او موسی را از دور زیر نظر گرفت.

22- موقعیت جغرافیایی رود نیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 39 - 12

12 - رود نیل در عهد موسی (ع) و فرعون ، پُرآب بود و فاصله زیادی با مقرّ فرعون نداشته است .

فَلْيَلْقِهِ الْيَمِّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذُهُ عَدُوٌّ لِي

«یَم» به معنای دریا است و اطلاق دریا بر رود، حاکی از فراوانی آب آن است.

23- وسعت رود نیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 24 - 4,5

4- رود نیل ، رودی گسترده و دریاگونه در عصر موسی (ع)

و اترک البحر

طبق نظر مفسران منظور از دریا در این آیات رود نیل است.

5- محل عبور موسی (ع) و بنی اسرائیل از رود نیل ، گذرگاهی وسیع و گسترده دامن

و اترک البحر رهوًا

برداشت یادشده بنا بر این نکته است که «رهوًا» به معنای راه وسیع باشد؛ همان گونه که راغب در «مفردات» آن را پذیرفته

ص: 446

است.

رود فرات

24- {رود فرات}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 50 - 12

12 - « عن أبي جعفر (ع) قال : قال أمير المؤمنين (ع) في قول الله عزّوجلّ « و آدیناهما إلى ربوه ذات قرار و معین » قال الربوه الكوفه و القرار المسجد و المعین الفرات ;

از امام باقر(ع) روایت شده است که امیرالمؤمنین(ع) درباره سخن خدای - عزّوجلّ - «و آویناهما إلى ربوه ذات قرار و معین» فرمود: مراد از «ربوه» کوفه و «قرار» مسجد [کوفه] و «معین» فرات است.».

ص: 447

1- روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 190 - 3,4

3 - نظم شب و روز، از آیات الهی

انّ فی ... و اختلاف الّیل و النهار لایات

4 - آفرینش آسمان ها و زمین و گردش شب و روز، در بردارنده نشانه های فراوان بر یکتایی خدا در مالکیت و فرمانروایی بر هستی

و لله ملک السموات ... انّ فی خلق السموات ... لایات

جمله «انّ فی ...» می تواند بیانگر دلیلی برای یکتایی خداوند در فرمانروایی و مالکیت باشد که در آیه قبل (و لله ملک السموات ...) مطرح شد.

2- آثار جایگزینی روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 2,3

2 - آفرینش شب و روز و پدید آمدن روشنایی و تاریکی، بر اثر جانشین شدن آن دو به جای یکدیگر، تنها به قدرت خدا است.

و هو الذی جعل الّیل و النهار خلفه

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته است: 1- معرفه بودن مبتدا و خبر (هو الذی جعل) بیانگر قصر می باشد. 2- آیه شریفه در مقام بیان قدرت خدا است.

3 - آفرینش شب و روز و پدید آمدن روشنایی و تاریکی بر اثر جانشین شدن آن دو به جای یکدیگر، از نشانه های قدرت خدا است.

و هو الذی جعل الّیل و النهار خلفه

3- آثار خلقت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 6

6 - آفرینش شب و روز و پدید آمدن روشنایی و تاریکی برای انسان ، سپاس برانگیز است .

و هو الذی جعل الّیل . . . لمن أراد أن یدّکر أو أراد شکورًا

«شکور» مصدر و مرادف واژه «شکر» است.

4- آثار روشنایی روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 12 - 2

2- از میان رفتن تاریکی شب با آمدن روشنایی روز ، نشانه ای از تدبیر خداوند است .

فمحونا ءایه الّیل و جعلنا ءایه النهار مبصره

5- آثار گردش روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 7

7- آمد و شد شب و روز و به وجود آمدن فصل های مختلف ، عامل پیدایش موجودات زنده و جریان مستمر مرگ و حیات در زمین

یحی و یمیت و له اختلف الّیل و النهار

ذکر «اختلاف شب و روز» پس از بیان مرگ و حیات می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 86 - 14

14 - آمدن روز از پی شب ، گواه امکان آمدن رستاخیز از پی مرگ *

إنّ فی ذلک لآیت

یکی از آیاتی که از تعاقب شب و روز می توان استفاده کرد، روشنی پس از تاریکی، حیات پس از مرگ و حرکت پس از سکون است و این نشان می دهد که خدای توانا بر آوردن روز از پی شب، قادر است که حیات را دوباره از پی مرگ پدید آورد.

6- آغاز خلقت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 30 - 4

4- فراهم شدن شرایط زندگانی در زمین ، با آغاز آفرینش آن و پیدایش آسمان و شب و روز هم زمان نبوده است .

ص: 449

و الأرض بعد ذلك دحيها

فعل «دحاها» دلالت بر وجود زمین قبل از بسط آن دارد و قید «بعد ذلك»، نشانگر آن است که گسترش زمین و آمادگی آن برای زندگانی انسان، از دوران ایجاد آسمان و شب و روز مؤخر بوده است.

7- ابر در روز عذاب اصحاب ایکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 189 - 3

3 - مجازات مردم «ایکه»، در روزی ابری و تیره

فأخذهم عذاب يوم الظلّه

«ظلّه» (می تواند به معنای) پاره ابری باشد که همچون سایه بان سایه می افکند. بنابراین «فأخذهم عذاب يوم الظلّه»؛ یعنی، عذابی سخت آنان را در روزی که ابری بر فراز سرشان سایه افکنده بود، فرو گرفت.

8- استار روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 54 - 6,7,8

6 - روز، پیوسته با پوششی از شب نهران می شود.

یغشی الیل النهار

7 - نهران گشتن روز با پوشش شب، از تدابیر خداوند در جهان هستی

ثم استوی علی العرش یغشی الیل النهار

«یغشی الیل ..» بیان مصداقی است از جمله «استوی علی العرش».

8 - شب با پوشش و شتابی سریع، برای پوشاندن روز، به دنبال آن در حرکت است.

یطلبه حیثاً

ضمیر فاعلی در «یطلبه» می تواند به «اللیل» بازگردانده و طبعاً ضمیر مفعولی به «النهار» برمی گردد. عکس این معنا نیز محتمل است. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

5- خداوند ، پیوسته تاریکی شب را بر چهره روز می پوشاند .

یغشی الیل النهار

«اغشاء» (مصدر یغشی) به معنای پوشانیدن و ساتر قرار دادن است. آوردن فعل «یغشی» به صیغه مضارع در مقابل آوردن «مدّ» و «جعل» به صیغه ماضی، برای رساندن استمرار پوشانیدن شب بر چهره روز است.

ص: 450

9- استفاده از روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 12 - 6، 2

2- رام و مسخر بودن خورشید ، ماه ، شب و روز از نعمت های الهی و در جهت بهره برداری انسان است .

و سَخَّرَ لَكُمْ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

6- بهره بردن آدمی از شب ، روز ، ماه و خورشید متفاوت با بهره بردن او از ستارگان است .

سَخَّرَ لَكُمْ .. . الشَّمْسَ ... وَالنَّجُومَ مَسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِ

با توجه به اینکه خداوند در رابطه با تسخیر شب، روز، ماه و خورشید لفظ «سَخَّرَ لَكُمْ» را به کار برد، ولی برای تسخیر ستارگان لفظ «مَسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ» را بدون لفظ «لَكُمْ» آورد، مطلب فوق به دست می آید.

10- اهمیت حرکت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 12 - 14

14- تذکر به اهمیت و نقش گردش شب و روز در حیات انسان ، نمودی از بیان تفصیلی آیات توسط خداوند

و جعلنا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَاتٍ .. . وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلاً

یکی از مصادیق «کُلَّ شَيْءٍ .. .» به قرینه جمله «و جعلنا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَاتٍ» می تواند گردش شب و روز باشد.

11- اهمیت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 18 - 4

4 - تحوّل روز به شب و شب به روز ، تحوّل بزرگ در نظام جهان

و الَّيْلَ إِذَا عَسَعَسَ . وَ الصَّبْحَ إِذَا تَنَفَّسَ

12- اهمیت روز غدیر

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

4 - مائدہ - 5 - 3 - 28

28 - عظمت و اہمیت روز غدیر خم

الیوم یس . . . الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی

ص: 451

13- اهمیت گردش روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 47 - 5

5- گردش شب و روز و آرامش در شب و تلاش روزانه، در راستای تأمین نیازها و منافع انسانها و هماهنگی با آنها است.

وهو الذی جعل لکم الیل لباساً و النوم سباتاً و جعل النهار نشوراً

برداشت فوق، از لام «لکم» - که برای انتفاع است - به دست می آید.

14- بلندی روز قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 17 - 2

2- قیامت و روز محشر، روزی بسیار طولانی

یوماً یجعل الولدن شیئاً

پیر شدن کودکان، ممکن است اشاره به طولانی بودن روز قیامت داشته باشد. البته طولانی بودن روز محشر نیز گویای سختی آن روز است.

15- پوشی روز با شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 5 - 4

4- خداوند، شب را چون پرده ای بر روز و روز را بر شب می نهد.

یکوّر الیل علی النهار و یکوّر النهار علی الیل

«تکویر» (مصدر «یکوّر») در اصل به معنای پیچیدن دایرهوار است (مصباح المنیر); ولی به کارگیری «علی» نشان می دهد که «تکویر»

در این آیه، به معنای «وضع الشیء علی الشیء» است.

16- پوشی شب با روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - خداوند ، شب را چون پرده ای بر روز و روز را بر شب می نهد .

يَكْوَرُ اللَّيْلُ عَلَى النَّهَارِ وَيَكْوَرُ النَّهَارُ عَلَى اللَّيْلِ

«تکویر» (مصدر «یکوّر») در اصل به معنای پیچیدن دایرهوار است (مصباح المنیر); ولی به کارگیری «علی» نشان می دهد که «تکویر» در این آیه، به معنای «وضع الشيء على الشيء» است.

ص: 452

17- پیدایش روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 34 - 4

4- پیدایش آسمان، زمین، شب، روز، آب، گیاه و کوه، حوادثی نابرابر با حادثه بزرگ قیامت

الطامه الكبرى

«کبری» اسم تفضیل است و قیامت را - در برابر آنچه در آیات پیشین ذکر شد - برترین و بزرگ ترین حادثه معرفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 3 - 4

4- ظهور خورشید، از آثار پیدایش روز است.

و النهار إذا جلیها

در صورتی که ضمیر مفعولی «جلاها» به «الشمس» برگردد - چنان که برخی از مفسران احتمال داده اند - مفاد آیه این خواهد شد که: پدید آمدن روز کاری نیست که مستند به خورشید باشد؛ بلکه حالتی از حالت های زمین است که در آن حالت، «خورشید» پدیدار می گردد.

18- تأمین معاش در روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبا - 78 - 11 - 4

4- قابلیت روز برای رفع نیازمندی های زندگانی در آن، از نعمت های خداوند به انسان

و جعلنا النهار معاشاً

19- تنابع روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 10

10 - «عن عنبسه العابد، قال: سألت أبا عبد الله (ع): عن قول الله عز وجل: «وهو الذي جعل الليل والنهار خلفه لمن أراد أن يذكر أو

أراد شكوراً» قال : قضاء صلاه الليل بالنهار و قضاء صلاه النهار بالليل ؛

امام صادق در باره آیه یاد شده فرمود: مراد قضای نمازهای شب در روز و قضای نمازهای روز در شب است». توضیح: با توجه به روایات قبل از حدیث یاد شده، در تهذیب و روایت صفحه 116 از تفسیر قمی به نظر می رسد، قضای نماز نافله مقصود است.

20- تتابع شب و روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 453

3 - نظام حاکم بر شب و روز و توالی نور و ظلمت بر زندگی اهل زمین ، به تقدیر و تدبیر خدا است .

و ءایه لهم الیل نسلخ منه النهار فإذا هم مظلّمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - توالی شب و روز و پدیدار شدن نور و تاریکی در زندگی ، از نعمت های الهی برای بشر است .

لا الشمس ینبغی لها أن تدرک القمر . . . و کلّ فی فلک یسبحون

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه، در مقام امتنان و برشمردن نعمت های الهی برای بشر است.

6 - توالی شب و روز و نور و تاریکی در زندگی انسان ، جلوه قدرت و تدبیر خداوند است .

و ءایه لهم الیل . . . لا الشمس ینبغی لها أن تدرک القمر و لا الیل سابق النهار . .

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه در سلسله آیاتی قرار دارد که درصدد بیان نشانه های قدرت و تدبیر خداوند است؛ چنان که در

آیه 37 نیز به آن تصریح شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - رفت و آمد پی در پی شب و روز و تفاوت تدریجی ساعات آن دو ، نشانه وجود خداوند نزد اهل اندیشه و تفکر

و اختلف الیل و النهار و . . . ءایت لقوم یعقلون

«اختلاف. . .» ممکن است ناظر به آمد و شد روز و شب باشد. علاوه بر آن تغییر ساعات روز و شب در طی فصول سال را نیز افاده می

کند. در برداشت بالا هر دو نکته مورد نظر است.

21- تجدید حیات در روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- روز، زمان زندگی و حیاتی مجدد برای انسان، پس از فرونشستن آثار حیات او در خواب

و جعلنا النهار معاشاً

«معاش» مصدر میمی و به معنای حیات و زندگی است (لسان العرب). اطلاق حیات بر روز، به این اعتبار است که انسان از خواب شب - که به قرینه تقارن این آیه با دو آیه قبل به مرگ تشبیه شده است - برمی خیزد و حیاتی دوباره آغاز می کند. کسانی که این کلمه را اسم زمان و به معنای زمان عیش (زمان زندگی) دانسته اند، همین مفاد را در نظر گرفته اند.

22- تداوم تتابع شب و روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 40 - 2

2- توالی شب و روز و نظام حاکم بر آنها، تا قیامت باقی خواهد بود.

ص: 454

و لا الّیل سابق النهار

مقصود از پیشی نگرفتن شب از روز (ولا الّیل سابق النهار)، پیشی گرفتن از نظر سیر و حرکت نیست؛ بلکه مراد مسخر خدا بودن ماه و خورشید و بقای نظم موجود بر روز و شب و نیز تغییرناپذیری حرکت ماه و خورشید است.

23- تداوم روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 3 - 6

6- زمین و گسترش آن، کوه های ثابت و استوار، رودخانه ها، گیاهان مزدوج و تداوم شب و روز، از نشانه های خدا و از دلایل یکتایی او در تدبیر هستی است.

إن فی ذلک لآیت لقوم یتفکرون

24- ترسناکی روز عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 156 - 6

6 - روز نزول عذاب استیصال، روزی بس بزرگ و هولناک

فیأخذکم عذاب یوم عظیم

مراد از «عذاب یوم عظیم» به قرینه «فأخذهم العذاب» (آیه 158) عذاب استیصال است که ثمودیان را نابود ساخت.

25- ترسناکی روز عذاب اصحاب ایکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 189 - 5

5 - روز نزول عذاب بر مردم ایکه، روزی هولناک و جانفرسا

إنّه کان عذاب یوم عظیم

26- تسبیح خدا در آخر روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- تسبیح و حمد پروردگار در برخی از اوقات شب و در دو طرف روز، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و من آناي الیل فسبّح و أطراف النهار

«آناء» به معنای «ساعات و اوقات» است و «من» معنای تبعیض دارد. بنابراین «من آناء اللیل»: یعنی، پاره هایی از شب را

ص: 455

به تسبیح و تحمید بگذران. «بحمد ربّک» در صدر آیه، قرینه براین است که این تسبیح نیز باید با حمد همراه باشد.

12 - تسبیح و ستایش پروردگار، در پاره‌هایی از شب و نزدیک صبح و پس از غروب، دارای آثار و ارزشی ویژه است.

و من ءانآی الیل فسبیح و اطراف النهار

مراد از «اطراف روز» آغاز و پایان آن است و جمع آمدن آن، یا به خاطر توافق لفظی با «آناء اللیل» است و یا برای شمول لحظات متعددی از اول و آخر روز است تا توسعه وقت را برساند؛ یعنی، ذکر و دعا در لحظه‌های اول و آخر روز، مخصوص اولین لحظه روز و آخرین لحظه آن نیست.

27- تسبیح خدا در اول روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 7، 12

7 - تسبیح و حمد پروردگار در برخی از اوقات شب و در دو طرف روز، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و من ءانآی الیل فسبیح و اطراف النهار

«آناء» به معنای «ساعات و اوقات» است و «من» معنای تبعیض دارد. بنابراین «من آناء اللیل»؛ یعنی، پاره‌هایی از شب را به تسبیح و تحمید بگذران. «بحمد ربّک» در صدر آیه، قرینه براین است که این تسبیح نیز باید با حمد همراه باشد.

12 - تسبیح و ستایش پروردگار، در پاره‌هایی از شب و نزدیک صبح و پس از غروب، دارای آثار و ارزشی ویژه است.

و من ءانآی الیل فسبیح و اطراف النهار

مراد از «اطراف روز» آغاز و پایان آن است و جمع آمدن آن، یا به خاطر توافق لفظی با «آناء اللیل» است و یا برای شمول لحظات متعددی از اول و آخر روز است تا توسعه وقت را برساند؛ یعنی، ذکر و دعا در لحظه‌های اول و آخر روز، مخصوص اولین لحظه روز و آخرین لحظه آن نیست.

28- تسبیح در روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 20 - 1

1- تسبیح مداوم و شبانه روزی مقربان درگاه الهی

و من عنده ... یسبحون الیل والنهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 4

4 - فرشتگان و بندگان مخلص حق ، در شب و روز همواره تسبیح گوی خداوند هستند .

فالذین عند ربّک یسبحون له باللیل و النهار

تعبیر «باللیل و النهار» کنایه از استمرار و تداوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 9 - 8.9

ص: 456

8- مؤمنان ، موظف به تسبیح خداوند در هر صبح و شام

و تسبیح بکره و اُصیلاً

9- آغاز و پایان هر روز ، مناسب ترین لحظات برای یاد خدا و تسبیح او

و تسبیح بکره و اُصیلاً

اختصاص یافتن «بکره» و «اُصیلاً» به ذکر، ممکن است کنایه از همه لحظات نباشد، بلکه تأکیدی بر این دو مجال به حساب آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 49 - 3

3- تسبیح و حمد پروردگار ، در تکاپوی روزانه و آرامش شب و سحرگاهان ، شکیبایی آفرین برای مؤمنان *

و اصبر . . . و سبح بحمد ربك حين تقوم . و من الیل فسبحه و ادبر النجوم

برداشت یاد شده با توجه به نکات زیر است: 1- «حين تقوم» اشاره به تلاش های روزانه «و من الیل . . .» نظر به لحظه های آرام شب داشته باشد. 2- آیه شریفه را با «واصبر . . .» - که در آیه قبل آمده - ملاحظه کنیم.

29- تسخیر روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 33 - 5, 3

3- خداوند ، رام سازنده شب و روز برای بهره‌وری انسان

و سخّر لكم الیل و النهار

5- رام بودن خورشید ، ماه و شب و روز برای انسان ، نمودی از نعمت و لطف خداوند بر بندگان و شایسته شکر و سپاس

الله الذی خلق . . . و سخّر لكم الشمس و القمر دائبین و سخّر لكم الیل و النهار

آیه در مقام امتنان و برشماری نعمتهای الهی است و آهنگ آن مشوق بندگان به شکر و سپاس در برابر نعمتهای پروردگار است. گفتنی است جمله «إن الإنسان لظَلُومٌ کَفَّارٌ» در آیه بعد مؤید برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- خداوند شب، روز، خورشید و ماه را برای آدمیان رام و مسخر ساخته است .

هو الذی . . . و سخّر لکم الّیل و النهار و الشمس و القمر

2- رام و مسخر بودن خورشید، ماه، شب و روز از نعمت های الهی و در جهت بهره برداری انسان است .

و سخّر لکم الّیل و النهار و الشمس و القمر

7- رام و مسخر بودن شب، روز، خورشید، ماه و ستارگان نشانه هایی از خدا و نمونه هایی از قدرت اوست .

و سخّر لکم الّیل و النهار و الشمس و القمر . . . إن فی ذلک لآیت لقوم یعقلون

ص: 457

30- تعقل در خلقت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 4

4 - تفکر در آفرینش شب و روز و جانسین شدن آن دو به جای یکدیگر ، آموزنده درس خداشناسی

و هو الذی جعل الیل والنهار خلفه لمن أراد أن یدرّ

«تذکر» (مصدر «یدرّ») از نظر لغت به معنای یادآوردن چیزی است که فراموش شده است (لسان العرب); ولی این واژه در آیه شریفه - به گفته بیشتر مفسران - به معنای تفکر و تأمل برای درس آموختن و نتیجه گرفتن از آفرینش شب و روز است.

31- تعقل در گردش شب و روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 10

10 - جریان مستمر حیات و مرگ و گردش نظام طبیعت ، شایان تفکر و درس آموزی

و هو الذی یحیی و یمیت . . . أفلا تعقلون

32- تفاوت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 29 - 3, 2, 1

1 - نوسان مدام شب و روز در طول سال ، نشانه ای از قدرت خداوند است .

ألم تر أن الله یولج الیل فی النهار

«ولج» ریشه «یولج» به معنای «دخول» است (مفردات راغب) و داخل شدن شب در روز، به معنای کاسته شدن از مدت روز است و داخل شدن روز در شب نیز، کم شدن از مدت شب است. لازم به ذکر است که فعل مضارع «یولج» دلالت بر استمرار دارد.

2 - بی توجهی به آیه خداوند بودن نوسان شب و روز و قانون مند بودن خورشید و ماه ، مورد سرزنش خداوند است .

ألم تر أن الله یولج الیل فی النهار و یولج النهار فی الیل

«ألم تر» در آیه، استفهام انکاری بوده و نکته یاد شده را می رساند.

3- تبدیل شدن تدریجی قسمتی از روز و شب به هم ، به قدرت خدا است .

یولج الیل فی النهار و یولج النهار فی الیل

«یولج. ..» به معنای افزوده شدن بخشی از شب به روز و برعکس آمده است (مفردات راغب).

33- تفاوت روزها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 16 - 9

ص: 458

فی آیام نحسات

با توجه به این که در آیه شریفه قید «نحسات» قید احترازی است، استفاده می شود که ایام سال به دو قسم نحس و غیر نحس تقسیم می شود و این مطلب اعم از این است که نحوست در ذات ایام باشد یا در اثر حوادث. گفتنی است که مطلب بالا- بنا بر احتمال اول قابل برداشت است.

34- تفاوت شب و روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 164 - 5

5- اختلاف شب و روز (تفاوت آنها در کوتاهی و بلندی و ...) از نشانه های توحید و بیانگر رحمانیت و رحیمیت خداست .

لا إله إلا هو الرحمن الرحيم. إن فی ... اختلف الليل والنهار ... لأیت

برداشت فوق مبتنی بر این اساس است که کلمه «اختلاف» در آیه شریفه به معنای عدم تساوی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 6 - 10 - 2

2- اختلاف شب و روز (کوتاه و بلند شدن هر یک از آن دو در طول سال) و تغییر فصل ها ، حاوی دلیلهایی روشن بر تدبیر و ربوبیت خدا نسبت به اهل زمین است .

إن فی اختلف الیل والنهار ... لأیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 13

13 - لحظه ها و اوقات شبانه روز ، در شایستگی برای ذکر و دعا با هم برابر نیستند .

و سبّح بحمد ربّک قبل طلوع .. ءانآی الیل فسبّح و أطراف النهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 13 - 2

2- نوسانات مستمر ساعات شب و روز (کوتاهی و بلندی آنها) در طول سال ، نشانه قدرت بی نهایت خداوند و یکتایی او است .

یولج الیل فی النهار و یولج النهار فی الیل

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که مراد از وارد کردن شب در روز، کاستن از مقدار شب و افزودن بر مقدار روز و مقصود از ایلاج روز در شب، کاستن از ساعات روز و افزودن بر ساعات شب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 5 - 1

1 - رفت و آمد پی در پی شب و روز و تفاوت تدریجی ساعات آن دو ، نشانه وجود خداوند نزد اهل اندیشه و تفکر

ص: 459

و اختلف الیل والنهار و... آیت لقوم یعقلون

«اختلاف..» ممکن است ناظر به آمد و شد روز و شب باشد. علاوه بر آن تغییر ساعات روز و شب در طی فصول سال را نیز افاده می کند. در برداشت بالا هر دو نکته مورد نظر است.

35- تلاش در روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 60 - 9

9 - خداوند شب را زمان مناسب برای خواب و آرامش و روز را برای تلاش و کار قرار داده است.

هو الذی یتوفکم باللیل و یعلم ما جرحتم بالنهار ثم یبعثکم فیه

اگر چه خواب و بیداری اختصاصی به شب و روز ندارد، ولی اینکه ظرف «توفی» شب است و ظرف «جرحتم» روز است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 67 - 9, 3, 5

3 - خداوند، شب را به منظور آرمیدن و روز را با هدف تلاش و تأمین معاش انسان، برقرار کرده است.

هو الذی جعل لکم اللیل لتسکنوا فیه و النهار مبصراً

به قرینه «مبصراً» لفظ «مظلماً»، بعد از «اللیل»؛ و به قرینه «لتسکنوا فیه» جمله «لتعملوا فیه»، بعد از لفظ «مبصراً» مقدر است؛ یعنی: هو الذی جعل لکم اللیل مظلماً، لتسکنوا فیه و النهار مبصراً لتعملوا فیه.

5 - شب، ظرفی مناسب برای آرمیدن و روز فرصتی شایسته برای تلاش است.

هو الذی جعل لکم اللیل لتسکنوا فیه و النهار مبصراً

9 - قرار دادن شب برای آرامش انسان ها و روشنایی روز برای تلاش آنان، از نشانه های توحید ربوبی است.

هو الذی جعل لکم اللیل... إن فی ذلک لآیت لقوم یسمعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 47 - 4, 5, 6

4 - خداوند ، روز را بستری مناسب برای کار و تلاش و جنب و جوش آدمیان قرار داد .

و جعل النهار نشوراً

طبق نظر بیشتر مفسران، «نشوراً» در جمله «جعل النهار نشوراً» می تواند از ماده «نشر» به معنای «انتشار» باشد. از این رو مقصود از آن - به قرینه مقابله این جمله با صدر آیه (جعل الليل لباساً) - پخش شدن انسان ها در روز برای کار و تلاش است.

5 - گردش شب و روز و آرامش در شب و تلاش روزانه ، در راستای تأمین نیازها و منافع انسان ها و هماهنگی با آنها است .

و هو الذی جعل لكم الیل لباساً و النوم سباتاً و جعل النهار نشوراً

برداشت فوق، از لام «لکم» - که برای انتفاع است - به دست می آید.

6 - گردش شب و روز و آرامش در شب و روز پر تلاش ، نشانه ربوبیت خداوند

ألم تر إلی ربّک . . و هو الذی جعل لكم الیل لباساً و النوم سباتاً و جعل النهار

ص: 460

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 73 - 4

4 - تلاش جهت به دست آوردن توشه زندگی ، هدف الهی از برقرار کردن روز برای بندگان

جعل لکم ... النهار ... لتبتغوا من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 23 - 11، 6

6 - روز ، زمان مناسب برای تلاش و کوشش جهت تأمین زندگی است .

و من آیته ... و النهار و ابتغواکم من فضله

برداشت بالا همان گونه که برخی مفسران نیز گفته اند، بنابراین اساس است که در آیه، تقدیم و تأخیری به این صورت «و من آیاته منامکم بالیل و ابتغواکم من فضله بالنهار» باشد.

11 - آیه بودن خواب در شب و تلاش در روز برای کسب روزی ، برای دارندگان گوش شنوا ، قابل درک است .

إنّ فی ذلک لآیت لقوم یسمعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 61 - 6، 5، 4

4 - خداوند ، روز را به منظور توانایی بشر بر دیدن و تلاش برای تأمین روزی آفریده است .

اللّه الذی جعل لکم ... و النهار مبصرًا

در جمله «و النهار مبصرًا» به قرینه آمدن «لتسکنوا» در جمله پیش - کلمه «لتبصروا فیه» محذوف است.

5 - روز هنگام ، زمان مناسب جهت تلاش و تکاپو برای به دست آوردن رزق و روزی

و النهار مبصرًا

در جمله «و النهار مبصرًا» - به قرینه آیات مشابه مانند آیه 73 سوره «قصص» - می توان جمله «لتبتغوا من فضله» را در تقدیر گرفت.

6 - نقش سازنده روشنایی روز ، در تلاش روزانه انسان ها و نشاط و شادایی آنان

36- تیرگی روز عذاب اصحاب ایکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 189 - 3

3 - مجازات مردم « ایکه » ، در روزی ابری و تیره

فأخذهم عذاب يوم الظلّه

«ظلّه» (می تواند به معنای) پاره ابری باشد که همچون سایه بان سایه می افکند. بنابراین «فأخذهم عذاب يوم الظلّه»؛ یعنی، عذابی سخت آنان را در روزی که ابری بر فراز سرشان سایه افکنده بود، فروگرفت.

ص: 461

37- جایگزینی روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 4

4- تفکر در آفرینش شب و روز و جانشین شدن آن دو به جای یکدیگر ، آموزنده درس خداشناسی

و هو الذی جعل الّیل و النهار خلفه لمن أراد أن یدّکر

«تذکر» (مصدر «یدّکر») از نظر لغت به معنای یاد آوردن چیزی است که فراموش شده است (لسان العرب); ولی این واژه در آیه شریفه - به گفته بیشتر مفسران - به معنای تفکر و تأمل برای درس آموختن و نتیجه گرفتن از آفرینش شب و روز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 13 - 1

1- در پی هم آمدن شب و روز و جایگزینی مستمر یکی جای دیگری ، جلوه ای از توانایی مطلق خدا و یکتایی او

یولج الّیل فی النهار و یولج النهار فی الّیل

«ایلاج» (مصدر «یولج») به معنای وارد کردن است. وارد کردن شب در روز و روز در شب، می تواند کنایه از جابه جا کردن شب و روز باشد؛ یعنی، خدا شب را تدریجاً به جای روز و روز را به تدریج در جای شب قرار می دهد.

38- حمد در روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 49 - 3

3- تسبیح و حمد پروردگار ، در تکاپوی روزانه و آرامش شب و سحرگاهان ، شکیبایی آفرین برای مؤمنان *

و اصبر . . . و سبّح بحمد ربّک حین تقوم . و من الّیل فسبّحه و ادبر النجوم

برداشت یاد شده با توجه به نکات زیر است: 1- «حین تقوم» اشاره به تلاش های روزانه «و من الّیل . . .» نظر به لحظه های آرام شب داشته باشد. 2- آیه شریفه را با «واصبر...» - که در آیه قبل آمده - ملاحظه کنیم.

39- خالق روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- تنها خداوند، آفریننده شب و روز و خورشید و ماه است .

و هو الذی خلق الیل والنهار والشمس والقمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 86 - 4

4 - نادیده گرفتن خدا در پدید آوردن نظام شب و روز، امری شگفت و دور از انتظار

ص: 462

ألم يروا أننا جعلنا الليل ليسكنوا فيه و النهار مبصرًا

تعبیر «ألم يروا..» لحنی است آمیخته با شگفتی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 61 - 8

8 - عبادت و حاجت خواهی ، تنها در پیشگاه کسی روا است که آفریننده شب و روز و تأمین کننده روزی و نیاز های انسان ها است .

وقال ربکم ادعونی أستجب لکم . . . الله الذی جعل لکم... النهار مبصرًا

از ارتباط میان این آیه با آیه قبل - که درباره ربوبیت خداوند و عبادت او و حاجت خواهی از او بود - برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 37 - 9

9 - خداوند ، آفریدگار شب و روز و خورشید و ماه

و من آیته . . . الذی خلقهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 30 - 1

1 - خداوند ، پس از آفرینش آسمان و ایجاد شب و روز ، زمین را گسترده ساخت .

و الأرض بعد ذلک دحیها

«دحو» به معنای بسط دادن و گستراندن است. «بعد ذلک» دلالت دارد که این مرحله از تغییرات زمین، پس از تعدیل آسمان و آفرینش

تاریکی و روشنی بوده است. مراد از بسط زمین - به قرینه آیات بعد - آماده سازی و سامان دادن آن برای زندگانی جانداران است.

40- خلقت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 33 - 4

4- آفرینش شب و روز و خورشید و ماه ، نشانی از توحید ربوبی است .

و هو الذی خلق الّیل . . . کلّ فی فلک یسبحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 2,3,7

2- آفریش شب و روز و پدید آمدن روشنایی و تاریکی ، بر اثر جانشین شدن آن دو به جای یکدیگر ، تنها به قدرت خدا است .

و هو الذی جعل الّیل و النهار خلفه

ص: 463

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته است: 1- معرفه بودن مبتدا و خبر (هو الذی جعل) بیانگر قصر می باشد. 2- آیه شریفه در مقام بیان قدرت خدا است.

3- آفرینش شب و روز و پدید آمدن روشنایی و تاریکی بر اثر جانشین شدن آن دو به جای یکدیگر، از نشانه های قدرت خدا است.

و هو الذی جعل الّیل و النهار خلفه

7- آفرینش شب و روز، تنها برای انسان های برخوردار از روح سپاس گزاری، سپاس برانگیز است.

و هو الذی جعل الّیل . . . لمن أراد أن یدکر أو أراد شکورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 5 - 10، 5

5- پیدایش مستمر روز و شب و نور و ظلمت، از نشانه های قدرت مطلق و ربوبیت یگانه خداوند است.

یکور الّیل علی النهار و یکور النهار علی الّیل

10- آفرینش و تدبیر آسمان ها و زمین و پیدایش شب و روز و تسخیر خورشید و ماه، جلوه های عزت و قدرتمندی خداوند است.

خلق السموت و الأرض . . . کلّ یدجرى لأجل مسمیّ ألا هو العزیز

یادآوری عزت و قدرتمندی خداوند در پایان آیه شریفه و پس از یادآوری آفرینش آسمان، زمین و . . . گویای برداشت یاد شده است.

41- خواب در روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 23 - 2

2- فراهم بودن امکان خواب در شب و روز برای انسان ها از آیات الهی است.

و من ءایته منامکم بالیل و النهار

بنابر این که «و النهار» عطف به «اللیل» باشد، استفاده می شود که شب و روز، هر دو ظرفی مناسب برای خواب هستند.

42- روز از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- خداوند ، شب و روز را دو نشانه از نشانه ها و آیات خویش قرار داده است .

و جعلنا الیل والنهار آیتین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 37 - 1

1 - « شب و روز » و « خورشید و ماه » ، از آیات و نشانه های خداوند است .

ص: 464

و من آیتہ الّیل و النهار و الشمس و القمر

43- روز ترویہ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

20 - فجر - 89 - 3 - 5

5- « [فی المجمع] وقیل الشفع یوم الترویہ و الوتر یوم عرفہ و روی ذلك عن أبی جعفر و أبی عبد اللہ (ع) ;

[در مجمع البیان آمده است:] گفته شده که شفع روز ترویہ (هشتم ذی الحجہ) و وتر روز عرفہ است و این مطلب از امام باقر و امام صادق (ع) روایت شده است.

44- روز رجعت

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 19

19- عن مثنیٰ الحنّاط قال : سمعت أبا جعفر (ع) يقول : أيام الله عزّوجلّ ثلاثه : یوم یقوم القائم (ع) و یوم الکزّه و یوم القیامه ; مثنیٰ حنّاط گوید: از امام باقر (ع) شنیدم کہ فرمود: ایام الله سه روز است روز قیام حضرت قائم (ع) و روز رجعت و روز قیامت.

45- روز ظهور امام مهدی (ع)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 19

19- عن مثنیٰ الحنّاط قال : سمعت أبا جعفر (ع) يقول : أيام الله عزّوجلّ ثلاثه : یوم یقوم القائم (ع) و یوم الکزّه و یوم القیامه ; مثنیٰ حنّاط گوید: از امام باقر (ع) شنیدم کہ فرمود: ایام الله سه روز است روز قیام حضرت قائم (ع) و روز رجعت و روز قیامت.

46- روز عذاب قوم عاد

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - قمر - 54 - 19 - 6

6- « [فی المجمع] وقیل : إنّه کان فی یوم الأربعاء فی آخر الشهر . . . عن علی (ع) ;

در مجمع البیان آمده است: گفته شده که عذاب قوم عاد، در روز چهارشنبه در آخر ماه بوده است. . . و این مطلب از امام علی (ع) روایت شده است».

ص: 465

47- روز عذاب کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 21

21- روز فرارسی عذاب دنیوی مشرکان و کافران ، روزی بس شگفت و عظیم

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

مراد از «عذاب یوم عظیم» ممکن است عذاب دنیوی باشد.

48- روز عرفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 3 - 4,5,6

4 - « [فی المجمع] قيل : الشفع يوم النحر و الوتر يوم عرفه . . . و هي رواية جابر عن النبي (صلى الله عليه وآله) ;

[در مجمع البيان آمده است:] گفته شده که شفع روز «قربانی» و وتر روز «عرفه» است . . . و این روایت جابر از پیامبر (صلى الله عليه وآله) است .

5 - « [فی المجمع] وقيل الشفع يوم الترويه و الوتر يوم عرفه و روى ذلك عن أبي جعفر و أبي عبد الله (ع) ;

[در مجمع البيان آمده است:] گفته شده که شفع روز ترویه (هشتم ذی الحجه) و وتر روز عرفه است و این مطلب از امام باقر و امام صادق (ع) روایت شده است .

6 - « عن النبي (صلى الله عليه وآله) أنه سُئل عن الشفع و الوتر فقال : يومان و ليلة يوم عرفه و يوم النحر ، و الوتر ليلة النحر ليلة جُمع ;

از پیامبر (صلى الله عليه وآله) از شفع و وتر سؤال شد؛ آن حضرت فرمود: دو روز و یک شب است روز عرفه و روز قربانی و وتر شب قربانی است که شب مشعر است .

49- روز عید قربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 3 - 6

6 - « عن النبي (صلى الله عليه وآله) أنه سُئل عن الشفع و الوتر فقال : يومان و ليلة يوم عرفه و يوم النحر ، و الوتر ليلة النحر ليلة جُمع ;

از پیامبر(صلی الله علیه و آله) از شفیع و وتر سؤال شد: آن حضرت فرمود: دو روز و یک شب است روز عرفه و روز قربانی و وتر شب قربانی است که شب مشعر است».

50- روز قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 103 - 8

ص: 466

8- « قال الصدوق روى : . . . و تقوم القيامة فى يوم الجمعة . . . قال الله عزوجل : « ذلك يوم مجموع له الناس و ذلك يوم مشهود » ;

صدوق گوید: روایت شده است که .. قیامت در روز جمعه برپا می شود ... و خدای عزوجل فرمود: « ذلك يوم مجموع ... ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 5 - 19

19- عن مثنى الحنّاط قال : سمعت أبا جعفر (ع) يقول : أيام الله عزّوجلّ ثلاثه : يوم يقوم القائم (ع) و يوم الكزّه و يوم القيامة ;

مثنى حنّاط گوید: از امام باقر(ع) شنیدم که فرمود: ایام الله سه روز است روز قیام حضرت قائم(ع) و روز رجعت و روز قیامت.

51- روز لعن بر ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 35 - 7

7- « یزیدبن سلام . . . سأل رسول الله (صلى الله عليه و آله) . . . قال : فالخميس ، قال : هو يوم خامس من الدنيا و هو يوم . . . لعن فيه إبليس . . . » ;

یزیدبن سلام از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) پرسید: پنجشنبه یعنی چه؟ حضرت فرمود: پنجشنبه پنجمین روز از دنیاست و آن روزی است که .. ابلیس در آن مورد لعن قرار گرفت...».

52- روز لقاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 44 - 2, 4, 1

1 - به هنگام لقاء الله ، بر مؤمنان ، با واژه « سلام » ، تحیت گفته می شود .

تحیتهم يوم یلقونه سلم

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که اضافه «تحیت» به ضمیر «هم»، اضافه مصدر به مفعول اش باشد.

2 - تحیت بر مؤمنان ، به هنگام لقاء الله ، سلامتی و امنیت کامل داشتن است .

تحیتهم يوم یلقونه سلم

احتمال دارد که مراد از «سلام»، معنای اصطلاحی آن باشد که نوعی تحیت گفتن است و احتمال دارد که معنای لغوی آن باشد. برداشت

یاد شده بر اساس احتمال دوم است.

4- تحیت مؤمنان به هم، هنگام لقاءالله، با واژه «سلام» است.

تحیتهم یوم یلقونه سلم

برداشت بالا، بنابراین است که اضافه «تحیت» به ضمیر «هم»، اضافه مصدر به فاعل اش باشد.

ص: 467

53- روز مبارزه بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 15

15 - متهم کردن رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) به سحر و ساحری ، از حربہ های تبلیغاتی بنی اسرائیل علیه آن حضرت

فلما جاءهم بالبیت قالوا هذا سحر مبین

54- روز میعاد فرعون با موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 5

5 - روز مقابله ساحران فرعون با موسی (ع) روزی سرنوشت ساز و تعیین کننده ، از دیدگاه فرعونیان

وقد أفلح اليوم من استعلی

«فلاح» به معنای موفقیت و پیروزی است. ابراز این سخن از ناحیه فرعونیان، گواه این مدعا است که آنان این مبارزه را، مبارزه مرگ و زندگی و نقطه عطفی در تاریخ خود تلقی می کردند.

55- روز و توحید ربوبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 67 - 8

8 - شب و روز ، دارای نشانه های فراوان توحید ربوبی برای شنوایان حق پذیر

هو الذی جعل لکم الیل ... و النهار ... إن فی ذلک لآیت لقوم یسمعون

56- روشنایی روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 67 - 2

2 - خداوند شب را تاریک و روز را ، روشن قرار داده است .

هو الذی جعل لکم الّیل لتسکنوا فیہ و النهار مبصراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 10 - 4

4- خداوند به همگان - آنان که در تاریکی های شب کاملاً پنهانند و یا در روز روشن آشکارند - آگاه است .

و من هو مستخف بالّیل و سارب بالنهار

«استخفاء» (مصدر مستخف) و «خفاء» هر دو به معنای پنهان بودن است، با این تفاوت که «استخفاء» حاکی از تأکید می باشد. «سَرَب» به معنای راه است و «سارب» به کسی که راه را می پیماید گفته می شود و از آن جا که راه و طی کننده آن

ص: 468

معمولاً بر انسانها مخفی نیست - خصوصاً که در روز باشد - می توان گفت: «سارب» در آیه شریفه به قرینه مقابله آن با «مستخف» کنایه از «آشکار» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 12 - 15

15- « یزیدبن سلام . . . سأل رسول الله (صلى الله عليه وآله) فقال له : . . . فما بال الشمس والقمر لا يستويان في الضوء والنور ، قال : . . . أمر الله تعالى جبرئيل : أن يمحو ضوء القمر فمحاها . . . وذلك قول الله عزّوجلّ : « وجعلنا الليل والنهار آيتين فمحونا آية الليل وجعلنا آية النهار مبصره . . . » . . . ;

یزیدبن سلام از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) سؤال کرد، پس به حضرت گفت:.. چگونه است که خورشید و ماه در نور و روشنایی با هم مساوی نیستند؟ حضرت جواب فرمود:... خداوند تعالی به جبرئیل فرمان داد تا نور ماه را محو کند، پس او نور ماه را محو کرد... و آن همان سخن خدا است که فرمود: «وجعلنا الليل والنهار آيتين فمحونا آية الليل وجعلنا آية النهار مبصره...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 72 - 5

5- توانایی خدا بر ثابت نگه داشتن روشنایی روز و محروم ساختن اهل آن از نعمت شب تا روز قیامت

قل أرأيتم إن جعل الله عليكم النهار سرمدًا إلى يوم القيمة

57- زندگی در روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 11 - 1

1 - روز ، زمان زندگی و حیاتی مجدد برای انسان ، پس از فرونشستن آثار حیات او در خواب

وجعلنا النهار معاشًا

«معاش» مصدر میمی و به معنای حیات و زندگی است (لسان العرب). اطلاق حیات بر روز، به این اعتبار است که انسان از خواب شب - که به قرینه تقارن این آیه با دو آیه قبل به مرگ تشبیه شده است - برمی خیزد و حیاتی دوباره آغاز می کند. کسانی که این کلمه را اسم زمان و به معنای زمان عیش (زمان زندگی) دانسته اند، همین مفاد را در نظر گرفته اند.

58- سختی اندازه گیری روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 6

6 - اندازه گیری کامل شب و روز و مقدار دقیق شب زنده داری برای مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله) میسر و آسان نبود .

علم أن لن تحصوه

ص: 469

59- سعادت روزها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 16 - 9

9 - تفاوت روزهای سال در سعد و نحس بودن *

فی آیام نحسات

با توجه به این که در آیه شریفه قید «نحسات» قید احترازی است، استفاده می شود که ایام سال به دو قسم نحس و غیر نحس تقسیم می شود و این مطلب اعم از این است که نحوست در ذات ایام باشد یا در اثر حوادث. گفتنی است که مطلب بالا- بنا بر احتمال اول قابل برداشت است.

60- سوگند به روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 3 - 1,2

1 - سوگند خداوند ، به روز در لحظه فروغ افکندن آن بر زمین

و النهار إذا جلیها

مفاد آیه شریفه، گواه آن است که ضمیر مفعولی «جلاها» به «الشمس» برنمی گردد؛ زیرا جلا یافتن خورشید را، نمی توان ناشی از روز دانست. بنابراین باید گفت: از آن جا که جلوه گر شدن زمین به وسیله روز، بسیار واضح است، نیازی به ذکر «الأرض»، برای ارجاع ضمیر به آن نبود.

2 - پیدایش روز و درخشان شدن زمین به وسیله آن ، دارای عظمتی در خور سوگند خداوند

و النهار إذا جلیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 9 - 3

3 - خداوند ، در تأکید بر رستگاری اهل تزکیه ، به « خورشید و نور آن » ، « ماه » ، « روز و شب » ، « آسمان و زمین » ، « روح » و « ذات خویش » ، سوگند یاد کرده است .

و الشمس . . . قد أفلح من زکیها

جمله «قد أفلح . . .» جواب قسم هایی است که از آغاز سوره مطرح شده بود. برخی آن را جمله معترضه دانسته، جواب قسم را جمله «كذبت ثمود...» و یا محذوف دانسته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 10 - 4

4 - خداوند، در تأکید بر زیان کاری و تباهی گناه کاران، به «خورشید و نور آن»، «ماه»، «روز و شب»، «آسمان و زمین»، «نفس انسان» و «ذات خویش» سوگند یاد کرده است.

والشَّمْسِ . . . وقد خاب من دسِّيها

تکرار «قد»، نشانگر آن است که جمله «قد خاب. . .»، جوابی مستقل برای قسم های پیشین است.

ص: 470

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 4 - 2

2 - خداوند ، در تأکید بر گوناگون بودن تلاش های انسان ها و شیوه ها و آثار آن ، به شب و روز و به ذات خویش ، سوگند یاد کرده است .

و الیل . . . إنّ سعیکم لشتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 10 - 8

8 - خداوند ، در تأکید بر تفاوت فرجام انفاق گران با تقوا و بخیلان زراندوز ، به سیطره شب و جلوه روز و به ذات خویش ، سوگند یاد کرده است .

و الیل . . . إنّ سعیکم لشتی . فأما من أعطی . . . لیسری . و أمّا من بخل . . . فسنی

61- سوگند به روز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 3 - 8,9

8 - « عن محمد بن هاشم عن روى عن أبی جعفر (ع) قال : سأله الأبرش الكلبي عن قول الله عزّوجلّ « و شاهد و مشهود » فقال أبو جعفر (ع) : ما قيل لك ؟ فقال : قالوا : الشاهد يوم الجمعة و المشهود يوم عرفه ، فقال أبو جعفر (ع) : ليس كما قيل ، الشاهد يوم عرفه و المشهود يوم القيامة أما تقرأ القرآن ؟ قال الله عزّوجلّ : « ذلك يوم مجموع له الناس و ذلك يوم مشهود »

محمد بن هاشم از کسی که از امام باقر(ع) روایت کرده، نقل می کند: ابرش کلبی از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند عزّوجلّ «و شاهد و مشهود» سؤال کرد، حضرت فرمود: [در این باره] برای تو چه گفته شده؟ عرض کرد: گفته اند: «شاهد» روز جمعه و «مشهود» روز عرفه است. حضرت فرمود: این چنین که برای تو گفته شده است نیست؛ بلکه «شاهد» روز عرفه و مشهود روز قیامت است. مگر قرآن نخوانده ای که خدای عزّوجلّ فرموده است: ذلك يوم مجموع له الناس و ذلك يوم مشهود».

9 - « عن علیّ (ع) قال : . . . و الشاهد يوم الجمعة و المشهود يوم النحر ;

از امام علی(ع) روایت شده که فرمود: شاهد روز جمعه و مشهود روز قربانی (دهم ذی الحجه) است».

62- سوگند به روز عرفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - « عن محمد بن هاشم عن روى عن أبي جعفر (ع) قال : سأله الأبرش الكلبي عن قول الله عزّوجلّ « و شاهد و مشهود » فقال أبو جعفر (ع) : ما قيل لك ؟ فقال : قالوا : الشاهد يوم الجمعة و المشهود يوم عرفه ، فقال أبو جعفر (ع) : ليس كما قيل ، الشاهد يوم عرفه و المشهود يوم القيامة أما تقرأ القرآن ؟ قال الله عزّوجلّ : « ذلك يوم مجموع له الناس و ذلك يوم مشهود » ;

محمد بن هاشم از کسی که از امام باقر(ع) روایت کرده، نقل می کند: ابرش کلبی از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند عزوجل «و شاهد و مشهود» سؤال کرد، حضرت فرمود: [در این باره] برای تو چه گفته شده؟ عرض کرد: گفته اند: «شاهد» روز جمعه و «مشهود» روز عرفه است. حضرت فرمود: این چنین که برای تو گفته شده است نیست؛ بلکه «شاهد» روز عرفه و مشهود روز قیامت است. مگر قرآن نخوانده ای که خدای عزوجل فرموده است: ذلک یوم مجموع له الناس و ذلک یوم مشهود».

63- سوگند به روشنایی روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 2 - 1, 2

1 - سوگند خداوند ، به روز ، هنگام درخشان شدن آن

و النهار إذا تجلی

2 - پدیده روز و تابناکی آن ، دارای عظمتی درخور سوگند خداوند

و النهار إذا تجلی

64- سهولت زندگی در روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 11 - 5

5 - توجه به آسان سازی امور زندگانی انسان با آفرینش روز و ویژگی های آن ، زمینه ساز پی بردن به قدرت خداوند و پذیرش معاد است .

عمّ یتساءلون . . . ألم نجعل ... و جعلنا النهار معاشاً

65- شب و روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 13 - 1

1 - مالکیت و حاکمیت مطلقه الهی بر هر موجود مستقر در شب و روز

و له ما سکن فی الیل و النهار

«سکن»، از ماده «سکنی» (به معنی مسکن گزید): و «ما سکن ..»، شامل هر موجودی است که در ظرف شب و روز قرار گرفته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 54 - 6,7

6 - روز، پیوسته با پوششی از شب نهان می شود.

ص: 472

7- نهان گشتن روز با پوشش شب، از تدابیر خداوند در جهان هستی

ثم استوی علی العرش یغشی الیل النهار

«یغشی الیل . . .» بیان مصداقی است از جمله «استوی علی العرش».

66- عبرت از خلقت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 5

5- درس آموز بودن آفرینش شب و روز و نظم حاکم بر آن، به تصمیم و اراده انسان برای درس آموختن بستگی دارد.

وهو الذی جعل الیل والنهار خلفه لمن أراد أن یدّکر

آمدن فعل «آراد» در جمله «لمن أراد أن یدّکر» - که در این جمله به منزله قید است - می رساند که اراده و تصمیم انسان نقش اساسی در درس آموزی و عبرت گیری او دارد.

67- عبرت از گردش روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 44 - 2،4

2- گردش و جابه جایی شب و روز و تحولات ناشی از آن، درس عبرتی است برای صاحبان بصیرت و روشن دلی.

یقَلِّبُ اللّهُ الَّیْلَ والنَّهَارَ إِنَّ فِی ذَلِکَ لَعِبْرَةً لِّأُولِی الْأَبْصَارِ

4- طبیعت (گردش و جابه جایی شب و روز و تحولات ناشی از آن و . . .) بستر مناسب برای عبرت آموزی و پندگیری

یقَلِّبُ اللّهُ الَّیْلَ والنَّهَارَ إِنَّ فِی ذَلِکَ لَعِبْرَةً لِّأُولِی الْأَبْصَارِ

68- عظمت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 3 - 2

2- پیدایش روز و درخشان شدن زمین به وسیله آن ، دارای عظمتی درخور سوگند خداوند

و النهار إذا جلیها

69- عظمت روز عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 156 - 6

ص: 473

6- روز نزول عذاب استیصال ، روزی بس بزرگ و هولناک

فیأخذکم عذاب یوم عظیم

مراد از «عذاب یوم عظیم» به قرینه «فأخذهم العذاب» (آیه 158) عذاب استیصال است که ثمودیان را نابود ساخت.

70- عظمت روشنایی روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 2 - 2

2- پدیده روز و تابناکی آن ، دارای عظمتی درخور سوگند خداوند

و النهار إذا تجلّی

71- عوامل نحوست روز ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 19 - 7

7- «عن أبي عبد الله (ع) فی قوله تعالی «فی یوم نحس مستمر» قال کان القمر منحوساً بزحل ؛

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند تعالی «فی یوم نحس مستمر» روایت شده [در آن روز] ماه به وسیله زحل منحوس شده بود».

72- فلسفه خلقت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 67 - 3، 1

1- خداوند ، شب و روز را به خاطر انسان برقرار کرد .

هو الذی جعل لکم الّیل لتسکنوا فیه و النهار مبصراً

3- خداوند ، شب را به منظور آرمیدن و روز را با هدف تلاش و تأمین معاش انسان ، برقرار کرده است .

هو الذی جعل لکم الّیل لتسکنوا فیه و النهار مبصراً

به قرینه «مبصراً» لفظ «مظلماً»، بعد از «الّیل» ؛ و به قرینه «لتسکنوا فیه» جمله «لتعملوا فیه»، بعد از لفظ «مبصراً» مقدر است ؛ یعنی: هو

الذی جعل لکم الیل مظلماً، لتسکنوا فیہ و النهار مبصراً لتعملوا فیہ.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 73 - 4

4 - تلاش جهت به دست آوردن توشه زندگی ، هدف الهی از برقرار کردن روز برای بندگان

جعل لکم ... النهار ... لتبتغوا من فضله

ص: 474

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 61 - 10، 7، 4

4 - خداوند ، روز را به منظور توانایی بشر بر دیدن و تلاش برای تأمین روزی آفریده است .

اللّٰهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ .. و النَّهَارَ مَبْصُرًا

در جمله «و النهار مبصرًا» به قرینه آمدن «لتسكنوا» در جمله پیش - کلمه «لتبصروا فيه» محذوف است.

7 - آفرینش شب و روز برای تأمین نیاز های بشر ، جلوه ای از ربوبیت خداوند و نشانه توانایی او بر برپا کردن قیامت

إِنَّ السَّاعَةَ لِآتِيَةٍ .. اللّٰهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ و النَّهَارَ مَبْصُرًا

آیه شریفه، درصدد اثبات و ارائه نشانه های درستی و راستی برپایی قیامت است که در دو آیه قبل، با صراحت به آن تأکید شده است.

10 - آفرینش شب و روز در راستای تأمین نیاز ها و منافع بشر ، جلوه ای از فضل و احسان خداوند به او است .

اللّٰهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ اللَّيْلَ .. إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ

73- فواید حرکت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 12 - 9

9- از فواید گردش شب و روز ، محاسبه زمان و سال شماری و آشنایی انسان با تاریخ است .

جَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ .. لَتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ و الْحِسَابِ

74- فواید روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 47 - 4

4 - خداوند ، روز را بستری مناسب برای کار و تلاش و جنب و جوش آدمیان قرار داد .

و جعل النهار نشورًا

طبق نظر بیشتر مفسران، «نشورًا» در جمله «جعل النهار نشورًا» می تواند از ماده «نشر» به معنای «انتشار» باشد. از این رو مقصود از آن -

به قرینه مقابله این جمله با صدر آیه (جعل اللیل لباساً) - پخش شدن انسان ها در روز برای کار و تلاش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 86 - 7

7 - بینایی انسان در پرتو وجود روز ، نشانه ای از تدبیر خدای جهان

و النهار مبصراً إنّ فی ذلک لآیت

وصف «مبصراً» گرچه از نظر لفظ برای «نهار» آمده است؛ اما در حقیقت وصفی است برای انسان که در پرتو روشنی روز، قادر به دیدن اشیا می باشد.

ص: 475

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 37 - 2

2- با رفتن روشنایی روز، اهل زمین ناگهان در تاریکی فرو می روند.

الَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلَمُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 61 - 5

5- روز هنگام، زمان مناسب جهت تلاش و تکاپو برای به دست آوردن رزق و روزی

وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا

در جمله «و النهار مبصرًا» - به قرینه آیات مشابه مانند آیه 73 سوره «قصص» - می توان جمله «لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ» را در تقدیر گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 7 - 1

1- شب، فرصتی مناسب برای عبادت و راز و نیاز به درگاه الهی و روز، زمانی شایسته برای تلاش و رسیدگی به امور زندگی

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا

«سبح» در معانی متعددی به کار می رود؛ از جمله سعی و تلاش برای معاش (قاموس المحيط). جمله «إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ»، تعلیل دیگری برای «قم اللیل» است؛ یعنی، چون در روز به خاطر تلاش طولانی برای معاش، فرصت و فراغت برای مناجات و عبادت نیست، شب را برای این کار اختصاص بده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 22

22- روز، زمان مناسب برای تلاش اقتصادی و تأمین زندگی

تقوم أدنى من ثلثي الليل... يبتغون من فضل الله

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که تلاش روزانه (یبتغون...) در برابر شب زنده داری (تقوم...اللیل) واقع شده است.

1 - روز، زمان زندگی و حیاتی مجدد برای انسان، پس از فرو نشستن آثار حیات او در خواب

و جعلنا النهار معاشاً

«معاش» مصدر میمی و به معنای حیات و زندگی است (لسان العرب). اطلاق حیات بر روز، به این اعتبار است که انسان از خواب شب - که به قرینه تقارن این آیه با دو آیه قبل به مرگ تشبیه شده است - برمی خیزد و حیاتی دوباره آغاز می کند. کسانی که این کلمه را اسم زمان و به معنای زمان عیش (زمان زندگی) دانسته اند، همین مفاد را در نظر گرفته اند.

2 - روز، زمانی مناسب برای فعالیت و فراهم سازی آذوقه زندگانی

و جعلنا النهار معاشاً

از جمله معانی «معاش»، «معیشت» است؛ یعنی، آنچه زندگی به آن تداوم یابد (لسان العرب). مفاد آیه شریفه با توجه به این معنا، مبالغه در سبب بودن روز برای معیشت و زندگانی است.

5- توجه به آسان سازی امور زندگانی انسان با آفرینش روز و ویژگی های آن، زمینه سازی بردن به قدرت خداوند و پذیرش معاد است.

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ .. أَلَمْ نَجْعَلْ ... وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 33 - 1

1- سودمندی آسمان، شب، روز، زمین، آب، گیاه و کوه ها برای انسان و دام، هدف خداوند از آفرینش و سامان بخشی آنها است.

مَتَّعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَمَ لَكُمْ

«متاعاً» مفعول له است. این کلمه گرچه اسم است برای هر چیزی که سودمند باشد (لسان العرب); ولی در این آیه جایگزین مصدر شده است; یعنی، «تمتيعاً لكم».

75- فواید روشنایی روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 12 - 5

5- انسان، در پرتو روشنی روز - در پی تاریکی شب - از روزی و فضل خداوند بهره مند می شود.

فَمَحُونًا أَيْهِ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا أَيْهِ النَّهَارَ مَبْصُرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 71 - 6

6 - نقش تعیین کننده روشنایی روز در زندگی بشر

مِن إِلَهٍ غَيْرِ اللَّهِ يَا تَيْكُم بَضِيَاء

از اهداف مورد نظر در این آیه، بیان اهمیت روشنایی روز و وابستگی زندگی بشر به آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 61 - 6

6 - نقش سازنده روشنایی روز، در تلاش روزانه انسان ها و نشاط و شادابی آنان

76- گردش روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 190 - 1

1 - خلقت آسمان ها و زمین و گردش شب و روز ، دربردارنده نشانه های فراوان بر قدرت مطلق خداوند

والله على كل شيء قدير. ان في خلق السموات والارض و اختلاف اليل والنهار ل

ص: 477

جمله «انّ فی . . .» می تواند بیانگر دلیلی برای قدرت مطلق الهی (و الله علی کل شیء قدیر) باشد که در آیه قبل مطرح شد. بنابراین مراد از «لایات»، نشانه های قدرت مطلق الهی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 54 - 8

8 - شب با پوشش و شتابی سریع ، برای پوشاندن روز ، به دنبال آن در حرکت است .

یطلبه حیثاً

ضمیر فاعلی در «یطلبه» می تواند به «اللیل» بازگردانده و طبعاً ضمیر مفعولی به «النهار» برمی گردد. عکس این معنا نیز محتمل است. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 6 - 1

1 - آمد و رفت شب و روز ، از آیات و نشانه های روشن ربوبیت خداست .

إن ربکم الله . . . إن فی اختلاف الّیل و النهار ... لآیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 8

8 - گردش شب و روز و پیدایش فصل های مختلف ، یکی دیگر از جلوه های تدبیر و ربوبیت بی شریک خداوند

و له اختلاف الّیل و النهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 47 - 6

6 - گردش شب و روز و آرامش در شب و روز پر تلاش ، نشانه ربوبیت خداوند

ألم تر إلی ربّک . . . و هو الذی جعل لکم الّیل لباساً و النوم سباتاً و جعل النهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نظام توالی شب و روز ویژه عالم دنیا است .

إن جعل الله عليكم الليل سرمداً إلى يوم القيمة

برداشت یاد شده با توجه به تقيید «سرمداً» به قید «إلى يوم القيامة» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نظام توالی شب و روز ، مخصوص عالم دنیا است .

إن جعل الله عليكم النهار سرمداً إلى يوم القيمة

با توجه به مقید شدن «سرمداً» به قید «إلى يوم القيامة»، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 73 - 1

1 - نظام توالی شب و روز، جلوه ای از رحمت خدا بر خلق است .

و من رحمته جعل لكم الیل والنهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 29 - 10، 4،

4 - گردش شب و روز به قدرت خداوند، دلیل توان مندی او بر آسان زنده کردن مجدد انسان ها پس از مرگ است .

ما خلقکم ولابعثکم إلا کتفس وحده .. ألم تر أن الله یولج الیل فی النهار

10 - نظام روز و شب و جریان خورشید و ماه، دارای طرحی مشخص - و نه پدیده ای تصادفی - است .

یولج الیل .. و سخر الشمس و القمر کلّ یجرى إلى أجل مسّی

20 - توجه ژرف به گردش شب و روز و رام بودن و در مدار مشخص بودن خورشید و ماه، انسان را به قابل فهم بودن آگاهی خداوند از اعمال انسان ها، رهنمون می کند .

الم تر .. و أن الله بما تعملون خبیر

«أن الله بما..» عطف بر «أن الله یولج...» است. بنابراین، ارتباط «أن الله...» با فراز قبلی هم روشن می شود و آن این است که هر کس چنان ساخت و سازی را ببیند، خواهد فهمید که خداوند، به کردار انسان ها آگاه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 30 - 1، 2

1 - اداره نظام عالم با گردش همواره شب و روز و جریان دائمی خورشید و ماه، برخاسته از حق محض بودن خداوند است .

الم تر أن الله یولج الیل .. ذلك بأنّ الله هو الحقّ

2 - نوسان های مداوم شب و روز، حرکت منظم و قانون مند خورشید و ماه، آگاهی خداوند به اعمال انسان ها، بر حق محض بودن او دلالت دارد .

الم تر أن الله یولج الیل .. و یولج النهار ... و سخر الشمس و ... و أن اللّ

«ذلک بأنّ اللّٰه..» می تواند در جایگاه نتیجه برای دلیل های یاد شده باشد.

77- گردش سریع روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 54 - 9

9- روز ، پیوسته با حرکتی سریع در تکاپوی شب است .

و یطلبه حیثاً

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر فاعلی در «یطلبه» به «النهار» برگردانده شود.

ص: 479

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 164 - 4

4- آمد و شد شب و روز ، حاوی نشانه های توحید و دلیلی بر رحمانیت و رحیمیت خداوند است .

لا إله إلا هو الرحمن الرحيم. إن في ... اختلاف الليل و النهار ... لأيت

«اختلاف» به معنای تردد (رفت و شد) و نیز به معنای جایگزین شدن چیزی یا کسی به جای دیگری است. همچنین به معنای عدم تساوی آمده است. برداشت فوق مبتنی بر معنای اول و دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 6 - 2

2- آمد و شد شب و روز و جای گزینی مستمر هریک به جای دیگر ، نمودی از حاکمیت اراده الهی بر نظام طبیعت

يولج اليل في النهار و يولج النهار في اليل

مراد از «يولج الليل في النهار ..» می تواند این باشد که خداوند، روز را می برد و شب را جایگزین آن می کند و نیز شب را می برد و روز را به جای آن قرار می دهد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 61 - 3، 2، 1

1 - توانایی خداوند بر جا به جا کردن شب و روز ، دلیلی است گویا برای توانایی او بر یاری رساندن به ستمدیدگان در انتقام گرفتن آنان از ستمگران .

ذلک بأنّ اللّٰه یولج الیل فی النهار . . . و أنّ اللّٰه سمیع بصیر

در آیه پیش، خداوند به آن مسلمانی که مورد ستم و تجاوز مشرکان قرار گرفته بود، وعده قطعی داد که او را یاری خواهد کرد تا انتقامش را از متجاوزان بازستاند در این آیه، برای این که کسی در توانایی خدا بر تحقق بخشیدن به وعده‌هایش و در حمایت و پشتیبانی از ستم دیدگان تردیدی نکند، گوشه ای از قدرت نهایت خود را بیان کرده است.

2- درپی هم آوردن شب و روز و جای گزینی مستمر یکی به جای دیگری ، جلوه ای از توانایی مطلق خدا

بأنّ اللّٰه یولج الیل فی النهار و یولج النهار فی الیل

«ایلاج» (مصدر «یولج») به معنای وارد کردن است. وارد کردن شب در روز و روز در شب، می تواند کنایه از جابه جا کردن شب و روز باشد؛ یعنی، خدا شب را به تدریجاً جای روز و روز را تدریجاً به جای شب قرار می دهد. هم چنین می تواند به معنای کم کردن از روز و افزودن بر شب و بالعکس باشد. برداشت یاد شده بر پایه احتمال اول است.

3- نوسانات مستمر ساعات شب و روز (کوتاهی و بلندی آنها) در طول سال ، نشان از قدرت بی نهایت خداوند دارد .

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ

برداشت فوق، بر این اساس است که مراد از وارد کردن شب در روز، کاستن از مقدار شب و افزودن بر مقدار روز باشد. و نیز مراد از ایلاج روز در شب، کاستن از ساعات روز و افزودن بر ساعات شب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 62 - 4، 1

1 - جابه جایی مستمر شب و روز در پرتو قدرت خدا ، نشانه ای گویا از تدبیر و ربوبیت او است .

بِأَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ .. ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ

ص: 480

آیه پیش در بیان یکی از جلوه های قدرت و توانایی مطلق خدا بود؛ یعنی، جابه جا کردن شب و روز که با آن نظام زندگی انسان ها سامان می یابد. در این آیه می فرماید: این که خداوند خود تدبیر نظام جهان را در اختیار گرفت، بدان سبب است که در تمام هستی، تنها او است که اله و معبود به حق است و هر چه غیر او - که معبود پنداشته می شوند - پوچ، باطل و موهوم اند و بلند مرتبگی و بزرگی، تنها برازنده او است و نه غیر او.

4- گردش شب و روز در سایه تدبیر خدا، آیتی روشن بر بطلان مرام شرک و پوچی خدایان دیگر

بأنَّ اللهَ يولجُ الَّیْلَ فی النَّهارِ . . . وَاَنَّ ما یدعون من دونه هو البطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 5 - 1

1- رفت و آمد پی در پی شب و روز و تفاوت تدریجی ساعات آن دو، نشانه وجود خداوند نزد اهل اندیشه و تفکر

و اختلف الَّیْلُ و النَّهارُ و . . . آیت لقوم یعقلون

«اختلاف..» ممکن است ناظر به آمد و شد روز و شب باشد. علاوه بر آن تغییر ساعات روز و شب در طی فصول سال را نیز افاده می کند. در برداشت بالا هر دو نکته مورد نظر است.

79- گرمی روز عذاب اصحاب ایکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 189 - 2

2- نزول عذاب الهی بر مردم ایکه، در روزی بسیار گرم و نفس گیر بود که آنان از شدت گرما به داخل سایه بان ها خزیده بودند.

فأخذهم عذاب یوم الظَّله

ضمیر «هم» در «أخذهم» به «اصحاب الأیکه» باز می گردد. «أخذ» (مصدر «أخذ») به معنای فرو گرفتن و «ظله» به معنای سایه بان است. اضافه «عذاب» به «یوم» به تقدیر «فی» می باشد؛ یعنی، «فأخذهم عذاب یوم الظَّله» عذابی سخت آنان را در روز سایه بان فروگرفت». نامیده شدن آن روز به «روز سایه بان» بدان جهت است که مردم ایکه از شدت گرما، به زیر سایه بان ها پناه برده بودند.

80- محرومیت از روشنایی روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 71 - 5

5- توانایی خدا بر تاریک قرار دادن زمین و محروم ساختن مردم از روشنایی روز تا برپایی قیامت

أرءیتم إن جعل الله علیکم الیل سرمدًا إلی یوم القیمه

ص: 481

81- مدت اولین روز قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 5 - 9

9- نخستین روز پس از پایانِ عمرِ جهان هستی ، برابر با هزار سال دنیوی است .

ثمَّ يعرج إليه في يوم كان مقداره ألف سنة مما تعدون

احتمال دارد مراد از «یوم» روز قیامت باشد که در این صورت، معنا و مفهوم آیه چنین می شود: «خداوند، امور عالم را تدبیر می کند و آن گاه در روزی که پایان عمر عالم است و هزار سال دنیوی زمان آن است، امر، به خداوند بازمی گردد و عالم بر چیده می شود».

82- مدت یک روز خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 47 - 9

9- یک روز خدا ، برابر است با هزار سال انسان ها .

وإنَّ يومًا عند ربك كآلف سنة مما تعدون

83- مراد از روز حج اکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 3 - 15

15 - معاویه بن عمار گوید : « سألت أبا عبد الله (ع) عن يوم الحج الأكبر فقال : هو يوم النحر . . . » ;

از امام صادق (ع) پرسیدم: روز حج اکبر چه روزی است؟ فرمود: روز عید قربان است . . . » .

84- مرز شب و روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 23

23 - طلوع فجر حد فاصل شب و روز

أحل لكم ليلة الصيام .. كلوا و اشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض

«أياماً معدودات» در آیه 184، روزه را مخصوص روز می داند و «حتی یتبین ..» شروع روزه را از طلوع فجر قرار داده است. بنابراین، روز در دیدگاه شرع از طلوع فجر آغاز می شود.

ص: 482

85- منشأ بلندی روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 5

5 - بلندی و کوتاهی شب و روز ، به تقدیر و اندازه گیری خداوند است .

والله یقدر الیل والنهار

86- منشأ پیدایش روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 11 - 3

3 - خداوند ، پدیدآورنده روز و فراهم سازنده شرایط کسب معاش در آن

و جعلنا

87- منشأ پیدایش روز روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 29 - 2

2 - پدیدار ساختن روز و روشنایی آن ، وابسته به خداوند و جلوه قدرت او است .

و أخرج ضحیها

«ضحی» به معنای گسترش نور خورشید و پهناور شدن روز است (مفردات راغب) و نیز هنگامی را که اندکی از بالا آمدن روز گذشته باشد، «ضحی» می نامند (قاموس). مراد از «ضحی» - به قرینه «لیل» - روز است و نام بردن این بخش روز به جهت فرح بخش تر بودن آن لحظات است، زیرا منظور برانگیختن اعجاب و شگفتی در انسان ها است.

88- منشأ تغییر مدت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 6 - 1

1 - نظام تغییر فصول و کم و زیاد شدن ساعات شب و روز در طول سال ، تحت حاکمیت اراده خداوند

«ایلاج» (مصدر «یولج») به معنای داخل کردن است. برداشت یاد شده بدان احتمال است که مقصود از «یولج الیل فی النهار» (شب را در روز داخل می کند)، این باشد که او از مقدار شب می کاهد و بر مقدار روز می افزاید و مقصود از «یولج النهار فی الیل» (روز را در شب داخل می کند) این باشد که او از مقدار روز می کاهد و بر مقدار شب می افزاید.

89- منشأ جایگزینی روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 1

1 - خداوند ، شب و روز را جانشین و از پی یکدیگر قرار داد .

و هو الذی جعل الّیل والنهار خلفه

«خلفه» در لغت، قرار گرفتن و جایگزینی دو چیز به جای یکدیگر است (مفردات راغب).

90- منشأ روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 29 - 3

3 - توانمندی خداوند بر ایجاد شب و روز ، نشانه قدرت او بر احیای دوباره انسان است .

ءانتم اشدّ .. و اغطش لیلها و اخرج ضحیها

91- منشأ روشنایی روز روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 29 - 2

2 - پدیدار ساختن روز و روشنایی آن ، وابسته به خداوند و جلوه قدرت او است .

و اخرج ضحیها

«ضحی» به معنای گسترش نور خورشید و پهناور شدن روز است (مفردات راغب) و نیز هنگامی را که اندکی از بالا آمدن روز گذشته باشد، «ضحی» می نامند (قاموس). مراد از «ضحی» - به قرینه «لیل» - روز است و نام بردن این بخش روز به جهت فرح بخش تر بودن آن لحظات است، زیرا منظور برانگیختن اعجاب و شگفتی در انسان ها است.

92- منشأ کوتاهی روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 5

5- بلندی و کوتاهی شب و روز، به تقدیر و اندازه گیری خداوند است .

والله یقدر الیل والنهار

93- منشأ گردش روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 484

5- گردش و آمد و شد شب و روز ، تنها به اراده خداوند

و له اختلف الیل و النهار

حصر می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 44 - 1

1 - گردش و جابه جایی شب و روز و تحولات ناشی از آن به دست خدا است .

یقلّب اللّٰه الیل و النهار

«تقلیب» به معنای تغییر شیء از حالی به حال دیگر و هیأتی به هیأتی ضد آن است. تقلیب شب و روز به معنای جابه جایی آن دو و یا ناظر به کوتاه و بلند شدن و تحولات ناشی از آن است.

94- نحوست روز ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 16 - 9

9 - تفاوت روز های سال در سعد و نحس بودن *

فی آیام نحسات

با توجه به این که در آیه شریفه قید «نحسات» قید احترازی است، استفاده می شود که ایام سال به دو قسم نحس و غیر نحس تقسیم می شود و این مطلب اعم از این است که نحوست در ذات ایام باشد یا در اثر حوادث. گفتنی است که مطلب بالا- بنابر احتمال اول قابل برداشت است.

95- نعمت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 67 - 4

4 - شب و روز ، دو نعمت بزرگ الهی و مؤثر در استمرار حیات انسانی

هو الذی جعل لکم الیل لتسکنوا فیہ و النهار مبصرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 47 - 7

7- آفرینش شب همچون لباس برای انسان ، خواب آرامش بخش و روز پرتلاش ، از نعمت های الهی

و هو الذی جعل لکم الیل لباسًا و النوم سباتًا و جعل النهار نشورًا

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه در مقام امتنان و برشمردن نعمت های الهی برای انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 485

8 - شب و روز و پدید آمدن روشنایی و تاریکی ، از نعمت های الهی و شایسته سپاس و تشکر

و هو الذی جعل الّیل . . . لمن أراد أن یدّکر أو أراد شکورًا

یادآوری سپاس گزاری انسان پس از بیان آفرینش شب و روز برای آدمی ، گویای برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 72 - 15

15 - روشنایی روز و آسایش یافتن در تاریکی شب ، از نعمت های بزرگ و درخور شکر و سپاس الهی

قل أرءیتم إن جعل اللّٰه علیکم الّیل سرمدًا . . . إن جعل اللّٰه علیکم النهار سرمدًا .

توحید ربوبی و برشمرنده نعمت های الهی و شکرگزاری از آنها است. ذیل آیه بعد (لعلکم تشکرون) مؤید این مطلب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 73 - 7،8

7 - برقرار شدن نظام شب و روز در جهت تأمین نیازها و منافع انسان ها ، نعمتی بزرگ و سزاوار شکر و سپاس الهی

و لتبتغوا من فضله و لعلکم تشکرون

8 - لزوم ادای شکر به درگاه خداوند ، به پاس برقرار کردن نظام شب و روز برای منافع انسان ها

جعل لکم الّیل و النهار . . . و لعلکم تشکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 61 - 14

14 - شب آرامش دهنده و روز روشنایی بخش ، دو نعمت بزرگ و درخور شکر و سپاس الهی

اللّٰه الذی جعل لکم الّیل لتسکنوا فیه و النهار مبصرًا . . . و لکنّ اکثر الناس لای

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 11 - 4

4- قابلیت روز برای رفع نیازمندی های زندگانی در آن ، از نعمت های خداوند به انسان

و جعلنا النهار معاشاً

96- نعمت روشنایی روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 3 - 3

3- تابناک شدن زمین در روز ، از نعمت های خداوند است .

و النهار إذا جلیها

سوگند، نشانه آن است که آنچه به آن سوگند یاد شده است، برای مخاطب سودمند و مورد علاقه او است.

ص: 486

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 2 - 3

3 - روشنی روز ، از نعمت های خداوند است .

و النهار إذا تجلّی

سوگند، نشانه آن است که آنچه به آن سوگند یاد شده است. برای مخاطب سودمند و مورد علاقه است.

97- نقش تسخیر روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 33 - 4

4- رام کردن خورشید ، ماه و شب و روز برای انسان ، دلیل توحید خداوند

الله الذی خلق . . . و سخّر لکم الشمس و القمر دائبین و سخّر لکم الیل و النهار

98- نقش حرکت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 12 - 14

14- تذکر به اهمیت و نقش گردش شب و روز در حیات انسان ، نمودی از بیان تفصیلی آیات توسط خداوند

و جعلنا الیل و النهار آیتین . . . و کلّ شیء فصلّنه تفصیلاً

یکی از مصادیق «کلّ شیء. . .» به قرینه جمله «و جعلنا اللیل و النهار آیتین» می تواند گردش شب و روز باشد.

99- نقش روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 60 - 9

9 - خداوند شب را زمان مناسب برای خواب و آرامش و روز را برای تلاش و کار قرار داده است.

هو الذی یتوفکم باللیل و یعلم ما جرحتم بالنهار ثم یبعثکم فیه

اگر چه خواب و بیداری اختصاصی به شب و روز ندارد، ولی اینکه ظرف «توفی» شب است و ظرف «جرحتم» روز است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 33 - 10

10- دریا ها ، رودخانه ها ، خورشید ، ماه و شب و روز ، هر کدام آیتی مستقل برای خدانشناسی و برطرف کننده نیازی از نیاز های انسان

و سخّر لکم الفلک . . . و سخّر لکم الأنهر . و سخّر لکم الشمس و القمر دائبین و

ص: 487

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 86 - 2,8

2- نادیده گرفتن اهمیت نقش شب و روز در زندگی انسان، نمونه ای از تکذیب جاهلانه آیات الهی

أَكذَّبْتُمْ بآيَاتِي وَلَمْ تُحِطُوا بِهَا عَلَمًا... أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ... وَالنَّهَارَ

«ألم يروا...» به اصطلاح ذکر خاص بعد از عام و یادآوری نمونه ای از آیات الهی است که از سوی کافران مورد تکذیب قرار گرفته است.

8- وجود نشانه های روشن و غیرقابل انکار الهی، در نظام شب و روز برای جویندگان حقیقت

إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

عبارت «قوم مؤمنون»؛ یعنی، کسانی که دارای زمینه گرایش به حق اند و اگر حق را بیابند به آن ایمان می آورند.

100- ویژگی روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 96 - 2

2- خداوند شب را هنگام آرامش و روز را زمان تلاش و کار قرار داده است.

فَالْقَالِقِ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا

ذکر صبح قبل از بیان سکون بودن شب، اشاره ای لطیف به تفاوت روز و شب دارد، که در حقیقت روز نقطه مقابل شب و برای کار و تلاش قرار داده شده است.

101- هشت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 7 - 1

1- خداوند، بادی سرد و توفنده را هفت شب و هشت روز پی در پی، بر قوم عاد مسلط کرد.

بَرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ . سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَنِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا

«حسوم» به معنای شوم و یا تداوم در عمل است (قاموس المحيط). در این آیه هر دو معنا، می تواند مراد باشد؛ زیرا در سوره های دیگر (فصلت و قمر) به این دو معنا اشاره شده است.

102- {روز غدیر}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 3 - 21,22,26

21 - روز غدیر (روز نصب علی (ع) به امامت)، روز اکمال دین و اتمام نعمت خداوند بر مسلمانان

ص: 488

اليوم اكملت لكم دينكم و اتممت عليكم نعمتي

مراد از «اليوم اكملت ..»، با توجه به شأن نزول آیه و روايات متعدد، روز غدیر خم بوده که پیامبر (صلی الله علیه و آله) حضرت علی (ع) را به امامت منصوب کرد.

22 - تعیین امامت و رهبری علی (ع) در روز غدیر، موجب اكمال دين و اتمام نعمت

اليوم اكملت لكم دينكم و اتممت عليكم نعمتي

26 - روز نصب حضرت علی (ع) به امامت و رهبری، روز یأس دشمنان دين از شکست اسلام

اليوم یس الذین کفروا .. اليوم اكملت لكم دينکم

سياق و لحن آیه حکایت از آن دارد که بین این دو فراز از آیه (یعنی «اليوم یس» و «اليوم اكملت»)، ارتباط کامل وجود دارد و می رساند که یأس دشمنان، ریشه در اكمال و اتمام دين دارد و این کمال و تمامیت - با توجه به شأن نزول - با نصب حضرت علی (ع) تحقق پذیرفته است.

103- اهمیت روز غدیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 3 - 28

28 - عظمت و اهمیت روز غدیر خم

اليوم یس .. اليوم اكملت لكم دينکم و اتممت عليكم نعمتي

ص: 489

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

